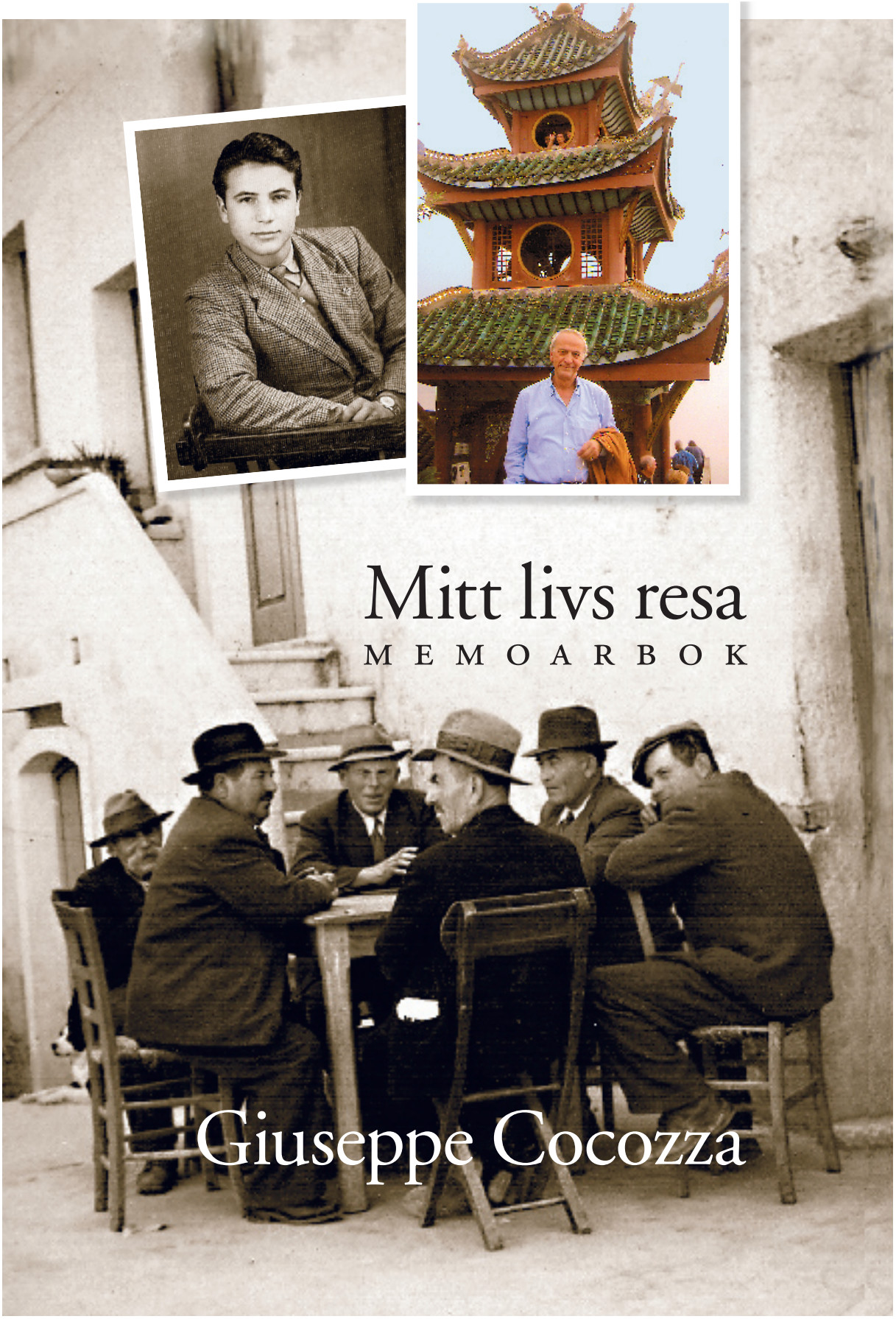
Mitt livs resa

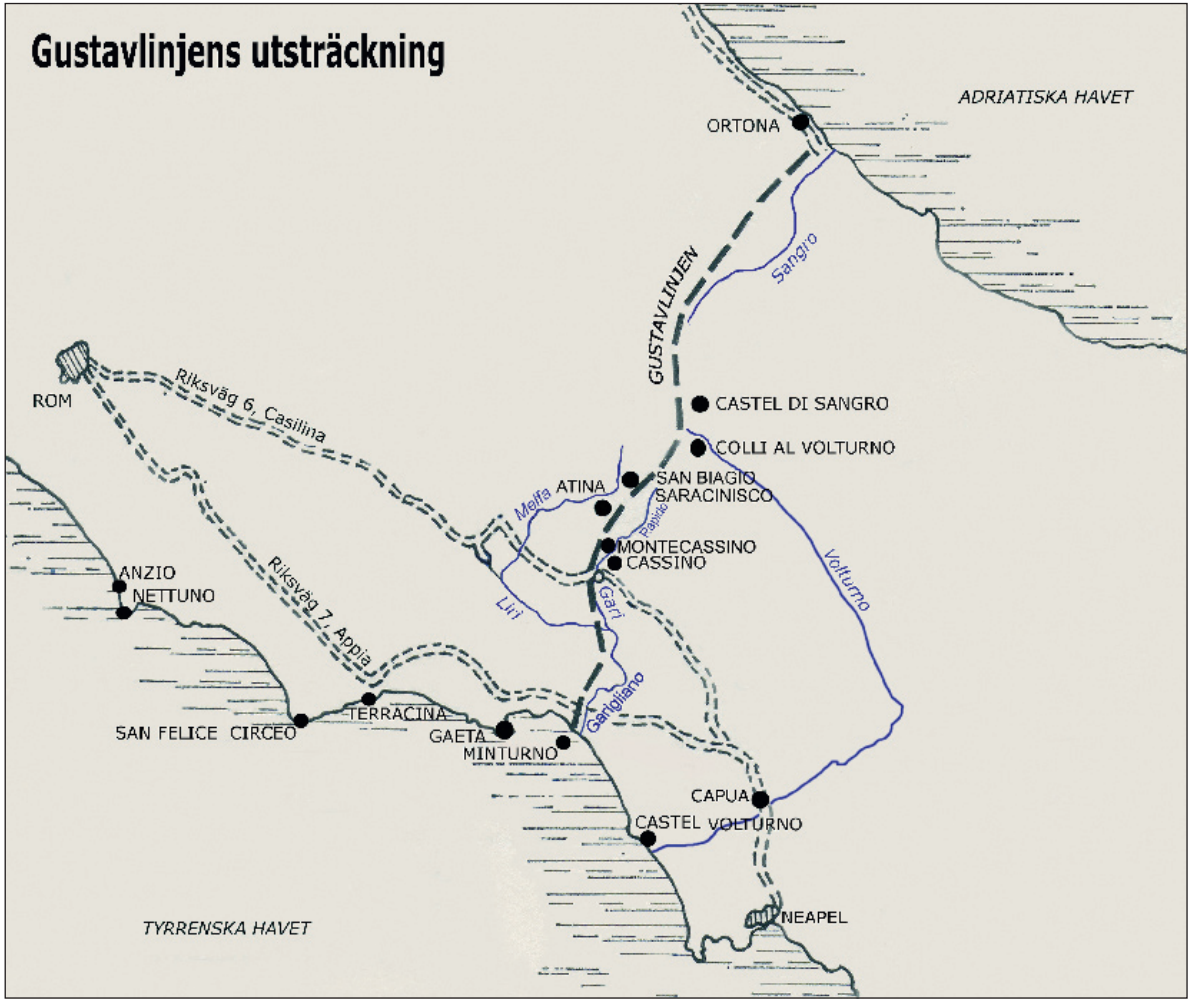
MEMOARBOK

Giuseppe Cocozza

Alperna
Bern
Lausanne
SCHWEIZ
Innsbruck
Brennerpasset
ÖSTERRIKE
Graz
Székesfehérvár
Merano
Bolzano
Trentino
Alto Adige
Trento
Friuli-
Venezia Giulia
Udine
Belluno
Maribor
UNGERN
Ljubljana
SLOVENIEN
Pécs
Zagreb
Drava
Osijek
Aosta
Aosta
Como
Lombardiet
Bergamo
Brescia
Asiago
Bassano del Grappa
Novara
Milano
Sondrio
Gardasjön
Verona
Vicenza
Venetien
Trieste
FRANKRIKE
Turin
Vercelli
Po
Pavia
Cremona
Solferino
Valeggio sul Mincio
Padua
Venedig
Piemonte
Asti
Monferrato
Lodi
Mantua
Rijeka (Fiume)
KROATIEN
Piacenza
Rovigo
Parma
Ferrara
Alba
Reggio Emilia
Modena
Comacchio
Genua
Ligurien
Emilia-Romagna
Bologna
Ravenna
Banja Luka
Tuzla
Savona
Genua-
bukten
La Spezia
Carrara
Forlì
BOSNIEN-
HERCEGOVINA
Nice
MONACO
Lucca
Prato
Florens
Rimini
SAN MARINO
Pesaro
Liguriska havet
Pisa
Livorno
Ancona
Adriatiska
havet
Sarajevo
Split
Siena
Marche
Trasimenosjön
Toscana
Perugia
Assisi
Mostar
Piombino
Elba
Grosseto
Umbrien
San Benedetto
del Tronto
Orvieto
Spoleto
Norcia
Terni
Korsika
Bolsenasjön
Pescara
Ortona
Viterbo
L' Aquila
Ajaccio
Civitavecchia
Abruzzerna
Latium
Avezzano
Maiella
Sulmona
Peschici
ROM
Molise
Gargano
Maddalenaön
Palau
Capreraön
Smaragdkusten
Anzio
Latina
Sabaudia
Cassino
Campobasso
Foggia
Barletta

Smaragdkusten
Sassari
Olbia
Alghero
Nuoro
Sardinien
Oristano
Carbonia
Cagliari
Sabaudia
Cassino
San Felice Circeo
Terracina
Gaeta
Minturno
Benevento
Kampanien
Neapel
Vesuvius 1277m
Ischia
Sorrento
Capri
Salerno
Amalfi
Ravello
Positano
Foggia
Barletta
Trani
Bari
Apulien
Potenza
Matera
Alberobello
Brindisi
Taranto
Lecce
Basilicata
Tarantobukten
Tyrrenska
havet
Kalabrien
Cosenza
Catanzaro
Lipariska
öarna
Medelhavet
Joniska
havet
Monreale
Palermo
Trapani
Cefalù
Messina
Reggio di Calabria
Mansala
Taormina
Sicilien
Etna 3340m
Caltanisetta
Catania
Agrigento
Piazza Armerina
Siciliensundet
Syrakusa
Cassibile
Noto
Ragusa
Pantelleria
Tunis
TUNISIEN

Gustavlinjens utsträckning
ADRIATISKA HAVET
ORTONA
Sangro
GUSTAVLINJEN
CASTEL DI SANGRO
COLLI AL VOLTURNO
SAN BIAGIO SARACINISCO
ATINA
Melfa
Rapido
MONTECASSINO
CASSINO
Liri
Gari
Garigliano
Volturno
Riksväg 6, Casilina
Riksväg 7, Appia
ROM
ANZIO
NETTUNO
TERRACINA
SAN FELICE CIRCEO
GAETA
MINTURNO
CAPUA
CASTEL VOLTURNO
NEAPEL
TYRRENSKA HAVET

Mitt livs resa

Mitt livs resa

MEMOARBOK

Giuseppe Cocozza

Faktauppgifter om tryck och dylikt
Tryckort 20xx

Till min livskamrat Anna
för hennes kärlek och ständiga stöd
under min långa resa i livet
och till mina föräldrar som gav mig det.
Aldrig så nära som nu när de är så fjärran.

Tack!

Mina allra första tack går till mina kära barn Madeleine, Michael och Helene som uppmanade mig att berätta om mitt liv och till min kära hustru Anna som tålmodigt stått ut med mig under dess tillkomst.

Ett stort tack till broder Dan Ekenstierna som har granskat den svenska texten och även föreslagit bokens titel. Ett stort tack går även till Bertil Lundahl och Ingrid Booz Morejohn för deras sakkunniga hjälp och tips till Kinadelen. Jag står i enorm tacksamhetsskuld också till Marcello Iaconelli, min gamle lärares son, som bistått mig med råd och fakta om de svåra månaderna vid krigets utbrott.

Jag vill också tacka de medarbetare som bistått mig med olika tjänster kring det praktiska under bokens tillkomst. Speciellt gäller det Stefan Strömberg, men även Ingegerd Månsson och Ewa Thorstensson.

Slutligen och inte minst vill jag varmt tacka ”slakterskan” Karin Christoffersson och ”bildkompositören” Mirja-Liisa Niemi för deras medverkan. När Karin fick se manuset första gången blev hennes spontana reaktion: ”Det här materialet räcker till tre böcker”. Det kunde faktiskt ha blivit så. Karin har haft en stor uppgift med att korrigera och putsa min svenska och även att disponera om materialet. Utan hennes insatser i form av goda råd och konstruktiv kritik skulle boken aldrig ha kommit till.

Uppgifterna i mina egna berättelser ansvarar jag naturligtvis själv för. Faktauppgifter (som årtal, månader etc.) om händelser som är inhämtade från olika litteraturkällor har ibland varierat, men jag har gjort mitt bästa för att kontrollera att det till slut blivit korrekt.

Som ett kinesiskt ordspråk säger: ”Gott lönas med gott och ont med ont.” Jag hoppas att ”Mitt livs resa” har gjort alla rättvisa.

Giuseppe Cocozza
Linköping i augusti 2010

Innehållsförteckning

Förord		7
DEL 1	Från födelsen till emigrationen	11
DEL 2	Mitt nya hemland	107
DEL 3	Livet som affärsman	127
DEL 4	Mina kunder och kollegor	155
DEL 5	Min älskade familj	185
DEL 6	Mina resor som affärsman	255
DEL 7	Mina intressen och engagemang	321
DEL 8	Mitt Mittens rike	353
Efterord		546
Bilagor		550

”En bra resa kan vara värd mer än två år vid universitetet”.
Det påpekade, och inte utan goda skäl, den åldrade
och store globetrottern Winston Churchill.

Förord

Det är en märklig upplevelse att ge sig i kast med berättelsen om sitt liv. Inför min 60-årsdag fick jag i alla fall den uppgiften av mina, säkert välmenande, barn. Allt sedan dess har jag sökt erinra mig de sju decennier som nu förflutit sedan jag såg dagens ljus den 23 september 1939, hälsad inte blott av många kärleksfulla anhöriga, utan även av en strålande sensommarsol.

Uppgiften är inte alldeles enkel, det är flera jag skulle vilja fråga: Minns jag rätt? Vad hände sedan? Dessvärre är många av dem döda och deras vittnesbörd går inte att bekräfta. Möjligen är det därför som mina barn vill att jag skriver ner sådant som mina barnbarn kanske en dag vill veta, men som ingen då längre minns. När jag skriver detta har tio år passerat sedan jag ombads att berätta om mitt liv. Många stunder har jag suttit med pennan i handen och medan minnena vällt fram har mina ögon fyllts av tårar, speciellt vid tankarna på mina föräldrar.

Inte sällan har jag förebrått mig själv och bittert ångrat mycket av vad jag gjort och sagt. Det har inneburit både glädje och sorg att gå igenom sitt långa liv på detta sätt när man nu fyllt sjuttio. Det har samtidigt varit en fängslande uppgift med många överraskningar och sinnesrörelser. Jag har nystat upp mitt förflutna liv, nu när jag inte kan räkna så mycket med framtiden.

Jag kommer därför att berätta om min ungdom, hur det var att växa upp i en tid som var så olik dagens. Jag har inte velat skriva någon slags bekännelse, inte heller en ren roman. De personliga och familjära händelserna flätas obönhörligt samman med andra av mer allmän karaktär, vilket också avspeglar mina intressen inom till exempel musik, konst och historia. Jag känner också en viss förpliktelse att skriva om dessa minnen som återspeglar den epok till vilken jag hänför dem och dess historiska betydelse.

Kriget har fått representera den centrala händelsen i första delen av mitt liv. Det förstörde otvivelaktigt min ungdom, även om det under vissa perioder fanns ljuvliga och lyckliga stunder. Stundom har det till och med förundrat mig att jag alls klarade mig igenom det med livet i behåll. Fattigdom, ovisshet, fruktan och bedrövelser väger tungt bland mina barndomsminnen.

Allteftersom berättelsen framskridit har jag, av förklarliga skäl, gripits av nostalgi och låtit det leda till logiska och tidsmässiga hopp när de många minnena dykt upp och avbrutit berättelsen. Det kanske är egoistiskt att låta minnen ha en sådan framträdande plats, men medan jag skrivit har jag känt en underbar förnimmelse av att uppleva allt på nytt!

När nu boken är klar för tryckning, känns det faktiskt som en stor lättnad och tillfredsställelse. Nu kan jag åter ägna min energi åt företaget och min familj, som jag delvis har försummat under bokens tillkomst. ”Att skriva en bok var ett äventyr”, påstod Winston Churchill. ”Till en början var det en leksak och ett nöje, sedan blev det en älskarinna, så en härskare och till sist en tyrann.” Så har faktiskt även jag upplevt det, och jag förlitar mig också på vad filosofen Samuel Johnsons har sagt: ”Det som skrevs utan möda läses i regel utan nöje.”

Jag ber läsaren att ha överseende med att jag tar upp många elementära historiska fakta. Jag har velat ta hänsyn till att mina svenska läsare, i första hand mina barn och barnbarn, men också alla andra San Biagioättlingar födda i Sverige, eller mina unga italienska läsare som inte var födda vid den epok jag refererar till, kanske inte är så väl bevandrade i italiensk historia. Förhoppningsvis ska boken ges ut även på italienska.

Det här är mina minnesbilder från ett långt och lyckligt liv och dessutom mina intryck av sådant som jag fått veta, läst och upplevt under vistelser i andra länder. Jag hoppas att du, kära läsare, ska finna intresse i skildringen och att du som jag ständigt förblir nyfiken på vad som döljer sig bortom nästa krök av vägen.

I ett litet rum i huset där min hustru och jag bor hänger ett stort fotografi av byn där jag föddes, San Biagio Saracinisco, en oansenlig italiensk by anlagd på en bergskam 866 meter över havet och den enda orten i övre delen av den vackra Mollarinodalen.

Man når San Biagio via *Autostrada del Sole* (”solens motorväg”) med benämningen A1 från Rom söderut mot Neapel. Efter cirka 13 mil svänger man av mot staden Cassino. Efter att ha betalt vägavgiften, kör man in på motortrafikleden superstrada

509 och följer vägskylten som visar Atina 19 km. Till vänster reser sig det storslagna klostret Montecassino, som förblir synligt en bra bit på vägen. Vid klostrets fot ligger staden Cassino. Är du som jag intresserad av historia och kultur, är en avstickare till klostret ett måste. Snart dyker en vattentornsliknande konstruktion med SKF-emblem upp på höger sida. Denna kullagerfabrik, som förr i tiden hette RIV, köptes upp av Göteborgsföretaget, en stor affär mellan familjerna Agnelli från FIAT och Wallenberg. Strax dyker en jättestruktur i rödbrunt tegel upp till höger. Det är det nya sjukhuset, och det behövs sannerligen. Därefter är det slut på den industriella civilisationen. Här, där tiden ibland tycks stå still, tar den underbara naturen och de små byarna vid.

Framför oss på avstånd ser vi nu byn Valvori på en bergssluttning och till höger skymtar snart byn Sant'Elia Fiumerapido, innan den nyligen färdigställda superstradan stiger längs höga bergssluttningar ovanför en djup dalgång. Man får känslan av att befinna sig mitt bland Dolomiterna. Sänk farten, för strax visar sig en liten undanskymd dalgång upp till höger där Casalucense skymtar, i vars kloster en relativt ny nunne- och munkorden residerar under namnet Jungfru Marias franciskaner. På senare år har det blivit oerhört populärt att gifta sig i klostrets kyrka. Stanna upp en stund vid vägkanten, gå ur bilen, vänd dig om och njut av den underbara synen som naturen här erbjuder.

Vi fortsätter nu färden mot vårt resmål som inte är så avlägset. Vänder vi blicken till vänster ser vi byn Belmonte Castello. Sedan kör vi genom en 600 meter lång tunnel och vidare mot Nedre Atina, *Atina Inferiore*, eller *Ponte Melfa*. Väl framme vid vägkorsningen svänger vi till höger in på riksväg 617 della Vandra och strax dyker en vägkorsning till upp och den första vägskylten som visar San Biagio S. 16 km.

Det var här i San Biagio jag såg dagens ljus under en mycket mörk tid.

DEL I

Från födelsen till emigrationen

INNEHÅLL

13 Ljus och mörker
15 Mina kära föräldrar
22 Att överleva krig
28 Grusade förhoppningar
33 Slaveri, svält och köld
42 Montecassinos grymma öden
45 Slaveriet i Tyskland
48 Befrielsen
51 Den leende Cominodalen
60 Ingen tid för tårar
65 Konsten att försätta berg
69 Inget mörker utan ljus
76 Helg och fest
84 Nomadiska musikens mästare
91 Dags att bidra till familjeförsörjningen
95 Peppenucces långvariga lidanden börjar
102 Oskyldiga förälskelser – och avresan

Ljus och mörker

Hur mycket solen än lät sitt varma sken flöda över San Biagio den där septemberdagen då jag föddes, spred sig mörka moln över Europa. Hitler hade invaderat Polen tidigt om morgonen den 1 september 1939 – början till andra världskriget.

Sovjet gick detta år till anfall mot vårt grannland Finland. I Sverige infördes fördelning av bensin och kuponger för ransonerade livsmedel delades ut till allmänheten. Landet styrdes av en samlingsregering där alla de fyra riksdagspartierna var med. Första maj var helgdag för första gången i Sverige. Det amerikanska flygbolaget Pan American Airways började med de första reguljära flygningarna mellan Europa och Förenta staterna. Gösta Knutssons ”Pelle Svanslös på äventyr” gavs ut.

Om detta visste jag naturligtvis intet, men nog tror jag att min födelse var en händelse av minst lika stor dignitet för min mor Anna. Hon har berättat för mig hur byns självlärda barnmorska Gaetana Cocozza, av alla kallad tant, *zia*, Itanuccia, lade en illskrikande krabat på drygt fyra kilo vid hennes bröst. På den tiden fick män inte närvara vid förlossningen. När far så småningom kom in, och till sin stora glädje fann att det blev en pojke, tog han upp mig i sina armar, gick ut på balkongen och vrålade till de förbipasserande på gatan nedanför: *”É maschio, é maschio!”* (”Det blev en pojke, det blev en pojke!”)

Trots barnmorskans efternamn var hon inte släkt med min familj. På den tiden fanns det gott om familjer med efternamnet Cocozza. Så är det inte idag. Åtskilliga har lämnat detta jordeliv och många har emigrerat. De få förekommande nedkomsterna tar numera sjukhuset i Sora hand om, men ända fram till slutet av 1980-talet, då byns legitimerade barnmorska Pina Ferraro gick bort, skedde förlossningarna i hemmen. Pina var från byn Vescovado och en av de mycket få som kom att förälska sig i en San Biagiobo under vistelsen i Norditalien, något jag berättar om längre fram. Hon gifte sig sedan med Amerigo, som länge var San Biagios egen läkare och son till min lärare Francesco Iaconelli.

Min födelse tilldrog sig sålunda i familjens bostad, ett enda rum på 60 kvadratmeter. Kvällen innan, då jag så smått hade börjat annonsera min ankomst, fick min

far Paolo – av alla kallad Paulucce på byns egen dialekt – springa runt i byn för att hitta en fet höna som plockad och urtagen på inkråmet lades i en gryta i den öppna spisen. Hönsbuljong ansågs nämligen ge den blivande mamman krafterna tillbaka och rikligt med bröstmjölk. Även kamomillörten, som enligt traditionen var nödvändig, användes i stor mängd.

Om det var buljongens förtjänst vet jag inte, men överlevde gjorde jag, vilket inte var alla spädbarn förunnat. Barnadödligheten var alarmerande hög. Det hade också min familj fått erfara och den skulle komma att drabbas av detta även längre fram. För säkerhets skull bars jag fram till dopet redan vid ett par veckors ålder i famnen på min gudmor Angelina Gizzi. Detta gjordes för att skydda min unga oskyldiga själ från helvetet, ty enligt den katolska tron hamnar ett barn obönhörligt i skärselden om det skulle avlida odöpt.

Mina kära föräldrar

Båda mina föräldrar hade varit gifta tidigare, men blivit ensamma. Far hade gift sig som 23-åring 1931 med en jämnårig flicka, Teresa Valente från kommundelen Il Gallo, och med henne fått två flickor. Båda dog mycket unga. Erminia Emma dog arton månader gammal i kikhosta 1934 och Ines Maria dog i bronkit sex månader efter att modern hade dött i barnsäng 1937. Det är alltså inget att förvåna sig över fars fullständiga lycka när han stod ute på balkongen med mig i sina armar och skrek till alla som ville höra: ”Det blev en pojke, det blev en pojke!” Efter två töser, som dessutom dött så unga, fick han en efterlängtad pojke.

Mor hade gift sig 21 år gammal med Alessandro Papa 1925, samma år som min bror Biagio kom till världen. De bodde då i kommundelen Cerreto, där både mor och Alessandro var födda. Även detta äktenskap kom att bli kortvarigt. Alessandro drabbades av den då obotliga sjukdomen tuberkulos som tog honom till graven innan han fyllt 28 år. När mor gifte om sig med far 1938 flyttade hon till byn, medan 13-årige Biagio blev kvar hos sin farmor i Cerreto. Hos henne bodde han tills han 1947 gifte sig med Teresa Rossi. Åtta år senare emigrerade Biagio med sin familj till Frankrike.

Mor och far kände varandra sedan ungdomen, alla kände alla i byn och dess grannskap. Fars sorg efter sin första hustrus bortgång blev inte långvarig. Äktenskapet lär inte ha varit så lyckligt, så far började intressera sig för mor som var känd som en redig och flitig kvinna. Hon hade haft många friare sedan hon blev änka, och det brukade hon också få ur sig när hon trätte med far. Uppenbarligen ville mor vänta med att gifta om sig tills Biagio hade nått en någorlunda mogen ålder.

Efter mig födde min mor ytterligare fyra barn. Två små töser som även de dog i späd ålder. Maria Celeste dog samma år som hon föddes, 1941, och Benedetta Olivia fick leva i knappa två år. Hon lämnade oss i början av februari 1944 under vår korta vistelse i Sospiro, sannolikt till följd av de strapatser vi genomgick i byn under pågående krig och i samband med tvångsförflyttningen till Norditalien. Detta berättar jag utförligt om längre fram i boken.

Mina systrar Maria och Benedetta kom till världen åren efter kriget, 1946 respektive 1948. De bär alltså samma namn som mina två första systrar. I Italien är det brukligt att hedra bortgångna familjemedlemmar genom att ge nyfödda barn samma namn som en avliden.

Det var, och är fortfarande, vanligt att namnge sina barn efter far- eller morföräldrar. Skulle jag kallas Domenicantonio efter farfar, eller varför inte Alessandro efter morfar? Varför byns kyrkoherde, Don Michele Messore, fick instruktionen att vid dopet ge mig namnet Giuseppe har jag ingen aning om, men säkert fanns det en orsak. Kanske ville mina föräldrar hedra hjältarna vid Italiens enande, nämligen Garibaldi, Mazzini och Verdi som alla hette Giuseppe? Mest troligt är ändå att de hade Den Heliga Jungfru Marias man, den enkle timmermannen Josef (Giuseppe på italienska) i tankarna. Namnet Josef är hebreiskt och betyder ”må gud förlåta”. Traditionen har förts vidare i min familj. Ett av mina åtta barnbarn heter Josephine.

Jag är i alla fall glad att jag inte skrevs in i folkbokföringen som Benito, vilket var ganska vanligt på 1930-talet. Vem skulle med facit i hand ha velat vara uppkallad efter den italienske diktatorn Mussolini? *Il Duce* (”ledaren”) hade fått sitt namn efter den mexikanske revolutionären Benito Juárez. Bara i provinsstaden Forlì döptes drygt 700 gossebarn till Benito under 1920- och 1930-talen, då Mussolini hade fått makten efter att ha beordrat 25 000 man, de så kallade svartskjortorna, att marschera mot Rom den 28 oktober 1922.

Flickor döptes ofta till Edda efter Mussolinis ”favoritdotter” vars namn sannolikt är en hyllning, av den litterärt intresserade Mussolini, till Ibsen och pjäsen Hedda Gabler. Jag innesluter ordet i citattecken, då pappa Benito utan att blinka gjorde flickebarnet till änka genom att helt sonika låta svärsonen greve Galeazzo Ciano arkebuseras för påstått förräderi. Hans brott hade varit att rösta mot Mussolini vid den, för fascismen och Italien, ödesdigra omröstningen den 25 juli 1943 då Il Duce avsattes. I synnerhet för Italien var det ödesdigert, då detta blev anledningen till den avskyvärda tyska ockupationen med dess katastrofala konsekvenser.

Giuseppe var inget originellt namn. I San Biagio kryllade det av pojkar och män med det namnet. Om en mamma slog upp fönstret och ropade ”Giuseppe, kom in och ät”, kunde hon vara säker på att åtskilliga pojkar kom drällande uppför trappan. Det var därför jag blev kallad Peppinuccio, vilket är diminutiv av Peppino eller Peppe, som i sin tur är förkortningar av Giuseppe. Än i dag används dessa smeknamn flitigt och för mina nära och kära blir det förstås mest Peppinuccio (uttalas Peppinotjo), eller rättare sagt Peppenucce (uttalas Peppenotje), som man säger på byns dialekt. Det finns åtskilliga män i byn som heter Giuseppe, Peppe eller Peppino, men det fanns bara en Peppenucce. Ingen annan i byn har efter mig blivit kallad så.

Däremot fanns det en namne till mig som kallades Peppenieglie på byns dialekt (Peppinello på italienska), och som jag hade lite problem med under mitt vuxna liv i byn. Han var folkskollärare, bosatt i Rom, och brukade njuta av det sunda och svala sommarklimatet i San Biagio. Titt som tätt fick han mina kärleksbrev som kom från

Angelina i Frankrike eller Pia i Sverige, vilket naturligtvis irriterade mig. ”Min son, det är inte mitt fel utan brevbärarens som ger mig dem”, brukade han försvara sig med. ”Men du ser väl varifrån de kommer, eller kan du inte läsa kanske”, brukade jag svara honom argt.

Häromåret, under min sedvanliga vandring på byns kyrkogård, stod jag plötsligt framför en kapelliknande familjegrav som jag betraktade med fasa. Det var kusligt att läsa inskriptionen Giuseppe Cocozza på en grav. Jag gladde mig i alla fall åt att Peppenieglie hade fått kyrkogårdens finaste grav. Men så blir det inte för Peppenucce eftersom det här hemma i Sverige inte förekommer några monumentala gravar nuförtiden, vilket jag egentligen tycker är riktigt. De katolska kyrkogårdarna med sina inmurade gravar ovanpå varandra, tapetserade med iskalla marmorplattor, gör mig ängslig. Min sista viloplats skall vara en lantlig kyrkogård invid en vacker medeltida kyrka omgärdad av en grönskande äng, helst vid havet.

Det var, och är alltjämt, vanligt att i byn ge personer med så vanliga namn som Biagio, Antonio, Francesco – och så Giuseppe förstås – ett extra namn så att man hela tiden visste vilken person man avsåg. Förutom alla roliga och mindre roliga öknamn som var och varannan bybo fick, som till exempel *Cacciauotte* (paddjägare), *Pisciasotto* (kissa på sig), *Pincitto* (liten snopp), och så vidare, kunde släktens namn förekomma – eller mammans eller pappans.

Det fanns så klart även många Paolo i byn och ännu fler Anna, så mina föräldrar fick, som alla andra, smeknamn. Far kom att kallas Paulucce Zaremoneca. Zaremoneca, fars släkts smeknamn, skulle kunna betyda *za* – en förkortning av *zia* (tant) och *remoneca* (dragspel på byns dialekt). Orsaken till varför fars förfäder fick det namnet är okänd. Inte ens far visste det, men han var säker på att redan hans farfar Pasquale kallades så. Troligtvis hade det funnits en duktig kvinnlig dragspelare i släkten.

Mors smeknamn var Annuccia Poppa. Poppa betyder fladdermus på San Biagios eget språk. Varför mor kom att få detta egendomliga namn fick jag aldrig reda på, än mindre frågade jag henne någonsin därom.

Som synes var det inte endast Giuseppe som fick ett förkortat eller diminutivt namn utan även andra, som far och mor. Så Anna kunde bli Annuccia, Annina, eller rentav Nannina, medan Paolo blev Paoluccio, eller Paulucce, Paolino eller Paoletto.

Ytterligare minnesbilder

Som alla andra i San Biagio hade mina föräldrars förfäder i alla tider försörjt sig på jordbruk, fåravel och gatumusicerande. Sysselsättningar som de efterkommande fick ärva. Liksom min fars familj och många andra San Biagiofamiljer vistades min mors tidvis i Berlin i början av 1900-talet, där morfar Alessandro di Zazzo och mormor Benedetta Donatella försörjde sig på det miserabla gatumusicerandet. När mor var tio år gammal dog hennes mor Benedetta och lämnade efter sig fyra små barn. Förutom mor, som var näst äldst, var det sönerna Pasquale tolv, Giuseppe åtta och minstingen

Carlo sex år. Det innebar att mor kom att axla mammarollen för sina tre bröder tills morfar år 1918 gifte om sig med Filomena Gizzi, som också kom från Cerreto och var några år yngre.

För min morfar fanns inte mycket att välja på. Därför såg han till att äldste sonen Pasquale lärde sig spela enkla melodier på ett begagnat Magdeburgerspel. Till mor, som nu hunnit bli 14 år, anförtrodde han buren med den lyckobrevspickande undulaten, och så gav sig alla tre iväg till Sardinien. Förmodligen spelade morfar själv *il piffero*, skalmejan. Carlo och Giuseppe lämnades kvar hemma för att hjälpa styvmodern Filomena med de dagliga sysslorna.

Filomena Gizzi visade sig vara en klok och energisk kvinna som blev verkligt omtyckt av alla fyra barnen. Morfar fick ytterligare fem barn med Filomena: Vittoria, Santina, Michele, Salvatore och Leonardo. Morbror Michele, som hunnit bli 84 år och bor i Rom, är det enda av morfars barn som är i livet.

Mina morbröder Carlo och Giuseppe blev kvar i byn under hela sin levnad, medan Pasquale i sin ungdom utvandrade till Sverige och gifte sig med Maria Iaconelli, en syster till min lärare i dragspel, Giuseppe Iaconelli. När Pasquale i slutet av 1930-talet av någon okänd anledning lämnade Sverige och återvände till byn, blev hans fru Maria och fyra barn kvar här hemma. Idag lever ett trettiotal av hans ättlingar i Sverige.

Morfars andra äktenskap blev också kort. Filomena dog 1929, två år efter att hon fött sista barnet, Leonardo. Vad skulle morfar ta sig till i denna bekymmersamma situation? För andra gången blev han ensam med många barn. Två år senare gifte han sig en tredje gång, nu med Palma Pelino från San Giuseppe, en friliggande del av grannkommunen Picinisco. Hon födde hans tionde barn, Antonio.

Mor brukade berätta att hon ofta var i fejd med Palma, eftersom hon gav mors halvsyskon stryk och inte tillräckligt att äta. Det hände även att Palma fick sig en omgång och inte bara en gång. Tydligen var mor inte att leka med. Det var allmänt brukligt att aga barn. Såväl föräldrar som lärare eller andra vuxna kunde aga barn för en struntsak. Det var helt enkelt legitimt att göra det. Med gott samvete kan jag påstå att varken mor eller far någonsin gav mig en örfil eller ett slag i baken. Däremot var jag väldigt strängt hållen och fick inte göra något som mina föräldrar, framför allt mor, inte ville.

Fram till tonåren brukade vi pojkar samlas på torget om kvällarna för att leka blindbock och kurragömma eller hitta på rackartyg. Senast klockan tio skulle man vara hemma och om jag inte visade mig så dags, brukade mor ge sig ut för att hämta mig. För att visa mina lekkamrater och övriga bybor att hon var sträng i sin uppfostran, gick hon alltid med husets halvmeter långa brödkavel gömd bakom ryggen. När sedan någon av kamraterna upptäckte henne blev jag varnad och fick bråttom att springa hem. I dåvarande Italien, och kanske i synnerhet i byn, var moderns vilja lag. Kaveln kom tack och lov aldrig att brukas till annat än för pasta och pizzabakning.
Fars familj bodde permanent i Tyskland fram till första världskrigets utbrott, då

Italien kom i krig med Tyskland. Tillbaka i byn 1915 fortsatte de på samma sätt som alla andra att musicera och att bruka den ogina jorden. Fars båda bröder Biagio och Vincenzo behärskade dragspelet utmärkt. Biagio var till och med en av de bästa dragspelarna i byn.

Sedan mor och far hade gift sig fortsatte deras liv på samma miserabla sätt, tills far fick anställning som bergssprängare. När jag lämnade mina föräldrar 1956 arbetade far i vännen Dante Paolillos firma, som byggde hus och hade hand om vägunderhållet, medan mor var hemmafru, fast sysslolös var hon aldrig. Året 1972 då far fyllde 65 år gick han i pension, och det var han lycklig över. ”Äntligen är jag en fri man”, brukade han säga.

Far var mycket omtyckt och respekterad i byn. Han blev sällan arg och trätte inte med någon, förutom med mor förstås. Eftersom han gärna tog sig ett eller flera glas vin brukade mor, för att i någon mån minska alkoholhalten, blanda det med riklig mängd kranvatten. Då gick far till vinbutiken och klagade. Men där var man väl medveten om vem som hade spätt ut vinet, så fars klagomål möttes oftast bara av en axelryckning från vinhandlaren.

När far befann sig i dessa lite lummiga tillstånd och mor gnällde på honom brukade han sjunga *”Anna l’ultimo sogno sei tu”* (”Anna du är min allra senaste dröm”) eller *”Amor, Amor, Amor”*. Den första var en populär sång från tiden före kriget och den andra, en spansk rumba, blev mycket populär vid krigets slut, inte minst här hemma i Sverige.

Samtidigt som jag besökte den årliga leksaksmässan i Milano i februari brukade jag passa på att hälsa på min syster Maria som bodde i Turin, där hennes man Lucio Valente och deras son Antonio jobbade vid Fiat. År 1972, då far nyligen gått i pension, kom han och mor till Turin för att träffa mig och samtidigt hälsa på Maria och hennes familj. Far hade klagat en tid över tandvärk, trots att han inte hade många tänder kvar. Därför följde Marias man Lucio och jag med honom till en tandläkare.

När tandläkaren hade undersökt honom frågade han vem av oss två som var den närmaste anhörige. ”Jag är hans son”, svarade jag och han bad mig följa med till ett angränsande rum. ”Tyvärr nödgas jag meddela dig att din far har cancer”. De orden kom som en blixt från en klar himmel. Hela världen rasade samman för mig och jag satte igång att stortjuta som ett barn, medan den omtänksamme tandläkaren tryckte sin hand på min axel. Så snart jag hade slutat gråta, gick vi tillbaka till far och Lucio. Min svåger Lucio fattade direkt situationen, men märkligt nog gjorde inte far det. Innan vi lämnade tandläkaren fick vi med oss en remiss till ett cancersjukhus.

Efter en kort undersökning bekräftade läkaren på sjukhuset vad tandläkaren hade sagt och informerade mig om att någon operation inte var möjlig, eftersom far hade strupcancer. När jag frågade hur länge far hade kvar att leva, fick jag till svar, ”högst sju månader”. Det var inget annat att göra i det läget än att bege sig hemåt igen. Så snart mor såg mig, förstod hon direkt att allt inte stod rätt till. När jag sedan i korthet berättat vad som hänt, stängde hon in sig i badrummet och kom ut en

halvtimme senare, helt förgråten. Far, som fortfarande inte anade något, klagade på att han hade ont.

Någon dag därefter reste mina föräldrar hem till byn och jag hem till Sverige i vetskap om att jag snart skulle hälsa på dem i byn. Stackars far, tänkte jag hela tiden. Nu när han gått i pension, och äntligen kunde göra som han ville i livet, hade han drabbats av denna hemska sjukdom. Detta år, 1972, åkte jag många gånger till byn för att hälsa på far, oroad över att han kunde lämna oss vilken dag som helst. Han fick dagligen morfinsprutor, vars doser ökades med tiden, men till slut var de inte längre till någon nytta. I slutet av september, på väg till Fjärran Östern, besökte jag honom på nytt.

Återseendet blev en chock för mig. Far var knappt igenkännlig. Det var hjärtskärande att se sjukdomens härjningar. Han led fruktansvärt. Jag satt vid hans sida och höll honom i handen hela tiden, medan jag försökte berätta om mina resor till Kina för att om möjligt få honom att tänka på annat och mildra hans lidande. Blod rann ut från hål runt om halsen. I brist på annat rev mor sönder det ena lakanet efter det andra för att täppa till såren. En dag medan jag satt bredvid honom sa han: ”Du som har råd, varför tar du mig inte till något bra sjukhus i Rom?” Jag kommer inte ihåg vad jag svarade. Far hade aldrig fått veta att det inte fanns något man kunde göra åt den hemska sjukdom han hade drabbats av. Jag sprang till badrummet intill och gav utlopp för tårarna, jag grät och snyftade ohejdat som ett barn. Fars svaga röst och bedjande blick har outplånligt blivit kvar i mitt minne som en mörk fläck.

Väl hemma i Sverige efter Fjärran Österresan fick jag reda på att far var sämre, och jag flög ner i början av november. Jag blev kvar några dagar hos far och mor innan jag åkte hem igen. Strax efter hemkomsten ringde min vän Dante för att tala om att far hade gått bort. Anna och jag reste ner till begravningen. Där berättade Dante för mig att far ofta under sin sjukdomstid gick ut för att titta på vårt hus som just då började ta form. Det måste trots allt ha varit en stor glädje för honom att se sitt hus resa sig på nytt. Än idag tänker jag tillbaka på den hemska tiden och förebrår mig oerhört för att jag så skamlöst tvingades ljuga för far och bedra hans hopp om ett tillfrisknande och samtidigt visa mig lugn och samlad inför hans ångest och fruktan. Allra minst kunde vi ha uppfyllt hans önskan att få komma till ett sjukhus och låta honom leva den korta tid han hade kvar i hoppet om ett snart tillfrisknande, men det gjorde vi tyvärr inte.

Mor hade naturligtvis länge vetat att det som skedde var oundvikligt, men hon var inte beredd på den totala ensamheten som följde. Mor hade också dåligt samvete för att hon, bara några dagar före slutet, hade önskat att far skulle slippa ifrån sina hemska plågor. Det dröjde många månader innan hon var någorlunda sig själv igen. Mor överlevde far med tolv år och gick bort 1984, samma år som byn skakades av den senaste jordbävningen.

Sina sista år hade också mor drabbats av sjukdom och bodde därför hos min syster Benedetta i kommundelen Pratola. Anna och jag hade varit och hälsat på henne

veckan innan hon gick bort och vi åkte tillbaka hem till Sverige i tron att slutet inte var så nära. Sista gången jag såg mor vid liv kallade hon mig till sig när ingen hörde på och sa med en svag knappt hörbar röst: ”Sörj inte min son, skulle du vilja att jag aldrig dog? Vet du inte att förr eller senare måste vi skiljas? Det är allas lott. Jag har lidit tillräckligt i denna värld och nu orkar jag inte mer. Be till Gud istället att han befriar mig från dessa plågor”. Då gick jag ut och grät.

Av mina föräldrars levnadslopp och hårda tillvaro kunde man inte ana att det där fanns ett frö till det fantastiska liv som jag fått leva hittills. De kom båda från ofattbart fattiga hem och fick huvudsakligen inrikta sig på att överleva. Aldrig var de äventyrslystna eller nyfikna på det nya, så som jag alltid varit sedan barndomen. Min far gick bara fyra år i skolan, och min mor kunde bara sätta ett kryss där hennes namn skulle stå. Varifrån fick jag då min längtan att se världen, min kärlek till det skrivna ordet och framför allt det brinnande intresset för musiken och kulturen? Hade far och mor dessa egenskaper, som de aldrig fick chansen att utveckla? Hade jag blivit samma person om jag hade stannat kvar i byn och fortsatt med det miserabla turnerandet? Dessa frågor kan nog endast Gud svara på, men jag har mina aningar.

Att överleva krig

Det andra världskriget kom att få avgörande betydelse för mig och min familj, precis som för miljontals andra människor. Men vi överlevde.

Mitt allra första minne är en bombkrater mitt på en väg. Jag var fyra år. Kratern var spår efter att byn bombats första gången den 8 november 1943. Den natten sov ingen människa i sin säng. Alla hade gett sig av. En del upp i bergen, en del till grottor och andra gömställen. Alla fruktade nya bombräder. Nu blev det inte så den natten, men ganska snart skulle det bli fler. San Biagios långvariga lidande hade tagit sin början.

I avsaknad av något som helst flyglarm blev vi varse om vad som var på gång först när dånet av de hemska bombplansformationerna nästan var mitt över byn. Den ena formationen avlöste den andra medan solen gnistrade mot flygplanen som störtdök snabbt och slungade ut sina dödsbringande laster av bomber med skrämmande explosioner. Skräckslagna bybor sprang i panik åt alla väderstreck för att söka skydd. Jag minns hur mor brukade slita lillasyster Olivia ur den enkla trävaggan, och med henne i famnen, och mig springande efter, bege sig i ilfart till en grotta i närheten av Cerreto. Mor kände väl till grottan eftersom hon som ung flicka ofta hade sökt skydd i den vid häftiga oväder som ju var vanliga i dessa bergstrakter. Vi saknade oftast far, som hade tvångsrekryterats av tyskarna till olika fortifikationsarbeten.

När mor gav sig iväg med oss barn till grottan passerade vi postkontoret som makarna Valentini förestod. Eftersom de nyligen hade flyttat till San Biagio från grannbyn Picinisco, kände de inte till omgivningarna och brukade därför följa efter oss vid bombräderna.

När de vuxna sedan bedömde att faran var över lämnade vi vår tillfälliga ”boning” och begav oss hemåt längs den besvärliga åsnestigen. Det hände att de hemska flygplansdånen åter hördes när vi var halvvägs och då fick vi bråttom att i ilfart bege oss tillbaka till grottan. När vi sedan återigen vågade lämna grottan och bege oss hem gick vi alltid förbi ett ställe där vi hade en liten jordbit på vilken mor brukade odla en sorts grönkål. Vi plockade med oss så mycket vi någonsin kunde bära hem. I brist

på annan föda kom grönkålen att bli familjens dagliga mat fram till evakueringen den 8:e december. Det var relativt lätt att få tag i majsmjöl, och blandat med en stor mängd grönkål blev det en polentavariant som i byn kallas *terdeglione*. Denna åt vi till lunch, middag och däremellan som mellanmål.

Då och då dök även enstaka jaktplan upp på låg höjd för att beskjuta byn med kulspruta. Ljudet från kulsprutorna var ihållande och bedövade befolkningen. Man såg inte kulorna komma, för när man hörde det gälla visslandet var det redan för sent och man visste inte om någon, och i så fall vem, som hade träffats. Biagio Donatella, en San Biagiobo några år äldre än jag, och som numera lever i Frankrike, har berättat för mig att han just vid ett sådant tillfälle räddades av en österrikisk soldat som kastade sig över honom. Soldaten träffades av en kulsprutesalva och dog på fläcken. Hur många böner Biagio har bett för den tappre soldatens själ under alla dessa år hade han ingen koll på, fick jag till svar nyligen.

Grottjakt

Under min korta semester i byn sommaren 2003, bestämde jag mig för att försöka leta rätt på grottan. Det enda jag visste var att den låg i närheten av Cerreto, som mor brukade säga. Jag bad min måg Maurizio, som också han brukade tillbringa några semesterdagar i byn med sin familj, att följa med och ta med sig sin digitalkamera. Jag bad även min syster Marias man Lucio, som var väl bevandrad i landskapet, att hänga med – fast någon grotta hade han aldrig hört talas om.

Vår grottjakt började i Pietrepente som består av några få hus, ett stenkast från Cerreto, och som bebos av folk som är väl bekanta med trakten. Där blev vi upplysta om att det fanns grottor på vägen till närmaste bebyggelse som heter Il Gallo. Vi tog oss fram på en igenvuxen stig och passerade flera mindre grottor eller grottliknande utgrävningar utan att jag reagerade. Plötsligt fick vi syn på en naturgrotta på vänster sida av stigen. Jag blev stående, häpen och förstummad, och skrek: ”Där är den!” Ögonblickligen kände jag igen den som om jag varit där dagen innan. Jag satte mig ned, för benen började darra, och som i en film utspelades händelserna som inträffade 60 år tidigare.

Jag såg mor sittande på en sten med Olivia i famnen och mig själv vid hennes sida med huvudet lutat mot hennes högra höft. Jag höll en brödbit i högra handen. Tillsammans med oss i grottan befann sig även makarna Valentini och deras 13-årige son Bruno som skrek ideligen. Jag har försökt få svar på om denna historia har uppdiktats av min fantasi eller om det gick till så i verkligheten. Men vem kan svara på det?

Det tog oss drygt två timmar att nå grottan och då åkte vi ju ändå bil till Pietrepente. Jag undrar hur många timmar det brukade ta till fots för min stackars mor med två små barn och kanske lite proviant som hon rafsat ihop i all hast? Grottan var cirka två meter hög, fyra meter djup och tre meter bred. Här samsades två familjer, totalt sju personer, nätter och dagar i sträck, medan bombplanen oupphörligen flög över oss.

Ödesdigra fredsvillkor

Efter första världskriget var nog de allra flesta överens om att det inte fick upprepas. Men fred innebär accepterande av givna villkor eller förändringar genom förhandlingar länder emellan. De europeiska ländernas gränsdragningar och villkor på 1930-talet var i stort sett de samma som avgjorts vid fredskonferensen i Versailles 1919, en konferens som hade skapat fler problem än den var satt att lösa. Tyskland skulle ta på sig skulden för allt. Om man hade varit mer rättvis mot det besegrade och utarmade Tyskland skulle andra världskriget ha kunnat förhindras.

Tyskarna kände sig orättvist behandlade och Versailleavtalet sådde fröet till katastrofen 20 år senare. Hitler visste vad han ville och höll sina löften. Han lät bygga motorvägar, gav sysselsättning i fabrikerna och i likhet med sin italienske kollega garanterade han den allmänna ordningen. I början av mars 1935, bara två år efter att hans parti vunnit valet i demokratisk ordning, struntade han i Versailleavtalet och återinförde den obligatoriska militärtjänsten. När han sedan i mars 1936 invaderade det demilitariserade Rhenområdet, och därmed struntade fullständigt i Locarnoavtalet, var det tyska krigsmaskineriet näst intill obefintligt. Fransmännen hade lätt kunnat hejda Hitler och han var väl medveten om det. Men fransmännen var splittrade och engelsmännen ville inte agera i detta fall.

Två år senare anlände Hitler med sina motoriserade kolonner en natt till Prag. När han vaknade morgonen efter förkunnade han: ”Tjeckoslovakien har slutat leva.” I mars samma år invaderade han sitt fädernesland och annekteringen av Österrike, *Anschluss*, var ett faktum. Führern återkom till sitt fädernesland, som han lämnat 30 år tidigare med tom mage och feberhett huvud, och han ledde nu ett folk på 75 miljoner.

Det romerska imperiet återuppstår

Hitlers vapenbroder, Benito Mussolini, hade också ambitioner och behövde triumfera utomlands för att hypnotisera det italienska folket. Han brukade faktiskt skryta med att han skulle förvandla Medelhavet till en italiensk insjö. Med det menade han att han tänkte erövra alla länderna kring Medelhavet. I början av oktober 1935 gick Italien i krig mot Abessinien, som Etiopien då kallades. Den etiopiske kejsaren Haile Selassies armé som var dåligt beväpnad och stridsoduglig, oftast utrustad med endast svärd och spjut, besegrades på sju månader.

Konung Viktor Emanuel III antog utan att blinka titeln kejsare av Etiopien och Mussolini förklarade det romerska imperiet återuppstått ur sin 1 500-åriga dvala. Följden blev att Italien fick två kejsare på kuppen. Således titulerade kungen sig *Il Re Imperatore,* det vill säga ”kungkejsaren”, medan Mussolini själv blev *Il Duce Fondatore dell´ Impero*, ”ledaren, kejsardömets grundare.” Haile Selassie vädjade personligen inför Nationernas Förbund om ingripande mot Italien med orden: ”Det gäller oss idag, det gäller er i morgon.” Men det hjälpte inte. Nationernas Förbund beslöt ändå att vidta ekonomiska sanktioner mot Italien, dock utan avsedd effekt. I stället kom

sanktionerna att tjäna Mussolinis syfte förträffligt, då beslutet kom att skapa en våg av nationalism och förstärkte en uppslutning kring regimen. ”De orättvisa sanktionerna” kallas de på minnestavlor som genast murades upp på kommunalhusen i hela Italien. Stormakterna Storbritannien och Frankrike ställde sig passiva. De såg risken att Mussolini skulle kastas i Hitlers armar, vilket ju också skedde ganska snart.

För att lägga ytterligare en erövring i vågskålen, som motvikt till den tyske kollegans talrika sådana, lät Mussolini i april 1939 besätta Albanien som redan var ett slags italienskt protektorat, en handling som är jämförbar med att kidnappa sin egen hustru. På den lille föraktlige Viktor Emanuel III:s vithåriga hjässa sattes även den albanska kungakronan. Så mager och kortväxt som han var, undrar jag hur han orkade bära alla tre kronorna samtidigt, den italienska, den etiopiska och nu även den albanska!

Guldinsamlingen

De ekonomiska sanktionerna mot Italien fick inte den avsedda effekten, tack vare en omfattande ekonomisk och militär hjälp från Hitlers Tyskland. Dessutom organiserade man en insamling av ädla metaller, mest guld, och uppmanade bland annat alla gifta kvinnor att skänka sina vigselringar till fäderneslandet. Insamlingen har gått till historien som *la giornata della fede* (”vigselringens dag”) och företogs i hela landet vid lokalt iscensatta offentliga ceremonier.

Under en kylig och regnig dag i december 1935 steg den resliga drottning Elena uppför Il Vittoriano, det ståtliga fosterlandets altare intill Capitolium i Rom, och lade sin ring i en smältdegel med orden: ”Det är det käraste jag har för den representerar den dagen jag hade turen att bli italienska”, den definitiva förmälningen av kungahuset och fascismen, har det sagts. Men framför allt blev gesten ett enormt propagandanummer. Hon var dotter till kung Nikolai I av Montenegro. Författaren Luigi Pirandello skänkte sin Nobelprisplakett som han hade tilldelats 1934 och den trådlösa telegrafins uppfinnare Guglielmo Marconi bidrog också med sin vigselring. Men i motsats till Pirandello lämnade han inte ifrån sig sin Nobelplakett i fysik. Även kyrkan bidrog till insamlingen. Staden Bolognas ärkebiskop kardinalen Nasalli Rocca skänkte biskopskedjan.

Det var en regnig och kylig dag även i byn när insamlingen företogs. Min kära mor hörsammade uppmaningen och i avsaknad av en vigselring skänkte hon ett halsband i guld med en berlock föreställande Den Heliga Jungfru Maria, som hon hade fått av sin far då hon gifte sig första gången. Alla kvinnor som hade skänkt sin vigselring erhöll en ring gjord av järn. För många kvinnor kom ringen att bli ett sorts medborgerligt utmärkelsetecken som man stoltserade med. I hela landet samlade man in drygt 33 ton guld och 93 ton silver.

Katastrofen för Italien närmar sig

Mellankrigstidens ekonomiska kris med arbetslöshet, strejker och börskraschen i

Förenta staterna 1929, ledde också till att nästan alla länder i Europa lade om produktionen till självförsörjning för att slippa beroendet av import i orostider. Med erfarenhet från första världskriget införde man nu ransoneringar och priskontroll.

Mitt forna hemland Italien drabbades som så många andra länder mycket hårt av andra världskriget. Då det pågått i tre år och Mussolini avsatts, slöt den nye regeringschefen marskalk Badoglio i hemlighet avtal om vapenstillestånd med de allierade (Storbritannien och Frankrike med sina respektive kolonier, Förenta staterna och Sovjetunionen med flera). Det skulle emellertid dröja nästan en vecka innan vapenvilan meddelades i italiensk radio på kvällen den 8 september 1943.

Så långt kommet i detta fasansfulla krig hade det italienska folket redan lidit obeskrivligt. I nära tre månader hade de allierade låtit bomberna regna över landet. Ingenting skonades, inte ens huvudstaden Rom. Den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt ignorerade helt 30 miljoner katolska amerikanska medborgares uppfattning att man skulle skona den eviga staden, påvedömets säte och centrum för all världens katoliker.

Kriget hade vänt till de allierades fördel i oktober året före då den brittiska åttonde armén, ledd av Bernard Montgomery, vann en förkrossande seger över axelmakternas arméer, främst Tysklands och Italiens, vid El Alamein i Nordafrika. Förutom Italien och Tyskland ingick även Bulgarien, Finland, Rumänien, Ungern och senare även Japan i axelmaktalliansen. Den 12 december 1942, 18 månader sedan Italiens inträde i kriget, tillkännagav Mussolini den katastrofala omfattningen av det nordafrikanska fälttåget för det italienska folket: 30 000 stupade, 100 000 tillfångatagna och 37 000 saknade. Och ännu var man helt ovetande om den värsta av katastroferna, slaget vid Stalingrad 1943, där 30 000 italienska soldater stupade i strid i januari och februari, 64 000 tillfångatogs, varav 54 000 skulle komma att dö i fångenskap. De flesta italienare såg vid det laget kriget förlorat. Det enda hoppet var att helt enkelt bryta axelmaktalliansen, eller ”stålpakten” som den också kallades, med Hitler. Men hur skulle det gå till så länge Il Duce satt kvar vid makten?

År 1942, det sista hela året med fascisterna kvar vid makten, skulle 20-årsjubileet av maktövertagandet ha firats med invigningen av en stor fredsmanifestation, världsutställningen i Rom. En minst sagt grandios plan varom utställningsområdet, som idag benämns EUR *(Esposizione Universale di Roma)*, med sina magnifika museipalats och andra futuristiska byggnader, ännu vittnar om. Invigningen sköts dock upp från 1942 till en tidpunkt efter axelns förväntade seger, en seger som trots vinterns katastrofer och trots Förenta staternas inträde i kriget ännu syntes möjlig.

I gryningen den 9 juli 1943 invaderade de allierade Sicilien. Öns svaga italienska försvar, visserligen förstärkt av två utvalda tyska divisioner, tillintetgjordes på fem veckor. Vid det laget, den 25 juli, hade Mussolini redan avsatts. Och som om detta inte var nog krävde Churchill vid ett laddat tal i parlamentet den 27 juli att ”ön skall förstöras och brännas till grunden”, ingenting skulle skonas.

Efter den nordafrikanska katastrofen hade en grupp högre officerare med den

tyskfientlige överbefälhavaren general Vittorio Ambrosio i ledningen i hemlighet diskuterat hur man kunde bli av med Mussolini och få slut på kriget. Problemet var hur Italien skulle kunna sluta separat fred med de allierade utan att drabbas av tyskarnas hämnd och ockupation.

Il Duce avsätts

Som en direkt följd av den senaste tidens tragiska händelser i Italien, och den djupa depressionen hos befolkningen, samlades *Il Gran Consiglio* ("Det Stora Rådet") på kvällen den 24 juli 1943. Rådslaget, vars medlemmar hade utsetts av Mussolini själv, och som svurit honom trohet, varade fram till småtimmarna. Mussolini hade mer eller mindre tvingats att närvara vid det 28 man starka rådet och anade säkert vad som skulle ske. Dino Grandi, ordförande i Centralorganet, krävde Mussolinis avgång som överbefälhavare och återställandet av statens olika funktioner. Vid omröstningen fick Grandis förslag nitton röster, bland dem svärsonen Cianos, sju nej och en nedlagd. "Mina herrar ni har igångsatt regimens kris", fördömde Mussolini, och därmed hade den fysiskt och psykiskt utbrände "diktatorn" märkligt nog motståndslöst böjt sig för ett majoritetsbeslut. Vid en kort audiens hos kungen under eftermiddagen den 25 juli meddelade denne att Mussolini avsatts. Till regeringschef utnämnde kungen marskalk Pietro Badoglio som hade avsatts som överbefälhavare 1940 av Mussolini, efter det katastrofala fälttåget mot Grekland. Badoglio var dock en gammal och trött man utan självstyrka. Mussolini hade själv några dagar innan sitt fall yttrat följande ord: "I denna stund är jag säkerligen Italiens mest avskydde, för att inte säga, hatade man."

Därefter fördes Mussolini i ambulans till en polisstation för fängsligt förvar. Alla befogenheter och all makt togs ifrån honom. Under tiden hade hemliga förhandlingar om vapenstillestånd inletts. Den 12 augusti reste en delegation, under ledning av general Giuseppe Castellano, iväg till Lissabon för att inleda samtal med de allierade om ett vapenstillestånd. Efter diverse turer blev resultatet villkorslös kapitulation för Italien. Marskalk Badoglio gjorde ett sista försök att ändra på villkoren genom att den 31 augusti skicka Castellano till de allierades högkvarter bland tält och husvagnar vid en olivlund i Cassibile, halvvägs mellan städerna Noto och Syrakusa på Sicilien, utan resultat. Den 3 september, samma dag som de allierade invaderade fastlandet över Messinasundet, undertecknade general Castellano och general William Bedell Smith, i egenskap av representant för general Eisenhower, överbefälhavare för de allierades styrkor och sedermera Förenta staternas 34:e president, Italiens villkorslösa kapitulation. Det beslöts emellertid att offentliggörandet skulle ske senare, vid en lämpligare tidpunkt.

Grusade förhoppningar

Kvällen den 8 september 1943, då marskalk Badoglio via radion meddelade att det slutits vapenstillestånd med de allierade, var vi mycket lyckliga och övertygade om att kriget, och därmed alla dess vedermödor och lidanden, var slut. Livet skulle återgå till det normala. Hela byn var i upplösningstillstånd – av ren och skär glädje. Alla kramade varandra och skålade för freden. Det är ingen överdrift att påstå att lyckan var fullständig. Vi barn sprang på gatorna och ropade: *”La guerra é finita! La guerra é finita!”* (”Kriget är slut! Kriget är slut!”)

Vi behövde alla känna och uttrycka glädje även om ingen lycka varar för evigt. Många äldre, kloka män och kvinnor, tog glädjeyttringarna med en nypa salt. De anade nog att ännu mer lidande väntade det italienska folket. Min svåger Gerardo har berättat för mig att han just denna kväll, då han 14 år gammal sprang runt i byn med andra ungdomar, blev stoppad av sin lärare, och byns vice borgmästare, Francesco Iaconelli som drog honom hårt i ena örat med orden så att alla andra hörde: ”Tyst för helvete era drumlar. Det är nu kriget börjar!” Den kloke Iaconelli anade vad som väntade oss.

Marskalk Badoglio hade avslutat deklarationen med en regelrätt kalldusch: *”La guerra continua”*, kriget fortsätter. En ren formalitet förstås, för att inte väcka misstankar hos den tyska militärledningen, trodde de flesta italienare. Vi skulle snart få klart för oss att proklamationens bistra allvar rymdes i just den korta satsen. I nästan 20 långa och katastrofala månader skulle arméer från alla världsdelar invadera landet och ett förbistrat och blodigt inbördeskrig rasa längs halvön. Många gamla vackra städer och antika monument skulle läggas i grus och aska.

Vår övertygelse stärktes emellertid av en händelse ett par veckor senare då kolonner av motorfordon från Colli al Volturno, en ort som ligger bara tre mil öster om San Biagio alldeles vid floden Volturno och frontlinjen, rullade genom vår by i västlig riktning, mot Atina. Det såg verkligen ut som en slutgiltig reträtt. Många unga inkallade män återvände till sina hem. Slitna och trötta, men vid liv. Vi var nästan säkra på att San Biagio, den lilla bergsbyn med få vägförbindelser, inte kunde dras in

i eventuella krigshandlingar eftersom det inte gick att använda förbandens motorfordon i bergig terräng med åsnestigar. Våra förhoppningar skulle ganska snart grusas.

Under de första dagarna i oktober rullade en kolonn, lastad med kanoner, ammunition och annan krigsmateriel, nu i motsatt riktning mot Colli al Volturno, alltså mot frontlinjen. Vi såg inte många tyskar i vår by. Ända till slutet av månaden upplevde vi lugna och förtröstansfulla dagar, trots att de allierades bombplansformationer nästan dagligen genomkorsade luftrummet över oss för att fälla sina förödande laster över andra byar och städer. Under tiden blev förråden av livsmedel allt knappare. Ransoneringskorten var till ingen nytta. Sedan början av september hade vi inte fått någon påfyllning och de små reserver av mat som var och en hade lyckats samla till ett högt pris började sina. Pengar var inte särskilt mycket värda. Därför tvingades man att byta till sig mat mot värdeföremål.

I slutet av september hade en militär postering upprättats på orten. Den bestod av soldater, några officerare och en del motorcykelordonnanser som körde i skytteltrafik mellan befälsposten och stridslinjen vid floden Volturno. Ockupationsstyrkan utgjordes av österrikiska alpjägare under befäl av överste Junk och tyska pansargrenadjärer under befäl av kapten Strotz. Trots att de tillhörde samma armé opererade dessa oberoende av varandra. Såväl i fråga om språkbruk som i agerande kunde man iaktta en avsevärd skillnad mellan de österrikiska alpjägarna, katoliker som vi, från trakten av Salzburg – vänliga, generösa och tillmötesgående, och de preussiska soldaterna, vilka däremot var kyliga och antastliga. Österrike hade som bekant annekterats i mars 1938. Förhållandet till befolkningen var i stort gott och avspänt även om smärre incidenter inte saknades.

En bidragande faktor var att många i byn behärskade det tyska språket som de hade lärt sig under vistelsen i Tyskland före och efter första världskriget. Men i det kriget var ju Italien och Tyskland fiender, därför skickades alla italienska medborgare som var bosatta i Tyskland hem. Mina föräldrar föddes i Tyskland, mor i Berlin 1904 och far i Krefeld 1907. Min far hörde till dem som kunde göra sig förstådd på tyska, men inte min mor. I den dramatiska situationen fick förmågan att tala ockupanternas språk positiva följder. Österrikarna medverkade ofta vid gudstjänsterna i vår kyrka eller i våra hem vid kvällsbönen, den så kallade Rosenkransen, vid öppna spisen. Oftast hade de med sig något att äta och dricka, eller så blev de bjudna på det lilla som fanns.

Sång och musik förenar

Förutom språket och religionen fanns där också musiken och sången som förenade oss. Inte sällan dök ett dragspel upp och man sjöng såväl ”Lili Marleen” som den populära fascistiska sången *Faccetta nera* (”Lilla svarta ansikte”), som var en hyllning till det erövrade Abessinien, och fascismens paradsång *Giovinezza* (”Ungdom”). Sången Lili Marleen kom att bli omåttligt populär under resten av kriget – i motsats till de två andra som totalförbjöds i Italien efter Mussolinis fall. Lili Marleen hade

skrivits under första världskriget och lanserades åter våren 1941 under en sändning från Radio Belgrad, vars land var ockuperat av tyskarna. Den hade spelats in i början av kriget med sångerskan Lale Andersen, vars mor var norska. På kort tid spreds Lili Marleen runt jorden och kom att bli en krigssång. Den sjöngs av Rommels och Montgomerys soldater lika ofta som av amerikanska och ryska.

När mor och jag företog våra allra första rundturer i slutet av 1940-talet och i början av 1950-talet, som jag berättar om i ett annat kapitel, råkade vi ofta hemlängtande soldater som av olika skäl höll sig kvar i det plågade landet. Det rörde sig mestadels om amerikaner i ockupationstruppen men även om polacker som avvaktade den vidare utvecklingen i sitt hemland som hade ockuperats av ryssarna. Jag ombads ofta att spela Lili Marleen för dem och ibland fick jag ackompanjera ett gäng sjungande amerikanska soldater. Det gillade jag mest, för då blev det rikligt med *chewing gum* (amerikanskt tuggummi!) och slantar. Polackerna ville att jag skulle spela den italienska låten *Mamma* som påminde dem om deras mödrar i det avlägsna Polen. *Mamma son tanto felice, perché ritorno da te. La mia canzone mi dice che é il piú bel giorno per me* ("Mor, jag är jättelycklig för att jag återvänder till dig. Denna min sång förtäljer mig att det är den vackraste dagen för mig.") Många tårar rann nedför soldaternas kinder när jag spelade denna vackra sång.

Gustavlinjen

Hösten 1943 koncentrerade sig tyskarna på att hejda de allierade styrkornas framryckning, som den 3 september nått fastlandet över Messinasundet. Som fäste för motståndet valdes två massiva bergskedjor, Mainarde och Aurunci. Dessa utgjorde kärnan i det som skulle gå till historien som Gustavlinjen. Dess förespråkare, generalfältmarskalk Albert Kesselring, var överbefälhavare för de tyska stridskrafterna i Italien och tog order direkt av Hitler. Tyskarna, och särskilt Kesselring själv, var väl medvetna om betydelsen av denna del av Gustavslinjen och hade satsat avsevärda resurser på att förbereda försvaret. Förutom den tvångsrekryterade arbetskraften hade ett antal ingenjörsbataljoner och 44 000 man ur organisationen Todt (en stor tysk paramilitär arbetsorganisation som byggde vägar, flygfält och befästningsanläggningar) byggt ut Cassinofronten till en av krigets bäst befästa ställningar.

Från att ha varit ett litet jordbrukscentrum, stillsamt och lugnt, blev Cassino under loppet av fyra månader Europas mest befästa område. Militärer och civila arbetade dag och natt för färdigställandet av denna försvarslinje. Allt stål och all cement som man kunde komma över, och som det verkligen var ont om, skickades till befästningslinjerna. Kilometer och åter kilometer av järnvägsräls och stickspår revs upp och användes för anläggningarnas uppförande. Uppe i bergen ersattes cementen av sten och de stora naturliga grottorna befästes med allt som fanns inom räckhåll.

Gustavlinjen sträckte sig tvärs över Italien, från den Tyrrenska kusten i väst till den Adriatiska i öst. De tyska ställningarna gick från staden Minturno österut längs floden Garigliano fram till Liridalen och staden Cassino vid foten av Montecassino,

vidare utefter floden Rapido upp mot det 1 000 meter höga berget Monte Santa Croce (”Det heliga korsets berg”) i San Biagio kommun och fortsatte tvärs över Appeninerna in i Abruzzerna till staden Castel di Sangro och slutligen längs floden Sangro bort till Adriatiska kusten och staden Ortona.

Försvarslinjens mest strategiska punkt var den höga bergskammen där klostret Montecassino är beläget. Som en fartygsstäv 500 meter över slätten, mellan två dalgångar, ligger denna bergskam. De allierade hade för avsikt att följa Via Casilina, antikens Via Latina, upp mot Rom. Men först måste de forcera hindret – klosterklippan.

Hitler hade beordrat att denna försvarslinje skulle markera slutet på reträtten: ”Hit men inte längre!” Hade Hitler gått på Rommels linje, som innebar en reträtt från nästan hela Italien för att istället koncentrera motståndet vid yttersta delen av Apenninerna i norr eller till och med vid Alpernas naturliga barriär, hade så gott som hela Italien skonats.

En dag inträffade något som satte skräck i hela den beprövade byn. Strax utanför byn, vid Colle della Fontana, dristade sig några personer att klippa av de telefonledningar som utgjorde förbindelsen mellan befälsposten och stridslinjen. Sabotaget tillskrevs lokalbefolkningen och ett antal slumpvis utvalda bybor skulle avrättas i vedergällningssyfte. Francesco Iaconelli lyckades få avrättningarna stoppade efter otaliga samtal med ortens befälhavare, österrikaren överste Junk. Det var en stor prestation av den kloke Francesco, om man betänker att många avskyvärda represalier förekommit för betydligt mindre incidenter än den vid Colle della Fontana. Överste Junk visade sig vara en tämligen hygglig man som faktiskt intresserade sig för lokalbefolkningens behov och i görligaste mån försökte hjälpa till med läkarvård och annat.

Collelungomassakern

Samma tur hade inte vår grannkommun Vallerotonda. I oktober 1943 lyckades 45 invånare i kommundelen Cardito Selva, belägen vid den tyska försvarslinjen, att rymma och söka sig till en mindre farlig plats. I slutet av november nådde de området kring Collelungo, under vars namn detta horribla dåd skulle gå till historien. De slog sig ned i en liten skogsglänta vid flodbädden, där de uppförde några enkla bostäder av sten och halm för att värja sig mot den, på 1 500 meters höjd, ovanligt hårda kölden och snön.

På morgonen den 28 december kom en patrull tyska alpjägare till den lilla skogsgläntan. Edelweissblomman, alpstjärnan, på uniformsmössorna som soldaterna från femte bergsdivisionen bar, blev igenkänd. Men det gav ingen anledning till oro med tanke på att en tysk patrull hade delat kvällsmåltiden med de flyende och även tackat dem med ett stycke svart bröd kvällen innan. Denna morgon var dock de tyska militärernas ansiktsuttryck och åtbörder annorlunda och kyliga. Mycket kylig var också deras beslutsamhet när de ställde upp flyktingarna vid ett skogsbryn i gläntan och riktade en kulspruta mot dem.

Inte ens en ung moders förtvivlade bön om barmhärtighet, då hon kastade sig framför den tyske sergeantens fötter, hejdade massakern. Kanske var det rapporten om att man hade hjälpt en engelsk officer, som hade rymt ur ett krigsfångeläger i norr med viktiga militära dokument, som drev tyskarna att genomföra denna grymma repressalie. Trettioåtta flyktingar dödades tillsammans med fyra förrymda italienska soldater. Deras nödtorftigt övertäckta kroppar förblev obegravda ända till juni 1945, då de få överlevande återvände till platsen för massakern. Bland offren återfanns femton barn från späd ålder till elva år.

Jag har besökt platsen vid flera tillfällen och stannat en stund för att hedra dessa olyckliga människor och begrunda deras grymma öde. Numera har man byggt en väg ända fram och rest ett monument till minne av denna tragedi. Alla offrens namn har ristats in på metallplattor på den exakta platsen där de föll för mördarna.

Vedergällningsaktioner kom att kosta många oskyldiga italienares liv även i fortsättningen. Från september 1943 till maj 1945 föll 9 180 civila offer för de tyska barbarerna.

Den värsta av dem alla har gått till historien som Marzabotto-massakern. Mellan den 29 september och den 5 oktober 1944 massakrerades, på direkta order av SS-Sturmbannführer, majoren Walter Reder, 995 invånare varav 216 barn under tolv år, 316 kvinnor och 142 gamlingar, i byn Marzabotto, och dess omnejd, belägen 20–30 kilometer syd-sydväst om Bologna. Mördaren Reder tillfångatogs i Österrike av amerikanerna vid krigets slut och utlämnades till Italien i maj 1948. Tre år senare dömdes han till livstids fängelse av en militär domstol i Bologna och spärrades in i det beryktade militärfängelset i Gaeta. I ett i december 1984 daterat brev, adresserat till medborgarna i Marzabotto, framförde han sin ”djupa ånger”. Han frigavs ur fängelset den 24 januari 1985 och flyttade genast till Wien där han mottogs med fulla militära hedersbetygelser av Österrikes dåvarande försvarsminister. Strax efter sin ankomst dit tog han snabbt tillbaka sina ursäkter till det italienska folket och angav uttryckligen att han hade uttryckt dessa ord enbart för att utnyttja ett politiskt tillfälle. Må han tillbringa resten av evigheten i det ”inferno” han säkert befinner sig i.

Slaveri, svält och köld

I november 1943 blev läget besvärligare även för oss. Befälsposten flyttades närmare stridslinjen strax utanför den närliggande byn Cerasuolo. Soldaterna, nu både tyskar och österrikare, på väg till fronten trakasserade befolkningen och utsatte den för svåra övergrepp. De första bomberna föll, beskjutningar skedde från luften under dagtid och från artilleriet om natten. Befolkningen blev panikslagen. Alla övergav sina bostäder för att söka skydd i bergsgrottor och hastigt hopkomna hyddor. Rymningarna innebar att tyskarna inte längre kunde tvångsrekrytera arbetskraft och därför bedrevs en ren klappjakt efter arbetsföra män. I de fall tyskarna lyckades i sitt uppsåt tvingades männen under vapenhot till olika arbetsplatser. De anhörigas enträgna och ihärdiga böner, tårar, åkallan och förbannelser hjälpte föga. Om kvällarna låstes de in i kyrkor eller skolsalar och bevakades av beväpnade vakter. Levnadsförhållandena var vedervärdiga med slaveri, svält och köld.

Vid den här tiden gav sig hungersnöden tillkänna i all sin ohygglighet. Alla förråd var tömda. Hunger, köld och sjukdomar tvingade människor som hade flytt att återvända till byn. Där försökte man överleva så gott det gick. Medan de hemska bombanfallen intensifierades samlades de flesta av byns befolkning vid ett ställe som kallades för Stupet, *La Ripa*, intill kyrkan. Detta stup var illa beryktat eftersom flera människor under årens lopp kastat sig utför det. Ett talesätt som lever kvar i byn, och som man skämtsamt säger till någon man vill bli av med, är: ”Gå och kasta dig i stupet!” Vid mörkrets inbrott samlades vi där och stannade fram till småtimmarna. Vi satt tätt intill varandra – barn, unga, gamla – och bad till Gud Den Allsmäktige och Den Heliga Jungfru Maria att de måtte skona oss. Ofta var det de äldre kvinnorna i församlingen som höll i radbandet och vi övriga hängde med medan kanonerna dånade på nära håll och himlen lystes upp av rött och orangefärgat ljus.

De allierade rymlingarna

Bergen norr om byn vimlade av krigsfångar. Vid denna tid, närmare bestämt efter den 8 september 1943, fanns det inte några vaktposter kvar vid fånglägren i städerna

Avezzano och Sulmona i det angränsande landskapet Abruzzerna. Tusentals allierade krigsfångar tog naturligtvis sin chans och drog söderut för att söka förenas med sina förband på andra sidan floden Valturno vid frontlinjen. Det var inte enkelt eftersom tyskarna kontrollerade tillfartsvägarna. Rymlingarna flackade runt på landsbygden och i bergen medan traktens invånare gjorde sitt bästa för att hjälpa dem med både mat och kläder men framför allt hjälp med att hitta säkra gömställen och ge dem säkra vägbeskrivningar, undan tyskarna. ”Var håller tyskarna hus?” var deras stående fråga. Stackars får utan herde ...

Finns det kanske någon som minns dem? Arma pojkar! Hur många stackars kvinnor har inte fällt bittra tårar i fåfäng väntan på sina män eller söner i fjärran länder? Mödrar och makar är alla lika oavsett om de är ryska, tyska eller amerikanska. Sorgen har inga nationsgränser.

Avväpningen

Tyskarna, förgrymmade över vapenstilleståndet, satte omedelbart igång att besätta kommandoexpeditioner och kaserner. Med våld tillskansade de sig motorfordon, krigsmateriel och annat som de ansåg sig ha nytta av för att grundligt avväpna Italien. De ockuperade all industri och skickade produkterna till Tyskland. De konfiskerade offentliga byggnader, censurerade all post och alla tidningar samt avlyssnade telefonsamtalen. Soldaterna förstörde, skövlade och dränkte stad och land i blod. De bar sig bestialiskt åt mot en försvarslös och hungrande befolkning. För att förhindra att den splittrade italienska armén skulle gå över på de allierades sida, vilket delvis skedde, greps och fördes hundratusentals militärer till olika koncentrationsläger i Tyskland. Man har uppskattat antalet tillfångatagna militärer till 600 000. Uthungrade och slitna sysselsattes dessa vanligtvis med att röja ruinhögarna i de tyska städer som var utsatta för de allierades flygangrepp. Tyskarna betraktade dem med förakt och kallade dem ”Badogliotrupper” eller ”Badoglioförrädare”, som våra arbetsgivare i Iphofen kallade mor och far. De flesta fick aldrig återse sitt älskade land.

Byns evakuering

Den 7 december beordrade tyskarna hela byns befolkning att inom ett dygn göra sig klara för evakuering. Den som vägrade riskerade att skjutas på fläcken, hotade tyskarna. Bedrövliga scener utspelades dagen därpå när familjerna med våld slets från sina hem och sina ägodelar. Det var strängt förbjudet att ta med sig andra tillhörigheter än de allra nödvändigaste. Detta föranledde många bybor att i all hast mura in eller gräva ner sina käraste ägodelar för att, om Gud så ville, återfinna dem vid återkomsten. Det lyckades i några fall. Efter dessa vedermödor och uppoffringar tvingades vi nu – hopfösta på stora lastbilar med presenningstak – att färdas mot ett okänt mål och öde.

Påstigningen, om man nu kan kalla den så, gjordes slumpmässigt. Det som mest framkallade scener av vild förtvivlan var när familjerna splittrades. Medlemmar av en

och samma familj hamnade i olika lastbilar - män och ynglingar i en lastbil, kvinnor och barn i en annan. Kvinnorna skrek efter sina män, barnen efter sina föräldrar, mammorna efter sina söner, medan Hitlers gelikar vrålade: *"Schnell, schnell!"* ("Fort, fort!"). Gamla och sjuka, som inte kunde gå ut på egna ben, greps och kastades upp på lastbilarna under de anhörigas skrik och gråt. Så bar det iväg västerut, i riktning mot Atina.

I den lastbil där jag, min mor och lilla Olivia färdades hade några unga män lyckats gömma sig under sina mödrars kjolar. Dessa kloka kvinnor befarade en separering från sina söner och hade därför klätt sig i omfångsrika kjolar! Min 18-årige bror Biagio hamnade i en annan lastbil tillsammans med sin farmor. Tack vare hennes omfångsrika kjol slapp han färdas i någon av de lastbilar som var avsedda endast för män.

Under resan attackerades vi av ett av de allierades jaktflygplan. Det störtdök mot oss för att beskjuta oss med kulspruta på närmare håll. Jag och mor, med lilla Olivia i famnen, satt längst bak på lastbilen, så jag kunde tydligt se den vita stjärnan på jaktplanets stjärt. Planet var alltså amerikanskt. Aldrig någonsin mer i mitt liv har jag hört människor åkalla sina helgon och be så intensivt och högröstat som vid detta tillfälle. Vad annat kunde vi göra? Våra rop och böner hörsammades. Ingen människa kom till skada den gången.

Efter en hel dags mödosam och strapatsrik resa anlände vi så till staden Ferentino, dit de allierades bombplan ännu inte hade nått. Vi inkvarterades i en gammal skola där varje sal fick hysa 15 personer. Natten tillbringade vi på golvet, som var täckt med ett tunt lager halm, fullt av löss och annan ohyra. Sänglinnet bestod av en enda tunn filt som var och en fick. Den usla maten bestod oftast av en äcklig soppa och en tunn svart brödskiva. Våra sanitära behov uträttade vi i stinkande latriner.

Familjen splittras

Kontakten med invånarna i Ferentino var tämligen nedslående. De betraktade oss med motvilja och gav oss alla möjliga nedvärderande tillmälen, som lymlar, lusiga och liknande, som om det var vårt fel att vi hade jagats från hus och hem för att likt boskap driva omkring tyngda av elände, ängslan och hunger. Vi hade svårt att sova om nätterna på grund av kylan och lössen. Dagarna igenom ägnade vi oss åt att plocka löss från varandra. Vem kan glömma synen av den allt tätare kammen? Redan efter en kamning kryllade den av levande löss. Lyckligtvis blev vistelsen i Ferentino inte långvarig.

Den 11 december uppenbarade sig en monokelbärande tysk officer, åtföljd av några meniga, för att gripa och skicka vidare alla arbetsföra män mellan 15 och 60 år. Förskräckta betraktade vi soldaternas ansikten som inte förrådde några som helst känslor medan deras karakteristiska stålhjälmar blänkte i solskenet. Inga böner hjälpte mot denna ohyggliga familjesplittring. Kvinnorna som befarade det värsta försökte hindra sina män att tvingas med, barnen skrek efter sina pappor, systrarna

efter sina bröder, mödrarna efter sina söner. Fullständigt kaos rådde medan de tyska odjuren bara skrek: *”Raus, raus, schnell, schnell!”* (”Ut, ut, fort, fort!”)

Jag minns än idag hur mor, med lilla Olivia skrikande i famnen och mig gråtande, fastklamrad vid hennes kjol, försökte hålla kvar far. Vi knuffades bryskt undan av en bjässe till militär, så att vi alla tre hamnade på marken. När lastbilen med far gav sig iväg hörde jag honom skrika: *Uagliò!* (tilltalsnamnet för *uagliona* (flicka) som uttalas *oaljà*.) ”Flicka lilla!” Så tilltalar vanligtvis män i San Biagio sina fruar än idag och sällan vid deras rätta namn. ”Ta väl hand om Olivia.” Kände far på sig tro, att min lillasyster inte hade lång tid kvar att leva, trodde han rentav att han aldrig skulle få återse henne?

Kvar blev min förtvivlade mor med två barn att sörja för, jag fyra år gammal och lillasyster Olivia ett år och några månader, redan dödsmärkt utan att någon anade det. Ännu efter ett dygn i denna miserabla tillvaro hade de sörjande kvinnorna inte hört något från sina män. Hade de sänts till fronten? Hade de hamnat i fångenskap? Levde de överhuvudtaget?

Den 12 december kom en tysk militärjeep med några soldater och en officer, som på klanderfri italienska meddelade att vi inom kort skulle hämtas och köras i lastbil till järnvägsstationen. Ingen förklaring gavs. Några timmar senare satt vi barn, kvinnor och åldringar på ett trupptransporttåg med för oss okänd destination. Sent samma kväll råkade vi ut för ett omfattande bombanfall. Tåget tvärstannade. Vi fick stiga av och ta skydd bäst vi kunde i diken eller under själva tåget. Anfallet varade ganska länge. Vi blev kvar på platsen en lång stund eftersom det ryktades att spåret hade bombats och det därför skulle vara omöjligt att fortsätta resan. Det visade sig att så var inte fallet och vi beordrades att åter stiga på tåget. Efter ytterligare en dags resa anlände vi sent en kväll till Cremona, en vacker medeltidsstad i landskapet Lombardiet.

Vi togs emot med tröstande och uppmuntrande ord av en rad auktoriteter med stadens borgmästare Maffi, partichefen Mondini och den lokale tyske kommendanten överste Zieler i spetsen. Av allt att döma hade man förberett vårt mottagande väl. Omskakade, trötta, frusna och hungriga som vi alla var tilldelades vi mat, frukt, drycker och varsin militärfilt. På stationen fanns det gott om militärer vars uppgift var att ta hand om oss barn och bära oss till de olika utspisningsställena, förse oss med filtar och se till att vi hade det bra. Filomena, Annas syster och numera min svägerska, då sju år gammal har berättat för mig: ”Jag minns att min soldat föreföll så snäll när han bar mig på sina armar medan tårarna rann nedför hans kinder. Då kunde jag inte förstå varför han grät. Nu tror jag att jag förstår”.

Vi transporterades till en uppsamlingskasern där varje familj fick reda på vilken ort i provinsen den skulle skickas till. Fram till dess inkvarterades vi i skolsalar, bondgårdar och beslagtagna bostäder. Min familj och några till hamnade så småningom i den lilla byn Sospiro.

Familjen återsamlas

Francesco Iaconelli, som hade varit med oss under hela den långa resan, tillfrågades av den tyske kommendanten om hur vi hade behandlats av tyskarna under evakueringen. Iaconelli svarade att vi hade tolererat och motvilligt stått ut fram till Ferentino, men att där skilja männen från sina familjer utan någon som helst information om avsikten var en grym och omänsklig handling. Översten, som kunde göra sig förstådd på italienska, beklagade det inträffade. Han upplyste Iaconelli om att männen hade transporterats till Cassino för olika fortifikationsarbeten vid Gustavlinjen och försäkrade att han personligen skulle sörja för att männen inom kort skulle få återförenas med sina familjer. Iaconelli svarade diplomatiskt att han alltid satte tilltro till en tysk officers ord.

Dagen före julafton, tolv dagar efter att männen hade förts bort, fick Iaconelli, vars familj hamnat i byn Vescovado, ett telefonsamtal från partichefen Mondini med det glädjande beskedet att männen hade anlänt till Cremona. Mondini tillade att en bil var på väg till Vescovado för att köra Iaconelli till Cremona. Vilka glädjescener som utspelades där är inte svårt att föreställa sig, inte minst för Iaconelli själv, som då fick omfamna sina båda söner, Marcello och Amerigo, 21 och 19 år gamla. Alla informerades om att deras familjer mådde ganska väl efter omständigheterna. Så fick vi återse far. Jag minns så väl den kvällen. Så snart jag fick syn på honom sprang jag fram, och han tog upp mig i famnen och gav mig en handfull karameller. Far såg allt annat än vårdad ut, med ett utmärglat ansikte, insjunkna ögon och ett vildvuxet skägg. Det första han frågade mor var: ”Var är Olivia och hur står det till med henne?” Mor böjde huvudet och började storgråta. Hennes tårar var talande nog.

I Sospiro inkvarterades vi hos en mjölnarfamilj. Far fick jobba i kvarnen. Det medförde att vi hade gott om mjöl, vilket i sin tur betydde bröd och pasta, något som en italienare har svårt att leva utan. Varken vi eller andra led av någon hunger. Så gott som alla fick något att syssla med. Dessutom var befolkningen solidarisk och barmhärtig. Vi hade tur i oturen att hamna just i en av Italiens mest bördiga och rika regioner.

Då vi anlände till Norditalien stod det snart klart att det var tyskarna som förde rodret – inte fascisterna. Männen, liksom kvinnorna, skulle på något sätt bidra till den slutliga segern – antingen vid fronten eller genom tvångsarbete i Tyskland. Valet stod alltså mellan pest eller kolera! Då tyskarna kanske med all rätt inte hade någon större tilltro till italienarnas duglighet i strid blev det tvångsarbete för de flesta.

Flyktingströmmen tilltar

Situationen i provinsen förvärrades nu i takt med att de allierades arméer närmade sig Gustavlinjen och strömmen av förtvivlade flyktingar norrut växte och antog oroande proportioner. Detta tog tyskarna som förevändning att mer eller mindre tvångsförflytta flyktingarna till Tyskland. Det gjordes under falska förespeglingar om möjligheter att tjäna bra med tyska mark och leva ett bättre och drägligare liv.

Il Duce hjälpte till med orden: ”Italienska arbetare, Tyskland tänker på er! Ni kommer att få bra betalt, den bästa behandlingen och ni kommer att bidra till Axelns seger”. Stackars sate, han tvingades säkert av tyskarna att uttala dessa ord. Han var redan då väl medveten om situationen för de italienska arbetare som sedan tidigare befann sig i Tyskland. Redan 1941 informerades utrikesministern Ciano och Il Duce om den omänskliga behandlingen av de italienska arbetarna i Hitlers Tyskland. Till följd av ett avtal mellan de två diktatorerna hade några tusentals italienare förmåtts att flytta till Tyskland för att ersätta bristen på arbetskraft i den tyska rustningsindustrin.

De tyska ockupanterna hade spridit dessa falska rykten om bra jobb och god förtjänst för att om möjligt locka frivilliga till sina industrier i Tyskland istället för att tvångsdeportera arbetskraft, som annars var brukligt. Vid denna tid fanns över tolv miljoner slavarbetare engagerade i den tyska produktionen. De flesta kom från Östeuropa. Antalet italienska slavarbetare hade femdubblats inom loppet av några månader efter 8 september och var nu 900 000.

Sent en kväll kom far hem, upprymd och halvt berusad och meddelade mor att vi skulle åka till Tyskland. Där skulle man kunna få ett bra jobb och tjäna bra med pengar, som han uttryckte sig, i synnerhet den som kan lite tyska, och det kunde far som bekant. Far hade i all sin godtrogenhet gått på den tyska propagandan. Det tog många dagar att övertyga mor, som hela tiden hotade med att ”hellre skiljas än fara till Tyskland”, men till slut gav hon med sig då många andra familjer från byn skulle flytta.

Två Italien

Mussolini var avsatt, men efter att ha befriats ur sin fångenskap av tyskarna den 12 september 1943, genom en minst sagt skicklig insats av SS-översten Otto Skorzeny, hade han hunnit grunda en ny republik, den så kallade Salòrepubliken, med säte i diverse orter vid den vackra Gardasjön och med ministärer utspridda över hela nordöstra delen av landet. Det var samma gamla diktatur, en fascistisk republik där makten ytterst låg hos tyskarna, det vill säga ett tysk-italienskt protektorat.

I befrielsens stund hade Mussolini kanske inbillat sig att åter få makten och på nytt bli den sargade nationens Duce, men istället gick han från Badoglios fångenskap till Hitlers.

Efter de allierades invasion av fastlandet den 3 september 1943, över Messinasundet, och vapenstilleståndets proklamation kvällen den 8 september, hade kungen och regeringen, med Badoglio i spetsen, i hemlighet lämnat huvudstaden och satt sig i säkerhet hos de allierade och därmed utlämnat ”fåren åt vargen”.

En ny statsbildning hade börjat ta form i söder. Våren 1944 hade kommunistledaren Palmiro Togliatti återvänt från sin långa exil i Moskva. I det kaos som rådde inbillade han sig att stunden äntligen var kommen för att ta över rodret och göra Italien till en kommunistisk stat. Nu blev det dessbättre inte så. ”Undvik all pole-

mik med monarkin eller den provisoriska regeringen", hade Stalin instruerat honom innan han for från Moskva. Först i mitten av juli installerade sig den nya regeringen i Rom efter det att staden hade befriats den 6 juni av den amerikanska femte armén, under ledning av generallöjtnant Mark W. Clark. Denne långe och ståtlige general, med magert ansikte, gladde sig oerhört åt att han gick till historien som den ende fältherre som har erövrat Rom söderifrån; varken Hannibal eller de invaderande barbarerna hade lyckats med det.

Följaktligen fanns det två Italien sedan mitten av september 1943; kungariket i söder, i händerna på de allierade, och anhängarna till Salòrepubliken i norr där tyskarna styrde och ställde. Så började de dystraste och sorgligaste ögonblicken i Italiens moderna historia. Vapenstilleståndet hade inte medfört det som kungen och Badoglio så lättsamt hade förutspått. Längs med halvön skulle en ödeläggande och blodig konflikt påbörjas mellan de tyska ockupanternas arméer och de allierades som drabbade samman. Det blev vår historias dittills grymmaste slag – och följdes av inbördeskrig.

Det var ett Italien övergivet av sina ledare, förödmjukat och nedtrampat av arméer ifrån alla världsdelar. Mängder av fördrivna människor släpade sig kors och tvärs över halvön, uthungrade och grymt våldtagna av nordafrikanska odjur till soldater, offer för ett absurt och smutsigt inbördeskrig, beredda till vilken villkorslös kapitulation som helst i hopp om att överleva. Ett dystert öde för västvärldens kulturvagga.

Vapenstilleståndet var en viktig åtgärd med hänsyn till den katastrofala situation som Italien befann sig i. Men vad man ännu frågar sig efter alla år som gått är, varför slog inte Badoglio till ögonblickligen istället för att fly fältet? Därigenom kunde han ha besparat landet krigets vidare förödelse. Vid tiden för Mussolinis avsättning och fascismens fall, den 25 juli, var större delen av de italienska stridskrafterna intakta och de i Syditalien förlagda tyska trupperna kunde effektivt ha besegrats med hjälp av de allierade som redan befann sig på fastlandet. Allierade styrkor kunde lätt landsättas längs tyrrenska kustens många hamnar.

Trött på kriget som Mussolini var vid det laget, kunde man kanske även ha övertalat honom att ansluta sig istället för att sätta honom bakom lås och bom. Under den tid som flöt mellan den 25 juli och proklamationen av vapenstilleståndet, den 8 september, hann tyskarna med att transportera ned mängder av trupper och krigsmaterial, vilket avsevärt förändrade deras maktpolitiska position i landet. I konsten att störta en diktator bevisade Badoglio och kungen onekligen en högst anmärkningsvärd talang. Vad de däremot uppenbarligen inte förmådde var att samtidigt samordna en blixtaktion mot tyskarna.

När man idag färdas i dessa nejder kan man undra om detta verkligen har hänt. I de av tyskarna ockuperade zonerna härjade partisanstrider och obarmhärtiga razzior, medan hundratusentals italienska soldater och civila led nöd i lägren i Tyskland. Det finns skäl att anta att två tredjedelar av dagens italienare inte har direkta minnen av de händelser som omskakade den Appeninska halvön från juli 1943 till april 1945,

och att många av dem endast har kvar korta och förvirrade minnesglimtar från en allt avlägsnare barndom. Men vi får inte glömma: om vi ingenting lär av historien, kommer den att upprepas.

Olivia lämnar oss

Julen 1943 blev trots allt en glädjens jul i Sospiro. Familjen var återförenad och mådde förhållandevis bra. I slutet av januari hopade sig dock orosmolnen. Lilla Olivias tillstånd försämrades dag för dag och hon fick kämpa för varje andetag. Mor rusade iväg till byn en morgon i den dåraktiga förhoppningen om att hitta en läkare, och kom snart tillbaka i sällskap med en vitklädd dam, förmodligen en sjuksköterska. Hon försökte lugna mor: ”Var inte orolig, Anna. Det går snart över.” Sköterskan ville säkerligen inte skrämma mor genom att tala om att min lilla syster inte hade lång tid kvar att leva, eller så anade hon inte hur illa det var.

När sköterskan gick hörde jag ett skrik och mor kom ut med Olivia i famnen. Hennes ögon var redan slutna. *”Figliuccia me, figliuccia me nenné lassá”* (”Tösen min, tösen min lämna oss inte”), skrek mor förtvivlat. Vid det laget var min systers unga själ redan i himlen. Det var den 3 februari 1944. Mina förkrossade föräldrar tröstade sig med tanken att Guds vilja hade skett, som mor brukade säga, och att lilla Olivia nu tryggt vilade i Jesu armar.

Samma kväll kläddes Olivia i en vit klänning och lades på ett bord som sedan beströddes med vit mandelkonfekt. I Italien är det brukligt att skänka mandelkonfekt vid bröllopsceremonier. Denna rörande katolska sed symboliserade att Olivia gick till Kristus som brud. Sedan lade man hennes små kritvita händer på bröstet, den ena ovanpå den andra med ett vitt radband virat om dem. Mor satt hela tiden på en pall bredvid henne och smekte varsamt ömsom hennes lockiga hår och ömsom hennes små händer utan att för en sekund vända blicken ifrån hennes ansikte, medan tårarna rann oupphörligt.

Far satt på en stol och stirrade ut genom det enda fönstret i rummet. Då och då gick han ut, förmodligen för att rulla en cigarett, och varje gång han kom in igen gick han fram till mor och lade sin ena hand på hennes axel som för att trösta henne. Sedan följde likvakan fram till begravningen morgonen därpå – som brukligt i Italien. Av den vakan minns jag inget, då man uppenbarligen hade lagt mig för att sova.

Minnet av denna tragedi, mors förtvivlade skrik när hon höll min lilla systers livlösa kropp i famnen, har stannat kvar i mitt hjärta. Jag har funderat många gånger över om mina föräldrar någonsin besökte graven efter kriget. Troligtvis inte, det fanns viktigare saker att tänka på – att överleva.

Tvångsförflyttningen

Tvångsförflyttningen till Tyskland skedde i mitten av februari, några dagar efter att vi hade begravt vår lilla Olivia. Då det överbelastade godståget vi färdades med gjorde uppehåll vid en station på vägen hörde vi folk skrika: ”De har bombat Montecassino,

klostret har förstörts totalt!" Oron spred sig i tåget eftersom de flesta passagerarna ju var från Cassinotrakten. De befarade att deras by också hade utplånats. Mor började storgråta medan hon gång på gång sa högt för sig själv, medan far försökte trösta henne: "O Herre, vårt San Biagio, vårt San Biagio, vårt hem, vårt hem!"

Montecassinos grymma öden

Den 15 februari 1944, omkring halv tio på förmiddagen, styrde 142 flygplan med dubbla stjärtfenor, de ryktbara ”flygande fästningarna”, i riktning mot benediktinklostret och fällde där en enorm mängd spräng- och brandbomber som förstörde allt. På ett par timmar utraderades 1 500 års historia, kultur, kunskap och tro. Några dagar tidigare hade de allierade kastat ut flygblad över klostret och uppmanat munkarna att sätta sig i säkerhet då stunden var kommen att rikta kanonerna mot klostret. De talade inte om att de hade för avsikt att bomba.

Biskopen och abboten hans excellens Gregorio Diamare och några munkar åtlydde inte uppmaningen utan blev kvar i klostret med några hundra flyktingar. Många av dessa och några munkar dödades. Abboten Diamare, som klarade sig helt oskadd, uppmanades därefter av tyskarna att avge följande kungörelse: ”Jag intygar i sanningens namn att inne i Montecassinoklostret har aldrig en tysk soldat befunnit sig”.

Den fjärde förstörelsen av klostret Montecassino var ett faktum. Av den antika byggnaden återstod endast en sida av kryptan, med Den Helige Benedikts och systern, Den Heliga Scolasticas gravmonument. Förbluffande nog blev Den Helige Benedikts staty inte helt raserad. Som i ett hav av ödeläggelse verkade den välsigna och lugna munkarna och de troende. New York Times kallade bombningarna ”den värsta attack med artilleri och bombflyg som någonsin riktats mot en och samma byggnad”. Hoppas att det aldrig upprepas.

Tack vare överstelöjtnant Julius Schlegel, österrikare och djupt troende katolik, räddades de ytterst värdefulla inventarierna till eftervärlden. Efter räddningsaktionerna utnämnde abboten Diamare, på egenhändigt skriven pergamenturkund, överstelöjtnanten till ”Räddaren av Montecassinos skatter”. Måtte den vise Julius Schlegel få evigt vila i Benedikts omedelbara närhet. Mina önskemål om var de nyzeeländska truppernas befälhavare, den brittiske generalen Bernard Freyberg, som förespråkade förstörelsen av klostret, bör tillbringa resten av evigheten, vill jag inte gärna uttala mig om!

De allierade betalade dock ett högt pris för detta vanvettiga tilltag. Förutom att

fördömas av historien, var handlingen ett fiasko även ur strategisk synpunkt, då det tyska artilleriet satte upp sina tunga pjäser bland klosterruinerna och därigenom fick en idealiskt kamouflerad position med hela det underliggande slättlandet inom sitt synfält. Minsta lilla förflyttning från de allierades sida kunde observeras och bekämpas. Detta medförde att slaget om Montecassino kom att bli betydligt tuffare och längre än planerat.

Återuppförandet strax efter kriget var ett konststycke i sig, då Montecassino reste sig ur grushögarna och återfick det utseende det haft på 1500-talet. Det tog hela tio långa år och bekostades helt av den italienska staten. En munk uttryckte sig så här: ”Med kärlek och tålamod som murbruk och Guds nåd som stenar har vi till slut återskapat Benedikts Montecassino”. Den verklige eldsjälen vid återuppbyggandet var emellertid hans excellens Ildebrando Rea, abbot och biskop av Montecassino, samme biskop som vid min konfirmation 1947.

Den första förstörelsen av Montecassinoklostret inträffade i slutet av 500-talet, drygt 50 år efter dess grundande, då det härjades av de invaderande hedniska langobardiska barbarerna. Den andra skedde i slutet av 800-talet av Muhammeds trogna saracenska plundrare som brände ner klostret. Originalmanuskriptet till Benedikts regler förstördes i branden. Den tredje förstörelsen orsakades av den fruktansvärda jordbävningen år 1349 som drabbade hela södra och mellersta Italien.

San Biagio har så länge man kan minnas tillhört Montecassinostiftet, vars abbot även är biskop. Montecassino erhöll biskopsvärdighet under påve Johannes XXII, Giacomo Duèse, år 1322. Fram till det feodala systemets avskaffande i början av 1800-talet var Montecassino ett av de rikaste klostren i världen. Detta Benediktinerordens ärevördiga moderkloster grundades år 529 av Den Helige Benedikt. Härifrån spreds den kristna tron till allt avlägsnare platser.

Pontecorvo och Bernadotte

Bara en halv mil fågelvägen härifrån ligger Pontecorvo, en liten medeltida småstad, som inte alls skulle ha någon plats att fylla i den här boken om inte Jean Baptiste Bernadotte, så småningom Sveriges kung Karl XIV Johan, år 1806 hade utsetts av Napoleon till furste av Pontecorvo. Bernadotte lär ha varit så till den grad stolt och förtjust över utnämningen att han vid skapandet av sitt familjevapen tog över stora delar av Pontecorvos stadsvapen, en bågig bro med två torn och krönt av en fågel. Ponte betyder bro och corvo korp. Än i dag utgör detta högra halvan av det svenska kungahusets vapen som i sin tur bildar hjärtskölden i riksvapnet. Nåja, korpen byttes snart ut, så som tiden bjöd, mot en mer ståndsmässig örn.

Med andra ord har San Biagios grannby regerats av denne Jean Baptiste Bernadotte innan han ens var påtänkt som svensk kung. Om kungen någonsin satte sin ädla fot i Pontecorvo förtäljer emellertid inte historien. Däremot besökte Gustav VI Adolf Pontecorvo några år efter att han blivit kung. På grund av sin stora passion för arkeologi och i synnerhet för etruskerna vistades han långa perioder i landskapet

Latium, och han besökte också en gång i mitten av 1960-talet staden Sora, tre mil ifrån San Biagio.

Om detta kan man höra talas om än idag: ”Il re svedese ’Gustavo Adolfo’ i sällskap med en respektingivande herre och två eleganta damer”, förmodligen den välrenommerade arkeologen Axel Boëthius, hans hustru Majlen och kungens dotterdotter Margrethe, det vill säga Danmarks drottning, som ärvt det arkeologiska intresset av sin morfar. Vid detta tillfälle besökte Gustav VI Adolf Ciceros födelsestad Arpino, inte långt från Sora, där arkeologiska utgrävningar pågick. I brist på vettiga restauranger på orten for sällskapet till Sora och Ristorante Rea. Restaurangen är numera nedlagd, men sommaren 2005 hade jag nöjet att träffa den pratsamme före detta ägaren, Umberto Rea, som gladeligen och stolt berättade för mig i detalj om det celebra besöket och ”Il simpatico re Gustavo Adolfo”, som han kallade kungen.

Sällskapet serverades olika grillade kötträtter och en stor portion av grannstaden Atinas berömda cannellinibönor, som kungen blev mycket förtjust i och önskade sig en portion till av, men blev bestämt avrådd av både signor Rea och övriga sällskapet. Tänk om någon då hade talat om för monarken att det bara 30 kilometer österut låg en liten by som var mer eller mindre avfolkad på grund av att många hade utvandrat till Sverige. Om någon då också nämnt att man hade gjort intressanta arkeologiska fynd där, bland annat från etruskisk tid, hade vi nog kunnat stoltsera med ett svenskt kungabesök i San Biagio.

Slaveriet i Tyskland

Efter korta vistelser i diverse orter i Bayern anlände vi i mitten av mars 1944 till byn Iphofen i närheten av Würzburg. Jag var fyra och ett halvt år då vi kom dit. Våra arbetsgivare, om man kan kalla dem så, var jordbrukare och ägare till en mycket stor bondgård i utkanten av byn. Familjens sex medlemmar bestod av föräldrar, farfar, farmor och två barn. Otto var i min ålder och hans bror Fritz några år äldre. Mor och far fick syssla med alla slags jobb som man utför på en bondgård. Längst uppe i ladugårdsbyggnaden låg vårt sovrum som vi nådde via en fallfärdig trappa utan någon som helst belysning. Inredningen bestod av en skraltig säng och en illa åtgången byrå. Det var med nöd och näppe som vi fick plats i sängen alla tre. Stanken från ladugården tre våningar under kunde vi inte skydda oss emot.

Mor och far fick slita hårt, från tidiga morgonen till sena kvällen, med så korta matraster att de tvingades att äta var de än befann sig, till och med i ladugården. När det väl var dags att traska uppför den långa trappan till sovrummet sent om kvällarna var mor så trött att hon inte ens orkade ta av sig kläderna för natten. Hon rullade upp kjolen till midjan för att den inte skulle bli skrynklig och hon somnade direkt.

Jag har inga minnen av att vi någonsin fick äta i huset tillsammans med värdfolket. Och jag fick ingen mat alls, eftersom jag ”inte arbetade”! Så mina stackars föräldrar fick dela med sig av sina knappa ransoner. Det enda jag minns att vi åt var potatis, morötter och svart bröd med smör som jag var speciellt förtjust i. Jag hade aldrig smakat smör i San Biagio. Nuförtiden använder jag sällan smör, men när jag kommer till Tyskland äter jag det till frukost, lunch och middag. Då breder jag ut rikligt med smör över det svarta brödet. Är det tyska smöret verkligen så speciellt eller vill jag instinktivt återuppleva ett av de få positiva minnena från min tidiga barndom?

Ibland när fjäderfän nackades på bondgården i Iphofen kunde det bli riktiga festmåltider för oss. Värdfolket gjorde sig alltid av med huvud, fötter och inkråm som vi gladeligen tog hand om. Granngårdens husmor som var av polskt ursprung var välvilligt inställd till oss och upplät sitt kök. Det blev riktiga soppor, i synnerhet när

mor kunde få tag på lite vetemjöl som snabbt och enkelt förvandlades till hemlagade nudlar. En annan ”festmåltid” tillagades när mor fick lite mjölk att koka ihop med de delikata nudlarna. I brist på olivolja, tomater eller andra ingredienser blev mjölken, utspädd med vatten, en utmärkt sås. ”Hungern är ju den bästa kryddan”, sade Cicero redan för 2 000 år sedan.

En dag gick det minst sagt livligt till på gårdsplanen, har far berättat för mig. Den äldre mannen i huset höll på att förgripa sig på mor som hade förolämpat honom, med all rätt förmodar jag, med orden *”Schwein, Schwein”,* (”gris, gris”). Försedd med en kraftig stav i ena handen och en rostig rasp i den andra hotade han henne. Far hörde mors skrik, sprang ut från ladan, grep en högaffel som låg nära till hands och rusade mot mannen. Denne uppfattade med ens situationen. Han försvann i ilfart och låste in sig i huset. Far hade tydligen fått nog och var beredd på allt. När mannen åter visade sig hade far tack och lov lugnat ned sig. Det kunde ha slutat illa för alla. Än idag ser jag framför mig mannen ideligen vrålande till far och mor: *”Arbeiten, arbeiten Verräter!”* (”Arbeta, arbeta, förrädare”), eller *”Badoglio arbeiten!”* För tyskarna var Badoglio synonymt med förrädare.

Jag fick umgås och leka med de båda bröderna Otto och Fritz. Dessutom tilläts jag att dagligen följa med Otto till lekskolan, kanske inte av barmhärtighet eller av humanitära skäl utan för att hålla mig borta från mina föräldrar så att de kunde ägna mer tid åt arbetet. Risken fanns ju att de annars kunde slösa tid på mig.

Förskola på tyska

Genom att gå i lekskola, eller kindergarten som det heter på tyska, lärde jag mig uppenbarligen snabbt att göra mig förstådd på tyska, för titt som tätt fick jag följa med mor som tolk till borgmästaren för att framföra klagomål mot arbetsgivarna. Ibland besökte vi honom även kvällstid i hans bostad. Jag minns det som om det var igår hur mor, som inför en ritual, förberedde oss på vägen dit. Hon letade fram en näsduk ur förklädet under den slitna kappan och fuktade den med saliv. Alltid hittade hon en smutsfläck i mitt ansikte eller på mina händer och samtidigt passade hon på att snyta mig. Själv brukade hon knyta upp sin sjal och rätta till håret.

Mor brukade klaga på att vi knappt fick äta oss mätta, att hon och far tvingades arbeta till sena kvällen och dessutom blev illa behandlade och till och med slagna. Borgmästaren svarade alltid diplomatiskt att han skulle se till att det blev bättre. Men det blev det ju aldrig! Till slut gav mor upp. I tyskarnas ögon, och kanske i borgmästarens, var vi förrädare och skulle behandlas därefter. Hur som helst gick vi aldrig tomhänta ifrån borgmästarens hem. Vi fick alltid någon gåva i form av en svart limpa, frukt eller grönsaker. Så helt hjärtlös var han inte, den gode borgmästaren.

De första orden jag lärde mig i lekskolan var *”Guten Tag Fräulein Gretchen”* (”Goddag fröken Gretchen”), följt av den obligatoriska hälsningen *”Heil Hitler”* med högerhanden uppsträckt som vi alla kommenderades på frökens tecken att göra samtidigt. *Kameraden* (kamrater), *Junge* (pojke), *Mädchen* (flicka) och *Italiener* (italienare) var

andra ord som jag snabbt lärde mig. Lekskolan var mångnationell, det vittnar mina kamraters namn om: Ivan, Stanislav, Boris, Hanna, samtliga från Östeuropa.

Vid sängdags brukade far och mor tala lågmält för att inte väcka mig, vilket naturligtvis ändå hände ibland. Det var den enda stunden – kanske på hela dagen – som de hade för varandra, trötta och slitna efter dagens vedermödor. De pratade om allt möjligt, om det de gått igenom, om alla släktingar, om byn, om den ovissa och mörka framtiden. När samtalet kom in på min lilla syster Olivia började mor snyfta: ”Min flicka, min flicka, var är du, var är du? Varför lämnade du oss? Varför?”, Medan far, som alltid i sådana situationer, försökte trösta henne på alla sätt.

Den här tiden måste ha varit den värsta i mina föräldrars liv: Krigets utbrott, evakueringen, två barn begravda inom två år, sonen Biagio någonstans långt borta med en mycket oviss framtid, tvångsförflyttning och slaveri. Jag måste ha varit den enda trösten i deras miserabla tillvaro. Må Gud vara barmhärtig och ge deras själar frid!

Min bror Biagio, som var 19 år, hamnade i Stettin (dagens Szczecin) i Polen tillsammans med sju kamrater hemifrån byn. De var Gerardo Iaconelli och hans far Pietro, som båda emigrerade till Sverige i slutet av 1940-talet, Paolo Rossi med sonen Antonio, blivande svärfar och svåger till Biagio, bröderna Domenico och Emilio Valente, farbröder till den på sin tid hyllade sångerskan Caterina Valente samt min morbror Giuseppe di Zazzo. De arbetade alla vid Motorbaum som tillverkade de hemska störtbombflygplanen Sturzkampf Flugzeug, så kallade Stukas.

Under vistelsen i Norditalien hade Biagio bott ihop med sin farmor i en annan by. Han följde inte med oss till Tyskland eftersom han inte ville lämna henne, vilket han dock tvingades göra strax efter att vi hade rest. Under hela vår 15 månader långa vistelse i Tyskland hörde vi aldrig någonsin ifrån Biagio och var helt ovetande om hans öde. Biagio har berättat för mig att de rymde den 11 februari 1945 och gick till fots genom hela Tyskland. De nådde Brennerpasset den 5 maj och byn den 21 augusti, utmärglade men vid liv.

I Iphofen 1945 började vi åter höra det fasansfulla bullret från bombplanen. Bomberna regnade oavbrutet över de tyska städerna, dag som natt. När Würzburg bombades lät det som om bomberna hade träffat granngården. Eldstormen som brandbomberna orsakade lyste upp himlen, en hemsk krigsscen som vi kunde följa från vårt lilla fönster i sovrummet. Nu var det tyskarnas tur att krypa ihop i kalla källare eller i skyddsrum, precis som vi hade tvingats göra i byn tidigare. Dessvärre drabbade allt detta oskyldiga människor, kvinnor, barn och gamla. Alla andra var utkommenderade i krig. Tack och lov nådde bomberna aldrig oss. Förmodligen koncentrerade sig de allierade på att ödelägga stora städer och industrianläggningar på landsbygden.

Befrielsen

Den efterlängtade befrielsen kom i april 1945 då soldaterna ur den 42:a amerikanska infanteridivisionen, den så kallade Regnbågsdivisionen, nådde fram till oss i Iphofen. I fjärran dånade kanonskott och på närmare håll smattrade kulsprutor. Vi visste att befrielsen var nära. I skymningen blev vi varse den första patrullen amerikanska soldater och de blev fler och fler.

Soldaterna log vänligt mot oss och delade ut kex, choklad, tuggummi, konserver och cigaretter av märkena Lucky Strike och Camel. En mörkhyad soldat sträckte fram ena handen med en ask choklad mot mig, men jag drog mig hastigt tillbaka. Det var första gången jag såg en mörkhyad människa. Soldaten log vänligt tillbaka och gav far chokladasken. Han fick även en ask cigaretter, medan mor fick köttkonserver och några paket kex. För första gången i mitt liv fick jag smaka choklad. Även Otto och Fritz fick varsin bit.

Nu blev plötsligt våra värdar hjälpsamma och medgörliga på alla sätt. Rädslan för att vi skulle kunna anmäla dem för amerikanerna – för alla grymheter vi hade fått utstå – tog överhanden. Förutom rikligt med matvaror fick både far och jag byxor och varsin skjorta. Mina föräldrar framförde aldrig några klagomål och gjorde heller inte någon anmälan. Vi var innerligt glada och tacksamma över att vi levde. Vår enda önskan var att, så snart som möjligt, få återvända till vår älskade by, San Biagio.

Samma dag som de allierade anlände slutade far och mor hos bonden. I samma veva förflyttades vi till en stor byggnad med många salar, förmodligen en skola. Där bodde vi med andra olyckliga människor i samma situation till dess att repatrieringen började någon vecka senare. Försörjningen sköttes nu av de allierade och äntligen fick vi äta oss mätta varje dag! Hoppet började återvända.

Återfärden tar sin början

En vacker och solig dag i början av juni minns jag så väl, allt var klart för den mödosamma och strapatsfyllda återresan. Först kördes vi i militära lastbilar till staden Würzburg där vi inkvarterades i ett militärtält i väntan på lämpligt transportmedel.

Staden låg så gott som i ruiner. Det sista och förödande bombardemanget hade utförts av RAF, det kungliga brittiska flygvapnet, kvällen den 16 mars 1945. Under drygt en kvart släppte 225 Lancaster- och elva Mosquitobombare mer än 1 000 ton bomber och 5 000 människor dödades. Staden intogs den 4 april.

Efter ett par dagar i Würzburg steg vi på ett södergående gods- eller boskapståg som var lastat till bristningsgränsen med sargade människor. Järnvägslinjerna, liksom vägnäten, var ganska illa åtgångna av kriget, och man hade ännu inte hunnit reparera dem. Rätt som det var stannade tåget och vi fortsatte med lastbil till ett nytt tåg på nästa spår som var oskadat. Så fortsatte vår resa omväxlande med tåg, buss och lastbil. Nätterna tillbringade vi ombord eller i stationssalar – eller rentav ute i det fria. Resan hem gick i snigelfart.

Miljontals människor var i rörelse. Alla hade samma önskan att nå hemmet och återförenas med sina anhöriga. De flestas önskan uppfylldes. Men det fanns de som var ödesmärkta, förutbestämda att bli kvar på vägen, vilket syntes särdeles grymt efter allt som de redan tvingats genomlida, och dessutom nu då det värsta var så gott som över. ”Var inte orolig”, brukade far säga till mor. ”Folk dör i bättre tider och lever i sämre tider.”

Vid en illa åtgången järnvägsstation någonstans i Bayern steg vi på en boskapsvagn, överfylld av människor som pratade olika språk. Vid varje uppehåll blev utrymmet i vagnen större, allteftersom de döda lastades ur. Vid dessa stopp uppenbarade sig alltid bårbärare som kikade in till oss i vagnarna och skrek: ”Har ni några döda?” Ingenting var enklare och naturligare än döden. Den vandrade vid vår sida och runt omkring oss föll människor ihop. För varje dag blev vi svagare. Maten räckte aldrig till och vi var ständigt hungriga. Ibland stannade tåget en kort stund eller en timme, ibland en hel dag eller längre och ibland mitt i en järnvägsknut som vimlade av vilsekomna människor. Tåget rullade vidare utan tidtabell, utan känd destination. Bakom oss lämnade vi ett i det närmaste söndertrasat land. Framför oss däremot låg friheten och hoppet.

Repatrieringen av tolv miljoner pinade och utmärglade människor som tyskarna hade rafsat ihop i hela Europa skedde åt alla väderstreck. Det var slavarbetare, flyktingar, krigsfångar, deporterade, de få överlevande från de många koncentrationslägren, människor som i sinne och kropp bar förödmjukelsens tecken och som hade ett enda mål – hemmet och de kära.

Vid de större samlingspunkterna skedde en omgruppering, eller snarare omlastning, efter nationalitet och destination, allt i ockupationsmyndigheternas regi. Vid en sådan samlingspunkt hamnade vi i en öppen godsvagn där flera familjer från San Biagio redan befann sig. Glädjen var gränslös då vi konstaterade att samtliga familjemedlemmar var vid liv. Godståget utan tak förde oss vidare söderut. För att skydda oss mot den heta solen försåg männen vagnen med ett tak av grenar och kvistar. När vi så småningom hamnade i en tunnel blev det ödesdigert. De tjocka grenarna skrapade i tunnelns tak så att stenar, små och stora, föll över oss stackare. Många skadades, däribland min far, och en och annan fick sin skalle spräckt.

Brennerpasset och friheten

Strax därefter fick någon se skylten Brennero och började skrika: ”Vi är i Italien, vi är i Italien.” Glädjen var stor. Somliga skrek, några grät, andra sjöng och dansade. Vi kramade varandra. Äntligen, efter sex veckors strapatser, nådde vi friheten vid Brennerpasset, gränsen mellan Italien och Österrike. Här gjorde tåget uppehåll i flera timmar och under dessa anlände fler och fler ”godståg” med levande och knappt levande människor. De skadade omhändertogs av Rödakorspersonal som även såg till att vi serverades en varm soppa och det efterlängtade vita brödet. Det var här vi San Biagiobor fick reda på att vår by inte existerade längre. Alla försökte ta reda på om det var sant det man hade hört i Tyskland, att Italien var ödelagt, att befolkningen svalt och att de färgade soldaterna våldfört sig på kvinnor. Tyvärr stämde allt.

Resan i Italien fortsatte med samma tåg. Vid varje station släpptes någon av som kommit till sina hemtrakter, och folk, mestadels sorgklädda kvinnor, strömmade mot tåget med fotografier av anhöriga: ”Har ni sett min man? Känner ni honom? Vet ni något om min saknade son och min saknade man?”

I Italien var järnvägarna och vägnätet om möjligt ännu värre åtgångna än i Tyskland och framkomligheten var usel, då broar hade sprängts av de retirerande tyska trupperna. Samma procedur gällde här som i Tyskland. Vi färdades en sträcka med tåg, en sträcka med lastbil eller till fots och däremellan över floder och vattendrag på utlagda lastpråmar.

Resan mellan Brennerpasset och byn tog hela fyra dagar i anspråk. Varje stad eller by som man passerade genom, eller såg på avstånd, vittnade om krigets förstörelse med sönderbombade hus och gårdar. Landskapet var fullt av övergivna skelett av kanoner, pansarvagnar och andra stridsfordon. Det hade gått två månader sedan kriget var över men ännu kunde man se soldatlik som strömmen lät slå mot lastpråmarna som bildade bron vi färdades på.

United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA, de allierades organisation för återuppbyggnad, hjälpte krigshärjade länder, allteftersom de befriades, med livsmedel, kläder, läkemedel, bostäder, transportmedel, utsäde, jordbruksredskap och annat, och med att ta hand om människor som flytt eller bortförts från sitt hemland. Så gott som hela Europa var sönderslaget, sargat till döds, blödande och i yttersta nöd. UNRRA hade under åren 1943–1947 hjälpt 17 länder till ett värde av cirka tre miljarder dollar, vilket idag motsvarar ungefär 300 miljarder kronor samt deltagit i repatrieringen av sju miljoner flyktingar och deporterade. En av dessa var jag.

Jag skulle snart fylla sex år och hade hunnit genomlida ett helt världskrig när vi i början av juli kom tillbaka till byn, oskadda – åtminstone i fysisk mening. Vårt hem i världen bestod nu av grus och sten; inte ens en meter mur fanns kvar. Så slutade vår irrfärd och vårt enorma lidande som hade varat i tjugo långa månader. Inom oss fanns det dystra och ångestfyllda skådespelet kvar av så mycket elände, så mycket förstörelse och så mycket död.

Den leende Cominodalen

Som jag nämnt i förordet befinner vi oss i Nedre Atina, vid den andra vägkorsningen och skylten som visar San Biagio S 16 km. Innan jag beskriver vägen mot vårt slutgiltiga resmål, vill jag göra läsaren bekant med den vackra Cominodalen, *Valle di Comino,* och dess huvudort Atina. Så istället för att svänga till vänster och fara vidare på riksväg 617 della Vandra fortsätter vi rakt fram mot Övre Atina, som man når efter några kilometers stigning på kurvig väg. Atina består av två delar, Övre Atina eller *centro storico* (”historiskt centrum” som man i Italien benämner en uråldrig stadskärna) och Nedre Atina, *Atina Inferiore* eller *Ponte Melfa* som den vanligen kallas efter bron (”ponte”) och floden Melfa. Orten, som var känd redan i antikens Rom, är vackert belägen på 400 meters höjd på en kulle som dominerar Cominodalen.

Atina, Cominodalens huvudort

Atina är en eftertraktad semesterort där stressade romare och andra storstadsbor ofta, och speciellt under sommarmånaderna, söker sig några veckors vila ifrån den ständigt bultande stressen i storstaden. Året om hålls marknad i Atina under måndagar, då besökare från hela Cominodalen strömmar till. Försäljare från när och fjärran bjuder ut kläder, husgeråd, leksaker, livsmedel, piratkopierade cd-skivor och musikkassetter. På ett särskilt torg visar traktens bönder sina produkter av grönsaker, frukter, oliver, ortens eftertraktade Cannellinibönor, ostar, fjäderfän och mycket annat. Förr i tiden förekom även handel med kreatur.

Det händer att vi stannar till några timmar på marknadsdagen i Atina under våra semestrar, men då varorna inte är så attraktiva blir det sällan några inköp – om jag inte hittar nya inspelningar av folkmusik. Marknadsvimlet är ett sannskyldigt Babel, där alla tungomål ljuder, och en vandrande provkarta på turister eller snarare Cominodalens emigrerade söner och döttrar från alla delar av världen.

Man kan roa sig med att identifiera de olika nationaliteterna genom deras klädsel, deras sätt att handla och bete sig. Men framför allt genom deras sätt att tala – en salig blandning av utländska språk och traktens dialekter.

Den vida och leende Cominodalen omges av en krans av grönskande berg och kullar. Dalens namn har sitt ursprung i den samnitiska staden Cominium, som förstördes av romarna år 293 f. Kr. Bland de mjukt rundade kullarna ligger husen likt på måfå kastade byggklossar, tillsammans med ett lika ostrukturerat myller av sammanhållna gårdar, små byar och rester av magnifika medeltida borgar. Här finns ingenting av det snustorra som kännetecknar andra medelhavsstäder och vissa delar av Italien. Det beror på att regnet faller ofta och i korta intensiva skurar. Som glänsande sidenband genomkorsas dalen av svala bäckar, vars flöden håller traktens vegetation ständigt grön.

Ljuvlig folkmusik

I början av augusti arrangeras en internationell folkmusikfestival av mycket hög klass här i Atina. Folkmusikgrupper från hela världen medverkar. År 1995 deltog även den svenska folkdansgruppen Volgsjögillet från Vilhelmina. Den lokala gruppen Valle di Comino finns alltid med i sina vackra folkdräkter. Tyvärr har jag ofta missat musikfestivalen, eftersom vi i regel avslutar vår semester redan i juli för att hemma i Sverige kunna förbereda säsongstarten av höstmässorna. År 2002 hölls festivalen relativt tidigt så jag kunde förlänga min vistelse med endast någon dag och närvara vid evenemanget. Det blev en upplevelse som jag aldrig kommer att glömma. Där var grupper från så avlägsna länder som Kina, Sydafrika, Brasilien, Honduras, Kenya och Kanada, men även från Europa.

Den kanadensiska gruppen gjorde störst intryck på mig. Fast kanadensisk är nog inte rätt benämning, då gruppen som kallar sig *Voci Ciociare* (”Röster från Ciociaria”) består av medlemmar bördiga från Ciociaria och i synnerhet från Valle di Comino. Jag njöt av de vackra sångerna som mestadels var från trakten. Jag blev djupt rörd och tårögd. Festivalen firade 25-års jubileum 2003 och då hade jag turen att kunna närvara de fyra dagar som den pågick. Då deltog inte mindre än 25 grupper från världens alla hörn. Ett antal medlemmar ur Lunds studenters folkdanslag uppträdde. De såg inte precis ut som unga studenter, utan såg ut att vara i den ålder då man bör vara professor eller åtminstone lärare. De gjorde succé, bland annat med Oxdansen.

År 2007 gästades Atina av ännu en svensk grupp, nämligen Malå folkdanslag från det lilla samhället Malå i södra Lappland. Gruppen uppförde traditionella svenska danser som hambo och mazurka och var klädda i vackra dräkter från norra delen av Sverige. De blev min absoluta favorit och jag gladdes oerhört av att få lyssna till så vackra ”hemlandstoner”. Min största önskan i sammanhanget är att här i Atina en dag få uppleva en livs levande folkgrupp från Dalarna med sina välljudande fioler och vackra dräkter.

Jag älskar all slags folkmusik. Fast jag har förstås en förkärlek för den italienska och den svenska, men även den portugisiska och den ryska hör till mina favoriter. Jag känner en obeskrivlig glädje när jag får höra *la ballarella*, en folkdanslåt från

San Biagio som dansas parvis och spelas i duett med dragspel och skalmeja, eller när jag får lyssna till byns typiska folksånger ackompanjerade av ett dragspel. Snart finns tyvärr ingen kvar i byn som kan denna folkdans eller sångerna. Och snart finns inte heller någon där som kan traktera ett dragspel och än mindre någon som kan blåsa i skalmeja.

En lika stor glädje känner jag när jag lyssnar till ”Gärdebylåten”, ”Hårgalåten” eller ”Äppelbo gånglåt”, framförda av ett spelmanslag helst från Dalarna, eller ”Bränd Pers vals” och ”Vals efter Efraim Andersson” framförda av Benny Andersson och Orsa spelmän. Även Carl Jularbos tidiga kompositioner som ”Dalavals” gläds jag oerhört mycket av. För mig representerar svensk folkmusik kärleken till naturen, ljusa sommarnätter vid hav eller sjö där solen aldrig går ned, ängar, skogen, eller den knarrande dansbanan i sommarnatten. Den italienska folkmusiken, och i synnerhet byns, symboliserar idel fest och glädje.

Nu lämnar vi Atina och Cominodalen och fortsätter mot San Biagio – det vackraste ställe som Gud har skapat. Vi kör tillbaka till Atina Inferiore och vägkorsningen med den första vägskylten som visar San Biagio S 16 km, svänger till höger och fortsätter in på riksväg 617 della Vandra.

I Italien har de flesta större vägar både nummer och namn. Det är en tradition från romartiden. Ännu idag heter de antika romerska vägarna: Aurelia nr 1, Cassia nr 2, Casilina nr 6, Appia nr 7 och så vidare. Det var säkert alla dessa antikens vägar som gick från *Forum Romanum* (”det romerska torget”) i Rom till Romarrikets yttre gränser som föranledde den engelske poeten Geoffrey Chaucer på 1380-talet att mynta uttrycket: ”Alla vägar bär till Rom.”

Den första orten vi passerar på riksväg 617 della Vandra heter Villa Latina. Till vänster om oss skymtar byn Picinisco vars emigranter, män som kvinnor, ägnade sina unga år åt det skamliga och svagt inkomstbringande modellyrket i Storbritannien, medan andra blivit smått rika på att sälja glass och fish and chips. Även några från San Biagio lyckades med den bedriften så till den grad att glass kom att kallas *crima* på byns dialekt efter engelskans ”ice cream”.

Uppför Mollarinodalen

Vi fortsätter vår färd och kör igenom Vallegrande, en kommundel av Villa Latina. Och strax på höger sida dyker det upp en vägskylt som visar vägen till San Giuseppe, en kommundel av Picinisco, och ett förfallet hus, innan vägen fortsätter på en bro över den nästan uttorkade Mollarinoån. I denna byggnad, som förr i tiden inhyste även ett värdshus, bodde och verkade min andre lärare i dragspel, maestron Filippo Faccenda. Efter hans och dottern Modestinas bortgång hamnade huset i olika arvingars händer och fick förfalla.

Varje gång jag kör förbi tänker jag nostalgiskt tillbaka på de mysiga kvällar vi tillbringade framför den öppna spisen under de kalla vintermånaderna och njöt av musiken som vi själva framförde. Filippo hanterade fiolen, hans hustru Ernestina

gitarren och undertecknad dragspelet. Oftast blev det snarare tidigt om morgonen än sent om natten. Än minns jag vårt favoritstycke, *Ave Maria* av Franz Schubert. Vid några tillfällen blev jag och Filippo (gitarr lämpade sig inte) ombedda att framföra denna gudomliga musik vid bröllopsceremonier i olika kyrkor och byar. Det hände även att duon blev en trio då vi ackompanjerade den välsjungande och söta Rita Franchitti från Vallegrande, som sedermera emigrerade till Belgien.

”Ljuvliga trakter jag återser”

Efter bron över Mollarinoån börjar vägen klättra uppåt i sicksack. Ta det försiktigt de här sista kilometerna. Kör du av vägen hjälper det inte mycket att omkringliggande sluttningar är täckta av mjukt gräs. Bergens skönhet och den fina luft som man tydligt känner mot huden, särskilt sommartid, lockar att köra ända fram till byn. Vägen slingrar sig framåt med avfarter till vänster i riktning mot mindre boplatser som Casale, San Gennaro, La Liscia, sedan till höger mot Cerreto och Pietrepente. Samtliga är friliggande delar av kommunerna Picinisco och San Biagio. Glest befolkade och i total avsaknad av serviceinrättningar, skolor och butiker ligger de helt insjunkna i landsbygden mellan kastanjer och ekar. Snart uppenbaras San Biagio, som en jättelik Noaks ark strandad på toppen av en bergskam. Känslan av att närma sig ett skepp 866 meter över havet förstärks av synen av kyrktornet som avtecknar sig mot himlen likt en mast. I detta skepp, i denna undersköna ”ocean”, är jag född.

När jag åker på vägen mot San Biagio är det med stolthet över mitt förflutna och över att ha kunnat mer än förverkliga det jag drömde om, nöjd över mitt öde och tacksam över de möjligheter som erbjudits mig att fullt ut få njuta av det med ett ärligt, nobelt och vänligt sinne. Jag känner igen min fädernebygds grönska, bergens konturer och de platser jag snabbt reser igenom med bilen.

Så snart jag andas in byns friska, klara luft lyfts jag upp, bort från alla vardagens små och stora bekymmer. Mina tankar går till greve Rodolfo som, efter en längre tids bortvaro, återser sin fädernesbygd och i en känslofylld aria ur Bellinis *La Sonnambula* (”Sömngångerskan”), sjunger om (fritt översatt) *”… de ljuva platser där jag så trygg tillbragte lyckliga dagar […] Platserna har jag återfunnit, men inte de bekymmerslösa dagarna …”.*

Sedan mina kära föräldrar gick bort, och vårt sommarparadis i San Felice blev en realitet, har mina besök i byn blivit allt kortare. En annan bidragande orsak är att byn har avfolkats så drastiskt och att så få av San Biagios emigrerade döttrar och söner återvänder till sin så älskade fädernesbygd. Alltför många av dem ligger nu i den jord i det land som så välvilligt tog emot dem, och deras ättlingar tycks inte känna något behov alls av att återse byn någon gång.

När jag väl har glädjen att befinna mig i byn står jag långa stunder på min balkong och vänder blicken snett åt höger grips jag av en underlig känsla av att vara strandsatt på en enslig ö, av slumpen utkastad i en främmande ocean. Vänder jag blicken snett åt vänster avspeglar sig en mindre bergskedja med Monte Santa Croce som högsta

punkt, över vilken Gustavlinjen sträckte sig. Kullen i blickfånget rakt fram heter, på byns eget språk, *Collapalomba* (”Duvans kulle”) – platsen för våra glada annandagsutflykter vid påsk.

Man förtrollas av bergssluttningarnas vilda och rika växtlighet. De späda skogsdungarna och blomsterängarna flödar av sådan rikedom att de skulle ha utgjort själva lyckoriket för vår botanist Carl von Linné, om han nu någonsin varit här. Mitt hjärta rörs av dessa oskuldsfulla, orörda vidder. Det avtar inte med åren. Skönheten, då den tar sig sådana uttryck, slår rot i mitt bröst och växer därinne, stilla och fridfullt. Det är som att delta i en andakt, där känslor av ro och glädje fyller mig.

Denna underbara natur, som jag i min ungdom uppfattade som sträng och ogin mot mig, betraktar jag idag med intresse och tillgivenhet. Varje vrå, varje ljud, varje rörelse, varje ögonblick skulle jag vilja hejda och jag skulle vilja bevara bilden bättre i mina tankar för att kunna återkalla den i stunder av sorgsenhet. Nejden synes mig magisk. Runt omkring, beroende på årstiden, är det en explosion av färger.
Under sena våren dominerar det gröna från träden som fått ny kraft för fortsatt liv, här och där med färgstänk i vitt, gult, rött och violett. Vita och doftande är fläderbuskens blommor, som markerar gränserna för de små jordlotterna och de terrasserade trädgårdarna. Gula är ginstens och majblommornas, violetta är getternas älsklingsföda galeansens. De blandar sig med avenbokens svarta buskar och den röda vallmon. Under de gröna träden finns det olika doftande kryddor – trädgårdsmynta och oregano – och ätliga bär, som smultron, björnbär och blåbär.

På sommaren är färgerna ännu mer iögonfallande på dessa platser än i den av sol och hetta brända vegetationen i grannorterna Sora och Cassino till exempel. Bergen som omger San Biagio, rika på bokar och lönnar, tycks inte lida av törst trots den regnfattiga sommaren.
Höstens ankomst förnimmer man långt i förväg, liksom färgrikedomen. Kastanj med rött, orange och gult, mot en ständigt grön fond hos träden, skapar ett fantasieggande landskap som inte ens den skickligaste målare kan återge på linneduken.

På vintern förefaller dock hela nejden falla i sömn. Ej längre hörs småbarnens röster och lekar på gator och torg, inte heller hör man längre kvinnor som talar, skrattar, skriker eller grälar. Men från fönsterrutor och dörröppningar kastas blickar på gatorna och runt omkring råder en högtidlig mänsklig tystnad, allt ackompanjerat av det vanmäktiga bruset från vattenkällan *Capo d’Acquas* skummande vatten. Inte en levande själ möter man i byn. Men skorstenarna med sin ständiga rök vittnar dock om att det finns liv. Framför allt äldre människor som väntar på den vackra årstiden, sommaren, att åter få krama om sina nära och kära, att åter möta blickarna från vänner och släktingar som bor utomlands, att få glädja sig åt att byta ett småleende och åt att dörrarna åter öppnas. De främmande ljuden och språken, svenska, franska, tyska och engelska, så olika den urgamla och torftiga dialekten låter bara en smula ostämda i San Biagiobornas öron. Det är de nya generationerna som tyvärr inte lärt sig att tala italienska eller byns dialekt och som kanske uppfattar denna jord, så älskad av deras föräldrar och farföräldrar, som främmande.

Om än emigrationen har bringat välstånd och lycka, har tyvärr, får man lov att säga, en stor del av traditionerna och vanorna kommit ur bruk eller till och med dött ut. Dialekten, sättet att klä sig, matvanor och inte minst bykulturen har ersatts av seder och vanor från det land de emigrerat till. Därför händer det inte sällan, framförallt på sommaren, att man hör medlemmar av en och samma familj tala en avtynande San Biagio-dialekt, blandad med ord och fraser från de länder som har härbärgerat dem.

Det finns så många minnen, som ibland har en tendens att röra ihop sig en smula. Därför är det svårt att i ord beskriva mina känslor varje gång jag återser mitt älskade San Biagio. Varenda litet hörn, varenda dörr är inetsad i mitt minne och för mig tillbaka till den tid som var. Jag skulle vilja smeka varje hus som jag aldrig förr har smekt, klappa stenarna som barn jag lekte med. Det är då jag återupplever mina ljusaste barn- och ungdomsminnen, de där minnena som man kan se kristallklart för sin inre syn och som aldrig förbleknar. Varje gång jag kommer hit känner jag mig som en pilgrim, på spaning efter ett underverk som kan ge rösterna tillbaka till dem som nu är borta.

Jag söker i minnet efter mina lekkamrater från den tidiga barndomen, Francesco di Mambro, Lino de Simone, Giovanni Vettese, Pietro Cocozza, min kusin Pasquale Cocozza, Gaetano Iaconelli, Italo Mazzarella, hans bror Enzo, Pietro Iaconelli, Italo Tamburrini och Gerardo Vettese. Ingen av dem finns kvar här. De är spridda i världen och någon har redan hunnit lämna jordelivet.

Med blandade känslor av bitterhet och vrede minns jag min barndom, kränkt av nödvändigheten att skyndsamt växa upp för att bidra till familjeförsörjningen. I mina tankar virvlar gårdagens bilder, då jag knappt tio år gammal med dragspelet över axeln och i sällskap med mor, lämnade byn för den första turnén, och tårfloden som aldrig ville sina.

Lite historik om San Biagio

Namnet San Biagio, eller Sankt Blasius, kommer från att en helig man, läkare och så småningom biskop i Armenien, dog som martyr i början av 300-talet. Till hans meriter hörde att han räddat ett litet barn som hade satt ett fiskben i halsen. Därför åkallas han av katoliker då någon får ont i halsen. Förutom att han är byns skyddshelgon är han också ullkardarnas beskyddare, då deras verktyg användes för att döda honom. Säkert är i alla fall att byborna håller fest för Blasius den 3 februari, helgonets namnsdag. Jag vet inte om förekomsten av halsbekymmer är särskilt stor i San Biagio, men alla tillfällen att hålla fest välkomnas.

Någon gång under medeltiden, vilket antika kartor i Montecassino vittnar om, inlemmades byn och de skogsbeklädda bergen och betesmarkerna runtomkring i Montecassinomunkarnas konglomerat av jordagods. Får man tro dåtidens krönikörer skulle detta ha skett år 1055 då furstarna av Capua donerade området med tillhörande fästning, *Saraceniscum*, till klostret ”med fullständig befrielse från skat-

ter och andra feodala förpliktelser". Under munkarnas stränga övervakande byggdes en liten kyrka som ägnades Den Helige Blasius kring vilken de första hyddorna av stenfyllning och halm uppstod.

Traktens faktiska historia går annars tillbaka till 600-700-talen före vår tideräkning, om inte längre. Här bodde det kraftfulla och frihetsälskande folket samniterna, under starkt etruskiskt kulturinflytande, tills romarna dök upp på 300-talet, också före vår tideräkning, varom en nekropols gravar vittnar om vid ett ställe som följdriktigt kallas *Omini Morti* ("döda män").

Upptäckten av gravplatsen har haft stor betydelse på grund av att det gamla samnitiska området visade sig ligga i en arkeologiskt okänd zon. Den har dessutom öppnat nya horisonter för tolkningen av traktens och hela det samnitiska områdets historia. Fyndet av platsen för en nekropol, som visar sig ha byggts av sten och tegel, tyder på en etruskisk närvaro i området.

Hitintills har man grävt fram ett antal föremål, såsom glaserade vaser i terrakotta, kraftiga bälten av brons och lanser av smide, tillhörande krigare från tredje århundradet f. kr. Allt detta kan idag beskådas i Atinas arkeologiska museum, inrymt i den medeltida hertigborgen, till dess att det blir dags att återbörda dem dit de hör hemma, alltså byn San Biagio Saracinisco.

Efter flera hot om utrotning dog byn faktiskt ut helt och hållet efter en förödande pestepidemi år 1656. Först år 1658 eller 1677 började byn åter att bli befolkad, tack vare Montecassinomunkarna som övertalade människor från byarna Agnone (dagens Villa Latina), Picinisco, Atina, Vallerotonda, och Cassino att slå sig ner i San Biagio, mot löfte om lite jord och betesmark för djuren. Benedikts motto: *Ora et labora* ("Bed och arbeta") kom även att bli bybornas.

Tack vare byns präst Don Giuseppe Tomolillos noggranna anteckningar, vet vi idag att det år 1732 totalt levde 19 familjer i San Biagio. På den tiden var familjerna minst sagt talrika och kunde bestå av far och mor, söner och döttrar, svärsöner och svärdöttrar, svågrar och svägerskor, bröder och systrar samt otaliga barnbarn. En viss Biagio Iaconellis familj bestod till exempel, enligt prästen, av 21 medlemmar, vilket får oss att tro att byn hade ungefär 300–400 invånare.

San Biagio blir administrativt oberoende

Vid tiden för den franska ockupationen, och efter feodalismens avskaffande, hade San Biagio i slutet av 1700-talet omkring 500 invånare. Det var alltför få för att byn skulle erkännas status som kommun och förblev därför en kommundel av Vallerotonda.

När medborgarantalet år 1853 eller 1859 hade stigit till drygt 1 000 blev byn administrativt oberoende och det officiella namnet San Biagio Saracinisco antogs. För att skilja San Biagio från andra byar som också är uppkallade efter Den Helige Blasius, la man till attributet Saracinisco i byns namn. Det sägs härstamma ifrån borgen Saraceniscum som i sin tur fick sitt namn efter legenden om en samling

saracener som lyckades fly från en massaker vid floden Gariglianos mynning år 915. Saracenerna har tillhört en av de arabstammar från Nordafrika som i århundraden skoningslöst terroriserade, plundrade och besudlade våra nejder med blod.
I december 2009 hade San Biagio 373 invånare, att jämföras med 2 500 efter kriget och 1 200 när jag emigrerade. Förutom själva tätorten räknar jag då också in fyra små boplatser belägna strax utanför byn: Pratola, Cerreto, Il Gallo och Pietrepente. I Italien kallar man sådan småbebyggelse *frazioni*.

Landskapet Ciociaria

San Biagio tillhör provinsen Frosinone i regionen Latium. Från 1700-talet kallas denna provins *Ciociaria* i folkmun. Namnet härrör från ordet *ciocia*, en enkel medeltida sko som var vanlig i hela Syditalien. Sulan av getskinn var båtformad och fästes vid foten med hamprep. Välbärgade människor använde läderremmar. Dessa lindades runt benen upp till knäna över ett vitt tygstycke som ersatte strumpor. På vintern byttes tyget ut mot ullstrumpor. Dessa gamla skinnskor ingick i en herde- och bondekultur och deras funktionalitet för såväl bofasta som kringvandrande var odiskutabel. Tack vare deras konkava form med spetsen uppåtriktad kunde man ju förflytta sig smidigt när man följde plogfårorna både under och efter plöjningen.

Ännu en bit in på 1970-talet kunde man se denna tusenåriga fotbeklädnad i San Biagio. Nu är de dock ett minne blott. Dess ursprung förlorar sig i gångna tiders mörker, och flitiga forskare har ännu inte lyckats klarlägga det.

Den vackra provinsen Ciociaria bevarar troget sina folkliga traditioner. Förutom traditionella fester av varierande slag är provinsen rik på gastronomiska åminnelsefester, så kallade *sagre* som förknippas med jordbrukslivet och folklore. Till den klassiska folkloren hör folkvisorna, såväl kyrkliga som världsliga, och typiska danser såsom *la ballarella* eller *il salterello* som den kallas i vissa orter. Vanligtvis ackompanjeras den av ett dragspel men även i duett med skalmeja, i vissa fall. Festerna förgylls av typiska och genuina maträtter och den klassiska fotbeklädnaden ciocia som man har fått ärva av mor- eller farföräldrarna, saknas naturligtvis aldrig.

Fester till åminnelse av skyddshelgon med processioner, musikkårer, illuminationer och fyrverkerier förekommer i så gott som alla byar. Dessa årliga evenemang, som i regel firas på byns skyddshelgons namnsdag, som till exempel i San Biagio den tredje februari, är ett uttryck för folkviljan att bevara traditionerna intakta i den egna jordbrukskulturen. Den glada ciociaria-folkloren har gjort sig känd, inte bara på det regionala och nationella planet utan även på internationell nivå, då dessa folkloregrupper har deltagit vid olika festivaler runt om i världen.

Namnet Cocozzas ursprung

Vårt namn, Cocozza, dyker upp för första gången på 1700-talet. Namnet finns kvar i San Biagio, precis som släkterna Iaconelli, Arcari, Capaldi, Izzi, Vettese och Valente. Dessa sju släktnamn är fortfarande de vanligaste, med Iaconelli i täten, då var och varannan bybo heter så.

Enligt far skulle namnet Cocozza, eller i varje fall vår släkt, härstamma från byn Filignano, ett 20-tal kilometer öster om San Biagio och ha invandrat vid mitten av 1700-talet. Min farfars far Antonio brukade berätta det för far. Orsaken till flyttningen hade varit att San Biagio hade mer betesmark att erbjuda fåren. Mycket följdriktigt är vårt namn Cocozza flitigt förekommande i byn Filignano, till skillnad från i andra byar i närheten. En närmare undersökning visar att vårt namn skulle ha sitt ursprung i staden Nola i provinsen Neapel. Cocozza betyder ju pumpa på både Neapels och San Biagios dialekt, medan den kallas *zucca* på italienskt rikskspråk.
I staden Nola dog för övrigt, den 19 augusti år 14 e.kr., Augustus, världshärskaren och det romerska imperiets grundare, eller *pater patriae* (”fosterlandets fader”) – den sista äretitel han erhöll i livet. Därefter bars kejsaren av sina soldater hela vägen till Rom där senaten väntade, beredd att hölja hans stoft i hedersbetygelser. Men det är inte meningen att historien om mitt namns ursprung skall svälla ut till att även bli en lektion i det antika Roms historia eller dess kejsare.

Den mest berömde av alla Cocozza, mig veterligt, har mycket riktigt sitt ursprung i den lilla byn Filignano. Han hette Alfredo Arnold Cocozza, mer känd under sitt artistnamn Mario Lanza. Hans far Antonio emigrerade till Amerika som 16-årig yngling och bosatte sig i Philadelphia där Mario föddes 1921, alltså samma år som den legendariske Caruso dog.

Med en robust, lyrisk och dramatisk stämma, klangfylld särskilt på höjden, var Lanza hjälte i en rad musikfilmer under 1950-talet. Störst framgång hade han i ”Den store Caruso”. Även i andra filmer gjorde han succé och speciellt i ”Flödande toner” med den rutinerade Kathryn Garyson som motspelerska. Filmens ledmotiv, ”Be my love”, skulle komma att bli Mario Lanzas signaturmelodi.

En världsberömd artist som däremot har sina rötter i San Biagio är sångerskan Caterina Valente. Hennes far Giuseppe Valente föddes i byn i slutet av 1800-talet och livnärde sig, liksom många andra San Biagiobor, som kringresande musikant – bland annat i Sverige – innan han i Helsingfors mötte sin blivande hustru Maria Ernestina, som tillhörde en kringresande artistsläkt. Caterina föddes i Paris 1931. Redan vid fem års ålder kom hon att medverka i modern Marias musikaliska clownnummer med vilket de, tillsammans med fadern Giuseppe och brodern Silvio, framträdde även i Sverige. Sin sångkarriär inledde Caterina 1953 och sedan dess har hon sjungit in över 1 500 sånger, bland andra de framgångsrika *Malagueña* och *Granada*. Hon har även medverkat i ett tiotal tyska filmer.

Ännu en känd artist, men kanske inte lika världsberömd som Caterina, har sina rötter i den alltigenom musikaliska byn San Biagio. Han heter egentligen Sven Thomas Magnusson och föddes i Hille norr om Gävle, fast vi känner honom mer som Thomas di Leva. Hans mormors mor, Maria Carmina Iaconelli, föddes i byn 1870 och utvandrade till Sverige och Göteborg vid förra sekelskiftet i sällskap med sin make Domenico Leva från byn Rocchetta al Volturno, ett 30-tal kilometer öster om San Biagio.

Ingen tid för tårar

I maj 1945 var kriget slut för vår del och vi hade lyckats återvända till San Biagio, ett rent helvete, där allt låg i ruiner – även vårt lilla hus – bland bombkratrar och pulvriserad verklighet. Det fanns inte ett träd i blomning, inte ett enda sädesax för solen att sända sina strålar mot. All åkermark låg i träda och måste plöjas upp på nytt för hand med hackor och spadar i brist på arbetsdjur. Envar försökte anpassa sig så gott det gick. Jorden var allas resurs. Vi hade absolut ingenting. Man kan fråga sig varifrån människan får sin kraft att ändå börja om då katastrofen är ett faktum – röja, organisera, bygga och planera. Kanske är vi starkare än vi tror?

Det arma Italien befann sig i ett om möjligt ännu sämre tillstånd. I materiellt hänseende var landet svårt härjat, men även andligt och moraliskt företedde den italienska nationen en anblick av utmattning. Vid denna tid, och några år närmast därefter, led det italienska folket verklig nöd och utan en snabb och omfattande första hjälp från Förenta staterna hade landet med all säkerhet drabbats av hungersnöd.

I det nationella sammanbrottets och den allmänna förvirringens svåraste stund fanns det likväl krafter, fast beslutna att börja den skenbart utsiktslösa kampen mot det rådande kaoset och bygga ett nytt samhälle på ruinerna av det som störtat samman. De har lyckats, därför att det italienska folket i alla tider ägt en beundransvärd vitalitet och en ovanlig förmåga till återhämtning.

Kriget var som sagt över för vår del av världen, men inte i Asien. Det skulle dröja ytterligare några månader tills amerikanerna, i början av augusti, lät atombomberna falla över det arma Japan. En onödig handling, att betraktas som rena folkmordet då Japan var så gott som besegrat. Hade amerikanerna lyckats framställa de hemska atombomberna i tid, innan tyskarnas kapitulation i slutet av april, hade dessa inte tvekat ett ögonblick att låta bomberna falla över Tyskland istället, det är jag helt övertygad om.

I Iphofen upplevde vi den tyska kapitulationen som meddelades via radio och var undertecknad av Hitlers efterträdare, storamiral Karl Dönitz. Hela byn var i upplösningstillstånd. Folket, i huvudsak kvinnor, barn och gamlingar, formligen sprang ur

gårdarna och husen för att tillsammans med oss ”förrädare” och andra ”tvångsarbetare” fira krigsslutet. Nu var all osämja glömd. Den blodiga femåriga kampen som hade inletts med invasionen av Polen, som hade sett de tyska arméerna, segerrika, översvämma hela Europa, nå ända till Moskvas murar och i söder till floden Volga och i Nordafrika sikta på arabstaternas olja innan de hejdades genom de stora slagen vid El Alamein och Stalingrad, hade äntligen avslutats.

Under loppet av dessa fem krigsår hade dödens eventualiteter ändrats även för värnlösa människor som kvinnor, barn och gamla. Den allestädes närvarande fronten och antalet civila dödsoffer, som med andra världskriget för första gången överstiger antalet stupade soldater, låter allmänheten bära sorgernas tyngd och följder som sträcker sig långt in i de följande decennierna. Det sammantagna antalet dödsoffer i denna ”världsbrand” – både civila och militära – uppgår till nästan 50 miljoner, varav 20 miljoner ryssar och 6 miljoner judar.

De flesta bybor återvände till San Biagio ungefär samtidigt under sommarmånaderna, vilket underlättade planeringsarbetet. Röjning av ruinernas bråte och rasmassor gav sysselsättning för lång tid framöver. Det handlade inte om att bygga helt nytt utan om att reparera och återuppbygga det som förstörts. Alla var tvungna att börja från början liksom många gånger tidigare under seklernas dråpslag med invasioner, jordbävningar, pest och hungersnöd. Det materiella kaoset och de djupt rotade känslomässiga såren som år av lidande åsamkat oss skulle så småningom komma att läka, eller åtminstone ärras. Livsviljan var stark hos alla och man såg framtiden an med en blandning av hopp och fruktan. Många emigrerade dock undan eländet längs välbekanta vägar till Frankrike, Tyskland, Belgien, Sverige och Storbritannien.

Många familjer fann sig tillrätta i Norditalien och blev kvar. Andra återvände dit de första åren efter kriget, för att undfly den rådande misären, vilket starkt bidrog till uppbyggnaden av det italienska ekonomiska miraklet vid de stora fabrikerna i norr. I början av 1960-talet till exempel, jobbade inte mindre än sex personer med namnet Cocozza vid Fiat i Torino, fyra kusiner till mig och två sysslingar. De blev många fler med tiden.

Sommaren 1945 fanns det emellertid ingen tid för tårar. Kanske var vi till och med privilegierade i jämförelse med folk i andra byar som gått igenom den definitiva skärselden. Jag tänker då på 14 orter i provinsen som drabbades av en 12 000 man stark marockansk och algerisk trupp i fransk tjänst, de så kallade Gumiers. Under ledning av den skrupelfrie och hänsynslöse generalen Alphonse Juin, som tillhörde den franska expeditionskåren och ingick i de allierades arméer, gjorde sig dessa vildar skyldiga till ohyggliga grymheter. Juin hetsade sina bestar genom att lova dem: ”Allt ni erövrar är ert, kvinnor inberäknade.” Episoder i stil med dem som författaren Alberto Moravia berättar i sin roman *La Ciociara* (”Två kvinnor”), som filmats med den vackra Sophia Loren i huvudrollen, där dottern blir våldtagen, har inträffat i verkligheten, i oräkneligt antal fall.

Inför sin 70-årsdag i september 2004 intervjuades Sophia Loren i italiensk teve.

På frågan om vem som varit den mest betydelsefulla regissören för henne svarade hon tveklöst Vittorio de Sica, som regisserat henne bland annat i just La Ciociara och för vilken hon fick en Oscar. Den scen i alla hennes filmer som hon mest kände för, finns också i denna film. Det är scenen då hon kastar sten och skriker ”Mördare, kräk, horavfällingar” efter jeepen med allierade officerare som kör förbi strax efter det att de vilda nordafrikanerna våldtagit hennes dotter. När sedan teven visat den dramatiska scenen och åter visar Sophia så gråter hon. Så ock Anna och jag som tittar på.
Uppemot 6 000 kvinnor i åldrarna 13 till 85 år våldtogs, och många män som försökte undsätta sina mödrar, döttrar och systrar mötte samma öde eller miste livet. Man vet dock att många drabbade kvinnor av blygsel eller skam, aldrig anmälde det horribla de hade fått utstå, varför antalet offer kan vara betydligt högre. Förutom att drabbas av våldsgärningarna smittades offren av veneriska sjukdomar, även allvarliga sådana, överförda från Afrika. De lokala sjukhusen och läkarna var sysselsatta i månader och år med att kämpa mot sjukdomar vållade av smittan.

I en av byarna våldtogs en lärarinna av en hel pluton marockaner. Detsamma drabbades två unga systrar i en annan by. Under en hel natt gav sig 200 av dessa bestar i människoskepnad på flickorna. En närstående till en drabbad har berättat för mig:

> *”Bergen kryllade av dem. De kom fram överallt och släpade ut alla kvinnor från hus och hem eller de som hade gömt sig bland buskarna. Att undkomma var uteslutet. Det fanns franska vita officerare bland de mörka odjuren men dessa gjorde ingenting för att stoppa vildarna. Tvärtom uppmuntrade de kvinnorna genom att säga till dem att de enda sättet att få odjuren att dra vidare var att låta dem göra vad de ville med dem.”*

Många ovälkomna färgade barn föddes, men ingen vet vart de tog vägen. Många par och ogifta emigrerade för att aldrig återvända. Tack vare tvångsförflyttningen till Norditalien – får man lov att säga trots allt – skonades San Biagios invånare ifrån dessa Montecassinoslagets grymmaste brott.

Att börja om från början

Av vårt hus fanns inte en meter mur kvar – inte minsta spår av tiden före kriget kunde vi hitta. De första åren fram till 1950 hyrde vi ett i all hast hopkommet hus på 60 kvadratmeter. Ägaren hade byggt det med de enkla material som fanns att tillgå. Bostaden hade mycket övrigt att önska, bland annat saknades mellantak och då det ösregnade, som det ofta gjorde, fick vi ställa ut hinkar och byttor under de värsta springorna i takteglet till skydd för den enkla inredningen. Värst var det under de kalla vintrarna, när snön och blåsten trängde sig in genom springorna i taket, dörren och fönstren.

Hemmets samlade tillgångar utgjordes av en öppen spis där all mat lagades, två

bänkar vid spisen och ett matbord. Vårt matbord tjänstgjorde som skafferi. Måltiderna intog vi alltid sittande på bänkarna vid den öppna spisen, eller rättare sagt vid hemmets härd. Den öppna spisen var hemmets medelpunkt, i synnerhet under de kalla höstarna och vintrarna. Efter den enkla måltiden samlades vi framför den, oftast tillsammans med släkt eller grannar. Medan brasan flammade höll de äldre tanterna i Rosenkransen, som vi barn alltid tyckte var alltför utdragen. Därefter brukade vi diskutera eller berätta historier tills brasan slocknade varefter alla gick hem till sig och vi kröp ner i den iskalla sängen.

På en av de ständigt fuktiga väggarna hängde en trähylla som min far nödtorftigt spikat ihop. Där förvarade vi våra få köksredskap. Vidare minns jag en dubbelsäng av mycket enkelt slag, brädor liggande på två järnbockar. Filtar hade vi fått oss tilldelade av hjälporganisationen UNRRA. Lyxartiklar som lakan fick vi klara oss utan de första åren.

Men sällskap hade vi! I synnerhet på nätterna då alla sorters ohyra krälade i madrassen som var stoppad med torkade majskolvsblad. Inget motgift hjälpte, inte ens DDT. Till en början var vi tre som låg i den skraltiga sängen – mor, far och jag mellan dem. När Maria kom till världen i april 1946 blev vi fyra och jag fick ligga ”skavfötters” med mor och far. Två år senare blev vi, med Benedettas ankomst, fem. En egen säng, eller rättare sagt en tältsäng, fick jag först när vi flyttade till den ”attraktiva” bostaden våren 1951.

De hygieniska förhållandena var minst sagt primitiva och ”toaletten” låg bakom närmaste ruin. När man mötte någon nattetid visste man vad vederbörande hade uträttat. Möjlighet att bada fanns inte. Jag tror inte att det fanns ett enda badkar i byn under de här åren. Det fanns heller inget vatten i byns enda fontän eftersom ledningarna hade förstörts. Istället fick vatten hämtas en bit ifrån byn från ett ställe följdriktigt kallat Fontänens kulle, *Colle della Fontana*. Det arbetet ombesörjdes uteslutande av kvinnor eller flickor som bar vattnet i en trätunna på huvudet, en så kallad *barile*.

Detta var erbarmligt, men svårast var det för våra föräldrar att skaffa oss tillräckligt att äta. Fälten, som aldrig varit särskilt stora, hade svårt att komma igång efter två års träda. Dessutom låg det bomber som inte exploderat, projektiler, minor och ammunition lite här och där. Med varje soluppgång återkom, alltmer pressande och dramatiskt, problemet för de vuxna hur de skulle livnära sig, stilla sin och sina egna familjers hunger. Som alltid hade nöden ingen lag. Med fara för sina liv gav sig både barn och vuxna ut på nätterna på upptäcktsfärder, på egna och andras fält – mest andras. Hade man tur kunde man få några frukter, grönsaker eller något annat ätbart med sig hem. De djärvaste sträckte sig så långt som till att stjäla fjäderfän. Det var en väldig överraskning att kunna lägga kött över hemmets härdar – ett privilegium för ett fåtal, i synnerhet som ägarna höll noggrann uppsikt. Många gånger kan kriget, hungern och behovet av att sörja för sina nära och kära, tvinga oss att göra saker som är i motsats till vår natur vare sig vi vill det eller inte, tyvärr. Mor brukade ständigt

påminna oss och andra om att: ”Den som äter lite äter alltid.” Faktum är att sparsamhet var en dygd. Man visste ju aldrig vad morgondagen hade i beredskap. Vi levde helt enkelt enligt uttrycket ur hand i mun.

En lyxbostad

Året 1948 var en av de första så kallade Folkets bostäder, *Case popolari*, färdigbyggd i San Biagio. Huset bestod av fyra lägenheter. Det var bostäder med låga hyror avsedda för byns fattigaste familjer som saknade egna bostäder. Istället flyttade prästen in här med två syskonbarn, mycket vackra flickor, kring vilka byns ungkarlar ständigt svärmade. Denne präst, Don Vincenzo Malizia, var nästan bredare än sin längd. Han företog sig allt annat än det han predikade om. Det brukade han också själv säga öppet. ”Ni skall göra vad prästen säger, inte vad han gör.”

Vidare flyttade den för tillfället tjänstgörande doktorn Attilio Messore från grannbyn Vallemaio in i nybygget med sin familj och det gjorde även min lärare Francesco Iaconellis son Marcello med sin familj. Den fjärde familjen som först flyttade in minns jag inte men däremot kommer jag ihåg familjen som bodde där våren 1951. Mannen var ingenjör och sysselsatt med förberedande arbeten för det stora gruvbolaget som snart skulle börja borra igenom våra berg för att förse andra kommuner med dricksvatten och elektricitet. Tack vare prästens goda förbindelse med byns ende mjölnare Sebastiano Valente, vars hustru var av prästsläkt och ägare till byns enda ”minikraftverk”, fick huset elektricitet.

Så en dag våren 1951 fick mor veta att ingenjören skulle förflyttas till annan ort. Mor var inte sen med att, så snart ingenjörens sista ägodel var borta, skynda sig att placera ett bord mitt i köket och säga så att alla hörde: ”Den som vågar kör ut mig.” Samma ord hade mor yttrat 26 år tidigare. Då var hon tjugo år gammal och gravid med sin förste man Alessandro. Hans föräldrar var av någon anledning inte glada över detta och var emot att Alessandro skulle gifta sig med mor. Så när mor var i sjätte månaden och inget tycktes hända gick hon en dag till Alessandros föräldrahem, satte sig lugnt och sansat på en pall och sa: ”Den som vågar kör ut mig.” Ingen vågade, förstås. Inte heller nu vågade någon, trots att många mödrar var ute efter den för tiden attraktiva bostaden. Troligtvis hade mor i tysthet fått klartecken av Giuseppe Paolillo, av alla kallad Don Peppe, den snälle borgmästaren med vars familj mor hade goda och vänskapliga relationer.

Lägenheten bestod av ett sovrum, ett kök med en öppen spis och en toalett utan rinnande vatten. Vid varje behov fick man hämta vatten i en hink från fontänen utanför. Mor, far och mina systrar låg i sovrummet medan jag själv fick en tältsäng i köket. Vi var lyckligt lottade jämfört med de flesta i byn. Vi hade elektricitet, vilket var ovanligt, vi hade toalett inomhus och slapp alltså gå ut på nätterna. Vi hade också en stor öppen spis i köket och en ugn bakom huset för att baka bröd och pizza i. Så bodde jag fram till min emigration i maj 1956.

Konsten att försätta berg

Återuppbyggnadsarbetena kom igång mycket snabbt tack vare den stora släkten Paolillo som hade många duktiga murare. De invandrade till San Biagio, förmodligen under första hälften av 1800-talet, från den närliggande byn San Vittore. Tack vare deras enorma kunskap och utomordentliga arbetsvilja började hus växa upp här och var. Material som behövdes fanns på plats, stenen fanns kvar, murbruk framställdes enkelt genom stenförbränning och sand fanns det gott om i närheten.

I början av 1900-talet fanns det två familjer Paolillo i byn, den ena med Antonio i spetsen eller *Schiappetta* (”liten flisa”) som han också kallades, och den andra med brodern Gerardo som kallades *Il Nano* (”dvärgen”). En tredje broder, Salvatore kallad *Cella* (”cell”), emigrerade så småningom till Frankrike där han fortsatte sin verksamhet som murarmästare. I början av 1950-talet lärde jag känna Coccó, ett barnbarn till Salvatore, som om somrarna brukade besöka fädernesbygden och tillbringa några veckors semester i byn. Han var något år äldre än jag och mycket naturintresserad fast han bodde mitt i storstaden Paris. Vi tillbringade många lyckliga dagar tillsammans.

Vännen Coccó hade en mycket vacker tenorstämma och behärskade gitarr mycket bra, vilket gjorde att vi ofta spelade tillsammans. Vi blev ofta ombedda i byn att framföra våra vackra sånger. Vårt bravurnummer kom att bli den italienska folkvisan *Vieni sul Mar,* som rakt översatt skulle heta ”Kom ut på havet”, men som här hemma fått det lustiga namnet ”I blomsterprydd gondol”. Likt *’O Sole Mio* är folkvisan populär bland tenorer. Coccó lärde mig många franska låtar som är lämpliga för dragspel, bland annat valserna ”Domino” och ”Under Paris broar”. När jag spelar dem nuförtiden påminns jag alltid om den käre Coccó, som tyvärr hunnit lämna denna värld.

Antonio Paolillo hade förutom tre döttrar även fyra söner. Den äldste, Giuseppe, var en duktig murarmästare. Han kom att bli vår förste demokratiskt valde borgmästare efter kriget och kallades därefter för Don Peppe. Son nummer två, Giustino, hade samma yrke och blev min gudfar då jag konfirmerades. I katolska sammanhang krävs, inte bara vid dopet utan även vid konfirmationen, en gudfar till pojkar och en

gudmor till flickor. Gudfadern hälsades alltid med orden: ”Jesus och Maria, gudfar”, varefter denne svarade: ”Idag och alltid!”. Ville någon försäkra sig om en plats i paradiset så skulle man här på jorden ha stått fadder minst tre gånger, sa man i byn. Jag tror inte att Giustino, min gudfar, nödvändigtvis hade behövt uppfylla det målet för att förtjäna en sådan plats. Hans filantropiska och välgörande leverne hade räckt mer än väl. Hur det blir för mig med den saken vet däremot ingen, men faktum är att jag har själv genom både dop och konfirmation stått fadder inte mindre än åtta gånger.

Både Don Peppe och Giustino hade egna byggnadsfirmor. Min gudfar var ytterst generös, alltid redo att hjälpa till då nöden så krävde. Han var värd all respekt och aktning. Vi gudbarn – och vi var många – fick alltid en slant på söndagarna eller blev bjudna på glass under sommarmånaderna. Mammorna köade för att be honom bli gudfar åt deras söner. Själv förblev han ungkarl. Tredje sonen, Giovanni, var byns ende snickare. Den yngste sonen, Don Michele, var präst (dock inte i San Biagio) och var säkert till nytta på sitt sätt.

I den andra grenen av familjen Paolillo hade Gerardo två söner, Giovanni och Domenico. Båda var mycket skickliga murare. Giovanni hade i sin tur två döttrar och fem söner, även de duktiga murare allihop och samtliga anställda av Don Peppe eller Giustino. Tre av sönerna fortsatte med sitt hantverk i Frankrike, dit de emigrerade i mitten av 1950-talet.

Fastän jag inte träffat Rosa, den äldsta av Giovannis döttrar sedan hon emigrerade till Frankrike i slutet av 1940-talet, dyker hon ännu upp i mina tankar, då och då. Rosa var uppenbarligen förälskad åren efter kriget för om kvällarna stod hon ofta på sin balkong och sjöng längtande: *Trist'é il mio cuor senza di te, tu stai lontano e piú non pensi a me* (”Sorgset är mitt hjärta utan dig, fjärran är du och tänker ej längre på mig”), en vacker sång, som jag kom att tycka mycket om. För att lyssna på nära håll och uppfatta den vackra texten brukade jag smyga fram och gömma mig under hennes balkong. Snart kunde jag både sjunga och spela den på dragspel. Många av serenaderna jag framförde innehöll denna romantiska melodi. Långt efteråt kom jag på att den har skrivits av ingen mindre än Frédéric Chopin (opus 10, nr 3).

Hus restes som sagt. Giovanni, snickaren, ombesörjde att fönster och dörrar kom på plats, allt skulle återställas. Det tog några år, men med vilja i kombination med yrkesskicklighet och myrornas envishet kan folk försätta berg. Giovanni hann också under sin livstid med att spika ihop ohyvlade träplankor till de enklaste likkistor jag sett i mitt liv.

Året efter min emigration besöktes byn av DN:s Romkorrespondent Agne Hamrin. Det blev en festdag för hela ”svenskbyn” som Hamrin kallade den. Han konstaterade att nästan alla bybor talade svenska – och alla andra världens språk i tillägg, inklusive kinesiskan. I sin bok *På egna vägar i Italien* återger han ett tacktal som den gode borgmästaren höll, en hyllning till den svenska nationen, vill jag faktiskt kalla den:

”I San Biagio Saraciniscos namn vill jag till den svenska nationen framföra ett djupt känt tack för den goda behandlingen så många av våra bybor rönt i Edert högt kultiverade land. I Sverige har de fått sin utkomst och – vad mera är – kunskaper, bildning och uppfostran! San Biagio Saraciniscos folk – leve Sverige!”

Varefter författaren ”å svenska nationens vägnar” framförde ett vördsamt tack för den storslagna hyllningen.

Fars hus återuppstår

En av Don Peppes söner, Dante, gick i sin fars fotspår och blev även han vald till borgmästare i mitten av 1970-talet. Eftersom han även så småningom övertog sin fars byggnadsfirma anförtrodde jag honom 1972 att återuppföra min fars hus. Det enda kravet jag ställde var att murarmästare Giovannis båda söner, Biagio och Antonio, skulle medverka i bygget. Om huset skulle bli någorlunda rymligt, och kunna hysa min tilltänkt stora familj vid eventuella besök i byn, skulle min fars 60 kvadratmeter inte räcka långt. Därför köpte jag fem andelar från lika många grannar som ännu inte återuppbyggt sina hus, och kunde därmed bygga ett skapligt och rymligt hus på cirka 150 kvadratmeter i tre våningar.

Huset blev välbyggt, för av den senaste jordbävningen som drabbade San Biagio 1984, syntes intet spår. Däremot fick en tredjedel av byns hus, de flesta gamla eller hastigt byggda efter kriget, rivas på grund av skador. För en gångs skull fungerade återuppbyggnaden. Alla drabbade fick nya hus av staten. Mig veterligen så finns det än idag, i andra delar av Italien, offer för olika jordbävningar eller andra naturkatastrofer som fortfarande bor i baracker, husvagnar eller containrar. San Biagio däremot fick tyvärr ett helt nytt utseende. Som om jag kunnat förutse detta hade jag under 1970- och 1980-talen låtit konstnären Alfredo di Paolo från Atina måla av många av byns gamla hus, gator och torg som inte längre finns kvar. Dessa målningar pryder idag så gott som alla väggarna i våra hem, i byn och San Felice.

MC-äventyren

Dante och jag umgicks flitigt trots tio års åldersskillnad och kom att bli mycket goda och nära vänner. Dante var en glad och trevlig människa. Han gillade sång och musik, inte minst dragspelsmusik som han också själv spelade – något så när bra. Han behövde dock aldrig ge sig ut på turné, den gode Dante, som alla vi andra måste för att överleva. Han tillhörde en av byns mest välmående familjer. Han gillade motorcyklar och förfogade över flera stycken, varav en 500-kubikare.

På söndagseftermiddagarna, eller andra helgdagar, gjorde vi ofta utflykter till olika kommundelar – som Pratola eller Cerreto, men även till närliggande byar. Han måste ha varit en skicklig förare, för oftast var vi fem stycken som satt på motorcykeln. Själv fick jag alltid sitta längst fram på styret med benen hängande framför och

med axlat dragspel, när vi, spelande och sjungande, så sakteliga gav oss iväg på den ännu inte asfalterade vägen. Dante var lite av en Don Juan-typ när han var yngre. Inte sällan fick jag ställa upp och framföra serenader till hans nya förälskelser. Ibland fick jag också agera inkasserare, efter att han hade gjort slut med flickvännen, då fotografier och eventuella presenter skulle hämtas tillbaka. Det var vanligt att göra så när man bröt ett förhållande.

Jag minns med glädje den stora utflykten som han troget brukade anordna den 15 augusti. I Italien motsvarar denna dag kanske vårt så efterlängtade midsommarfirande. Denna högsommardag, som i Italien kallas *ferragosto*, firades redan i antikens Rom. Efter uppgörelsen med Marcus Antonius, Kleopatras älskare, beviljades Augustus en triumf, *triumphus*, som varade i tre dagar. Det var i mitten av augusti ("Augustus" på latin, uppkallat efter kejsaren) när högsommarhettan kulminerade i Rom som den unge världshärskaren firade denna makalösa ferragosto, *feriae Augustales*. Men låt oss nu återvända till Dantes överdådiga fest och följa dess vidare utveckling!

Med Dantes jeepliknande fordon i spetsen gav sig flera billaster iväg tidigt på morgonen med sjungande och spelande ungdomar – och män också för den delen – till ett närliggande fridfullt ställe på en höjd 1 300 meter över havet. Där rådde fullständig stillhet medan vi inandades den friska luften.

Bilarna var fullastade med allehanda specialiteter som Dante kvällen innan låtit förbereda. Bland mycket annat hade han låtit slakta en killing vars möra och kryddade revben nu skulle grillas på en brasa. En halva *prosciutto* (torkad skinka), liksom en stor skål med hemlagade korvar, *salcicce*, saknades aldrig och inte heller några stycken av den färska och runda ricottans vita ostmassa som någon fåraherde i närheten frikostigt brukade bjuda på. Dessa Guds gåvor var mat som traktens invånare, det vill säga herdarna och småbönderna, ätit sedan historiens gryningstimma. Hade Romulus varit med skulle han ha känt sig hemmastadd och liksom vi njutit av den kraftiga och genuina maten. Det var i stort sett samma mat som han fick framsatt i sin palatiniska hydda av sin sabinska hustru, vad hon nu hette. En eller flera damejeanner gott vin lastades alltid först.

Väl framme lastade vi genast av dessa och ställde den vita sorten under friskt, rinnande vatten. Det skojades, åts och – inte minst – dracks hela dagen lång. Den av Bacchus välsignade drycken lockade till sång. När mörkret började falla återvände vi till byn, betydligt gladare än när vi lämnat den på morgonen. Av delikatesserna kunde det bli över, men aldrig av de goda vinerna. Så dags kunde knappast någon stå på egna ben, allra minst bilförarna, men bilarna skulle ju tillbaka och lagen med promillegräns hade inte stiftats ännu.

Trots oräkneliga förälskelser i byn och i grannorterna förblev min vän Dante ungkarl. Tyvärr gick han bort 1989, blott 59 år gammal. Byn sörjde honom djupt. Jag tänker ofta på honom.

Inget mörker utan ljus

Vi återvänder nu till efterkrigstiden i San Biagio. Francesco Iaconellis och sonen Marcellos återkomst medförde att undervisningen av barnen snabbt kom igång. Båda var utbildade lärare – och mycket kunniga. Francesco var en utomordentligt kultiverad, erfaren och respekterad pedagog, men mycket sträng och auktoritär. Han blev min lärare under mina första fyra skolår och det är inte utan olust jag minns piskan, *la bacchetta*, som magister Iaconelli med förkärlek använde på olydiga ungar. Det är svårt att beskriva de förhoppningar och den entusiasm med vilken jag, trots ryktet om magister Iaconellis stränghet, väntade på att få gå till skolan. Förmodligen hade jag trots allt påverkats positivt av mina 14 månaders förskola i Tyskland.

Den efterlängtade skolan börjar

Hösten 1946 var det så dags att äntligen börja första klass. Mina skolkamrater var barn till skogshuggare, fåraherdar, kolare och jordbrukare, men de flesta var barn till gatumusikanter, som var den största yrkeskategorin i byn. Skolan låg ovanför byns enda allmänna tvättinrättning, och det gör den än idag, fast nu omvandlad till bostad.

Skolan bestod av två små rum. I det ena, på cirka 40 kvadratmeter, undervisades vi, i det andra, på cirka 10 kvadratmeter, lagades all maten. De anspråkslösa bänkarna var av trä, med bläckhorn i glas. Vi använde stålpennor och läskpapper, vilket medförde att vi barn ständigt gick med fläckiga händer. Innan lektionerna kom igång brukade magistern ofta kontrollera hur det stod till med renligheten hos oss barn. Det var inte ovanligt att den som inte uppfyllde kraven blev hemskickad. Ofta var det smutsiga naglar som förorsakade det. För min egen del såg jag alltid till att mina naglar var någorlunda rena och lyckades därmed undvika att bli hånad av klassen. Nagelskräcken har följt mig under alla år, och naglarna är alltjämt den del av kroppen som jag vårdar mest. Instinktivt inspekterar jag även andras.

Examinatorn från Atina, Luigi Lodito, uppenbarade sig varje examensdag till stor förskräckelse för oss barn. Vi trodde att han på stående fot skulle avgöra om vi

ansågs ha klarat vår examen eller om vi skulle kuggas. Vi visste inte att magistern redan avgjort den saken före examinatorns ankomst. Mitt femte och sista skolår, längre var inte skolplikten i Italien på den tiden, undervisades jag av Salvatore di Dea från grannorten Esperia. Han var, vill jag minnas, mindre förtjust i la bacchetta eller också hade jag helt enkelt blivit äldre och förståndigare.

Disciplinbrott och olydnad straffades hårt på den här tiden. Det kunde räcka med att man svarade fel vid ett läxförhör, att man inte gjort någon läxa alls på grund av att man av föräldrarna tvingats utföra enligt dem vettigare sysslor, eller att man helt enkelt bråkat med kamraterna, för att man skulle tuktas med en serie hårda smällar mot den högra handflatan med la bacchetta. Det gjorde väldigt ont. Det hände fler än en gång att slagen var så kraftiga att straffverktyget gick itu. För att lindra smärtan brukade vi trycka den vänstra handflatan hårt mot den högra där slagen träffat, medan tårarna rann ohejdat. Örfilar, dask och ett och annat nyp eller drag i öronen utdelades friskt av både lärare och föräldrar när situationen enligt dem så krävde. Även utomstående vuxna personer kunde ge sig på barnen för en struntsak utan att föräldrarna reagerade.

Trots allt minns jag skolåren med glädje, kanske inte för de kunskaper som eventuellt fastnade i mitt minne, utan för annat. Vi fick äta oss mätta varje dag. Vår kokerska hette Angelarosa Iaconelli. Hon visste hur väl vi behövde maten och serverade oss mer än gärna stora portioner. För många av barnen var skolmaten kanske den enda födan på hela dagen.

Då och då fick vi något att ta med hem till familjen, vanligtvis torkad sill, som liksom övrig mat vi fick i skolan kommit oss till del genom UNRRA:s försorg. Under en period av tio månader 1946 var den italienske ättlingen, och New Yorks legendariske borgmästare, Fiorello La Guardia, chef för UNRRA vilket innebar att Italien kom att gynnas betydligt mer än alla andra länder i nöd under nämnda period.

Fiorello La Guardia var staden New Yorks borgmästare under tre perioder, från den 1 januari 1934 till den 31 december 1945. La Guardia bekämpade korruption och gjorde mycket för att förbättra förhållandena i staden. Hans smeknamn var ”Little Flower” som är engelska för Fiorello. Han var en färgstark personlighet och blev efter hand en legendarisk borgmästare, mycket populär bland New Yorkborna. Han ordnade med att när en delegation av nazister besökte New York bestod deras poliseskort av enbart judiska poliser. Vidare döpte han om Sixth Avenue till Avenue of the Americas, men äkta New Yorkbor kallar ännu idag avenyn vid dess ursprungliga namn. Inrikesflygplatsen i New York, i stadsdelen Queens, är kallad efter La Guardia och invigdes 1939.

Vi var mer eller mindre undernärda, varför magistern hade till uppgift att se till att vi fick i oss en daglig dos fiskleverolja. Den vedervärdiga smaken sökte vi döva med en citronskiva eller någonting annat med kraftig eftersmak. Det lyckades för det mesta.

En stor glädje för oss alla var de ofta förekommande sångstunderna, dock inte

dagligen som den obligatoriska morgonbönen. Majsång, *Maggiolata*, skalden Giosué Carduccis dikt, som vi sjöng till en enkel melodi, dyker ännu upp i mina tankar, liksom vår skolsal och mina klasskamrater Francesco, Gaetano, Lino och alla de andra.

Maggio risveglia i nidi,
maggio risveglia i cuori,
porta le ortiche e i fiori,
i serpi e l'usignuol …

I översättning:

Maj månad väcker fåglarnas bo,
maj månad väcker hjärtan,
bringar brännässlor och blommor,
snokar och näktergalen …

Mina första ”nya” långbyxor, som mor hade med sig en dag från marknaden i Atina, fick jag när jag var åtta år gammal. Jag minns dem så väl. De var gröna. Jag ville ta på mig dem på direkten, men ack – jag fick vänta till kommande söndag. För att inte vecken skulle skrynkla sig satte jag mig aldrig när jag bar dem på söndagarna. Annars var byxorna i regel korta och lappade på alla möjliga ställen. Slita och slänga, som man gör idag förekom inte, däremot lagningar och åter lagningar. Vårdade som skatter varade kläderna nästan ett helt liv och ibland längre. När någon jämnårig pojke emigrerade fick man överta hans kläder. Det gick inte för sig att emigrera klädd hur som helst och absolut inte i lappade kläder. Skulle man få överta en större pojkes kläder fick mottagaren dessa enligt principen: ”inget skapas eller förstörs, allt förvandlas.” Därför sågs inte sällan barn i byn med kläder som de kunde växa i de närmaste fem åren.

Jag var kanske ingen stjärnelev. Ändå trivdes jag i skolan och skulle naturligtvis gärna ha studerat vidare om möjligheten hade funnits. Utan att på något vis anmärka på formell skolundervisning tror jag att mycket av det man verkligen behöver känna till här i livet måste man lära sig på egen hand. Hela mitt liv har jag varit nyfiken och kunskapstörstande. Redan i skolan fångades jag av ämnena historia och geografi. Det var nog dessa skolans ljusglimtar som gjorde att jag så småningom blev en ivrig vykorts- och frimärkssamlare. Under mina tidiga år i Sverige gick alla mina blygsamma besparingar till frimärkssamlingen, som kom väl till pass då jag i mitten av 1960-talet behövde pengar för att förstärka den blygsamma kassan i min nystartade firma. Jag sålde frimärkssamlingen till en piccolo på Hotell Malmen i Stockholm. Långt senare kom jag att ångra mig, för samlingen var värd betydligt mer. Vykorten finns däremot kvar, men jag samlar inte mer. Det är mycket roligare att se världen i verkligheten och jag är tacksam att livet givit mig rika möjligheter att besöka jordens olika hörn.

Min tidiga barndom

Från den allra tidigaste barndomen minns jag den käre Pinocchio, alla italienska barns favoritfigur. Den populära barnboken om Pinocchio, en trämarionett som efter många prövningar blir en riktig pojke, skrevs av Carlo Collodi (pseudonym för Carlo Lorenzini) i slutet av 1870-talet. Pinocchio rymde från den snälle snickaren Geppetto och ljög, varvid hans näsa blev längre och längre. I början av 1930-talet började svenska barn läsa sagan då den introducerades under namnet Pinocchios äventyr. Senare har Walt Disneys filmer gjort den känd över hela världen.

Jag minns också när vuxna män ville ha lite roligt på bekostnad av oss småpojkar. Speciellt när vi gjort något dumt eller något rackartyg brukade de skrämma oss genom att hotfullt skrika: *"Te facce magná le pane cuotte aglie furne!"* ("Du skall få äta bröd bakat i ugnen!") Varpå den lille stackaren började gråta och gnydde över att han inte tyckte om bröd bakat i ugnen, som han åt dagligen! Vidare brukade de stygga männen skrämma oss med orden: *"Uagliò!"* (Tilltalsnamnet för *uaglione* ("pojke") som uttalas "ualjå" för att skilja det från flickvarianten (*uagliona*) som uttalas "ualjà"). *Si misse tu fuoche alla fontana?* ("Är det du som har antänt fontänen?") Den skrämde, oskyldige krabaten nekade gråtande till gärningen eller utpekade någon lekkamrat som han inte gillade som den "skyldige". Troligtvis finns det ingen manlig San Biaogiobo som i sin barndom inte blivit skrämd eller gråtit någon gång efter dessa skämtsamma påståenden.

Om vintern när snön fallit sysselsatte vi pojkar oss med att fånga småfåglar, mest sparvar. Under snön gömde vi en råttfälla med ett väl synligt majskorn som lockbete för de stackars fåglarna. Det kunde bli många fångster på en dag. Vi åt de små krakarna, i regel stekta, med *polenta* (majsgröt), något som man självklart aldrig skulle kunna göra idag. Jag påminns om dessa små varelser och vår makabra sysselsättning varje gång jag är i Kina och bläddrar igenom matsedlarna där rätter med småfåglar förekommer rikligt.

Dagarna igenom kunde vi ägna oss åt att döda paddor och ödlor som vi däremot inte använde för att stilla vår hunger. Vissa ljumma sommarkvällar fångade vi eldflugor som förekom i massor. Inte heller dessa åt vi. Däremot gick vi på fruktjakt. Det fanns gott om fruktträd med körsbär, moreller, mullbär, plommon, fikon, äpplen och päron. Vi delade upp oss i två lag. Medan det ena laget klättrade och åt, eller stoppade i fickorna och innanför skjortorna, så mycket det fick plats, stod det andra laget på vakt. När vi plockade björnbär behövde däremot ingen stå på vakt, eftersom dessa buskar växte vilt längs vägar och stigar. Vi brukade tävla om vem som kunde göra det vackraste björnbärshalsbandet, som man sedan i bästa fall skänkte till en flicka som man ville få lite uppmärksamhet av.

Det hände inte så värst mycket i byn, så närhelst någon dök upp utifrån var det något extra för oss barn. Så när mannen som lagade trasiga grytor kom och skrek *"lo stagnino, lo stagnino, belle femmene é arrivato lo stagnino"* ("kittelflickaren, kittelflickaren, vackra kvinnor, kittelflickaren är här"), eller när skärsliparen drog sin

tvåhjuliga kärra försedd med den snurrande slipstenen och gallskrek så att det hördes över hela byn *”arrotino, arrotino”* (”skärslipare”, ”skärslipare”), så följdes de alltid av en karavan av nyfikna barn.

Då och då besökte ett kringvandrande teatersällskap byn och uppförde allehanda ”musikaler” eller teaterföreställningar på torget. Byborna ställde nästan alltid upp mangrant vid dessa ovanliga tillfällen. Vid ett av dessa evenemang framförde en söt flicka en sång vars refräng jag kan än idag, efter 60 år. Den gick så här:

” Il mio amore é un bersagliere
baffi lunghi e occhioni neri
sul cappello porta piume in quantità.
Innammorato? Bell’aggiurato!
E dal curato lo porterò.”

Översatt låter den ungefär så här:

Min älskade är en bersagliere,
med långa mustascher och svarta ögon
och en hatt med en massa fjädrar.
Förälskad? Ja trolovad!
Och till prästen ska vi följas åt.

(*Bersaglieri*, ”skarpskyttarna”, är den kanske mest kända infanterikåren i italienska armén, vars hjälm pryds med en buske av granna tuppfjädrar, och som förutsätts förflytta sig i springande fart.)

Som bilder ur en sagobok kan jag se framför mig hur vi ungar ofta travade iväg till Capo d’Acqua där den numera nästan uttorkade Mollarinoån har sin källa. Med stenar byggde vi en minidamm där vi badade och lekte efter skolan eller på söndagarna då högmässan var överstökad. Här fanns gott om friskt sprudlande vatten.

Om söndagarna fick vi smaka riktigt god hemmagjord glass eller crima, som den kallas i byn. Det var brevbäraren Angelo de Simone som hade lärt sig denna konst då han under en kort period i ungdomen vistades i Belgien. För att framställa glass behövdes is, vilket inte fanns att tillgå i San Biagio under sommaren. Tidigt om söndagsmorgnarna brukade den snälle Angelo skicka iväg två av sina söner, Bruno och Mario, upp i bergen där det fanns is hela året. När pojkarna kom tillbaka med varsin stor isbit på ryggen satt Angelo snart utanför sitt hem med en rund plåtbehållare mellan benen och rörde innehållet med en käpp, för att glassen skulle bli klar tills folket kom ut från högmässan. Men för barnen som strömmade till som flugor var det en lång väntan. Bland de första glassköparna fanns alltid min gudfar Giustino som ju hade en stor skara fadderbarn och bodde granne med glassmakaren. Och vi var inte sena att dyka upp och hälsa högt och glatt ”Jesus och Maria, gudfar!” Varpå den godhjärtade Giustino svarade ”Idag och alltid”, medan han plockade fram slantar ur bröstfickan.

Våra olika lekar

Vi var barn och vi ville leka! Liksom barn överallt i världen lekte vi förstås kurragömma. Boccia var också populärt, men med barns oändliga fantasi och kreativitet ersatte vi bristen på klot med flata stenar. Det fungerade alldeles utmärkt.

Vi spelade även om pengar förstås, *battimura* (”slag i väggen”), var oerhört populärt. Det gick till så här: Någon kastade ett mynt mot en stenvägg så att slanten studsade tillbaka en bit. Då gällde det för motspelaren att med sitt kast mot väggen komma så nära den först kastade slanten som möjligt. Kunde man med utsträckt hand, mellan tummen och lillfingret, nå och hålla kvar båda mynten, hade man vunnit. Men om slantarna inte hölls stadigt under fingrarna och motspelaren kunde få loss den ena av dem med en blåsning började man om från början. Ju fler deltagare, desto större chans att vinna.

Snart började vi ta efter de vuxna och spela *scopa, briscola* och *tresette*, kortspel som är populära överallt i Italien. Till skillnad från de vuxna spelade vi aldrig om vin, som de vanligen gjorde i byns otaliga vinbutiker. Spelade vi så var det om läskedrycker eller godis.

Det fanns gott om vinbutiker efter kriget – sju i San Biagio om jag minns rätt. Många var männen som i alkoholen fann lättnad för sina bekymmer. De lyckades alltid skrapa ihop pengar till en flaska vin medan de övriga familjemedlemmarna fick klara sig så gott de kunde.

Vi spelade också, parvis eller i lag, en livlig fingerlek som kallas *morra*. Den gick ut på att två motspelare i samma ögonblick slog ut högra handen och visade ett visst antal fingrar, samtidigt som man skulle gissa hur många fingrar det blev tillsammans. Den som gissade rätt vann en poäng. Om båda gjorde det räknades det inte. Även noll förekom och det var när man kastade fram en knuten näve. Denna fingerlek förekommer även i Kina, med den stora skillnaden att här dricker förloraren, medan vinnaren får dricka i den italienska varianten. I Italien går man alltså in för att motparten inte skall få en droppe och i Kina spelar man för att motparten skall dricka så mycket som möjligt. Oftast brukar kineserna spela morra på restauranger när måltiden är över eller vid bröllopsmiddagar. Jag brukar alltid utmana en och annan kines, man som kvinna, efter en trevlig middag. Alla blir förvånade när jag uttalar siffrorna på kinesiska. Man behöver ju endast kunna räkna från noll till tio, och det kan jag.

Kunskap och glädje

Jag var tidigt intresserad av att läsa. Som pojke i elva- tolvårsåldern brukade jag läsa olika tecknade serier, till exempel *Beppe Cucciolo e Tiramolla,* som man tyvärr upphört att publicera. Korsord var jag mycket intresserad av och köpte alltid veckotidskriften *La Settimana Enigmistica.* Förutom olika typer av korsord innehöll denna tidskrift rikligt med rebusar, gåtor, ordlekar och vitsar bland mycket annat. Den var högst intressant, underhållande och inte minst lärorik.

Vid 14 års ålder började jag intressera mig för illustrerade tidningar, så kallade

fotoromanzi (”bildromaner”). En av dessa hette *Grand Hôtel,* en annan *Bolero*. Det är klart att dessa tidningar, hur naiva de än var, väckte mina känslor för det motsatta könet och inte minst min längtan att se världen.

Musik och sång var en stor källa till glädje under de svåra åren efter kriget. I så gott som alla hem fanns ett dragspel. Då och då samlades vi ungdomar kring sång och musik för att glömma den trista vardagen. Oftast var vi bara pojkar, för flickorna fick hålla sig hemma. Vi brukade sjunga folkmelodier som *Il cacciatore nel bosco* (”Jägaren i skogen”), *Quel mazzolin di fiori* (”Den lilla blombuketten”), *Sul ponte di Bassano* (”På Bassanobron”) och så den mest populära av dem alla; *Mamma non vuole e papà nemmeno* (”Mamma vill det inte och inte heller pappa”). Denna uråldriga och vackra folksång handlar som de flesta andra om kärleken: ”Mamma vill det inte och inte heller pappa. Hur ska vi kunna älska varandra? Vi kommer att göra det i hemlighet och kyssarna ger vi i månens sken.”

Så levde vi våra dagar medan åren gick och San Biagio på nytt tog form.

Helg och fest

Jularna minns jag inte mycket av. För oss barn var julen inte något speciellt att glädjas åt, förutom att ”det lilla barnet skulle komma till världen”. Det var med andra ord en jul fylld av andlighet och ingalunda lik den frossarjul vi firar idag. Julklappar förekom inte på samma sätt. Däremot brukade man ge varandra vit nougat med mandel, *torrone*. Julgran visste vi knappt vad det var. Julkrubbor kunde däremot förekomma här och var. Midnattsmässan var den stora tilldragelsen som alla väntade på, vuxna som barn. Då fick man gå fram till altaret för att kyssa det lilla Jesusbarnet, med sina rosenfärgade kinder och knubbiga lemmar, som hölls i en korg av två nästan lika små barn. Bredvid stod en korgosse med en liten korg som det var meningen att man skulle lägga en slant i, allt under prästens uppsikt. Han kunde väl se vilka som inte gav någon peng. Denna ceremoni skedde medan vi alla sjöng *Tu scendi dalle stelle* (”Du stiger ned från stjärnorna”), Italiens motsvarighet till Stilla natt.

Vid julen, eller strax därefter, skulle grisen slaktas i de få hem som haft turen att mödosamt och sparsamt kunna göda en sådan. Denna lantliga sed, i vilken släkt och grannar deltog, var en av årets stora händelser i vetskap om att nu var födan för en god del av det kommande året säkrad. I min familj slaktades den första och enda grisen, vad jag minns, först 1952, inte förrän mor och far slutade ge sig ut på turné.

Trettondagen, *Epifania* i italiensk folkmun, var däremot en stor dag för oss barn, eftersom den goda fen, *La Befana,* då kunde tänkas klättra in via skorstenen med presenter likt en kvinnlig jultomte. Alltså, vad julafton är för svenska barn är *Epifania* för italienska. Precis som tomten krävde fen att man hade varit riktigt snäll och lydig under året som gått och i likhet med den rödklädde, skäggprydde julklappsutdelaren ville hon att barnens strumpor skulle hängas upp i den öppna spisen kvällen före presentutdelandet. Under natten kom La Befana och lade ett munspel, en träflöjt, en trasdocka eller ätbara läckerheter i de bättre bemedlade barnens strumpor, medan vi fattiga fick en apelsin, några nötter eller dadlar. För oss var det ovanliga läckerheter som jag tog emot med jubel. I de fattigas hem behövdes så lite för att ge sken av överflöd. La Befana var alltså, mot sin vilja, klassbevarande. De som inte ansågs ha

levt upp till snällhets- och lydnadskraven riskerade en strumpa fylld av kol och aska! Och det skedde oavsett vilken samhällsklass man tillhörde. Jag slapp att få en sådan strumpa, så jag måste ha varit ganska snäll i mina föräldrars ögon.

Historien med flöjten

Jag har många gånger försökt erinra mig om jag någonsin ägde en riktig leksak, men den enda jag minns är en svart flöjt, som mors kusiner i Philadelphia hade skickat med i ett av de årliga paketen vi fick. Jag kunde ha varit nio år då och blev väldigt fäst vid ”instrumentet”. Min barndomsvän Italo Mazzarella som var några år yngre än jag, fick låna det ibland och även han blev förtjust i det. Han frågade mig gång på gång om jag ville sälja det till honom, men jag sade alltid nej. Till slut övertalade Italos mor Antonietta min mor att sälja det för 3 000 lire, en hygglig summa på den tiden. Jag gick motvilligt med på det eftersom jag tänkte att mor kanske behövde pengarna till annat, eller som hon sa: ”Du skall koncentrera dig på dragspelet och inte på klarinetten”, som mor kallade flöjten.

Första cigaretten

De som hade många emigranter i släkten hade det i regel bättre ställt än andra. Mors kusiner i Philadelphia var våra enda utvandrade nära släktingar. Varje gång vi fick paket ifrån dem blev det en extra Befanadag i familjen. Paketen innehöll för det mesta begagnade kläder, en och annan dollarsedel och något paket cigaretter Lucky Strike eller Pall Mall. Det som vi inte kunde använda sålde mor, eller bytte mot någonting annat. Det blev alltid ett förskräckligt bråk mellan mina föräldrar om de där cigaretterna. Mor ville sälja dem till byns doktor, eftersom han betalade en bra slant för rökverken, medan far ville behålla paketen själv.

Det var vid ett sådant tillfälle, då ett paket anlände, som jag prövade min första riktiga cigarett eller rättare sagt då jag började röka så smått. Jag var nästan 15 år gammal och utan att mor märkte det tog jag ett paket Lucky Strike. Stunden därefter satt jag och några kamrater väl gömda bakom en mur och rökte upp de 20 cigaretterna på nolltid. Jag blev yr, det är det enda jag minns. Dessförinnan hade jag någon gång tillsammans med gänget knådat torkade blad som blivit till tobak, eller i varje fall nästan såg ut som det. Därefter rullade vi in detta i vad som stod till buds, vanligen tidnings- eller karamellpapper. Jag fortsatte att smygröka ett bra tag tills far kom på att hans *trinciato forte,* den hemskt starka tobaken, och hans cigarettpapper gick åt ovanligt fort. Från den stunden, och med mina föräldrars tysta samtycke, började jag röka på allvar.

Byns skyddshelgon firas

Efter trettondagsfesten längtade man efter nästa stora begivenhet, byns beskyddares festdag den 3 februari, Sankt Blasiusdagen. Efter högmässan skred man i bästa katolska anda i procession runt byn, bärande på en staty föreställande den helige. Seden

bjöd att fyra eller sex män skulle stå för bärandet. Detta uppdrag var en ynnest att stilla bedja om, men de utvalda hade betalat dyra pengar för det ärorika uppdraget. För att det skulle gå rättvist till auktionerades bäraruppgiften ut till högstbjudande. Pengarna hamnade alltid i prästens fickor, ett ganska vanligt tillvägagångssätt i katolska länder.

La Banda, den för tillfället hopkomna musikkåren med byns bästa musikanter, var ett ständigt återkommande inslag med tre eller fyra dragspelare, lika många som blåste skalmeja och två trumslagare, den ene med en bastrumma och cymbalerna.

Eftersom Den Helige Blasius är halsens beskyddare fick San Biagio besök av många troende från närliggande byar som kom för att få sina halsar smorda, för alla eventualiteters skull.

Vid högtider som dessa kunde man vara nästan säker på att leksaksgumman Caitanella från San Giuseppe dök upp. Mest suktade man efter att kunna köpa hennes *palle jojo* (uttalas jaja), små tygbollar fyllda med sågspån och fästa i gummisnoddar. Barnen kom alltid rusande då hon annonserade sin ankomst med orden: *”La palla jojo i la tengo, e tu no!”* (”Slungbollen har jag ju, men inte du!”). Ett mycket uppskattat inslag bland både barn och vuxna var då Giuseppe Capaldi, eller *Caspachino* (”Kaspersnöre”) som han kallades, uppförde marionetteater. Han föddes av kringvandrande föräldrar i slutet av 1800-talet i Ryssland. Där lärde han sig konsten att tillverka marionettfigurer, en kunskap som han tog med sig hem till San Biagio och tyvärr i graven.

Firandet fortsätter

Samma festligheter upprepades första söndagen i september. För länge sedan, säger traditionen, drabbades byn av en torka som aldrig tycktes vilja upphöra. Då drog man igång en procession med Den Helige Blasius runt byn och vips började det ösregna. Denna fest var mycket mer omfattande än den i februari på grund av den gynnsammare årstiden. Pengar behövdes för att täcka utgifterna och det fick man genom insamlingar i byn och byarna runt omkring. Många slantar fick man även av emigrerade San Biagiobor, inte minst av de generösa ”svenskarna”. Nu nöjde man sig inte med byns egna musikanter utan bokade en riktig musikkår utifrån. Tidigt på morgonen gav de startsignalen till festligheterna genom att marschera genom byns gator, åtföljda av många festklädda barn som nyss väckts av den glada musiken och som gick i takt med marschtonerna.

Precis klockan elva var det dags för högmässan som lockade till sig halva byn, och därefter den sedvanliga processionen. När det var så dags brukade allt folk strömma till kyrkbacken för att bevittna ”auktionen” av de helgon som skulle bäras runt. Olika grupper om fyra eller sex personer, beroende på statyns storlek och tyngd, bildades och kom i förväg överens om vilket helgon de skulle bjuda på. Vanligtvis bjöd kvinnorna på de kvinnliga helgonen och männen på de manliga.

När allt var klart för drabbning brukade Edoardo Vettese, den käcke kyrkvärden,

träda fram som utropare. Medan han med högra handens fingrar pillade på en liten vårta till höger om sin näsa förkunnade han: ”Sankt Antonius hundra lire”, varmed auktionen var igång. Den grupp som bjöd högst fick privilegiet att bära helgonet på sina egna axlar. Höjdpunkten på auktionen var alltid när den för dagen förnämste av alla, Sankt Blasius – byns beskyddare – skulle auktioneras ut. Då började man alltid med ett betydligt högre utropspris. När samtliga förutbestämda helgon var ”försålda” kom processionen äntligen igång. Vart pengarna tog vägen vet vi redan!

När processionen var över och alla helgon burits tillbaka till sina respektive nischer i kyrkan, var det dags för kroppen att få sin del, medan musikkåren gjorde den sista rundan före middagsuppehållet. En dag som denna var borden väl dukade och försedda med det bästa man kunde åstadkomma. Många hade gäster eller släktingar på besök och många hade också någon musikant som gäst, medan själve maestron alltid blev bjuden av borgmästaren.

Efter den behövliga siestan var det dags för olika tävlingar för såväl barn som vuxna. En av dem kallades *tiro alle pignatte* (”slå på grytor”). Man fäste ett rep mellan två husväggar på torget. I repet hängdes ett antal enarmade grytor i terrakotta, så kallade pignatte, och i dessa placerades olika saker som till exempel pengar, godis, aska eller vatten. Den som ville delta fick först erlägga en mindre avgift. Sedan vederbörande fått ögonen förbundna, försetts med en kraftig käpp som hölls med båda händerna och snurrats runt några varv för att desorienteras, skulle han med ett enda slag träffa en av grytorna. Om det lyckades vann han innehållet. I denna tävling kunde såväl vuxna som barn delta, förutsatt att de kunde hålla i käppen.

För att klara nästa tävling krävdes både styrka och uthållighet. Den kallades *Il palo della cuccagna* (”drömlandets påle”). En stolpe hade grävts ned och stod stadigt i marken. Dessförinnan hade man använt kilovis med tvål, ister eller oljerester för att göra den så hal som möjligt. I toppen hade man hängt en pignattagryta med hemgjorda korvar eller en hel skinka eller en väl tilltagen slant. Det gällde att utan några hjälpmedel ta sig upp till stolpens topp och röra vid vinsten. Denna tävling brukade samla åtskilliga deltagare och mångdubbelt så stor publik. För de tävlande var det kanske inte vinsten som lockade mest, utan äran.

Så var tiden mogen för den efterlängtade lotteridragningen. Under hela festdagen hade medhjälpare till arrangörerna gjort sitt bästa för att avyttra lotterna medan man visade upp, eller rättare sagt gick och drog i, den för dagen eftertraktade vinsten som oftast var ett lamm eller en killing, produkter som förekom rikligt i byn. Hela torget fylldes snabbt av förväntansfulla personer. Den lycklige vinnaren kunde räkna med många goda middagar en tid framöver.

Firandets höjdpunkt

Festdagens höjdpunkt brukade musikkåren stå för, då den framåt sena kvällen skulle framföra den klassiska repertoaren från estraden, som man spikat ihop några dagar tidigare och placerat mitt på byns torg, *Piazza Croce* (”Korsets torg”). Den traditio-

nella festbelysningen, runda valv med massor av glödlampor i alla möjliga färger och storlekar, placerade var femtionde meter över hela byn, tändes vid skymningen. De uniformerade musikerna stegade uppför den lilla trappan till estraden, elegant bärande på sina högglansputsade instrument och tog plats framför notställen. I väntan på dirigenten övade de sig på de svåraste passagerna.

Torget fylldes så småningom med folk. Ett antal stolar hade satts fram där byns högaktade personer skulle sitta, med borgmästaren och i regel även prästen i spetsen. Åtskilliga bybor brukade ha stolar med sig hemifrån. Dirigenten anlände och steg rakryggad uppför trappan och bugade tillsammans med musikerna för publiken. Sedan gav han tecken till tamburmajoren som slog tre slag på tamburinen för att tillkalla eventuellt försenade musiker, men även för att tillkännage att konserten strax skulle börja.

Denna pågick sedan oavbrutet nästan fram till midnatt då alla gav sig iväg för att bevista festens avslutande glansnummer: Det stora fyrverkeriet. När den sista raketens gnistregn hade stannat gick de flesta hem till sina väntande sängar medan andra fortsatte festandet i byns barer eller vinbutiker. De mer eller mindre fromma byborna tyckte vid det laget att Den Helige Blasius hade all anledning att vara tillfreds med den lysande hyllning han hade fått och förväntade sig någon form av gengäld, eller kanske blott en välsignelse.

Dessa traditionella folkfester förekommer så gott som i alla städer och byar i Italien och i regel, som vi sett, i samband med skyddshelgonets namnsdag. Vid dessa minst sagt muntra tillställningar, lever det italienska folket ut sitt behov av kollektiv festglädje i tecknet av sina skyddspatroner.

Jubileumsåret 2000

På grund av avfolkningen har septembertraditionen till Den Helige Blasius ära bibehållits endast av religiösa skäl. En högmässa och en enkel procession är de enda inslagen numera, då varken musikkår, fyrverkeri eller festbelysning förekommer. Istället hålls i våra dagar en sådan fest i augusti för att alla emigranter som kommer tillbaka under semestern ska kunna vara med. Jubileumsåret 2000 anordnades en stor fest som pågick i flera dagar.

Bland många andra upptåg skulle bland de yngre ”Mr San Biagio” utses. För att kvalificera sig till titeln skulle man bland annat utföra ett sångprov, på italienska förstås. En av deltagarna klämde med full kraft i med vad ingen italienare kunde: ”Bä, bä vita lamm”, omedelbart därefter började en kille högtidligt att sjunga ”Du gamla du fria”. Då var det många San Biagioättlingar från Sverige, inklusive min familj, som stämde in. Tänk er att höra den svenska nationalsången eka över en liten och nästan glömd bergsby i södra Italien. En fantastisk upplevelse; att stå där mitt på torget och konstatera att nästan hela byn var ”svensk”!

Karneval och annandag påsk

Någon vecka efter Den Helige Blasius dag, alltså den i februari, ställer man i San Biagio som i övriga Italien till med karneval (av det latinska *carne vale* – ”farväl till kött”), alltså den tid som föregår fastan. Då jag var barn klädde vi ut oss i gamla kläd-desplagg, ungefär som man gör i Förenta staterna under Halloween. Vi gick från hus till hus, knackade på och tiggde ägg och annat medan en och annan tuffing letade sig fram till obevakade, eller från byn avlägsna, hönshus. Sedan träffades vi hemma hos någon för att fortsätta med leken *spaccaoua* (”äggklyvning” på byns dialekt). Med förbundna ögon gällde det att med en stor kniv klyva ett hårdkokt ägg. Lyckades man fick man äta upp det.

Annandag påsk, *Pasquetta* (”lilla påsk”) fortsatte äggätandet. Barn och vuxna gav sig av på utflykt till Collapalombakullen, där man av medhavda ägg, som man hade samlat på ett mer eller mindre tillåtet sätt, tillredde stora omeletter. Med överblivna, eller avsiktligt sparade, ägg bedrevs det krig. Ett dragspel fanns alltid till hands och röstresurserna räckte väl till för glada sånger.

Sankta Annas dag i Vallegrande

Den 26 juli höll Vallegrande fest för sitt skyddshelgon Den Heliga Anna. Lyckliga och finklädda gick vi ungdomar den sju kilometer långa vägen dit. Först deltog vi i processionen, med Den Heligas staty, som traditionsenligt gick från byns kyrka ägnad åt henne, till Den Helige Antonius kapell vid vägen. Efter en kort bönestund, en så kallad *Benedizione* (”välsignelse”), bildade man på nytt procession för att bära tillbaka Den Heliga Annas staty till sin nisch i kyrkan.

Efteråt samlades vi vid någon av de enkla uteserveringarna, som var tillfälligt uppsatta längs vägen, och beställde något att äta. Den klassiska rätten som man serverade en dag som denna var *Spezzatino*, grytbitar av kalvkött i tomatsås med paprika och potatis, kanske den italienska varianten av vår skånska kalops. Vid dessa tillfällen kunde man hamna bredvid en stor familj som höll symposium. Far och mor och hela barnskaran, farfar och farmor, svågrar och svägerskor, kusiner och en grannfamilj i tillägg – släktbanden är verkligen elastiska i Italien. Det åts och det dracks, men aldrig överskred man den gräns bortom vilken den spontana glädjen urartar i stillös bråkighet. Förgäves letade man efter en enda individ som tagit sig för mycket. Bacchus goda omdöme höll ett vakande öga över dem och såg alltid till att ingen fick i sig mer än vad de tålde! Fylleri existerade inte, varken då eller nu, varken som begrepp eller företeelse. Eller så fanns det stånd som sålde den populära *porchetta*, örtkryddad helstekt gris från Romtrakten. *”Porchetta bella porchetta”* gastade en karl, tills sista biten av grisen var såld. Man behövde knappast hans uppmaning för att falla för den kulinariska lockelsen, för den helstekta grisen utsände en behaglig doft av salvia och rosmarin. Denna delikatess förekom, då som nu, nästan alltid vid sådana här fester, skuren i skivor och serverad mellan en vetebulle, eller ett franskt bröd, som en dubbelsmörgås, en så kallad *panino imbottito.*

Eftermiddagen ägnades åt att åka den enda och skrotfärdiga karusell som fanns

eller åt att promenera fram och tillbaka längs vägen för att visa upp sig för andra San Biagiobor eller för att spana efter flickor. Festens mest eftertraktade ingrediens var en vanlig isdryck, smaksatt med olika likörer eller fruktsafter. Försäljaren formligen gallskrek hela dagen: *”Gratta checca, gratta Marianna”* tills isblocken var slut. (”Gratta” betyder skrapa eller riva, medan *”checca”* (uttalas kecka) står för fjolla och ”Marianna” är ett flicknamn.)

Pilgrimsfärden till Canneto

Så var det pilgrimsfärden till Canneto, ungefär en vecka efter den 15 augusti, som i Italien alltså är den högtid som motsvarar det svenska midsommarfirandet. Om denna helgedom Canneto, belägen i en vacker dal i grannkommunen Settefrati, berättas att för länge, länge sedan uppenbarade sig Madonnan för en liten flicka som vaktade får. Färden började med att man steg upp vid fyratiden på morgonen för att samlas i kyrkan. Med korset i täten och en skylt med texten *Parrocchia di San Biagio Saracinisco* (parrocchia står för ”församling”) gav man sig iväg i procession, sjungande Cannetos egen hyllningssång till Madonnan, ackompanjerad av dragspel och skalmeja. Pilgrimerna nådde Canneto efter fyra eller fem timmars vandring. Väl framme och efter en stunds välbehövlig vila gick man därefter, som seden bjöd, i procession runt kyrkan tre gånger.

Efter en kort gudstjänst i kyrkorummet letade man upp en skön plats i skuggan och dukade fram alla delikatesser man hade med sig hemifrån. Dalen var full av pilgrimer från när och fjärran. På kvällen, då mörkret fallit på, lystes dalen upp av hundratals eldar som man samlades kring och man sjöng och spelade natten lång. Dagen därpå vandrade man samma långa, mödosamma väg tillbaka. När man sedan närmade sig byn bildade man procession på nytt. Återkomsten var gripande med möte med dem som inte hade kunnat följa med på grund av ålderdom, sjukdom eller annat. Sången genljöd klangfullt i hela dalgången. Allas sinnesrörelse var djup och medryckande. På den plats där de båda processionerna möts nuförtiden, finns ett minnesmärke som vittnar om själva trons makt och som även har lite svensk anknytning. Som tack för en nådegåva lät min svåger Gerardo på 1980-talet bygga ett kapell till Madonnan. Alldeles utanför byn, mitt i den vackra dalgången, tycks hon välkomna och ge en hälsning vid återseendet av alla sina utvandrade trogna barn.

Religion och kunskap

Under min relativt korta ungdomstid i San Biagio var jag aktiv i församlingen på många sätt. Jag minns långa och givande samtal med vår präst, Don Angelo Ianni. Vi talade mest om musik, andliga sånger och i synnerhet gregoriansk sång. Det är den gudstjänstsång som länge brukats i den katolska kyrkan och som uppkallats efter påven Gregorius den store. Enligt trovärdig tradition ordnade han kyrkosången i Rom och lade grunden för dess utveckling och utbredning. Den gode prästen tyckte att jag hade väl tilltagna musikaliska talanger och försökte övertala mina föräldrar

att låta mig studera vid någon musikhögskola eller något konservatorium, men utan resultat. Varifrån skulle mina stackars föräldrar få medel till det?

Don Angelos systerson Roberto, jämnårig med mig, var mer intresserad av att läsa än att leka och det fick även mig börja läsa annat än serietidningar. Förutom religiösa verk fanns klassisk litteratur i Don Angelos välfyllda bokhylla. Den bok jag blev speciellt förtjust i var Alessandro Manzonis lidelsefulla och patriotiskt präglade roman *I promessi sposi* (”De trolovade”), som kom att spela en stor roll även för Italiens enande. De trolovade kom jag att läsa många gånger i fortsättningen och gör det än idag. Den har förblivit min älsklingsroman. Kärlekshistorien mellan Renzo och Lucia är enastående vacker. I handlingen, som utspelas i 1600-talets Lombardiet under det spanska nog så grymma väldet, angriper Manzoni förtäckt det österrikiska lika grymma förtrycket under sin egen tid. De trolovade är en historisk roman, som kom att bli hela Italiens nationella skatt, och som jämte Dantes *Divina Commedia* (”Den gudomliga komedin”) är det italienska språkets rikaste urkälla.

Don Angelo utsåg mig till ordförande i *Azione Cattolica* (”Katolsk handling”), en lekmannaorganisation tillkommen vid en kongress som katolikerna arrangerade i Venedig 1874. Jag skickades till Montecassino som San Biagios representant vid en stiftskongress som pågick flera dagar i början av november 1954. Jag har ett foto från det tillfället, ett av de få från min ungdom, som jag ser på ibland och fylls av nostalgi. Azione Cattolica är en förening för kristna tjänande bröder som valt att umgås för att bättre förstå värdet av att leva som kristen.

Varje söndag gick jag i högmässan. Ofta tog jag då även nattvarden. Då jag blev lite äldre förstod jag också vikten av att bikta mig inför en präst innan jag deltog i den heliga gemenskapen, nattvarden. Bikten är kanske den mest missförstådda ritualen i den katolska tron. Inte nog med att man måste försöka minnas vilka oförrätter man begått, man måste också berätta högt om dem och om alla de svordomar man uttalat. Det kunde bli många ”Fader vår” och ”Hell dig Maria” som botgöring.

Nomadiska musikens mästare

Det är inte att förundra sig över att Italien har försökt föra ut sina musiker och sin rikedom av melodier och sånger till andra länder, precis som jordbruksländer exporterar sina produkter och ett industriland sina fabrikstillverkade alster.

Folket i San Biagio har sedan urminnes tider bedrivit jordbruk och fåravel, men inkomsterna har aldrig riktigt velat räcka till. Därför har byborna lika länge haft ett ganska speciellt extraknäck, en syssla som så småningom kom att utvidgas både innehållsmässigt och geografiskt. Allt började troligen med att de inte alltför hårt arbetande herdarna fördrev tiden med att spela på enkla instrument som en skalmeja eller *zampogna* (säckpipa) som de med all säkerhet tillverkade själva. När så vintern kom och fårhjorden återförts till stallet och kunde skötas av kvinnan i huset, hade herdarna betydligt mindre att göra. Det fanns all anledning att tjäna lite extra inför julen, så dessa säckpipeblåsare började parvis ge sig iväg till städer i närheten där de i katolsk tradition utförde vad vi kallar herdesång, *pastorale* eller *novena* (av *nove* som betyder nio). Det innebär en serie musikaliska böner som framfördes just nio gånger under lika många decemberdagar med avslutning på julafton.

Säckpipeblåsaren spelade sitt monotona ackompanjemang, medan han som trakterade skalmejan alternerade mellan sång och spel. Julafton var lika med betalningsdags. Under natten därpå eller under juldagen kom spelmännen åter till hembyn, fullastade med allehanda ätbara saker som godis, torkade fikon, kakor, stora söta bitar av vetekakor med russin och cederolja, som man i Italien kallar *panettone* – och inte minst en börs fylld av lire. De flesta hade även med sig en likörblandning som man i byn kallade *ammischie*. Den sista speldagen skulle de generösa neapolitanerna bjuda spelmännen på förfriskningar. Oftast blev det någon sorts likör som man, klokt nog, istället för att dricka upp, hällde i plastdunkar eller femlitersflaskor som man bar i en så kallad *bisaccia*, en stor axelväska. En lång tid efter jul var det ammischie som man oftast blev bjuden på i byn. På vissa ställen kunde man också få eftertraktad olivolja istället för likör, vilket var mer välkommet och säkert nyttigare. Vi pojkar gladde oss mest över de smällare som det hände att de hemvändande tagit med sig ifrån Neapel.

De small ordentligt, till allas – utom hundägarnas – förtjusning. Traditionen har alltid varit mest populär i Neapel. Det här är på intet sätt en utdöd tradition, inte ännu i varje fall, även om antalet praktiserande är betydligt färre numera på grund av emigrationen och det naturliga bortfallet. Många poeter och visdiktare har besjungit de här företeelserna och gjort dem odödliga.

En av dem är poeten och författaren D. H. Lawrence som älskade Italien och vistades där under långa perioder. I ”Flickan som sjönk” skriver han:

> *”Plötsligt ljöd vild musik i den grå morgonluften: det mullrande ljudet av en säckpipa och en gäll mansröst som till hälften sjöng och till hälften skrek fram en kort vers, som avslutades med ett skärande skarpt ljud från ett annat pipande instrument [skalmeja, min anm.] Inte vacker i musikalisk mening, men magiskt nostalgisk och som framkallade det otämjda hedniska förflutna.”*

Direkt efter trettondagen var det dags att ge sig ut på nytt. Då gick man verkligen in för att samla så mycket olivolja som möjligt till det egna hushållet. Det växer inga olivträd på San Biagios höjd. Därför gav man sig oftast iväg till det angränsande landskapet Abruzzerna och samlade olja i dunkar och sjöng i gengäld Den Helige Antonius Abbots hyllningssång. Till skillnad från novenan som framfördes så gott som uteslutande i städer, sökte man sig nu till landsbygden och bondgårdarna.

Så småningom började man med dessa musikaliska utflykter även under andra månader än just december och januari. Repertoaren ändrades till enkla traditionella profana melodier. Så småningom började man även saluföra så kallade lyckobrev, *la fortuna*. Man stannade borta månader i sträck, vandrade från stad till stad och spelade på gator och torg, precis som många trubadurer ifrån olika delar av världen gör idag. Fast numera tycks det mest vara gitarr och munspel som gäller. Vid 1860-talets mitt började enkla dragspel användas i byn. Många övergav därför både säckpipan och skalmejan för att lära sig det nya instrumentet.

Musicerandet internationaliseras

I takt med järnvägens utbyggnad började man söka sig till andra länder i hopp om nya åhörare och större förtjänster.

Under senare delen av 1800-talet sökte sig många till bland annat Tyskland, Ryssland och Sverige. Nu stannade man borta halvårsvis – ut tidigt om våren och tillbaka sent om hösten innan vintern gjorde sig gällande i dessa nordliga länder. För ungefär hundra år sedan började man övervintra på ort och ställe, tog sina familjer till sig och slog rot, inte sällan i Sverige. På byns kyrkogård finns det åtskilliga gravstenar som vittnar om att barn föddes utomlands för att sedan finna sin sista vila i San Biagio. Här finns gravstenar med avlägsna födelseorter som Baku, Boston, Bukarest, Chicago, Moskva, Berlin och Göteborg. Ja, listan på vittberesta bybor kan göras lång om man tar sig tid att ströva runt på kyrkogården med block och penna.

Två av dem är min far och mor, som ju båda var födda i Tyskland. Far gick i tysk skola i två år, medan min mor förblev analfabet. Fars familj måste ha bott permanent en längre tid i Tyskland för både hans äldre bror Biagio och hans yngre bror Vincenzo var, liksom far, födda i Krefeld. De dramatiska händelserna i Sarajevo, då ärkehertig Frans Ferdinand av Österrike-Ungern och hans gemål Sophia sköts till döds, kom emellertid att drastiskt förändra deras och många miljoner människors tillvaro. Händelsen blev som bekant starten till första världskriget.

Många San Biagiobor sökte sig till Sverige, som dels stod utanför konflikterna, dels låg nära till. Den avgörande orsaken emellertid, tror jag, var att det både i Stockholm och Göteborg redan fanns en stor koloni av gårdsmusikanter och professionella musiker från byn. Och varför skulle man återvända till det krigförande Italien när man kunde söka sig till det konfliktfria Sverige, vars folk dessutom var väldigt känt för att vara generöst mot spelemän? Så måste många ha resonerat. Mina mor- och farföräldrar var inte så kloka att göra det, beklagligt nog, utan de återvände till byn.

I Sverige fortsatte man i samma stil, i grupper om två eller tre medverkande. Om de vandrade parvis bestod duon av en dragspelare och en som bar på buren med den pickande undulaten. Om det däremot gällde ett sällskap på tre personer kunde gänget bestå av en dragspelare, en skalmejare och så han med buren – eller av en säckpipeblåsare, en skalmejare samt den oundgänglige lyckobrevsförsäljaren. Gårdsmusikanter tror jag de flesta uppslagsböcker skulle kalla dem. Jag vill gärna kalla dem den nomadiska musikens mästare. Dessa musikens nomader vandrade ofta till fots från ena staden till den andra, från gård till gård.

För gårdsmusikanterna blev marknadsplatser med talrika och generösa besökare, får man förmoda, alltmer populära. Man lät översätta lyckobrevens banala texter till svenska och kunde göra sig en hacka, för dessa brev blev mycket efterfrågade. Försäljaren bar en undulat i en liten bur på axeln. Under buren fanns en låda med små fack där lyckobreven var sorterade i olika färger, röda för flickor, blåa för pojkar till exempel. Då köparen erlagt sin slant drogs rätt fack fram och det var undulatens uppgift att picka till sig ett lämpligt lyckobrev. Kunderna köpte sig besked om sin egen framtid på små papperslappar!

Stora dragspelsmästare blir inspirerade

Jag har ofta funderat kring i vilken omfattning dessa kringvandrande musikanter från San Biagio påverkade utvecklingen och den popularitet som dragspelet fick i Sverige från början av 1900-talet. De flesta kända svenska dragspelare föddes just vid en period då invandringen av dessa gårdsmusikanter var som mest omfattande, alltså mellan åren 1890 och 1914. Några exempel är: Ragnar Sundquist och Carl Jularbo under 1800-talets slut och Gösta Westerlund, Karl Grönstedt och Andrew Walter under 1900-talets början.

På den tiden fanns ju ingen radio eller grammofon, så gårdsmusikanterna måste ha varit en händelse av stor glädje för folk närhelst och varhelst de dök upp och

framförde sina vackra låtar från det exotiska landet vid Medelhavet. Vilken omättlig glädje måste inte åhörarna ha känt när de fick lyssna till sådana odödliga melodier som Santa Lucia, 'O Sole Mio eller varför inte den glada ballarellan? Det är klart att många pojkar blev inspirerade att lära sig spela. Dragspelet var ännu inte så vardagligt som det senare kom att bli. Till Sverige kom det i slutet av 1850-talet med inflyttade tyskar som medförde instrument tillverkade av Fredrich Gessner i Magdeburg i Tyskland.

Från gatumusikant till artist

Några av gårdsmusikanterna gav så småningom upp det kringvandrande livet och blev professionella. De bosatte sig alla i Göteborg som fram till slutet av 1920-talet var Nordens huvudstad i fråga om dragspel. Några av de mest kända var: Sebastiano di Zazzo, Caterina Valentes far Giuseppe Valente, Guido Porrelli, Michele Vettese, Felice Iaconelli och min gamle lärare i dragspel, Giuseppe Iaconelli, som alla var födda i San Biagio. De började ställa upp i olika tävlingar, uppträdde i radio, i parker, i danssalonger och inte minst på olika caféer i staden. Somliga etablerade sig som dragspelslärare medan andra gjorde grammofoninspelningar. De enda som kanske inte uppskattade deras närvaro i landet var musikerförbundet eftersom de konkurrerade om spelningar på restauranger, nöjesplatser och andra offentliga ställen.

Sebastiano di Zazzo var den i särklass skickligaste av dem alla och nämns ofta i dragspelssammanhang från den tiden. Det första fasta engagemang som di Zazzo fick var just i Göteborg, på Café Oriental. Han hade då slagit sig ihop med Michele Vettese. Vid ett tillfälle dök plötsligt en munter yngling i militärkläder upp och presenterade sig som herr Gustavsson. Han erbjöd sig att sjunga ihop med dragspelsduon som snabbt utökades till en trio, eftersom herr Gustavsson hade en bra och klämmig sångröst. Senare visade det sig att ynglingen egentligen hette Ragnar Johansson, alias Ernst Rolf, som då samtidigt gjorde sina första stapplande scensteg hos den renommerade teaterchefen Axel Engdahl. Herr Gustavsson kallade sig senare enbart Ernst Rolf. Han blev den legendariske revymannen, som på 1920-talet lanserade den amerikanska praktrevyn och vann stor popularitet med bland annat "Bättre och bättre dag för dag".

Sebastiano föddes i San Biagio år 1883 och kom som kringvandrande musikant till Sverige 1901 efter en tid i Berlin. Han återsåg sin födelseby en enda gång år 1948. Han var bror till min morfar Alessandro.

Om di Zazzos skicklighet på dragspel kan man finna följande lovord i artiklar före 1910: "En häpnadsväckande fingerfärdighet", "fenomenal skicklighet" och "fullt virtuosmässigt". Och i en samtida recension kan man även läsa följande:

> *Detta instrument utesluter varje slags konstmessig behandling men skall då vårt folk i längden låta detta förströelseredskap sköfla en af våra finaste minnen, folkmelodierna? För den sakens skull måste folket sjelft ingripa*

och detta ju förr ju hellre. Dansa ej efter falska dragharmonikors skrän! Köp dem ej! Hys dem ej i era hem! Bränn dem!

Det var ord och inga visor. Dessa råd fanns tryckta i en dragspelstidning så tidigt som 1907. Hugo Alfvén skulle kunna ha medverkat till dessa sistnämnda rader. Dragspel var inte hans favoritinstrument och ännu mindre vår samtida Sten Bromans. Inget ont sagt om Alfvén men jag är övertygad om att dragspelsmusiken har glatt lika många människor som hans vackra kompositioner har gjort. Alfvéns musik har dock alltid intagit en plats i svenska folkets hjärtan. Till hans mest älskade verk hör Midsommarvaka, Uppsalarapsodin och Dalarapsodin. Den förstnämnda gör mig lyrisk och är min favorit. Få tonsättare har som Alfvén ansetts representera ”folksjälen” och säkert har det bidragit att han levde länge i Dalarna, landskapet som mer än andra förknippas med genuin spelmanstradition.

Den lärde Sten Broman, som kunde ha tryckt diverse titlar på sitt visitkort; musiker, musikskriftställare, fil. lic. med mera och vars far var anatomiprofessor i Lund, umgicks i välbärgade kretsar i vilkas hem minst av allt dragspel förekom. Hade han däremot vuxit upp på en lantgård eller i en arbetarmiljö hade han aldrig kommit att hata eller uttala sig så negativt som han gjorde om dragspelet. I detta fall gjorde kläderna mannen, eller kretsen han umgicks med i varje fall. Fast hans på sin tid geniala ”Musikfrågan” var en riktig publikdragare.

Från tiggeri till affärsverksamhet

Under mellankrigstiden togs ett viktigt steg, som skulle bli avgörande även för min egen framtid.

Många italienare från Genuatrakten försörjde sig i Tyskland under en ambulerande tillvaro som försäljare av korta varor, eller krimskrams, som man säger nuförtiden. De hängde helt enkelt en låda med olika fack på magen där de förvarade allehanda nödvändigheter som säkerhetsnålar, skosnören, knappar, ballonger, kammar, hårband och annat. Ja, det fanns ingen gräns för uppfinningsrikedomen när det gällde val av sortiment.

Den här försäljningsmetoden blev vanlig även bland San Biagioättlingarna i Sverige. Fler och fler bytte ut musikinstrumenten mot varulådor och tog därmed steget, som jag ser det, från tiggeri till affärsverksamhet. Hur man än vänder och vrider på det så var gatumusicerandet en form av tiggeri. Lyckobreven som såldes var en täckmantel för detta. Om åhörarna inte var intresserade av att spå sin framtid, bad man nämligen istället enträget om en slant för musiken.

Produkterna tillverkade man ofta själv här hemma under vintern: pälsaporna av kaninskinn, de mycket eftersökta och populära broscherna i form av en sabel, papperstrumpeter, samma slungbollar som leksaksgumman Caitanella från San Giuseppe sålde och man klädde även celluloiddockor i skumgummiplast. Är det någon som minns dem?

I längden blev det krångligt att förvara ett växande sortiment i en låda på magen. Det var då man började resa runt på marknader där man kunde sätta upp egna stånd. Till en början reste man med tåg eller buss, men så småningom skaffade man sig en egen bil.
En annan kategori italienare ägnade sig åt att tillverka prydnadsfigurer eller gipskatter som de kallades. Dessa härstammade från trakten kring Bagni di Lucca i Toscana och var spridda här och var i Sverige: Lucchesi i Norrköping, Berti i Hässleholm, Bernardi i Göteborg, Bussoli i Stockholm till exempel. Också här tog byborna efter och lärde sig yrket relativt snabbt. Idag finns nästan inga sådana hantverkare kvar, men bevis för att de en gång var rikt företrädda finns kvar i tusentals svenska hem. Dessa små prydnadskatter var inga konstskatter precis, men för otaliga människor har de ändå representerat den allra första kontakten med konsten.

I Giuseppe Iaconellis dragspelsskola

Till min ohöljda glädje köpte far ett begagnat dragspel till mig hösten 1947. I byn bodde då Giuseppe Iaconelli, en dragspelsvirtuos som vistats länge i Sverige men av okänd anledning återkommit till byn i slutet av 1930-talet. *Pancepeppe* (”Peppes mage”), som han skämtsamt kallades, hade ofta spelat i svensk radio under 1920- och 1930-talen. Han var en oerhört skicklig musiker och av lika hög musikalisk dignitet som sin brorson, den virtuose ”svenske” klarinettisten Giovanni Jaconelli. (Här stavar jag efternamnet som många San Biagioättlingar gör här i Sverige, fast det är fel. Rätt stavning skall vara Iaconelli.) I San Biagio försörjde sig Pancepeppe genom att undervisa barn i konsten att traktera ett dragspel. Året efter att jag börjat skolan blev denne dragspelssuverän min lärare. Giuseppe Iaconelli och mor var kusiner. Hans mor, Teresa Donatella, var syster till min mormor Benedetta och följaktligen är Giovanni och jag sysslingar.

Den första låt jag lärde mig spela var den populära *Piemontesina* (”Piemontesiskan”), som jag sedan spelat och även sjungit åtskilliga gånger under decenniernas lopp. Maestro Iaconelli lärde mig många svenska låtar som jag dock med åren kom att glömma bort då de inte efterfrågades under mina eländiga turnéer i Italien. Men tre av ”klassikerna” följde med i bagaget till Sverige: ”Livet i finnskogarna”, ”Nya Värmlandsvalsen” och ”Klarinettpolka”.

Efter två år i Giuseppe Iaconellis dragspelsskola tyckte far att det kunde räcka och att jag borde syssla med nyttigare saker. En tidig måndagsmorgon begav han sig till fots, utan mors vetskap, den 14 kilometer långa vägen till Atina där det som bekant alltid är marknad på måndagarna. Sent samma kväll kom han tillbaka, lätt vinglande i ett mycket upprymt tillstånd. Det fanns gott om vinbutiker längs vägen. I sällskap hade han tre får och ett lamm. Den förklaring han gav min mor, som förde ett helsikes liv då djuren till råga på allt köpts för lånade pengar, var att jag skulle bli fåraherde. Far hade kanske hört samma sak som jag läste för några år sedan: ”Stora män börjar med att vakta får och slutar med att räkna dem!” Jag var så ung att jag

bara blev glad över de rara djuren. Mamma blev inte mer vänlig till sinnes av att de tre fåren plötsligt dog efter någon vecka.

Jag vet inte om far hade köpt sekunda vara eller om de redan överrepresenterade fåraherdarna i byn konspirerat på något sätt och kanske förgiftat djuren. Mest troligt är att vi inte gav dem tillräckligt med föda. Det lilla lammet överlevde däremot. Långt efteråt berättade man för mig att lammet slaktades kort därefter och blev till många goda middagar. Det hemlighölls för mig, för att inte göra mig ledsen.

Dags att bidra till familjeförsörjningen

Jag hade hunnit bli hela tio år och avverkat min femåriga skolgång. Nu var jag i mina föräldrars ögon en fullvuxen karl, duglig till vilka sysslor som helst, och skulle på något sätt bidra till försörjningen. Ordet barnarbete var okänt på den tiden. Vi var nu fem i familjen, min syster Maria hade kommit till världen i maj 1946 och Benedetta samma månad 1948. Varken krig eller umbäranden kunde hindra naturens gång. Redan vid sju, åtta års ålder skulle alla pojkar och flickor bidra till familjeförsörjningen på något sätt. I fattiga hem tvingades barnen att bli vuxna tidigt. Av den anledningen skolkade många från skolan. Försörjningen var viktigare än bildningen.

I viss mening hade de barn som under min barndom tvingades att arbeta också någon nytta av det, eftersom de växte upp utan laster och härdades för de oundvikliga offer som livet har i beredskap för alla.

Till prästens stora förargelse missade vi barn även den obligatoriska söndagsmässan då och då. Det medförde att vi fick dåligt samvete. Vi bröt ju mot Guds tredje bud, som prästen brukade påpeka. Vi arbetade och helgade alltså inte vilodagen. Men i vår situation vägde självbevarelsedriften tyngst, och vi hoppades att Gud var överseende och förlät oss.

Något som sysselsatte oss barn, och hela familjer för den delen, under en lång rad av år efter kriget, var att plocka och gräva fram bomb- och granatsplitter. Markerna var fulla av dessa. Samtidigt hade järnverken ont om malm efter kriget. Fattigdom och födgeni går ofta hand i hand, och det är även känt att nöden är uppfinningarnas moder. Att samla splitter blev en viktig födkrok för hela byn till dess att marken var totalrensad. Nästan dagligen tog människorna i byn med sig hacka och ryggsäck och vandrade iväg. Det fanns två uppköpare i byn. Då man återvänt på kvällen tömdes ryggsäckens innehåll hos den av uppköparna som för tillfället bjöd högst kilopris. Det var inte alltid så muntert för oss barn att ägna eftermiddagar och veckoslut åt denna minst sagt farliga sysselsättning.

Många förolyckades just i samband med framgrävningen av bombsplitter eller när de brukade jorden eller trampade på en mina. Ännu fler invalidiserades för livet,

bland dem min kusin och lekkamrat Pasquale Cocozza. Då vi en dag lekte bland ruinerna plockade Pasqualino, som han kallades, upp ett metallföremål och plötsligt small det. Blott åtta år gammal miste han vänstra handen och högra ögat. Lyckligtvis befann jag mig några meter bort och klarade mig oskadd.

Tidsandan var sådan att begrepp som ”för mycket arbete” eller ”för stort besvär” helt enkelt inte existerade. Det fanns alltid jobb att utföra. Till den öppna spisen behövdes ved för matlagning och för att vi skulle slippa frysa om vintern. Det var ett dagsverke att ge sig upp i bergen för att samla ihop en bunt brännbart virke som vi bar hem på axlarna. Vintrarna kunde bli mycket kalla. I regel var ett enda rum med den öppna spisen nödtorftigt uppvärmt. Lakanen var kyliga och fuktiga. När det var sängdags brukade jag ta på mig massor med kläder för att slippa frysa. På morgonen klädde jag mig under täcket. Om jag fortfarande gick halvsömnig för att tvätta mig om morgnarna, så vaknade jag till ordentligt av det iskalla vattnet.

Efter regnskurarna kröp sniglarna fram och halva byn gav sig iväg för att plocka dem. Stora, vita, härliga sniglar. För att tillreda dem behövde man flera dygn. Först skulle de renas genom att man lade dem i en hink eller balja i 4–5 dagar så att de tömdes på avföringen. Sedan sköljde man dem flera gånger med grovt salt och ättika för att rena dem från allt slem. Därefter lade man dem, ännu levande, i ljummet vatten så att tungan kröp fram och efter ytterligare en sköljning var de klara att tillredas. Vi brukade laga till dem i tomatsås och betablad och åt dem med bröd eller hård majsgröt, alltså en polentavariant, som på byns eget språk kallas *frattaccio*. Denna bastanta rätt vill jag alltid njuta av när jag besöker byn.

Den magra jorden

Alla i byn hade en fot i bondesamhället. Nästan varje familj hade en liten jordlott att bruka. Den ogina jorden plöjdes inte, då oxar och traktorer saknades. All bearbetning och skötsel skedde med hackor och spadar.

Det den lilla jordbiten kunde ge av gröda var helt och hållet inriktat på råvaror till det dagliga brödet och de viktigaste maträtterna som pasta, polenta och minestrone (grönsakssoppa), utan vilka man säkert skulle ha fått abstinensbesvär. Således odlades vete, majs, bönor, potatis, blomkål, grönkål och massor av olika salladssorter. Italienarna är mäkta förtjusta i sallader! Ris var också en billig och nödvändig del av kosthållet, men det fick man köpa i butik.

Många kanske inte vet att man producerar ris i Italien. Den som har sett och minns filmen ”Bittert ris” (*Riso Amaro*), från 1950-talet med den urtjusiga Silvana Mangano i huvudrollen vet det däremot.

När det gällde skötseln av den magra jorden kunde man sannerligen tala om arbetskraftsutbyte. Ena dagen fick man hjälp av släktingar eller vänner och nästa dag fick man själv hjälpa dem. Det gav bättre resultat att jobba i mindre eller större grupper. Dessutom var det mycket roligare. Man skrattade, sjöng och berättade vitsar för att göra arbetsbördan mindre tung. Folk hade lust och ett djupt behov av att

sjunga, trots tröttheten och allt vi hade utstått. Glada sånger ekade från åkrarna hela dagarna. Idag råder fullständig tystnad. De ensamma, som saknade egen jord, togs med som daglönare. Den mest anlitade av alla kallade vi Marzo, en ensamstående enstöring, vars egentliga namn var Giuseppe Iaconelli – inte att förväxla med min dragspelslärare. Han hade som så många andra vandrat i Sverige som gårdsmusikant i början av 1900-talet och bidrog indirekt till den svenska kriminalhistorien. Om detta berättar jag utförligt längre fram i boken.

Återhållsam matmängd

På omisskännligt sydländskt manér hoppade man över frukosten. Möjligtvis fick man en brödskiva med en bit *pecorino* (”fårost”) eller med en halv *cipolla* (”gul lök”). Oftast blev det den enklaste varianten, en brödskiva med olivolja och salt, innan man satte igång med arbetet för dagen. Jag minns hur mors ögon strålade av lycka närhelst hon lade en enorm, rund, *pagnotta* (”brödlimpa”), till barmen och med van hand täljde tjocka skivor för att stilla hungern hos oss.

Lunchen var det mest lättlagade målet och bestod vanligtvis av rester ifrån middagen dagen före. Kvällsmåltiden var absolut viktigast; kraftig, mättande och så kaloririk som möjligt, till exempel pasta med bruna bönor eller potatis, polenta med plommon eller *salcicce* (”hemlagade korvar”). Vem minns inte den puttrande polentan i grytan som hängde i sin kedja i den öppna spisen? Det lät som ren musik för oss hungriga barn. Med risk att skålla våra pekfingrar doppade vi barn dem i den heta polentan och stack dem sedan in i munnen när mamma inte såg på. Det hade inte hänt så mycket om vi hade blivit ertappade. Då var det värre om söndagarna om mor upptäckte att någon hade doppat bröd i såsen som skulle användas till pastan. Då blev det liv i luckan! Riset varierade vi med potatis, bruna bönor eller grönkål.

Mängden mat var mycket återhållsam – inget slöseri. Efter måltiden samlade vi ihop de spillda brödsmulorna som stoppades direkt i munnen. Det var inte mycket men det fanns de som hade det sämre. Lite enahanda kan tyckas, men det försökte vi ta igen på söndagarna. Till söndagslunch brukade mor göra utsökta *tagliatelle* (”bandnudlar”), som var både billigare och godare än butiksinhandlad vara. Pastan serverades i tomatsås och varierades med fårkött, höns eller korv. Det var inte bara själen som skulle ha sin beskärda del under helgdagen, kroppen måste också ha sitt.

I Kina såg jag nyligen i teve hur en kinesisk gumma tillredde pastan tagliatelle. Hon gjorde exakt som mor brukade göra, så nog stämmer det där med att Marco Polo tog med sig spaghettin hem till Italien ifrån Kina.

Likt de flesta husmödrar bakade mor bröd av vetemjöl utblandat med vetekli var tionde dag. Då var vetekliet en nödvändighet för att dryga ut det vita mjölet. Numera gör man det för att det är nyttigt. Då hon ändå var igång med brödbaket gjorde mor två olika pizzor. En friterade hon, *pizza fritta* på San Biagios egen dialekt eller *pizza bianca* (”vit pizza”), som den kallas i Italien. Den stektes i olivolja utan andra kryddor än salt och eventuellt peppar, och tillagades för att lindra den värsta hungern hos

oss barn. Den andra större pizzan, alltså en klassisk variant fast rektangulärformad, lagade hon i ugnen med tomater och annat smått och gott. Oliver eller *alici* (”ansjovis”), var relativt billigt och inte ovanligt.

När dessa ingredienser inte fanns att tillgå lagade mor en annan variant. Hon penslade pizzan rikligt med olivolja, strödde över hackad vitlök och kryddade med svartpeppar. Den pizzan var bäst, tyckte jag. Gammalt bröd som torkat lades i ljummet vatten tillsammans med några droppar olivolja, skivade vitlöksklyftor och en nypa persilja. Det brukade smaka bättre än färskt bröd. Att kasta bort det ansågs som en förolämpning mot hungern.

Apropå det dagliga brödet … Inget matbord är färdigdukat i Italien om korgen, eller vad det nu kan vara, med bröd inte är framlagt. Brödet betraktas som den viktigaste komponenten vid en måltid. Det må vara vid frukosten, lunchen eller middagen. Italienarna blir smått filosofiska när de pratar om det. Bröd symboliserar själva livet och är matens främsta symbol. Man använder ordet även när det gäller att ”tjäna till brödfödan”, *guadagnare il pane*, som hör till mänsklighetens hörnstenar. Är du försedd med sådana egenskaper som kan associeras med det goda brödet kan du få italienarnas mest älskvärda komplimang: *Buono come il pane* (”god som brödet”).

Torkad och saltad stockfisk, *baccalà*, eller kabeljo, från Norge förekom också ofta eftersom den var relativt billig. Numera har baccalàn blivit en delikatess i många regioner i Italien. Mest känd är Baccalà alla Vicentina från regionen Veneto. Den avgjort godaste baccalàn får man emellertid i Portugal där den används i hundratals recept där tillredningsmetoderna varierar från kokning till stekning och panering. Den har blivit Portugals nationalrätt.

Peppenucces långvariga lidanden börjar

Under sommaruppehållet 1949 kom jag, ännu inte fyllda tio år, och i sällskap av mor, att inleda en ganska märklig yrkeskarriär. Som komplement till den nödtorft jordbruket bjöd fanns det vandrande musikanter, som jag berättat om, i nästan varje familj. Det var alltså ingenting konstigt i att min mor packade vår ryggsäck, hängde mitt dragspel över min ena axel och själv tog den lilla buren med undulaten, som skulle plocka lyckobrev ur facken till hugade lycksökare. Vi tog bussen till Cassino, när det var som hetast i augusti månad. Från Cassino for vi vidare med tåg till den närbelägna orten Caianello.

Då vi steg av tåget stod solen högt på himlen och vårt konserterande tog sin början. Vi vandrade gata upp och gata ner för att avyttra lyckobreven och de sånghäften, så kallade *canzoniere*, som vi också hade till salu. När byn var genomspelad vandrade vi vidare till nästa by och då var solen hetast. Dragspelet tyngde mina tioåriga axlar. Ibland lättade mor min börda genom att hon axlade dragspelet och lät mig bära fågelburen istället. Trots att mor sökte avbörda mig tyngden kom min högra axel att bli sned. Men så blir det om en växande pojke vandrar från by till by med ett tio kilo tungt handklaver på axeln i några år.

En månad varade denna min första turné och många fler kom det att bli. Den unge Peppenucces fem års långa lidande hade just börjat. Istället för korset bar jag på dragspelet. Vanligen spelade vi igenom två byar per dag, beroende på hur stora de var. Det var inga små promenader vi avverkade. Vi vandrade mellan 15 och 30 kilometer varje dag och det blev många mil under en månad. Det är alltså inget att förundra sig över att jag i mitt vuxna liv inte känt något som helst behov av att sporta eller motionera. Min kropp fick tydligen nog under detta kringvandrande i ungdomen.

Under denna första turné såg jag min första film på en riktig biograf. En förbipasserande herre bad mig spela den i Italien celebra *Mazurka Italiana,* mera känd under kompositörens namn, *Migliavacca*. Det är en oerhört svår komposition att framföra och en dragspelares dröm att kunna briljera med. Den föll honom så bra i smaken, att han inte bara gav mor en bra slant utan även bjöd mig på bio på kvällen. Filmen jag

såg hette *Il lupo della Sila* (”Vargen från Silabergen”). I flera scener förekom en mängd hästar, stora vida gröna betesmarker och höga berg. I min vildaste fantasi trodde jag att allt var på riktigt. Med de kalabresiska Silabergen i bakgrunden utspelar sig detta lantliga drama av passioner och elementär psykologi. I rollerna återfanns dåtidens bästa skådespelare, mina blivande ungdomsidoler Vittorio Gassman, Amedeo Nazzari, Silvana Mangano och Raf Vallone.

Denna min första filmupplevelse gjorde mig till en flitig biobesökare när jag längre fram började vandra på Sardinien med Biagio. Han sa alltid till mig: ”Gör du bra ifrån dig idag får du gå på bio i kväll.” Det krävdes alltså att jag spelade bra och med styrka. Filmskådespelare jag särskilt minns från denna tid är, förutom de ovan nämnda, Yvonne Sanson, Marina Vlady, Dawn Adams, Ester Williams och Marta Toren (svenskan Märta Torén).

Utomordentligt populära vid denna tid var Giovanni Guareschis många filmatiseringar av sina berättelser om den antikommunistiske byprästen Don Camillo och Peppone, (ytterligare en variant av Giuseppe), byns kommunistiske borgmästare. De utkämpade i grunden vänskapliga duster med varandra, och medan Peppone rådfrågade byns ”kamrater” pratade Don Camillo förtroligt med Jesus över altaret i byns kyrka. Jag tror inte att jag missade någon film och vissa av dem ser jag än idag på video. Don Camillo gestaltades av den på sin tid populäre franske komikern Fernandel, medan borgmästaren spelades av den store artisten Gino Cervi.

Mor var en både humoristisk och snabbtänkt kvinna. Jag erinrar mig en rolig händelse som tilldrog sig i en av de byar där vi spelade. En, milt uttryckt, beskänkt man köpte ett lyckobrev av mor. Han hade lite svårt att stå på benen, kanske såg han också i kors. Han bad mor läsa brevet för honom, ett brev som i hennes tolkning blev rena straffpredikan. Med bekymrad min deklamerade hon lyckobrevets innehåll för den alltmer förundrade kunden. Hon konstaterade att han minsann inte var någon bra karl, att han var elak mot sin fru, att han drack på tok för mycket och, ja kort sagt, att han var en riktig ynkrygg. Karlen som dittills varit tyst upplyste mor om att hon faktiskt stod och läste brevet upp och ner. Mor fann sig snabbt. ”Ja, än sen då? Den som kan läsa kan väl göra det upp och ner.” Mor var ju analfabet och hade förstås ingen aning om vad som stod i brevet, men kunden fick i alla fall en rejäl näsbränna. Det kunde han säkert behöva.

Inför våra rundturer brukade mor lämna bort mina små systrar Maria och Benedetta, för det mesta till Biagios svärmor i Cerreto men även till tant Itanuccia, hon som var den första som såg mig när jag kom till världen.

Det var en sann glädje att komma hem till byn och i synnerhet till mina små systrar efter de månadslånga rundturerna. Jag hann inte mer än lägga ifrån mig dragspelet förrän jag sprang till Cerreto för att hämta Maria och Benedetta. Så snart de fick syn på mig rusade de emot mig på sina små ben och skrek *”Peppenú, Peppenú”* (det vokativa tillropet på Peppenucce). Med lilla Benedetta på min rygg och Maria i handen gav vi oss iväg hem. Mina ögon tåras fortfarande när jag minns de glädjesce-

ner som utspelades då vi alla åter var samlade. Jag var väldigt fäst vid mina små systrar, som jag saknade och ofta tänkte på när jag var ute och spelade med mor. Det hände ibland att jag fick syn på en flicka någonstans, kanske illa klädd eller undernärd, och genast uppenbarade sig mina små systrar i hennes person. Då var det inte lätt att hålla tillbaka gråten. En gång när mor fick se mig i det tillståndet och oroligt frågade vad som hade hänt sa jag, för att inte berätta sanningen, att jag hade ont i magen. Efteråt har jag många gånger tänkt, hur många tårar fällde inte mor i smyg då hon suttit uppe på nätterna och tänkt på sina små bortlämnade töser?

Mor visar sitt sinne för affärer

Våren 1952 bestämde mor och far att vi skulle ge oss iväg alla tre tillsammans. Denna gång tog vi tåget från Cassino till Neapel och båt vidare till Sorrento, där vi började vårt musicerande, dock inte med den klassiska sången *Turna a Surriento* (”Kom tillbaka till Sorrento”) som jag i och för sig kunde ha spelat. Trots att far och jag inte hade spelat tillsammans så ofta gick det ganska bra. Han behärskade skalmejan hyggligt, men så hade han också medverkat i byns egen musikkår någon gång vid Den Helige Blasius festligheter i februari. Blev man ombedd att medverka i denna mycket speciella musikkår var man förvisso en duktig musiker.

Under en vecka spelade vi längs hela Amalfikusten ända fram till huvudorten Salerno. Vi hade hört att det vid denna kust vimlade av utländska turister som i regel gav större slantar, i synnerhet om de var amerikaner. På den tiden trodde vi att varenda amerikan var stenrik. Och närhelst vi fick en stor slant trodde vi att givaren var amerikan. Men även schweizarna var generösa, vill jag minnas. Holländarna däremot tyckte vi var världens snåljåpar.

Det blev en kortare rundtur än planerat. Redan efter någon vecka, i ett kanske inte riktigt nyktert tillstånd, föll far så illa i Salerno att han vrickade foten. Far spottade aldrig i glaset, som man säger här hemma. ”Usch, vad du luktar vin”, kunde mor få ur sig ibland och far genmälde kvickt: ”Bättre att lukta vin än den heliga oljan”. De levande luktar vin, den heliga oljan ger man till döende (sista smörjelsen). Med en skadad fot kunde han inte vandra de tiotals kilometer som krävdes varje dag. Vi fick avbryta turnén och bege oss hemåt. Minst ledsen för det var förstås jag.

Vid det laget hade vi fått ihop 5 000 lire. Det var ingen stor summa, kanske 5 000 kronor i dagens penningvärde, men den räckte till lite begagnade kläder som mor köpte i Neapel när vi befann oss i dess närhet då missödet med far hände. Jag är rätt säker på att det var kläder som samlats in i Förenta staterna och som skänkts till det krigsdrabbade Italien, som sedan hamnat i Camorrans händer (Neapels maffiavariant). Hur som helst blev det en stor säck med allehanda blommiga kreationer avsedda för damer. Med dessa försörjde mor oss en hel vinter.

Far blir bergsprängare

I början av 1950-talet dök två bolag upp i San Biagio. Målet var att borra i bergen

och att ta ifrån oss det enda vi hade i överflöd – vatten – och därigenom sörja för andra byar som inte hade tillräckligt med dricksvatten och elektricitet. Ett upprörande tilltag kan tyckas, men trots allt gav dessa bolag arbete i tre, fyra år åt många, däribland min far. Innan dess hade han jobbat en kortare period för La Forestale, en statlig skogvaktarkår, som bland annat ombesörjde återplantering av skog. Och träd behövdes sannerligen, för bomberna hade inte skonat naturen heller. Far var lycklig över av att nu få ett fast jobb och slippa turnerandet, som han liksom jag avskydde.

Med dessa bolag kom byns befolkning att nästan fördubblas under de aktuella åren. Mestadels kom det yrkesfolk som var sprängare från byn Capistrello i den angränsande provinsen L'Aquila i Abruzzerna. De flesta tog med sig sina familjer, vilket innebar att varenda håla i byn blev bostad. Vi ungdomar fick många fler lekkamrater, men mest lyckliga blev de som hade vinbutiker eftersom kundkretsen utökades rejält. Dessa bergssprängare införde ett nytt mode för männen i byn som ville klä sig likartat. Snart gick alla män klädda i bruna eller gröna manchesterbyxor som nedtill liknade golfbyxor med sidofickor för diverse verktyg. Till arbetet gick alla klädda i hjälm försedd med lykta och i händerna bar de gaslyktor. Många, bland dem min far, var oerhört stolta över att se ut på det sättet, ty nu hade de plötsligt blivit yrkesmän från att ha varit fåraherdar, småbönder eller, som de flesta, kringvandrande spelemän.

Eftersom det inte fanns någon riktig restaurang i byn, åtog sig mor att laga kvällsmålen åt specialarbetare, ingenjörer och sprängare som kom till de nya bolagen utan sina familjer. Mot en skälig ersättning lagade hon ett kvällsmål och serverade 18 personer om dagen, sex gäster per gång. Fler fick inte plats runt vårt köksbord. Vår familj väntade alltid tills de betalande gästerna hade fått sitt. Oftast fick vi samma mat, det som blivit över eller lagts undan. När det var vår tur serverade mor alltid far första tallriken. "Det är han som försörjer oss", sa hon. Därefter var det barnens tur och sist mors. Det hände ibland att det knappt var något kvar i grytan till henne. Då delade far med sig från sin tallrik under mors protester: "Jag har redan ätit." Vi åt allt vi fick på tallriken och gärna mer om det bara hade funnits. Med far som sprängare och mor som restauratris var deras liv som kringresande musikanter äntligen över.

Turnéerna på Sardinien

Vid det laget började jag vandra omkring på Sardinien med min bror Biagio och hans kusin Genesio. Jag var försedd med dragspel, Biagio med dragspel och bastrumma. Kusinen bar den oumbärliga buren med den lyckobrevsplockande undulaten. Den största insatsen gjorde nog Biagio som spelade två instrument samtidigt. Han hade dragspelet hängande framför sig och bastrumman med cymbaler på ryggen. Händerna behövde han till dragspelet så trumman trakterades med en trumpinne fastbunden vid högra underarmen. Genom en sinnrik konstruktion gav han ljud åt cymbalerna då han ryckte i en tåt som var bunden vid hans högra häl.

Vi åkte alltid buss till Rom och vidare därifrån med tåg till hamnstaden Civitavecchia, där vi tog nattfärjan till Olbia på Sardiniens östkust. Turnerandet blev nu

längre och längre. Det varade två till tre långa månader, såväl om våren som om hösten. Vi gick mest till fots i ur och skur, från by till by. Lediga dagar fanns inte. Vi snålade med både mat och logi för att kunna skicka hem så många slantar som möjligt. Luncherna, som vi åt medan vi gick från den ena byn till den andra, bestod i regel av bröd med pålägg, ansjovis, eller pecorinoost, när vi inte kom över stuvbitar av allehanda charkuterier som man fick handla billigt hos snälla specerihandlare. På kvällarna åt vi en tallrik med spaghetti eller minestrone och massor av bröd för att fylla magarna. En andra rätt, så kallad *secondo*, som fisk eller kött, var inte att tänka på. Vi logerade på minst sagt konstiga ställen, som jag idag inser var avsedda för laglösa, tiggare och gycklare. Kvinnorna som vistades där vill jag helst inte tala om. Ibland sov vi direkt under den stjärnklara himlen eller under en bro. Här hade vi åtminstone tillgång till rinnande vatten.

Pinnettun och nuragertornen

När vi vandrade från den ena byn till den andra mötte vi alltid någon fåraherde med sin flock. På senhösten, när nätterna började bli kyliga, erbjöd de snälla herdarna oss att övernatta i sina klassiska fårhyddor, *pinnettu*, som liknar indiantält och endast förekommer på Sardinien. I dessa tillbringade herdarna långa perioder. Vintertid tände de en brasa för att skydda sig mot väder och vind och under det träbelagda taket hängde man upp osten som skulle mogna. Pinnettun hade ett traditionellt tak av ene och var det välgjort kunde röken från brasan sippra ut den vägen och ändå behölls den mesta värmen i hyddan. Här kunde fårosten mogna sakta och få sin milda röksmak. Det bjöds rikligt på denna fårost och Sardiniens speciella tunnbröd, *pane carasau*, mycket likt pitabrödet i form, fast mjukare. Sardinsk fårost, *pecorino sardo*, betraktas som den godaste fårosten man kan få och uppskattas över hela världen. Befolkningen i Ligurien till exempel använder helst pecorino sardo till sin pestosås.

Denna smakfulla sås har blivit oerhört populär på senare tid och används numera i många andra rätter än i pasta som den egentligen är avsedd till. Vart man än kommer i världen finner man ordet pesto på menyerna. Pesto betyder ”stött” eller ”krossad” (i mortel). De riktiga ingredienserna är riven pecorino, helst sardo som sagt, vitlök, basilika, pinjenötter och olivolja. Hur som helst kan pestosåsen aldrig mäta sig med bolognesesåsen i popularitet. Ifrån Bologna, Italiens gourmetstad nummer ett, kommer denna berömda köttfärssås, liksom de två varianter av pastakuddar, *ravioli* och *tortellini*, som vanligen fylls med köttfärs eller ricotta och spenat.

I en av dessa pinnettu fick jag för första och sista gången smaka på rutten ost, *casu marzu*. Jag höll nästan på att spy, medan Biagio och kusinen bara njöt av den ena ostbeströdda pitabiten efter den andra med de lätt slingrande och hoppande vita maskarna. Även far brukade äta denna ruttna ost i byn, när han hade möjlighet. Han ansåg den vara en delikatess. Och mycket vin gick det åt, till mors förargelse.

Det jag ännu idag ser framför mig efter flera års vandringar på denna vackra ö är de mystiska stentorn, *nuraghe* (”nurager” på svenska), som byggdes mellan 1500

och 500 före vår tidräkning. De cirka 5 000 väl bevarade tornen, spridda över hela Sardinien, är ett mycket betydelsefullt historiskt inslag i västra Medelhavsområdet där olika kulturer levt under seklerna. Dessa majestätiska byggnader, uppförda av stenblock i form av koniska torn, har en framträdande roll i det sardinska landskapet. Ingen annanstans i världen återfinns liknande konstruktioner. De förblir inpräglade i besökarens tankar såsom en karakteristisk bild av detta mystiska och ovanliga land och står som en symbol och ett kännetecken för en hel befolkning.

Napoleon och La Maddalena

Vi vandrade naturligtvis även längs *Costa Smeralda* (”Smaragdkusten”) och genom byarna Porto Rotondo, Porto Cervo och Palau. Ingen kunde på den tiden ens drömma om att denna kust inom tio år skulle bli ett av de mest eftertraktade turistparadisen i Italien, ja i hela världen säger alla som har varit där. Smaragdkusten upptäcktes i början av 1960-talet av prins Karim Aga Khan och tillsammans med andra markägare bildade han konsortiet Costa Smeralda, med hänsyftning på det smaragdgröna havet, för att under kontrollerade former utveckla ett 55 kilometer långt kustområde.

Från byn Palau brukade vi ta färjan över till ön La Maddalena och dess enda ort med samma namn. På ön La Maddalena lär Napoleon som ung artillerilöjtnant år 1793 ha lidit sitt första nederlag mot den lokale kommendanten i den savojanske kungens tjänst. I stadens rådhus förvaras en av många kanonkulor som Napoleon sköt över staden.

”Italienaren” Napoleon föddes i Ajaccio på Korsika, inte långt härifrån, år 1769, ett år efter att ön såldes till Frankrike av kungariket Sardinien (egentligen Savojen), som kom att ändra namn till kungariket Italien vid landets enande 90 år senare. Hans föräldrar hette Carlo Buonaparte och Letizia Ramolino och härstammade från Toscana. För att inte framstå som italienare tog den rackaren bort u-et i efternamnet. Vid flera tillfällen lär han dock ha sagt: ”Mer än fransman och korsikan är jag italienare och toscanare.” Napoleon ägnade emellertid alltid sitt fädernesland Italien uppmärksamhet. Inte så mycket kanske för att han kände sig italiensk utan för att Italien hade satt igång hans lysande militära karriär. Efter att ha besegrat och drivit ut alla inkräktare och delat Italien i olika kunga- och hertigdömen delade han ut dem till anhöriga. Att återlämna det till Italien, som ett enat och oberoende land, tänkte han aldrig göra. I varje fall, oavsett om Napoleon avsåg det eller inte, så gav han upphov till pånyttfödelsen (eller uppståndelsen), *Il Risorgimento*, det vill säga 1800-talets strider för Italiens enande. Åtminstone påskyndade han utvecklingen några decennier.

Han lovade frihet, men fängslade massor av oliktänkande. Han predikade jämlikhet mellan folken, men förtryckte dem istället. Han talade om broderskap, men stal allt vad han kunde. Nu är han Frankrikes största hjälte och jämställs med Jeanne d’Arc. Han hade med åren blivit allt annat än italienare.

Il Risorgimento har fått en alldeles speciell, tidsbunden, betydelse i Italiens historia. Man brukar med detsamma avse den nationella rörelse som, inspirerad av franska revolutionen, uppstod på Apenninska halvön under 1800-talets första årtionden och som nådde sitt mål när konungariket Italien proklamerades av parlamentet i Turin år 1861. En elit av italienska patrioters dröm hade därmed gått i uppfyllelse. Splittringens många och långa århundraden var ett avslutat kapitel. Nationalstaten Italien var född. Vi må återkomma till detta historiska ämne längre fram i boken.

Capreraön och Garibaldi

Vi hade varit i La Maddalena ett flertal gånger men aldrig besökt den närliggande ön Caprera, välkänd för varje italienare. Efter att ha spelat klart en söndagseftermiddag vandrade vi därför över dammen som binder samman de båda öarna. På Caprera hade nationalhjälten Garibaldi sitt älskade hem, ett anspråkslöst hus, som han lär ha byggt själv, i skuggan av ett högt pinjeträd, som han också själv lär ha planterat då hans dotter Clelia kom till världen. I huset, eller rättare sagt museet, var allt oförändrat – några få enkla möbler och en kalender som visade fredagen den 2 juni 1882, Garibaldis dödsdag. En blomstrande stig bakom huset ledde till hans grav, ett stenblock i brun granit med ”Garibaldi” i svarta bokstäver. I denna lantliga miljö kopplade hjälten av mellan sina ärorika erövringar och ägnade sig åt ett mindre jordbruk.

Det kom att bli en oförglömlig dag för mig att som 14-åring att få vandra omkring på denna plats där fosterlandets och min barndoms egen stora hjälte verkat. Knappt 100 år hade passerat, tänkte jag då, sedan han år 1860 avreste till Sicilien i spetsen för en frikår på 1 089 man (”tusenmannaexpeditionen”), *La spedizione dei mille*, för att stödja ett upprorsförsök. För oss unga pojkar var han ännu en levande gestalt. Det var ju inte så länge sedan vi hade fått stifta Garibaldis bekantskap i skolan och fått lära oss hans revolutionära leverne nästan utantill.

Äntligen slut på turnerandet

Kringvandrandet och livet i San Biagio var mitt till dess jag blev 16 år. Sedan gick det inte längre. Jag avskydde verkligen dessa turnéer och ville till varje pris bort ifrån vad jag uppfattade som ett kamouflerat tiggeri! Tre länder hade jag i åtanke, Frankrike, Förenta staterna och Sverige. Frankrike var tänkbart för att min bror Biagio redan hade emigrerat dit, och i min unga fantasi trodde jag att han säkert skulle ordna så att även jag kunde få komma. Besvikelsen var stor när jag fick till svar att han inte hade några möjligheter att hjälpa mig. Idag är jag tacksam.

Min framtid i Frankrike hade säkert blivit som murare eller byggnadsarbetare, som för min bror och de flesta San Biagiobor som emigrerat dit. Inget illa sagt om denna yrkeskategori, men jag hade med all säkerhet inte trivts med det. Murare har jag ända blivit, på sätt och vis, fast en spekulativ sådan och inte operativ, alltså frimurare. Att Förenta staterna fanns med i bilden berodde på att mors kusiner vid något tillfälle frågade om hon ville emigrera med familjen. Mor hade svarat att hon var för gammal för att emigrera. Sverige blev på så sätt mer aktuellt för min del.

Oskyldiga förälskelser – och avresan

Hösten 1954 drabbades jag av min allra första förälskelse. Hon hette Angelina och var från San Giuseppe. Jag träffade henne ett par gånger i veckan i samband med att jag gick i Maestro Faccendas dragspelsskola. Vi följdes åt till Vallegrande där hon gick en sykurs. Vi tog genvägen bland ängar och skog, hand i hand. Inte en enda gång fick jag för mig att kyssa eller krama henne, vilket borde ha varit naturligt vid 15 års ålder. Vårt oskyldiga förhållande för vilket synden ännu inte existerade skulle bli kort. Den avgörande orsaken var emellertid att en annan Angelina snart dök upp.

Det kunde alltså mycket väl ha blivit Frankrike och Paris, trots min brors negativa svar. Jag brevväxlade nämligen med en flicka som var född i Paris, Angelina (alltså nummer två!), sedan hon varit i byn på besök sommaren 1955 tillsammans med sina föräldrar som var födda i byn. Flickans pappa hade ingenting emot vår stilla brevflört, tvärtom. Han, *”Peppetinto”* Giuseppe Iaconelli (en tredje med samma namn som min dragspelslärare och daglönaren som vi kallade Marzo), skrev själv till mig ibland. Kanske tyckte han att det var bra med en pojkvän som med tanke på avståndet inte kunde bli för närgången mot hans lilla flicka, eller så ville han verkligen ha en svärson från San Biagio. Att vara närgången hade jag inte minsta tanke på. Det räckte med att se Angelina i ögonen den korta tid hon var i byn, så var lyckan fullkomlig.

Det är svårt att hålla liv i förälskelser via brev, i synnerhet i den åldern då hormonerna börjar dansa polka i kroppen. Vintern 1956 kom en blondin till byn och jag blev kär – igen! Då Angelinas far fick kännedom om vad som var i görningen skickade han mig sitt absolut sista brev! Han förebrådde mig för att jag ”bytt francen mot kronan”, ett nog så talande språk. Men en bra karl var det och en hängiven frimärkssamlare. Efter faderns sista brev hörde jag aldrig mer från Angelina.

Allt är inte arbete. Det är det nog aldrig för en 16-åring. Och jag blev alltså förälskad igen. Denna gång uppvaktade jag den blonda flickan som inom kort skulle resa tillbaka hem till Sverige. Pia Valente var född i Stockholm. Hennes föräldrar hade utvandrat från San Biagio redan i början av 1930-talet. Nu besökte hon byn för första gången. Till hennes ära och upphöjelse framförde jag en januarikväll en

vacker serenad under hennes fönster i sällskap med vill jag minnas glassmakarens son Mario de Simone.

Serenader för de tillbedda förekom mycket ofta förr i tiden. I byn använde man sig endast av dragspelsmusik som i mitt fall. Vanligtvis uppförde man serenader under fönstret eller balkongen där man visste att flickan hade sitt sovrum. En och annan kunde titta ut under uppförandet och i tysthet tacka ”serenadören”. I andra fall kunde pappan vakna och ställa till ett helsikes liv, i synnerhet om han ogillade den unge mannen. I värsta fall kunde man få en nattpottas innehåll hällt över sig. Lyckligtvis har jag skonats från det, trots att jag under mina unga år har framfört hundratals serenader, mestadels dock åt andra, eftersom de flickor jag tyckt om inte bott i byn.

Vad allt det där var romantiskt och synnerligen vackert! Numera är seden med serenader tyvärr över. Idag hör man endast öronbedövande ljud från stereoapparater. Varför sjunger människor inte längre? Vad är det som har hänt? Varför har våra vanor, våra uttryck och vår känslighet ändrats så radikalt?

Av någon anledning råkade Gerardo, min blivande arbetsgivare och sedemera svåger, som besökte byn just då, passera förbi då jag tog i som värst under serenaden. Han stod och tjuvlyssnade till dess kylan tvingade mig att avbryta mitt känslosamma framförande. En otäck snålblåst färgade våra unga näsor blå och vi gick hem till Mario alla tre för att få lite värme och fortsätta med sång och spel inomhus. Vid midnatt kom Gerardo och jag underfund med att vi var sysslingar, vilket inte var ovanligt i södra Italiens byar. Hans farfar Carlo Palombo med smeknamnet *Petteferra* på byns dialekt (”bröst av järn”), och min farmor, Benedetta Palombo, var syskon.

Fram på småtimmarna hade jag och Gerardo kommit överens om att jag skulle börja hos honom i hans verkstad i Norrköping. Min enda tanke i den stunden var att snart skulle även jag omvandlas från en kringflackande speleman till en riktig ”yrkesman”! Glädjen var stor och upprymd som jag var blev den natten i det närmaste sömnlös. Långt senare avslöjade Gerardo att det var mitt dragspelskunnande som avgjorde att han anställde mig. Han var mycket glad i dragspel som han också själv behärskade någorlunda hyfsat. Gerardo behövde folk och jag ville ut i världen. Lön skulle utgå med tusen lire (cirka 8 kronor) per dag samt mat och logi. Oj, tänkte jag i min ungdomliga okunnighet, här stundar glada dagar i ett aldrig sinande överflöd. Med två turnéer kunde jag i Italien spara kanske som mest 120 000 lire under ett år men i Sverige skulle jag kunna spara det dubbla. Det blev inte så, tyvärr. Lönen räckte knappt till cigaretter och andra små utgifter.

Mina föräldrar blev inte glada över beskedet att jag tänkte emigrera till Sverige, men de försökte inte hindra mig. Jag var ung och de visste att jag en dag skulle ge mig iväg. Alla måste någon gång lämna föräldrahemmet.

Ska jag vara riktigt ärlig hade jag haft Sverige i tankarna långt innan Pia satte mitt blod i brand. Hon bodde visserligen i Sverige men det var inte hennes förtjänst att jag sökte mig hit, som många vill göra gällande. Jag kände redan många San Biagiosvenskar som jag uppfattade som mer välbärgade än fransmännen och

engelsmännen, ja än alla andra. De var välklädda och spendersamma med pengar. Dessutom fick man alltid höra från de äldre bybor som hade vandrat omkring i Sverige att svenskarna var ett ytterst generöst folk, välutbildade och extremt hederliga. Så ynglingen Cocozza blev, allteftersom åren gick, mer och mer intresserad av det ”jordiska Eden” Sverige.

Det som definitivt avgjorde saken var följande: I slutet av januari 1956 kom Giuseppe Rossi, som med sin fars öknamn i arv kallades *Peppino di Friscitto* (”lövhög”), och hans båda yngre bröder Salvatore och Luigi på besök till byn i en splitter ny svart Opel. Alla tre hörde hemma i Göteborg där Peppino hade blivit smått rik på att sälja bijouterier till köpsugna norska ”jenter” i Svinesund, alldeles vid norska gränsen. En så flott bil hade varken jag eller byborna i övrigt sett tidigare. Men mest imponerad blev jag av de yngre brödernas klädsel. Aldrig någonsin hade jag sett ett sådant uppenbart välstånd och en sådan elegans hos återvändande San Biagioättlingar. Under deras månadslånga vistelse i byn blev jag mer och mer övertygad om att Sverige var det land som jag skulle emigrera till, ett klokt beslut av en 16-årig yngling.

Jag hade spelat ihop och sparat 180 000 lire med tanke på mina planer att emigrera. För de pengarna skaffade jag två kostymer, en ljusblå och en randig i mörkare nyanser, samt ett par svartvita skor. Passet tog i och för sig mycket av mina slantar, då jag var tvungen att anlita en i sammanhanget känd lurendrejare hos passpolisen i provinsstaden Frosinone, och sedan en kommungubbe i byn som var en ännu större och fulare fisk, för att över huvud taget få ut det. Mutor eller korruption har alltid förekommit i Italien, det bara är så.

Ju närmare resdagen kom, desto mer modfällda blev mina närmaste. Värst var det att se min mor i tårar, alldeles förgråten varje kväll när hon eller någon grannfru ledde Rosenkransen hemma vid den öppna spisen.

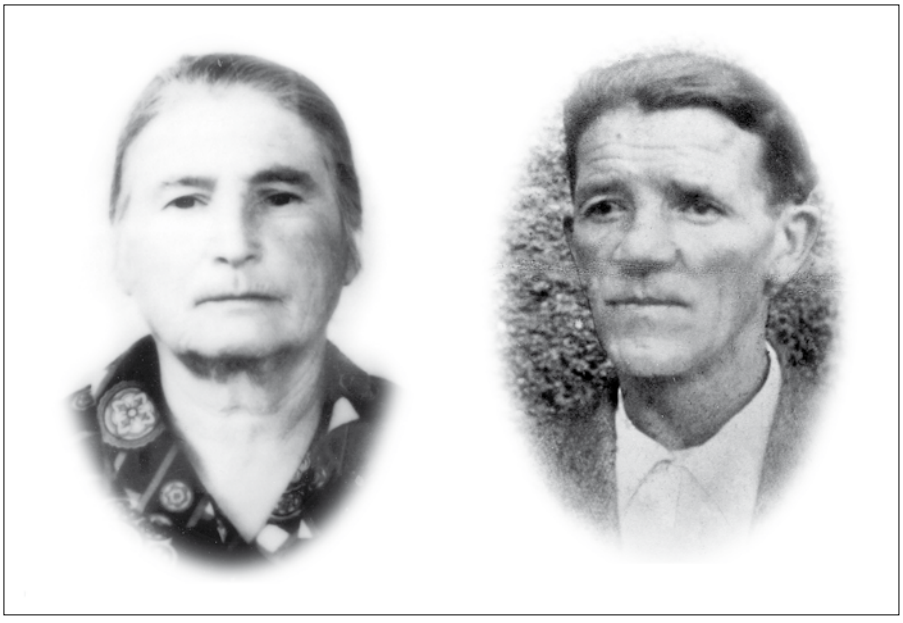
Operaintresset väcks till liv

Så en dag hände någonting nästan magiskt. Då jag passerade över torget hörde jag den mäktiga musiken från Fångarnas kör ur Verdis opera *Nabucco* spelas på grammofon. Jag blev djupt gripen. Mitt sorgsna tillstånd innebar att musiken träffade mitt vemodiga hjärta och sinne. Tårarna började flöda och jag gömde mig bakom en husvägg för att få gråta ut i fred. Efter att ha samlat känslorna något gick jag till Angelo Paolillo, bror till min vän Dante, som ägde skivan och bad i all underdånighet att få köpa den. Angelo såg alldeles säkert vilket tillstånd jag befann mig i. Han visste även att jag snart skulle emigrera och av pur medkänsla skänkte han mig skivan med orden: ”Du får den. Spela den ofta i ditt nya hemland”. Det var en så kallad stenkaka, en ganska skör sak med körmusik ur diverse operor. Skivan skulle emellertid gå ett dystert öde till mötes, men mitt stora intresse för opera var väckt.

Resdagen kom närmare och närmare. Stämningen i hemmet blev dystrare och dystrare för varje dag. Jag hade inte sett mor med torra ögon de senaste veckorna. Den sista veckan fick jag knappt gå ut, hon ville ha mig bredvid sig hela tiden. Så

kom resdagen. Det var den 12 maj 1956. Det blev ett hjärtskärande avsked som jag aldrig kommer att glömma. Både mor och mina systrar skrek som vildar och ville inte låta mig gå. Till slut höll far och några grannar dem kvar i ett fast grepp så att jag kunde stiga in i den hyrda bilen och ge mig av. Jag grät hela den 14 kilometer långa vägen fram till Atina där min reskamrat Umberto Carinci anslöt. Ännu klingar mors förtvivlade röst i mina öron: *”Figliucce mié, figliucce mié”* (”min lille son, min lille son”).

Min framtid var ett oskrivet blad, men en sak var jag helt övertygad om. Jag hade sagt farväl för alltid till mitt förflutna och slagit in på en ny väg. Så kändes det medan bilen rullade fram på riksväg Casilina med nummer 6 från Cassino mot Rom.

Mina kära föräldrar.

Min farmor Benedetta Palombo.

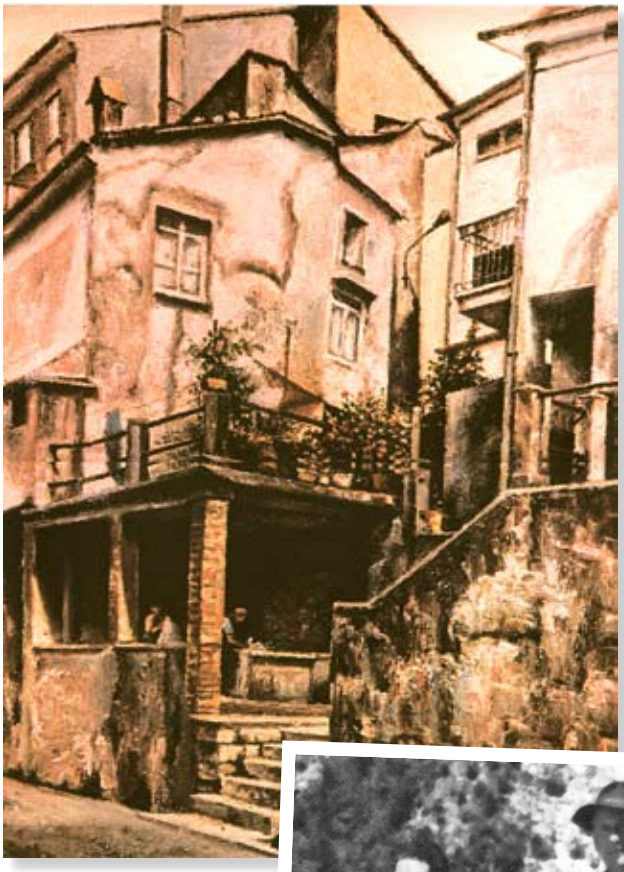
Tant Itanuccia var den som först såg mig då jag föddes.

Min gudmor Angelina bar mig till dopet.

Den generöse Giustino, min gudfar, vid konfirmationen.

Skolan jag gick i ligger ovanför byns allmänna tvättinrättning (oljemålning av konstnären Alfredo di Paolo, i min ägo).

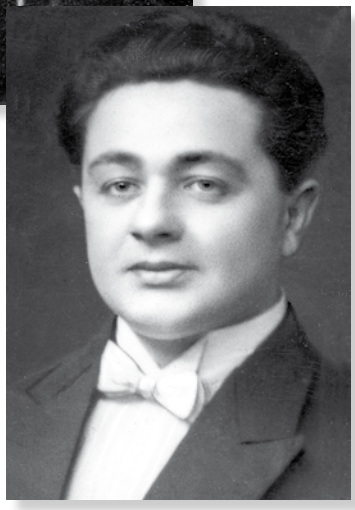

Till höger står min spirituelle lärare, Don Ianni, 1952.

Sju lärare undervisade alla byns barn efter kriget, innan emigrationen tog fart. Stående längst t h är Francesco Iaconelli, min lärare i de fyra första klassserna och sonen Marcello sittande framför. Stående längst t v min lärare i femte och sista klassen, Salvatore di Dea.

Mina båda lärare i dragspel
Filippo Faccenda (överst) och
Giuseppe Iaconelli (ovan).

Oktober månad 1954,
nyss fyllda 15 år.

Montecassino i november 1954, vid en stiftskongress. Jag står på andra raden, bakom killen i kortbyxor.

Med barndomsvännen Lino de Simone sommaren 1954.

Med Gerardo Iaconelli, som gjorde sällskap med min bror Biagio på den långa fotvandringen från Stettin, nuvarande Szczecin, i Polen till byn i februari 1945. Bilden är från 1955.

T v: Tillsammans med den välsjungande Coccò i byn sommaren 1953.

Sommaren 1955 någonstans i byn.

Bilden är tagen av DN:s Romkorrespondent Agne Hamrin då han besökte byn 1957. Den glade mannen, med två av sina barnbarn i famnen, är borgmästaren Giuseppe Paolillo som höll hyllningstalet till Sverige.

Angelo Paolillo som väckte mitt intresse för operakonsten.

T v: Den amoröse vännen Dante med Maria Donatella och Rosa Iaconelli, förmodligen år 1952. Maria emigrerade sedermera till Frankrike och Rosa till Skottland.

Sysslingen Benito Cocozza och Maria Vettese gifter sig i december 1955. »Hedersgästen« sitter längst fram.

Vintern 1955 mellan två »svenskor« Maria Iaconelli som under många år levde i Sverige innan hon gifte sig med Mario de Simone och flyttade tillbaka till byn, och Rosa Paolillo (inte att förväxla med den sjungande Rosa i boken) som också levde i Sverige några år i början av 1950-talet.

Mina kära föräldrar framför huset som vi bodde i från och med våren 1951, bilden är från 1959.

Tre generationer Cocozza: mor, jag själv, far och lille Michael 8 år. Året är 1967.

Posering efter ett lopp under Den Helige Blasius- festligheterna i september, förmodligen 1953. I andra raden syns mina barndomsvänner Gerardo Vettese och Pietro Cocozza och stående längst t h också min barndomsvän Italo Tamburrini.

På 1 300 meters höjd den 15 augusti, förmodligen 1958. Min käre far saknades aldrig på dessa årliga utflykter. Här håller han i flaskan med den av Bacchus välsignade drycken. Bakom flaskan skymtar festens arrangör, vännen Dante.

En tillfälligt ihopkommen folkgrupp från byn. Med all säkerhet är bilden tagen i Rom under det Heliga Året 1950.

Ett synnerligen glatt gäng vid Sankta Anna-festligheterna i Vallegrande i juli 1954. Jag står till höger i bild och längst till vänster min syssling Benito Cocozza, i mitten står min kamrat Giovanbattista Donatella, vars systrar Concettina och Maria sitter som tvåa från vänster, respektive längst till höger. Flickan till vänster är Benitos dåvarande flickvän Maria Vettese, tjejen i vita klänningen känner jag inte igen.

Bilden ovan: Sysslingen Vittorio Cocozza gifter sig med sin älskade Filomena Iaconelli i januari 1955 och de emigrerar till Frankrike strax därefter. Jag står bakom brudgummen.

Nedan: Den enda gången jag suttit på en motorcykel som förare. Ägaren, vännen Dante sitter bakom. Vintern 1956.

Sankta Anna-festligheterna i Vallegrande den 26 juli 1955. De stående herrarna i vit skjorta bodde redan då i Sverige, sysslingen Virgilio Palombo och Gerardo Iaconelli. Mannen med axelväskan är Mario de Simone som ärvde brevbäraryrket av fadern, den snälle glassmakaren Angelo, kvinnan är Rosa Paolillo, alltså inte den välsjungande Rosa.

Byns klassiska musikkår i början av 1930-talet. Lägg märke till deras fotbeklädnader, en medeltida typ av skor, *ciocie*, som numera är försvunna. Flera Cocozza finns med i bilden. Antonio Cocozza, en kusin till far, med det vita dragspelet och till vänster om honom, fars syssling Davide Cocozza, vars hustru Maria föddes i Stockholm på 1880-talet, med trumman.

Musikkåren av 1952 års upplaga. Ciocierna är helt borta. Även här förekommer namnet Cocozza. Sysslingen Benito med trumman och hans far, Giovanni, med bastrumman. I bakgrunden skymtar Den Helige Blasius-statyn. Till höger en bild som föreställer helgonet i färd med att bota ett barn som uppenbarligen drabbats av halsont.

Överst: Mitt älskade San Biagio efter kriget.

Ovan: Den konstgjoda sjön, La Selva, i kommundelen Pratola.

Grottan vi tog skydd i, under andra världskriget, medan bomberna föll oupphörligt.

T v: San Biagio idag. »Den vackraste trakten på jorden.«

Kyrkan med kyrktornet
före jordbävningen 1984.

Via Serroni.

Vid det beryktade stupet.

Slutet på Via Serroni. I huset i bakgrunden
föddes Anna.

Fyra vyer som efter jordbävningen 1984 inte längre finns kvar. Målningar av Alfredo di Paolo i min ägo.

Mina barndomsvänner Italo Mazzarella och hans bror Enzo, som emigrerade till Sverige ungefär samtidigt som jag. Vännen Italo håller i flöjten, eller »klarinetten« som mor kallade den, som han troget bevarat. Bilden är från 2006.

Några fler barndomsvänner sommaren 2006.
Från vänster räknat ser vi Lino de Simone, min kusin Pasquale Cocozza, jag själv, Giovanni Vettese, Vinicio di Mambro och, sittande framför, Pietro Iaconelli.

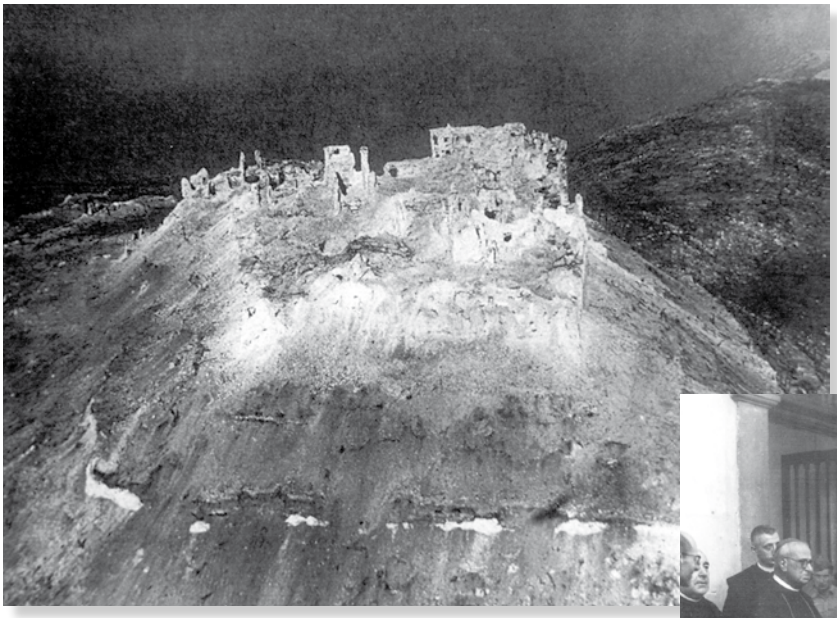
Den vida och leende sänkan av Cominodalen med staden Atina på kullen i bakgrunden.

Medlemmar ur den lokala folkgruppen Valle di Comino. Dessvärre förekommer inte längre varken säckpipa eller skalmeja i gruppen. Det beror på att det inte längre finns några musikanter som kan traktera dessa instrument. Det är dragspel och gitarr som gäller nuförtiden.

Hertigborgen, Atinas stolthet, uppfördes på 1400-talet under feodalfamiljen Cantelmis herravälde.

Överst Montecassino efter det förödande bombardemanget den 15 februari 1944 och Montecassino idag.

Lilla bilden t h: Den österrikiske överstelöjtnanten Julius Schlegel, klostrets räddare av de ytterst värdefulla inventarierna, i samspråk med biskopen och abboten Gregorio Diamare, senhösten 1943.

Två typiska byggnadsverk på Sardinien, till vänster en pinnettu från idag och ovan ett nuragertorn från någonstans mellan 1500 och 500 f.Kr.

Nedan: San Biagio-musikanter målade av konstnären Sandro Nardini. Han som bar på buren med undulaten i hade annat för sig. Vi ser tydligt hur en bastrumma och cymbalerna trakteras.

Ett fulltaligt kringvandrande gäng. Den ene bär på buren där den lycko-brevsplockande undulaten huserar. Den andre blåser i säckpipan och trakterar samtidigt bastrumman med cymbalerna, medan den tredje håller skalmejan. Bilden är förmodligen från slutet av 1940-talet.

DEL 2

Mitt nya hemland

INNEHÅLL

109 Ett nytt kapitel i mitt liv
115 Du gamla du fria
121 En ung familj blir till

Ett nytt kapitel i mitt liv

Nu ska jag berätta om hur jag ännu inte fyllda 17 år kom till Sverige, den tyngst vägande orsaken till att jag blev kvar samt om en försummad karriär som dragspelare.

Med Norrköping som mål anlände en förväntansfull duo till Köpenhamn den 14 maj 1956. Den långa tågresan hade börjat vid Terministationen i Rom två dygn tidigare. Nästan exakt elva år tidigare hade jag rest samma väg fast i motsatt riktning från den raserade staden Würzburg hem till byn efter befrielsen 1945. Även denna gång passerade jag Brennerpasset, München, Nürnberg och Würzburg, men ingenting var sig likt. De duktiga tyskarna hade redan hunnit långt i sitt återuppbyggnadsarbete. På perrongen i Köpenhamn möttes jag av Gerardo, och min reskamrat Umberto av sina två bröder, Guerino och Chiarino, som redan bodde i Sverige med sina familjer.

Gerardo hade tagit lastbilen till Helsingborg för att hämta ett lass saltsten, ett oundgängligt material om man ska tillverka prydnader, som ser ut som om de vore av alabaster. Nå, den konstarten skulle jag snart få lära mig. Så började min första resa genom Sverige, ganska obekväm i en skraltig lastbil men ändå minnesvärd. Det var i huvudsak två företeelser som fascinerade mig med nyheternas, alltid lika oförglömliga, kittlingar i maggropen. För det första var det naturen, ganska olik den italienska; det skånska vårlandskapet med åkrar i olika färger, skogarna längre uppåt landet och alla sjöarna. För det andra var det en stunds paus någonstans i Småland där jag för första gången fick en varm korv med bröd och en Loranga. Jag, som aldrig någonsin hade smakat en kolsyrad dryck eller en varm korv, upplevde den där kvällen ett av mina största kulinariska ögonblick!

Vilket land! Min nyfikenhet hade inga gränser. Jag formligen dränkte Gerardo med frågor. ”Vad är det där? Vad står det på skylten? Hur uttalar man det och det?” Allt var nytt! Det kändes som att ha kommit till en helt annan världsdel.

Angelos gåva i bitar

Så småningom nådde vi i alla fall fram till Norrköping och jag inkvarterades i ett

gammalt trähus på Slottsgatan 145. Mitt rum skulle jag komma att dela med en annan grabb från San Biagio, Carmine Valente, som också var anställd hos Gerardo. När jag sent om kvällen packade upp min resväska upptäckte jag till min stora sorg att Angelos gåva, den sköra stenkakan, hade gått i bitar. Just i det ögonblicket gick det inte upp för mig att man kunde skaffa en ny, så jag sörjde verkligen förlusten. Så småningom köpte jag en annan skiva med lika bra inspelning. Jag spelade Fångarnas kör ganska ofta efter jobbet hemma hos Gerardo. Själv ägde jag ingen grammofon. Den oerhört mäktiga och vackra musiken och den patriotiska texten förde alltid mina tankar till byn med sina vackra omgivningar och till mina kära:

Flyg, tanke, på gyllene vingar.
Slå dig ner på sluttningarna, på kullarna
där fosterjordens ljuva vindar
doftar ljumma och milda.

Hälsa till Jordanflodens stränder
och Sions nedrasade torn.
Ack mitt fosterland,
så fagert och förlorat!
Ack minne, så dyrbart och ödesdigert! …

Då tänkte jag förstås på på min kära Mollarinoå där jag brukade bada med kompisarna om söndagarna, och de förstörda husen i byn, Collapalombakullen, platsen för våra glada utflykter till påsken, och sluttningarna där vi plockade granatsplitter efter kriget eller brasved till den öppna spisen. Texten fortsätter i än mer patriotisk anda, som väl uttrycker italienarnas känslor vid den tiden, 1842, då Italien var ockuperat av alla möjliga inkräktare; fransmän, österrikare och spanjorer.

För inte så länge sedan fick jag möjlighet att sjunga med i körstycket på Arenan i Verona. Den sympatiske dirigenten Daniel Oren lät publiken sjunga med i da capot. Alla stod upp men få hängde med. De flesta åhörare brukar ju vara utländska turister från närliggande badorter som Riccione, Rimini och Gardasjön eller ditresta över kvällen från Österrike och Bayern. Men jag sjöng med, för full hals! Vilken känsla, vilken kväll!

Nu återgår vi till vardagen i Norrköping och mitt nya hemland. Verkstaden, om man kan kalla den så, var ett fallfärdigt ruckel på Luntgatan 24. De saker vi producerade såldes på marknader runt om i Sverige, från Kivik i söder till Arvidsjaur i norr. Mina arbetskompisar var Chiarino Carinci, min reskamrat Umbertos äldre bror, Gerardos yngre bror Luigi och Carmine, min rumskompis. Så småningom dök också min barndomsvän Italo upp och gjorde oss sällskap. Hans ankomst innebar att tillvaron blev mycket lättare att uthärda. Vi pratade om byn, om våra gemensamma

lekkamrater och om våra kära som vi saknade oerhört. Vi skojade och vi sjöng medan vi göt det ”himla” gipset i formar.

SM i dragspel

Denna min första sommar i Sverige hölls SM i dragspel. En vinnare ifrån varje län skulle utses för att vid finalen i Stockholm den 30 juli tävla vidare om den eftertraktade segertrofén. Den 7 juli skulle Blekinges mästare koras. Eftersom vi ändå skulle fara till marknaden, till den så kallade Tossi’a Bonnada’n i Ronneby, där tävlingen skulle hållas, övertalade Gerardos systrar Anna och Filomena mig att ställa upp i dragspelstävlingen. Och så blev det. Inför ett fullsatt Folkets Park drog jag igång med den klassiska *Carnevale di Venezia* (”Karneval i Venedig”), eller ”Min hatt den har tre kanter” som vi kallar den på svenska. Melodin är egentligen ganska enkel, ja rentav monoton, men man kan spela den med oändliga och svåra variationer, vilket jag gjorde. Applåderna ville aldrig ta slut. I den stunden kunde jag förstå dem som dras likt magneter till scenen, som flugor till sockerbiten. Publiken släppte helt enkelt inte iväg mig, så jag framförde en annan klassiker för dragspel, Oliver Metras *La serenade* eller *Serenata spagnola* (”Spansk serenad”), som den kallas i Italien, som extranummer. En oerhört svår komposition som, i likhet med ”Karneval i Venedig”, är en dröm för en dragspelare att kunna framföra, och det kunde jag sannerligen. Det var inte vilka herrar som helst som satt i juryn, med Andrew Walter i spetsen.

Måndagen den 9 juli 1956 stod följande att läsa i Blekinge Läns Tidning:

> *En liten mörkhyad italienare – Giuseppe Cocozza – blev avgjort publikfavoriten då distriktsfinalen för Svenska mästerskapet i dragspel avgjordes i Ronneby Folkets Park i lördagskväll, inför 2 000 entusiastiska ungdomar. Den 16-årige Cocozza stod i absolut särklass men fick, fullt riktigt, inte ges några möjligheter att tävla om en SM-titel, då han saknar svenskt medborgarskap. Det blev istället Inge Nilsson från Asarum, som med sin La Mariposita av Pietro Frosini korades till distriktssegrare efter en charmant uppvisning.*

Andrew Walter och de andra i juryn var i alla fall överens om att tävlingens ”italiano” ”den glade Cocozza” var absolut bäst av de sju deltagarna. Då hade jag ingen aning om vem denne Andrew Walter var. Jag hade ju bara vistats i Sverige i två månader, men så småningom fick jag veta att han var en stor dragspelsvirtuos. Han tillhörde det gamla gardet av dansmusiker som komponerade både modern musik och gammeldansmusik och även mer seriösa stycken. Bland hans mest kända kompositioner och otaliga grammofoninspelningar föredrar jag ”Graningevalsen”, ”Lyssna på mej” och ”Vals i Vällingsjö”. I alla fall fick jag tillfälle att spela ”Livet i Finnskogarna” med Andrew Walter efter mitt officiella nummer. Och jag är övertygad om, som Andrew Walter uttryckte det, att även Carl Jularbo skulle ha uppskattat vårt framförande.

Dagen efter uppträdandet stod jag bakom marknadsdisken och sålde prydnadskonst igen. Många kände igen mig och hejade glatt. Jag fick till och med skriva autografer, speciellt till unga tjejer, den del av mänskligheten jag just då uppskattade mest.

”Tag fru och boskap från ditt grannskap”

Arbetet i verkstaden på Luntgatan 24 i Norrköping var ingen dröm för en levnadsglad tonårskille, men jobbet hade sina ljusa sidor. Viktigast av dem var att Gerardos syster Anna då och då hjälpte till med att måla de urnor vi tillverkade. Till en början la jag inte särskilt märke till Anna, eftersom jag vill minnas att jag fortfarande hade Pia i tankarna. Det sa inte ”klick”, men jag började banne mig känna något odefinierbart som jag inte hade upplevt tidigare.

Mellan gipsformar och sirligt målade urnor möttes så våra blickar – Annas och mina. Ögonkasten blev vår kärleks första brevväxling. Vi hade alla möjligheter att umgås eftersom hon bodde med sin familj på samma gård som verkstaden låg och vi därtill reste runt på samma marknader. Vart mina känslor för Pia tog vägen vet jag inte riktigt, men kärleken – den riktiga – uppstod mellan Anna och mig. Vi var bara snäppet äldre än Shakespeares Romeo och Julia, men vår saga fick ett lyckligt slut, om än efter en något nervös start.

Om det var mitt dragspelskunnande, eller Gud vet vad, som lockade är osäkert, men jag tyckte mig ganska snart ana ett visst intresse ifrån den jämnåriga Anna. Hur som helst var vi snart djupt kära i varandra. Ju mer jag lärde känna henne, desto mer blev jag övertygad om att Anna var den flicka som jag ville leva mitt liv med. Hon var snygg, nitisk och väluppfostrad. Dessutom hade vi gemensamma rötter. Det finns ett italienskt ordspråk som lyder *Moglie e buoi dei paesi tuoi* och betyder ungefär ”Fru och boskap från ditt grannskap”, eller som vi säger i Sverige, ”Lika barn leka bäst”. Vi höll vår kärlek hemlig. Bara Annas äldre systrar, tvillingarna Filomena och Elisa, kände till vårt förhållande.

Jag tror att de teg som muren, men kärlek är bland det svåraste som finns att dölja. Som en av skolastikens grundare, filosofen och teologen, Pierre Abélard, sade redan på 1100-talet: ”Kärleken är en sjukdom som inte kan döljas. Ett ord, ett ögonkast, ja till och med tystnaden förråder den.” För att vara nära Anna gick jag till hennes föräldrahem och deltog varje kväll i Rosenkransen som Annas mor Maria ledde. Så småningom fick övriga familjen reda på anledningen och då blev det liv i luckan! Annas föräldrar tyckte kanske att deras duktiga flicka förtjänade ett bättre öde än att bli bortgift med en fattig och oskolad pojke från San Biagio. Dessutom var vi ju sysslingar och alltså lite för nära släkt i deras ögon. Vi förbjöds att träffa varandra, men som vi alla vet; ju mer ologiska vissa förbud är, desto mer överträds de.

Nu är det så med ung kärlek, att den inte går att förhindra, såvida kontrahenterna inte låses in i var sin välbevakad cell. Så långt ville man väl inte gå, så Anna och jag träffades i smyg, allt oftare. Vi varken ville eller kunde avstå ifrån varandra. Eftersom vi träffades mer sällan började vi skriva brev.

Jag minns, som om det vore igår, vår första kyss, kanske den första för Anna - definitivt den första för mig. En kväll hösten 1956 klädde Anna dockor tillsammans med sina systrar, Elisa och Filomena, i ett rum på nedre våningen i det hus som jag själv också bodde i. Jag skulle just gå in till dem då jag mötte Anna i korridoren. Hon fick syn på mig, tvärstannade och lutade sig mot väggen. Aldrig glömmer jag det uttryck av översinnlig lycka som strålade i hennes ögon. Nu, tänkte jag och gick fram till henne. Vi tittade på varandra och så föll vi i varandras armar. För ett kort ögonblick var två själar förenade i en tanke och två hjärtan i ett slag. Det har gått 54 år sedan dess och fortfarande kan jag se henne, lutad mot väggen, klädd i en mörkblå, veckad kjol och en ljus, blommig blus under en blå tröja.
I övrigt gick livet sin gilla gång. Sommaren och hösten 1956 reste vi runt på allehanda marknader som i regel hölls fredag, lördag eller söndag. Övriga dagar stod jag i verkstaden och fyllde på förrådet. Nostalgiskt och med glädje minns jag de gånger vi glada ungdomar åkte i Gerardos bil och hela vägen sjöng vackra sånger som jag hade hunnit lära mig. Det var ”Vita syrener”, ”En sliten grimma”, ”Gamle Svarten” och så de italienska folkmelodierna ”Den lilla blombuketten” och ”Jägaren i skogen”. En av de allra första svenska sångerna jag lärde mig var av förståeliga skäl ”Lilla vackra Anna”. Och det kan hända att jag ännu idag framför den i såväl Annas som andras närvaro. Den är så vacker! En annan vacker sång som ofta spelades i radio och som jag gärna lyssnade på, men som jag aldrig lärde mig helt, var ”Den flickan ska bära mitt efternamn”, med Gunnar Wiklunds ljuva stämma. Men så blev det i alla fall!

Första bekantskapen med svensk film

Denna höst såg jag för första gången svenska filmer. Särskilt minns jag Arne Mattssons ”Hon dansade en sommar” med den barbröstade Ulla Jacobsson och Folke Sundquist i huvudrollerna. Jag blev så betagen av filmen att jag såg den om och om igen många kvällar efter varandra. Inte för Ullas bara bröst förstås, utan för att filmen var så romantisk och innehöll vacker musik och underbara sånger som ”Där näckrosen blommar”, ”Konvaljens avsked” och Nils Ferlins ”Får jag lämna några blommor”, som jag tidigare inte hade hört och som gjorde stort intryck på mig. Handlingen och musiken, allt var underbart vackert. Ganska snart lärde jag mig att både sjunga och spela dem alla. Jag minns även Gustav Molanders film ”Sången om den eldröda blomman”, med Jarl Kulle, en av mina favoritskådespelare, i huvudrollen tillsammans med Anita Björk. Den vackra sången ”Visa vid midsommartid”, som förekommer i filmen, sjunger jag fortfarande då och då.

Du lindar av olvon en midsommarkrans
och hänger den om ditt hår.
Du skrattar åt mångubbens benvita glans,
som högt över tallen står.
I natt skall du dansa vid Svartrama tjärn i långdans,

i språngdans på glödande järn.
I natt är du bjuden av dimman till dans,
där Ull-Stina, Kull-Lina går.

Den första julhögtiden hemifrån började närma sig. Jag längtade hem till mina föräldrar och mina båda små systrar, Maria tio år och Benedetta åtta. I början av december fick jag ett brev från far. Han skrev att mor inget annat gjorde än grät och ville att jag skulle komma hem, åtminstone över julen. Vidare skrev far att det inte alls stod bra till med Maria. Vid ett besök hos läkaren hade denne upptäckt en fläck på ena lungan, alltså början till tuberkulos. Far berättade också att Maria hade avgivit ett heligt löfte till madonnan, så att hon måtte bli frisk och bar som seden påbjuder svarta kläder. Tack och lov hörsammade den heliga jungfrun hennes rop. Maria tillfrisknade helt inom loppet av ett år. Hur gärna jag än ville var det omöjligt att resa hem, inte minst av ekonomiska skäl. Så jag fick försöka dämpa min hemlängtan. Närheten till min kära Anna underlättade.

Du gamla du fria

Året därpå, 1957, började bekymren hopa sig. Hösten innan hade revolutionen i Ungern brutit ut. Bortåt 200 000 ungrare flydde landet och många sökte sig hit. Som en direkt följd av detta blev det betydligt svårare att få uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige. Ett någorlunda säkert sätt att få sina tillstånd var att söka jobb som skogsarbetare, en yrkeskategori som det var ont om. Eftersom jag absolut inte ville resa tillbaka till Italien sökte jag, och fick, anställning på Ökna säteri i Katrineholmstrakten. Jag var beredd att göra vad som helst för att få stanna i Sverige. På den tiden bodde Annas faster Carmela med familj på Ökna säteri. Carmelas make Guerino, liksom hans yngre bröder Pietro och min medresenär, Umberto, arbetade där. Jag blev inackorderad hos Umberto och hans hustru som nyligen hade anlänt, och fick betala tio kronor om dagen för kost och logi. Fem månader kom jag att bli kvar på Ökna säteri, från juli till december.

Umberto och hans bror Pietro jobbade i skogen som kompanjoner. Jag visste naturligtvis ingenting alls om skogsarbete, bortsett från att jag hemma i San Biagio ibland hade hämtat in brasved till vår öppna spis. Så jag frågade bröderna om jag fick vara med i deras lilla ”bolag” under en provtid på tre månader, den tid som behövdes för att söka uppehålls- och arbetstillstånd. De här grabbarna hade god erfarenhet av skogsarbete från Italien. De accepterade mig – om än motvilligt.

Än så länge var det juli och sommarmånaderna krävde andra arbetsinsatser. Det kom att bli en trevlig sommar då jag fick köra traktor, hjälpa till med höbärgningen och röja diken inför hösten. Jag trivdes verkligen som fisken i vattnet ute i naturen med den friska rena luften, jämfört med den tråkiga och instängda verkstaden i Norrköping och allt gipsdamm. Kanske hade jag trivts med att jobba i naturen som far eventuellt tänkte sig när han kom hem den där kvällen med fåren från marknaden i Atina? Om den kommande vintern var jag lyckligt ovetande. Tack och lov var det ju inte många mil mellan Katrineholm och Norrköping. Då och då tog jag tåget till hemliga möten med min Anna. Vi fortsatte också att skriva brev till varandra, Anna och jag. Det blev massor av brev, och alla har vi sparat. De fyller en stor koffert. Jag

håller dock inte med George Bernard Shaw som lär ha sagt att ”den fulländade kärleksförbindelsen ombesörjes per post”.

Ägarna till Ökna säteri hette Thörnqvist och var mycket tillmötesgående. De hjälpte mig så småningom ur ett och annat dilemma. Han var ingenjör till yrket och hans hustru var född grevinnan Cronhjelm. Ingenjör Thörnqvist tyckte väldigt mycket om min dragspelsmusik och jag fick ofta spela på slottet för parets gäster, inte sällan i duett med ingenjören själv som var en utmärkt pianist.

Här fick jag höra Elvis Presley för första gången. Sonen i huset brukade spela hans låtar på grammofon, dock inte *It's now or never*, det vill säga 'O Sole Mio. När Elvis så småningom spelade in den blev sången populärare än någonsin. Den kom att bli, förståeligt nog, min favorit av alla Elvis låtar, jämte psalmen ”O store Gud”, *How Great Thou Art*. Namnet Elvis Presley omges alltjämt av en glans och bländande magi, som runt vilken profet som helst. Det är ju sant att Nobel uppfann dynamiten, Marconi den trådlösa telegrafin och Strindberg förnyade dramatiken. Det är onekligen bravader av stora mått, men jag vill mena att Elvis är minst lika betydelsefull. Han göt samman bluesen och countryn och kryddade med några slevar gospel. Resultatet blev det som vi kallar rock'n roll.

Ibland tog Thörnqvist med mig till Centralhotellet i Katrineholm, där jag uppträdde solo. Förutom att jag blev bjuden på god mat fick jag alltid en slant av både krögaren och den godhjärtade ingenjören. Thörnqvist tänkte sig nog att jag skulle få plats i någon orkester. Denne kloke man hade redan förstått att jag saknade anlag för skogsarbete, och ville på något sätt hjälpa mig att få mina tillstånd förnyade. Tänk om jag hade fastnat i ett gammeldansband och därmed hade gått miste om mitt fantastiska liv!

Min värld rasar samman

Så kom den obevekliga hösten. Bröderna Umberto och Pietro satte med vana rörelser och uppenbart handlag igång med skogsavverkningen. Jag gjorde en slät figur och skälldes – med viss rätt – för oduglig. Ryktet gick att bröderna mer eller mindre försörjde mig, eftersom jag inte presterade tillnärmelsevis så mycket som de. De uteslöt mig som kompanjon, fullt medvetna om att jag aldrig skulle klara mig på egen hand, vilket i sin tur skulle innebära att jag inte skulle få mitt arbets- och uppehållstillstånd.

Det blev en fruktansvärd vinter. Snorig och ganska hjälplös pulsade jag runt i snön och försökte fälla träd, hyvla och stapla veden metervis så gott jag förmådde. Arbetet höll på att ta kål på min unga lekamen. För en kubikmeter fick man 8 kronor och 50 öre. Jag hade inte en chans. Jag lämpade mig dåligt som skogsavverkare. Jag tvekar inte att säga att detta var den svåraste perioden i mitt hittillsvarande liv. Den hemska tanken att behöva återvända till byn som en misslyckad yngling och kanske aldrig få återse min älskade Anna höll mig vaken hela nätterna.

Vanmäktigheten och de allvarliga bekymren som hopades för varje dag som gick

gjorde att jag magrade ordentligt. Jag var rädd för att mitt nervsystem och mitt stackars hjärta, som nu sedan en tid tillbaka hade varit utsatt för de hårdaste prövningar, skulle ge vika i vilket ögonblick som helst. Min enda tröst var återigen Anna. Henne anförtrodde jag alla mina bekymmer.

Jag blev vittne till det telefonsamtal som ingenjör Thörnqvist fick angående avslag på min begäran. Med egna öron hörde jag hur Thörnqvist uttalade följande: ”Hur i Herrans namn har ni tänkt er att en yngling på 18 år, utan någon som helst erfarenhet av skogsarbete, skall klara skogsavverkning mitt i den svenska vintern?” Men sådana var reglerna. Vad brydde sig myndigheterna om att en ung pojkes hela värld rasade samman. Ut skulle jag! Det kändes, drastiskt uttryckt, som om man tog ifrån mig tallriken medan jag utsvulten just börjat äta.

Jag for till Norrköping i hopp om att få fira jul, troligen den sista på svensk mark, nära Anna. Nu blev det annat ljud i skällan! Alla var mycket snälla mot mig, till och med Annas föräldrar. Dagen före julafton möttes Anna och jag på gården. Där stod hon framför mig i snöyran och jag förstod direkt att allt inte stod rätt till. På min fråga om vad som stod på, gav mig Anna gråtande det något överrumplande beskedet att hon var gravid. Jag höll om henne och gjorde vad jag kunde för att lindra hennes gråt, och tänkte – ”vad ska vi ta oss till?”

De första vi vågade berätta det för var Annas bägge systrar Filomena och Elisa. Först annandag jul vågade vi, via budbärare, underrätta Annas föräldrar om vad som komma skulle! Själva tog vi en taxi hem till Gerardo där vi stannade hela dagen. Fram på eftermiddagen började det hända saker. Faster Carmela dök upp, gick fram till Anna och spottade henne rakt i ansiktet. Vi blev utskällda efter noter, bägge två. Anna for hem och jag blev kvar hos Gerardo över natten. Morgonen därpå skulle jag ta tåget tillbaka till Italien.

Med ett hjärta till bristningsgränsen fyllt av sorg packade jag mina tillhörigheter. Trots allt hade jag en intensiv känsla av att jag skulle komma tillbaka till Anna, och det ganska snart. Ingenting i världen kunde förhindra detta, sa jag till mig själv i taxin på väg till järnvägsstationen med krossat hjärta, ensam och övergiven. Min framtid var hos Anna och den lilla varelse som hon bar på.

Tillbaka till byn

Det blev en snar avfärd tillbaka till San Biagio. Det var en barskrapad, sorgsen och skuldtyngd yngling som återvände till fädernejorden. Jag kände mig totalt misslyckad och var mycket ledsen för att vissa tycktes tro att jag gjort Anna med barn avsiktligt, för att få stanna i Sverige, eller som andra trodde, för att bli ingift i den välbärgade Palombofamiljen. Det är lätt att skapa skuldkänslor hos en ung människa, trots att Anna redan var ett par månader på väg med vårt barn då jag fick avslaget på min ansökan om tillstånden. Huvudsaken var emellertid att Anna kände till hur det förhöll sig. Alla i byn visste att Annas far Antonio inte var att leka med om sinnet rann över, vilket hände ganska ofta. Många rådde mig att inte åka tillbaka

till Sverige. Mina föräldrar var mycket oroliga, men de avrådde mig däremot aldrig ifrån att resa tillbaka.

För mig var det fullständigt självklart att jag skulle tillbaka till Anna, inte bara för att ”fullgöra mina förpliktelser”, som man lite torrt brukar uttrycka det. Jag ville vara hos min flicka och vårt väntade barn. De drygt två månader som jag gick omkring i San Biagio och längtade var den tråkigaste och mest meningslösa tid jag har upplevt. Anna och jag höll kontakt med varandra brevledes. Då och då ringde vi även till varandra. Med Annas föräldrars tysta samtycke bestämde vi att vi skulle gifta oss så snart jag var tillbaka i Sverige. En stor tröst under denna tid var Annas mormor Lucia. Till skillnad från Annas andra släktingar var hon inte ond på mig och inte heller förebrådde hon mig något. Jag besökte henne nästan varje kväll. Vi satt vid den öppna spisen och pratade och bad Rosenkransen ihop med andra tanter.

Tant Lucia, en minst sagt helig kvinna i ordets rätta bemärkelse, hade gått igenom mycket här i livet. Som ung brud följde hon sin make, Gerardo, till det förlovade landet Amerika. De bosatte sig i Boston, där Annas mor Maria föddes 1911. Vistelsen i Amerika blev emellertid inte lång, eftersom maken kallades hem för att kämpa i första världskriget. Gerardo miste livet i kriget och Lucia blev ensam med fyra små barn att försörja. Hon gifte aldrig om sig. Hon var avgudad av sin familj och älskad och respekterad av alla i byn. Lucia levde och verkade sannerligen efter Den Helige Benedikts regel: ”bed och arbeta”. Hon blev 98 år. Anna och jag lägger alltid en blomma vid hennes grav närhelst vi besöker byn.

Åter till mitt nya hemland

I mitten av mars 1958, och ännu inte fyllda 19, stod jag åter på svensk mark, och mitt vuxenliv började på allvar. Nå, lönnmördad av en ilsken blivande svärfar in spe blev jag nu inte. Men jag fick veta att jag levde. Den första ordern jag fick var att omedelbart klippa håret kort-kort, som en soldat. Han såg militärtjänst i alla dess former som ett straff och eftersom jag hade syndat, enligt hans sätt att tänka, skulle jag straffas. Kvarterets frisör kortade min frisyr avsevärt, men Antonio var inte nöjd. Barberaren tittade förvånad på mig och undrade hur det stod till, då jag en kort stund efter den första klippningen bad honom klippa mig ännu kortare. I min situation fick jag förstås ta skeden i vacker hand och göra som jag blev tillsagd. Den gången var jag sannerligen bara en hårsmån från att förvandlas till vad man idag kallar ett skinnhuvud.

Det var inte självklart att jag skulle få uppehållstillstånd, trots att Anna väntade vårt barn. Då jag kom tillbaka avslog de svenska myndigheterna återigen min ansökan. Emellertid hade Annas far, genom bekanta i Stockholm, kommit i kontakt med advokat Einar van de Velde, som gjort sig känd som en mycket Italienvänlig person och han hade också hjälpt många italienare i trängda situationer. Han hade uppenbarligen goda förbindelser med myndigheterna, för jag fick omgående uppehållstillstånd beviljat för en månad och sedan även förnyat för tre månader. Låt gå

att det kostade en ganska saftig slant. Därefter fick jag mina tillstånd förnyade den vanliga vägen.

Kyss Carlsson

Van de Velde var son till häradshövding Axel Carlsson. Denne Axel Carlsson och hans kollega Vilhelm Hellborg bekostade själva sina insatser som försvarsadvokater när Biagio Valente och Giuseppe Iaconelli (observera att det varken var min gode dragspelslärare eller Angelinas far – frimärkssamlaren ni vet – bägge med samma namn), två kringresande musikanter från San Biagio, åtalades för det så kallade Hammarbymordet. Så här gick det till: I december 1913 mördas en apotekare i sitt hem i Hammarby i Uppland. Grundlösa misstankar riktas mot Iaconelli och hans reskamrat Valente. Ingen av dem talar svenska, vilket inte hindrar polisen att hålla förhöret på svenska. Ingen hänsyn tas heller till att Valente är efterbliven. Det är inga problem att få honom att erkänna. Frågan är om han hade en aning om vad han erkände, då otaliga vittnen kunde intyga att de bägge herrarna inte varit i närheten av brottsplatsen när mordet begicks. Valentes mor blir naturligtvis överlycklig då sonen frias i rätten. Hon reser sig från sin åhörarplats, rusar fram till domaren för att som tack kyssa dennes händer. Domaren drar åt sig händerna och nickar mot försvarsadvokaten Axel Carlsson med orden: ”Nej, nej! Kyss Carlsson i stället!” Ännu på 1970-talet figurerade dessa ord i Kardemummas sommarrevy.

När det här hände fanns det knappast någon allmän rättshjälp för häktade i Sverige. Rättegången rönte stor uppmärksamhet, inte minst i de anklagades hemland Italien. Efter rättegången reste Axel Carlsson dit och han blev där föremål för stora hyllningar. Han reste runt och mottog utmärkelser och hyllningar från hela Italien, men mig veterligen visade han sig aldrig i San Biagio. Det borde han ha gjort, först av allt för att se hur det var ställt med de båda oskyldigt åtalade Iaconelli och Valente.

I staden Alassio vid den italienska Rivieran utnämndes Axel Carlsson till hedersmedborgare och den italienska staten förlänade honom orden Corona d’Italia. Han erhöll dessutom tiotusentals brev från hela Italien. Vilken annan nation i världen kunde ha visat en så översvallande tacksamhet för den hjälp som hade lämnats två fattiga, obetydliga landsmän i ett främmande land?

I Sverige däremot förhöll sig saker och ting helt annorlunda. Allmänheten var mer eller mindre övertygad om att italienarna var skyldiga och hatet mot allt italienskt fick fritt utlopp. På den tiden åtnjöt Italien eller italienare i allmänhet inte den popularitet i Sverige som fallet är idag.

Då, alltså i början av 1900-talet, förekom det inga turistresor till det soliga landet i söder. Det fanns inget italienskt kulturinstitut i Stockholm och heller inget svenskt sådant i Rom. Den italienska kolonin i Stockholm, och i övriga Sverige för den delen, var tämligen liten. Inga italienska specialarbetare arbetade vid våra stora industrier som de kom att göra senare, vid Kockums i Malmö, SKF i Göteborg, SAAB i Linköping, ASEA i Västerås och Atlas Copco i Nacka. Ännu så länge bestod den lilla

kolonin av gipsarbetare, mosaikläggare, stuckatörer, ballongförsäljare, positivhalare och gårdsmusikanter, alla så gott som utan undantag hederliga och skötsamma människor. Men hos den breda allmänheten gjordes ingen åtskillnad mellan dessa mörkhyade sydlänningar och de laglösa.

Jag vill här passa på att framföra mina synpunkter när det gäller invandringen av de italienska specialarbetarna till ovannämnda industrier. Vid andra världskrigets slut låg stora delar av Europa i spillror. Italien var ett av de länder som drabbats värst, medan Sverige hörde till de få som skonats helt, åtminstone materiellt. Svensk industri var helt intakt och följaktligen i ett mycket gott utgångsläge. Man började tala om högre levnadsstandard samtidigt som man utformade en ny politik med nya välfärdsmål. För att nå dessa behövde man fler arbetare i produktionen. Sverige bestämde sig för att rekrytera utländsk arbetskraft, bland annat från Italien. Tyskland och Österrike var andra tilltänkta länder. Under en tioårsperiod anlände över 1 200 italienska specialarbetare till de svenska industrierna, något som tveklöst bidrog till att skapa den svenska välfärden. Det var inte vilken arbetskraft som helst, utan yrkesutbildade detaljmontörer, filare, svarvare och fräsare, samtliga utvalda på plats i Italien.

Med italienarnas ankomst till nämnda industrier kom också den första mera exotiska invandrarkulturen till landet. De förde med sig nya grönsaker, spännande kryddor (vitlök?) och annat som de ofta odlade i koloniträdgården. Pastarätter blev allt vanligare och de första pizzeriorna öppnades – och våra matvanor kom att drastiskt förändras med tiden.

Arbetslösheten var visserligen stor i Italien, då industrierna ännu inte hade återuppbyggts fullt ut. Det skulle dock komma att ske ganska snart och till dessa hade man behövt den utbildade arbetskraft som landet blev av med. Tack vare det mycket generösa amerikanska biståndet och medel från Marshallhjälpen, tillsammans nästan fyra miljarder dollar, kunde landet vid slutet av 1950-talet och några år in på 1960-talet ändå uppnå det som kom att kallas ”Det italienska undret”. Under denna period ökade industriproduktionen med nästan tio procent varje år.

Jag undrar fortfarande hur Sverige, helt skonat från kriget, kunde tillåta sig att beröva det krigshärjade Italien dess kvalificerade arbetskraft som landet mer än väl behövde? Men plats för en ensam och fattig och, kanske framför allt, icke yrkesutbildad 17-åring fanns det inte. Han skickades tillbaka till det land varifrån han kommit. Skamligt och hjärtlöst!

En ung familj blir till

Anna och jag fick inte träffas förrän på bröllopsdagen, vilket verkade lite löjligt med tanke på hennes alltmer framträdande graviditet. Vi gifte oss om aftonen söndagen den 20 april 1958 i den katolska Birgittakyrkan i Norrköping. Vigselförrättare var kyrkoherde Gösta Pontén. Annas fem syskon, Gerardo, Luigi, Elisa, Filomena och Silvana var med under vigselceremonin. Min blivande svärfar Antonio satt hemma och tjurade medan Annas mor Maria förberedde den enkla bröllopsmiddagen. Anna var klädd i en kort blå klänning och jag i en enkel gråsvart kostym. Att klä bruden i vitt var inte att tänka på då det var tydligt att hon inte längre var jungfru. Annas mage putade betänkligt eftersom hon var i sjätte månaden. Det var ingen skillnad mellan protestanter och katoliker när det gällde det omöjliga i att presentera en havande brud i vitt. Felaktigt har de kyrkliga traditionerna satt ett likhetstecken mellan vitt och oskuld. Från början var det faktiskt så att vitt var tecken på att man gick vidare i livet, in i någonting nytt. Det gällde också konfirmander och småbarn som skulle döpas.

Bröllopsmiddagen hölls i Annas mammas kök tillsammans med svärmor och syskonen. Vi avnjöt en enkel pastarätt. Svärfar tjurade fortfarande och ville inte vara med. Både Anna och jag beordrades att arbeta på vår bröllopsdag, Anna i sitt leksaksstånd i hörnet av Norra Promenaden och Kungsgatan och jag i verkstaden där gipsdammet rykte om öronen.

Fram till bröllopsdagen hade jag bott i samma fallfärdiga kåk som tidigare, men utan min arbetskamrat Carmine som hade flyttat tillbaka till byn. Jag hade inte tillbringat många timmar i Norrköping efter min återkomst förrän jag åter stod i verkstaden. Den enda skillnaden var att jag inte längre arbetade för Gerardo utan istället för min svärfar som tog ut min intjänade lön i form av figurer som han själv sålde vidare. Min årslön från svärfar var 5 000 kronor netto. Anna fick ingen lön alls. Hennes pappa hade gjort klart att barnen i hans familj skulle arbeta och stanna hemma tills de blivit myndiga vid 21 års ålder. Därefter ansågs ungarna redo att göra som de ville. Därmed var vi fast i Norrköping till 1960.

Anna och jag flyttade in i en liten tvårumslägenhet utan kök bredvid svärföräldrarnas. Våra måltider åt vi hos dem, eftersom helpension ingick i årslönen. Att arbeta för svärfar och också bo så nära var en ren plåga. Han var inte lätt att tas med. Man beskylldes för allt möjligt och det gick inte en dag utan bråk. Mitt stöd under denna svåra tid var återigen Anna, som ständigt gick emellan och försvarade mig. Inte en endaste gång under de nästan tre långa åren vi bodde så nära svärföräldrarna tog hon faderns parti, även om det någon gång kunde ha varit befogat. Ingen är ofelbar, allra minst jag själv. Den som led mest av oss alla var nog ändå Anna.

Madeleine kommer till världen

En dag när jag packade prydnadsfigurer i verkstaden hörde jag min svärfar plötsligt skrika högt ifrån gården *”É nata Addolorata, é nata Addolorata”* (”Addolorata är född, Addolorata är född”). Vårt första barn, vår älskade Madeleine, hade kommit till världen. Klockan var två på eftermiddagen den 16 juli 1958.

Addolorata, ett ovanligt, dock ännu förekommande, kvinnonamn i den gammalmodiga södra halvan av Italien där San Biagio ligger, kan betyda nedslagen, ledsen eller, mest troligt, smärtfylld. Svärfar tyckte att han hade fått ”lida” så pass mycket för denna varelses ankomst till världen, att han i sin vildaste fantasi menade att vi skulle ge henne det namnet. Han var självklart omedveten om att vi, flickebarnets föräldrar, redan i början av vårt förhållande hade bestämt att om första barnet blev en flicka, så skulle hon heta Madeleine. Och så blev det.

Samma dag vid elvatiden hade jag följt med Anna i taxi upp till sjukhuset, lämnat henne där och själv återvänt till jobbet. Vid svärfars skrik sprang jag upprymd av glädje till lägenheten, bytte kläder och gav mig iväg i ilfart till det relativt närbelägna sjukhuset. Under vägen hann jag i brådskan handla röda rosor, medan mina tankar fylldes undan för undan av allehanda spörsmål: ”Är hon lik Anna, eller mig, eller vem? Har hon mörkt hår, är hon stor?”

Jag gick först till Anna som genast talade om för mig, för att liksom poängtera att hon hade ”gjort” någonting alldeles extra, att flickebarnet var gudomligt sött och hade massor av svart hår. Vid detta besök fick jag inte hålla min dotter i famnen, vilket jag högt önskade. Istället blev jag hänvisad till ett rum intill det där nyfödda bebisar låg i sina pyttesängar. Genom en glasruta fick jag för första gången se en levande varelse som jag hade varit med om att skapa, någon av mitt eget kött och blod.

Innan sköterskan uppenbarade sig, för att inifrån rummet peka ut för den ängslige unge fadern vilken av alla dessa nyfödda småttingar som var ”underverket”, försökte jag själv att lista ut vem det kunde vara. Ögonen sökte runt flera varv i rummet och fastnade till sist vid en liten söt varelse med svart hår. Det är hon, sa jag till mig själv. Det är hon, min lilla Madeleine! Mycket riktigt, så snart sjuksköterskan kom in så flyttade hon fram just den lilla varelsens säng till glasrutan, så att jag skulle få se henne på nära håll. Där stod jag en lång stund och betraktade vår lilla dotter tills besökstiden var över. Därefter gick jag på nytt in till Anna för att krama och tacka henne än en gång. Överlycklig och förväntansfull återvände jag långsamt till jobbet.

Anna och vår lilla tös fick stanna kvar på sjukhuset en hel vecka medan jag var så illa tvungen att följa med svärföräldrarna till Kiviks marknad. Vi kom i alla fall tillbaka i lagom tid för att hinna hämta hem ”tjejerna” från sjukhuset. I taxin hem satt nu två lyckliga men samtidigt bekymmerstyngda unga föräldrar, ännu inte fyllda 19, med gudagåvan i den stolte faderns famn. Hela vägen höll jag tösen på vänstra armen tätt intill mitt bröst, medan min högra hand hade ett fast grepp om Annas händer. Vi yttrade inte många ord i taxin utan tittade mest på varandra och tösen hela tiden, liksom för att tala om för varandra: ”Titta vad vi har åstadkommit!”

Väl hemma fylldes snart vårt lilla hem med släktingar. Svärfar syntes dock inte till, men han hade låtit framföra att han önskade se barnbarnet och krävde att Anna skulle komma dit med henne. Det vägrade Anna bestämt. ”Vill han se flickan, får han allt ta sig hit”, lät Anna meddela och så blev det. Han tittade på flickan utan att ta upp henne i sina armar och han hade fräckheten att säga till Anna att kalla henne för Addolorata. Anna svarade honom spydigt men stolt. ”För dig är hon en smärta kanske, men för mig är hon kärlek.”

Strax innan den lyckliga nedkomsten köpte Anna en begagnad barnvagn för 30 kronor. I denna låg nu vår lilla ängel inlindad som en mumie. Annas mor Maria hade sagt att man skulle göra så med nyfödda så att de inte skulle få krokiga ben. Så hade man gjort i byn i alla tider hade hon sagt. Anna, i all sin okunnighet på området, följde rådet, fast bara i en månads tid, varefter hon av någon yrkeskunnig person fick rådet att göra som man gör i Sverige, klä barnet och bädda som vanligt. Madeleine fick en splitterny barnsäng så snart det första barnbidraget anlände.

Att inte bli accepterad som svensk medborgare

I och med att Madeleine hade kommit till världen hoppades både Anna och jag att svärfar skulle lugna ner sig något. Så blev det inte. Han fortsatte som förr att ständigt bråka och förolämpa mig. Vi var så illa tvungna att stå ut med det, vad annat kunde vi göra? Tanken att ge sig av dök naturligtvis ständigt upp. Men hur skulle det gå till? Varken Anna eller jag hade körkort och inte heller medel för att skaffa oss en bil, så att jag på egen hand skulle kunna ge mig ut på marknader. Och var skulle vi bo? Vem var villig att hyra ut en lägenhet till en ung invandrarfamilj utan ens ett fast jobb?

Som om detta inte var nog, fick vi, någon månad efter att vi gift oss, uppleva en av våra livs största besvikelser då Anna och hennes systrar Filomena och Elisa ansökte om svenskt medborgarskap. Medan de båda systrarna godkändes som svenska medborgare, förvägrades Anna detta, med den ofattbara motiveringen att hon hade gift sig med – hör och häpna – en italienare! Till en början trodde vi att det var ett skämt, trots att det inte var första april. Snart nog vi fick snart klart för oss att det inte alls rörde sig om något skämt. Myndigheterna måste ha haft samma felaktiga uppfattning om mig som min svärfar hade, alltså en oduglig yngling som kunde tänkas ligga samhället till last. Ingen hänsyn togs till att Anna kommit till Sverige redan som sjuåring och gått den obligatoriska sexåriga folkskolan och till och med

ett år i realskola. Tänka sig att det i 1950-talets Sverige kunde förekomma en sådan ofattbar form av diskriminering.

Anna blev begripligt nog djupt ledsen och förolämpad. Stolt som hon var, och alltjämt är, bestämde hon sig för att aldrig mer ansöka om svenskt medborgarskap, och så har det blivit. Och jag som är boven i dramat så att säga, måste följa hennes orubbliga beslut. Det betyder naturligtvis inte att vi inte älskar detta land.

Det gör vi sannerligen – och det högt. Vi är djupt tacksamma över att vi här har fått möjligheten att utvecklas och förverkliga våra drömmar

Inom en snar framtid hoppas vi kunna få dubbla medborgarskap, som det ryktas om i skrivande stund. Vi är födda i Italien men har levt och verkat i Sverige, så vad vore mer naturligt än att få kalla sig svenskitalienare eller italiensvenskar? Kosmopolit som jag tror att jag är, fäster jag kanske ändå inte alltför stor vikt vid detta. En journalist som nyligen frågade var jag hade mitt hemland svarade jag: ”Mitt hemland är där jag arbetar eller befinner mig, vare sig det är i Sverige, Italien eller Kina. Det är ändå samma himmel och samma stjärnor överallt”. Jag ser det också så som vår högst kulturella drottning Kristina uttryckte sig: ”Man bör betrakta hela mänskligheten som sin familj och universum som sitt fosterland.”

Det är klart att man aldrig kan överge sitt ursprung och man bör hålla minnen därom ständigt vid liv – hur innehållslösa eller negativa dessa än kan ha varit. ”Man kan driva ut en människa ur hennes fosterland men inte fosterlandet ur hennes hjärta”, har den amerikanske författaren John Dos Passos sagt. För mig har den 50-åriga bortvaron ifrån mitt fädernesland medfört att jag ständigt velat fördjupa och vidga mina kunskaper om det. ”Att vara okunnig om fäderneslandets historia är som att aldrig vara född”, brukade Cicero säga. Här vill jag tillägga att det är ännu viktigare att vara kunnig om sitt nya hemland, inte bara om dess historia utan än mer om dess seder och bruk, men framför allt och viktigast om dess språk.

Som chefen för Franska Akademien, Maurice Druon, sade en gång: ”Språket är en nations själ.” Och som Eamon De Valera, 1900-talets ledande irländske statsman, uttryckte det: ”Språket är nationaltillhörighetens främsta kännetecken.” Eller som en före detta brittisk ambassadör i Tokyo svarade när han tillfrågades varför så få journalister från väst som var placerade där talade japanska: ”Om du kan tala bra japanska, så är du japan.” Och så är det onekligen.

Från den första stunden jag satte mina fötter på svensk mark en majdag för ett halvt sekel sedan, och med ens kände att här vill jag leva, här vill jag dö har jag ständigt försökt att efterleva och fördjupa mig i Sveriges historia, språk och seder. Av den anledningen har jag sällan eller aldrig känt mig som främling eller invandrare i detta land.

En begivenhet till stundar

Hösten 1958 förlöpte utan nämnvärda händelser. Ju större vår lilla ängel blev, desto roligare var det. Jag lärde mig snart tre vaggsånger utantill: ”God natt Irene”, ”Sov

du lilla videung" och "John Blund". Dessa kom att bli vaggsångerna som våra småttingar brukade somna till.

I mitten av februari 1959 talade Anna om för mig: "Jag är med barn igen". Jag blev överlycklig. Nu började våra önskningar att uppfyllas, tänkte jag för mig själv. Redan i början av vårt förhållande hade Anna och jag, i hemlighet, bestämt att vi skulle ha två barn och de skulle heta Madeleine och Paolo. När helst vi nämnde detta i vårt flitiga brevskrivande så skrev vi PAMP som stod för Peppino–Anna–Madeleine–Paolo. Vår lilla Madeleine hade börjat ta sina första steg, och denna sommar skaffade vi en barnkärra åt henne. Varje söndag promenerade vi den långa vägen till Annas bror Luigi, som hade köpt sig ett hus i Karlsro i utkanten av Norrköping. Hos Luigi övernattade vi även ibland, kanske mest för att få vara ifrån svärfar en stund. Annas mage putade ut mer och mer och jag håller fullständigt med Sokrates som påstod: "Det finns ingenting vackrare än en båt med svällande segel och en havande kvinna". Anna följde ändå med på marknaderna medan hennes mor Maria såg efter lilla Madeleine som nu hade hunnit bli ett helt år och var sötare än någonsin. Jag brukade skoja med Anna och påstå att vi hade fått med fel baby från BB, för så som vi ser ut kan vi inte ha satt en så söt varelse till världen. "Tror du ja", brukade Anna svara.

Medan jag vid kvällningen den 17 oktober 1959 höll på att packa varor, som skulle levereras dagen därpå, hörde jag min svärfar gallskrika inifrån huset *"É nato Alessandruccio, é nato Alessandruccio"*. ("Lille Alexander är född, lille Alexander är född") . Att svärfar skrek min morfars namn istället för min farfars, Domenicantonio, berodde helt enkelt på att det redan fanns ett barnbarn till farfar i byn som hette så, alltså en kusin till mig, och därför tog svärfar för givet att vi skulle ge vår son min morfars namn. Och att det var just Annas far som för andra gången tog emot den glada nyheten från BB berodde på att Annas mor inte kunde svara när telefonen ringde eftersom hon inte hörde så bra och dessutom knappt kunde ett ord svenska.

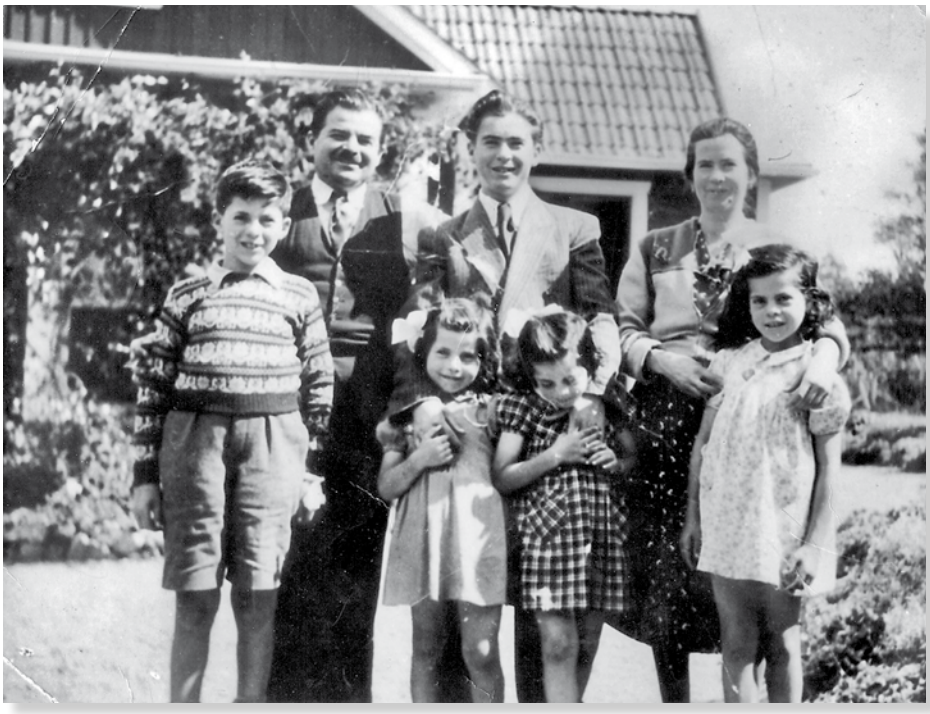
Vårt andra barn, vår käre son Michael, kom till denna värld klockan fem denna söndagseftermiddag. PAMP-drömmen blev verklighet! Fast istället för ett P som sista bokstav blev det ett M till.

I början accepterade Anna, om än motvilligt, att vår son skulle heta Paolo men hon ändrade sig så småningom – och jag med. Alexander, som min morfar hette, ville hon heller inte godta, vilket jag däremot inte kunde förstå för Alexander eller Alex hade varit lika bra som Michael. Min farfars namn Domenicantonio var inte ens att tänka på. Stackars Michael om han hade blivit kallad så. Det slutade med att Anna valde det första namnet, Michael, och jag det andra, Frans. Mitt val av namn var en hyllning till Franz Schubert, den första av klassikerna vars musik jag redan i unga år stiftat bekantskap med, och vars "Ave Maria" jag själv ofta hade spelat i allehanda sammanhang.

En stund efter det att svärfar Antonio på sitt sedvanliga sätt annonserat den lyckliga tilldragelsen skyndade jag i taxi till sjukhuset. När jag kom in i rummet där Anna låg, höll hon just på att amma den lille krabaten på hela 4,5 kilo. Ivrig som jag var att

få hålla honom, tyckte jag att amningen tog alldeles för lång tid. Äntligen fick jag ta upp honom och hålla honom i mina armar en lång stund tills sköterskan nästan slet honom ifrån mig, samtidigt som hon barskt meddelade mig att besökstiden var slut och det var dags att ge sig iväg.

Medan jag höll honom tätt intill mig och samtidigt betraktade hans anletsdrag, för att om möjligt komma underfund med vem han var mest lik, gick tankarna runt i mitt arma huvud. Ena stunden tänkte jag, vad ska det bli av denna lilla familj med två små barn och två oerfarna och ännu inte myndiga föräldrar? Andra stunden försökte jag intala mig själv att visst klarar jag det med min duktiga Annas hjälp. Vi ska minsann visa dem alla!

Annas samlade familj vid tiden för ankomsten till Sverige 1946. De vuxna är fadern Antonio, äldste brodern Gerardo och modern Maria. I främre raden står brodern Luigi, Anna själv, och tvillingsystrarna Filomena och Elisa.

Gänget från verkstaden i Norrköping. Från vänster: Carmine Valente, Annas båda bröder Gerardo och Luigi, sedan jag och längst till höger Chiarino Carinci, sommaren 1956.

Lucia Iaconelli,
Annas mormor.

Anna och jag, vintern 1956.

Nedan:
Sommaren 1956 åkte vi till
Gröna Lund i Stockholm.

T v: På väg till mitt allra första besök
i Stockholm i maj månad 1956,
med mina arbetskamrater Carmine
och min blivande svåger, Luigi.

Ovan:
Sommaren 1957 på Ökna Säteri helt
ovetande om den hemska, komman-
de vintern och skogsarbetet.

Gerardo mellan två blivande svågrar,
Salvatore Arcari till vänster och jag
till höger, sommaren 1957.

Tävlingens duktigaste dragspelare poserar efter den charmanta uppvisningen den 7 juli 1956. På grund av brist på svenskt medborgarskap korades min medtävlare Inge Nilsson från Asarum till distriktsmästare.

DIPLOM

till

Giuseppe Cocozza

för uppmärksammad medverkan
i distriktsmästerskapen
för kvalificering till

SM i DRAGSPEL 1956

RONNEBY

ÅRET RUNT

ACCORDION

Tävlingens jury med Andrew Walter, längst till vänster, poserar med de bägge mästarna.

Bröllopsdagen
den 20 april 1958.

Ett lika ungt och
uppenbart lyckligare
par 50 år senare,
den 10 maj 2008.

Två stolta föräldrar med den till världen nyss komna ängeln Madeleine. Sommaren 1958.

Anna och våra skatter Michael, Helene och Madeleine.
Hösten 1962.

Mitt första »kontor« och den bärbara, begagnade skrivmaskinen.
Hösten 1959.

Biagio Valente, dennes mor Teresa och Giuseppe Iaconelli skålade efter frikännandet till Hammarbymordet. Året är 1913.

Häradshövding Axel Carlsson, han med »Kyss Carlsson«, med sin hustru vid tiden för rättegången.

Dragspelsmästaren Sebastiano di Zazzo, bror till min morfar, på 1930-talet.

Einar van de Velde som hjälpte mig att få mina uppehållstillstånd beviljade.

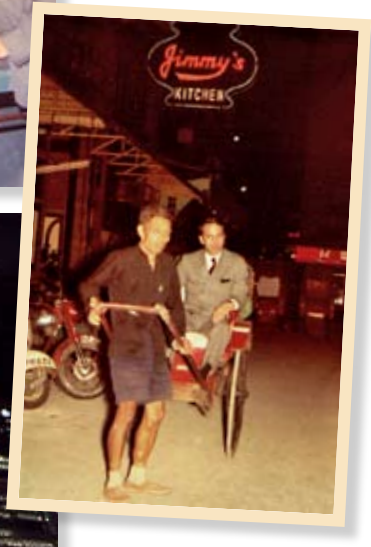

Mellanlandning i Bangkok på väg till min första Fjärran Östern-resa 1964.

I mitten:
Hongkong i oktober 1964 tillsammans med en av mina första leverantörer, Reginald Van, längst till höger.

Nedan t v:
Ute vid Ritz-Carltons swimmingpool en afton 40 år senare. Längst till höger syns Forsters skapelse Hongkong & Shanghaibanken, bakom mig står den nya skyskrapan på 70 våningar där Hilton stod tidigare, och till vänster i bilden skymtar Bank of Chinas märkliga skapelse.

Efter en utsökt middag på det berömda Jimmy´s Kitchen var det lämpligt att åka en tur med rickshaw. Året är 1964.

LINKÖPINGS LEKSAKS-IMPORT

1961–1963
Familjens första egna bostad och firmans första kontor och lagerlokal. Gamla Tanneforsvägen 30.

Inter Agenturer AB

1964–1974
Inter Agenturer AB:s kontor och utställning på fjärde våningen av det nyss färdigbyggda Thulehuset (numera Skandiahuset) på S:t Larsgatan 30 i centrala Linköping.

INTER AGENTURER AB

Det nya bygget med kontor och lager stod klart hösten 1974. Med tillbyggnaden på 800 m² något år senare är den totala ytan nästan 3 000 m².

Nedan det nya lagret på 6 000 m² i två plan i stadsdelen Tannefors på den plats där Tanneforsstationen en gång låg. Byggår 1984.

Första jubileumsresan 1986. Fr v: Berit Vist, Björn Säbö och hans hustru Ingeborg, Tomas Jönsson, Curt Tengroth, Elisabeth Jönsson, värden som håller om värdinnan, Sven-Erik Vist, Evy Tengroth, Märta Olofsson och Ingalisa Holmgren.

Andra jubileumsresan 1991 (nedan). Bakre raden fr v: Laila Ohlsson, Bo Ohlsson, Ullabritt Jansson, Hilde Nordback, Berit Vist, värdinnan och Lena Blom. Nedersta raden fr v: Owe Jansson, Hans Nordback, Tomas Blom, värden själv och Sven-Erik Vist.

Vid ett möte i Linköping hösten 1995. C-G Persson assisterad av Elisabeth Wolf, båda från Liseberg.

Med Peter Andersson och Annika Johansson från Liseberg vid en trevlig middag i Kanton, oktober 2007.

Ingalisa Holmgren och sonen Mikael på besök i vår utställning i Göteborg, förmodligen 1995.

Vännen Fritz Hansen i gång med att intonera Lili Marleen. Göteborg 1985.

Vännerna Olle Ringström och Rune Gustavsson 1969.

Med sysslingen Giovanni Jaconelli vid ett kort uppträdande när sysslingen Carlo Carinci och Michelina Iaconelli gifte sig 1974.

En synnerligen glad trio på Piazza Duomo i Milano omkring 1985. Kurt Pahlberg, undertecknad och svågern Salvatore Arcari.

Vännen Tore Hansen fyller 50 år.
Anna och jag gratulerar.

Nedan:
Med vännerna Bo Ohlsson och
Tage Johansson vid ett besök
i vår utställning i Malmö 1989.

Två superduktiga inköpare, vännerna Torbjörn Bäck och Thomas Björk vid ett av deras otaliga besök hos oss i Linköping.

Med vännen Jan Syversen och hans dotter Karoline vid 17 maj-firandet i Fredrikstad 1995.

På Akropolis sommaren 1984 med vännerna Giorgos och hans hustru Gina.

T v: Med Gina och Anna på den förnämliga trappan på hotellet Danieli i Venedig 1984.

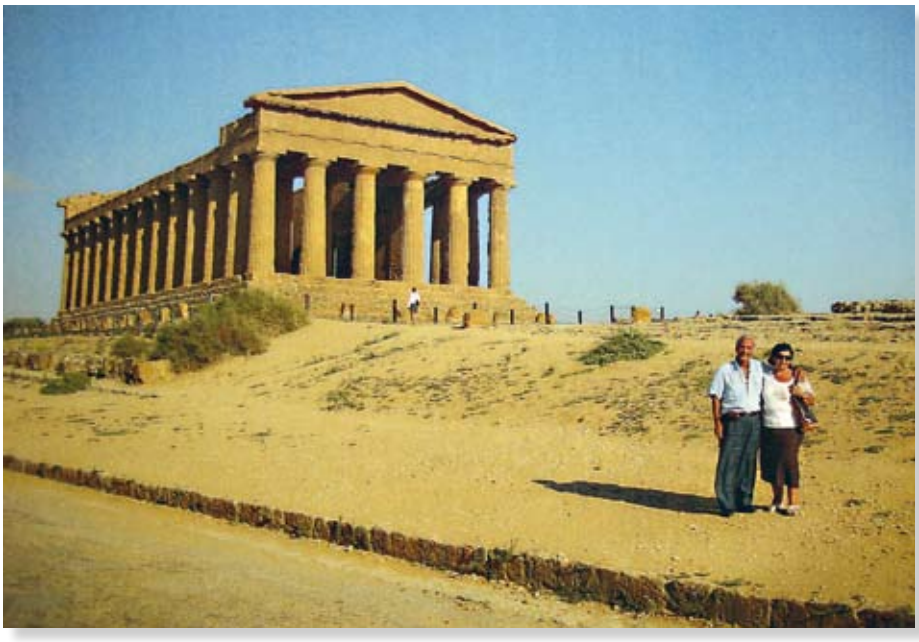

Ovan:
Med vännerna Vinicio Tuccori, hans hustru Roberta och Maurizio Bianchi i Kanton 2003.

Vid Arenan i Verona sommaren 1984 med Anna, vännerna Jacky, hans hustru Edith och Gina. Giorgos tog bilden.

Sommaren 2007 på hotellet Timeo´s terrass med Naxosviken nedanför och den rykande vulkanen Etna i bakgrunden.

Sommaren 2007 i Templens dal, framför det grandiosa Concordiatemplet.

»Kulturens Prins«, Fredrik II:s sarkofag i domkyrkan i Palermo 2002.

Bland all förnämlig mosaik i Monreale-katedralen 2002.

Framför min store operaidol Vincenzo Bellinis födelsehus, som numera är museum, i Catania 2002.

Minnesmärket i Cassibile påminner oss om demokratins seger över fascismen, 2007.

DEL
3

Livet som affärsman

INNEHÅLL

129 Ett företag växer fram
133 Linköpings-Leksaksimport
136 Inter Agenturer AB
140 Min första Fjärran Östern-resa
150 Förtroendet för vår affärsidé växer

Ett företag växer fram

Så gott som alla leksaker vi sålde på marknaderna var tillverkade i Italien. Packa upp och packa ner, marknad efter marknad. ”Made in Italy” här och ”made in Italy” där. Snart infann sig tanken: ”Varför inte importera allt detta själva?” Förutom att vi kunde tillgodose vårt eget behov och slippa grossisternas mellanhänder, kunde vi sälja vidare i parti till andra marknadsresande och själva bli grossister. Det var två grossister som vi handlade det mesta av, Göta Partilager i Göteborg och Ivar Jacobsson i Stockholm. Båda kom senare att bli kunder hos mig. Ivar Jacobssons grossistfirma har upphört men än idag säljer vi till Göta Partilager.

Till detta behövdes pengar hävdade Anna, och det visste ju jag också. Men en människa som låter sig hindras av brist på pengar saknar fantasi, tänkte jag. Så illa ställt var det ingalunda med mig. Innerst inne tänkte jag att när det bli dags så finns alltid mina svärföräldrar.

Sagt och snart gjort. Jag skaffade en begagnad, bärbar skrivmaskin, en postbox på närmaste postkontor och lät trycka Giuseppe Cocozza Import/Export i bruna bokstäver på en bunt gula brevpapper. De första breven gick till de italienska och tyska handelskamrarna i Stockholm med begäran om listor på leksakstillverkare. Listorna resulterade i sin tur i korrespondens med olika fabriker, mestadels italienska. Att även tyska blev aktuella berodde på att tyskarna i alla tider hade varit ledande på leksaker. Än idag är leksaksmässan i Nürnberg den största i sitt slag, men leksaksfabrikerna som ännu finns kvar är få.

Jag var väldigt otålig att komma igång, något som följt mig hela livet. Jag väntar aldrig till morgondagen, eller ”mañana” som spanjorerna säger, utan för mig gäller ”idag och nu”. Så innan svaren började strömma in åkte jag runt till olika orter i Mellansverige för att leta rätt på lämpliga leverantörer av produkter som jag kunde köpa och sälja vidare. Jag åkte till Skänninge och besökte Rune Svensson, en sympatisk och synnerligen glad herre. Av honom handlade jag plastkammar i olika storlekar, packade i påsar. Han hade gett produkten det fiffiga namnet ”Kammar för hela familjen”. Ingen lämnar kredit till en 20-årig invandrare utan ens någon registrerad

firma, tänkte jag och hade därför kontanter med mig. Men dem hade jag med mig tillbaka. ”Vi skickar faktura”, sa Rune när jag tog med mig varorna. Han måste ha varit människokännare ut i fingerspetsarna, den gode Rune. Jag handlade kammar ett bra tag framöver och sålde dem vidare till diverse marknadsresande.

Runsvengruppen, som moderföretaget heter numera, har utvecklats till en av landets största varuhuskedjor. Den har ett sjuttiotal försäljningsställen under olika namn, spridda över hela riket, och omsätter flera miljarder. Jag är oerhört glad och tacksam att jag sedan några år tillbaka är leverantör till företaget och numera gör affärer med ett barnbarn till Rune Svensson, en ung man som är lika sympatisk, fastän betydligt tuffare, än sin morfar.

En dag råkade jag bläddra genom en katalog från en, för tiden ökänd, postorderfirma som hette Gunnars Fabriker och som höll till i Nässjö. De hade stora trevliga leksaksbilar i plåt, tillverkade i Japan, till mycket låga priser. Postorderföretaget hade rykte om sig att sälja billigt. Jag satte mig på tåget direkt och åkte till Nässjö, där jag köpte upp hela lagret av plåtbilar. Här fick jag ingen kredit minsann, utan det fick bli mot efterkrav. Jag sålde dem vidare till mina landsmän med god vinst.

Långt senare kom jag att bli leverantör till Gunnars Fabriker. Beklagligt nog blev det inte så länge, eftersom företaget gick i konkurs några få år efter flytten till det nya jättebygget mittemot Centralstationen i Linköping. Det var förmodligen detta byggkomplex som förde Gunnars Fabriker i graven.

Vi flyttar till en villa

År 1959 köpte svärfar en tvåvåningsvilla på Vasagatan 6 i Norrköping. Dit flyttade vi sommaren samma år och vår lilla familj fick ett rum. I ett hörn av detta upprättade jag mitt ”kontor”. Det bestod av ett runt mahognybord, köpt på auktion, en liten, begagnad skrivmaskin och en vägghylla där jag förvarade några pärmar med korrespondens. Adressen var en postbox i Norrköping och telefonnumret detsamma som svärfars. Jag fick tillåtelse att nyttja ett litet källarbås på nio kvadratmeter som lagerlokal. Så kan det gå till att etablera en affärsverksamhet!

I det lilla lagerutrymmet kunde naturligtvis inga skrymmande föremål förvaras. Till en början importerade jag därför små plastleksaker från Italien och bijouterier, nyckelringar och liknande saker från Tyskland. Mina första kunder var släktingar i Norrköping, som med löfte om reducerade priser också, vid något tillfälle, hjälpte mig att finansiera den blygsamma importen. Ibland ställde även svärmor Maria upp med ett mindre lån, utan svärfar Antonios vetskap förstås. Han såg inte med blida ögon på mitt extraknäck. Det fick jag minsann syssla med under tidiga morgnar och kvällar.

Knappt 20 år gammal, med ett färskt körkort i plånboken, köpte jag min första bil – en svart Plymouth årsmodell 1954.

Mina svärföräldrar

Så småningom ändrade svärfar uppfattning om mig och min lilla rörelse och ville till och med bli min kompanjon. ”Jag bidrar med kapital och du med ditt huvud”, brukade han säga. Jag ville inte gå med på förslaget, men jag beklagar djupt att han inte fick uppleva den vidare utvecklingen av både affärerna och familjen. Hösten 1962, bara 56 år gammal, drabbades han av en hjärnblödning som förde honom till graven. Som förälder har jag med åren förstått hans bitterhet över det som hände, men jag är övertygad om att med tiden hade svärfar Antonio kommit att ”förlåta” och acceptera mig som fullvärdig medlem av sin familj.

Fördomarna levde ännu kvar, och det var ve och skam om en flicka råkade bli med barn innan hon var gift. Familjen, ja rentav hela släkten, blev vanärad, i synnerhet om flickan kom från en avlägsen bergsby i det katolska landet Italien. Svärfar Antonio bekymrade sig dessutom för familjens överlevnad. Döttrarna Filomena och Elisa var inte att räkna med vid denna tid. Elisa skulle snart gifta sig med sin Salvatore och flytta till Göteborg medan Filomena utbildade sig till sjuksköterska på annan ort. Yngsta dottern Silvana, enda barnet fött i Sverige, var bara sex år och svärmor Maria kunde knappt ett ord svenska. Så det var hans lilla Anna som hade hand om alla de viktigaste sysslorna. Hon skrev ansökningar till olika länsstyrelser för att få tillstånd att driva handel i deras län, hon bokade marknadsplatser, beställde varor och skötte post- och bankärenden. Med andra ord var Anna hans högra hand och nu plötsligt kom jag och tog henne från honom.

Antonio hade inte haft det så lätt under sin alltför korta och mödosamma vandring här på jorden. Han kom att tillbringa större delen av sitt liv i Sverige. Han var här under hela andra världskriget medan familjen var kvar i Italien. Redan som ung man fick han följa med sin far Carlo till det eftertraktade landet i Norden där ”folket var ovanligt generöst” mot kringvandrande spelmän, som Antonio brukade uttrycka sig. Antonio hade jobbat hårt under alla år och missunnat sig det mesta för att spara så mycket som möjligt så att familjen kunde få det bättre. Varenda slant, eller rättare sagt korvöre, som han fick ihop skickade han hem till hustrun Maria. Fram till krigsutbrottet hade hon sparat ihop 40 000 lire, en ansenlig summa. ”Med nöd och näppe hade jag vid krigets slut kunnat köpa mig en gris för pengarna”, brukade Maria beklaga sig.

Led på det ensamma liv som han hade tvingats att utstå i Sverige åkte Antonio till Italien sommaren 1946 för att hämta familjen.

Svärmor Maria hade inte heller haft det så lätt här i livet. Hon miste sin far när hon bara var fem år. Hon gifte sig med Antonio som 19-åring och kom att leva större delen av sitt liv ensam med fem barn att sörja för (det sjätte barnet, Silvana, föddes som sagt i Sverige, 1953), medan Antonio vistades långa perioder här i Sverige. Maria var en mycket flitig och arbetsam kvinna med ett hjärta av guld. Hon var djupt religiös och hedersam, älskad och respekterad av alla, goda egenskaper som min Anna har ärvt. Även Maria blev ledsen för det som hände Anna och mig, men undan för undan som min familj växte och det gick allt bättre för oss, tyckte jag mig märka att

svärmor tyckte mer och mer om mig. Efter Antonios alltför tidiga bortgång besökte vi, för en lång tid framöver, Maria så gott som varje söndag. Hon bjöd alltid på god mat och barnen var speciellt förtjusta i hennes köttbullar som hon tillagade med ärtor i tomatsås. Vi firade även samtliga jular tillsammans hemma hos oss i Linköping fram till Marias bortgång i januari 1998. Hon blev 87 år. Både Anna och jag saknar Maria mycket och nämner henne ofta.

Min svåger Gerardo och stråhattarna

Stråhattar blev väldigt populära på marknaderna sommaren 1959. Jag tog reda på var i Italien dessa tillverkades och satte igång med att få fram prover och offerter från olika fabrikanter. Det visade sig snart att priserna var lägre i ett visst område. Dit skulle man egentligen resa, tänkte jag, för att leta rätt på den bästa leverantören. Jag hade inga pengar för att göra detta och min svärfar, som också var min arbetsgivare, skulle inte ha släppt iväg mig. Så jag och Gerardo slog oss ihop. Vi kom överens om att han skulle åka till Italien och uppsöka adresserna som jag hade tagit fram. När han väl kom tillbaka visade det sig att han hittat andra, och enligt honom, bättre leverantörer. Om jag fortfarande ville bli kompanjon så skulle det kosta mig en bra slant, eftersom han hade funnit en bättre inköpskälla.

Alltså, jag som hade kommit på idén att importera stråhattar, tagit initiativet att skaffa fram adresser, skickat honom till Italien i egenskap av kompanjon, skulle nu plötsligt få ersätta honom med en betydligt högre summa än vad han faktiskt hade lagt ut. Nog var jag ung och grön, men absolut inte dum! Både Anna och jag blev väldigt ledsna och besvikna. Det slutade med att jag och Gerardo kom att bli konkurrenter istället för kompanjoner. Sedan dess har jag inte ens velat höra talas om kompanjonskap eller andra former av samgående. Man står bäst på egna ben som det heter.

Med tiden kom jag att glömma och förlåta denna oförrätt. Gerardo var ju ändå Annas äldste bror, och dessutom var det han som hade hjälpt mig att komma till Sverige. I grund och botten var han en bra karl. Vi hade mycket gemensamt, eftersom vi i stort sett hade samma typ av erfarenheter. Han var liksom jag 16 år när han kom till Sverige. Båda hade vi varit med om kriget. Vi hade vandrat runt i Italien med dragspel över axeln, ett instrument som Gerardo behärskade väl, rest runt på marknaderna i Sverige, tillverkat prydnadsfigurer och slutligen blivit importörer. Gerardos hustru Assunta hade gått bort endast 50 år gammal. Han kom aldrig över förlusten av sin hustru och började slarva med sin hälsa. Vår käre och avhållne Gerardo lämnade detta jordeliv i augusti 1989, blott 59 år gammal. Jag tänker ofta på honom och de glada stunder vi upplevt tillsammans, alltsedan vi för första gången råkades under ett serenadframförande i byn en januarikväll 1956.

Linköpings-Leksaksimport

Annas familj hade bott i Linköping under sina första år i Sverige, 1946–48. Redan i början av vårt förhållande hade Anna och jag klart för oss att det var just i Linköping vi ville leva och bo. På hösten 1960 började vi rekognoscera bostadsmarknaden där. Med sakkunnig hjälp av mäklarfirman Gomér & Andersson, och i synnerhet från den sympatiske Gösta Johansson, erbjöds vi att köpa en mindre hyresfastighet med fyra lägenheter på Gamla Tanneforsvägen 30. Säljaren Gerd Wimmerstedt begärde hela 130 000 kronor för huset. Det var en jättesumma för två ungdomar. Själva hade vi knåpat ihop 5 000 kronor och 10 000 fick vi låna av Annas mor – utan faderns vetskap förstås! På så sätt fick vi ihop till kontantinsatsen.

Huset ägs än idag av familjens fastighetsbolag Duvkullen. Tänk om vi hade vetat att detta vårt första egna hem skulle följas av många fler fastighetsaffärer. När jag ser tillbaka på den här tiden känner jag mig faktiskt ganska stolt över både Anna och mig själv. Födgeni saknades inte, men visst levde vi ett påvert liv de första åren. Alla inkomster gick åt till varuinköp.

Äntligen myndig

Hösten 1960 blev jag äntligen myndig och kunde registrera en egen firma. I mitten av januari 1961 flyttade familjen till Gamla Tanneforsvägen 30. Flyttlasset var inget att skryta med, men med friskt mod köpte vi möbler på avbetalning hos Strids Stilmöbler i Norrköping. Vårt hem inreddes med ett vitrinskåp, en soffgrupp i rokoko, ett bord i samma stil och en Hauptinspirerad byrå. Vi amorterade möblemanget med hela 25 kronor i månaden. Hela kalaset kostade 5 000 kronor, men så var möblerna också av osedvanligt god kvalitet. Vi har dem fortfarande kvar i vårt hem. Helt problemfritt var det nu inte att registrera företaget. Svenska staten ville gardera sig mot att jag som utländsk medborgare inte skulle smita ifrån eventuella skatter och avgifter. Att finna en borgensman vars namn kunde accepteras var lättare sagt än gjort. Det dög inte med vem som helst! Nu föll det sig så, att det på den här tiden fanns en välrenommerad basar på Bråddgatan i Norrköping. Den drevs av familjen Calmfors,

affärsbekanta till Annas far. En av sönerna i den familjen, Ulf Calmfors, blev vår garant och jag fick mitt hett eftertraktade tillstånd att driva handel med leksaker i Konungariket Sverige, som det så högtidligt står i tillståndet som är undertecknat av självaste handelsministern Gunnar Lange.

Firman kallade jag Linköpings-Leksaksimport och dess adress var densamma som vår bostadsadress, Gamla Tanneforsvägen 30. Jag lät trycka några hundra brevpapper med firmans namn och logotyp, en sittande björn med dragspel i vars bälg det stod Cocozza. Nu skaffade jag också mina första visitkort där jag titulerade mig direktör. Det dubbla garaget och en del av källaren fick bli lagerlokal och ett litet källarutrymme med egen ingång mot gatan fick duga som kontor.

Men nomadlivet tog inte slut med detta. Jag bytte den gamla, svarta Plymouthen mot en begagnad De Soto av 1956 års modell. Vi fortsatte att resa till olika marknader. Anna hade eget torgstånd och själv ägnade jag mig åt partiförsäljning. Det gick till så att man gick från stånd till stånd, visade sina varuprov och tog upp beställningar. Jag hade nog tänkt mig att det skulle vara enklare att sälja varorna till mina landsmän, men så blev det inte, trots att de erbjöds produkterna till lägre priser än mina konkurrenters. Man talar om ”den svenska avundsjukan”, men min erfarenhet är att avundsjuka är minst lika frekvent hos italienare. Ja, säkert hos alla folk, vågar jag påstå.

Vid den här tiden hade vi välsignats med två barn – Madeleine och Michael. De var små och behövde trygghet och kontinuitet i tillvaron, precis som alla andra barn. Det blev min syster Maria som kom oss till hjälp med att se efter småttingarna.

Den 20 juli 1962 kom vårt tredje barn till världen, vår lilla Helene, ”min minsta sötaste flicka”, som jag kallade henne under uppväxtåren. Vårt unga hem hade välsignats med tre välskapta barn. Vår lycka stod på topp!

Affärerna rullade på, sakta men säkert. Kundkretsen vidgades men det var svårt att få betalt. Så godtrogen som jag var och har förblivit, lämnade jag kredit här och där. Inte trodde jag att någon inte skulle göra rätt för sig. Det gör ju vi, tänkte jag. Den första smällen åkte jag på just denna sommar. Vi levererade varor för 26 000 kronor till ett tivoli i västra Sverige men fick aldrig betalt. Det tog sin rundliga tid att komma över detta. Det som retade mig mest var att Anna, eftersom jag var bortrest, fick ombesörja packningen och leveransen bara två dagar efter hemkomsten från BB med lilla Helene i bagaget. Stackars Anna!

Min första resa i utlandet som affärsman

I januari året därpå, alltså 1963, företog jag min första affärsresa till Italien. På den tiden åkte man tåg, annat var inte att tänka på. Jag besökte leverantörer i Bologna, Milano och Gattorna, i Genuaprovinsen. Leverantören i Gattorna, Luigi Basso, köper jag fortfarande av, fast numera av den tredje generationen. Vi har gjort affärer i snart 50 år och familjen Basso är således, med avseende på tid, min äldsta leverantör.

Det kändes oerhört spännande att resa kring som en affärsman istället för att vara

kringvandrande musikant. Naturligtvis passade jag på att besöka San Biagio. Mor blev synnerligen lycklig över att – efter fem långa år – åter få krama sin älskade Peppenucce, en nästan vuxen man på 24 år och far till tre barn. För att både Anna och jag skulle kunna ägna mer tid åt vår verksamhet behövde vi mer hjälp. Min syster Maria, då 16 år gammal, fanns redan hos oss så jag frågade min mor om hon ville släppa iväg även min andra syster Benedetta, som då var 14 år. Anna och jag hade tänkt att Benedetta skulle se efter barnen, medan Maria hjälpte Anna på marknaderna. Mor hade inga invändningar så Benedetta följde med hem till Sverige. Vistelsen i byn blev mycket kort, då plikten kallade därhemma.

Pengarna räckte inte alltid till. Jag hankade mig fram på små handlån av Annas släktingar och bekantskapskretsen mot löfte om att de skulle få handla mina varor till lägre pris. Vi tvingades låna, ibland till rena ockerräntor. Men, som det sägs, vågar man intet så vinner man intet.

Jag är, tror jag, en sådan människa som sällan låter sig nedslås av tillfälliga motgångar. Då molnen flockas på min himmel brukar jag tänka att solen kommer snart fram igen, det har den ju alltid gjort förut. Och jag minns alltid mors ord: ”*Ogni uccello nato Dio l’aiuta*” (”till varje nykläckt fågel skyndar Gud”). Det är med affärer som med livet i stort, där finns ljusa stunder och där finns mörka. Men i ärlighetens namn har det väl hänt att jag vänt ansiktet mot skyn och morrat: ”Var tusan är solen?” En god medicin är att tro på det man gör och att alltid se framåt. Det finns ett kinesiskt uttryck som väl syftar på vad jag menar: ”Även en tusenmilaresa börjar med ett första steg”. Det är kloka ord, bra att ha till hands då vägen känns tung.

Inter Agenturer AB

Hösten 1963 byggdes Thulehuset i centrala Linköping, ett jätteprojekt som numera går under benämningen Skandiahuset. Vi var bland de första som flyttade in, i fem rum på fjärde våningen. Här fanns plats för både kontor och utställning. Jag var överlycklig och inte så lite stolt över mina domäner. Anna blev mer och mer involverad i företaget, bland annat tog hon hand om de ekonomiska uppgifterna och det har hon fortsatt med sedan dess.

Vår skrotfärdiga De Soto byttes mot en glänsande vit Mercedes 220, på avbetalning förstås. Nu kunde jag också anställa min första medarbetare, ett historiskt ögonblick för en färsk företagare. Hon hette Eva Moritz och fick den imponerande titeln sekreterare. Det var minsann inget duande vid den här tiden. Det var fru Moritz och direktör Cocozza som gällde. På så sätt höll man en viss distans och visade respekt för varandra. Dagens duande här i landet har gått för långt, och på något sätt har det medfört att man förlorat respekten för varandra och i synnerhet för äldre människor, tycker jag.

Linköpings-Leksaksimport omvandlades denna höst, av skattetekniska skäl, till aktiebolag och fick samtidigt ett nytt namn, Inter Agenturer AB (Internationella Agenturer AB). Tanken med denna namnändring var att jag ville satsa mer på agenturverksamheten som inte krävde så mycket kapital som importen. Leveranserna gick direkt från fabrikanterna till kunderna i Sverige och jag erhöll min överenskomna provision. Förutom några exportörer och fabrikanter i Hongkong och i Japan representerade jag ett 15-tal italienska leksaksfabrikanter, stora som små. Vid denna tid höll vi, så att säga, flera bollar i luften: Agenturerna, importen, marknaderna och en leksaksaffär på Nygatan i Linköping.

Nya brevpapper och snyggare visitkort trycktes. Den storslagna titeln direktör internationaliserades och blev managing director. Logotypen med den spelande björnen hade gjort sitt och byttes ut mot ett mer passande par morrande lejon som håller i en glob, symbolen för internationalisering, inlindad i ett band med det nya firmanamnet.

Telexmaskinen, en föregångare till telefaxen, hade funnits sedan en tid på marknaden, så jag skaffade mig en sådan. Nu kunde vi snabbt skicka iväg eller ta emot meddelanden. Dessförinnan gällde vanlig postförsändelse, eller telegram om det var brådskande. Trots allt skickade vi fortfarande åtskilliga telegram, då många leverantörer inte hade telexmaskin. Telegramadressen Intertoys var oförändrad. Jag använde ofta kodad text, speciellt vid långa meddelanden. Av den anledningen hade jag skaffat de bästa kodningsverktygen på området, ABC Telegraphic Code och Bentleys Second Phrase Code. I dessa var meningarna kodade till siffror och en mening med kanske fler än sex ord kunde förkortas till en enda siffra. Det sparade pengar, eftersom Televerket debiterade efter längd. Dessa kodlexikon har jag bevarat, som ett minne från den tid som varit.

Bit för bit trappade jag ner agenturrörelsen och satsade helhjärtat på importen istället. Den vanliga provisionen på fem, eller i bästa fall tio, procent som jag erhöll från de fabrikanter jag sålde för visade sig vara på tok för låg för det jobb jag lade ner och alla kostnader det förde med sig. Firmans namn bibehölls ändå. Import kräver lagerhållning, och lagerlokaler inreddes här och var i stadsdelen Tannefors. Någon lagerpersonal hade jag ju inte, och därför anlitade jag tills vidare utomstående krafter för att hålla jämna steg med företagets utveckling.

Distribution av varor från Fjärran Östern ombesörjdes av en speditör i Göteborg, medan stadens Stadsbudskår skötte distributionen av de europeiska produkter som jag tog hem till Linköping. Importen tog fart och jag behövde större kapital än jag förmådde uppbringa av egen kraft. Vid sidan av en mindre checkkredit beviljades vi av dåvarande Skandinaviska Banken en så kallad remburskredit på 50 000 kronor med vårt hus som säkerhet och min och Annas personliga borgen.

Jag glömmer aldrig då jag vid ett tillfälle försökte utöka krediten med ytterligare 25 000 kronor och fick ett blankt nej av banken! Det är i sådana situationer man måste ha is i magen. Jag ”lyckades” låna dem till 30 procents ränta. Högsta hönset, det vill säga direktören, på Skandinaviska Banken hade ingen tilltro alls till familjen Cocozza vid den här tiden, och inte framdeles heller för den delen. Jag minns så väl den där bankmannen, där han satt bakom sitt skrivbord och nonchalerade mig medan han lekte med en papperskniv försedd med Rotarys emblem. Då vågade jag inte ens drömma om att jag en dag skulle komma att bli medlem i samma organisation. Nu 40 år senare och med facit i hand kan jag skratta åt det, eller åtminstone le. Men då var det verkligen ingenting att vare sig skratta eller le åt.

Resorna med uppackningar börjar

Affärerna rullade på i god fart, kunderna blev fler och fler och omsättningen ökade.

Många av de produkter jag importerade och saluförde förmedlades av kollegor, det vill säga handelsagenter som uteslutande arbetade på provisionsbasis. En av dem var Sven Wollert i Stockholm, som jag fick god kontakt med. Han var oerhört uppskattad av både kollegor och konkurrenter. Han lärde mig en hel del om resandet, om

att packa upp och visa sina produkter på hotellen och han hjälpte mig att skaffa nya kunder. Tack vare honom utökades kundkretsen avsevärt, och det relativt snabbt.

Hur är det man säger? ”Om inte Muhammed kommer till berget, får berget komma till Muhammed.” Enligt den tesen arbetade jag och det var ganska vanligt vid den här tiden. Man reste runt till olika städer, hyrde in sig på hotell där man packade upp produkterna. Dessförinnan hade man förstås informerat kunderna om att man hade ”nya och fantastiska” produkter i bagaget, eller rättare sagt i baksätet, i bagageutrymmet och på biltaket – som jag hade. Då allt stod färdigt att beskådas var det bara att ringa runt och försöka boka tider med presumtiva kunder.

Bra affärer följs av en god middag

Det fanns vissa hotell jag ofta besökte, däribland Malmen i Stockholm, Palace i Göteborg (nedlagt), Tunneln, Kramer, Savoy och Scandinavia i Malmö. Ja, så var det Frimurarehotellet i Kristianstad, Stadshotellet i Karlstad, City i Borås, för att nämna några. I regel stannade jag tre, fyra dagar på varje ort. Lite längre fram i tiden, då sortimentet blivit större räckte inte bilen längre utan då började jag resa med tåg medan kollektionen polletterades. Då även kundunderlaget hade utökats kunde jag bli kvar på samma hotell en hel vecka. I restaurang Virveln på Hotel Scandinavia i Malmö bjöds den bästa Sjötunga Walewska jag någonsin ätit. Inget att förvåna sig över om Napoleon blev kvar en längre tid hos en av sina många älskarinnor, den tjugo år yngre sköna grevinnan Maria Walewska, om hon lagade en så god sjötunga. Vem skulle inte ha gjort det? Men det var uppenbarligen inte endast hennes matlagningskonster som Napoleon drogs till, för år 1810 föddes en son. Men det är, som man brukar säga, en annan historia.

När jag tyckte att jag gjort osedvanligt bra affärer brukade jag fira detta genom att bjuda mig själv på en god middag. Min stora favorit var just Sjötunga Walewska. I det avseendet skiljde jag mig inte ett dugg från tyrannen Napoleon, även om min sjötunga med all säkerhet inte lagades av någon skönhet som Maria. En annan favoriträtt var Cour de filét Provencale, och helst en hummersoppa till förrätt. Jag minns särskilt en kväll i Kristianstad där jag intog en sådan festmiddag på restaurang Kong Christian i närheten av Frimurarehotellet. Snart började dansorkestern spela och jag följde med strömmen ut på dansgolvet. Den skivade och stekta potatisen som serverades till varmrätten måste ha innehållit mer vitlök än vanligt för det gick inte lång stund förrän min lilla danspartner tvärnitade och utbrast: ”Vem fan har ätit vitlök?” Det blev inget mer dansande för min del den kvällen. Det här var 1964, en tid då ytterst få svenskar åt vitlök. Många visste inte ens vad det var. Om någon råkade lukta vitlök på jobbet kunde han bli hemskickad med löneavdrag. I dag tror jag nog att man skulle kunna äta hur många Cour de filét Provencale som helst och ändå kunna dansa en hel natt.

Om hummersoppa inte fanns på menyn blev det ibland istället en silltallrik som förrätt. Till denna brukar en nubbe passa alldeles förträffligt. Jag har aldrig varit en

älskare av starksprit, allra minst av brännvin, men att äta sill utan snaps är som att äta slottsstek utan gräddsås. Så när servitrisen burit fram tallriken med sillen ställde hon den ofrånkomliga frågan: ”Skall det vara någon snaps till sillen?”. ”Ja tack, en Anita Ekberg”, brukade jag svara. Det kunde bli vilka reaktioner som helst. Få om någon visste vad jag önskade mig. Den vackra Anita i all ära, men vad jag önskade var en sexa Skåne. Det brukade även bli lite liv i luckan när jag beställde mitt vatten till maten och bad att få en damcykel. Då tittade servitriserna oftast med en undrande blick. ”Jo, fröken lilla, en Ramlösa.”

I dessa miljöer återvände tankarna ofta till det hårda turnélivet i Italien. På ägarens begäran brukade vi även spela på restauranger, ibland på lyxkrogar. Medan gästerna serverades den ena rätten efter den andra, vattnades det i våra munnar och våra tomma magar skrek efter föda. När vi på vår väg såg de välklädda gästerna passera lyxhotellens entréer, kunde jag inte ens drömma om att jag själv en vacker dag skulle få bo på ett flerstjärnigt hotell eller serveras en god måltid i fin restaurangmiljö.

Min första Fjärran Österresa

Hongkong och Japan

Produkterna från Hongkong, och i viss mån de från Japan, efterfrågades mer och mer – inte minst för de relativt låga priser de betingade. Redan i början av 1961 hade jag börjat importera produkter därifrån, mestadels leksaker. Det visade sig att dessa gav bättre vinstmarginaler än de italienska. Från 1962 till och med 1964 hade jag dessutom fått besök av ett flertal leverantörer från både Hongkong och Japan och det medförde att jag satsade mer och mer på dessa marknader. Hösten 1964 beslöt jag därför att resa dit för första gången. Syftet var naturligtvis att fördjupa samarbetet med leverantörerna, men mest för att knyta nya kontakter. Jag blev väl omhändertagen av såväl gamla som nya leverantörer. I Hongkong tycktes de tävla om att visa mig staden såväl dag som natt, med allt vad det innebar, och att bjuda ut mig på de bästa restaurangerna.

Vid denna tid fanns det fabriker i nästan varje vrå av Hongkong. De räknades i tiotusental. Det var inte fråga om stora fabriker eller tunga industrianläggningar, utan små inrättningar som mer liknade verkstäder. Det fanns speciella fabriksområden med relativt höga hus upp till ett 30-tal våningar. En enda byggnad kunde inhysa flera hundra minifabriker. Vid ett av mina besök i en sådan byggnad kom jag fram till att det fanns så många som 235 små fabriker. Det mesta tillverkades då i Hongkong, men idag finns ingen produktion kvar där.

Så gott som all produktion har numera flyttats till Kina och företrädesvis till den södra delen av landet – Shenzhen, Dongguan och Kanton – med korta avstånd till Hongkong. I de gamla fabrikslokalerna har man istället inrättat kontor och visningslokaler. Det betyder att man inte nödvändigtvis behöver åka till Kina för att handla produkter som skapas och produceras i Hongkong-kinesers regi. Det gör man fortfarande i Hongkong. Ofta betingar dessa produkter högre priser än liknande producerade av kinesiska fabrikanter, då designen och kvalitén i regel är av högre klass. Problemet som många Hongkong-fabrikanter brottas med idag är att de ofta blir kopierade av sina ”landsmän”, och än så länge finns det ingen myndighet i

Kina som övervakar detta missförhållande. Av den anledningen ställer inte många Hongkong-fabrikanter ut sina produkter på mässor utan visar dem istället i egna utställningslokaler.

Annat är det i Europa och här i Sverige. För något år sedan hade jag köpt ett parti keramiktomtar från en kinesisk fabrikant utan att misstänka att det rörde sig om kopior. När vi sedan ställde ut dem vid en mässa i Stockholm uppenbarade sig den europeiske fabrikantens svenske advokat med polis som beslagtog mina prover. Det hjälpte föga att jag kontaktade mitt juridiska ombud. Någon vecka senare fick vi köra hela kvarvarande lagret av tomtar till soptippen och värden för en kvarts miljon gick upp i rök.

I och med utflyttningen av så gott som all produktion har Hongkong successivt fått ändra strategi, från en arbetskraftskrävande industri till en kapitalkrävande verksamhet som till exempel telekommunikation, bank- och försäkringsväsende, turism och detaljhandel. Kolonin hade dessförinnan, det vill säga före andra världskriget, tvingats göra det omvända och gå från handel till produktion istället. Denna åtgärd hade påskyndats av inbördeskriget i Kina och genom den brutala japanska invasionen, då många kinesiska kapitalister flydde landet med sina pengar till den säkra kronkolonin. Detta kom att fördjupas under Koreakriget i början av 1950-talet, när Förenta staterna genomförde ett embargo mot kinesiska varor.

Mina favorithotell i Hongkong

Under mitt 45-åriga resande till Hongkong har jag endast bott på två hotell, det före detta Hongkong Hilton och Ritz-Carlton, båda tillhörande amerikanska hotellkedjor. På Hongkong Hilton bodde jag fram till dess att den 25 våningar höga hotellbyggnaden revs för att bereda plats åt en ännu högre byggnad. Året innan hade man renoverat hotellet för 70 miljoner Hongkongdollar, som motsvarar lika mycket i vår valuta. Men vad är 70 miljoner för en *tycoon*, en magnat som har blivit mycket rik på sin industri eller affärsrörelse? En av dessa skänkte 25 miljoner amerikanska dollar och en annan 13 miljoner i samma valuta till byggandet av den nationella simhallen i Peking som stod klart strax innan OS invigdes 2008. Jag är innerligt glad att Kina fick OS. Det är genom sådana vettiga avgöranden som man främjar demokratin - inte genom ständig kritik eller påhopp.

Där Hilton stod reser sig nu *The Cheung Kong Center*, en fyrkantig skapelse med 70 våningar. På toppen av Hilton fanns *The Eagles Nest* ("Örnnästet"), en trevlig lokal som hade en utmärkt utsikt över centrala distriktet och andra sidan vattnet innan *The Exchange Square* samt Hongkong och Shanghai Banking Corporations jättelika stålkonstruktion kom till 1985. Detta stora robotliknande mästerverk ritades av den engelske arkitekten Norman Foster. Slutsumman blev 5,2 miljarder Hongkongdollar, ungefär lika mycket i kronor, och byggnaden räknades som världens dyraste. Mästerarkitekten Norman Foster är även skapare av det nya riksdagshuset i Berlin, Millenniumbron i London, den nya flygplatsen *Chep Lap Kok* i Hongkong och hans

senaste skapelse, den nya flygplatsen i Peking, med världens största flygplatsterminal, som öppnades några dagar innan jag landade där den 10 april 2008. Samtliga är beundransvärda storverk.

Förutom god mat och förstklassig service på The Nest kunde man njuta av utomordentligt vacker musik och sång, framförd av ett filippinskt band under ständig ledning av kapellmästare Banding. Det fanns tydligen inget instrument som denne man inte behärskade. Rätt som det var reste han sig från sin pianostol och gick runt med sitt pianodragspel och underhöll gästerna. Så snart han fick syn på mig vid mina relativt många besök, kom han fram till mitt bord och klämde i med *La Paloma*, vilket naturligtvis gladde mig mycket. Under årens lopp kom det att framföras många nummer av La Paloma och 'O Sole Mio och ibland med min medverkan. Det är härliga minnen.

Som alla andra städer har Hongkong genomgått en otrolig förändring sedan jag besökte den första gången hösten 1964. Ville man på den tiden förflytta sig från Victoria, som ön ännu heter, förstås uppkallad efter den inflytelserika brittiska drottningen, eller Central som den allmänt kallas, till Kowloon på fastlandet, var Star Ferrybåtarna, som fortfarande finns kvar, enda transportmedlet för passagerare. För bilister fanns det bilfärjor. Idag finns det förutom tunnelbana, med ett omfattande nät, även tre tunnlar avsedda för biltrafiken.

I ständig förändring

Det byggs högre och högre, det rivs för att byggas ännu högre. Plötsligt är en skyskrapa på 20–30 våningar bara bortblåst. Något år senare finner man på samma plats istället en dubbelt, eller tredubbelt, så hög byggnad. Mark finns inte att få för pengar och då lönar det sig kanske att, som jag nyss berättat om i fallet Hilton, bygga högt. Den senaste skapelsen stod färdig våren 2004, en sputnikliknande skyskrapa som jag ser varje gång jag tittar ut mot vattnet genom mitt hotellfönster på Ritz-Carlton. Two International Finance Center som den heter har 88 våningar och är 420 meter hög och därmed den högsta i Hongkong, och bland de tio högsta i världen. Av ren nyfikenhet besökte jag en dag denna skyskrapa. Det tog 60 sekunder med hiss att komma till 88:e våningen. Helt otroligt!

Hongkong som numera fått ändra benämning från Brittisk kronkoloni till SAR – Special Administrative Region ("Särskild Administrativ Region") – är ett konkurrenskraftigt och administrativt penningorienterat samhälle. Deras "låtgåmentalitet" i den ekonomiska politiken är en kapitalists dröm, med fri företagsamhet, fri handel och låga skatter som så klart attraherar många dynamiska affärsmän och investerare från hela världen, och även mängder av penningstarka kineser från fastlandet. Hongkong benämns oftast, och med all rätt, som en av de fyra små tigrarna eller drakarna i Orienten. De övriga är Sydkorea, Singapore och Taiwan.

Ingenting blir länge oförändrat i denna "vertikala" stad som därför är en sådan källa till fascination, lika mycket för de bosatta som för besökaren. Många av stadens

topprestauranger har bord med utsikt över det hårt trafikerade vattnet. Trots nya färdmöjligheter genom tunnlar och med tunnelbanor går fortfarande de grönvita Star Ferrybåtarna i skytteltrafik från centralen till Tsim Sha Tsui i Kowloon. Denna syn har jag dagligen från mitt hotellfönster. Jag kan stå där i timmar och njuta av allt det som sker. Vid vilken tid som helst på dygnet ser Victoriahamnens vatten ut som en leksaksdamm på tivoli, där Starfärjor banar sig väg genom ett virrvarr av bogserbåtar, pråmar, en och annan *djonk* (flatbottnat segelfartyg) och glänsande kryssningsfartyg. Denna hårt trafikerade djupvattenhamn är den dynamiska stadens själ och centrum – och den plats som givit staden dess namn.

På gammalkinesiska betyder Hong Kong nämligen ”den ljuvliga hamnen”. Sedan 1898 har de tvådäckade färjorna transporterat besökare och pendlare mellan Kowloon på fastlandet och Victoriaön. Denna tiominuters färjetur är en av världens mest oförglömliga, inte bara för det dramatiska skådespelet av fartygstrafik dygnet runt utan även för Hongkongs skog av bank- och hotellskyskrapor och handelshus – på dagen uttryckslösa stenblock och på natten lysande torn, fulla av energi. Jag brukade ofta åka ömsom första och ömsom andra klass på färjan, och det händer att jag gör resan någon gång än idag. Med förstaklassbiljett hamnar man på övre däck med en garanterat bättre utsikt, men vill man studera folklivet lämpar sig andra klass bättre.

En stor upplevelse har det varit de gånger när jag vistats där på den kinesiska nationaldagen den 1 oktober. Sedan kronkolonin återgick till Kina 1997 firas nationaldagen även i Hongkong. Från mitt breda hotellfönster, som vetter mot vattendraget, har jag varje gång kunnat njuta av det 25 minuter långa och sprakande fyrverkeriet. Drottningens dag firas inte längre. Engelsmännen får snällt nöja sig med att den stora affärsgatan uppkallad efter Hennes Majestät fortfarande finns kvar, åtminstone fram till år 2047, enligt överenskommelsen mellan Peking och London. Vad som kommer att ske därefter vet ingen.

Vill man uppleva någonting helt sagolikt ska man kvällstid, när alla neonskyltar är tända och skyskrapor upplysta, bege sig till Victoria Peak. Bäst gör man det med bergbanan, världens brantaste, som sedan år 1888 har klättrat upp till en höjd av 396 meter över havet. Själva den 550 meter höga toppen ligger en bit från slutstationen. Banans övre terminal ligger i det utmanande Peak Tower, som kommit till under senare år, och som är inför världen ett tecken på öns arkitekturs vitalitet. Det sägs allmänt att har du inte varit där så har du inte varit i Hongkong. Jag instämmer oförbehållsamt. Denna nyligen förbättrade utsiktsterass, som kan ge en 270 graders storartad vy, är utan tvekan en av de mest spektakulära i världen. Vartannat eller vart tredje år har jag tagit mig dit upp. Vid varje besök har jag kunnat urskilja nya skyskrapor och nya neonskyltar. Sedan the Peak Tower kom till har jag även kunnat inta en förstklassig middag i den utmärkta restaurangen medan jag njutit av utsikten.

Samma njutning upplever jag när jag sitter, ensam eller i sällskap med kollegor eller leverantörer, på någon restaurang i Tsim Sha Tsui East tvärs över den myllrande

hamnen och tittar mot de hopträngda skyskraporna på Victoriaön. I skymningen och kvällningen är det en sagolik syn när de bjärta neonskyltarna blossar upp, skyskraporna belyses och ljuset tänds i tusentals kontor och bostäder. Hotellrestaurangerna utnyttjar panoramat i reklamen med heltäckande fönsterfasader så att gästerna kan betrakta denna ljusskiftande havsmålning medan de stoppar i sig den ena läckerheten efter den andra från hela världens menyer.

Förutom det obligatoriska besöket på Victoria Peak, och Peak Tower förstås, i vars rymliga lokaler på bottenvåningen Madame Tussauds har inrett ett intressant vaxmuseum, var ett besök i Aberdeen ett måste den första tiden. Då, liksom nu, var den största attraktionen de tre flytande lyxrestaurangerna.

En annan attraktion i Aberdeen var även det så kallade båtfolket, som levde och verkade på sina djonker förtöjda i hamnen. Under årens lopp har antalet djonker minskat, eftersom fler och fler av båtfolket har flyttat till höghusen eller övergivit fiskaryrket. Ytterligare en attraktion första tiden var att ta en tur med rickshaw. Redan i slutet av 1800-talet fanns det över 700 registrerade och licensierade. Innan de moderna transportmedlens introduktion förfogade välmående familjer och affärsmän alltid över en eller flera rickshaw, ungefär som man idag har en bil med chaufför. Den sista licensen för en rickshaw utfärdades år 1975. Numera finns det knappast några yrkesutövande kvar utom det fåtal som i regel står vid Star Ferrybåtarna och väntar på turister som vill åka runt parkeringsplatsen eller bara ta ett foto. Kärrorna har nu blivit dyrgripar och är eftersökta av samlare över hela världen.

Att Hongkong är ett paradis för shopping, det vet alla. Däremot vet kanske inte många att staden också är ett Mecka för en gourmet. Om Lucullus levt idag, hade han säkerligen flyttat till Hongkong och byggt sig en storslagen villa på Victoria Peak bland övriga så kallade *taipans*, under 1800-talet benämningen på en framgångsrik utländsk affärsman med verksamhet i Kina eller Hongkong. Nuförtiden används det kinesiska uttrycket i en allmännare mening för företagsledare, oavsett ursprung. Ordagrant betyder uttrycket ”hög klass” eller ”högste ledare”, alltså ungefär liktydigt med ”höjdare”.

Matinspiration från hela världen

Det finns få platser på denna jord som har ett mera kosmopolitiskt kök än Hongkong. Jag instämmer när lokalbefolkningen skryter med att deras stad erbjuder den bästa maten i världen. Här erbjuds en allt större och mer exotisk variation av rätter för varje år. Alla länder som är kända för sin matkultur finns representerade. I Hongkong finner man också de bästa kinesiska restaurangerna. En duktig kinesisk kock flyttar till Hongkong så snart chansen ges. Det är inte bara lönen som lockar utan även berömmelse och uppskattning.

Den mest populära kinesiska maten i Hongkong är den kantonesiska och den restaurang som serverar den i särklass bästa maten av den sorten är Yung Kee på Victoriaön. Detta ryktbara ”matpalats” började som gatukök, där grundaren Kam Shui Fai skapade rätten rostad gås som kom att bli omtalad.

Samma år som jag besökte Hongkong för första gången, alltså 1964, förvärvade Kam Shui Fai fastigheten Wellington Street 32 och har därefter utsträckt sin äganderätt till ytterligare fyra intilliggande byggnader. År 1978 revs fem affärslokaler i rad för att ge plats åt Yung Kee, det fem våningar höga restaurangkomplexet. Internationellt erkännande började komma 1968 då den som enda kinesiska restaurang utsågs till en av ”Världens femton bästa restauranger” av Fortune Magazine.

För mig har en resa till kolonin också alltid inneburit ett besök i denna legendariska restaurang, ensam eller i sällskap. Det har även hänt att jag har växlat några ord med Kam Shui Fai. Han satt nämligen alltid vid entrén och hälsade gästerna välkomna tills han gick bort för något år sedan. Restaurangens signaturrätt, den rostade gåsen, är oförglömlig. Här åt jag för första gången även den delikata rätten stekt duva, som är en kantonesisk specialitet, och som ofta benämns som en gourmetdelikatess. Självklart serveras här de dyraste rätterna, nämligen abalonesnäckor och hajfensoppa, så kallade ”titta vad jag äter-rätter”. Restaurangens fem våningar är alltid fullsatta och man bör boka bord flera veckor i förväg om man skall ha en chans.

Ett annat populärt sätt att äta på som man gör allra bäst i Hongkong kallas för *dim sum* (”röra hjärtat”) och är en unik kantonesisk företeelse till både frukost och lunch. Själva ätandet av dim sum kan vanligtvis hänföras till *jam cha* (”dricka te”) som alltid serveras till. Att äta dim sum är ett socialt tillfälle och något som man borde göra i grupp om minst fyra personer. Givetvis kan du äta dim sum ensam, vilket jag gjort många gånger, men den består av flera olika små rätter som är avsedda att dela. Ju fler man är, desto flera rätter att smaka av. Normalt är dessa delikatesser ångade i en liten bambukorg. Korgarna är staplade på en handkärra som rullas runt i matsalen av en servitör eller servitris, som ofta skriker ut namnen på rätterna som just den vagnen innehåller. Matgästen behöver ingen meny utan vinkar till sig en vagnförare och väljer något från vagnen, så noteras det på din nota. Varje handkärra har sitt eget sortiment så man ska ta tid på sig när man beställer ett urval rätter.

Det italienska köket är naturligtvis väl representerat i Hongkong. Det finns en italiensk restaurang på nästan alla lyxhotell – på det jag bor heter restaurangen Toscana. Mästerkocken Umberto Bombana kommer från Bergamo i Norditalien. Han blev nyligen utsedd till den bästa italienska kocken i Sydostasien. Så det blir mycket italienskt i Hongkong för min del. Oftast ringer jag Umberto från rummet om jag är ensam och ber honom laga till någon god pasta, som jag får serverad uppe på mitt rum. Hans hemlagade bandpasta i lammragu, *pappardelle al ragù d’agnello*, eller korta pastarör i pestosås, *trenette al pesto*, är gudomliga. Närhelst jag har gäster föreslår jag till allas förtjusning alltid dessa rätter. Det är ju klart att vi i denna del av världen även finner ett stort antal förstklassiga franska restauranger på de bästa hotellen. Le Pierrot på Mandarin Oriental Hotel är en av de allra bästa och jag har besökt den några få gånger.

I början av 1980-talet satt jag och åt en lukullisk middag med mina goda vänner och kollegor, Jacky Guillot och Giorgos Diakoumakos. Under kvällen fick vi höra

att ingen mindre än Frankie Boy, det vill säga den store Sinatra, och Dino Crocetti, mera känd under artistnamnet Dean Martin, satt och åt middag i ett angränsande rum. Jag tvekade inte en sekund, reste mig upp och gick fram till deras bord och fick den stora äran att skaka hand med dessa två världsartister. Båda herrarnas föräldrar hade i slutet av 1800-talet emigrerat från Syditalien till Amerika av samma enkla anledning som en annan förväntansfull 16-åring gjorde ett halvt sekel senare, för att om möjligt likt dem skapa sig ett drägligare liv utomlands.

Den mest exklusiva franska restaurangen finns i Hongkongs mest luxuösa hotell, nämligen The Peninsula ("Halvön") och heter Gaddis. Miljön är alltför strikt tycker jag, och därför har jag endast besökt den några enstaka gånger. Gaddis stoltserar med att den har haft samma meny och en del av personalen i 30 år. Uppenbarligen behöver inte konceptet ändras. The Peninsula står för den främsta lyx man kan tänka sig och är samtidigt i högsta grad en sevärdhet. Från mitt hotellfönster sett, över Victoriahamnen, liknar hotellet med den senaste tillbyggnaden en enorm tron över Tsim Sha Tsuis arkitektur.

Före andra världskriget var The Peninsula ett av Asiens mest prestigefyllda hotell där alla som var *någon* bodde. Till denna hotellkategori räknades Raffles i Singapore, The Strand i Burmas huvudstad Rangoon, dagens Myanmar respektive Yangon, samt Cathay, numera Peace, i Shanghai. Till skillnad från The Peninsula och The Strand har jag bott på både Raffles och Peace. Återvinning av dyrbar mark framför hotellet över gatan med diverse byggnation har medfört att The Peninsula förlorat något av sitt väl ansedda läge vid vattnet. Fast den betagande interiören som uppenbarar sig så snart man sätter sin fot innanför huvudentrén, som naturligtvis är mera fylld av nyfikna turister än gäster, är utan tvekan värd ett besök.

Liksom i de före detta kolonisatörernas hemland är eftermiddagsteet en populär tradition i Hongkong och då företrädesvis i lobbyn på The Peninsula. Le Pierrot, Gaddis och alla de andra i all ära men den onekligen mest omtyckta restaurangen nuförtiden är den fantastiska Felix på 28:e våningen i The Peninsula. Redan innan man kommit in i själva restaurangen erfar man ställets atmosfär när man går in i den stämningsbelysta hissen. Det är högt till tak, breda fönster och stora tunga kopparklädda pelare, allt i art deco-stil. I ena ändan av lokalen finns vad som verkar vara stora tvättbaljor som inrymmer en bar, ett minidisco och ett vinprovarrum. Allt är skapat av stjärndesignern Philippe Starck.

Om maten som serveras här kan man gott säga att väst möter öst och att den naturligtvis är god, fast inte värd priset. "Priserna på många gourmetrestauranger kan betecknas endast som väpnat rån med kökskniv", skrev Robert J. Courtine en gång och det stämmer väl in här. Många gäster som kommer hit gör det inte för att äta en god middag utan för att uppleva den fantastiska utsikten. Möjligen tar man sig ett glas i den ständigt fullsatta baren för att sedan besöka toaletten. Där finns en stor öppning varifrån man har en otroligt vacker utsikt över stadsdelen Kowloon. Tydligen kan denna vy endast ses från herrtoaletten för rätt som det är kikar en dam in genom dörren som öppnas av dörrvakten efter att han fått en slant i handen.

När det gäller restaurangbesök vill jag varmt rekommendera *Hongkong Restaurang Guide* som ges ut årligen. Denna upptar bortåt 500 restauranger i Hongkong och Macao och kostar en femtiolapp – en bra investering om man ska äta ute.

År 2009 började även Michelin att ge ut sin Röda Guide som innefattar både Hongkong och Macao. Jag har ännu inte hunnit utnyttja guiden eftersom det inte har funnits tid till det. En enda restaurang har märkligt nog tilldelats tre stjärnor, nämligen den kantonesiska Long King Heen, som betyder ”drakens utsikt” och är lokaliserad i det fashionabla sexstjärniga hotellet The Four Seasons. Jag får väl lov att titta närmare på skapelsen vid något av mina besök framöver.

1960- och 1970-talens lågprisland

Efter en veckas vistelse i Hongkong 1964 fortsatte jag resan till Tokyo. På rekommendation av vännerna Tommy Nyiri och Kenneth Wallbert, två duktiga säljare på Handelsfirman Libro, tog jag in på Imperial Hotel. Rummen här var enkla, rymliga och moderna, och sviterna stora nog för att ha styrelsesammanträden. Men det som mest förvånat mig under alla besök är den förtjusande personliga servicen med ideliga bugningar och det lugn och den effektivitet som den fullföljs med.

Även från detta land hade jag så smått börjat importera diverse plåtleksaker. Idén att resa hit kom när jag köpte ett parti plåtleksaker från Gunnars Fabriker i Nässjö och gjort en hygglig förtjänst. Även Japan var på den tiden ett lågprisland. Den rollen kom så småningom att tas över av Taiwan, därefter av Sydkorea och nu är det enbart Kina som man kan ge den benämningen. Jag ställer mig ofta frågan vilket som blir nästa lågprisland. Blir det något afrikanskt land? Nej, det är uteslutet! Här saknas de viktigaste beståndsdelarna resurser, kreativitet, arbetslust och framåtanda. Vietnam och Kambodja kan kanske bli aktuella. I dessa länder är lönerna betydligt lägre än i dagens Kina.

Även Indien är kanske en tänkbar arvtagare. I skrivande stund har det när det gäller folkmängden hunnit passera miljarden och är snart i kapp Kina. Indien borde sannerligen följa grannlandet Kinas exempel med födelsekontroll, annars kommer det att få katastrofala följder, det är jag övertygad om. Indien genomgår en snabb utveckling för närvarande, inte minst inom telekommunikationsbranschen, så vem vet? Hoppas att något även görs åt den enorma fattigdomen som råder där. Så som det är idag lär det hjälpa föga om så tusen Moder Teresa, ”Rännstenens helgon”, dyker upp. Det är fråga om politik, fördelningspolitik vill säga. André Malraux skrev någonstans: ”Politik bedrivs inte med moral, men den bedrivs inte bättre utan”. Detta borde de styrande i Indien ta till sig.

Även Japan betraktades, som sagt, som ett lågprisland innan elektroniken tog överhanden och landet utvecklades till världens teknologiskt och ekonomiskt mest lyckade samhälle. Tidigare var det ännu ett anspråkslöst och relativt fattigt land. Japan höll på att hämta sig från kriget och var ännu inte återuppbyggt. Det Japan som vi känner och beundrar idag, med stora varuhus och gnistrande skyskrapor, fanns

inte. Vid återkommande besök under 1970- och 1980-talen kunde man se och följa landets enorma utveckling. Genom hårt arbete och sinnrika uppfinningar blev Japan åter en stormakt, fast inte militärt som före kriget utan ekonomiskt. Med ett fåtal idéer och uppfinningar hade landet på relativt kort tid och med små medel lyckats ta fram produkter som videoapparater, bärbara bandspelare och radiomottagare, som folk praktiskt taget skrek efter. En annan beundransvärd företeelse i Japan var de höghastighetståg, *Shinkansen*, som på få timmar tog dig från ena stadens centrum till det andra. Jag åkte ofta med dessa tåg när jag besökte städerna Nara, Kobe och Nagoya. I början av mitt resande handlade jag en hel del porslin i Nagoyas omnejd.

Sumobrottarnas rike

Jag stannade i Tokyo en hel vecka under min första resa dit 1964 och blev så småningom sugen på pasta, som jag inte hade ätit på två veckor. Av hotellportieren fick jag reda på att det fanns en italiensk restaurang som drevs av en signor Antonio. Portieren hade dessvärre ingen adress dit utan visste bara på ett ungefär i vilken stadsdel den låg. Tokyo saknar gatunamn och skyltar. Det tog taxichaufförен drygt två timmar att hitta Antonios anspråkslösa trattoria, men det var mödan värt. Efter flera veckors risätande, gott i och för sig, fick jag äntligen en mycket efterlängtad pastarätt, eller rätter – för det blev flera sorter. Antonio och hans japanska hustru Akiko tog verkligen hand om mig och såg till att jag åt mer än vad jag orkade.

Vi kom att prata om Japan i allmänhet och om dess seder och bruk. Samtalet halkade in på sumobrottning. Antonio upplyste mig om att en sådan tillställning skulle anordnas just i dagarna och frågade mig om jag var intresserad. Visst, svarade jag, utan att ens veta vad det egentligen rörde sig om. Någon kväll därefter satt vi båda och minst sagt njöt av många härliga fajter. Det var en upplevelse av ett mycket ovanligt slag.

Sumobrottning är utan tvekan Japans inofficiella nationalsport. Den har sina rötter i shintoreligionen, som utövas allmänt i Japan under en form som är påverkad av buddhismen och konfucianismen, och troligen uppkommen på 700-talet. Domarnas klädsel liknar en shintopräst – kimonoliknande med vida ärmar. Under årens lopp har sumobrottningen ändrat sin sociala status. Från att ha varit en form av underhållning för adeln, har den idag blivit ett nöje för folket. Sportens färgstarka traditioner och ritualer, liksom dynamiken i matcherna, är nyckelfaktorer i sumobrottningens enorma popularitet i Japan och numera även världen över. Två bamsar till fläskberg, oftast i 200-kilosklassen, kolliderar så att fettet dallrar och hela stadion ekar av ”tjofs” och ”splash”. Alla medel är tillåtna utom slag mot ljumskarna eller att dra varandra i håret, vilket i regel är snyggt arrangerat. Den som berör marken med en annan kroppsdel än fötterna eller har hamnat utanför ringen har förlorat. Efter några dueller fick både jag och Antonio nog. Det var trots allt inte fotboll vi tittade på!

Så vi begav oss till en teppanyaki-restaurang mitt i Ginza. *Teppan* betyder ”järnplattor” och *yaki* betyder ”steka” eller ”grilla”. Denna sorts restaurang är typiskt ja-

pansk. Man sitter framför en stekplatta, oftast lika stor som ett bord för fyra, sex eller flera personer, medan kocken står på andra sidan och bereder maten. Vanligaste rätten är Kobebiff, extra mört kött från kor som fötts upp för ändamålet, havskräftor och diverse grönsaker. Man brukar starta med en fisk- eller skaldjurssoppa och så massor med sake, japanskt 35-procentigt risbrännvin, som man dricker varmt ur små keramikkoppar. Teppanyaki har blivit mycket populärt, i synnerhet i Sydostasien.

Resorna till Japan blev färre och färre på grund av det jag redan nämnt, nämligen konkurrensen från Sydkorea och Taiwan med just den typen av produkter som jag handlade. Det beklagar jag förstås än idag för Japans del. Förutom att vara ett välordnat land med utomordentligt trevliga och vänliga människor så gjordes överenskommelser med personer som var korrekta i alla avseenden, inte minst i affärer. Vissa länder i grannskapet har alltså lyckats ta ifrån Japan benämningen konkurrenskraft, men helt misslyckats med att ta efter japanernas beundransvärda affärs- och arbetsmoral. Det är förstås högst beklagligt.

Förtroendet för vår affärsidé växer

I början av 1970-talet blev trångboddheten i företaget mer och mer besvärande. Jag hade övergivit agenturerna för att uteslutande satsa på import. Redan 1963 hade jag lärt känna Olle Ringström. Förutom att vi gjorde lite affärer tillsammans hade vi börjat umgås privat. Vi kom att bli mycket goda vänner och det föll sig naturligt att rådfråga Olle i ekonomiska ärenden. Han drev själv en importfirma och hade stor kunskap. Vid något tillfälle ställde han upp för mig som borgenär. Tack vare Olle kom jag i kontakt med dåvarande Skånska Banken. Tillförordnad chef var då Gösta Lindén, en lugn och älskvärd person med gedigen erfarenhet som kamrer i banken. Med samma säkerhet som vi hade i Skandinaviska Banken fick vi av Lindén – håll i er nu – femdubbel kredit! Vi fick därmed resurser att spänna bågen ytterligare. ”Äntligen”, jublade Anna och jag, ”har vi funnit någon som verkligen tror på oss och vår affärsidé.” För ett sådant förtroende skulle jag ha sålt min själ såsom Faust, och se, jag hade funnit min Mefistofeles!

Hade vi stannat kvar som kunder i Skandinaviska Banken, eller SE-banken som den kom att kallas, länge till hade jag nog fått lov att ta fram dragspelet igen och ge mig ut på turné här i Sverige. Hemska tanke! Då vi skulle flytta över medlen ifrån Skandinaviska Banken till Skånska Banken, hade den förstnämnda kreditinstitutionen fått ny direktör, en man som visst inte var främmande för diskussioner om rejält ökad kredit. Vi tackade nej. Lite jäklig måste man få lov att vara ibland!

Några år senare, närmare bestämt 1974, tillträdde Tomas Jönsson som direktör för Skånska Banken i Linköping. Han visade sig vara både ung och grön, men en synnerligen framsynt bankman, en för oss utmärkt kombination. ”Är ni säkra på att det räcker nu”, undrade han varje gång vi begärde en kredithöjning. Han hade stort förtroende för Anna och mig. Lyckligtvis har vi aldrig behövt svika detta förtroende. Vi träffas fortfarande då och då. Skånska Banken köptes senare upp av Handelsbanken och den sympatiske Tomas fick större uppgifter och flyttade till Stockholm med sin Elisabet. Vi kom att sakna både dem och Skånska Banken.

Det är synnerligen beklagligt att de flesta regionala banker mer eller mindre

försvunnit och köpts upp av de stora bankerna. Det råder ingen konkurrens på den marknaden idag, så de tar oförskämt bra betalt för sina tjänster. Det ser man på de enorma vinster de uppvisar varje år.

Dags att bygga eget

Det var hög tid att se sig om efter en tomt för att bygga oss egna lokaler. Vi behövde mer plats för kontor, för utställningen och inte minst behövde vi lagerlokaler. Hösten 1973 bestämde vi oss för en tomt vid Duvkullen i Linköping. Resultatet blev 250 kvadratmeter kontor, en lika stor utställningsyta och 2 000 kvadratmeter lageryta i två plan. Efter ungefär två år var bygget klart och vi anställde ytterligare fem medarbetare, två kontorister, två lagerarbetare och en kamrer. Goda tider stundade, med stöd av Skånska Banken förstås. Jag började tro vad Mark Twain hade sagt en gång: ”Vad fordras för att bli framgångsrik? Okunnighet och självförtroende!” Det är klart att vi travade runt det här bygget ganska ofta, ivriga som vi var att flytta in.

Alldeles i närheten var byggmästare Åke Eriksson i full gång med att bygga en villa. Det huset ville vi ha. Vilket drömläge, bara ett stenkast ifrån företaget! Vi har den lilla egenheten, både Anna och jag, att har vi bestämt oss för någonting vill det till oerhörda krafter för att stoppa oss, men vi håller oss alltid inom rimliga gränser. Åke Eriksson ville alls inte sälja huset, han hade ju tänkt flytta in där själv. Obändiga i vår beslutsamhet var vi beredda att betala vad som helst, men så tyckte den charmige Åke uppenbarligen att huset blev för stort för honom och hans hustru, så han gav med sig. Hösten 1974 flyttade vi in. Vi trivs fortfarande alldeles utmärkt.

Affärerna gick nu bättre än någonsin. Det var strålande tider. Vi byggde till ytterligare 800 kvadratmeter lager och fördubblade kontors- och utställningsytan. Vi etablerade oss också i Norge 1979, där vi skaffade oss en utställningslokal på Darresgate i Oslo och anställde en säljare. Åren mellan 1976 och 1990 var de bästa i företagets hittillsvarande historia och vi hade kunder över hela Skandinavien. Vid slutet av denna period förfogade vi över fem permanenta utställningslokaler, förutom i Linköping och Oslo även i Stockholm, Göteborg och Malmö. Arbetsstyrkan uppgick till ett 30-tal medarbetare och vi nådde en omsättning på närmare 90 miljoner kronor.

1976 slog vi på stort och köpte en hyresfastighet på Nya Tanneforsvägen 39 med sexton lägenheter och diverse affärslokaler. Förmedlare var återigen den välsignade Gösta Johansson på Gomér & Andersson, som ju förmedlade vårt första husköp i Linköping.

Med en sådan fart i affärerna räckte våra lagerutrymmen inte längre och året 1984 byggde vi ett nytt lager på den plats där Tannefors station en gång legat. Resultatet blev en sextusen kvadratmeter stor lageryta i två plan. Samtidigt omvandlade vi övervåningen av det gamla lagret vid kontoret till en rymlig utställningslokal på tusen kvadratmeter.

Svåra tider stundar

Under åren 1975–1980 hade vi samlat på oss en rejäl vinst i samband med den kraftiga expansionen. Våra revisorer rekommenderar oss att sälja företaget, så att alla tillgångarna skulle bli vår privata egendom. Helt lagligt, sade revisorerna, men skattemyndigheterna var av annan mening och betraktade det som en ren skalbolagsaffär, varpå Davids kamp mot Goliat tog sin början. Jag låter revisorn berätta händelserna kring denna affär:

> *Jag blev revisor i Inter Agenturer AB omkring 1970 och som sådan blir man ofta insatt i och engagerad i ägarnas ekonomi. Makarna arbetade intensivt och genererade goda vinster i bolaget, tog ut höga löner och betalade därmed mycket höga skatter. Detta föranledde mig att fråga revisionsbyråns chef om det fanns lagliga sätt att sänka skatten för familjen. Han hänvisade då till vår skattekonsult som menade att Inter Agenturer var ett närmast perfekt fall, där skalbolagsförsäljning skulle ge miljoner i lägre skatt. Familjen liksom banken var något tveksam till detta. Efter åtskilliga turer blev det en affär med en annan av byråns klienter som köpare.*
>
> *Man kan nog säga att byrån sålde i ett så kallat upplägg utan att varna för de risker som kan finnas. Skattemyndigheterna granskade affären och Inter Agenturers räkenskaper. Upplägget underkändes med ett stort skattekrav som följd. En lång process följde men upplägget underkändes i alla instanser. Familjen startade en skadeståndsprocess mot revisionsbyrån. Framgången blev total i tingsrätten.*
>
> *Hovrätten biföll familjens yrkanden och ett skadestånd på 16 miljoner kronor utbetalades efter att högsta domstolen beslutat att inte ta upp målet.*

Affären underkändes som sagt av samtliga instanser och vi blev dömda att betala stora summor. Vi blev rent ut sagt barskrapade och tvingades belåna vårt hus. Företaget drabbades ännu hårdare då det tömdes på likvida medel. Vi tvingades pantsätta lagret, inventarier och byggnader med mera. Banken, tyvärr inte Skånska längre då den blivit uppköpt av Svenska Handelsbanken, ville även som en ytterligare säkerhetsåtgärd, att vi skulle överlämna våra fakturor till deras så kallade faktoringsbolag, vilket i praktiken innebar att våra kunder skulle betala våra fakturor direkt till banken. Det kändes som att bli nedslagen när man redan låg ned.

Det hjälpte inte hur jag än försökte förklara för vederbörande bankman hur negativt denna åtgärd skulle uppfattas av våra kunder. Jag bad honom enträget att avstå från kravet, men han ville inte eller kunde inte förstå. Instinktivt kom jag att tänka på Ingemar Stenmarks ord: ”Hä löns int’ förklar’ för den som int’ begrip”. Vi lyckades i alla fall senare övertyga den högre ledningen om vår inställning och till

slut avstod man från kravet. Sedan dess har jag inte satt min fot i banken trots att ledningen är en annan nu. Vi är trots allt kunder fast den dagliga kontakten sköts av företagets ekonomiansvarige och delvis av Anna. Lite stolt får man faktiskt lov att vara. Sedan dess har jag inte haft någon större tilltro till bankerna. Mark Twain hade så rätt när han skrev: ”De lånar ut paraplyet vid solsken och tar tillbaka det när det börjar regna”.

Vi genomled oerhört svåra år, både ekonomiskt och psykiskt. Damokles svärd hängde oupphörligen över våra huvuden. Så småningom började det ljusna. Definitivt solsken blev det när vi vann processen i första instansen mot Ernst & Young som under tiden förvärvat revisionsbyrån vi anlitade. Då var vi nämligen säkra på att det skulle gå vägen och att vi skulle få våra pengar tillbaka, plus ränta. Det var vid detta tillfälle som Anna och jag – mest Anna – var djärva nog att avstå förlikningsförslaget på tio miljoner kronor. Både revisorn Sture Mossberg och bankdirektören Tomas Jönson ställde upp och vittnade i alla rättsinstanserna. Men den som förtjänar ett stort tack är vår skicklige advokat och vän Sören Ödell. Det stämmer allt vad Charles Dickens hade för uppfattning om denna yrkeskategori: ”Om det inte fanns dåliga människor skulle det heller inte finnas bra advokater.”

Vi satsade pengarna i fyra fastigheter i Vasastaden, bland annat Linköpings vackraste fastighet tycker fortfarande Anna och jag, det så kallade Strykjärnet, flaggskeppet i vårt unga fastighetsbolag. Jaha, det gick ju riktigt bra, resonerade vi och gav fastighetsbolaget namnet Paesellet (”liten by”), inspirerade av fastighetsbolaget Citadellet (”liten stad”). Vi hade tänkt nöja oss med en liten by. Vad skulle vi med en hel stad till? Så småningom bytte vi namn till Duvkullen, namnet på den stadsdel där vi bor i, ty även byar växer med tiden – möjligen med undantag för San Biagio.

DEL 4

Mina kunder och kollegor

INNEHÅLL

157 Första jubileumsresan
160 Andra jubileumsresan
169 Flera kunder i företagets historia
– och vårt guldbröllop

Första jubileumsresan

Det lyckosamma 1980-talet för familjen kom att bli lyckosamt även för företaget, trots de enorma bekymren med skalbolagsaffären och skattemyndigheten. Stundom kände jag mig mer besegrad än Napoleon vid Waterloo. Samtidigt tänkte jag att man inte är besegrad förrän man erkänner att man är det, och det ville jag ju inte. Men just av den anledningen engagerade Anna och jag oss ännu mer, liksom våra övriga medarbetare, med de duktiga säljarna Kristina Wärn och Dick Hjerdt i täten.

År 1986 fyllde företaget 25 år och jag tänkte, trots alla svårigheter, att det skulle firas på något sätt. För företagets anställda och deras familjer anordnade vi en heldagstur på Göta kanal under sommaren. Utflykten uppskattades verkligen. Och under hösten tog Anna med sig gänget på en weekendresa till London, medan jag befann mig i Fjärran Östern. Denna utflykt kom att uppskattas ännu mer, och det visade sig i resultaten under de kommande åren.

För att om möjligt stimulera kunderna att handla mer bestämde vi under hösten att lotta ut en resa till Italien för två personer från distrikten i Stockholm, Göteborg, Malmö och Oslo, det vill säga där vi hade våra permanenta utställningar och där den mesta försäljningen skedde. Det gick till så på den tiden att säljarna på kontoret i Linköping packade ner alla nyheter som respektive distrikt ännu inte hunnit få, tog med sig dem och reste runt, vanligtvis var fjärde månad i januari, maj och september. Under tiden hade säljaren på plats bokat kunder. Jag brukade dyka upp när allt var uppackat och klart, och i regel när de köpstarka kunderna skulle infinna sig. Beroende på kundernas tillströmning kunde vi vistas på en och samma plats i en hel vecka, men oftast räckte det med tre till fyra dagar. Varje kund som besökte oss fick en lott och på så sätt fick vi en vinnare från varje ställe.

Den första dragningen avsåg Stockholmsdistriktet och vanns av Curt Tengroth, en erfaren och sympatisk äldre man, som vi kom att få mycket glädje av framöver. Fast han var en liten kund, blev jag innerligt glad över att han blev den förste vinnaren. Förutom att han var en mycket trevlig och underhållande person kunde han kanske bli en större kund. Det blev nu inte så, men däremot kom han att introducera

oss för Obs Stormarknader i Stockholmsregionen och i Södertälje, som han hade ett gott samarbete med. Dessa kom att bli våra största kunder under en tioårsperiod fram till mitten av 1990-talet, då Obs ändrade namn och stil på sitt sortiment, och vi miste dem helt som kunder. Flera gånger besökte Obs:arna oss här i Linköping och vi hade trevliga dagar och kvällar tillsammans. En av de unga kvinnorna från Obs i Södertälje stannade kvar i Linköping och gifte sig så småningom med en av våra duktigaste medarbetare.

Från Göteborgsdistriktet gick vinstlotten till Robetoy och den ständigt glada Inga-Lisa Holmgren. Handelsfirma Robe, som den hette ifrån början, var en av mina bästa, äldsta och käraste kunder. Jag hade gjort affärer med Robert Holmgren, dess outtröttlige och dynamiske grundare, redan i början av 1960-talet. Tyvärr gick Robert bort alldeles för tidigt, endast 50 år gammal. Roberts begravning var den första av mina kära kunders och vänners som jag närvarat vid. Tyvärr har det blivit många fler. Affärerna med Robetoy fortsatte i duktiga och arbetsamma Inga-Lisas regi. Fast numera är det Roberts och Inga-Lisas yngste son, Michael, som håller i rodret och styr rätt kurs med fast hand. Vi betraktar familjen Holmgren mer som vänner än kunder.

Varför ingen kund från Malmöregionen vann, kommer jag inte ihåg. Men det kan ha berott på att vi fick alltför få besök vid tillfället, så att vi kanske bestämde oss för att inte dela ut några lotter. Eftersom vi ifrån början hade bestämt antalet resenärer till tolv personer och bokat resan därefter, fick vår före detta bankdirektör och gode vän Tomas Jönsson och hans Elisabet följa med. Tomas var ju från Skåne, så han blev en bra representant för regionen.

I Norge gick den vinstgivande lotten till Björn Säbö, som då var inköpare för Kim-Tvedt med varuhus i både Bergen och Stavanger och som ingick i möbelkedjan Europa Möbler, som vi sålde mycket varor till då. Även vår säljare i Norge, Svein-Erik Vist, fick följa med – liksom hans hustru Berit. Således, med Anna och mig och Björns hustru Ingeborg och Curts hustru Evy, kom sällskapet att bestå av totalt tolv personer. Inga-Lisa var som bekant ensamstående och eftersom vinstlotten berättigade till två personer, följde hennes bästa väninna med, Märta Olofsson från Göteborg, en gladlynt tjej, som än idag skickar julhälsningar till oss varje år.

På väg till den eviga staden

Vi möttes alla på Köpenhamns flygplats för att ta flyget till den eviga staden, vår första anhalt. För flertalet av resenärerna var besöket i Rom det första någonsin. Vi tog in på Hotel Bernini Bristol inte långt från Spanska trappan och den fashionabla gatan Via Veneto. Det finns få platser i världen där det förgångna är så närvarande som i Rom. Dess spridda ruiner och dess mångskiftande arkitektur påminner oss ständigt om forna glansfulla tider. Vi stannade i Rom tre dagar och man kan kort och gott säga att gästerna fick se allt som var värt att se, om inte mer: Peterskyrkan, Pantheon, Capitolium, Colosseum, och så vidare.

Av dessa antikens monument kunde man vid mitten av 1600-talets andra hälft läsa följande i ”Resan till Italien”, *Voyage of Italy*, av Richard Lassels: ”Var kan en människa förvärva större kunskaper än i Rom? Där nästan varje sten är en bok, varje monument en läromästare, varje inskrift en lektion, varje väntrum en akademi”. Sedan blir det 1700-talet som ska få bevittna den första veritabla boomen med invasionen av franska, engelska och tyska kultureliter; Lassels exalterande ord kommer att återskalla i den unge Goethe som redan i pojkåren förberedde sig för det stora nedstigandet. År 1786 passerade han Brennerpasset för första gången. Hans Italienska resa kom att bli en förlängd och förberedande bildningsresa, som resulterade i en självbiografisk bildningsroman.

Vi lämnade Rom och reste med buss till Neapel och färdades längs den trefiliga ”solens motorväg” med benämningen A1. När vi passerade staden Cassino tänkte jag att vi kunde ta en sväng till San Biagio, endast 34 kilometer bort, och visa sällskapet byn där Anna och jag föddes, men tiden tillät det inte. Vi tog in på Hotel Vesuvio vid Santa Luciapromenaden i Neapel. Vi blev emellertid inte långvariga i denna, enligt våra gäster, stökiga staden. Det är faktiskt så, antingen älskar man staden Neapel – som jag – eller så hatar man den.

Vi hann dock med en kväll på Zi Teresa, samma restaurang som Anna och jag besökte första gången tjugo år tidigare under vår första resa med barnen till Italien och återkommit till närhelst vi haft möjligheter. Vi upplevde en lika stämningsfull kväll som då – med fin musikunderhållning och god mat.

Morgonen därpå bar det iväg till Capri och Annas och mitt favorithotell Quisisana. På Capri blev det mest sol och bad i hotellets förnämliga trädgård och rymliga simbassäng. Vi hann också med den obligatoriska båtturen till Blå grottan och ett kärt återbesök för både Anna och mig till Villa San Michele, Axel Munthes unika skapelse. Första kvällen i Rom, när alla hade klätt upp sig inför den förestående middagen, utbrast vännen Curt plötsligt ”Alla verkar vara finklädda så jag klär om mig också”, och så vände han ut och in på sin vändbara kavaj innan han satte sig till bords, medan sällskapet höll på att skratta ihjäl sig.

Detta försiggick alla kvällar vi var i Rom. På Capri hade Curt uppenbarligen fått nog, eller så hade han påverkats av det italienska modet och alla välklädda italienska herrar. Så plötsligt en kväll visar han sig, till allas förvåning, klädd i en elegant blå kavaj som visade sig vara av märket Salvatore Ferragamo. Han blev så förtjust i kavajen att han bar den resten av vistelsen på Capri, och vi undrade faktiskt om han ens tog av sig den nattetid. Tyvärr har även vännen Curt hunnit lämna jordelivet.

Hemresan gick via Neapels flygplats Capodichino. Resan blev mycket lyckad och många nya vänskapsband kom att knytas. En tid senare önskade alla att träffas igen, så året efter samlades vi alla hemma hos oss i Linköping och ställde till med ett brakkalas och alla fick kramas på nytt.

Andra jubileumsresan

År 1991 fyllde företaget 30 år. Resan fem år tidigare hade visserligen kostat en slant, men liksom mot familjen, har jag heller aldrig varit snål mot kunderna. Skall sanningen fram, är jag inte snål mot någon. Jag älskar att ge och uppskattar föga att få. Om Gud har försett mig med en enda dygd så vågar jag påstå att det är generositet. Något jag verkligen föraktar, eller rent av hatar, är girighet – och lättja. I detta sammanhang kan jag inte låta bli att citera Bill Gates mamma som, strax innan hon dog, sa till honom: ”Kom ihåg att mycket krävs av dem, åt vilka mycket har givits”, och Bill har sannerligen tagit åt sig uppmaningen.

Förra resan hade gett goda resultat både socialt och affärsmässigt, så Anna och jag bestämde att vi skulle lotta ut en resa även inför 30-årsjubileet. Denna gång fick vi en vinnare även i Malmöregionen, Bo Ohlsson, ägare till det välskötta företaget med samma namn, i Tomelilla. Vinnaren i Göteborgsdistriktet uteblev denna gång, kanske av samma anledning som fallet Malmö vid föregående jubileum.

Vi fick istället av någon konstig anledning två vinnare i Stockholmsdistriktet. Den ena var Tomas Blom, inköpare och delägare i företaget Axel Eliasson. Den andra var Owe Jansson, ägare till företaget med samma namn, hemmahörande i Valbo i närheten av Gävle. Den lycklige norske vinnaren hette Hans Nordback med företaget IDE 2000 från Nordnorge. Affärsrelationerna med denne gladlynte och välsjungande Hans kom att bli kortvariga, då han strax efteråt övergick till annan verksamhet. Hans vackra hustru Hilde drog alltid till sig servitörernas uppmärksamhet på grund av sin skönhet och blev alltid väl uppassad. Även vännen Tomas försvann så småningom som kund, fast betydligt senare, då han anställdes av ett konkurrerande företag i leksaksbranschen.

Till Bo Ohlsson säljer vi fortfarande, likaså till Owes företag, som sedermera köptes upp av medarbetaren Stefan Lundin som är stor kund hos oss än idag. Owe fortsatte dock i en bransch som vi inte har produkter till. Det beklagar jag innerligt för det innebär att vi träffas väldigt sällan. Det var alltid ett stort nöje att se den ständigt solbrände Owe när familjen besökte oss för att handla varor. Hans kära

hustru Ullabritt som numera hunnit lämna detta jordeliv, var alltid med, likaså minst två av hans fyra vackra döttrar. Vi tänker ofta på denna mycket trevliga familj som hade en otroligt fin sammanhållning. Vi levererade kopiöst många varor till dem. Vid ett tillfälle mitt i säsongen tog varorna slut för dem. Anna fick ta sig till Valbo i flygande fart, varpå Owes varuhus inom tre dagar åter var fyllt med våra produkter. Vännen Owe håller fortfarande rekord i företagets historia då vi, vid ett och samma tillfälle i vår permanenta utställning i Stockholm, skrev inte mindre än sjutton sidor beställningar som motsvarade bortåt fyrahundra produkter. Som tvåa i rekordligan återfinns vännen Kurt Pahlberg, som vid ett enda tillfälle lät oss skriva en order på 15 sidor. Det var tider det!

Jag hade en mycket speciell relation till vännen Bo. Vi var ungefär i samma ålder och vi hade likartad bakgrund. Vi hade byggt upp våra företag från noll. Bo var en mycket vänlig och ytterst generös människa, god, trogen och vänfast. Man hörde aldrig något ont ord från honom utan han såg alltid det positiva i situationer och hos sina medmänniskor. Han var snabb med komplimanger och beröm, förlåtande i sin attityd och älskade livet och det han sysslade med. Vi kom att bli mycket goda vänner. Närhelst och varhelst vi träffades så var det inte bara affärssnack utan också mycket annat, dock inte golf som han var biten av. Även han älskade dragspelsmusik. ”Har du dragspelet med dig?”, brukade han fråga när vi träffades här hemma i Sverige. De gånger jag besökte honom i Tomelilla, brukade han alltid ordna fram ett till mig även om det var mitt i natten, och vi kunde hålla på att spela fram till småtimmarna. Han kom att bli speciellt förtjust i ”Den förälskade soldaten”, *’O Surdato ´nnammurato* eller *Vita mia* (”Mitt liv”), som han kort och gott kallade den, en vacker och livlig neapolitansk sång, som jag kunde få spela många gånger under en och samma kväll.

Tyvärr så gick vännen Bo bort alldeles för tidigt. Jag befann mig i Hongkong när det hände. En kväll när jag återvände till mitt hotellrum och lyssnade av alla samtal som kommit in under dagen var ett av dem från honom. Han informerade mig om att han var på väg till Hongkong och skulle landa följande dag. Väl medveten om att han redan satt på planet, ringde jag inte tillbaka för att berätta att jag skulle vara på väg till Kanton när han landade, och att vi kunde träffas där istället. Det var sista gången jag hörde hans ljuva skånska stämma. Han dog den natten, på planet mellan Köpenhamn och Bangkok. Helt ovetande om den tragiska händelsen reste jag enligt planerna till Kanton tidigt dagen därpå. Två dagar senare fick jag reda på vad som hänt genom en gemensam bekant. Jag saknar Bo som en fin kund, men jag har framför allt förlorat en trofast och kär vän. Frid över hans minne.

Med Bos hustru Laila och Tomas hustru Lena, kom ressällskapet även 1991 att bestå av tolv personer, eftersom min norske representant Svein-Erik tog med sig sin hustru igen. Det bar av till Rom även denna gång, då som bekant alla vägar bär dit. Men istället för utflykten till Neapel och Capri valde vi renässansstaden Florens. I Rom besökte vi återigen alla platser som vi hade besökt föregående jubileumsresa och dessutom de två museerna *Museo di Villa Borghese* och *Musei Capitolini*.

Efter en kort promenad längs den eleganta promenadgatan Via Veneto, stadens snobbsträcka, nådde vi den intilliggande Villa Borgheseparken, den största parken i centrum, som märkligt nog räddats trots det stigande behovet av tomtmark. På väg från Via Veneto till parken passerar man den antika Aurelianska stadsmuren. Av alla minnesmärken i den eviga staden är denna mur kanske det man oftast ser, men om vilket det talas minst. Denna Europas äldsta mur restes år 272 under kejsar Aurelianus för att skydda det romerska kejsardömets huvudstad när barbarernas invasion på allvar började hota riket. En imponerande bit av muren finns högst upp på Via Veneto där den bildar en mycket högtidlig bakgrund till trottoarernas brokiga caféer och internationella nöjesliv.

Väl inne i museet gick vi direkt in i rummet till höger där Puline Bonaparte, föreställande Venus med Erisäpplet i handen, vilar på en empirschäslong. Den i livet glada Puline var Napoleons yngsta syster och gift med Camillo Borghese, en ättling till kardinalen Scipione Borghese som byggde villan. Denna skulptur, som blev världsberömd, beställde Puline själv av skulptören Antonio Canova, den främste representanten för 1800-talets nyklassicism. Mästerverket är ett av de finaste exemplen på denna stil som uppstod som en reaktion mot överdrifterna hos dess föregångare, barocken.

Denna pråliga stil som kallas barock blomstrade under två århundraden, men på grund av överdrifter hos Berninis efterföljare urartade denna stil i tomt prål och blev alltför prunkande och teatralisk. Många exempel på det finner vi i katedraler och på baronernas storståtliga palatsfasader på Sicilien. Den spontana reaktionen blev den nyklassiska stilen med Antonio Canova och dansken Bertel Thorvaldsen som dess stora företrädare.

På eftermiddagen tog vi taxi till Capitolium, men gjorde ett kort uppehåll vid Piazza Augusto Imperatore för att titta på den obetydliga moderna byggnaden bredvid. Denna enkla byggnad är upprest för att skydda det underbart vackra monumentet *Ara Pacis Augustae*, Augustus fredsaltare. Det byggdes för att fira den långa fred som Augustus skapade i romerska riket, den så kallade Pax Romana, och som det romerska riket länge fick njuta av efter en mycket lång period av krig.

Vid synen av denna skapelse kom jag instinktivt att tänka på Suetonius uttalande: ”Kejsar Augustus emottog en stad av tegel och lämnade efter sig en stad i marmor.” Sedan dess har marmorn aldrig upphört att brukas för alla slags byggnader i Italien, för såväl offentliga praktbyggnader som enkla privata hem. Det sägs att marmorn i Carrara lär räcka i minst 1 000 år till.

Från Piazza Augusto Imperatore gick vi den korta vägen till Piazza Venezia och Viktor Emanuel II:s monument, även kallat ”Fosterlandets altare” eller *Il Vittoriano* (”Det viktorianska”). Piazza Venezia och intilliggande Forum Romanum, dagens *Via dei Fori Imperiali*, är skådeplatsen för alla nationella festligheter i Rom. Det på sin tid mycket kritiserade, fast imponerande, monumentet är tillägnat Italiens självständighet. Det invigdes år 1911 efter en byggtid på 26 år och är helt och hållet i vit marmor.

I mitten av monumentet ser man ryttarstatyn av hjältekungen som blev det enade Italiens förste regent. Denne *pater patriae* ("fosterlandets fader"), hade under sin spira enat de italienska stammarna vilka i århundraden hade levt åtskilda och i långa perioder under utländskt herravälde. Nedanför statyn finns den okände soldatens grav från första världskriget. Står man vänd mot monumentet, har man på höger sida det historiska Venetianska palatset, *Palazzo Venezia*, en tidig renässansbyggnad, 500 år gammal. Här residerade republiken Venedigs sändebud hos påven och här hade Mussolini sitt högkvarter. Från den lilla balkongen i mitten höll han sina berömda tal. Palatset är numera museum.

Tydligen hade vi flera gourmeter i sällskapet denna gång, för vi besökte fler restauranger än tidigare, bland dem två av mina favoriter, Alfredo med sina fettuccine och Meo Patacca med sin typiskt romerska lammstek, *abbacchio*. Efter tre underbara dagar i Rom fortsatte resan till Florens med buss.

På väg mot renässansens vagga

På väg norrut från Rom längs "autostradernas drottning", Autostrada del Sole A1, passerar man Latiums och sedan Umbriens så gott som intetsägande landskap, innan en annan värld, den toscanska, plötsligt öppnar sig. Det är gårdar med välskötta vinodlingar och olivlundar. Medeltida borgar som dyker upp här och var, medeltida kloster och kyrkor vars klockor klämtar i kampanilernas romanska valvbågar. Mörkgröna cypresser lyfter majestätiskt sina slanka kolonner mot den blå himlen längs alléer som leder till ädla renässansvillor på toppen av gröna små kullar. Frågan inställer sig ögonblickligen: "Är detta det jordiska Eden?" Ja, det vill jag faktiskt kalla landskapet Toscana. Det stämmer att när Gud skapade Toscana tog han Michelangelo till hjälp! Ju närmare vi kom vårt resmål, desto mer hänförande blev landskapet. Gästerna blev alldeles ifrån sig och bad ideligen vår chaufför att sakta ner farten för att bättre kunna njuta av allt det som det förtrollande landskapet bjöd.

Vi anlände till Florens under sena eftermiddagen och tog in på Hotel Baglioni, ett hyfsat fyrstjärnigt hotell vid järnvägsstationen. Rom i all ära men renässansstaden Florens ligger inte långt efter. Egentligen står dessa städer för olika saker. Rom representerar antiken medan Florens renässansen och konsten i alla dess former, tycker jag. Ingen stad i världen har berikats med så mycket konstskatter som denna magnifika stad. Det må gälla måleri, skulptur, arkitektur och allt annat som hör till konstvärlden.

Den franske författaren Anatole France skrev följande om Florens 1894:

> *"Guden som skapat Florens var en konstnär, han var en guldsmed, en skulptör, en som kunde bearbeta bronset och var även en målare […] Den guden måste ha varit en florentinare".*

För de flesta besökare är Toscana liktydigt med Italiens geografiska och kulturella

centrum. Få städer i världen, om någon, kan jämföras med Florens och dess enorma rikedom av konstverk och utsökt arkitektur. Horder av turister från världens alla hörn invaderar Toscana och Florens. Staden, med knappt 800 000 invånare, besöks årligen av 10 miljoner turister. Men är det så konstigt? Här föddes och verkade genier som Leonardo, Michelangelo, Galilei, Dante, Machiavelli, Giotto för att bara nämna några namn. Dagens stora modeskapare som Gucci, Pucci, Salvatore Ferragamo med flera har sitt ursprung i detta landskap.

Det finns idag knappt en vingård att få för pengar i Toscana, då allt har blivit uppköpt – inte minst av svenskar och andra nordbor. Engelsmän, men kanske främst japaner, har förvandlat gamla förfallna herrgårdar och vingårdar till lyxiga semesterparadis, dit deras landsmän lockas flockvis för dyra pengar. Duktiga och kreativa hemmasöner och -döttrar har förvandlat sina gårdar till små rörelser som kallas agriturismo. Man driver gårdsbutiker med lokala produkter och i en del fall erbjuder man även logi till rimliga priser. Dessa agriturismon har växt upp som svampar ur jorden och blivit oerhört populära och man finner dem längs vägarna på hela halvön utom vid autostradorna. Sverige tycks hänga med i utvecklingen, för numera ser man ofta skylten ”Gårdsbutik” eller ”Bed and breakfast” – säng och frukost – längs våra vägar.

Uffizierna och Piazza della Signoria

Till skillnad från våra gäster hade Anna och jag varit i Florens många gånger förr, både i affärer och privat. Vi hade bara två dagar på oss att bese staden, inte lång tid skulle man kunna tycka, men vi hann med ganska mycket tack vare vår sakkunniga guide och det faktum att det mesta som man bör eller måste se är samlat kring två centra nära varandra.

Första dagen uppehöll vi oss vid *Piazza della Signoria,* Regeringstorget, ett av de vackraste medeltidstorg jag någonsin skådat. I god tid stod vi alla vid ingången till *Uffizierna*, ett av de finaste konstmuseerna i världen. De flesta salarna i museet är numrerade och ordnade efter årtal och man kan lätt följa det italienska måleriets utveckling, sal efter sal. Det börjar till exempel med florentinaren Cimabue och sienesaren Duccios tvådimensionella arbeten från 1200-talet, åtföljda av 1300-talets tredimensionella verk, som i mästaren Giotto fick sin förste mer kände utövare.

För skojs skull, och för att om möjligt ta reda på hur det stod till med kunskaperna i konst hos våra kära gäster, utlyste jag en tävling som gick ut på att var och en skulle utpeka det verk han eller hon tyckte bäst om av såväl målning som skulptur. Om de flesta pekade ut ett och samma verk skulle jag bjuda på en extra god middag sista kvällen. Mer än hälften valde Rafaels målning av hemmasonen, påve Leo X, ”Giovanni de Medici och hans brorsöner” samt skulpturen ”Venus Medici”, ett grekiskt arbete från 300-talet f. Kr. Denna fulländade skapelse i marmor påträffades under renässansen vid utgrävningarna i kejsare Adrianus grandiosa villa i Tivoli utanför Rom. Den har sedan dess inspirerat många fler konstnärer än den lika utsökta ”Venus

Milo" i Louvren. Den meliska Afrodite, som den även kallas, är från Hellenistisk tid och hittades år 1820 på den grekiska ön Melos. Varför den kom att kallas Venus Milo, det italienska namnet för Melos, är okänt. Bland alla konstnärer som Venus Medici inspirerat står Sandro Botticellis underbara målning, "Venus födelse", i en klass för sig och jag hade svårt att slita mig loss när jag stod och beundrade verket.

Från Uffizierna gick vi till den intilliggande öppna byggnaden som påbörjades år 1376 och som numera kallas Loggia dell'Orcagna efter sin skapare. Den kallas även Loggia dei Lanzi, då loggian en tid användes av germanska legosoldater, så kallade landsknektar, i Cosimo I:s tjänst. Dessa blev beryktade för plundringar och våld. Här satt regeringen, *signorian*, vid de tillfällen den var tvungen att konferera med folket. Av skulpturerna som visas här är särskilt en under valvbågen i väster välkänd och värd extra beundran, nämligen guldsmeden, skulptören och medaljkonstnären Benvenuto Cellinis "Perseus", som håller upp Medusas avhuggna huvud.

Därefter vände vi alla om och gick in i det gamla ståtliga palatset *Palazzo Vecchio*, med sina rustika murar av råhuggen sten och Florens högsta byggnad, det majestätiska 94 meter höga tornet. Väl inne i palatset är porfyrskålen med Verrocchios bronsgrupp "Gossen och delfinen" det första man möter. Sal efter sal gick vi igenom hela härligheten.

I *Sala dei Gigli*, uppkallad efter den florentinska gyllene liljan, kan man i ett av bågfälten, som utförts av Il Ghirlandaio, känna igen Julius Cesars mördare tyrannen Brutus med dolken i ena handen. I den pampiga *Salone dei Cinquecento* ("De femhundras sal"), brukade stadens "Stora råd" sammanträda. Taket, liksom de stora väggmålningarna som skildrar Florens ärorika erövrarhistoria, är utförda av Giorgio Vasari och hans skola. Förutom att Vasari var en stor artist i måleri och arkitektur lämnade han efter sig en omfattande biografi över konstnärer före och under hans tid.

I en mindre sal med kartor skrek någon till: "Titta där är Sverige!" På kartan över "Germania", alltså Tyskland, kunde vi läsa svenskklingande namn som Falsterbu, Malmij, Lantzcroen, orter som vid den tiden ännu inte tillhörde Sverige. Högst intressant fann vi även Francesco I Medicis så kallade studerkammare. Denne storhertig, som styrde och ställde i mitten av 1500-talet, kom att skapa Uffizierna med Giorgio Vasari som arkitekt. Studerkammaren där han vistades är obeskrivligt vacker med väggar och valvtak utsmyckade av olika konstnärer. Man stod mållös framför det vackra porträttet som Vasari målade av Eleonora av Toledo, dotter till den spanske vicekungen av Neapel, Don Pedro av Toledo. Hon var blott 17 år när den tre år äldre storhertigen Cosimo I tog henne till brud. Det sägs att hon var den vackraste och mest fascinerande brud som huset Medici någonsin sett; blond, blå ögon, ett perfekt ovalt ansikte och en nobel och sträng hållning, precis som porträttet återger henne.

Innan vi lämnade piazzan tog vi avsked av "David", Michelangelos kanske mest kända verk, som står staty framför entrén till palatset. Låt gå att det rör sig om en kopia, för inte heller originalet kunde ha svarat oss när vi sade: "arrivederci Davide".

Originalet flyttades under 1800-talet, klokt nog, till det mer skyddade museet *Accademia di Belle Arti*. Vi tog även avsked av Toscanas förste storhertig Cosimo I som står ryttarstaty på torget.

Världens vackraste kampanil

Morgonen därpå började vi med att vandra till Domplatsen. Den första byggnad vi gick in i var baptisteriet, helgat åt Johannes Döparen, som är staden Florens skyddshelgon. Framför domens fasad står detta mästerverk i vit och svartgrön marmor i typisk florentinsk-romansk arkitektur från 1100-1200-talet. Så snart man stiger in i helgedomen blir man helt stum och vid första anblicken frågar man sig: ”Hur har mänskligheten kunnat åstadkomma detta?” Hela rummet är utsmyckat i marmor med pelare och nischer i olika stilarter. När man sedan vänder blicken upp mot taket ställer man sig frågan: ”Är detta inte skapat av Guds hand?!” Här är det inte bara fråga om ett tak, utan om en hel kupol som är utsmyckad i mosaik med mindre och större figurer ur Gamla och Nya Testamentet i fyra rader runt valvet. Det första man lägger märke till är en stor rund bild som föreställer Jesus.

Skapelsen utfördes på 1300-talet av diverse artister som man inte känner namnen på. Så är fallet även med andra stora mosaikarbeten i Italien, till exempel i Monrealekatedralen, Palatinska kapellet i Palermo och kyrkorna i Ravenna, som jag sett och njutit av många gånger. Förmodligen rör det sig om hantverkare från Bysans, som vandrade från stad till stad, eller från det ena kyrkobygget till det andra, dit de blev kallade. Mosaikarbetena i baptisteriet kom så småningom att markera början till den florentinska målarskolan. Ur konstnärlig synpunkt, kanske på grund av det faktum att här finns ett namn bakom verket, är Lorenzo Ghibertis vänstra bronsport, kallad ”Paradisets port”, den mest berömda av baptisteriets tre portar. Det tog skulptören 27 år att färdigställa den under mitten av 1400-talet. De tio scenerna är hämtade ur Gamla Testamentet.

Om Domkyrkan finns inte mycket att berätta om utom om dess museum. Här visas bland mycket annat Luca della Robbias otroligt vackra väggskulptur med en skara barn som spelar, dansar och sjunger. Kampanilen framför domen däremot förtjänar all uppmärksamhet. Giottos otroliga verk är utan tvekan den vackraste kampanil som någonsin byggts. Den andra stora skapelsen är Filippo Brunelleschis kupol. Detta ingenjörsarbete väckte tidens häpnad och blev förebilden för alla andra kupolbyggen i och utanför Italien, till exempel Peterskyrkans i Rom. Då Michelangelo skulle bege sig till Rom för att bygga den lär han ha yttrat: ”Jag reser till Rom för att skapa din syster. Större förvisso men inte vackrare”. Och så blev det faktiskt. Den är större, ja mycket större, men inte lika vacker.

Därefter tog vi bussen upp till Piazzale Michelangelo för en kort vilostund. Härifrån njöt vi av en otroligt vacker utsikt över staden Florens och kullarna omkring. Den sista inplanerade sevärdheten var Franciskankyrkan *Santa Croce* (”Heliga Korset”), som jämte det intilliggande klostret byggdes på 1300-talet. Fasaden och kampanilen

är dock från 1800-talet. Alltsedan kyrkan blev färdigbyggd har de förnämsta florentinarna, och en och annan icke-florentinare eller toscanare, önskat att bli begravda i denna *Pantheon delle glorie italiane* (”Den italienska ärans Pantheon”) som jag vill kalla den. Interiören i kyrkan är väldigt pompös och högtidlig, och man får ganska snart intrycket av att det rör sig om en gravkyrka.

Här har många verkligt stora män fått sin sista viloplats. Den kanske förnämste av dem är Michelangelo, vars grav är signerad Giorgio Vasari, den mångkunnige. Vidare finner vi astronomen Galileo Galileis grav. Den vackraste av dem alla tyckte vi dock var Gioacchino Rossinis, tonsättaren, som inte alls hade med Florens att göra eftersom han var född i staden Pesaro i det angränsande landskapet Marche. Fast kan man skapa sådana verk som ”Barberaren i Sevilla” förtjänar man en plats i Paradiset. Författaren till ”Den gudomliga komedin”, Dante Alighieri, kom även han långt efter sin död att få ett gravmonument här. Han dog i Ravenna under sin påtvingade exil. Även Niccoló Machiavelli, skaparen av ”Fursten”, har fått sin grav här, likaså Napoleons brorsdotter Charlotte Bonaparte, märkligt nog.

En brakmiddag som avslutning

Klockan hade hunnit bli ganska mycket. Alla var trötta och såg fram emot, eller rentav längtade till, den utlovade stormiddag som de hade gjort sig ”förtjänta” av, då någon skrek till: ”Men Ponte Vecchio då?”. Vi höll faktiskt på att missa den. Gamla bron, *Ponte Vecchio*, som den rätt och slätt heter, är Florens äldsta bro över den ofta besjungna floden Arno och tillkom i mitten av 1300-talet. På 1500-talet påbjöd Cosimo I att endast juvelerarna skulle få ha sina bodar här, ett hantverk som Florens kom att bli vida känt för. Då tyskarna retirerade under andra världskriget förstörde de samtliga befintliga broar men lät Ponte Vecchio stå kvar. Hitler hade personligen gett order om att spränga samtliga broar över floden Arno, med ett enda undantag. Såsom han sade under loppet av ett upphetsat telefonsamtal med fältmarskalk Albert Kesselring: ”Skona en av dem, den vackraste.” Uppenbarligen syftade han på Ponte Vecchio.

Till kvällens middag hade jag, på vår guides inrådan, bokat bord på Ristorante Ottorino, som låg ganska centralt och inte långt från vårt hotell. Av erfarenhet vet jag att det florentinska köket, som även omfattar det toscanska i stort, är ett av de bästa och förnämsta i Italien.

Vi började med en *bruschetta*, lätt rostat lantbröd med svarta oliver och tomater. Som rätt nummer två fick vi *Pappardelle al Cinghiale*, en typiskt toscansk rätt bestående av hemmagjorda bandnudlar i vildsvinssås. Denna rätt äter man vanligen under vildsvinssäsongen på vintern. För restaurangen Ottorino var det säsong hela året om, fick vi veta. Så var det dags för huvudrätten, det vill säga stadens och Toscanas stolthet, grillad biff på florentinskt vis, *bistecca alla Fiorentina*.

Trots att jag hade sagt till att vi ville ha små portioner, fick alla varsin som kunde ha räckt till minst tre personer. Till det drack vi några flaskor god Chianti. I Toscana

skall man dricka rött och det skall vara Chianti och inget annat. (Och rätt uttal är ”kianti” för ”chi” uttalas ”ki” på italienska.) Frågar man efter en Barbera eller Barolo eller Barbaresco, som allmänt betraktas som Italiens bästa röda viner från Piemonte, kan man få det spydiga svaret: ”Vad är det?” Det blev naturligtvis en trevlig och glad avslutning på vår korta men fantastiska vistelse i Florens, som ingen någonsin kommer att glömma. Den som hittade på uttrycket ”se Neapel och sedan dö” kan aldrig ha satt sin fot i Florens, men det är förmodligen alldeles på tok för sent att ändra det talesättet nu.

Under den livliga diskussionen vid middagen samma kväll kom någon som tydligen var väl bevandrad i historia på att det var den redan nämnde Påve Leo X som bannlyste Martin Luther den 15 juni 1520. Denne oförsiktige påve hade, utan att tänka sig för, vid flera tillfällen uttalat sig sarkastiskt om den blomstrande industri som avlatsförsäljningen inbringade och som ännu på hans tid var i bruk. ”Denna Kristus fabel har gett oss mycket …” brukade han skrävla istället för att förbjuda det skamliga som försiggick inom katolska kyrkan.

Flera viktiga kunder i företagets historia – och vårt guldbröllop

Vi hade naturligtvis många fler kunder än de som hade turen att vinna jubileumsresorna. Några av dem som betytt mer för företaget och mig personligen än andra, vill jag berätta om. En relativt liten men trofast kund, Urban Häggkvist, lärde jag känna i början av sextiotalet. Han drev ett glasmästeri med ramaffär i värmländska Hagfors. Han brukade handla leksaker av mig eftersom han hade marknadsförsäljning som extraknäck. Varje gång vi träffades på marknaderna brukade han säga: ”Ja Josef, du kommer att bli miljonär du.” Det tyckte jag om för han tycktes verkligen mena och tro det. Kanske gillade han sättet jag arbetade på och såg stora möjligheter i det. Han är faktiskt den ende av alla svenskar jag känt som kallat mig Josef. Urban var god vän med affärskedjan Indiskas upphovsman Arne Thambert. Tack vare Urban fick vi leverera en hel del varor till Indiska i mitten av 1970-talet.

Min första och enda uppackningsrunda i Norrland hösten 1963 blev inte någon succé precis. Det berodde mycket på att jag inte var så väl bevandrad i dessa nordliga trakter och inte hade så många kunder där. Det hade inte heller min medresenär Sten-Bertil Pettersson, som var säljare för min kollega Sven Wollert från Stockholm. Vi lastade en herrgårdsvagn och en släpkärra fulla med varuprover och gav oss iväg, Sten-Bertil och jag. Första hotellet vi packade upp varuproverna på var Knaust i Sundsvall, välrenommerat för den fantastiskt vackra trappan. Vi sålde knappt något under de tre dagar vi vistades där och hotellets nota på 600 kronor betalade jag med vinsten jag gjorde en kväll vid rouletten. Det var också enda gången jag hade lyckats vinna, men så spelade jag ju sällan eller aldrig. Jag är definitivt inte någon gambler.

Resandet fortsatte uppåt landet. Vi packade upp våra varuprover på hotellen och jagade kunder i nästan varenda stad från Sundsvall till Haparanda. I Skellefteå gjorde vi det på Stadshotellet och förväntade oss stora affärer, inte för att det var min 24-årsdag utan för att här fanns den över hela landet kände bingokungen Kurt Pahlberg, som troligen behövde varor som bingovinster. Nu blev det inte som vi hade tänkt oss, för vännen Kurt sade sig redan ha köpt tillräckligt. Lite sålt blev det trots allt. Det spelas bingo än idag men vinstvaror är inte längre aktuella, tyvärr. Nuförtiden vill

alla vinna pengar istället för prylar. Idag är vännen Kurt en av mina trognaste och större kunder. Vi har gjort affärer och umgåtts i 45 år.

På hemvägen blev sista stället vi packade upp på Grand Hotell i Gävle. Eftersom Furuviks stora och välbekanta nöjespark låg i närheten hade vi stora förhoppningar att få göra bra affärer.

Vi lyckades locka till oss parkens ägare Bengt Söderberg, hans vackra hustru Laila och en storväxt inköpare som hette Andersson, vill jag minnas. Och det blev verkligen stora affärer! Jag fick sälja varor för 58 000 kronor, dubbelt så mycket som vi hade sålt för under hela Norrlandsresan. Det var en rejält stor summa pengar med tanke på att försäljningen i de större städerna i södra Sverige som Stockholm, Göteborg och Malmö kunde som mest resultera i 40 000 kronor under en hel vecka, fördelat på flera kunder. Jag blev överlycklig förstås!

Vi fortsatte i många år att sälja till Furuviksparken och Havsbad, som företaget då hette. På grund av ägarskifte och andra omständigheter är vi sedan ett tiotal år tillbaka inte längre deras leverantörer. Till min stora glädje kom jag för något år sedan i kontakt med Rickard, son till paret Söderberg, en underhållande och gemytlig ung man som är inköpare på Gröna Lund i Stockholm. Förhoppningsvis kommer affärsrelationen med den sällskaplige Rikard att vara givande och lång.

”Pyjamasförsäljning”

En god vän och kund var Lennart Waldau, grundare av företaget Dynäs Import från Malmö. Jag träffade Lennart för första gången 1962 under en av mina uppackningar på Hotell Tunneln i Malmö. När Lennart besökte oss under dessa uppackningar hade han oftast med sig sin charmiga hustru Ally, som alltid var glad och vänlig. När det var dags för Lennart att handla brukade han plocka fram en lapp ur bröstfickan där han hade noterat vad han var i behov av eller vad han kunde tänka sig att köpa av mig. Det gjorde mig förväntansfull och påminde mig om min generöse gudfar Giustino. I Lennarts fall var jag spänd på om lappen upptog många rader, det vill säga många produkter, medan det inför min gudfar gällde slantens storlek.

När affärerna var avklarade, brukade jag bjuda Ally och Lennart på en bit mat, oavsett om det blev stora eller inte så stora affärer. Under augustiuppackningarna blev jag några gånger bjuden till deras tjusiga sommarställe i Höllviken. Då brukade Lennart alltid ordna fram ett dragspel eftersom han liksom de flesta – med undantag av Sten Broman och Hugo Alfvén – gillar dragspelmusik. Vi sålde även varor till hans far Anders Barning med företaget Barnings på Kärleksgatan 1 i Malmö, den enda gatuadress av alla kunders jag minns. Anders var svår att bestämma besökstid med. En gång hade jag lyckats boka tid med honom klockan nio en morgon. På morgonen knackar någon på dörren till utställningslokalen, där jag även låg och sov. ”Oj då, har jag försovit mig?” ”Nej jag kom bara lite tidigare” svarade han och tillade ”Sov du, jag går runt själv och tittar”. Det var Barning som hade infunnit sig två timmar före avtalad tid. Det var enda gången i mitt liv jag halvsömnig och klädd i pyjamas fick expediera en kund.

Legenden Tage

Våren 1971 dyker ”Hishultarna”, bröderna Tage och Thore Johansson, upp och en lång och givande affärs- och vänskapsrelation tog sin början. Tage, den ledande personligheten av bröderna, var en legend under sin långa levnad. Alla i branschen visste vem Tage var, och han hade gjort sig känd som en redig och pålitlig affärsman. Med Tage behövde man aldrig signera några avtal av något slag utan det var handslag som gällde. Vid hans bortgång kom företaget att drivas vidare av Thores son Jan-Erik. Vi finns fortfarande med bland hans leverantörer, men inte i den omfattning som när Tage levde.

Vi började leverera varor i mindre skala till grossistföretaget Hjalmar Blomqvist i början av sjuttiotalet. När sedan ICA köpte upp företaget och Tom Alexandersson blev den ansvarige inköparen för porslin ökade affärerna rejält och Hjalmar Blomqvist blev en tid vår största kund. Den genomsnälle Tom, som även han har hunnit lämna jordelivet, var alltid vänlig och trevlig och visade aldrig det minsta spår av den oförskämdhet eller rent av elakhet och liknande fasoner som andra stöddiga inköpare kan göra. Tom lät aldrig en säljare gå tomhänt även om det så bara var en enda orderrad som skrevs. Tyvärr lades Hjalmar Blomqvist ned av ICA och vi miste en stor kund. Vännen Tom förblir den trevligaste inköpare och person, som jag mött under mitt långa affärsliv.

Kunderna blir fler och fler …

Under 1960- och 1970-talen sålde vi till Liseberg. En del inköpare vill jag helst glömma, men tack och lov så blev det så småningom mycket trevligare när C-G Persson och Peter Andersson tog över. Allt sedan dess har vi haft ett givande och utomordentligt trevligt samarbete med herrarna och det välskötta Liseberg. Jag har också haft förmånen att träffa Lisebergs ledning, verkställande direktören Mats Wedin och parkchefen Bosse Larsson, båda utomordentligt trevliga personer. En kväll i Hongkong med den klassisk musikintresserade Mats Wedin och vännerna C-G och Peter minns jag särskilt väl.

Medan vi åt middag på en italiensk restaurang, stannade plötsligt all servering upp och servitörerna, som var filippinare, började sjunga vackra italienska låtar ackompanjerade av pianomusik. När ”La Paloma” framfördes hängde jag naturligtvis med, och det gjorde inget att jag sjöng den med Connie Francis italienska text, medan filippinarna sjöng den spanska originalversionen. Vilken afton det var! Än idag pratar jag och Peter om det när vi träffas.

Gänget C-G, Peter och medarbetarna Annika Johansson och Elisabeth Wolf brukade besöka oss i Linköping under senhöstarna för att göra inköp. Om kvällarna brukade vi äta middag hemma hos oss och dragspelet togs förstås alltid fram. En kväll som jag aldrig glömmer satt vi alla i vardagsrummet och njöt av allt det goda som bjöds, då jag intonerade Internationalen med en sådan känsla att både C-G och jag fick tårar i ögonen. Jag vet inte vad C-G tänkte på medan jag spelade, men jag

tänkte på min gamle far som brukade nynna den för sig själv de gånger han hade fått i sig några glas för mycket.

"In vino veritas", "I vinet kommer sanningen fram" som den gamle romaren sa. Innebörden av detta ordspråk beskriver när någon är lite påstruken; då lättas hans hämmande bromsar och han kan lätt yppa saker som han i nyktert tillstånd aldrig skulle låta undslippa sig. Den kvällen betydde, tror jag, att jag sedermera kom att starkt tvivla på min partitillhörighet. Vännen C-G återgäldade med att bjuda Anna och mig samt alla barnbarn till Liseberg sommaren därpå. Det som överraskade mig och fick mig tårögd igen var att det stod en orkester strax innanför huvudentrén som, till min ohöljda glädje, spelade "'O Sole Mio". C-G har dessvärre blivit pensionär, och jag saknar honom. Sist jag träffade honom var vid ett avskedskalas inne på Liseberg våren 2005, då han avtackades av medarbetare, vänner och ledande personer från både Liseberg och staden Göteborg.

Våren 1971 träffade jag för första gången vännen Yngve Ullberg, dåvarande ägare till Electro Suecia i Johanneshov. Han hade varit i Göteborg i något ärende och besökte oss på det sjabbiga och sedermera nedlagda hotellet Palace. Tidigt en morgon dök han upp och skulle handla varor. Uppenbarligen hade Yngve varit uppe sent och kanske festat kvällen innan, för han såg inte så välvårdad ut. Följden blev att jag var mycket återhållsam med att sälja till honom och strax efter att han hade gått ringde jag kontoret och bad den ekonomiansvarige att ta en snabb soliditetsupplysning på Electro Suecia.

Svaret var att Electro Suecia var mycket solitt och att vi kunde lämna obegränsade krediter. Då bet jag mig i läppen och tänkte: min drummel, är jag inte större människokännare än så? Yngve hade hunnit ge sig av så den gången kunde jag inte göra något åt saken. Men det tog jag igen när jag träffade honom två veckor senare på Hotell Malmen i Stockholm. Då blev det riktig fart på affärerna. Vi kom att ha mycket trevligt tillsammans och jag var med även då han fyllde femtio och bjöd på en oförglömlig båtresa till Åland. Vännen Yngve har hunnit lämna denna jord, men företaget drivs vidare och sköts mönstergillt av hans söner Ulf och Olle och vi återfinns alltjämt bland deras leverantörer.

… och fler och fler …

En stor kund i många år var Svenskt Hantverk i Uddevalla. Det blev även en stor förlust för oss när det gick i konkurs. En av ägarna, Stig Carlsson, ringde mig vid ett tillfälle för att fråga om en produkt: "Hur många ligger det i en kartong", frågade han och fick svaret. Sedan började han räkna och räkna för att komma fram till det antal han ville beställa. Till slut nämnde han en kvantitet som inte överensstämde med antalet jämna kartonger. "Du Stig", svarade jag, "med min femåriga skolgång klarar jag inte av dina siffror. Ta du fem kartonger, så blir det jämnt och lättare för mig". "Åh fan", genmälde Stig kvickt, "Tänk om du hade tatt studenten!". Roligare komplimang har jag inte fått.

Ingemar Berglund med företaget GIA-Gården i Västerås kom också att bli en trogen kund. En gång tackade han för julgåvan från oss med: ”När det är kallt och vinter, är det roligt att få paket från Inter”. Gåvan innehöll nämligen vinflaskor. Vi har varit leverantörer till GIA-Gården sedan 1974 och är det än idag. Numera sköts affärerna av hans duktiga döttrar Gunilla och Yvonne samt hennes make Neil från Nya Zeeland.

I mitten av sjuttiotalet dök firman Sven Åkesson upp i Stockholm. Från att i många år ha drivit en enkel butik i lädervarubranschen, började företaget att öppna den ena affären efter den andra som de kallade Femman och Tian. De sålde alltså produkter för endast fem och tio kronor – en idé som framöver kom att anammas av många i både Sverige och övriga Norden. Bakom succén låg den duktige inköparen Lennart Ekberg som var delägare i företaget. Vi hade ett mycket gott samarbete med vännen Lennart och levererade mängder av olika produkter. Successivt lades affärerna ned och man etablerade sig istället som grossist. Vi fortsatte naturligtvis att leverera till dem.

Av någon anledning lades även grossistföretaget tyvärr ned, och återigen miste vi en stor kund. Möjligen kunde nedläggningen ha berott på att huvudägaren Lasse Åkesson och Lennart Ekberg pensionerade sig och att de återstående krafterna i företaget inte var kapabla att driva det vidare. Kontakten med Lennart kom successivt att upphöra men återknöts glädjande nog för en tid sedan i samband med att vi blev leverantörer till hans duktige och trevlige son Peter med företaget Grosso. Tyvärr har även vännen Lennart hunnit lämna jordelivet.

Vid en av våra sedvanliga uppackningar i Göteborg i början av åttiotalet hade vår norske säljare med sig den alltid glade Fritz Hansen och hans son Tore från Bergen. Med åren blev Fritz Hansen, som företaget ännu heter, vår störste enskilde kund i Norge och är det alltjämt. Far och son brukade alltid följas åt när de besökte oss. När den försynte unge Tore tvekade inför ett köp frågade han fadern: ”Vad syns du far?” Varpå den hygglige och positive Fritz alltid svarade: ”Jeg synes den er go” eller ”den er fin den”. Vi kom att uppleva många trevliga och oförglömliga stunder tillsammans.

Den glade Fritz, som behärskade tyska perfekt, brukade alltid klämma i med ”Lili Marleen” vid våra trevliga och ibland ”blöta” och livade middagar. När jag fyllde 50 var Fritz och hans älskvärda hustru Gerda och Tore med sin charmiga hustru Vesla närvarande. Likaså när jag fyllde 60, men då hade min käre och saknade vän Fritz hunnit lämna jordelivet. Sedan några år tillbaka har Tore fått sällskap av sonen Eirik André i företaget, en lika behaglig och lugn man som sin farfar. Det är mig ett stort nöje att se hur bra far och son samarbetar och hur väl de kommer överens.

När Tore fyllde 50 var Anna och jag med på det utomordentligt fina kalaset, men det jag uppskattade mest var besöket i Edvard Griegs hem Troldhaugen. Under hela den guidade rundvandringen tyckte jag mig höra ”Solveigs sång” ur mästerverket Peer Gynt. Märkligast tyckte jag hans originella grav var. Griegs och hustrun Ninas urnor ligger nämligen inmurade i en grotta, som huggits ut i berget under deras hem.

Denne store lyriker och apostel för norsk nationalism hade skotskt blod i ådrorna, hans förfäder härstammade från Skottland. I sin musik målade han sitt älskade lands skönhet och folkkaraktär. ”Att male norsk natur, norsk folkeliv, norsk historie och norsk folkepoesi i toner, staar for mig som det, hvori jeg tror at kunne udrette noget”. Och det gjorde han sannerligen.

… och ännu fler

En önskekund var även min svåger Salvatore Arcari, av alla kallad Salva, kort och gott. Han kom till Sverige och Göteborg några år innan mig. Liksom de flesta i byn längtade han bort från det eländiga gatumusicerandet, tiggeriet. Efter att i många år ha rest på marknader runtom i Sverige etablerade han sig en kort tid i fruktbranschen, som tyvärr visade sig vara förlustbringande. Därefter flyttade han till Strömstad och hyrde in sig på ett litet varuhus i Svinesund vid den norska gränsen. Affärerna gick bra – de köpsugna norrmännen strömmade till. Så småningom tog Salva över varuhuset och byggde ut det. I samband med pensioneringen överlät han rörelsen till sina söner Sandro och Joakim, som helt bytte sortiment till sport- och fritidsartiklar. Därmed var den 25 år långa perioden som leverantör till Salva och hans ”guldhöna” Svinesunds Basar över för min del.

Han hade humor den hygglige Salva, speciellt när det gällde öppettiderna i varuhuset. ”Vi öppnar när vi kommer och stänger när vi går” stod det att läsa på en skylt som hängde på dörrens insida. Frågade man honom om hur han hade lyckats så bra i livet brukade han skämtsamt svara: ”Jag började med två tomma händer och nu har jag en jäkla massa skulder”. I och med hans pensionering träffas vi alltför sällan nuförtiden. Det kanske blir bättre när även jag går i pension om en så där tio år! Glädjande nog träffas våra fruar, systrarna Elisa och Anna, mer ofta.

Sveriges största butik

Vi gläds oerhört över att få vara leverantörer till det framgångsrika Ge-Kås i Ullared, ”Sveriges största butik”. Jag hade turen att lära känna företagets grundare, Göran Karlsson, för drygt 25 år sedan. Flest affärer har jag emellertid gjort med den unge men erfarne Torbjörn Bäck. Redan som artonåring brukade Torbjörn följa med Göran på inköpsresor för att handla kläder. I början av 1990-talet sålde Göran företaget till sex medarbetare och en av dem var Torbjörn. I dag är Torbjörn och Tomas Karlsson (ej släkting med Göran Karlsson) ensamma ägare till Ge-Kås. Torbjörn har ansvarat för inköp av specialvaror, såsom leksaker, presenter och husgeråd, för nästan en halv miljard årligen. Numera sköts inköpen av nämnda produkter, förutom leksaker, av Thomas Björk, en skärpt och kunnig ung man som gått i den Torbjörnska skolan. Efter försäljningen kom Göran och den nya ledningen för Ge-Kås av någon anledning inte så bra överens. Det sägs att Göran hade börjat etablera sig på nytt här och var och under namn som syftade på Ullared och Ge-Kås.

Flera processer följde och till sist fick Ge-Kås rätt. ”Ge-Kås hade aldrig funnits

utan Göran Karlsson, men utan oss hade Ge-Kås inte varit vad det är idag", sade Torbjörn för en tid sedan och fortsatte: "Vi såg att det fanns oerhört mycket som kunde göras bättre och vi vågade satsa vid rätt tidpunkt. Det finns fortfarande stora möjligheter att förädla Ge-Kås. Jag tror också kunderna vet att de aldrig blir lurade av oss. Vi har en rak prissättning, vi är jordnära, ärliga och vanliga. Gör vi ett klipp, så skall det komma kunderna till del". Som leverantör instämmer jag till fullo. Idag omsätter Ge-Kås tre och en halv miljarder kronor och besöks årligen av fyra miljoner köpsugna kunder. Genomströmningen är så stor under toppdagar, att fyrtio kunder passerar kassorna varje minut. Helt otroligt!

Mina kollegor Jacky och Giorgos

Under årens lopp har jag mött ofantligt många personer som på ett eller annat sätt påverkat mitt liv. I Taipei mötte jag i mitten av sjuttiotalet Jacques Guillot, av alla kallad Jacky, som i många år framöver kom att bli en av mina bästa vänner. Jag presenterade mig som Cocozza från Sverige. Jacky som var från Nicetrakten förstod direkt att jag, av namnet att döma, var italienare, för han behärskade italienska perfekt. Det visade sig att han hade samma typ av rörelse och i stort sett handlade med samma produkter som jag. Längre fram lärde jag känna hans blivande fru Edith, som var av polskt ursprung och som också talade perfekt italienska. Efter Jackys och mitt första möte kom vi att ha ett intimt samarbete och gjorde många gemensamma affärsresor till Fjärran Östern, Portugal och Italien. Vi gjorde också nöjesresor till Grekland, Turkiet och Italien tillsammans.

Jacky var ytterligt generös och bjöd oss ofta till Nice och den franska Rivieran, där vi tillbringade många härliga dagar tillsammans, ofta i sällskap med andra vänner, kollegor och kunder till honom. Han bokade alltid rum åt Anna och mig på det praktfulla hotellet Negresco vid Promenade des Angles i Nice. Hade man turen att få ett hörnrum som vette mot promenaden hade man en strålande utsikt. Negresco är idag klassat som franskt nationalmonument och är ett av de bäst inredda hotellen i världen – en symfoni av Art Nouveau och Liberty, som blandar sagolika pjäser från epoken med fantastiska textilier och mattor. Rummen är alla olika, furstliga och bekväma. Några badrum är så fantastiska att man ogärna går ut från dem. Salongerna är så ljuvliga att man aldrig blir trött på att beundra dem. Servicen är av samma standard, en av de bästa i världen; det är brukligt att man får sina kläder borstade och skorna putsade utan att man ber om det.

Negresco står också för det goda köket ty där ansvarar Jacques Maximin för den tvåstjärniga restaurangen Le Chantecler. Inte sällan bjöd Jacky oss dit eller till andra flerstjärniga restauranger i området. Särskilt minnesvärt är då han gifte sig med sin Edith och en stor skara långväga gäster närvarade, bland dem våra gemensamma vänner och leverantörer från Hongkong, kompanjonerna Joseph Cheung och Roger Chan. Det var en kolossal tillställning som pågick i flera dagar. Jacky tyckte mycket om att umgås med vänner och liksom jag gillade han att ha människor omkring sig.

Genom Jacky kom jag att lära känna vännen Giorgos Diakoumakos och hans hustru Gina från Aten. Giorgos hade en plastfabrik i Aten som producerade fotoramar. Både Jacky och jag köpte hans ramar i många år. Giorgos började så småningom även importera samma typ av produkter som jag och Jacky. Följden blev att även Giorgos kom att bli en flitig resenär till Fjärran Östern. Till min stora sorg blev jag under min Fjärran Österresa i oktober 2006 underrättad om att han hade gått bort. Nu efteråt har jag bittert ångrat att jag inte avbröt min affärsresa och reste till hans begravning i Grekland.

Ett år bestämde vi att vi skulle tillbringa tre veckors semester ihop med våra fruar. Giorgos skulle stå som värd i Grekland, Jacky i Frankrike och jag själv i Italien. Jag erbjöd mig faktiskt att vara värd här i det svala Sverige som omväxling, men vännerna föredrog det heta medelhavsklimatet. Vi började i Frankrike och Nice där det blev mest god mat, utsökta viner och mycket underhållning i form av sång och musik. Näst i tur stod Grekland. Jacky och Edith åkte med sin rymliga Citroën och plockade upp Anna och mig i Cassino.

Vi fortsatte till hamnstaden Brindisi för att ta nattfärjan över till Korfu, där våra värdar Giorgos och Gina mötte oss. Vi tillbringade tre härliga lata dagar på Korfu, men för min del blev ändå ön en mindre besvikelse på grund av att den inte hade mycket kultur att erbjuda. Hotellet vi bodde på låg vid vattnet och vi tre par hade fått varsin bungalow. När vännen Giorgos hörde att jag inte kunde simma erbjöd han sig att lära mig den konsten. De enda simtagen som jag någonsin tagit tog jag i min barndom i en minidamm vid Capo d'Aqua i byn med mina kamrater. Giorgos lärde mig faktiskt att simma, men jag fortsatte inte med det.

Vart man än gick på Korfu påmindes man om Venedig, eftersom ön styrdes av denna sjörepublik i mer än fyra sekler. Det trevligaste minnet har jag från utflykten till den storlagna villan Achilleion som tillhört kejsarinnan Elisabet av Österrike, Sissi. Den "sorgsna kejsarinnan", som hon blev kallad av sina levnadstecknare, drog sig tillbaka till ön efter ende sonen Rudolfs död i det så kallade Mayerlingdramat. Denna tragiska händelse utspelade sig på jaktslottet Mayerling utanför Wien, då kronprinsen Rudolf och hans älskarinna, den mycket unga och vackra baronessan Mary Vetsera, begick självmord tillsammans i januari 1889. Det har spekulerats en hel del om upptakten och orsakerna till självmorden, men några säkra fakta har inte kunnat fastslås. Säkert är att händelsen kastade en dödsskugga över det urgamla mångnationella och ärorika kejsardömet och starkt bidrog till dess fall.

Från Korfu gick resan vidare till Greklands huvudstad Aten och vi inkvarterades på hotellet Britannia mitt emot Parlamentet. Rom i all ära, men nog föddes västerlandet i detta märkliga örike. Inget annat land, förutom Italien, kan mäta sig med Grekland när det gäller kulturen i allmänhet och antiken är inte så levande någon annanstans som här, där underskön natur och historiska vackra lämningar bildar en skön förening. Bouzouki, tzatziki eller ouzo inte att förglömma, men det första jag ville se i Aten var naturligtvis Akropolis och dess Parthenon, helgat åt stadens skyddsgudinna Athena Parthenos.

Min första tanke, när vi stod framför detta ändlöst vackra, vita marmortempel, gick till Lord Elgins och hans brott att flytta marmorfriserna, som prydde templet, till London. Dessa ”stenblock” betraktas allmänt som den största konst Grekland skapat. Denne tjuv, för annat kan man inte kalla honom, skrev till sin agent och medbrottsling i Aten: ”Minsta lilla sak från Aten är ovärderlig. Jag ber Er om att inpränta detta. Först på listan står stoder, reliefer och rester av statyer. Jag vill särskilt framhäva figurerna i Parthenon... Glöm inte några kapitäler från Akropolis! Jag ber Er därför om att låta några stycken följa med skeppet”. Man kan fråga sig om detta var en frälsares eller en vandals gärning. I varje fall var Elgins handling högst kontroversiell från första början. Till och med innan skulpturerna hade ställts ut i London, på British Museum, angreps han av lord Byron i giftiga verser, där denne klagade över hur Greklands antikviteter hade ”vanställts av brittiska händer”. Andra däremot välkomnade entusiastiskt skulpturernas ankomst till London. John Keats skrev en sonett för att fira att han sett dem och Goethe hälsade ”förvärvet” av dem som ”inledningen till en ny tidsålder för den stora konsten”. Både Keats och Goethe borde ha vetat att det rörde sig om en grov stöld.

Över gyttret av vita hus i dagens Aten reser sig Akropolisklippan som ett skepp över havet. Jag lämnade sällskapet för att ostörd begrunda skapelsen. Medan jag promenerade uppfylldes jag av en känsla av glädje, en ro och en lycksalighet jag aldrig känt tidigare. Jag böjde mitt huvud och tackade Akropolis skapare, dåtidens och Atens störste statsman Perikles, som anförtrodde sin geniale vän och bildhuggare Fidias förverkligandet av detta grandiosa tempel. Det lär inte finnas ett enda verk idag som man med visshet kan säga skapades av Fidias egna händer, men säkert är att han ledde arbetet, och man vill gärna tro att kvinnofigurerna på motstående sida, som jag länge stod och beundrade, såsom många andra skulpturer på Parthenon, huggits av honom personligen eller under hans direkta ledning.

Vi besökte även det Nationella arkeologiska museet och Akropolismuseet. Det som tilldrog sig min uppmärksamhet i det arkeologiska museet var den charmfulla gruppen med Afrodite och Pan. Den välskapta kärleksgudinnan hotar med en sandal guden Pan som försöker krama henne, medan en liten bevingad och leende amorin tar Pan i ett horn. I Akropolismuseet beundrade jag länge en fris som hade stått på den östra sidan av templet och som föreställer tre av Olympens gudar; havsguden Poseidon, solguden Apollon samt jaktgudinnan Artemis, som med värdighet sitter i rad efter varandra.

På dagarna gjorde vi korta utflykter kring Aten för att titta på den ena tempelruinen efter den andra medan det var bouzoukimusik och dans som gällde på kvällarna. Det var stiligt och vackert, men maten var det illa ställt med. De gamla grekerna har lämnat efter sig en mängd kunskap på alla områden, men när det gäller den kulinariska konsten får man allt lov att bege sig till andra sidan Medelhavet och det land där Lucullus levde och verkade, till Italien.

Nu var det min tur att ta över värdskapet. Efter korta uppehåll här och var i Italien

hamnade vi till slut i Verona, där vi bevistade en föreställning på Arenan. Sedan åkte vi vidare till Venedig och tog in på Danieli nära Marcusplatsen. Detta hotell med en förtrollande utsikt över lagunen är synonymt med Venedigs forna glans och romantik. Huvudbyggnad var Dogen Enrico Dandolos residens som han lät uppföra i slutet av 1500-talet. Detta magnifika byggnadsverk var representationsbostad åt välkomna furstar, kardinaler och ambassadörer, alltså de hedersgäster som togs emot av *La Serenissima*, republiken Venedig. Det finns ingen ”standardöversättning” till epitetet ”La Serenissima” i stil med ”den eviga staden” för Rom. Skulle man ge sig på en översättning skulle det kunna bli ”den mest upphöjda” eller ”den mest ärevördiga”:

Under hela 1800-talet var Danieli en unik mötesplats för kungar, prinsar och finansmän. Många berömdheter har bott här: Charles Dickens, Richard Wagner, Honoré de Balzac samt George Sand, pseudonym för Aurore Dudevant, som här levde ut sin ryktbara kärlekshistoria med Alfred de Musset.

Så var en underbar treveckors upplevelse i goda vänners sällskap till ända. Jacky och hans Edith reste hem i sin splitternya svarta Citroën, vännen Giorgos flög med sin Gina tillbaka till Aten och Anna och jag åkte tillbaka hem till San Felice.

Mina kollegor Maurizio, Giulio och Vinicio

För drygt tjugo år sedan kom jag att göra bekantskap med bröderna Maurizio och Giulio Bianchi från Lucca, Puccinis födelsestad, i nordvästra Toscana. Vi råkade träffas första gången vid den före detta hörnbaren på China Hotel i Kanton. Sedan dess har vi mötts igen här och var, men mest i Kina under Kantonmässan.

Då jag firade 30-årsjubileum av kinaresandet i oktober 1996 och bjöd diverse leverantörer, kollegor och kunder till en liten fest, överraskade mig Maurizio och Giulio med en gåva bestående av en vackert inramad text med följande lydelse:

> *”Från Ciociarian, med blott sinnelagets och armarnas styrka*
> *för att erövra världen.*
> *Peppino, vi firar dina 30 första år i Kina*
> *Oktober 1996*
> *G. och M. Bianchi.”*

Ni må tro att jag blev innerligt glad. ”Konstverket” har fått en hedersplats på firman bland alla andra gåvor jag fått av leverantörer och kollegor.

Något år efter att jag gjort Giulios och Maurizios bekantskap träffade jag ytterligare en kollega från Lucca, Vinicio Tuccori och hans älskvärda hustru Roberta. För ett par år sedan bjöd de Anna och mig till denna sin hemstad. Mest intressant för mig blev besöket i Puccinis födelsehem, numera museum, och Torre del Lago, sjön i vars närhet han emellanåt bodde. Där ges det numera operaföreställningar under augusti månad. Tyvärr var det inget på programmet när Anna och jag var där, men det går ju flera tåg som det heter. I övrigt bjöd det mycket generösa herrskapet Vinicio

och Roberta på allt som tänkas kan. Vi hoppas snart få se dem som våra gäster här hemma i Sverige.

Det oförglömliga Sicilien

En annan person som jag lärt känna genom Maurizio är den generöse och hjälpsamme Salvo Pagana, hemmahörande i Bellinis födelsestad Catania. Vi hade träffats flera gånger i Kanton. När han hörde att jag aldrig satt min fot på Sicilien, övertygade han mig om att resa dit. Jag lät inte vännen Salvo vänta länge på mitt besök. I juli samma år, 2001, gjorde jag slag i saken och flög från Rom till Catania, medan Anna blev kvar i San Felice. Salvo, som egentligen heter Salvatore, hade bokat rum åt mig på det förnämliga Grand Hotel Timeo i Taormina men befann sig själv, tyvärr, utomlands när jag kom.

Hotellet har ett unikt läge med utsikt över den soliga Naxosviken och det majestätiska ännu rykande vulkanberget Etna. Det ligger i en sekelgammal park med cypresser och magnoliaträd. I slutet av 1800-talet blev hotellet favoritutflyktsmål för bland annat tyske kejsaren Wilhelm II, Savojprinsen Umberto, författaren Guy de Montpassant och senare för skådespelarna Elizabeth Taylor och Richard Burton. Här upplevde även Hugo Alfvén och Marie Kröyer sina första romanser.

Min fyra dagar långa vistelse på Sicilien kommer jag aldrig att glömma. Jag hade föresatt mig att se så mycket som det någonsin var möjligt av denna mångkulturella ö. Första dagen vandrade jag fram och tillbaka längs den eleganta gatan Corso Umberto. Det vackra Taormina är Siciliens okrönta drottning och sedan början av 1900-talet en exklusiv tummelplats för det italienska jetsetfolket. Den gör verkligen skäl för sitt renommé. Taorminas största attraktion är utan tvivel den antika grekisk-romerska teatern, den näst största på hela Sicilien efter Syracusa.

Bortsett från denna, har likväl Taormina mycket lite att göra med Sicilien som historisk verklighet. Man måste ha genomkorsat de människotomma vidderna i det inre av denna överbefolkade ö för att få ett verkligt grepp på detta fantastiska Sicilien.

Araberna förstärkte stadens försvar genom byggnader, bland andra ett torn, som verkligen utgör den största delen av dagens tjusiga Palazzo Corvaja. Det kubformade tornet påminner om deras heliga ”Al Ka bah” som, enligt Muhammed, är den första helgedomen som uppförts till Gud av Abraham vid Mekka.

Morgonen därpå hyrde jag en bil med chaufför för mina utflykter. Först på programmet stod Palermo. Under den drygt 24 mil långa bilresan färdades vi genom ett brett och bördigt slättland. En oavbruten bördighet med korn och vete, mil efter mil. Marken, som är gynnsam för denna typ av odling, är så intensivt och omsorgsfullt utnyttjad att man nästan inte kan se ett träd. Detta är verkligen veteaxets gudinnas rike. Det är i dessa tysta bygder, om någonstans, som det heliga brödets patronessa Ceres regerar. Så var det redan i antiken, mindre i den grekiska kustkolonisationens arkaiska århundraden än under den följande perioden när romarna började förvandla

Sicilien till en av det expanderande världsrikets kornbodar och döpte om grekernas Demeter till Ceres.

En och annan bondgård tycks utkastad på måfå i landskapet. Till och med de små byarna ligger högt på bergskammarna, där en rad av kalkartade klippor gör jordmånen obrukbar.

Siciliens fantastiska kulturarv

I Palermo gick färden först till Monrealekatedralen, strax utanför staden. Så snart jag kom in genom portarna blev jag häpen vid anblicken av all mosaik som katedralen är utsmyckad med och i synnerhet av den majestätiska bilden av Jesus i mittkoret. Katedralen byggdes av den normandiske kungen Wilhelm II, ”Den gode”. Enligt en gängse tradition byggdes katedralen på den plats där den unge Wilhelm hade vilat sig under en jaktutflykt. I drömmen hade han då sett den Heliga Jungfrun peka ut var fadern Wilhelm I, ”Den onde”, hade gömt den ovärderliga skatt som sonen sedan kom att bruka till byggandet av just katedralen. Både far och son är begravda här.

Normanderna var ättlingar till skandinaviska, flest norska, vikingar som efter att ha erövrat nordvästra Frankrike, vars namn följaktligen kom att bli Normandie, gav sig iväg till södra Italien för att tjänstgöra som legosoldater hos olika prinsar och hertigar som oftast var i fejd med varandra. Ganska snart blev dessa nordmän fler och fler och bildade själva små hertigdömen här och var i Syditalien. Så småningom bestämde de sig för att lägga vantarna på Sicilien. Än i dag möter man i södra Italien människor med blåa ögon eller rött hår som påminner om dessa nordmän.

Monreales världsberömda katedral uppvisar en bländande blandning av arabiska, bysantinska och normandiska konstnärliga stilar och traditionell romansk arkitektur. De vackra mosaikerna sägs vara bland världens förnämsta, överträffade endast av Hagia Sophiakupolen i Istanbul. Tyvärr blev många av dess vackra mosaiker förstörda när turkarna erövrade Istanbul år 1453. Monreales mosaiker pryder 6 340 kvadratmeter av domens interiör, mer än i Marcuskatedralen i Venedig.

Åter i Palermo besåg jag Normandernas palats som en gång var säte för Siciliens kungar. Bygget påbörjades under 800-talets slut av Emiren (muslimsk härskare eller furste) av Palermo och utvidgades under 1100-talet av Roger II och andra normandiska kungar. Den kulturelle Roger II blev även skapare av den praktfulla katedralen i Cefalú. Det underbart vackra palatinska kapellet, *Cappella Palatina*, är ojämförligt det bästa exemplet på den så kallade arab-normandisk-bysantinska stilen, som var rådande på Sicilien under den aktuella tiden. Palatset har byggts om och till under den spanska eran, men det finns delar av Rogers verk kvar, speciellt Normandiska salongen, *Sala Normanna*. Palatinska kapellet var det kungliga kapell som de normandiska kungarna använde.

Den normandiska kulturen var en av medeltidens mest avancerade och originella. Ännu idag överraskas man av den stora, framför allt religiösa och etniska, toleransen som rådde där. I moskéerna, som aldrig förstördes, bad de trogna till Allah, med

anletet mot golvet, för sin furstes hälsa. Likadant gjorde judarna i sina synagogor och naturligtvis de kristna, vare sig de var grekisk-ortodoxa eller romerska katoliker.

Den politiska stabiliteten gynnade givetvis kulturen, jordbruket och handeln. I de kungliga palatsen och i de praktfulla trädgårdarna talades det franska, grekiska, latin och arabiska.

De varierande spår som den normandiska kulturen efterlämnat är, vill jag säga, unika vittnesbörd om det enastående växelspelet mellan orientalisk och västerländsk civilisation.

Det fascinerande med det sagolika Sicilien är de mångkulturella inslag som finns överallt. Siciliens geografiskt utsatta läge, en brygga mellan den västliga och östliga civilisationen, har gjort att ett flertal folkslag under seklernas lopp dominerat ön och efterlämnat en del av sin kultur. Efter urinvånarna, som kallades sikaner i södra och mellersta delen av ön, sikeler i öster och elymer i väster, kom fenicierna från Karthago och sedan grekerna som blev utkörda av romarna. Efter det romerska imperiets fall var det vandalerna som härjade på ön i nästan 60 år. Så var det Bysans tur att härska tills saracenerna eller araberna från Nordafrika tog över. Ända sedan mitten av 600-talet hade dessa härjat i södra och mellersta Italien. Inte ens den eviga staden skonades. I mitten av 800-talet erövrade saracenerna Sicilien och gjorde Palermo till huvudstad. De blev kvar i nästan 200 år, fram tills normanderna körde iväg dem. Efter sig lämnade saracenerna flertalet kulturväxter som vi än i dag njuter av, bland annat apelsiner och citroner. Det tysk-romerska riket stod i tur och till slut spanjorerna och bourbonerna som var herrar över ön och södra Italien i nästan fyra sekler, fram till Italiens enande.

Då den siste normandiske kungen, Wilhelm II ”Den gode”, saknade manliga bröstarvingar, lät han sin dotter Constance äkta den tysk-romerske kejsaren Fredrik Barbarossas son, Henrik VI av Schwaben, och därmed gjorde ätten Hohestaufen sitt inträde på den syditalienska scenen och blev kvar i drygt 70 år. Deras son Fredrik II kom att upphöja sitt ”sköna rike Sicilien” eller sin ”ögonsten”, som han brukade kalla det, till ett tillstånd av sådan glans som aldrig uppnåtts under de efterföljande seklen.

Fredrik såg bra ut, var välbyggd, mycket intelligent, talade latin, italienska, franska, tyska och arabiska. Dessutom var han framstående i de ridderliga idrotterna och jakt (han skrev faktiskt en avhandling om jakt med fåglar på latin, *De arte venandi cum avibus* – ”Om konsten att jaga med fåglar” – som bland annat utgör den mest kompletta ornitologiska handledning som skrivits under hela medeltiden).

Det intellektuella livet vid Fredriks hov var under medeltiden en naturlig mötesplats för tre olika blomstrande kulturer; den grekiska, den italienska och den arabiska. Fredrik visade alltid ett livligt intresse för allt som hade att göra med kulturen, han beskyddade och favoriserade frikostigt vetenskapsmän, poeter och artister. Tack vare honom blev hovet i Palermo, under tidigt 1200-tal, ett magnifikt centrum för det intellektuella livet och inte minst vaggan för den första konstnärliga italienska poesin och det italienska språket.

Fredrik avled oväntat år 1250 vid 54 års ålder. För den store schwabarens grav avfattade den trogne ärkebiskopen av Bari, Bernardo di Costaeca, detta mycket vackra epitafium, som jag gärna vill citera: ”Om rättrådighet, snille, ynnesten av varje förtjänst och bördens glans kan trotsa döden, då är Fredrik icke död, han som här vilar.” Fredriks sarkofag, liksom föräldrarnas, Henrik VI och Constance, återfinns i Palermos katedral (inte att förväxla med Monreales). Vi låter nu ”kulturens prins” vila i fred och för evigt i sin förnämliga boning och återgår till att berätta vidare om den högst kulturella ön Fredrik härskade över med vishet och styrka.

Tredje dagen gick färden till Agrigento, berömt för sina minnesmärken från antiken med Templens dal och Concordiatemplet från 400-talet f. Kr. som det bäst bevarade. Ensam och i stillhet vandrade jag likt en pilgrim nerför dalen och beundrade det ena templet efter det andra, medan solen lekte sitt spel med ljus och skuggor mellan templens kolonner, ännu sköna fastän märkta av förgängelsen. Man skall vara en pilgrim för att rätt uppskatta detta. Ty är man inte besjälad av pilgrimens hänförelse och andakt, blir templens kolonner och kapitäler bara döda stenblock. Arkeologi är en spännande vetenskap som fascinerar mig mer och mer och ingen skall bli förvånad över att en vacker dag få se mig med en spade i handen vid någon arkeologisk skattgömma. *Omini Morti* i San Biagio, vars gravar sannolikt innehåller rester av mina tidigaste förfäder, etruskerna och samniterna, skulle kanske kunna vara rätt plats att börja med. Men nu, kära läsare, är det Sicilien som gäller och till San Biagio och nekropolen vid *Omini Morti* får jag lov att återkomma när det första spadtaget är i jorden!

Staden Agrigento, eller Agrigentum som romarna kallade grekernas Akragas, måste ha varit en vacker stad när den grundades i slutet av 500-talet f. Kr.

På hemvägen gjorde vi ett kort uppehåll i staden Piazza Armerina inne i landet för att besöka resterna av den antika romerska villan, *Villa del Casale*, en av de största patricierbostäder som man funnit från det romerska imperiets tid. Villan byggdes i mitten av 300-talet. Ägarens identitet är fortfarande föremål för diskussion, men det är högst sannolikt att villan var en jaktstuga som ägdes av kejsar Maximilianus. Det finns 3 500 kvadratmeter väl bevarad mosaik på villans golv och några bevarade väggmålningar. Konsten i villan är magnifik, men man blir också imponerad över villans enorma storlek, mycket större än dåtida bostäder som till exempel de i Pompeji.

Trött men lycklig

Denna kväll var jag mycket trött, men överlycklig, över allt jag hade fått uppleva. Den sista dagen ägnade jag åt staden Catania tillsammans med vännen Salvo som kommit tillbaka från sin utlandsresa och kunde agera ciceron i sin födelsestad. Det blev ett oförglömligt besök i huset där min store idol Vincenzo Bellini föddes 1801 och som numera är museum. Här kunde man studera ett stort antal originalpartitur, brev och originalaffischer till en del av hans operor. Det var här i Catania som Garibaldi den 18 augusti 1862 yttrade de berömda orden: *Roma o Morte* (”Rom eller döden”).

Under sitt 34 år korta liv hann Bellini komponera ett tiotal operor. *Norma, Sömngångerskan* och *Puritanerna* är ofta framförda och hör till mina favoriter. Ariorna i dessa sublima verk liksom körerna är så romantiska och av en sådan skönhet att de är en fröjd för själen. Arian *Casta Diva* i Norma till exempel, som framförs med ackompanjemang av körsång, är helt enkelt gudomlig. Jag har en inspelning med Maria Callas, den i särklass bästa Norma jag har hört, som jag ofta lyssnar på och som jag aldrig får nog av. Bellini hade folkmusiken inom sig och alla hans verk är folkmelodier. Hans farfar härstammade från Abruzzerna. Som jag redan nämnt föddes han i Catania, han studerade vid konservatoriet i Neapel, så nog förstår man att hans verk innehåller idel utsökta melodier hämtade från södra Italien som är rikt på folkmusik.

Dagen avslutades med en trevlig middag i sällskap med vännen Salvo och hans familj. Dagen därpå körde Salvo mig till flygplatsen i Catania. Vid detta mitt första besök på Sicilien hade jag upplevt fyra underbara dagar fyllda av konst- och arkitekturupplevelser och dessutom trevliga och vänliga människor överallt.

Sommaren 2007 var det dags att tillsammans med Anna besöka den förtrollande ön på nytt.

Liksom gången innan flög vi från Rom till Catania och tog återigen in på det fashionabla Grand Hotel Timeo i Taormina varifrån vi gjorde olika utflykter. Jag ville gärna visa Anna de underbara platser jag hade besökt tidigare. Första utflykten gick därför till Palermo och vi såg där den imponerande katedralen, Normandernas palats och Monrealekatedralen. Dagen därpå blev det Templens dal i Agrigento och Villa del Casale i Piazza Armerina. Denna gång passade vi på att besöka huset strax utanför Agrigento där författaren Luigi Pirandello föddes, och som numera är museum. Jag letade förgäves efter Nobelplaketten till litteraturpriset som han tilldelades 1934, men kom så småningom på att Pirandello hade skänkt den till guldinsamlingen 1937. Anna och jag besökte även hans grav som låg vackert på toppen av en bergskam några hundra meter från huset, varifrån man hade en strålande utsikt över havet nedanför och Templens dal.

Sista dagen besökte vi Den Heliga Lucias stad Syrakusa och den för sin barockarkitektur berömda staden Noto. Syrakusas största attraktion är obestridligen den grekiska teatern, den största i sitt slag och bäst bevarade i Italien och den största som någonsin byggts av grekerna. Med sina sextiosju halvcirkelformade bänkrader, som huggits in i klippan för 2 400 år sedan, kan den rymma 20 000 åskådare. Under en kort tid under sommaren ges här allehanda grekiska klassiska föreställningar. Tyvärr gavs ingen föreställning vid vårt besök. Vi satte oss ner på en stenbänk istället, Anna och jag. Vi njöt i fulla drag av den förtrollande omgivningen och i mina tankar dök välbekanta namn upp, till exempel Arkimedes, uppfinnaren och matematikern som föddes här, Euripides, Sofokles, Pindaros, Aiskylos och en del andra som jag inte kan komma på i skrivande stund.

När vi skulle åka tillbaka till Taormina sent på eftermiddagen råkade jag se en

skylt med ordet *”Cassibile”*, ett namn som lät bekant för mig på något vis. Efter en kort stunds grubblande kom jag på att det var i Cassibile som det utarmade och besegrade Italien undertecknade vapenstilleståndet med de allierade och av ren nyfikenhet bad jag chauffören köra oss dit. På den exakta plats där vapenstilleståndet skrevs på har man satt upp ett minnesmonument som idag påminner oss om demokratins seger över fascismen.

Guld eller silver?

Anna blev så förtjust i Sicilien och i synnerhet i den underbara utsikten, dag som på natt, från Grand Hotel Timeos terrass i Taormina att hon önskade att, om vi överhuvudtaget skulle fira vårt guldbröllop, skulle det ske på detta förtrollande hotell. Fast lyssnar man till Anna så har vi endast levt halva tiden ihop. Den andra halvan har jag ständigt varit på resande fot. Vi sade då, hösten 2007, att om så var fallet, för vad Anna påstår är oftast överensstämmande med sanningen, fick vi i stället lov att fira silverbröllop på nytt.

När vi sedan, våren 2008, började planera arrangemangen kring firandet visade det sig att det inte var så lätt som vi trodde att få med samtliga medlemmar av vår stora familj till Sicilien. Både Anna och jag hade önskat att fira vårt guldbröllop tillsammans med våra käraste. På grund av att jag befann mig i Kina den 20 april flyttades firandet fram till den 10 maj. Denna underbart sköna och soliga majdag samlades vi i Kaga vackra medeltidskyrka, där vår dotter Helene hade arrangerat en sång- och musikstund.

Förutom Helene själv medverkade två andra duktiga musiker på flöjt och cello och en sopran med en ljuvlig sångröst. Vi fick lyssna till så utomordentligt vackra sånger som ”Hjärtats saga”, ”Min älskling du är som en ros”, ”Caro mio ben” av Giordano, ”Laodate Dominum” av Mozart, och ”Oh mio babbino” ur operan Gianni Schicchi av Puccini, varefter vi alla sjöng psalmen ”En vänlig grönskas rika dräkt”. Avslutningsvis fick vi lyssna till ett potpurri av bröllopsmarscher på orgel framförda av Helene, som avslutade med ”’O Sole Mio” till sin fars stora glädje.

Därefter gjorde vi en kort rundvandring i den vackra men ”glest befolkade” kyrkogården. Medan jag gick omkring kom jag att tänka på att denna kyrkogård motsvarar exakt den sista viloplatsen jag önskat mig, ”En lantlig kyrkogård invid en vacker vit medeltidskyrka omgärdad av en grönskande äng, helst vid havet”. Enda skillnaden är att istället för havet ser man sjön Roxen. Vid en närmare fundering tror jag att jag föredrar det istället för det salta vattnet från havet. Så vem vet?

Dagen avslutades med en förträfflig middag hemma hos oss. Wien och Taormina i all ära, men detta firande kommer Anna och jag att minnas för livet.

DEL 5

Min älskade familj

INNEHÅLL

187 Barnens uppväxttid
190 Med Anna och barnen till Italien
208 På jakt efter ett sommarparadis
215 Tre små barn har blivit stora
226 Lycklige Nonno och 1980-talet
239 Familjens bemärkelsedagar

Barnens uppväxttid

Med Helenes ankomst till världen, i juli 1962, bestod nu familjen Cocozza av fem personer. Vi var fortfarande två ungdomar, ännu inte fyllda 23, och föräldrar till tre små barn. Vår äldsta dotter Madeleine var fyra år och vår son Michael knappt tre. Visst levde vi knapert, men det gick ingen nöd på oss.

Livet fortsatte sin gilla gång på Gamla Tanneforsvägen medan våra småttingar växte sig större och större. Anna och jag kämpade för vår och barnens framtid. En efter en började barnen gå till en lekskola i närheten, och vi båda kunde ägna mer tid åt vårt företag. Varor skulle tas emot, varor skulle levereras, korrespondens och bokföring skulle skötas liksom allt övrigt som hörde till ett litet och blygsamt växande företag. Kvällarna blev alltid sena då vi hade våra arbetsplatser i huset, med lagret i det dubbla garaget och kontoret i ett litet rum i källaren.

Så började alla tre barnen, så småningom, i Kungsbergsskolan i stadsdelen Tannefors. Det jag minns med glädje från denna tid är de söndagsmorgnar vi begav oss till Norrköping för att hälsa på svärmor Maria, som nyligen blivit änka. Eftersom Maria inte kunde svenska kallade alla barnbarnen henne för *Mammuccia* (”liten mor”, uttalas mammotja) som man kallar farmor och mormor för på San Biagiodialekt. (På italienska kallas hon för *Nonna*.)

Gnager som ekorrar

Lördagsförmiddagarna minns jag också med glädje och längtar tillbaka till. Då lastade jag barnen i bilen efter det att Anna klätt upp dem fint, oftast med flickorna i likadana kläder, och så körde vi raka vägen till företagets garage i Thulehuset. Ena lördagen gick vi till ett café på Tanneforsgatan som hette Gourmet, om jag minns rätt, den andra gick vi till Ringbaren, som låg i samma fastighet där vi hade kontor. Båda ställena har sedermera ändrat namn och karaktär. Det förstnämnda inrymmer numera en mongolisk restaurang som följdriktigt heter Ghingis, medan Ringbaren har gett plats åt en kinesisk restaurang som heter Ming Palace.

Fortsätter det i denna takt så har vi snart inga svenska krogar kvar i landet. Vart

är den svenska matkulturen på väg? Förtjänar vi verkligen att bli påtvingade alla dessa pizzerior i händerna på allt annat än italienare, McDonald's, Burger King, sushi- och kebabställen och allt vad det heter, för att inte nämna alla urusla kinesiska restauranger som det verkligen vimlar av? Det finns knappt en gata idag som inte har ett utländskt matställe. Vart har alla våra kära gamla mjölkbarer och matsalar, som serverade genuin och god svensk husmanskost, tagit vägen? Var får du idag fatt i en god skånsk kalops med rödbetor, eller mumsiga köttbullar med lingon, eller vår svenska nationalrätt stekt fläsk med bruna bönor eller slutligen en härlig ärtsoppa med tilltugg? Svaret är: nästan ingenstans. Bojkotta, kära läsare, alla dessa utländska inrättningar, så kanske vi får vår saknade och efterlängtade matkultur tillbaka!

Väl inne på Gourmet eller Ringbaren fick barnen sitta vid ett eget bord och stoppa i sig olika sorters bakelser och dricka vad helst de önskade, medan jag fick en pratstund med Saab-italienarna som brukade hålla till där. Då längtade jag ibland efter att få prata mitt modersmål, för i hemmet pratade vi för det mesta svenska eller San Biagiodialekt. Svenska för att jag skulle lära mig språket fortare och San Biagiodialekten för att barnen skulle få en chans att lära sig den. Att prata riksitalienska gick ju inte, för Anna behärskade inte det särskilt bra på den tiden. Annat är det nu efter alla våra resor vi gjort i Italien. Anna har som bekant inte gått i italienska skolor och i hennes föräldrahem pratades det alltid San Biagiodialekt.

Medan jag och småttingarna var borta, hade Anna hunnit städa hemmet och gett sig ut på stan för att lördagshandla. När vi sedan kom hem vid ettiden kände vi redan i trappuppgången doften av det som väntade oss. På köksbordet stod en stor skål med grillade och ännu varma revbensspjäll, som Anna handlat på Tempo, för där fanns de godaste revbensspjällen i stan, och några painriche samt en kanna med saft eller annan dricka. Vi satt alla fem runt bordet och gnagde som ekorrar tills skålen var tom. Det är underbara och oförglömliga minnen. Ett söndagsnöje var när vi tog bilen och åkte ut till Sturefors, Bergs slussar eller andra platser för en picknick i det gröna, något som barnen uppskattade oerhört.

Balett och musik

I maj 1967, då vi företog vår första resa med barnen till Italien, hade jag bott i Sverige i tio år och Anna dubbelt så lång tid. Madeleine och Michael gick i andra respektive första klass i Kungsbergsskolan och skötte sig utmärkt enligt lärarna. Anna ville att våra flickor skulle lära sig dansa balett. Så det blev balettlektioner en längre tid hos den högdragna och snorkiga Tatjana, som tydligen inte behandlade våra flickor som andra, kanske från "finare" familjer.

Flickorna märkte nog denna särbehandling för de kom aldrig att riktigt tycka om sin balettfröken. Helene var den som blev mest intresserad av balett. Båda visade däremot tidigt intresse för musik så därför skaffade vi oss ett piano. Det byttes senare ut mot en välklingande flygel då vi flyttade till vårt nya vackra hus i Duvkullen. Forsterpianot finns kvar än idag men är utlokaliserat till vår sommarstuga i Opphem.

Ingen av oss kunde då ana eller ens drömma om att Helene skulle komma att välja musiken som yrke och utbilda sig till kantor. Madeleine däremot älskar att sjunga och uppträda.

I det nya huset i Vårgård, där Madeleine nu bor, har hon, i det uppenbara syftet att påverka barnen, inrett ett musikrum med alla slags instrument – inklusive riktiga trummor som hör hemma i ett band. Båda flickorna har uppenbarligen ärvt mitt musikintresse. Alla människor borde lära sig att traktera ett instrument av något slag, även om det gäller något så enkelt som träflöjt. Musik, det är livet det, se!

Till skillnad från Michael och Madeleine visade Helene intresse för sport. Efter baletten började hon spela basket, en sport som hon blev riktigt duktig i framöver. Hon spelade en längre tid i KFUK-laget i Linköping.

Nästan varje söndag gick vi till S:t Nikolaus, katolska kyrkan vid Teatergatan, för att närvara vid högmässan. I denna församling fick barnen även sin kristna undervisning av familjeprästen och franciskanermunken Marcel Taverne. Det var munkar från Holland, som tillhörde de så kallade mindre bröderna inom franciskanerorden, som hade hand om den katolska församlingen. Alla tre barnen visade tidigt även stort intresse för böcker. Det skrivna ordet gick tidigt i arv från fadern till barnen, för de, liksom jag, älskar böcker. Ofta består gåvorna vi ger varandra av böcker. Cicero sa en gång: ”Ett hem utan böcker är som en trädgård utan blommor.”

Viktigt med utbildning

Från första början hade Anna och jag gjort klart att barnen skulle ha allt som vi kunde ge dem och som vi båda gått miste om i vår barndom. De skulle få den bästa utbildning som gick att få. Vi försökte aldrig påverka dem att gå en viss väg eller att göra ett visst val utan vi lyssnade och lyssnade. Sedan försökte vi hjälpa dem att förverkliga sina drömmar så mycket vi kunde, väl medvetna om att det man verkligen behöver här i livet, men som varken jag eller Anna hade förunnats, var en gedigen utbildning och ett yrke att bygga sin framtid på. Att det krävs hårt arbete och flit för att lyckas här i livet har barnen lärt sig av oss föräldrar, då alla tre mer än väl tagit sig an sina uppgifter med allvar och konsekvens.

Efter avslutad nioårig grundskola läste alla tre vidare på Katedralskolan, en av Sveriges äldsta gymnasieskolor. Skolan grundades redan 1627 och förenar idag tradition och utveckling. Madeleine gick en humanistisk linje, Michael en ekonomisk och Helene en humanistisk-klassisk och alla tre tog studenten där så småningom. Även fyra barnbarn har hunnit ta studenten på Katedralskolan, Adam 2002, Josephine 2004 samt Rebecca och Sebastian 2006.

Med Anna och barnen till Italien

Det mycket händelserika året 1967 hade det nästan gått ett decennium sedan jag som en sloköråd, sorgsen och barskrapad tonåring hade lämnat San Biagio. Barnen hade hunnit bli fem, åtta och nio år, affärerna var stabila och vi hade med kontanta medel köpt en sprillans ny blå Mercedes 250. Anna hade inte varit i Italien sedan hon som liten flicka lämnade fäderneslandet 1946, och mina föräldrar hade legat på oss ganska hårt för att få träffa sina barnbarn. Anna hade så gott som glömt bort byn under de tjugo år hon hade vistats i Sverige. Hon hade inte haft någon anledning att besöka den, då hela hennes familj bodde i Sverige. Kvar i byn hade Anna sin mormor Lucia, en moster och några kusiner. Inte heller reste man lika mycket på 1940- och 1950-talen som man gör nuförtiden.

I början av maj 1967, då den svenska våren stod i sin skiraste knoppning, stoppade vi in barnen i baksätet och anträdde vår första resa till den by där vi bägge var födda. Efter två dagars resa genom Danmark, Tyskland och Österrike var vi framme i San Biagio där mina gamla föräldrar otåligt väntade på att få krama oss alla. Jag kan ännu erinra mig känslan av stolthet över att kunna presentera en lycklig och välmående familj, en framgångsrik företagsamhet och storstilade framtidsvisioner. Jag drar mig inte ett dugg för att påstå att det var väldigt duktigt gjort av två 27-åringar! För första gången kunde Anna och jag tillsammans uppleva italienska äventyr utan att behöva vända på varenda slant. Och företaget hemma hade vi lämnat i vår enda medarbetare Lena Bjurströms goda händer.

Neapel – sångens rike

Första utflykten gick till Neapel. Vi tog in på hotell Excelsior, ett av de bästa hotellen i stan. Här brukade även vår arkeologiintresserade monark, Gustav VI Adolf, bo. Om ekonomin har tillåtit har jag aldrig snålat när det gällt familjen, i synnerhet inte om det har gällt barnen. Det vi saknade i vår barndom det ska barnen ha, har Anna och jag alltid tänkt. Det var ju vår första riktiga semester tillsammans. Anna och jag ville så gärna gå på opera och just den kvällen skulle Giuseppe Verdis Rigoletto

ges. Biljetterna var det inga problem med. Men barnen, hur skulle vi göra med dem? Till vår hjälp dök den hjälpsamme portieren upp och upplyste oss om att de kunde ordna en professionell ”baby sitter”. Det var lösningen. Efter en stund anlände hon, en trevlig tjej som barnen föll för direkt.

Innan vi for till San Carloteatern besökte vi den välrenommerade restaurangen Zi Teresa, inhyst på en glasinfattad, gigantisk pråm nere vid Santa Luciapromenaden. Zi (”tant” på Neapels dialekt) Teresa levde inte längre, men hennes goda, genuina kök levde vidare och gör det än. Där njöt vi av en riktig neapolitansk middag till toner av underbart vackra neapolitanska sånger. När de sjungs med verklig inlevelse, och det görs de – om någonstans – i Neapel, skälver själen och hjärtat är nära att brista. Det blev *’O Sole Mio, Turna a Surriento, Santa Lucia* och många flera. Det stämmer allt vad italienarna påstår: Milano jobbar, Rom äter och Neapel sjunger!

Det var i kölvattnet av operamusiken under mitten av 1850-talet när Verdis, Bellinis och Donizettis musik framfördes på teatrarna i Neapel, som den klassiska neapolitanska sången föddes. Vår egen Sankta Lucia, till exempel, komponerades 1850 av musikförläggaren Teodoro Cottrau, son till en invandrad fransman från Paris. Med all säkerhet inspirerades han av arian ”Vad du är vacker, vilken förtrollning” ur Donizettis opera *Lucrezia Borgia*. Sångens neapolitanska banala text blev förståeligt nog inte väl mottagen. Det medförde att kompositören föredrog den italienska versionen av Enrico Cossovich. Texten handlar inte alls om Den Heliga Lucia från Syrakusa, som man kan tro, utan om ett nattligt äventyr för en fiskebåt som återvänder till Santa Lucias hamn.

Enligt legenden var Lucia (av latinets *lux*, ”ljus”) en kristen jungfru som år 304 led martyrdöden under kejsar Diocletianus, innan Konstantin den store tillät kristendomen och gjorde den till statsreligion. San Biagios egen beskyddare led martyrdöden tolv år senare under kejsar Licinius herravälde.

Vår svenska Luciatradition, en vitklädd flicka, en lussebrud, med ljus i en krans på huvudet är en julsed som egentligen härstammar från Tyskland. Den är belagd ända sedan 1600-talet och då främst i Västsverige. Först 1927 tog Stockholms Dagblad initiativet till ett publikt Luciatåg i Stockholm i samband med välgörenhetsauktioner. Då vår svenska Lucia beger sig till Lucias födelsestad Syrakusa på Sicilien borde hon, tycker jag, göra ett uppehåll i Neapel för att även hedra upphovsmännen till Luciasången och de platser den besjunger: ”Det ljuva Neapel och dess saliga jord, harmonins rike i vars hav silverglänsande stjärnor speglar sig i stilla vågor.”

Den neapolitanska sångens juvelsmycke, ’O Sole Mio, tonsattes i Odessa, vid Svarta havets stränder i Ukraina, år 1898. Tonsättaren, Eduardo di Capua, som även komponerade många andra neapolitanska sånger befann sig där på semester. Det var uppenbarligen inte svårt för den soltörstande Eduardo att tänka på den soliga södern och Neapel i det grå Ukraina och tonsätta Giovanni Capurros poetiska text. En hymn till solen, vill jag kalla den.

’O Sole Mio kom att bli den mest berömda av alla neapolitanska sånger och sym-

bolen för en stad, ett folk, en tradition och för en mycket speciell känsla. Det lär inte finnas någon neapolitansk poet som inte har upphöjt lyriken åt solen, men 'O Sole Mio förblir oslagbar. Inte undra på att jag gjort den till mitt paradnummer!

Vi skulle gärna ha stannat längre på restaurangen Zi Teresa och lyssnat på flera kärlekssånger, det var ju så trivsamt, men Teatro San Carlo och Rigoletto väntade. Vi upplevde en fantastisk föreställning. Tenoren i rollen som Hertigen av Mantua blev inropad för att hela tre gånger framföra arian *La donna è mobile qual piume al vento …* ("Ack, som ett fjun så lätt är varje kvinna … ") i slutet av sista akten. Sopranen i rollen som Gilda fick däremot sjunga den gudomliga arian *Caro nome* ("Kära namn") endast två gånger. Vid operans slut stod publiken upp och applåderna ville aldrig ta slut.

San Carloteatern, uppkallad efter byggherren Karl III Bourbon som lät uppföra den år 1731, blev den italienska och den europeiska musikens tempel. Den franske 1700-tals författaren Stendhal skrev: "I hela Europa finns det inget som ens kommer i närheten av denna teater, eller som ens ger den blekaste aning om den." De övriga stora operascenerna i Europa lät vänta på sig. Vår egen opera i Stockholm förverkligades först år 1782, tack vare den kulturellt intresserade monarken Gustav III:s insatser. Hade han då vetat att Verdi nästan 80 år senare skulle komponera "Maskeradbalen" baserad på mordet av honom, hade han kanske inte byggt operahuset.

Överlyckliga av att ha fått uppleva en underbar och oförglömlig kväll på Zi Teresa och operan, vandrade Anna och jag, arm i arm, tillbaka till hotellet, där våra småttingar fortfarande diskuterade livligt med sin "baby sitter". Språket var det inga problem med. Barnen kunde i och för sig inte riktig italienska, men de talade oklanderlig San Biagiodialekt, som är nära besläktad med den neapolitanska.

"Se Neapel och sedan dö"

En dag tog vi en taxi och for runt till olika ställen som Vomero och Posillipo. Vomero är Neapels eget Östermalm, med en storslagen utsikt över Neapelbukten och med Vesuvius i bakgrunden. Om det är någonstans i denna stad som det klassiska uttrycket "se Neapel och sedan dö" lämpar sig, så är det just här. I Posillipo hittar man Neapelaristokratins grandiosa boningar. Eftersom de är uppförda utmed den långa klippiga kusten kan de bäst beundras från havet och det är väl värt mödan att ta sig ut i båt.

Området Marechiaro, på den yttersta delen av Posillipo, har en speciell plats i mitt hjärta. Målerisk och fridfull erbjuder den panoraman över bukten mot Vesuvius och Sorrentohalvön och den intilliggande kuststräckan med Posillipo, Margellina och ännu längre bort Santa Lucia. Marechiaro har en särskild plats också i neapolitanarnas hjärtan och är känd över världen tack vare sången *A Marechiaro* av Salvatore di Giacomo. Versen börjar: "I Marechiaro finns ett litet fönster … ". Detta lilla fönster som besjungs finns också i verkligheten och är numera utmärkt med en minnesplatta med två notrader från sången. Den har blivit ett paradnummer för många tenorer

och hade den inte varit så svår att sjunga hade jag sannerligen också tagit med den i min lilla repertoar!

När taxiföraren sedan skulle lämna av oss vid hotellet tog han farväl av mig med orden: ”Ta även med dig din fru när du kommer hit nästa gång”. Anna och barnen höll på att skratta ihjäl sig. Stackars gubbe, tänkte jag och svarade honom att han borde skaffa sig ett par glasögon, vilket han verkligen behövde.

Neapels taxichaufförer måste man verkligen se upp med. Vid ett tillfälle, när vi skulle av båten från Capri och ta en taxi till hotellet, hamnade våra väskor på nolltid i tre olika taxibilar. För att få tillbaka våra tillhörigheter från två av dem, var vi tvungna att ge dem båda en väl tilltagen slant som ersättning för ”besväret”. Alla tre påstod nämligen att det var just han som hade lastat det första bagaget och därmed var berättigad till körningen. Vi åkte med den chaufför som verkade mest förtroendeingivande och lämnade bakom oss tvenne lyckliga skummisar. En annan gång då vi åkte taxi i utkanten av staden, uppför branta backar mot Capodimontemuseet, krävde chauffören mycket mer än vad taxametern visade, med motiveringen att ”bilen hade dragit mycket bensin”. När jag berättade detta för hotellportieren började han gapskratta och berättade att ett ungt amerikanskt par på smekmånad dagen före hade drabbats av något liknande. De hade åkt en längre sträcka nedför och därför hade de krävts på extra betalning för att ”bromsarna slitits enormt”.

Har man vistats i Neapel några dagar får man verkligen hålla med regissören Orson Welles som påpekat: ”Italien är fullt av skådespelare, närmare bestämt 50 miljoner, och de mycket få dåliga är de som man ser på scenen och i filmer.” Han, om någon, borde vara rätt man att bedöma den saken då han själv var en utmärkt skådespelare.

Något att minnas

En oförglömlig upplevelse, för mig i varje fall, kom att bli den dagen då vi besökte två museer. Första besöket gick till San Martinos statliga museum som inrättades i mitten av 1800-talet. Tidigare var det ett kartusianerkloster, ägnat åt Sankt Martin och grundat av Karl av Anjou i början av 1300-talet men senare utbyggt, berikat och ombyggt flera gånger. Museet innehåller målningar, porträtt, historiska minnesföremål, mynt, medaljer, kostymer och masker som vittnar om staden Neapels historia, dess kultur och traditioner. Samlingen som sådan fascinerade mig. Den gav mig en levande och unik bild av många sidor av Neapels traditionella liv, som ofta förbigås i historieböckerna, just för att de hör till det ”enkla livet”, det vill säga folkets kultur. Klosterkyrkan i anslutning till museet förtjänar också uppmärksamhet för sina målningar och sin omfattande intarsiadekor i marmor.

Den egentliga anledningen till att jag tog mig hit var att här visas världens vackraste krubbor. Kanske inte många, i varje fall inte utanför Italien, vet att Neapel är krubbans hemstad. Det är ingen slump att säckpipeblåsarna från San Biagio söker sig hit vid juletid för att framföra sina herdesånger. I alla tider har dessa musikaliska

herdemän hört till krubban. Varifrån just den traditionen härstammar kan ingen svara på. Antagligen fanns de musikaliska herdarna redan vid den enkla boning i Betlehem när Jesus föddes. Traditionen med krubban går annars tillbaka till Den Helige Franciskus tid då han vistades i de vilda Sabinerbergen och byn Greccio i norra delen av Latium. Där samlade han julen år 1223 människor och djur till en levande krubba. Den förnämligaste av alla krubbor, som visas här på San Martinos museum, är sju meter hög och upptar en 35 kvadratmeter stor yta. Här ryms närmare 160 figurer i olika storlekar, ett 40-tal änglar och ett 30-tal djur. Museets minsta krubba är otroligt nog inrymd i ett äggskal.

Sedan åkte vi till det Nationella museet av Capodimonte. Det ligger i ett ganska högt och vackert parkområde i norra utkanten av staden. Nationalgalleriet, som kom att bli den mest intressanta avdelningen för min del eftersom den innehåller måleri, består av omkring 50 salar och har en stor samling från renässansen och barocken. Samlingarna är till stor del ärvda av Borgia, Farnese och Bourbon. De två första var påvefamiljer och den tredje kungafamilj. Många stora konstnärer är representerade. Bland annat visas här Sandro Botticellis gudomliga verk ”Madonnan och barnet med änglar” och det magnifika porträttet av Tizian föreställande den mäktige Påve Paulus III, Alessandro Farnese, med sina brorsöner Alessandro och Ottavio.

Innan barnen började bli griniga hann vi med en snabb runda i den historiska våningen där bland annat Capodimontes välkända och värdefulla porslinssamling visas. Här finns den så kallade porslinssalongen, *Salottino di Porcellana*. Detta underbara rum skapades ursprungligen för det kungliga palatset i Partici – *Reggia di Partici* – som budoar åt Karl III:s gemål drottning Maria Amalia av Sachsen. Den lilla salongen, som är klädd med tretusen dekorerade porslinsbitar, betraktas som det högsta konstnärliga uttrycket för Capodimontemanufakturen och flyttades hit år 1866 i samband med Italiens enande.

Capodimonteporslinet började tillverkas år 1743 och återigen var det den kulturellt sinnade Bourbonkungen Karl III som var initiativtagare. Capodimontes speciella stil är berömd för sina mångfärgade figuriner och väggdekorationer och man hade säkert haft det tyska Meissen som förebild. Av okänd anledning kom tillverkningen att flyttas till Spanien knappt tjugo år efter starten. Stilen kom att efterapas av en uppsjö porslinsfabriker i Italien och tack vare dess popularitet och berömmelse kom många fabriker i fortsättningen att skryta med namnet Capodimonteporslin, *Porcellane di Capodimonte*. Hur många produkter sålde inte även jag under det namnet? Här i Sverige var det mest urnor och vackra piedestaler med krukor utsmyckade med relieffigurer, som vi sålde i mängder på 1960- och 1970-talen till bland andra möbelaffärer och auktionister.

Neapels arkeologiska museum

Jag hade hört talas en hel del om Neapels arkeologiska museum och ville se även det innan vi reste härifrån. Anna och barnen var mindre intresserade, så jag bad att få

gå ensam, medan de gick runt i staden och shoppade. Museet har utan tvivel en av världens största arkeologiska samlingar, särskilt ur kvalitativ synvinkel. Den ger en unikt heltäckande bild både av grekisk och romersk kultur, speciellt som de kommit till uttryck i södra Italien. Återigen är det Bourbonkungen som vi har att tacka för museets inrättande. I den byggnad där museet nu inryms, ursprungligen avsett för Neapels universitet, har en mångfald av heterogent arkeologiskt material sammanställts, särskilt det som samlades ihop av familjen Farnese, med fynd från utgrävningarna av Pompeji och Herculanum, liksom fynd från den närliggande staden Capua samt från Neapel och Rom förstås.

Museet ger onekligen en enastående helhetsbild av allt som gäller den klassiska antikens arkeologi, till exempel marmorskulpturerna på bottenvåningen, däribland den vida kända grupp som kallas för ”Farnesiska tjuren”, den bastanta ”Doryforos” och den till alla delar fulländade ”Afrodite Kallipygos”. Vidare finns här samlingen av målningar från Pompeji, särskilt från Isistemplet, och de många salarna med mosaiker, där ”Alexanderslaget” med sin stort upplagda figurala komplexitet och rörelse är det förnämsta objektet. Jag kunde ha stått i timmar framför dessa verk och beundrat dem, men klockan hade hunnit bli två och jag var redan sen till lunchen med Anna och barnen.

Efter vår snabblunch på hotellets restaurang ägnade vi hela eftermiddagen åt att ströva utmed den renommerade gatan *Spaccanapoli* (”klyva Neapel”). Denna gata, som aldrig tycks ta slut, följer sträckningen av den antika romerska stadens gränslinje, *Via del Duomo*. Gatan genomkorsar staden från väster till öster och löper från *Porta Alba* (”Albaporten”) till den skamfyllda *Porta Capuana* (”Capuanaporten”). Denna port är Neapels tillhåll för alla typer av affärsfolk: seriösa, mindre seriösa, och kriminella eller *camorristi*, som de kallas i Neapel. Här saluförs allt möjligt smuggelgods – öppet eller i smyg. Det var just här som min mor inhandlade de blommiga kreationerna för 5 000 lire som försörjde familjen en hel vinter. Spaccanapoli är en av Neapels mest karaktäristiska och frekventerade gator och löper genom hela den historiska stadskärnan. Gatan passerar exempelvis det betydelsefulla musikkonservatoriet San Pietro a Maiella, där många berömda tonsättare studerat, bland dem min idol Vincenzo Bellini.

Capri – en ö att älska

Den fjärde dagen tog vi båten till Marina Grande på Capri, känd från en samtida schlager som ekade över hela Sverige. ”Det var på Capri vi mötte varandra, jag minns det än som det vore i går …”.

Vi tog in på hotell Quisisana, vilket fritt översatt till svenska betyder ”här blir man frisk”. Det var ett mycket tidigt hälsohotell. Gästerna förr i tiden var folk med vacklande hälsa ur den neapolitanska överklassen. De påstods återfå livsandarna här. Vi trivdes verkligen. Dagarna tillbringade vi mest vid den rymliga poolen om vi inte strövade omkring i Capris smala gränder, fyllda med lyxbutiker. På kvällarna satt vi

på något av de många kaféerna på Capris vackra torg. Anna och jag drack någon förfriskning eller kanske en *Limoncello* som just började bli populär, och barnen slukade den ena glassen efter den andra medan vi tittade på det eleganta folket som flanerade förbi. Måltiderna intog vi uteslutande på hotellets egen restaurang. Maten var förstklassig och här serverades den mycket goda pastarätten *Scialatielli*, decimeterlånga tjocka nudlar i en tomatsås med korv. Ordet *scialare* är liktydigt med att ”vräka i sig”, vilket man sannerligen gör med denna utsökta pastarätt.

Trots urtida bosättningar, otaliga invasioner och ockupationer upptäcktes Blå grottan, Capris i särklass märkvärdigaste naturattraktion, först 1826, varefter ön kom att bli världsberömd. Naturligtvis gjorde vi en utflykt dit till allas stora förtjusning. Madeleine, den då mest simkunniga i familjen, vågade även ta sig ett dopp i själva grottan trots båtkarlens bestämda avrådan.

Axel Munthes San Michele

Under vår tre dagars korta vistelse på ön, under familjens första Italienresa, blev vi ganska snart övertygade om att Capris största attraktion är Axel Munthes vita skapelse, Villa San Michele. Axel Munthe var en av sin tids internationellt mest kända svenskar. Han var en lång, distingerad och beläst världsman med stor psykologisk insikt, förvärvad genom psykiatrisk utbildning och läkarpraktik. Dessutom var han en stor konstkännare och estet uti fingertopparna. Villa San Michele är ett ymnighetshorn av vackra konstföremål och makalösa vyer. Munthe blandade alla kända och okända stilarter till en säregen arkitektur, där det vimlar av pergolor täckta av vinrankor, klängrosor och kaprifol, som knyter ihop olika gårdar.

Överallt står antika skulpturer av gudar och porlande fontäner. Huset är byggt ”vidöppet för solen, vinden och havets sånger – som ett grekiskt tempel”, sade Munthe själv. Det skulle vara ”ljus, ljus, ljus överallt”. Han tillbringade större delen av sitt liv utomlands och vann stor berömmelse som författare, filantrop, djurvän och läkare. Vid 23 års ålder blev han medicine doktor i Paris, där han öppnade egen praktik. Så småningom tröttnade han på den franska huvudstaden och hamnade i Rom och blev societetsläkare. Nu fick han de ekonomiska möjligheter som krävdes för att förverkliga sina tankar kring ett eget hem i Anacapri. Samtidigt utnämndes han till livmedikus av drottning Victoria av Sverige som förblev hans patient fram till sin död.

Villan är vackert belägen högt på Anacapris nordöstra klippavsats, omgiven av en grön park där arkitektur, konst och natur bildar en harmonisk enhet. Skönhetsupplevelsen är påtaglig och omedelbar. Att vandra runt villan och göra bekantskap med dess fascinerande tillkomsthistoria, skildrad även i Axel Munthes självbiografiska roman ”Boken om San Michele” har för mig blivit ett oförglömligt minne som jag vid varje nytt besök vill återuppleva. Boken har översatts till mer än 50 språk och jag rekommenderar den varmt. På en marmortavla vid villans entré, uppsatt 1953 på initiativ av Anacapris kommun, står, översatt till svenska:

Axel Munthe 1857–1949, läkare, författare, humanist, de ringas hjälpare, djurens beskyddare. Med detta hus, som han drömt om och skapat, gav den från Sverige bördige uttryck åt sin skönhetslängtan. Genom Boken om San Michele bringade han mänskligheten sitt budskap om konstens evighetsvärde. I tacksamhet från Anacapri.

Ytterligare en beundransvärd insats gjorde denne djurälskare då han förvärvade borgruinen Barbarossa med omgivande markområde. Syftet var att förhindra den traditionella och hänsynslösa fågeljakten som bedrevs där, och vars grymma metoder han berättar om i ”Boken om San Michele”. Borgen är nu centrum för forskning om flyttfåglar som bedrivs av svenska och italienska ornitologer. Varje vår och höst rastar tiotusentals fåglar på öns sluttningar. Barbarossaberget är känt som ”Fågelberget” för miljontals läsare av Munthes bok.

Sedan berget och borgen förvärvades av Axel Munthe har fåglarna här funnit en fristad. Fågelberget har fått stor betydelse för den europeiska ornitologiska forskningen. Sedan 1956 finns här Capri Fågelstation med verksamhet på internationell nivå. Specialister från Ottenby fågelstation i Sverige kartlägger flyttfåglarnas färdvägar och därmed sammanhängande problem på hösten, medan italienska ornitologer gör sina forskningar under fåglarnas vårflytt. På ön finns också ett solobservatorium som tillhör Svenska Akademien.

Mitt under kriget, 1943, lämnade Villa San Micheles skapare och herre Capri för gott för att under sina sista levnadsår bo på Stockholms slott som Gustav V:s gäst. Anna och jag blev mycket förtjusta i Villa San Michele. Vi kom att tillbringa en hel förmiddag där – till barnens stora missnöje. Vi vandrade genom sal efter sal för att till slut hamna vid den hänförande pergolan som bärs upp av en rad vita kolonner som formar sig i en enda långsmal utsiktsplats som vetter mot Neapelbukten. Det vackraste fotografiet vi tog under hela vår första Italienresa, som visar två unga, lyckliga och stolta föräldrar med tre trötta och uttråkade småttingar, togs just här och i ett förstorat format pryder det en av väggarna i vårt hem.

År 1948 testamenterade Axel Munthe San Michele till svenska staten för att tjäna de kulturella förbindelserna mellan Sverige och Italien. Villan blev tidigt, och är alltjämt, en av de mest besökta kulturplatserna på Capri. I slutet av sin roman önskar sig Axel Munthe att ”få vila på Den Helige Franciskus skuldra”. Må han vila där för evigt! Den Helige Franciskus, Italiens främste skyddshelgon: ”den mest helige av italienarna och den mest italienske av helgon”, älskade som bekant fåglar. Det sägs att han till och med talade med dem. Vem vet om inte Axel Munthe gjorde det också.

Anna och jag besöker åter Neapel

Sommaren 2002 ville Anna och jag gärna återse Neapel. Barnen och barnbarnen hade ännu inte hunnit komma till San Felice. Vi tog in på Hotel Vesuvio vid Santa Luciapromenaden och från balkongen hade vi en förtjusande utsikt mot den lilla

gästhamnen, Castel dell'Ovo, och en del av Neapelbukten. Denna gång ville vi besöka platser som vi inte sett tidigare, men alla tre dagarna åt vi lunch på den för oss så bekanta restaurangen Zi Teresa, kanske inte för den goda matens skull utan mer av nostalgiska skäl.

Det hade gått nästan 35 år sedan Anna och jag satt där överlyckliga en majkväll under familjens första resa till Italien. Middagarna åt vi däremot i hotellets restaurang Caruso under en spaljé högst uppe på en terrass med en underbar utsikt över Neapelbukten. Scenen kunde inte vara mer romantisk: stilla varma kvällar med månsken som speglade sig i vattnet nedanför och med blinkande stjärnor på himlen, medan en sångare med sin gitarr framförde underbara neapolitanska kärleksvisor, med sordin.

Gudshusen, det vill säga kyrkorna, är många i Neapel. Det lär finnas över 350. En dag besökte vi den förnämsta av dem alla, som är tillägnad stadens skyddspatron San Gennaro och byggd på 1300-talet. San Gennaro, Helige Januarus, eller Gennarus, var i likhet med San Biagios egen skyddspatron biskop och likt Den Helige Blasius led han martyrdöden, år 313. En from kvinna, berättas det, lyckades ta vara på en del av den helige mannens blod som nu förvaras i kyrkan. Två gånger om året blir hans stelnade blod flytande. Ena gången är den 19 september, den dag då helgonet halshöggs och andra gången är den 16 december, då helgonet räddade Neapel från ett av Vesuvius utbrott.

Varje år samlas de troende dessa två dagar i och utanför kyrkan för att under bön och åkallan invänta undret. Låter det vänta på sig för länge, kan de falla i gråt och till och med få raseriutbrott. Ett för långt dröjsmål betyder nämligen, enligt neapolitanerna, att de kommande månaderna blir fulla av olyckor.

Pizzans huvudstad

Neapel förknippas emellertid inte bara med Vesuvius och sånger utan även med pizza. Vi visste naturligtvis inte var man kunde få den godaste pizzan, så vi frågade portieren och svaret kom direkt, utan några som helst tveksamheter: "Pizzeria Brandi." Här skapades pizzornas drottning Margherita. Året 1889 var dåvarande italienske monarken Umberto I i sällskap med sin hustru drottning Margherita på besök i staden hos den erkänt duktige pizzabagaren Raffaele Esposito. För att i görligaste mån tillfredsställa kungaparets önskemål gjorde denne bagare tre olika pizzor. En av dem var smaksatt med tomater, mozzarella och basilika, en i hög grad patriotisk färgkombination av trikoloren, rött, vitt och grönt, som föll drottningen i smaken. När hon frågade vad denna skapelse hette svarade han: "Margherita, ers majestät" och så var hans lycka gjord. En så utmärkt Margherita som vi åt där har vi aldrig kunnat få på annat håll.

Sanseverokapellet

Vi får inte lämna Neapel utan att först ha bekantat oss med familjen de Sangros skyddshelgons kapell, några få steg från Spaccanapoli. Här finns nämligen "Den

beslöjade Kristus", en av de vackraste skulpturer jag någonsin sett. I mitten av 1700-talet skapade den neapolitanske skulptören Giuseppe Sanmartino detta verk, ett av världens mest berömda och tankeväckande. Bland mängden beundrare kan nämnas Antonio Canova, skulptören som använde den halvnakna Pauline Bonaparte som modell för sin Venusstaty. Canova lär ha sagt att han skulle ha kunnat ge tio år av sitt liv för att vara upphovsmannen till ett sådant mästerverk som Den beslöjade Kristus.

Det märkliga med skulpturen är den genomskinliga slöjan, även den gjord i marmor och som täcker hela Jesu kropp. Hur den unge Sanmartino bar sig åt för att göra den genomskinlig, förblir ett mysterium. Med stor känslighet har han huggit ut den livlösa kroppen, som mjuka täcken barmhärtigt tar emot. Med sina plågade, krampartade veck lägger svepningen ett lidande på kroppen, nästan som om den skylande täckningen gjorde de ömkansvärda lemmarna ännu naknare, mer utsatta och naturtrogna. Den fyllda och ännu pulserande venen på pannan, spikarnas styng i fötterna och i de smala händerna, den urgröpta och i den befriande döden äntligen avslappnade bröstkorgen vittnar om ett intensivt verklighetsstudium. Sist vi såg Den beslöjade Kristus, Anna och jag, var vi så fascinerade att vi hängde över repet, tills tre vakter körde bort oss.

Det sagolika kapellet är allmänt känt som Sanseverokapellet, även om det i regel kopplas till furst Raimondo de Sangro personligen. Han var en mecenat i den stora stilen och en av det neapolitanska 1700-talets karismatiska figurer. Kapellet fick sitt slutliga utseende ett gott stycke in på 1700-talet, tack vare furstens storartade insatser. Det var han som blev den ryktbare fursten av Sansevero och som med rätta har kommit att inta en framträdande plats i historien om Neapels kultur, samhällsliv och politik under upplysningstiden. Han var, bland mycket annat, de neapolitanska frimurarnas stormästare, ett faktum som är av särskilt intresse för mig och som jag gläds mycket av. Ännu idag kan man klart utläsa den enhetliga prägel broder Raimondo har åstadkommit genom valet av de olika allegorierna, i dekorationernas och monumentens placering, i valet av material och i de uppdrag som anförtrotts åt konstnärerna att uppföra detta enastående kapell. Hela detta rika material uppfyller ändå ett enkelt rum med ett enda rektangulärt skepp. Det finns bara ett uttryck man kan använda i sammanhanget – grandiost. Så kära läsare, missa inte detta kapell vid ditt besök i Neapel!

Nu lämnar vi dig mitt kära Neapel och sångens rike; du lysande och eländiga, du kärleksfulla stad med dina musikaliska, poetiska och fantasirika söner och döttrar och tillika uppfinningsrika levnadskonstnärer som tar en dag i taget. Denna är min hyllning till dig, du vackraste bland de vackra! Och som Goethe sade: "Jag har förlåtit dem alla som blivit till vansinne förälskade i Neapel."

Montecassino

Den andra utflykten under familjens första resa till Italien gick till det närbelägna klostret Montecassino.

När vi hade kört genom staden Cassino och skulle svänga in på den kurviga och branta vägen som för upp till klostret, kom jag att tänka på Sven Hassels bok ”Monte Cassino” och de tänkvärda orden:

> *Käre läsare, om du en vacker semesterdag passerar genom staden Cassino, så stanna ett ögonblick, när du kommer till vägen som för upp till klostret. Stig ur din bil och böj ditt huvud i vördnad för dem, som stupade här på det heliga berget. Om du lyssnar, kanske du fortfarande kan förnimma något av granaternas tjutande och de sårades skrik …*

Det tog oss hela förmiddagen att vandra runt klostret. Anna och jag hade velat tillbringa mer tid i dessa kunskapens boningar men barnen var av annan uppfattning. Inget spår syntes av den totala förstörelsen, som kriget hade orsakat 23 år tidigare. Det var heller ingen märkbar förändring av den fantastiska utsikten sedan jag 1954 besökte klostret, som ung representant för Azione Cattolica från San Biagios församling. Den enda skillnaden var att vi nu långt nere i dalen såg Fiats stora fabriksanläggning, där man dagligen producerade 1 200 Puntobilar, varpå vi begav oss till den polska krigskyrkogården bakom själva klostret.

Det blev den polska frikåren på 50 000 man under generallöjtnant Wladyslaw Anders som fick ordern att inta Montecassino och de kringliggande bergen. För polackerna, och kanske särskilt för Anders, var detta ett gyllene tillfälle att få visa sin tapperhet. Wladyslaw Anders blev rysk fånge sedan Stalin och kumpanen Hitler hade invaderat Polen i september 1939. Han fick utstå ett mycket hårt liv i sibiriskt fångläger.

De 1 050 soldater som dog i slaget vid Montecassiono fick sin sista viloplats här. När Wladyslaw Anders dog långt efter kriget begravdes han, enligt egen önskan, bland sina soldater. Av alla begravningsplatser i området är den polska den mest storslagna. Kyrkogården ligger bakom klostret på en bergssluttning vid foten av *Monte Calvario* (”lidandets berg”). Från bergets topp har man en vid utsikt över floden Liris dalgång och här uppe står ett stenmonument krönt av ett kors och med texten: ”Vi polska soldater gav vår kropp till Italien, vårt hjärta till Polen och vår själ till Gud. Och de goda krafterna för vår egen och andras frihet”. Det är så sant så. Tack kära hjältar!

På vägen tillbaka till San Biagio passade vi på att besöka även den tyska krigskyrkogården i byn Caira i utkanten av Cassino. Mer än 20 000 unga män dog under olika slag i södra delen av Italien. Många av dem var knappt 20 fyllda när de stupade. Yngre än så kunde Hitler inte gärna beordra dem till fronterna, eftersom risken fanns att de då knappast ens skulle ha orkat hålla i ett gevär.

Den engelska krigskyrkogården besökte vi däremot en annan dag då vi var på väg till badorten Scauri. Här begravdes 4 265 soldater från Storbritannien och det brittiska samväldet, det vill säga även från Indien, Australien, Nya Zeeland och Kanada.

Den invigdes i augusti 1965 av ingen mindre än general Alexander, befälhavare över de allierade i Italien. Den franska krigskyrkogården, med ursprungligen 4 600 soldater ur den franska expeditionskåren, ligger i den närbelägna staden Venafro. Nu är endast 3 414 begravda här eftersom många döda soldater flyttats hem till Frankrike. De amerikanska krigskyrkogårdarna ligger i städerna Anzio och Nettuno vid kusten. Det var ju i Anzio, som de allierade landsteg i januari 1944 och tusentals unga män miste livet.

Den eviga staden Rom

Rom var förstås också ett nödvändigt utflyktsmål och det blev vårt tredje och sista denna gång. Sankt Peterskyrkan, Vatikanmuseet och Museo di Villa Borghese bland många andra museer, och Piazza Navona och Colosseum är bara några exempel på sådant som turistande världsmedborgare borde besöka då de är i Rom.

Då vi passerade vår drottning Kristinas grav i Sankt Peterskyrkan och berättade för barnen att här hade en svensk drottning fått sin sista vila, ville de nästan inte tro oss.

I Fontana di Trevi hade jag mer än gärna sett Anita Ekberg och Marcello Mastroianni plaska omkring. De var inte där just då, möjligen var de upptagna någon annanstans med att hänge sig åt *la dolce vita*, ”det ljuva livet”. Däremot slängde våra barn den obligatoriska slanten i fontänen som man enligt traditionen måste göra om man vill komma tillbaka till den eviga staden. De högre makterna hörsammade barnens önskan, för de har återvänt till Rom många gånger.

Därefter var det dags för den nästan lika obligatoriska turen i hästdroska, som till barnens stora förtjusning gick den långa sträckan från Piazza di Spagna vid foten av Spanska Trappan via Piazza Navona och Piazza Venezia ända till Colosseum.

Vi avslutade besöket i Rom med en kväll på restaurangen Meo Patacca i den medeltida stadsdelen Trastevere. Förutom den goda maten vi serverades blev vi underhållna med roliga sketcher, utomordentlig god musik och sånger, mycket romerskt och förstås folkliga visor som besjunger staden Rom, *stornelli romani*. Sedan dess har vi, närhelst vi övernattat i Rom, nästan alltid tillbringat en kväll på detta trevliga ställe.

När vi under årens lopp företagit endagsutflykter från byn eller San Felice till den eviga staden har vi ofta ätit lunch på restaurangen Alfredo all’Augusteo, världsberömd för sina fettuccine. Skaparen Alfredo di Lelio var i början av 1900-talet en yngling med stor vilja att arbeta och en stor passion för gastronomi. Hans framgång startade i en liten restaurang som ägdes av hans föräldrar. Allt började när hans fru Ines födde deras förste son. Efter förlossningen var hon utmattad och vägrade äta. Alfredo var utom sig av oro, men en kväll fattade han mod och gick till köket fast bestämd att göra en näringsrik och aptitretande rätt.

Han gjorde fettuccine av vetegryn, som är mer lättsmält än vetemjöl. De anrättades med smör och parmesanost med kort mognadstid och av högsta kvalitet. När

rätten var färdig, bad han en bön till Den Heliga Anna, barnaföderskornas beskyddarinna, innan han gav denna delikata och smakfulla rätt till sin Ines. ”Om du inte tycker om dem så säg det med en gång, för då stoppar jag i mig dem själv”, sa han. Men hon slukade dem med god aptit och mycket nöjd föreslog hon honom att lägga denna rätt på restaurangens meny. På detta sätt skapades *”Le grandiose fettuccine”*, som säkerligen förändrade livet för denne unge romerske krögare, när han beslöt sig för att öppna en alldeles egen restaurang.

Genom sin iver i arbetet lyckades han bli mycket omtyckt av åtskilliga kunder som strömmade till från alla världens hörn. Sin största tillfredsställelse fick han sedermera vid mötet med Douglas Fairbanks och Mary Pickford, det berömda amerikanska skådespelarparet, som var på bröllopsresa i Rom. Under sin vistelse njöt de ett flertal gånger av lunch och middag hos Alfredo. Vid avresan gav de sin värd en sked och en gaffel i guld med inskriptionen *Il re delle fettuccine* (”Fettuccinens konung”), som kom att användas i restaurangens emblem. Väggarna i restaurangens båda salar är fulla av fotografier, och det verkar som om alla berömdheter har suttit här vid något av borden, så och våra egna kungligheter. När personalen inser att vi är svenskar, tar de fram fotografier av våra tre senaste kungar. Det senaste fotot visar alltså kung Carl XVI Gustaf – och även drottning Silvia.

Corpus Dominifestligheterna

Väl tillbaka i San Biagio fick vi en vacker och solig söndag uppleva Corpus Dominifestligheterna (”Heliga lekamens fest”). Alla barn i byn, även våra, hade från tidiga morgonen fullt upp att göra med att samla blommor. Blommorna lades i korgar, för att senare slängas på marken där Kristus med flera helgon bars fram i procession. Jag kan än idag se våra småttingar framför mig, hur de alla tre gick i processionen med en korg full med blommor i handen. När de passerade förbi grannens hus, där Anna och jag stod på balkongen och tittade på, vände sig barnen mot vårt håll och vinkade glatt. (Fars hus låg ju ännu i ruiner och det kom att dröja fem långa år innan vi fick möjlighet att återuppbygga det.) Byns invånare hade, som seden bjöd, hängt ut sina bästa filtar eller lakan på balkongerna eller genom fönstren till åminnelse av miraklet i Bolsena.

När jag såg våra barn gå förbi mindes jag min egen barndoms upplevelser av denna tradition. Vi gav oss tidigt ut i den närmaste omgivningen för att plocka de vilda blommorna. Det brukade mest bli guldregn och vallmo. Tidigast på morgonen nöjde vi oss inte med de vilda blommorna, utan då smög vi även in i trädgårdar för att plocka vackra rosor. Dagen efter kunde vi höra en och annan tant gå omkring och skrika att hennes trädgård hade blivit plundrad. Det fanns de som bevakade sin trädgård hela natten för att hålla borta blomsterplockarna till Corpus Dominifirandet. Tant Itanuccia, barnmorskan, som allra först såg mig komma till denna värld, hade en mycket vacker trädgård med doftande rosor och vi brukade alltid få tillåtelse att plocka dessa i små mängder en dag som denna.

Den böhmiske prästen Peter från Prag, som inte trodde på förvandlingen av vinet och brödet till Kristi blod och lekamen, var under åren 1263–64 på pilgrimsfärd till Rom. Där vädjade han vid Den Helige Peters grav om befästande av sin tro. På återvägen stannade han till i Bolsena vid sjön med samma namn, i norra delen av Latium. Under en helig mässa i Santa Cristinas krypta såg han blod sippra från Hostian i en sådan mängd att nattvardsduken blev genomblöt. Påven Urbano IV, Giacomo Pantaléon, förvånades minst sagt över denna händelse och beordrade att den Heliga nattvardsduken, som den kom att kallas, skulle föras till honom i Orvieto, där han befann sig, varefter han instiftade festdagen.

Nattvardsduken förvaras i det viktigaste och mest kostbara konstverket i Orvietos domkyrka. Denna relikgömma är också ett av de största verk som skapats inom juvelerarkonsten i Italien. Det är 139 centimeter högt och 63 centimeter brett, helt i silver och förgylld stomme. På framsidan illustreras berättelsen om miraklet i Bolsena och händelser ur Jesus liv. Varje år på påskafton och på Heliga lekamens dag visas den Heliga nattvardsduken upp för allmänheten.

Domkyrkan i Orvieto är ett mästerverk med sin oerhört vackra fasad övertäckt av skulpturer och enastående mosaikarbeten. Det imponerande rosettfönstret framhäver hela fasadens stilistiska skönhet. I dess mittpunkt finns Förlossarens skulpterade huvud. Det tog konstnären Andrea di Cione, kallad Orcagna, 26 år att fullborda verket. Det var samme konstnär som skapade Loggian vid Piazza della Signoria i Florens. Anna och jag vill alltid stanna till några timmar varje gång vi passerar Orvieto. Jag kan stå i timmar och beundra fasaden. Innanför domkyrkan finns ett kapell, fullspäckat med fascinerande alfrescomålningar av mästaren Luca Signorelli från mitten av 1500-talet, och bara dessa är synnerligen värda ett besök.

Vår första Italienresa blev alltigenom lyckad för hela familjen. Väl hemma igen var vi redo att gripa oss an jobbet med nya, friska krafter.

Utflykten under påsken

Lite avkoppling och vila måste man få emellanåt oavsett om man studerar, arbetar eller gör något annat nyttigt. Vi fortsatte att resa till Italien under julimånaderna. Vi gjorde även korta semesterresor till andra länder, vanligtvis under påskhelgen. År 1968, till exempel, åkte vi till Mallorca tillsammans med medlemmar av vänfamiljen Ringström, Gun-Marie och barnen Krister och Marie. Olle stannade hemma, han föredrog den nordiska svalkan framför den heta södern. Istället följde Olles medarbetare och min gode vän Rune Gustavsson med. Rune hade varit anställd i många år i Olles firma AB Hanso med Norrland som arbetsfält. Fast mer än säljare var han vän till familjen Ringström och oss.

Den allt igenom snälle och hjälpsamme Rune insjuknade i cancer, som tog honom till graven blott 40 år gammal. När han fick reda på att hans vandring på denna jord snart var till ända, blev hans sista önskan att besöka och ta farväl av alla sina käraste vänner. Sista gången vi såg Rune var vid en middag hemma hos oss i sällskap med

hans äldre bror Evald. Några dagar senare var han borta för alltid. Det gladde Anna och mig oerhört mycket att vi var bland de vänner han gärna ville krama en sista gång.

Vi tillbringade en härlig vecka i Palma de Mallorca och dess omgivningar. Jag har alltid älskat Frédérik Chopins musik, och i någon av hans biografier hade jag läst att han och hans älskarinna, författarinnan George Sand, hade vistats i byn Valldemosa några månader hösten 1838. En dag åkte jag, Anna och barnen till Valldemosa, medan de övriga i sällskapet föredrog sol och bad. Chopin hade vintern 1835–1836 legat sjuk i tuberkulos i Paris. På läkarens rekommendation beslöt han och George Sand därför att tillbringa hösten 1838 på Mallorca på grund av öns milda klimat. Men istället blev han mycket sämre och måste ha läkartillsyn.

Ett rykte om att Chopin hade lungsot spreds och gjorde befolkningen uppskakad. Hotellvärden bad sällskapet att lämna hotellet. Följden blev att paret från den stunden måste bo i det gamla klostret Valldemosa, en föga lämplig bostad för en sjuk man som Chopin. Trots allt blev vistelsen på Mallorca en av Chopins mest produktiva perioder. Det var just här i Valldemosa som han skrev opus 28 med bland annat Regndroppspreludiet. Pianot som han spelade på hade bevarats och fanns att beskåda i klostret.

Ljuvlig folkmusik vid klostret

Medan vi vandrade runt i klostret trängde ljuvlig musik och sång in utifrån. Det visade sig vara den lokala folkdansgruppen *Agrupación El Parado de Valldemosa* som uppträdde för en skara turister. De dansade, de spelade och de sjöng så vackert att vi blev kvar där under hela föreställningen. Mallorcas folkmusik är i motsats till spansk, som påverkats av den långa arabiska närvaron i landet, mycket lik syditaliensk och portugisisk. Jag köpte en LP-skiva av dem som de kallat *Mallorca y su Musica*, som jag spelar än.

Jag hade varit i Spanien någon enstaka gång tidigare, bland annat för att besöka leksaksmässan i Valencia. Där åt jag nationalrätten *paella* till både lunch och middag, eftersom den valencianska paellan lär vara den godaste i hela Spanien. Men jag hade aldrig varit på en tjurfäktningsarena. Inte heller vännen Rune hade någonsin besökt en riktig så kallad *corrida*. Så en dag traskade Rune, jag och några av barnen till corridan i Palma de Mallorca i förhoppning att om möjligt få se en för oss alla ovanlig föreställning.

Det gick an när bandarilliärerna tågade in men sedan, när de hästberidna piccadorerna skulle börja sticka den stackars tjuren med sina vassa vapen, började det kännas olustigt. När det röda blodet började sippra ut från tjurens svarta kropp kunde jag inte stå ut längre, så jag gick därifrån och de andra följde efter. Vi gick istället till ett tivoli i närheten, där åtminstone barnen hade roligt. Den enda tjurfäktning som jag kan tänka mig att se är faktiskt den som man år efter år ser på teve på julafton, nämligen den blomsterälskande Ferdinand, toreadorernas mardröm!

Paris och Lido

Våren 1975 reste vi alla till Paris under påskveckan. Madeleine hade hunnit bli hela 17 vårar, Michael var 16 och pappas minsta, sötaste flicka skulle snart fylla tonåring.

Är man i Paris måste man först och främst besöka Louvren. Det gjorde vi och vinkade glatt till Mona Lisa när vi passerade den skyddande glasmontern. Vi vandrade runt en hel förmiddag, fast man skulle ha behövt minst en vecka. Andra dagen besökte vi artisternas Montmartre och den intilliggande kyrkan Sacre Coeur, som ligger likt en gräddbakelse högt över staden, Notre Damekatedralen (tyvärr utan att se en skymt av Ringaren), det unika Eiffeltornet förstås samt Les Invalides och ”italienaren” Napoleons gravmonument. Det som kom att uppskattas särskilt mycket av oss alla, inte minst av barnen, var dock besöket en kväll på den renommerade kabaréteatern Lido mitt på ”alléernas allé” *Champs Elysée*, uppkallad efter de Elyseiska fälten, de saligas hemvist i grekisk och romersk mytologi.

Det var två italienska ättlingar, bröderna Joseph och Louis Clerico, som skapade Lido vid andra världskrigets slut. Deras vision om hur en kabaré skulle vara och hur en show skulle visas kom att vara formgivande för denna typ av nattklubbsunderhållning. Vår leverantör och tillika gourmén René Faillard hade rest den långa vägen till Paris från sin lilla hemby La Cluse i närheten av Lyon för att bjuda oss alla till Lido. Han hade besökt oss i Linköping många gånger och varit gäst i vårt hem, där han kom att bli speciellt förtjust i Annas ravioli.

Förutom en trevlig och underhållande föreställning med mycket Offenbach och cancan njöt vi en god middag och drack någon flaska Moèt et Chandon, som jag tycker är näst bäst efter champagnedrottningarnas Dom Pérignon. ”Min Gud, jag dricker stjärnor”, utbrast den gode munken Dom Pérignon, då han för första gången såg och smakade sin egentillverkade dryck. Det var en fullträff denna kväll och jag håller fullständigt med Winston Churchill som sade: ”Champagne skall vara kall, torr och gratis.” Liksom att Chianti gäller i Florens, sake i Tokyo, vodka i Moskva och så vidare, är det champagne som gäller i Paris.

Medan vi njöt av den förstklassiga showen tyckte jag mig, bland de välväxta och välformade cancan-flickorna, se Maurice Chevalier skymta med spatserkäppen i handen och den klassiska halmhatten på sned. Men i samma stund uppenbarade sig verkligheten och påminde mig om att han gått bort tre år tidigare. Han var 1900-talets och Lidos namnkunnigaste visartist och medverkade i ett tjugotal filmer, varav jag väl minns Gigi och Cancan och sången Mimi. Den uppe i åren komne Maurice Chevalier hade en gång sagt: ”Ålderdom är inte så illa om man betänker alternativet”. Jag håller oreserverat med honom.

Rhodos – rosornas ö, som italienarna kallar den

Under påskveckan 1978 reste vi till Rhodos tillsammans med barndomsvännen Italo, hans mycket trevliga hustru Emma och några av deras sex barn. För första

gången var min familj inte fulltalig under en semester. Madeleine hade, efter att hon klokt nog tagit ett sabbatsår, stannat hemma och jobbade dels hos oss på firman, dels på IKEA, där hon bland annat passade barn, vilket hon senare fick glädje av i sin utbildning som barnterapeut.

Rhodos, Dodekanesos pärla, har en rik och spännande historia och levande traditioner. Många olika folkslag och kulturer har under århundradenas lopp försökt dominera ön och kvar finns en mosaik av grekisk, romersk, bysantinsk och ottomansk kultur. Vi gjorde utflykter till små byar på ön och besökte bland andra Lindos, en gång Rhodos mäktigaste stad. Vi gick runt i denna pittoreska bys trånga gränder som är fullproppade med souvenirbutiker, klädaffärer, glassbarer och allehanda matställen, förbi vitkalkade hus för att sedan bege oss upp till Akropolis.

För att komma dit var man tvungen att gå den långa trappan som leder den sista biten upp till klippan och Akropolis. Än idag känner jag fasa över det som höll på att hända mig där. Jag stod på en avsats till denna branta trappa för att bättre kunna njuta av utsikten, då jag plötsligt höll på att förlora balansen och ramla ner i det stora djupet till vänster om ingången. Tack och lov fann jag mig snabbt och stod en lång stund på darrande ben och med bultande hjärta innan jag var mig själv igen. Men klättringen var värd mödan, ty här fanns belöningen i form av en ståtlig dorisk kolonnad, från 200-talet före vår tideräkning, som avtecknade sig mot ett blått hav och en vidunderlig utsikt.

Dagen därpå ägnade vi hela förmiddagen åt att vandra runt i den mäktiga borgen i själva Rhodos. Historiskt viktiga platser har alltid fascinerat mig. Att känna historiens vingslag är synnerligen lockande. Vi kan ju aldrig komma innanför pannbenet på gångna tiders människor, men att befinna sig på samma plats, i samma miljö, ger ofta liv åt torra kunskaper förvärvade genom böcker. Denna medeltida skapelse var residens för Sankt Johanniterriddarnas stormästare fram till turkarnas erövring av ön år 1522, varefter de flydde till Malta och ändrade namn till Malteserriddarna.

Det var också intressant att promenera på Riddarnas gata, kanske den vackraste platsen på Rhodos, kantad av stiliga sandstensbyggnader, så kallade språkens härbärge, där de olika nationernas riddare bodde. Här hittar man det italienska härbärget, det spanska, det provencalska, det franska och så vidare.

Jag försökte finna det svenska härbärget men kom på att på 1300- och 1400-talen var Sverige ganska fredligt av sig innan Gustav Vasa ändrade på detta, men då hade riddarna redan hunnit lämna Rhodos.

En omfattande restaurering av borgen gjordes av italienarna 1940, kanske mest för att kunna inhysa Viktor Emanuel III och Mussolini vid deras officiella besök på ön. Rhodos ingick i *Dodekanesos* (”Tolvöarna”), som var i italiensk besittning från 1912, när det ottomanska imperiet föll, och fram till 1945, då det av Mussolini ”återuppstådda” imperiet föll på nytt och för alltid, hoppas jag. År 1947 återgick öarna till Grekland. Glädjande nog märkte man inget av den drygt 40-åriga italienska ockupationen, tvärtom, och vart vi än kom hälsades vi alltid, med det numera klassiska och

välmenande italienska uttrycket *Una razza una faccia* (”En ras ett ansikte”). Närhelst jag sedan dess möter en grek, vare sig en kvinna eller en man, säger jag alltid denna fras. De rara grekerna tycks helt ha glömt den för alla oväntade italienska invasionen i oktober 1940.

Mussolini hade, hos den diktatoriske grekiske generalen Metaxas, anhållit om att få låta de italienska trupperna fara genom Grekland, förmodligen på väg till den nordafrikanska fronten. Svaret blev ett blankt nej, *ochi*. När sedan Il Duce förklarade Grekland krig sa han bland annat: ”Vi går för att äta frukost i Aten”, i tron att det skulle bli en lätt match. Men så blev det inte. Hade inte kollegan Hitler kommit till hjälp hade italienarna aldrig nått Aten eller ens den grekiska gränsen. Bra kämpat av de tappra grekerna! Vad hade galningen Mussolini där att göra? Av allt det han företog sig, denne maktlystne neurotiker, så var angreppet på det arma Grekland i min mening det värsta. Den dagen, 28 oktober, har gått till historien som Ochi-dagen och blivit Greklands nationaldag.

De vackra byggnaderna vid Mandrakihamnen på Rhodos uppfördes under den italienska ockupationen. Likaså är alla vingårdar på ön verk av italienska bönders idoga arbete. Rhodos tillhör dock Grekland, och i detta land är bouzouki något som man måste uppleva. Det är vackert att se grekerna stå på scen och dansa bouzouki och helt fascinerande att se en stilig solodansare som kan sin sak, och inte minst att se publiken visa sin uppskattning genom att kasta keramiktallrikar. Numera kastar man visst papperstallrikar fulla med blommor istället, förmodligen för att undvika skador på både människor och inventarier.

En dag stod jag och Italo en lång stund på kajen och hoppades kunna se en skymt av Kolossen, ett av de sju underverken från antiken, som har stått vid inloppet till hamnen. Dessvärre visade den sig inte. Jag försökte även föreställa mig gestalten i min fantasi men inte heller det lyckades. Fast den kolossala statyn som lär ha varit över trettio meter hög hade stått där i drygt 65 år fram till 226 f. Kr. då en förödande jordbävning förstörde både Kolossen och allt annat som reste sig på ön. Delar av Kolossen stod kvar ända fram till år 653, då saracenerna ockuperade ön och smälte ner det som fanns kvar och sålde som metallskrot. I samma stund kom jag att tänka på ett annat storverk som däremot bevarats till eftervärlden, nämligen Laokoongruppen, som jag stått och beundrat många gånger i Vatikanmuseet. Detta mästerverk tillkom under den hellenistiska tiden då Rhodos var säte för en ryktbar konstskola.

Vi bodde på ett relativt nybyggt jättehotell som hette Athena Palace. När vi en morgon skulle bege oss till den närliggande stranden hörde vi barnen skrika: ”Där är Kojak, där är Kojak!” Det visade sig att Telly Savalas, som han egentligen hette, bodde på samma hotell som vi. I hans sällskap såg vi även den alltid elegant klädde engelske skådespelaren David Niven och självaste James Bond, det vill säga Roger Moore. De befann sig i Rhodos för att spela in filmen ”Flykten från Aten”. Några av barnen tilläts att bli plåtade med deckaren Kojak som var mycket populär en tid och visades i många avsnitt i svensk teve. Den välformade Claudia Cardinale, som också medverkade i filmen gick vi vuxna miste om – tyvärr.

På jakt efter ett sommarparadis

Som jag nämnt gick de första sol- och badutflykterna under familjens allra första Italienresa till badorten Scauri. Den är livligt besökt och har vuxit, framför allt de senaste åren, då den fått en liten modern hamn för fritidsbåtar. Norra delen av byn ligger nära de få ruiner som återstår av den antika hamnstaden *Minturnae* vid floden Gariglianos utlopp.

I Scauris närhet ligger den svenska semesterbyn La Serra, där vi ibland hyrde en bungalow någon vecka. La Serra har blivit väldigt populärt bland San Biagios ättlingar i Sverige, eftersom byarna ligger relativt nära varandra. Ibland tog vi vägen via den charmiga och fridfulla kurorten Suio vid den gröna floden Gariglianos strand för ett bad i gyttja eller svavelrikt vatten. Om man lider av reumatisk värk är ett besök i Suio att rekommendera.

De följande åren sökte vi oss längre uppåt den Tyrrenska kusten, dels för att upptäcka fler och bättre badorter, dels för att komma ifrån de alltför livliga badgästerna från Neapel. Råkade man hamna i närheten av ett neapolitanskt badsällskap kunde hela dagen bli förstörd. Det hyrde ett parasoll och ett par stolar, men snart infann sig en familj på tio personer och ett par grannfamiljer i sällskap. Vilket liv det kunde bli! Inte en lugn stund fick man under hela dagen. ”Existerar inte siestan för neapolitanarna?” brukade vi fråga oss.

Därför kom vår nästa badort att bli den rymliga Serapostranden i Gaeta, en av de bredaste på Latiums kustremsa. Sedan staden togs i besittning av de maktlystna normanderna i mitten av 1100-talet har Gaeta till och från varit en flottbas. En längre tid fanns här även ett beryktat militärfängelse och det var också därför som Gaeta ofta nämndes i San Biagio. Hade någon vuxen man gjort något dumt sade man till honom att han borde skickas till Gaeta. Fastän fängelset idag är nedlagt lever uttrycket kvar i byn.

Som alla andra större orter i Italien har Gaeta sin marknadsdag på onsdagar. Marknaden slingrar sig längs de trånga gränderna och fyller upp alla vinklar och vrår. Som på vilken annan marknad som helst förekommer alla slags varor. En sak som

man hittar mer rikligt av är oliver, som är vida eftertraktade. Gaetaoliven är varken svart eller grön utan lite vinröd, den är ganska liten och har stark smak.

När jag frågade en marknadsförsäljare varför Gaetas oliver är så populära berättade hon att konserveringen är nyckeln. De riktiga, de bästa, plockas alltid för hand och läggs i friskt vatten. Källvatten är bäst, förstås. De lämnas att frodas i sitt kalla bad precis när vintern börjat i november. Sedan packas de i fat med saltlake, där de börjar få sin lila nyans och milda bitterhet. Därför är de så goda när de används rätt. Det bittra går bra ihop med det söta, en fundamental och gammal kombination som ger karaktär åt Gaetamatlagningen, till exempel i skaldjurssallader och ortens renommerade *tiella*. En tiella är ett mellanting mellan en vanlig pizza och en inbakad.

Den livliga badorten Formia, som vetter mot Gaetabukten, är nästan hopbyggd med staden Gaeta. Den antika Latiumstaden *Formiae* blev en av de viktigaste orterna längs med Via Appias vägsträcka mellan Rom och Capua. Liksom många andra kuststäder var den omtyckt som kurort av förmögna romare. Ortens mest berömda gäst var antikens störste retoriker Cicero som hade en sagolik villa här, ett av hans åtta hus. I stadens utkant längs Via Appia, denna *regina viarum* (”vägarnas drottning”), på väg mot orten Itri inåt landet, kan man se Ciceros välbevarade grav, ett 24 meter högt torn som vilar på en nästan lika hög fyrkantig bas, omgiven av en trädgård med apelsinträd och cypresser.

En bit därifrån fick även Tullia, Ciceros älskade dotter, sin sista viloplats. Att den store talaren begravdes här, och inte i staden Arpino där han var född, beror på att han just här, år 43 f. Kr., mötte sin mördare som var i maskopi med Ciceros fiende, den sköna Cleopatras älskare, Marcus Antonius. Politikern och filosofen Cicero har efterlämnat ett rikt och varierat författarskap med väl kända tal och filosofiska skrifter. Än idag använder vi hans talesätt i vardagen: ”Som man sår får man skörda”, ”så länge det finns liv finns det hopp”, ”en storm i ett vattenglas”, ”det är mänskligt att fela” och ”hungern är bästa kryddan”.

Örfilar på Italos vis

I Formia finns en av mina favoritrestauranger; den eleganta Ristorante Italo. När vi under semestrarna reser mellan San Biagio och San Felice försöker vi alltid anpassa restiden så att vi kommer fram till Formia vid lunchdags. För det mesta lyckas vi eftersom man har goda marginaler då lunchen vanligen varar mellan klockan tolv och tre. Min favoriträtt *Schiaffoni alla Nostrano* (”örfilar på vårt sätt”), består av en cirka tre centimeter rörformad pasta i en utmärkt sås av bland annat *melanzane* (aubergine), *cozze* (blå musslor), *vongole* (venusmusslor), *parmigiano* (parmesanost) och *peperoncino* (chilipeppar).

Denna utsökta rätt skulle mer än väl förtjäna en stjärna, om inte två, i den röda Michelinguiden. Innan den rätten serveras har man hunnit sätta i sig en utsökt *insalata di frutti di mare* (”sallad med havets frukter”) som består av alla möjliga läckra skaldjur och bläckfisk som natten före hämtats ur havet. Det hela sköljer man ner

med en härlig flaska av den goda torra vita sorten Fontana Candida, Pinot Grigio eller Est! Est! Est! Det sistnämnda är mitt absoluta favoritvin, av den vita sorten vill säga. Rött vin dricker jag sällan, inte ens efter otaliga läkares inrådan. Ett par glas om dagen är bra för blodet, säger de!

Vi letar vidare

Vi trivdes inte så bra vid stranden i Serapo heller, på grund av skräniga familjer, så vi fortsatte vidare mot norr på den antika vägen *Via Flacca nr. 230*. Sträckan mellan Gaeta och Sperlonga är en av de vackraste vägar man kan uppleva. Kusten är bergig och den ena tunneln följs av den andra. Däremellan skymtar hav och åter böljande hav. Det karga och vegetationsfattiga landskapet bidrar till att försköna omgivningen. Denna kust har helt skonats från alla de svartbyggen som annars har drabbat många delar av den långa italienska kusten. Makthavarna verkar ha vaknat upp, för nu rivs illegala byggen för fullt överallt och i synnerhet på Sicilien där byggmaffian länge härjat hänsynslöst.

Helt osynliga från vägen passeras de charmfulla stränderna Ariana, Sant´Agostino och Arenauta, intakta i sitt vilda utseende och sin naturliga skönhet. Och att de är populära förstår man då milslånga sträckor längs Via Flacca är kantade av tusentals bilar. Då och då dyker ett kioskliknande stånd upp med skylten *”Mozzarella di Bufala”* som säljer den eftertraktade vita färskosten. Den bästa mozzarellan produceras i Kampanien och södra Latium och görs av mjölken från vattenbufflar. De har funnits i Italien sedan 500-talet då de infördes från Asien av invaderande barbarer. Man producerar årligen 30 000 ton av den goda mozzarellan och exporterar den till så gott som hela världen.

Nästa badort vi brukade uppehålla oss i var Sperlonga. Här syntes inte många alltför livliga gäster till, i början vill säga, för efter några år blev det likadant även här. Den äldsta delen av denna populära badort är från medeltiden och är koncentrerad på ett landfäste tvärbrant ned mot havet. Den bevarar intakt det karakteristiska utseendet av ett medeltida marint centrum med sina små torg, valv och trånga, men upplysta, gränder. Så gott som alla hus är vitkalkade, vilket är typiskt för Syditalien. Sperlonga var för sitt klimat och sitt landskap känt redan av romarna, som förvandlade grottorna längs kusten till nöjesplatser.

Vi närmar oss vårt sommarparadis

Vid slutet av 1970-talet började Anna och jag diskutera att eventuellt köpa en lägenhet i Sperlonga. Vi hörde oss för hos olika fastighetsmäklare. Till slut gav vi upp för vi tyckte att priserna var på tok för höga. Istället bestämde vi oss för att pröva på nästa badort, som var mycket populär i Sverige redan då, och är det alltjämt. Vi begav oss alltså till Terracina.

Denna underbara stad breder ut sig i änden av *Agro Pontino* (”pontinska slätten”), vid foten av *Monti Ausoni* (”Ausonibergen”) och den egendomliga nästan upprätt-

stående kalkartade klippan *Pisco Montano*. Under romarnas herravälde fick staden ytterligare anseende, då Via Appia, som här för första gången når havet, byggdes. Stadens hamn, som sedan utvidgades tack vare kejsare Traianus, blev en av de viktigaste i Medelhavet.

Bevis på stadens långa historia finner man i första hand i templet Giove Anxur (i det antika Rom *Jupiter Anxurus,* "unge Jupiter"), som dominerar Terracina från berget *Sant'Angelo,* Ausonibergens yttersta utpost. Stadens nyare del sträcker sig ut på slätten ända till havet, där den mycket aktiva fiskehamnen är ett handelscentrum. Terracina är en livlig och ofta besökt badort, vars vackra stränder sträcker sig västerut några kilometer ända till San Felice Circeos kommungräns. Det imponerande templet Giove Anxur byggdes samtidigt som ringmuren och citadellet under första århundradet e. Kr. och uppfördes till den unge Jupiters (i romersk mytologi Gudarnas konung och rikets särskilda beskyddare) ära. Dess ruiner är väl synliga från långt håll. Vyn är fantasieggande, i synnerhet kvällstid, då den 60 meter långa valvgången är belyst. Varje gång jag kör förbi och vänder blicken upp mot templet, där det majestätiskt står, tänker jag: "Vilken upplevelse det hade varit att se detta innan det förstördes!"

Man når templet längs en tre kilometer lång väg från Terracina. Från denna punkt kan man beundra en av Italiens vackraste utsikter med staden Terracina i centrum av den breda havsbukten, som från Kirkeberget med San Felice Circeo vid sin fot sträcker sig ända till Orlandoberget vid Gaeta och vidare till Pontinska slätten och staden Fondis bördiga slätt.

Vägen mellan Sperlonga och Terracina går över jordbruksslätten Piana di Fondi. Här odlas rikligt med frukt och grönsaker. Staden Fondi har därför blivit ett jordbrukscentrum av stora mått med direktkontakt med hela den omfattande europeiska marknaden. Av den anledningen är vägen under högsäsongen alltid hårt trafikerad av tunga fordon lastade med allehanda jordbruksprodukter. Stränderna här är mycket ojämna och rika på växtlighet.

Drömmen förverkligas

Det började bli ganska slitsamt att dagligen färdas de nästan 25 milen fram och tillbaka mellan byn och Terracina så vi övernattade på hotell. Men varför inte söka en villa istället för lägenhet? "Vi blir ju en stor familj en vacker dag", menade Anna. "Det får vi hoppas", svarade jag. Eftersom vi inte var tillfreds med hotellen i Terracina sökte vi oss sommaren 1980 till andra sidan bukten och den pittoreska byn San Felice Circeo. Vi bokade in oss på Hotel Maga Circe vid foten av Kirkeberget och med hela det böljande, blå Medelhavet framför oss. Här trivdes vi verkligen. Efter någon dags vistelse i San Felice Circeo bestämde Anna och jag, mest Anna, att om vi överhuvudtaget skulle köpa hus skulle det bli här och ingen annanstans, och så blev det. Men så är det också kvinnan bakom allt, som man säger här hemma i Sverige. I Italien finns det en annan variant som mannen i huset uttalar: "Jag är husets herre,

men det är min fru som bestämmer." Det är nog sant. Världen är sig lik överallt även i detta avseende!

Sommaren 1980 tillbringade vi en hel vecka på Hotel Maga Circe. En sommar ställde Mussolinis yngste son Romano ut sina verk på hotellet. Han var inte bara en duktig jazzpianist utan även en skicklig målare. Jag fick tillfälle att växla några ord med honom en dag, men tyvärr så blev det inget köp. Det beklagar jag idag. Romano var då gift med en syster till Sophia Loren. Deras dotter Alessandra är en stridig parlamentsledamot. Hon för familjens politiska tradition vidare, lyckligtvis inte med samma innehåll som sin farfar. Hon har länge tillhört *Alleanza Nazionale*, "Nationella alliansen", ett av de större högerpartierna i Italien, som helt nyligen gått upp i Silvio Berlusconis parti *Popolo della Libertá,* "Frihetens folk". Man kan däremot inte ta miste på att hon är Il Duces barnbarn när man ser henne.

Men nu gällde det husköp och inte politik. Dagtid njöt vi av sol och bad och under kvällarna var det ett frenetiskt jagande efter sommarhus. Till slut bestämde vi oss för Villa Marilena, vårt sommarparadis, som vi sedan dess njuter av varje juli månad. Det som avgjorde valet av Villa Marilena var i första hand att huset såg välbyggt ut och att det var stort nog att rymma även våra barns blivande familjer. Problem kommer naturligtvis att uppstå när våra nuvarande sju barnbarn bildar familjer, men det blir en annan historia. Även priset och läget nära havet hade avgörande betydelse. Att priset blev relativt lågt berodde på att den gamla damen Marilena ville göra sig av med huset. Hon var nämligen trött på att det varje sommar fylldes av hennes döde makes många släktingar, som hon inte tålde. Huset hade både ritats och uppförts under ledning av hennes make, som hade varit kulturminister i någon av de otaliga regeringar som bildats i Italien efter andra världskriget. I dagsläget över 50! Som alla andra hus vid stranden ligger även vårt i ett privat och bevakat område. *Golfo verde* ("grön bukt"). Här finns ett 60-tal villor av varierande storlek. Vår villa har Anna döpt om till Villa Donata som betyder "gåva" och också är hennes andra namn. Ingen Villa Peppinuccio här, inte!

Vårt andra italienska hem kom alltså att ligga i San Felice Circeo. Byn ligger på en naturlig avsats på bergsudden med samma namn, alltså *Monte circeo* ("Kirkeberget"). Bergets mytiska namn beror på att man tycks ha känt igen platsen i Homeros "Odyssén". Det skulle ha varit här som trollerikunniga Kirke, solgudens dotter, hade sitt hem och höll trojanska krigets hjälte Odysseus fången medan hon förvandlade hans män till grisar. Dock tvang den modige Odysseus henne att häva förtrollningen, vann hennes kärlek och levde lyckliga och bekymmerslösa dagar hos henne under ett helt år, berättar eposet.

Under berget finns många grottor. Somliga når man via landsvägen, andra endast från havet. Den korrekta historien om platsen går tillbaka betydligt längre i tiden än Homeros saga. År 1939 fann man i Guattarigrottan kraniet av en man som levde här för 70 000 år sedan. Den profana reliken, som jag tar mig friheten att skämtsamt kalla fyndet, har fått namnet *Homo sapiens neanderthalensis*, eftersom det första

fyndet av en Neandertalmänniska gjordes i en kalkstensgrotta i Neanderthal, en dal nära Düsseldorf. Kraniet från Guattarigrottan kan numera ses i det prehistoriska och etnografiska museet Luigi Pigorini i stadsdelen EUR i Rom.

Efter de pontinska träskens torrläggning kom byn och Kirkeberget att bli mycket attraktiva. Många hierarkier från fascismen byggde sina sommarvillor här, liksom åtskilliga filmstjärnor. Om man rundar Kirkeberget med båt så kan man uppleva dessa fantastiska skapelser som inte är synliga från något annat håll. Idag har den förtjusande och pittoreska lilla byns historiska centrum delvis förlorat sitt ursprungliga arkitektoniska utseende på grund av godtyckliga påbyggnader och talrika balkonger på husen.

Utvecklingen av turismen under efterkrigstiden fram till våra dagar har ibland varit våldsam och kaotisk och inte alltid nått beundransvärda resultat. Den lilla byn har vuxit fram på berguddens östra sida och mot havet med villor, hotell och restauranger, så att den nästan hänger ihop med den nya bebyggelsen i grannkommunen Terracina.

Pontinska öarna

En halvtimmes båtresa från San Felice ligger de Pontinska öarna som vi då och då gör dagsutflykter till. Dessa består av två ögrupper där Ponza, Palmarola, Zannone och Gavi hör till den ena, medan Ventotene och Santo Stefano utgör den andra. Endast Ponza och Ventotene är bebodda. Men för inte så länge sedan hade också Santo Stefano bofast befolkning, nämligen livstidsfångar. Numera är den beryktade straffanstalten nedlagd efter att ha varit i bruk i mer än 200 år. Istället har öns olika djurarter, av både krypande och flygande sorter, flyttat in.

De är först under de senaste åren som dessa underbara öar har återupptäckts och blivit uppskattade för sina naturtillgångar, det unikt sköna landskapet och det klara, blå havet, ett paradis för sportdykare. I samband med turismens kraftiga utveckling har förbindelserna med fastlandet ökat och nu finns det talrika linjer med bärplansbåtar och färjor till och från Anzio, Terracina, Formia och San Felice.

Pontinska slätten

Vi beger oss åter till fastlandet norr om San Felice, mellan *Monti Lepini* (”Lepinska bergen”) och havet, där den stora låglandsslätten Agro Pontino breder ut sig. Denna slätt är idag ett av Italiens bästa jordbruksområden och centrum för avancerad livsmedelsindustri. För 70 år sedan var det ett otillgängligt träskområde där malarian härjade. Otaliga försök att sanera området hade gjorts sedan urminnes tider. Upprepade försök gjordes även när romarna och Appius Cladius byggde Via Appia som sträcker sig längs den Pontinska slätten. Även Augustos och Julius Cesar gav sig på uppgiften med en viss framgång, om man får tro Horatius. Kejsar Trajanus gjorde det också och lät utföra vissa förbättringar. Deras insatser råkade dock efter hand i förfall. Tänk om Cesar hade lyckats och yttrat: ”Jag kom, jag såg, jag torrlade!” som

praktisk motvikt till: *”veni, vidi, vici”* (”Jag kom, jag såg, jag segrade.”) Det är den fras med vilken Julius Cesar rapporterade om sin enastående seger över Farnakes II:s armé den 2 augusti 47 f.Kr., vid staden Zela i det antika kungadömet Pontos i nuvarande Turkiet. Orden citeras i ”Julius Cesars liv”, en av den grekiske levnadstecknaren Plutarchos berömda biografier. Därefter dök den östgotiske kungen Theoderik den store upp i början av 500-talet och lät adelsmannen Cecilus Decius återuppta utdikningsarbetet. Decius tycks ha haft det på entreprenad och fick all den mark han lyckades torrlägga. ”Emedan det är rättvist, att var och en skall ha gagn av sin möda”, skrev Theoderik till honom, eller rättare sagt lät skriva, då han inte kunde göra sig förstådd i skrift – kanske en tankeställare till våra politiker som skapar skattelagar som leder till att det inte lönar sig att jobba.

Den vise Theoderik vistades vid det bysantinska hovet i Ravenna och regerade, efter ett långvarigt erövringståg, den Apenninska halvön i 33 år som *custos libertatis et civilitatis*, ”frihetens och samhällets väktare”. Den östromerske historieskrivaren Prokopios skrev i mitten av 500-talet: ”Hans sätt att härska över sina undersåtar var värdigt en kejsare; han värnade om rättvisan, han stiftade goda lagar och andra författningar, han gav prov på exceptionellt förstånd”.

Andra försök gjordes under medeltiden, även av påvarna. En av dem som delvis lyckades var Pius VI, Gian Angelo Braschi, en av de få påvar som stundom känt plikten att göra något för sina undersåtar. Under 1700-talets senare del lät han längs den Appiska vägen gräva ut en stor avloppskanal, som följdriktigt kom att kallas Linea Pio. Så något gott har även en och annan påve gjort under seklernas gång. Det blev Mussolini som till slut fullföljde projektet, mycket tack vare nya tekniska hjälpmedel som hydraulpumpar. På så sätt kunde ett 750 kvadratkilometer stort träskområde dräneras och torrläggas.

Efter denna enorma insats övergick man till att exploatera jordbruket. Det byggdes arrendatorsbostäder, bostadskvarter och hela kommuner med städer såsom Pontinia, Sabaudia, Aprilia, Pomezia och provinshuvudstaden Littoria som den hette fram till 1945 då den bytte namn till Latina. Staden som uppkallades efter fascistemblemet *Fascio Littorio* fick inte kallas Littoria längre. Liktorer, som de heter på svenska, var romerska polismän och statstjänare med spöknippen, *fasces* (härav ordet fascism), i händerna. De tjänstgjorde som livvakter åt de högst uppsatta i staten. Ju högre i rangordning i staten man stod, desto fler liktorer. Tur att de nya makthavarna efter kriget nöjde sig med namnbyte och inte fick för sig att riva staden!

En som däremot inte tycks vara nöjd med namnbytet är den nyss nämnda Alessandra som dels ställt upp som borgmästarkandidat på platsen, dels kämpar tappert för att staden skall återfå sitt ursprungliga namn. Det vore inte helt fel, tycker jag.

Successivt blev spöknippen, med en bödelyxa instucken, symbolen för ordningsmakten. Här i vårt land förekommer den i polisens granna emblem.

Tre små barn har blivit stora

Den dag i juni 1977 då Madeleine tog studenten var en stor dag, inte bara för henne utan även för oss. Hon var den första att ta studenten i vår familj och den andra i släkten. Annas lillasyster Silvana tog studenten några år tidigare. Det hölls ett stort kalas hemma hos oss på Duvkullen med ett oförglömligt besök av Bonnkapälle, stans mest populära studentorkester. Vi hade lyckan av att få ha dem hos oss under en stor del av den tid som festligheterna pågick. Vid min fråga fram på sena dagen om vad vi fick lov att bjuda på, svarade alla i kör ”spaghetti och vin”.

Anna tog fram husets största gryta och snart var hela kapellet igång med att äta. Jag hade länge haft en sexliters flaska med ett fint Chiantivin från Villa Antinori av årgång 1971, tänkt att brukas vid ett festligt tillfälle som just detta. Vilken glädje var det inte att se alla grabbarna i sina svarta ”ordensprydda” frackar stå i rad och i den ena handen hålla tallriken med en jättestor portion spaghetti och i den andra glaset, medan jag med bamseflaskan i ett stadigt grepp fyllde på med Chiantin. Efter avslutad måltid ville kapellet vila en stund och svalka sig lite och tog sig därför ett dopp i husets pool. När de sedan sent på eftermiddagen skulle ge sig av spelande och i marschtakt, var gången minst sagt vinglig. Förmodligen hade den goda Chiantin gjort verkan. Så var en härlig dag till ända.

Madeleine – medicine doktorn

Efter studentexamen hade Madeleine tänkt sig att gå en simultantolks- och värdinnekurs i Schweiz. Kanske hade hon i sin ungdomliga fantasi påverkats av Silvias öde. Hon hade i egenskap av värdinna under Münchenolympiaden 1972 turen att få guida vår blivande kung som förälskade sig i henne och det sa ”klick”. Madeleine blev antagen till en värdinneskola i Genève. För att försäkra sig om att skolan motsvarade det som den utlovade flög Anna och Madeleine dit för att ta sig en titt. Samtidigt passade de på att träffa Helene, som redan befann sig i Genève, på Collége Léman, där hon läste franska. Allt utföll till både Annas och Madeleines fulla belåtenhet.

Men efter moget övervägande bestämde sig Madeleine till slut för att inte börja

studera i Genève. Hon vågade helt enkelt inte ge sig iväg ensam. Inte en endaste gång hade hon varit utan familjen, så det var förståeligt. Av de 11 000 kronorna hon lagt ut i förskott fick hon inte ett öre tillbaka av de nog så grymma schweizarna och hela hennes sparade kapital gick upp i rök. Ska sanningen fram blev varken jag eller Anna ledsna för att hon inte reste. Istället bestämde Madeleine sig för att läsa psykologi och medan hon sökte till olika svenska högskolor arbetade hon, som jag redan nämnt, sex månader på IKEA i Linköping och lika många månader hos oss på Inter.

Hösten 1978 fick hon det glädjande beskedet att hon hade blivit antagen till Socialhögskolan i Örebro. Både Anna och jag blev glada över beskedet med tanke på det relativt korta avståndet från Linköping. I januari året därpå blev det då dags att köra Madeleine till Örebro och hennes blivande läroanstalt. Det var ett mycket sorgligt och smärtsamt avsked. Det kändes som om man hade lämnat kvar en bit av sig själv. Varken Anna eller jag kunde hålla gråten tillbaka när vi hade satt oss i bilen för att köra tillbaka till Linköping.

Under resan tillbaka till Linköping vandrade mina tankar till mina föräldrar och min stackars mor och hur hon måste ha känt när jag gav mig iväg till det avlägsna Sverige, inte ens fyllda 17, och berövade henne, kanske, det käraste hon hade. Genom att tänka så kunde jag dämpa mina känslor och stilla mitt förkrossade hjärta.

De tre åren som Madeleine tillbringade vid högskolan flöt ganska bra. Hon kom ofta hem och ibland hälsade vi på henne. I juni 1982 utexaminerades Madeleine som socionom och tio år senare som legitimerad psykoterapeut vid Linköpings universitet med högsta tänkbara betyg.

Flytt till Italien

Av allt att döma hade Madeleine redan under studietiden på socialhögskolan, och kanske ännu tidigare, bestämt sig för att flytta till Italien eller åtminstone pröva på en tid där. Vad som var orsaken till detta drastiska beslut förstod varken Anna eller jag. En bidragande orsak kunde ha varit Maurizio som Madeleine hade lärt känna under våra semestrar i byn och som nu studerade i Rom. Vi försökte dock aldrig hindra henne, för Madeleine har alltid vetat vad hon velat. Hon hade hunnit bli 24 år, hade levt och tagit hand om sig själv i tre långa år och hade nu även ett yrke.

I juli 1982 gav sig Madeleine iväg till Italien och Rom. Den ettåriga vistelsen i Italien kom att bli en stor besvikelse för vår dotter. Hon hade fått för sig att hon var ”italienska” och ville bo och göra karriär i Italien. Men det visade sig snart att hon inte hade något gemensamt med det italienska tänkandet, kynnet, maktfullkomligheten och det odemokratiska sättet att styra och ställa. Hon sökte jobb men blev sällan tagen på allvar.

Med det rykte som svenska flickor hade i Italien var det inte lätt att få jobb om man inte var beredd att kanske offra annat. Så har det faktiskt förhållit sig sedan 1960-talet i Italien då *La Dolce Vita* med Anita Ekberg visades och lade grunden för den så kallade svenska synden. Eller var det Ulla Jacobssons bara bröst i filmen

”Hon dansade en sommar”, som var orsaken? Båda dessa filmroller hade säkert sin påverkan.

Men det var också vid denna tid som svenska tjejer började invadera badstränderna vid den Adriatiska kusten, och det var inte bara solen som lockade. Det är ju klart att detta medförde att många män från den tidens låtsasfromma och moraltyngda Italien sökte sig hit till Sverige. Det var också vid denna tid som dansställena här hemma invaderades av tjejer med håret uppsatt à la Farah Diba och där italienska gigolos sökte nya partners. Vem minns inte alla populära italienska dansband på turné – såsom Casamatta, Corrado Amore, Il duo bambino för att nämna några av dem. Och alla de populära italienska sångerna – ”Quando Quando”, ”Volare”, ”Marina” … och så vidare.

Sedan ett trettiotal år tillbaka har denna felaktiga inställning hos italienarna förändrats markant. Hur ofta stöter man inte än idag på män i 50–60 årsåldern som i ungdomen hade, kanske mer än en gång, rest till Sverige i ett enda syfte, men fått vända tillbaka besvikna och tomhänta eller lika hungriga som när de kom!

Sedan är det faktiskt så i Italien att utan någon som stöder och gynnar dig, uppnår du sällan eller aldrig någonting. Och det ville min dotter inte tro. Det rör sig om rekommendationer, om tjänster och gentjänster, som i sin tur kräver någon form av ”smörjning” som leder till korruption. ”Det lilla kuvertet” *la bustarella*, diminutivformen av *busta* (”kuvert”), med sitt mer eller mindre värdefulla innehåll, beroende på mottagarens position i samhället, eller ”tjänstens” omfattning, är milt uttryckt en institution. Det öppnar dörrar, det jämnar vägar. Det har överlevt alla politiska regimer och alla växlande samhällstyper.

Att rekommendera någon är ingen tillfällig händelse, snarare en praktisk nödvändighet. Även Dante presenterade sig för olika hov med rekommendationsbrev. Alessandro Manzoni, författare av ”De trolovade”, frågade en gång om man kunde undvika att förflytta svärsonen från Milano till Turin, men arbetsmarknadsministern svarade honom att på grund av de regler som fanns, gick det inte. Det var andra tider, andra ministrar.

Även den italienska titelsjukan är förkastlig. Det är *”dottore”* hit och *”dottore”* dit. Är man inte en dottore, så är man en nolla eller rentav en skit. Förutom läkare, kallas även en person med akademisk examen för *dottore* i Italien. *”Dottori”* tillverkas på löpande band vid de italienska universiteten. Mätt med svensk akademisk måttstock bör en sådan närmast jämställas med en fil., med., eller jur. kand. *Maestro* är för de generösa italienarna inte bara han som dirigerar en symfoniorkester utan även alla andra som dirigerar ett jazzband eller en popgrupp. Andra titlar som florerar i det titelsjuka Italien är *Cavaliere*, ”riddare”, *Eccelenza*, ”excellens”, *Commendatore*, ”kommendör” och *Professore*, ”professor”. Halva den italienska folkskollärarkåren, om inte hela, har inget emot att bli kallade för *Professore*.

Studier och doktorsavhandling

Madeleine gav till slut upp jobbsökandet och började istället läsa sociologi vid en högskola i Rom. Efter ett års vistelse i den eviga staden fick hon mer än nog och åkte hem i den sanna övertygelsen att hon varken var italienska eller kunde tänka sig att leva och arbeta i Italien. Madeleine fick anställning i landstinget och har även drivit en egen praktik med inriktning på familjerådgivning.

För ett antal år sedan påbörjade Madeleine sin forskarutbildning i ”Medicinsk vetenskap”. Efter åtta års intensiv forskning lade hon fram sin avhandling den 7 december 2007. Avhandlingen bär titeln ”Samhället som förälder”. I den granskar hon hur samhällets insatser verkar när det görs anmälningar om barn som far illa. Resultatet hon kommer fram till gör henne mycket kritisk till hur samhällsstödet för de utsatta barnen fungerar. Madeleine menar att hela skyddssystemet behöver ses över och organiseras om. Hon föreslår bland annat att man borde inrätta en särskild barnskyddsmyndighet som samlar all expertis under ett tak. Bra gjort, min flicka. Vi är alla oändligt stolta över dig. Känner jag dig rätt, Madeleine, upphör inte ditt engagemang i och med detta. Därför, lycka till med ditt fortsatta forskande!

Den 17 maj 2008 var det dags för Madeleine att promoveras och få sitt välförtjänta bevis för den beundransvärda prestationen, det vill säga Doktorshatten och Diplomet. Detta skedde vid Installations- och promotionshögtiden i den fullsatta Konsertsalen i Linköping Konsert & Kongress. Det började prick klockan 18 med att den långa processionen, med fanborgen i spetsen, tågade in till toner av Mozarts menuett ur ”Divertimento i D-dur”, och intog sina förutbestämda platser på Konsertsalens podium.

Själva ceremonin började med att Linköpings universitet utnämnde sina professorer och hedersdoktorer. Sedan följde utnämningen av totalt 67 doktorer, varav 25 från Tekniska högskolan, 20 från Hälsouniversitetet och 16 från Filosofiska fakulteten samt 6 från Utbildningsvetenskap. I små grupper fick doktorerna stiga fram till podiets framsida, varpå allas namn i tur och ordning ropades upp och de fick gå fram till promotorn för respektive fakultet för att mottaga utmärkelserna ur dennes hand.

Jag blev djupt rörd när min dotters namn ropades upp. Med tårfyllda ögon följde min blick henne fram till parnassen där promotorn, Bertil Kågedal, professor i klinisk kemi, tog henne i hand och medan han överräckte insignierna tilltalade Madeleine med orden: *Salve sapientissima, accipe pileum, accipe diploma* – ”Var hälsad du visa, mottag hatten, mottag diplomet” varefter han förde henne till andra sidan parnassen och avslutade med: *vale doctissima doctor* – ”farväl lärdaste doktor”.

Hatten står för ”friheten”. I det antika Rom gavs befriade slavar rätten att bära hatten. I akademiska sammanhang är den symbolen för friheten att forska. Ur ett historiskt perspektiv symboliserar den även makt. Doktorshatten har använts i Sverige sedan 1755.

Under hela ceremonin, som varade i cirka två timmar, framfördes mycket vacker musik och körsång. Speciellt uppskattad blev den akademiska damkören Linneas framförande av ett Madonna-potpurri, *Madonna e mobile*, arrangerad av Andreas

Boozon. Det behövs något som bryter av och friskar upp den här typen av ceremoni. Därefter var det dags för en festlig bankett följd av dans och vickning långt in på natten.

Kvällen innan hade vi upplevt en festkonsert med Carl Orffs fängslande verk *Carmina Burana* med ett flertalet körer, en orkester med nära på 300 duktiga musiker och två härliga solister, allt under ledning av den briljante dirigenten Hans Lundgren, ”director musices” vid Linköpings universitet.

Tack kära Madeleine för att du gav oss chansen att få uppleva denna fantastiska dag som förblir ett minne för livet.

Michael – storbyggaren

Vår son Michael tog studenten 1978. Studentfesten blev ännu större än Madeleines och Bonnkapälle ställde mangrant upp även denna gång. Dagen till ära hade de till sin paradlåt ”Viska i mitt öra” (*Whispering*) lagt till en ny text som de sjöng på vägen till oss, den lät ungefär så här: ”Nu skall vi åka till Cocozza, där var vi förra året också …”, och så vidare. När de gav sig iväg sent på eftermiddagen lät det istället så här: ”Nu har vi varit hos Cocozza, där var vi förra året också …”.

Den stora grytan kom väl till pass även denna gång. I brist på magnumbuteljer plockades det ett större antal av vanliga flaskor istället. Denna gång var grabbarna inte sugna att ta sig ett dopp utan föredrog att ”doppa” sig mer invärtes!

Michael blev tidigt intresserad av liberal politik och var aktiv i Folkpartiets ungdomsförbund. Ett tag var han ordförande i det östgötska ungdomsförbundet. Han visade inte det minsta intresse för mammams och pappas företag eller affärer i allmänhet. Tvärtom så betraktade han affärsfolket som skummisar som utnyttjade de svaga i samhället och beskyllde även oss för det. Det var internationell politik han ville syssla med och i sin ungdomliga fantasi tänkte han kanske förändra den orättvisa värld vi lever i.

Hösten samma år som Michael tog studenten träffade han sin stora kärlek. Michael hade inte hitintills, i varje fall inte vad Anna eller jag visste, visat något större intresse åt det hållet. Vi var övertygade om att inget annat existerade för Michael än studier och åter studier. Sällan såg vi honom hemma utan en bok i handen, oftast fram till sena natten. Visst hade han upplevt små förälskelser, bland annat i San Biagio. Men en kväll kom han hem med en trevlig tjej och presenterade henne som sin flickvän Catharina. Anna och jag blev naturligtvis överlyckliga över nyheten. Hösten 1979 begav han sig till London.

Genom folkpartiet hade han kommit i kontakt med den liberale parlamentsledamoten William Pitt som ordnade bostad åt honom och jobb på partiets huvudkontor. Anna och jag hälsade på Michael vid julen och vi var tillsammans några dagar. Medan han jobbade dagtid strövade Anna och jag omkring i världsmetropolen London för att handla och titta runt. På kvällarna träffade vi Michael och åt middag tillsammans med honom. En av kvällarna såg vi musikalen ”Evita”, en av de vackraste jag sett. Michael blev kvar i London ett halvår eftersom han hade vidare planer för sig.

University of California

Till Michaels och vår stora glädje fick han en dag under våren 1980 besked om att han hade blivit antagen till University of California i Los Angeles (UCLA). Det var bara för mig och Michael att packa och fara till Los Angeles för att rekognoscera och hitta en lämplig bostad åt honom. Vi flög först till New York, för Michael ville gärna se denna metropol. Jag hade i förväg bokat in oss på Waldorf-Astoria, hotellvärldens ”Grand old Lady”, på Park Avenue. Det första den politiskt intresserade Michael ville se var Förenta Nationernas skyskrapa, där vi gick runt en hel förmiddag. Eftermiddagen gick åt till att besöka New Yorksymbolerna Frihetsstatyn och Empire State Building.

Michael hade vid det laget varit vegetarian en längre tid, varför vi förstås sökte oss till italienska restauranger och pasta. Jag hade många gånger tidigare hört en sång som handlade om en ”Mamma Leone” som drev en italiensk restaurang i New York, där det serverades goda och genuina rätter. Vi bokade bord och gick dit en kväll. Vi var hungriga, så vi beställde tre rätter, förrätt, pasta och fisk för mig och kokta grönsaker för Michael. Redan vid förrätten tyckte vi att det serverades alldeles för mycket mat. När pastan kom konstaterade vi att en halv portion mer än väl hade räckt till oss båda. Vi försökte nog se indignerade ut och påtalade detta slöseri för servitören och fick ett lika indignerat svar på bruten italienska *”E mangia e mangia”* som kort och gott betyder: ”Ät och var tysta”.

Det visade sig att pastan var överkokt och såsen smakade ketchup, så vi lät bli att äta överhuvudtaget. Vi avbeställde sista rätten, betalade och gick därifrån. Det hade varit en fin restaurang när Mamma Leone levde, men den förändrades till det sämre efter hennes bortgång, i mitten av fyrtiotalet, vilket sången inte talade om. Tro alltså inte helt på vad sångerna säger.

Eftersom vi båda ville se så mycket som möjligt av New York hyrde vi en limousin med chaufför. Trots att vi hade påpekat att vi bara var två personer uppenbarade sig en limousin av den ovanligt långa typen, där minst åtta personer ledigt kunde få plats. Vi klagade och bad att få en mindre, men det fanns inte, så det var bara att sätta sig till ro och åka iväg. Mest generad var förstås Michael över att färdas i ett sådant vrålåk. Vi åkte runt halva New York, genom paradgatorna, längs Hudsonflodens östra strand och hamnade vid lunchtid i det pittoreska Greenwich Village. Vi avslutade vår rundtur genom de omtalade kvarteren China Town och Little Italy.

Dagen därpå reste vi till Los Angeles och hotellet Beverly Hilton. Första dagen skrev Michael in sig på universitetet i stadsdelen Westwood och vi inspekterade hela dess enorma område. Jag vet inte hur Michael kände när vi vandrade runt, men jag önskade att jag varit minst 20 år yngre så att även jag kunnat börja läsa här. Jag gladde mig verkligen å Michaels vägnar för det var en härlig miljö han skulle komma att vistas i. Här fanns vackra byggnader i olika stilar, glada och trevliga ungdomar från världens alla hörn och en praktfull grön omgivning.

Hollywood

Båda var vi synnerligen övertygade om att Michael hade gjort ett mycket gott val. Sedan vi tittat på bostad åt honom hade vi två dagar kvar till vårt förfogande att njuta av staden Los Angeles. Den ena dagen hängde vi med på en sightseeing över filmstaden Universal Studio, där vi till exempel såg staden där de spelade in cowboy- och mexikanska filmer och den konstgjorda sjön, där de hade spelat in filmen ”Hajen”. Sista dagen ägnade vi åt mera intressanta och roliga nöjen. Vi besökte Hollywood och promenerade på ”Walk of fame” med namn på såväl kända Oscarsbelönade skådespelare som, för oss, okända textförfattare och andra. Näst efter en Oscar lär varje aktörs eller aktris dröm vara att bli odödligförklarad genom att få en egen stjärna på ”Walk of fame”.

”Att besöka Hollywood och inte se Graumans Kinesiska Teater är som att besöka Kina utan att se den Kinesiska muren”, sa man till oss, så vi åkte naturligtvis dit. Graumans Kinesiska Teater anses som världens mest renommerade och miljoner besökare flockas här varje år. Sedan teatern öppnade för drygt 70 år sedan har den varit en plats för fler filmgalapremiärer än någon annan teater. Den har också förekommit i ganska många filmer, bland dem klassikern *Singing in the Rain* av och med Gene Kelly. Teaterns exteriör från 1926, ritad av Sid Grauman, är lika spännande som dess berömda gårdsplan. Benämningen Kinesiska Teatern har den fått för att den, likt en gigantisk röd kinesisk pagod, karakteriseras av en enorm drake tvärsöver framsidan, två lejonhundar i sten som vaktar huvudingången och silhuetter av små drakar som springer upp och nedför sidorna på teaterns koppartak.

Det första vi inspekterade var huvudsalongen med sina 2 200 ljusröda säten, men det vi, liksom de flesta besökare, ville se var gårdsplanen där Hollywoodstjärnor sedan 1927 signerat sina hand- och fotavtryck i cement. Det finns nu 200 avtryck av dem som gör verklighet av ”Vem är vem av Hollywoods legender”. Michael hade ingen favoritskådespelare att leta efter men det hade jag i John Wayne, som jag även hade haft turen att skaka hand med vid mitt besök i Mexico City 1966.

Förutom sina hand- och fotavtryck hade han lämnat ett avtryck av sin knutna näve, troligen för att poängtera sin styrka i alla tuffa roller han hade spelat. Där fanns också andra speciella minnesmärken som till exempel komikern Groucho Marxs cigarr, Al Jolsons knä, Whoopie Goldbergs hårsnoddar och Jimmy Durantes berömda näsa. För en ringa kostnad kunde man faktiskt få sina egna avtryck i cement som souvenir, inramade och klara att hänga upp. Michael och jag avstod från att göra det och skämtade om att skulle vi någonsin göra våra avtryck i cement måste de återfinnas bland de övriga stjärnornas 200 plattor!

Väl hemma igen satte Michael igång att förbereda sina studier i Los Angeles och glädjande nog fick Anna och jag så småningom veta att flickvännen Catharina skulle följa med. Därmed slapp vi oroa oss för hur Michael skulle klara sig ”over there” helt ensam. I mitten av juli gav de sig iväg.

Kändisvimmel i L A

I mars 1981 hälsade vi på vår son för att se hur han och flickvännen hade det. Vi tog in på Beverly Hilton även denna gång och med oss följde Helene och hennes kusin Mirella, dotter till Annas äldre bror Gerardo. Michael och Catharina hade besöket till ära lagt upp ett intressant program. En dag hyrde vi bil, med Michael vid ratten, för ingen annan vågade köra i storstaden Los Angeles, och vi åkte till Anaheim för att besöka sagoparken Disneyland. Allt var frid och fröjd utom maten som serverades. Den amerikanska matkulturen är helt förkastlig! Det är alltid snabbmat som gäller. Inte undra på att åtskilliga amerikaner ser ut som de gör.

Michael känner ju väl till min stora passion för klassisk musik så han hade i förväg bokat biljetter till en konsert. På programmet stod rysk musik som skulle framföras av en rysk ensemble. Vi satte oss till ro alla sex i den glada förhoppningen att vi skulle få lyssna till någonting som lät som Tjajkovskij kanske. Ensemblen kom igång så sakteliga men lät inte uppmuntrande precis, och efter cirka en halvtimmes spelande började folk resa sig och gå. Till slut var det bara vi och några få själar kvar men medan den tråkiga och melodilösa konserten ännu pågick reste vi oss också och gick därifrån. Det var synd om de tappra musikerna som, trots att publiken gått, fortsatte att spela som om ingenting hänt. Något liknande hade jag aldrig varit med om och hoppas få slippa hädanefter.

En minnesvärd kväll såg vi en folkmassa strömma ut från vårt hotells huvudentré. Nyfikna som vi var ville vi se vad som stod på, och plötsligt började vi känna igen den ena galaklädda filmstjärnan efter den andra. Den första vi såg var Grace Kelly följd av Audrey Hepburn, Frank Sinatra, Gregory Peck och oändligt många fler. Vi såg även en skymt av mästerregissören Federico Fellini. De hade deltagit i en välgörenhetsgala, vilket ofta förekommer bland societeten i Förenta staterna. En ovanlig och sällsynt avslutning på vår upplevelserika, men alldeles för korta, vistelse.

Vi blev glada när vi fick reda på att Michael efter avslutad termin själv skulle komma hem för han ville läsa vidare på svensk mark. Uppenbarligen var det något som han inte trivdes så bra med och som vi inte fick veta, eller så ville Catharina hem och han ville inte vara kvar ensam. Hursomhelst var alla glada över deras beslut. Själv fortsatte jag till Sydkorea för att påbörja min sedvanliga, men något försenade, Fjärran Österresa, medan övriga familjen reste hem.

En blivande farfar

Hösten 1981 skrev Michael in sig på Uppsala universitet där han under tre terminer läste ekonomisk historia och nationalekonomi, ämnen som han har haft nytta av i sin verksamhet. Därefter fortsatte han sina studier vid universitetet hemma i Linköping. Vid det laget hade han flyttat ihop med Catharina och skaffat en lägenhet i stadsdelen Gottfridsberg. Tiden gled sakta fram och hösten 1982 meddelade en överlycklig blivande far att vi snart skulle bli farföräldrar. Till en början reagerade Anna och jag, felaktigt nog, negativt och oroade oss för hur de skulle klara sig utan ett fast jobb och

utan ens en färdig utbildning. Vi hade redan hunnit glömma att det hade varit värre ställt med oss själva och att vi var fyra år yngre än Michael när vi fick vårt första barn. Strax byttes den negativa attityden mot sann glädje. ”Tänk”, sa jag till Anna, ”att bli farföräldrar – och vi som är så unga.”

En dag uppenbarade sig den stolte blivande fadern på kontoret, satte sig till ro och sade: ”Jag skall börja jobba”. ”Vad då med?”, undrade Anna. ”Med fastigheterna”, replikerade Michael. Äntligen, tänkte Anna och jag, har han kommit på rätta tankar. Han fick som han ville. Samtidigt som han tog hand om familjens då blygsamma fastighetsbolag Paesellet, startade han en egen firma i presentreklambranschen, som han kallade Inter Reklam, troligen för att glädja sin far. Michael gick helhjärtat in för fastighetsbolaget och det medförde att reklamfirman blev lidande. Till slut gjorde han sig av med den – klokt nog – och koncentrerade sig på Paesellet. Genom ett ständigt jagande efter nya material till förmånliga priser, i kombination med kreativitet, ett enormt engagemang och enträget arbete, har Michael skaffat sig en utomordentligt god kunskap i branschen. Lite kunskap hade han otvivelaktigt ärvt eller lärt av sin mor, som genom vettiga fastighetsköp och näsa för branschen lade grunden till Paesellet. Hur som helst, utan Anna hade fastighetsbolaget aldrig funnits, men utan Michael hade det inte varit vad det är idag.

Med tiden nöjde Michael sig inte med att endast förvärva, underhålla och hyra ut som det var tänkt ifrån början. Han ville ha kontroll över hela processen, från grunden till färdig produkt, så han satte igång att bygga själv – i stor skala. Under drygt tjugo år har han byggt upp ett ganska stort bolag med ett ansenligt antal fastigheter och skaffat sig ett utmärkt gott renommé i branschen. Han bygger för närvarande på fyra olika orter; Linköping, Stockholm (Hammarby Sjöstad), Norrköping och Göteborg. Ganska snart blir det Malmös tur. Anna och jag är oerhört stolta över honom och gläds oändligt åt hans framgång.

Helene – organisten och körledaren

Så har jag hunnit fram till vår minsta och sötaste flicka att berätta vidare om. Är det något av barnen som ärvt pappans alla för- och nackdelar så är det Helene med musiken, kulturen, generositeten, envisheten och temperamentet. Helene var, till skillnad från Madeleine, inte rädd för att ensam ge sig ut i världen. Redan under högstadieåren 1975-1977 hade hon varit på olika fackskolor utomlands under somrarna. Bland annat hade hon studerat franska i Genève på Collége du Léman. Ena gången hade väninnan Madeleine Bendz följt med, andra gången kusinen Joakim Arcari, yngste son till Annas syster Elisa.

Redan under mellanstadieåren och sommarloven hade Helene varit aktiv genom att hjälpa moster Elisa i Strömstad i hennes affär bland annat med att göra tryck på T-tröjor.

Helene tog studenten på Katedralskolan 1981. Eftersom hon var konstintresserad bestämde hon sig för att läsa konsthistoria i Florens dit hon reste samma höst. Den

våren var Anna och jag i Florens i affärer så vi passade på att genom goda vänner skaffa en bostad åt Helene. Helene levde i Florens ett helt år. Vi vet egentligen inte hur det gick till, men här började hon tydligen intressera sig mer för herrmode än konsthistoria, för när hon kom hem på senvåren 1982 hade hon bestämt sig för att öppna en herrmodebutik i Linköping. Helene hade säkerligen påverkats av modestaden Florens och alla herrar som var nog så finklädda och kanske fått för sig att så skulle även alla män i Linköping se ut.

Helene hann knappt komma hem, så var hon tillbaka i Florens för att skaffa och inhandla herrkläder. Jag glömmer aldrig detta tillfälle då jag, Anna och Helene åkte till Florens. Anna och jag skulle besöka några fabrikanter i närheten och Helene skulle möta sysslingen Riccardo Palombo och hans hustru Elisabet från Stockholm någonstans i Florenstrakten. Jag minns inte om det var meningen att de skulle bli kompanjoner med Helene eller om de skulle öppna en egen affär i Stockholm.

Hursomhelst, vi körde Helene till en vägkorsning utanför Florens där de hade bestämt träff. När vi skulle ta avsked av vår dotter kändes det på samma sätt som när vi lämnade Madeleine vid högskolan i Örebro. Både Anna och jag grät i tysthet, i bilen, när vi åkte därifrån. Ännu en gång kände vi att vi hade lämnat kvar något som var oss mycket kärt. Vi tyckte att hon var alldeles för ung och oerfaren för att ge sig in i något så svårt som modebranschen.

Envis som sin far

Men precis som med sin far är det inte helt lätt att få Helene på andra tankar, när hon väl har bestämt sig för något. Dessutom har Anna och jag aldrig försökt avråda barnen när de föresatt sig något, utan istället försökt hjälpa dem, även om det ibland känts motvilligt. När det gällde namnet på affären hade hon bestämt sig. Trots mina uttryckliga protester kom den att kallas för Bellini. Jag kunde liksom inte smälta att en av mina största idoler inom operakonsten skulle kopplas ihop med en modeaffär. Men Helene tänkte kanske att namnet passade med hänsyn till ordet *bello* (vacker) och *bellini* (söta). Våren 1983 öppnades Bellini vid Stora torget i Linköping. Affären gick bra till en början och så länge Helene skötte den själv.

Efter drygt ett par år träffade Helene Roberto, gifte sig och flyttade till Stockholm där han hörde hemma. Efter ytterligare ett år var Bellinis nedläggning ett faktum. Helenes korta period som affärskvinna hade nått slutet, troligen för alltid, ty liksom Madeleine var hon inte lämpad för att göra affärer. De är för godhjärtade. Med det menar jag inte att allt affärsfolk är skrupellösa. I varje fall är inte jag det. Till vår gränslösa sorg hade Helene flyttat till Stockholm för gott och vi kom att träffas allt för sällan. År 1986 kom Daniela till världen och efter några år skilde sig Helene och Roberto. Nu hoppades Anna och jag att Helene och vårt lilla barnbarn Daniela skulle flytta till Linköping, men så blev det inte.

Musikstudierna fördjupas

Helene ville fortsätta att utbilda sig och i Stockholm fanns större möjligheter än i Linköping. Hon bestämde sig för att utbilda sig till kantor och blev antagen till Ersta Sköndal Högskola, som hade en mångårig utbildningstradition för kantorer och som några år dessförinnan fått status som högskola. Här studerade Helene orgelspel och orgelkunskap, liturgi, liturgisk sång, körsång och kyrkomusikens historia. Vi besökte henne vid flera tillfällen under den treåriga utbildningen och när högskolan hade uppvisning för elevernas släkt och bekanta. En kväll vi minns med glädje var då Helene utexaminerades som färdigutbildad kantor, samtidigt som vi fick vara med om en vacker och minnesvärd uppvisning.

Helene, som aldrig tycks få nog med kunskap, fortsatte några år senare på samma högskola. Samtidigt reste hon en gång i veckan till Göteborg där hon gick en kurs i körpedagogik på Musikhögskolan.

Till Annas och min stora glädje fick vi den 1 juni 2008 vara med om en examenskonsert för kyrkomusikerkandidater i Sköndals lilla vackra kyrka som ligger i anslutning till själva högskolan. En av kandidaterna var Helene. Dagen till ära hade hon anförtrotts rollen som presentatör och dirigent för en liten ensemble och en kör bestående av ett tjugotal medlemmar som var klädda i vackra folkdräkter och som kallar sig för Wermlandskören. Det framfördes gamla folkliga koraler från Dalarna, alternerade med traditionella psalmer i modern tappning. Jag får lov att erkänna att jag missade nästan hela konserten då min uppmärksamhet helt och hållet var riktad på Helenes dirigerande. Det var ju första gången som jag upplevde henne i den rollen – som hon klarade charmant, må jag säga. Är det början, tro, på en kvinnlig variant av den store Toscanini? I så fall är det inte en dag för tidigt!

Sedan början av 2008 reser hon en dag i veckan till Piteå för att genomgå en treårig organistutbildning. Helene tycks mer än någon annan i familjen ha hörsammat sin fars ständiga påpekande om att utbildning är den största glädje som livet skänker oss. Hon har formligen tagit till sig vad en kines lär ha sagt: ”Om du idag inte vet mer än du visste igår, har en dag gått förlorad.”

Lycka till kära Helene!

Lycklige Nonno och 1980-talet

Bortsett från två tragiska händelser, som bringade stor sorg och smärta, kom 1980-talet att bli ett lyckosamt årtionde för familjen.

Michael och hans Catharina hade sällskapat och bott tillsammans ett par år i början av detta årtionde. I mars 1983 födde Catharina Adam, mitt första barnbarn. Jag och övriga i familjen var överlyckliga. Att bli farförälder för första gången var något alldeles fantastiskt. Jag kan inte beskriva känslan, den måste upplevas. Min stolthet och glädje visste inga gränser. Det hade gått mer än 20 år sedan jag som ung förälder hållit ett nyfött barn av mitt eget kött och blod i famnen. Nu var jag en karl på 44 år och i mannens bästa ålder, sägs det, vilket jag instämmer till fullo i. Som första barnbarn i familjen kom Adam att skämmas bort rejält. Han blev allas gunstling under sina första år. Tack och lov har han inte tagit skada av det.

Strax efter Adams födelse reste jag till Fjärran Östern. För första gången flög jag över Nordpolen och landade i Sydkoreas huvudstad Söul som första anhalt på den månadslånga resan. Glädjen över att ha blivit farfar ville inte släppa, och det har den inte gjort ännu efter drygt 25 år. Samma kväll som jag anlände till Söul fick jag besök av flera leverantörer och när de fick nys om att jag var nybliven farfar ställde de till med fest. Den ena champagneflaskan efter den andra korkades upp. Det skålades friskt och sjöngs glatt. Koreanerna älskar att sjunga och gärna då italienska sånger.

Någon i sällskapet bjöd mig på en cigarett. Just då tänkte jag mig inte för. Att jag hade slutat röka sex år tidigare var som bortblåst i min farfarsyra. Det blev tydligen många fler cigaretter som gick upp i rök den kvällen, för morgonen därpå vaknade jag med brännande hals. Dumt nog trodde jag att en cigarett kunde hjälpa. Och det blev fler och fler under dagen. Fortsättningsvis under resan köpte jag cigaretter men rökte endast vid måltiderna. Jag beställde en ask Marlboro, rökte några cigaretter före och efter måltiden och sedan lämnade jag alltid kvar paketet på bordet. Det sista cigarettpaketet lämnade jag på flyget från Köpenhamn till Norrköping. ”Har du börjat röka igen”, var det första Anna sa när hon mötte mig. Under hela den månadslånga resan inbillade jag mig, att jag var stark nog att ha koll på situationen,

men det hade jag uppenbarligen inte. Jag var fast igen, utan att jag visste om det, och på den vägen är det.

En bidragande orsak var onekligen att jag hade gått upp i vikt kraftigt, medan min garderob förblivit som den var. Mina kilon ökade i takt med åren. Från att ha vägt 76 kilo i februari 1977 vägde jag 84 julen 1982, och allt satt i stort sett runt magen. Jag skulle ha behövt byta upp garderoben minst två storlekar, så illa ställt var det. Inte heller var jag klok nog att möta övervikten med motion eller någon form av sport. Dock är jag ingen storrökare och det gläder mig mycket att ingen i min familj, vare sig barn eller barnbarn, tagit till sig denna last.

Madeleine gifter sig

Snart stundade familjen Cocozzas nästa begivenhet. Madeleine gifte sig med Maurizio den 16 april 1983. Vigseln förrättades av familjeprästen Marcel Taverne i Sankt Larskyrkan i Linköping. Det var alltså ett katolskt bröllop i en protestantisk kyrka. Mäkta stolt förde jag den fagra och överlyckliga bruden genom kyrkan fram till altaret för att överlämna henne till den minst sagt nervöse men lycklige brudgummen. Anna hade ordnat vackra vita blomsterarrangemang längs den långa raden av bänkar och vid altaret. Kyrkan var överfylld av gäster från när och fjärran. Hedersgäster var naturligtvis Maurizios familj, som mangrant hade rest den långa vägen från Italien liksom mina båda systrar med makar.

Bröllopsmiddagen dukades upp på Soldathemmet och för dansmusiken stod klarinettvirtuosen, sysslingen Giovanni Jaconelli, som för tillfället hade fått ihop ett eget band. Under bröllopskvällen utökades kvartetten då och då med brudens far till allas förtjusning och hurrarop.

Efter ett drygt 20 år långt äktenskap skilde de sig tyvärr hösten 2004, just som deras nya och attraktiva bostad stod klar i Vårgård i Linköping.

Maurizio, som bor kvar i Linköping, arbetar fortfarande hos mig i firman och det får han göra så länge han vill, för han sköter sitt jobb alldeles utmärkt. Vad som än händer får vi inte glömma att han är far till två av mina kära barnbarn, Sebastian och Stella, och har varit som en andra son för mig i mer än tjugo år. Jag har känt Maurizio sedan födelsen, då hans familj bodde i samma hus som min i San Biagio. Dessutom har jag alltid haft en vänskaplig relation till hans familj och det hoppas jag ska fortsätta. ”Inte ens Gud kan sudda ut vårt förflutna”, som hjältinnan Antigone säger i Sofokles tragedi.

Vår älskade Angel

Denna vår drabbades Anna och jag av en stor sorg. Några år tidigare hade vi skaffat familjens första hund, en flatcoated retrievertik som vi kallade Angel. När vår fyrbenta ängel började halta konstaterade veterinären att Angel hade cancer i benet och rekommenderade oss att avliva henne. Högst motvilligt bestämde vi oss för att följa rådet. Så en dag i maj, när Anna befann sig i Italien, bad jag min lagerchef att köra Angel till djursjukhuset.

Den dagen glömmer jag aldrig. Jag hjälpte Angel upp i framsätet, där hon brukade ligga bredvid förarplatsen. Hon tittade på mig hela tiden som om hon ville säga: ”Ska du inte följa med mig på min sista resa?” Så snart bilen gett sig iväg började jag gråta. Följande dagar kunde jag inte gå till jobbet utan satt hemma och sörjde. Närhelst Anna ringde hem från Italien undvek vi båda att nämna Angel för att inte börja gråta. För Anna och mig kändes det som att mista en medlem av familjen. Sedan dess har vi inte vågat skaffa oss någon ny hund.

Vi firar silverbröllop

Anna och jag hade denna vår, 1983, varit gifta 25 år. Det betyder silverbröllop, men vi tänkte inte fira det på något speciellt sätt. Våra barn var emellertid av annan uppfattning. Till vår stora överraskning och förtjusning gav de oss en resa till Wien, valsernas och musikens stad framför alla andra. Det kom att bli den första och dittills enda nöjesresa som Anna och jag gjort utan barnen. Det blev en oförglömlig och lång weekend. Barnen hade bokat in oss på ett av de bästa hotellen i staden, InterContinental Wien.

En av kvällarna åt vi där den bästa Wienerschnitzel vi någonsin smakat. Den milanesiska kotlettvarianten, som säkert kom till under den österrikiska ockupationen, har aldrig smakat så bra, hur många gånger jag än ätit den just i Milano. Det vore önskvärt om milanesarna höll sig strikt till sin egen *risotto* (saffransris) och till sin utmärkta *ossobuco* (kalvmärgsben) och lät wienarna ha sina schnitzlar för sig själva. Till desserten tog vi flera bitar *Apfelstrudel*, den klassiska tårtan med äpple.

Inga latmaskar

Jag hade varit i Wien tidigare, men för Anna var det första besöket. Vi bestämde att vi varken skulle vila eller lata oss en endaste stund, utan utforska staden så mycket vi bara hann. Så blev det. Andra kvällen såg vi en utmärkt föreställning av Rickard Wagners ”Den Flygande Holländaren” på Statsoperan med svensken Bengt Rundgren i rollen som den norske sjöfararen. Dagen därpå gick turen till slottet Hofburg. De viktigaste historiska klenoderna som visas här är utan tvekan juvelerna, det vill säga det Heliga tysk-romerska rikets kejserliga riksregalier som fursteätten Habsburg innehade i århundraden. Dessa utgörs av den utsökta kejsarkronan, korset, som lär innefatta en relik från det Heliga korset, Riksäpplet prydd med ett kors samt Den Helige Mauritius svärd, alla otroligt vackra.

Medan vi vandrade runt i slottet hörde vi några personer nämna att de skulle gå och lyssna på Wiener Sängerknaben, som vanligen uppträdde i slottets kapell om söndagarna. Vi följde naturligtvis efter. Även detta blev en upplevelse, som allt annat i denna fantastiska stad. Jag kände väl till den berömda gosskören, då jag sett den uppträda vid ett gästbesök i Skänninge många år tidigare.

Under den fortsatta vandringen kom jag att tänka på den vackra, men olycksdrabbade, kejsarinnan Elisabet. Hon var hustru till kejsar Frans Josef, imperiets siste

kejsare, vars kärlek kom att inspirera till många operetter och filmer. Därför tog vi även en titt på Amalieflygeln där paret bodde under sina få, men lyckliga, år tillsammans. Sissi, som hon allmänt kallades, mördades av en anarkist i Genève 1898. En hel värld begrät henne.

Den Spanska ridskolan missade vi inte heller. Här fick vi faktiskt se några ryttare i aktion på sina underbara lipizzanerhästar. Framför entrén på slottet på det så kallade Hjältarnas torg tog vi oss en titt på den väl placerade och pampiga statyn av fältherren prins Eugen av Savojen. Statyn restes år 1865 av Frans Josef, nästan 250 år efter prinsens död. Inskriften lyder: ”Till den ärorike segraren över Österrikes fiender”. Han blev den ende icke Habsburgare som fick en minnesstod inom området för Hofburg. Han förtjänar verkligen hedersplatsen denne ”Västerlandets räddare” som genom sin skicklighet i krigföring satte stopp för det ottomanska imperiets framfart i Europa och därmed säkrade fortbeståndet av vår västerländska kultur. Denna dag besökte vi också slottet Belvedere, som uppförts åt honom som sommarresidens. Jag ville nämligen gärna se det, i mitt tycke, bästa porträttet av Napoleon. Denna stora oljemålning visar kejsaren ridande på en vit häst och har gjorts av konstnären Jacques Louis David.

Tre fantastiska kvinnor

Tidigt en morgon tog vi en taxi till Schönbrunn, Habsburgarnas sommarresidens sedan slutet av 1700-talet. Vid det tillfället hade jag gärna velat buga mig för Marie Therese men jag mötte henne aldrig, tyvärr. Om inte för annat, hade jag velat tacka henne personligen för La Scalas tillkomst. Jag bad en bön i tysthet istället. Det hade hon större nytta av, tror jag. Bland de kvinnor som regerat i det förflutna, och som ofta nämns och lovordas för sina insatser, står Marie Therese jämte drottning Victoria och Katarina den stora i en klass för sig. Jag beundrar dem alla tre.

Det var ju tyvärr inte under nyår vi var här. Vi ville ändå se den praktfulla salen, *Musikverein*, där Wienerfilharmonikerna ger den traditionella nyårskonserten, som vi sedan den började sändas via Eurovisionen har njutit av tillsammans, Anna och jag, fastklistrade framför teven därhemma. När jag vandrade runt i konsertsalen tyckte jag mig faktiskt ett tag se den briljante dirigenten Willi Boskovsky stå vid dirigentpulten och dirigera med fiolen i ena handen och stråken i den andra.

Sista dagen i Wien hann vi även med ett kort besök på Konsthistoriska museet, Historiska museet och en snabb rundvandring i stadsparken. Mellan Konsthistoriska museet och det Naturhistoriska finns ett av de vackraste monument jag någonsin skådat. Det har ägnats landets moder, det vill säga Marie Therese, omgiven av fyra trogna rådgivare till häst. Hennes modersgestalt (hon födde 16 barn) bidrog otvivelaktigt till hennes enorma popularitet. Det är dock för en rad reformer under hennes regeringstid, till exempel införandet av obligatorisk skola, som man räknar henne bland de mest betydelsefulla personligheterna i den österrikiska historien.

Två konstverk fick min största uppmärksamhet på Konsthistoriska museet. Dels

var det i entrén den pampiga marmorstatyn *Theseus och Minotauren* av Antonio Canova, dels Benvenuto Cellinis *Saliera*. Det senare kallas allmänt saltkaret och då tänker man på en vanlig saltströare förstås, men så är ingalunda fallet. Det är ett magnifikt renässansarbete helt i massivt guld och delvis emaljerat. Detta saltkar är Benvenuto Cellinis enda helt äkta arbete i guld. Det fullbordades under hans vistelse i Paris på 1540-talet på uppdrag av kung Frans I av Frankrike, och kallas därför Frans I:s saltkar. Detta utomordentligt dyrbara servisföremål, som Cellini påstår sig ha skapat på fri hand av rullat guld, är på samma gång en allegorisk symbol för planeten Jorden.

Mozart och frimurarna

När jag gick runt i Historiska museet stod jag plötsligt framför en målning föreställande en frimurarsammankomst i första graden i en loge i Wien, 1784. Mästaren Mozart, som man lätt känner igen, sitter längst fram till höger och samspråkar med en broder, kanske om operan Trollflöjten, som är fylld av symbolik med anknytning till frimureriet. Jag hade två skäl att fastna för denna målning. Det ena var att jag sju år tidigare själv hade recipierats (tagits emot) i frimureriet. Det andra var att Mozart varit bidragande och avgörande för att jag skulle gå med. I flera biografier som jag läst om Mozart framkom det att han var frimurare och att han även hade komponerat musik för frimureriet och nu stod jag plötsligt framför något som bevisade det. Jag älskade Mozart och gör det än mer idag. Så vad var bättre än att följa sin idol i hans fotspår, så att säga. Lite nyfiken på frimureriet var jag väl naturligtvis också, om sanningen skall fram. Till slut var det Anna som helt ovetande om mina djupa funderingar drog mig från tavlan. ”Vad står du och glor på så länge? På några gubbar vid en begravning?”

I den välplanerade och blomstrande stadsparken blev vi båda mycket förtjusta i statyn där Johann Strauss den yngre står och spelar på sin fiol, som han lär ha behärskat mästerligt. Inför denna valskung tog sig mina tankar en svängom till alla de människor runt om i världen som snurrat runt i valsyra efter hans odödliga wienervalser, inte minst min favorit *An der schönen blauen Donau* – valsernas vals – som den humoristiske Gits Ohlson på sin tid döpte om till ”Anders Skönblad från Donau”.

Jag kom att tänka på en annan Strauss med förnamnet Richard. Det fanns faktiskt även en Joseph bland alla Straussarna, en två år yngre bror till Johann. I början av förra seklet var herrarna Richard Strauss och Giacomo Puccini de mest uppskattade kompositörerna i Europa. De brukade minst sagt uttala sig negativt om varandra och kom inte att bli vänner. Vid ett tillfälle då Puccini bevistade ett uppförande av en av sina operor i Wien blev han tillfrågad om vad han tyckte om rivalen. Diplomatiskt svarade Puccini: ”Som tonsättare tar jag av mig hatten, men som människa tar jag på mig tio.”

I den sköna stadsparken finns flera mycket vackra minnesstoder, bland annat av Robert Stoltz, Frans Lehar, Anton Bruckner och den i min ungdom så älskade Franz Schubert.

Straussarna i all ära, men Wien är även liktydigt med namnet Sacher, det vill säga sachertårtan. Man bör under inga omständigheter lämna staden utan att dessförinnan ha fått i sig en god portion av detta ”bakverkens bakverk”. Så vi knallade in på Hotel Sacher vid Philharmonikerstrasse och satte oss i caféet. Vi serverades av en vänlig och elegant servitris, klädd i svart kjol, en vit blus och förkläde i samma färg. När hon hörde att vi talade italienska föreslog hon att vi skulle dricka cappuccino, för det passade bättre till tårtan än det vanliga kaffet. Hon hade helt rätt. Det sägs att sachertårtan skapades år 1832 av kocken Franz Sacher åt Furst Klemens von Metternich. Denne von Metternich var, i egenskap av utrikesminister, så gott som allenarådande vid kongressen i Wien år 1815 då Europas öde avgjordes efter Napoleons fall och Österrike fick en ledande ställning i Norditalien.

Sorg och glädje följs åt

Året därpå, 1984, drabbades familjen av ytterligare en sorg, oändligt större än den tidigare. Efter åtta månaders graviditet födde Catharina en flicka utan liv. Vårt andra barnbarn, lilla Joanna, fick aldrig se ljuset. Låt oss glädjas i tron att hon nu vistas i en bättre värld än den som många andra barn lever i idag. Vi kommer alltid att ha vår lilla Joanna i våra tankar.

I november året därpå födde Catharina ett barn till. Denna gång var det en levande och välskapt liten flicka, tack och lov. Vårt tredje barnbarn, lilla Josephine, hade kommit till världen. Som mor brukade säga: ”Gud ser och förser”. Glädjen i familjen hade inga gränser och Josephine blev gunstling nummer två, och fler var i antågande.

Den 17 april 1986 befann jag mig i Kanton för det sedvanliga mässbesöket, då ett telegram från Danderyds sjukhus i Stockholm anlände:

> *I natt kl. 01.16 blev du morfar till ett vackert flickebarn.*
> *Helene och Roberto.*

Ett fjärde barnbarn, vår kära Daniela, hade fötts. Klockan var fem på eftermiddagen i Kina då jag fick meddelandet. Lycklig över den glada nyheten ringde jag först hem och pratade med Anna för att försäkra mig om att allt stod väl till. Sedan ringde jag rumsservice och beställde en flaska Dom Pérignon och bjöd alla närvarande av hotellets personal på 17:e våningen.

Helene hade gift sig året innan med Roberto Panto, som jag tidigare nämnt, och flyttat till Stockholm. Äktenskapet kom inte att vara länge, tyvärr. Efter några bekymmersamma år blev separationen ett faktum. Deras Daniela var då fyra år. Roberto insjuknade så småningom i cancer och gick hastigt bort 1995. Blott nio år gammal miste Daniela sin avhållne pappa.

Knappt ett år efter det att Daniela kommit till världen var det Catharinas tur igen. Den tredje april 1987 nedkom hon med ett flickebarn till. Vår kära Rebecca

föddes. Annas och min glädje blev större och större och vi tänkte, som vi alltid gjort, att barn är rikedom.

Den första oktober samma år befann jag mig i Taipei på min sedvanliga rundresa i Fjärran Östern. Klockan fem på morgonen väcktes jag av att någon ringde på dörren till mitt rum på Ritz Hotel. Framför mig stod en halvsömnig piccolo med ett papper i handen. Något irriterad tog jag emot det och läste texten:

> *Hej morfar. Klockan 17.00 har jag fötts i denna värld av min mor och far. Mamma har haft det mycket jobbigt, de fick ta kejsarsnitt på henne. Jag väger 4,3 kg och är 53 cm. Ljust hår som min far. Vi ligger på Regionsjukhuset, Kvinnokliniken. Kram från Sebastian.*

Vårt sjätte barnbarn hade fötts dagen innan, den 30 september 1987. Min reaktion blev spontan. Äntligen en pojke till efter fyra flickor! Nu är Inter Agenturers fortlevnad säkrad i minst ett halvt sekel framåt, tänkte jag i min vildaste fantasi. Med åren har jag kommit underfund med och övertygats om att även flickor kan bli duktiga företagsledare, om man ger dem chansen och behandlar dem jämlikt. Så har det förhållit sig med min kära Anna som varit med om att bygga upp företaget från början. Hur många kloka råd har hon inte gett mig i svåra situationer under alla år och därigenom bidragit till företagets sunda utveckling?!

Sokrates hade nog rätt när han påstod: ”Om kvinnan en gång blir likställd mannen, blir hon honom överlägsen.”

Den tidiga morgonen var inte lämplig för champagne, så jag beställde en kanna starkt kaffe istället. Den numera klassiska Dom Pérignonflaskan fick vänta till kvällen, men då hann den å andra sidan bli väl kyld.

Nästa decennium hann knappt bli ett par månader innan Catharina återigen nedkom med en pojke. Den 11 februari föddes vår avhållne lille Simon. Den då sjuårige Adam fick en efterlängtad liten bror. Oj, tänkte Anna och jag, skall detta decennium bli som det förra? Vi visste att Madeleine önskade sig fler barn. Helene hade ännu inte fyllt 30, så chansen var stor att 1980-talets barnbarnsboom kunde komma att upprepas. Det dröjde emellertid till 1993, då Madeleine efter elva år födde sitt andra barn, vårt yngsta barnbarn, Stella. Jag längtar tillbaka till 1980-talet och början av 1990-talet närhelst jag ser ett barn i någons armar. Jag längtar efter att få hålla en liten varelse på nytt. Fast hoppet tycks vara helt ute vid det här laget. Å andra sidan är mitt första barnbarn 26 år och vid den åldern hade jag redan tre barn!

Saknaden av mor- och farföräldrarna

Redan vid vårt första barnbarn Adams födelse bestämde jag att våra barnbarn skulle säga Nonna och Nonno till Anna och mig. Tilltalen som morfar, mormor, farfar och farmor förekommer inte i Italien. Där brukas endast nonno och nonna för far- eller morförälder. Ska man förtydliga att man är farfar så säger man *nonno paterno* och för

mormor säger man *nonna materna*. Eller också säger man far- eller morföräldrarnas namn, till exempel Nonno Peppino och Nonna Anna.

Man kan fråga sig varför jag ville bli kallad ”nonno” istället för farfar och morfar. Anna hade haft glädjen att få lära känna både sin farfar Carlo och sin mormor Lucia, som ni vet. Så Anna längtade inte precis efter att få höra ordet nonna från någons mun. Annat var det med mig. Beklagligt nog har jag inte haft glädjen av att någonsin få ropa nonna eller nonno. Alla mina mor- och farföräldrar dog långt innan jag föddes. En enda av dem har jag sett på foto och det är Nonna Benedetta, farmor. Jag har saknat dem hela mitt liv. Ju äldre jag blir desto starkare känns saknaden av all deras kärlek, som jag gått miste om.

Mina kära barnbarn blir stora

För något år sedan läste jag följande citat någonstans: ”Först när man säkert vet hur barnbarnen har utfallit, kan man bedöma om man uppfostrat sina barn rätt”. Den okände författaren upplyser oss däremot inte om hur gamla barnbarnen skall vara för att man skall kunna bedöma det. Jag tror mig veta att mina barnbarn nu är tillräckligt gamla och jag kan lugnt dra slutsatsen att barnbarnen ser ut att ”utfalla” mer än väl. Om vi sedan har lyckats med att uppfostra våra barn rätt, det överlåter jag åt andra att bedöma. Min och Nonnas önskan idag är att få se alla våra barnbarn växa fria från laster och bli välutbildade. Om vi sedan kunde få uppleva glädjen att få barnbarns barn, eller bli *bisnonno* eller *bisnonna* som det heter på italienska, innan vi för gott lämnar denna jord, vore rena lyckan!

Adam

Vårt första barnbarn, Adam, har hunnit bli 27 år. Efter studenten jobbade han några månader med att resa byggnadsställningar i pappa Michaels företag. Han har en fin sångröst och har sjungit för oss alltsedan barndomen. Det är inte ovanligt att man får se Adam uppträda, både privat och på fester, med gitarrackompanjemang, ett instrument som han lärde sig spela alldeles på egen hand redan i tonåren. Så nog är Adam försedd med Nonnos kvalifikationer när det gäller sång och musik vill jag lova. Adam är även mycket sportintresserad och har spelat fotboll så länge jag kan minnas.

Han trodde att den militära skolan skulle kunna ge honom något han kunde ha glädje av här i livet, så som den förste i familjen Cocozza, och den siste hoppas jag, gjorde han lumpen i femton långa månader på P 10 i Strängnäs. Numera är regementet nedlagt, och tack för det. Skrota hela försvaret och använd medlen till något mer konstruktivt och nyttigt för folket. Efter lumpen ville Adam läsa vidare. Ett tag tänkte han läsa psykologi, men till pappa Michaels glädje bestämde han sig till slut för att fördjupa sitt kunnande i byggbranschen och sökte därför till den bästa läroanstalten i landet och blev, till allas stora glädje, antagen till Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm. Efter en fem år lång utbildning utexaminerades civilingenjören Adam i december månad 2008. Hans gedigna utbildning har rört sig inom samhällsbyggnad med inriktning mot industriell ekonomi.

Den 26 maj 2009 erhöll så Adam sitt välförtjänta diplom vid en högtidlig ceremoni i det ståtliga Stadshuset i Stockholm. Hela Blå hallen var fullsatt av anhöriga och vänner till diplomanderna. Det började med att diplomanderna tågade in med fanborgen i spetsen och till tonerna av ”Bröllopsmarschen” ur ”En midsommarnattsdröm”. Den långa processionen gick längs med ”snäckgången”, som dess geniale skapare, arkitekten Ragnar Östberg döpte den till, men som vardagligt kallas altanen, och nedför trappan som nobelpristagarna brukar göra, varpå alla tog plats framför denna på framsatta stolar.

Efter ett kortare tal av KTH:s rektor Peter Gudmundson företog denne diplomutdelningen. Det var så många som uppemot 300 unga ingenjörer som skulle erhålla diplomet i respektive inriktning som arkitektur, lantmäteri, Adams samhällsbyggnad, väg- och vattenbyggnadsteknik, industriell ekonomi och så vidare. Jag blev inte lite imponerad när rektorn informerade oss om att i Kina och i Indien utexamineras årligen 700 000 respektive 500 000 ingenjörer. Inte att förundra sig över att det är dessa länder som det just nu går väldigt bra för. Jag blev djupt rörd när Adams namn ropades upp och mina glansiga ögon följde honom fram till rektorn för att ta emot sitt diplom. När alla hade fått utmärkelsen marscherade diplomanderna tillbaka samma väg och in till Gyllene salen, till tonerna av Hugo Alfvéns festspel Opus 25, dit alla övriga gäster fick vara med på ett glas mousserande vin och en stunds mingel. Vi avslutade dagen med en festmåltid på den i huset förlagda Stadshuskällaren med hela familjen närvarande. Hela vägen hem till Linköping satt jag och gladde mig åt att detta var bara början till alla diplomeringsdagar vi kommer att få vara med om framöver.

Några veckor dessförinnan hade jag och Adam tillbringat en härlig vecka tillsammans i både Kanton och Hong Kong. Eftersom Adam redan har börjat jobba hos pappa Michael i Stockholm och Hammarby Sjöstad där olika projekt är igång, bland annat ett stort projekt som skall bli hotell, företagslägenheter och bostadsrätter, ville han besöka Kantonmässan för att med egna ögon se vad Kina har att erbjuda när det gäller byggmaterial, olika slags inredningar och annat. Och visst fanns det en hel del att titta på, tyckte Adam. Av den anledningen fick även jag chansen att gå runt Kantonmässans första session, något som jag aldrig gjort tidigare. Även jag fann ett och annat, mest i form av badrumstillbehör och mindre verktyg. Mor hade nog rätt när hon påstod: ”Den som går omkring slickar sig om munnen medan den som sitter torkar ut”. Med det ville mor otvivelaktigt uppmuntra till flitighet. När Adam och jag gick runt påmindes jag om att jag var i samma ålder som han är nu när jag första gången besökte Kina och Kantonmässan 1966. Jag njöt verkligen att se hur självständigt och professionellt Adam hela tiden betedde sig på mässan. Jag försökte gång på gång att komma på hur jag själv betedde mig under mina första besök, men minnet hängde inte med.

Vi har saknat Adam oerhört mycket under dessa studieår och hoppas innerligt att han kommer tillbaka till sina nära och kära i Linköping så snart de pågående byggena

är klara och inte får för sig att bli kvar i huvudstaden. Men nu tycks hoppet vara helt ute. Adam hade under sina studieår på Tekniska högskolan träffat sin stora kärlek som han bott tillsammans med sedan dess. Dagen innan pappa Michael skulle fylla 50 år, den 17 oktober 2009, kom Adam och hans lilla Anna till Nonno och Nonna för att tala om att vi ska få ett barnbarnsbarn i april 2010. Min första tanke gick till Michael, vilken 50-årspresent! Sedan tänkte jag på barnbarnsboomen på åttiotalet och undrade om det kan upprepas med en barnbarnsbarnboom under 2010-talet? Det är Nonna och Nonnos allra högsta önskan.

Den 27 April 2010 då jag befann mig i Kanton mottog jag följande meddelande från Adam i min mobil: ”Du har fått ett MMS. Ämne: män gör män.”

Jag fattade direkt att lilla Anna hade fött en pojke. William Alexander hade kommit till världen. På grund av min okunnighet på området kunde jag inte ta fram bilden ur mobilen som Adam hade sänt mig på den lille Cocozza utan jag fick istället be honom ordna så att jag fick den via e-post till hotellet. Det första jag gjorde var att ringa upp Adam och Anna för att gratulera. Därefter fick nyblivna farfar Michael och farmor Catharina ett samtal och slutligen nyblivna bisnonna (”gammelfarmor”) Anna. På kvällen bjöd jag gästande vänner och kollegor – och personalen från den numera klassiska sjuttonde våningen på China Hotel – på champagne! Självfallet blev det av den lika klassiska Dom Pérignon.

Josephine

Barnbarn nummer tre, Josephine, blir 25 år om några månader. Hon har tydligen ärvt Nonnos intresse att se världen, för efter studenten jobbade hon nästan ett halvår i Nonnas affär Casa Mia i centrala Linköping för att tjäna ihop pengar till en långresa. Tillsammans med några väninnor gav hon sig iväg på en fyra månader lång utlandsresa, till länder som Sydafrika och Australien bland andra. Vid återkomsten flyttade hon hemifrån till en liten etta i Vasastan och började jobba i pappas företag Botrygg som receptionist. Hon är sportintresserad, som övriga i familjen. Hon har själv spelat handboll. Hösten 2006 började hon läsa turistanalys på Linköpings universitet. Det är uppenbart att hon vill syssla med något som tar henne ut i stora världen. I februari 2007 gav hon sig på nytt iväg till Australien för att läsa antropologi, politik, marknadsföring och turism i två terminer på universitetet La Trobe i Melbourne. Men nu tycks lilla Josephine ha kommit på andra tankar. Eller så har hon insett att pappa Michael behöver henne i företaget – för plötsligt bestämde hon sig våren 2008 för att fördjupa sina kunskaper i fastighetsbranschen istället. Hon har flyttat till Malmö där hon skall gå en treårig kurs i fastighetsföretagande på Malmö högskola. Ett bra och genomtänkt val, tycker jag. Kom ihåg, lilla gumman, att den som vill växa och utveckla sig kommer att möta motstånd. Fast jag är övertygad om att du kommer att klara dig fint här i livet så självständig, bestämd och flitig som du är. Lycka till kära du!

Daniela

Det fjärde i raden av våra barnbarn, Daniela, har hunnit bli 24 år. Till skillnad från våra andra barnbarn är Daniela född och uppvuxen i Stockholm. I stället för en vanlig skola valde Danielas föräldrar att låta henne läsa vid Kristofferskolan i Bromma, en så kallad Waldorfskola.

Denna typ av skola är uppkallad efter den pedagogik som grundades och utvecklades av Rudolf Steiner i Stuttgart där han startade en fri skola 1919 för arbetarbarnen vid tobaksfabriken Waldorf-Astoria. Waldorfskolorna vill ge en allsidig utbildning och lägger stor vikt vid individens helhetsutveckling där konstnärlig verksamhet har en stor plats. Daniela tog studenten på Kristofferskolan våren 2005 och det var ett mycket trevligt och ovanligt studentkalas vi fick vara med om. Festligheterna arrangerades i skolbyggnaden med alla gäster och studenter tillsammans. Det bjöds på en förträfflig internationell buffé, sång och uppträdanden. Roligast var det när alla lärare klev upp scenen och började sjunga, dansa och utföra sketcher. Det var en minnesvärd föreställning och nog märkte man av den ”allsidiga utbildningen”. Det vore någonting för våra vanliga skolor att ta efter.

Även Daniela har flyttat hemifrån. Alla tycks nuförtiden ha bråttom att flytta hemifrån. Annat var det på min tid. Då gjorde man det först när man hade gift sig, eller som i mitt fall, tvingad till det av ekonomiska skäl. Daniela har ärvt vissa egenskaper från sin Nonno Peppino. Hon är musikintresserad, spelar cello och slukar böcker. Hösten 2005 började hon studera konstvetenskap vid Stockholms universitet och läste därefter upp sina gymnasiebetyg. Hon går nu på juristlinjen vid samma universitet. Och jurister eller advokater behövs i den orättvisa värld vi lever i.

Rebecca

Vårt femte kära barnbarn, Rebecca, har fyllt 23 år. Hittills har jag inte sett några beröringspunkter med mina, Nonnos, intressen men jag skulle inte bli förvånad om jag inom en snar framtid skulle få se henne med en gitarr eller en bok i konsthistoria i händerna. I likhet med föräldrarna och syskonen är Rebecca mycket sportintresserad. Hon har spelat handboll under nästan hela sin tonårstid. Rebecca är mjuk och mycket barnvänlig – barn flockas kring henne. Efter studentexamen på Katedralskolan bestämde hon sig för att ligga lågt med studierna ett år och därför övertog hon Josephines jobb som receptionist i pappas firma och läste samtidigt upp sina betyg på KOMVUX. Under tiden ska Rebecca fundera på vad hon vill studera i fortsättningen. Lycka till lilla gumman med vad du än bestämmer dig för!

Under maj månad 2008 gav sig Rebecca, till allas förvåning, iväg till Italien och renässansstaden Florens för att bättra på sin italienska, sas det. Frågan är dock; varför hon valde just Florens och inte till exempel Perugia dit de flesta utländska ungdomarna söker sig för att lära sig italienska? Eller var det konsten som lockade förutom det italienska språket? Jag börjar bli övertygad om det sedan jag en dag fick ett sms från henne i vilket hon informerade mig om att hon var på väg att besöka det

Gamla palatset, *Palazzo Vecchio* – helt och hållet på egen hand. Fast besluten att lära sig språket ordentligt en gång för alla, reste Rebecca i början av februari 2009 till den eviga staden för en tre månader lång kurs. Återigen, tror jag, var det inte bara det italienska språket som lockade.

Nu börjar tydligen Nonnos egenskaper att träda fram även hos Rebecca. Vilken glädje! Bra vågat och vunnet, kära barn. Och glöm inte att lärdom är en skatt som kommer att följa sin ägare under hela livet och överallt, men kom ihåg att man också får lärdom genom erfarenheter förvärvade från det dagliga livet, som till exempel Nonno fått.

Sebastian

Den sjätte i raden av våra barnbarn är Sebastian som snart fyller 23 år. Han tog studenten på samma gymnasieskola som alla de andra utom Daniela. Sebastian har spelat fotboll så länge jag minns. En period var det framför allt bodybuilding som gällde. Han är en trevlig och respektfull pojke och mycket duktig i skolan. Dessutom är han den ende av våra barnbarn som tycker om dragspel, och han kan nästan spela ”Livet i Finnskogarna”. Piano däremot spelar han mycket bättre och på gehör. Även Sebastian funderar på vad han tänker bli i livet. Kanske får han för sig att bli läkare och föra sin pappa Maurizios familjetraditioner vidare. Själv har Sebastian talat om näringsfysiologi då och då. Vi får se … Oavsett vad du kommer att bestämma dig för, min käre Sebastian, så fyll din själ med kunskap, och oavsett vilka kläder du än bär kommer din personlighet alltid att framstå som elegant. Och kom ihåg vad Horatius sade: ”Styrka utan vishet stupar av sin egen tyngd!”

Så småningom kom även Sebastian på andra tankar. Under det sista gymnasieåret började han att intressera sig för ekonomi och sökte till Handelshögskolan. I mitten av juli 2008, mitt under vår semester i San Felice, fick han beskedet att han hade blivit antagen. Sebastian och alla vi andra gladdes oerhört åt det. Den dagen blev en riktig festdag må ni tro.

Simon

Lille Simon har hunnit bli 20 och till min stora glädje går han samhällsvetenskapliga programmet på Anders Ljungstedts gymnasieskola. Han är mycket sportintresserad och förtjust i alla slags bollar. Tidigare har han spelat fotboll fast det som gäller just nu är innebandy. Han spelar för närvarande i KFUM-laget i Linköping som ligger i division 1. Hans dröm är att få spela i superligan, alltså den före detta elitserien. Drömmar kan bli verklighet, käre Simon, om dessa följs av beslutsamhet, konsekvent handling och ihärdigt arbete. Någon av Nonnos kvalifikationer har vi inte sett hos honom heller ännu. Allt tar sin tid. Däremot är han mycket lik mig när jag var i hans ålder. Vilket jag gläds över. Simon har pratat om att han tänkte bli snickare, vilket han prövat på hos pappa Michael under ett par sommarlov. Och snickare behövs, annars får vi inga hus byggda. Ett tag ryktades det om att han efter studentexamen

tänkte läsa företagsekonomi och affärsjuridik vid samma skola. Klok som han är, Simon, har han nu definitivt gjort sitt val och bestämt sig för att läsa till civilekonom istället och har därför sökt till olika universitet. Han är mycket duktig i matematik vilket innebär att han onekligen kommer att bli en duktig ekonom och det behövs, om någonstans, i pappa Michaels expanderande byggföretag. Glöm aldrig, lille vännen, vad Seneca har sagt: ”Livet utan mål är ett luffarliv!”

Stella

Minstingen, vår lilla stjärna Stella, fyller snart 17 år. Hon går för närvarande första året på Folkungaskolans musikgymnsasium. Man kan inte annat än tro att hon skall bli skådespelerska eller sångstjärna, eller varför inte bådadera, så duktig som hon är. Vi har fått vara med om många föreställningar där hon uppträtt. Otaliga är även de tillfällen då vi har fått lyssna på Stella med musikklasserna. Vid Luciakonserten hösten 2005 i den fullsatta domkyrkan blev jag tårögd när Luciasången framfördes på originalspråket av 360 barn och ungdomar från mellan- och högstadiet.

Stella tycks ha ärvt både mamma Madeleines och Nonno Peppinos intresse för musik. Hon klinkar fram melodier på piano och är superduktig i gymnastik som hon tränat så länge jag kan minnas. I regi av Studieförbundets vuxenskola valdes hon och 28 andra ungdomar att medverka i musikalen Grease med flera föreställningar på Sagateatern i Linköping hösten 2006. Vilken föreställning, vilken glädje det var att se henne uppträda så skickligt och så naturligt. Hon är född till stjärna, tänkte jag hela tiden, men så heter hon ju också Stella, som betyder stjärna på italienska. ”Var inte rädd, min lilla stjärna, om du växer sakta, bli bara rädd för att stå still!”

Familjens bemärkelsedagar

Många minnesvärda födelsedagar har familjen firat hemma eller borta beroende på var vi befunnit oss vid tillfället eller beroende på festföremålets specifika önskningar. Det första kalaset, om än ett blygsamt sådant, jag drar mig till minnes är faktiskt då Madeleine fyllde 18 år, 1976. Om nu detta beror på att det var första gången vi firade ett myndigt barn eller om det beror på att vi upplevde den underbara staden Venedig för första gången, kan jag inte svara på.

På den tiden tillbringade vi vår sedvanliga julisemester i Italien och mestadels i San Biagio och de närliggande badorterna. Ingen av oss hade någonsin varit i Venedig, så vi bestämde oss för att fara dit. Vi åkte från byn tidigt en morgon och var framme i Venedig sent på kvällen. Eftersom man inte kan köra ända fram till staden parkerade vi bilen i ett bevakat parkeringshus och tog en taxibåt till Hotel Luna.

Gissa vad det första var som barnen ville företa sig? Ja, ni har gissat rätt – åka gondol. Redan då var priset för en gondoltur skyhögt och värre har det blivit med åren, men så bestäms priserna också av ett så kallat gondoljärkonsortium.

Venedig är vida känt för sitt glas. Därför tog vi båten in till Murano en dag, där vi även fick pröva på glasblåsning samtidigt som vi åkte på en riktig ”blåsning”. Vi blev erbjudna att besöka de enorma utställningslokalerna, utan köptvång sas det. Men medan vi vandrade runt blev vi mer eller mindre övertalade av en duktig guide eller rättare sagt säljare att köpa saker, som vi hade kunnat vara utan. Det blev en dyr rundvandring, konstaterade vi, när vi väl fått hem allt.

Vi fortsatte till ön Burano, känd för sina broderier. Här blev det inget handlat, eftersom jag direkt kunde konstatera att det mesta var broderat i Kina. Varpå vi fortsatte med båt till ön Torcello. Denna ö var länge en blomstrande koloni med palats, kyrkor och en befolkning som man tror översteg 20 000 invånare. Med Venedigs växande framfart och makt kom dock ön att långsamt förfalla.

Idag bebos den av ett 60-tal personer. Allt som blivit kvar av den en gång i tiden blomstrande Torcello är den utsökta bysantinska katedralen från 600-talet och minnet av en förfluten och ärofull tid. Katedralen, som är ett utmärkt exempel på

bysantinsk arkitektur, är dekorerad med otroligt vackra mosaikarbeten från 1200-talet. Här finns den enormt stora ”Yttersta Domen”, som upptar en hel vägg, och ”Madonnan med Jesusbarnet”, som räknas som en av Venedigs förnämsta mosaiker. Inte heller att förglömma är det sagolikt vackra bysantinska korskranket i marmor, smyckat med duvor, lejon och blommor. Varje gång vi är i Venedig besöker vi denna katedral för att återse dess underbara mosaiker.

Malariahärjningar och att kanalerna täpptes igen med sand påskyndade Torcellos förfall. Ett av de vattendrag som fortfarande är i bruk leder till katedralen och det kända värdshuset Locanda Cipriani. Här kan man verkligen uppleva atmosfären av forna tiders värdshus. Sommartid serveras man under dess synnerligen vackra pergola. Närhelst vi besökt Torcello har vi alltid ätit lunch här och kopplat av en stund. Deras *risotto alla pescatora* (”ris på fiskarens vis”), är Annas och min favoriträtt.

Madeleine blir myndig

Kvällen den 16 juli firade vi alltså Madeleine. Vi hade då ännu inte börjat fira våra födelsedagar på allvar för alla var så unga. Anna och jag var blott 37 år. Vi intog en vanlig enkel middag med påföljande tårta och champagne, dock inte den dyrare Dom Pérignon den gången, vill jag minnas. Kostsamma vanor synes infinna sig i takt med stigande ålder och möjligheter. Medan vi åt vår enkla måltid tänkte jag att jag var drygt ett år yngre än Madeleine när jag ensam gav mig iväg till Sverige. Samtidigt funderade jag över hur mina föräldrar kunde släppa iväg mig. Kanske mognade vi tidigare på den tiden med tanke på allt vi tvingats gå igenom. Hade Madeleine frågat om hon fick göra som jag, flytta till ett annat land, hade jag aldrig gått med på det.

Varje gång jag besöker Venedig och far genom *Canal Grande* (”Stora kanalen”) blir jag förstummad, överväldigad och får gåshud. Ingen annan stad i världen har något som tillnärmelsevis kan jämföras med denna unika ”vattenallé”. Canal Grande är fortfarande ”Den vackraste vägen i världen” som den franske Kung Karl VIII:s venetianske ambassadör uttryckte sig år 1495. Denna Venedigs pulsåder är nästan fyra kilometer lång och erbjuder den bästa vyn om man vill njuta av de magnifika palatsen som speglar sig i dess vatten. Så snart man gått på stadens ”linjebuss”, det vill säga passagerarbåten Vaporetto med nummer ett, som far avsiktligt långsamt, uppenbarar sig det ena palatset efter det andra på båda sidorna av kanalen. Det är sannerligen en fröjd för både ögat och själen. Hur kunde Oscar Wilde efter en gondolfärd genom kanalerna säga att han hade ”rest genom kloaker i relikvagn”?

Goethe var av helt annan uppfattning när han år 1786 skrev följande omdöme:

> *Allt det som omger mig är fullt av nobless, det är ett storslaget minnesmärke, inte över en härskare, utan över ett folk. Och även om dessa laguner så småningom fylls upp och det ur träsken stiger vedervärdig stank, om handeln förtvinar och republikens makt avtar, kommer likväl dess grandiosa struktur och dess karaktär aldrig för ett ögonblick att upphöra att synas vördnadsvärda.*

Goethe hade verkligen smak för de sköna tingen. När den framstående brittiske konst- ocj arkitekturskribenten John Ruskin, den kommande författaren till The Stones of Venice ("Venedigs stenar"), som är en hörnsten i hans författarskap och estetiska pedagogik, anländer till den efterlängtade lagunstaden i mitten av 1850-talet, glömmer han de alltför talrika desillusioner som Florens och Rom (märkligt nog) har givit honom. Han jublar:

> *Gud vare tack och lov för att jag är här! Den är städernas paradis, och en måne i stånd att få hälften av jordens vise att tappa förståndet slår med vita rena ljusknippen mot vattnet framför fönstret; och jag är lyckligare än jag någonsin har varit under dessa fem år, så lycklig som jag med all sannolikhet aldrig mer kommer att vara mer i mitt liv.*

Tyvärr kan vi inte få det bekräftat. En sagolik upplevelse infinner sig när jag sitter på piazza San Marco vid ett av utekaféerna och vänder blicken mot Markus urtjusiga katedral och det förnämliga Dogepalatset, medan jag lyssnar på ställets orkester och smuttar på en Bellini. Det känns som att befinna sig i en förtrollad värld. Dogepalatset, Republiken Venedigs maktcentrum, representerar höjdpunkten av den gotiska arkitekturen i staden, medan San Marcobasilikan vittnar om Venedigs ytterst nära band med den bysantinska världen. Det är en sublim blandning av bysantinsk stil, gotisk arkitektur och arkitektur från renässansen som majestätiskt reser sig i Markusplatsens fond. Dess inre glimmar av gyllene mosaiker, medan altarskåpet Pala d'Oro är översållat med 2 000 ädelstenar. Den orientaliska extravagans, som undan för undan ökade under sex sekler med mosaik, marmor och statyer, bidrog till att skapa den rätta miljön för Venedigs officiella ceremonier. Det var här i basilikan som dogen föreställdes för folket efter valet. Här togs även statsöverhuvuden, påvar, prinsar och sändebud emot liksom inte minst sjöfararna, som kom för att be om skydd innan de gav sig iväg till sjöss, och givetvis också bröderna Polo och den unge Marco.

Venedig har Sidenvägen att tacka för sin lycka. I början av 1200-talet, när Bysans var i full dekadans, började guldåldern för republiken Venedig. De venetianska handelsmännens vilja att bli rikare hade inga gränser. De hade ett avundsvärt läge för erövring av nya marknader och förmedlade varor mellan så gott som alla länder öster om Medelhavet, och Kina i synnerhet, och det rika västerlandet som var så glupskt på kryddor, siden, papper, porslin och dyrbara stenar. En mäktig flotta garanterade kontrollen av Medelhavet och ytterligare möjligheter gavs med handeln via karavanvägen som 600 år senare började kallas för Sidenvägen. Den mongoliska freden, som hade startats av Djingis khans avkomlingar, gjorde färden säkrare. Handeln fortsatte längs dessa vägar och här fraktades förmögenheter gömda i packningen på kamelers eller jakars ryggar.

En annan intressant institution vid torget är det ytterst eleganta Caffè Florian från 1700-talet, som jag alltid besöker för att dricka en espresso. Detta var länge förfat-

tarnas och konstnärernas möteslokal. Här har många kända författare suttit, bland andra Byron, Dickens och Proust. Jag brukar aldrig lämna Venedig utan att ha ätit lunch eller tagit en drink på Harrys Bar, känd av alla venetianare för sina cocktails, sina tunna skivor av marinerad oxfilé, *carpaccio*, och det amerikanska klientelet.

Den öppnade sina portar 1931 i Giuseppe Ciprianis regi men finansierades av en amerikan, en viss Harry från Boston, då han tyckte att Venedig behövde och förtjänade en bra bar. Många celebriteter har suttit här, bland dem Hemingway, som brukade gå hit efter en jaktrunda i lagunen. Det var också här som Bellinicocktailen skapades av Giuseppe Cipriani. För att blanda en riktig Bellini behövs ett mousserande vitt vin av märket Prosecco från Veneto, men vanlig champagne duger bra, tycker jag. Harrys Bar har sedermera skapat flera varianter: mimosa med apelsinsaft och Tiziano, namngivet efter den berömde venetianske målaren Tizian, med saften från röda vindruvor.

Anna hyllas

Vid sina stora högtidsdagar har Anna alltid velat resa bort tillsammans med familjen. Då hon fyllde 40 och 50 firade vi henne på Capri, medan hennes 60-årsdag firades i världsmetropolen New York. Vid båda tillfällena på Capri firade vi Anna på hennes favorithotell Quisisana och i New York på något av Marriotts många hotell, som jag inte minns namnet på. Samtliga tillställningar blev mycket lyckade. Vid 40-årskalaset 1979 var vi blott fem personer, större var inte vår familj då. Men tio år senare hade familjen utökats till 13 med två svärsöner, en svärdotter och fem underbara barnbarn, och 50-årsfirandet på Capri blev mycket lyckat. Då höll jag ett vackert och känslosamt hyllningstal till Anna som rörde alla, inte minst födelsedagsbarnet och talaren själva. Talet överlämnades till Anna som bevarat det och jag har fått tillåtelse att citera det.

Capri 7 augusti, 1989

Kära Anna!

Idag fyller du 50 år. Din önskan att få fira det med dina käraste här på Capri har gått i uppfyllelse.

Vi skulle kanske ha velat fira dig på ett annorlunda sätt, med mera pompa och ståt som det heter, men det fick vi inte göra.

För dig är familjen ditt allt, och en stor dag som denna vill du naturligtvis se den samlad kring dig. Ja, kära gumma, det är så mycket jag skulle vilja säga dig denna dag. Det sägs att bakom varje framgångsrik man finns en kvinna. Om jag nu, eller snarare vi, på något vis har lyckats här i livet, så är det uteslutande din förtjänst. Du har varit, och är alltjämt vår familjs stöttepelare, vår ledstjärna och en underbar livskamrat.

Vi är alla stolta över dig och dina egenskaper som jag skulle vilja karakterisera och sammanfatta i fyra ord: Trohet, klokhet, flitighet och vishet. Låt oss hoppas att våra barn och barnbarn finner i dig en källa till oändlig inspiration till gagn för deras vandring här i livet.

Tack för de underbara år vi har levt tillsammans. Ha förståelse och förlåt mig om jag inte alltid motsvarat dina önskningar, och låt oss hoppas och be att vi får leva tillsammans många, många år till.

Så var det Madeleines tur att hylla sin kära mor och det gjorde hon genom att läsa upp en vacker och personlig dikt som i likhet med mitt tal rörde oss alla till tårar.

När jag däremot skulle hålla tal i New York vid Annas 60-årsdag 1999 hade jag inte förberett mig alls. När det så var dags reste jag mig upp och det enda jag fick fram var: ”Kära Anna, anledningen till att jag emigrerade till Sverige var att skapa mig en bättre framtid och fann dig, min lycka.” Mer kunde jag inte få ur mig då känslorna tog överhanden och gråten var framme. Men vad kunde jag ha sagt mer utan att det skulle ha blivit en upprepning av talet i Capri tio år tidigare?

Annas 65-årsdag firade vi i Stockholm och dess vackra skärgård. Helene och Madeleine stod för programmet. Michael och hans familj hade ännu inte hunnit komma hem från semestern i Italien. Madeleine och hennes familj bodde hemma hos Helene, medan jag och födelsedagsbarnet blev bokade på det fashionabla Grand Hotel, Nordens *”Grand Old Lady”*. Det skapades av fransmannen Régis Cadier och öppnade sina dörrar i mitten av 1870-talet. Den förnämliga spegelsalen är onekligen Stockholms allra vackraste festsal. Sedan slutet av 1960-talet ägs hotellet av familjen Wallenberg och verkställande direktör sedan 1992 är Peter Wallenberg Jr. som redan under skolåren i början av 1970-talet pryade som smörgåsnisse i restaurangen. Till kvällens firande hade emellertid flickorna klokt nog bokat oss på det mera lämpliga och mindre strikta Ulriksdals Värdshus.

Dagen till ära gjorde vi en mycket uppskattad utflykt till natursköna Grindaön i vars värdshus vi hade fullt upp med att värja oss från de anfallande getingarna. Medan vi satt där och åt en god fiskrätt dök Clabbe af Geijerstam upp i sällskap med Niklas Strömstedt, Tomas Ledin och hans hustru Marie. Barnen sprang förstås upp och morsade på dem.

Vi upplevde alla ett minnesvärt veckoslut som väl kan jämställas med alla andra födelsedagsfiranden på Capri, Amalfikusten, i New York eller i London.

Vårt land är mycket vackrare än vad många inbillar sig.

När jag skriver detta har Anna hunnit fylla 70 år, vilket knappast märks på henne så pigg och aktiv som hon är. Som vanligt ville Anna fira högtidsdagen med sin kära familj så det blev ön Ischia (uttalas Iskia) utanför Neapelbukten som hon sedan en tid besökt regelbundet i sällskap med sin syster Elisa. För övriga familjen var besöket det allra första men sannerligen inte det sista. Ön är vida känd för sin skönhet och är på grund av sina varma källor och sitt milda klimat en välbesökt kurort.

Vistelsen varade i fyra dagar och med ett stillsamt firande, allt i enlighet med Annas önskemål. Problem uppstod emellertid när vi skulle hem till San Felice med de 70 vackra röda rosor som födelsedagsbarnet hade fått av sin livskamrat. Anna hade ingen tanke på att lämna kvar dem på hotellet. Det blev Simon som skyndade till hjälp: ”Jag behöver en ny resväska Nonna” sa han, och så var saken klar. Rosorna finns nu i San Felice och Simon fick en splitter ny resväska.

Man behöver inte fylla jämt

Eftersom mina båda döttrar fyller år under vårt sedvanliga semesterfirande i Italien i juli, har vi ofta firat flickorna samtidigt hemma i San Felice eller på andra intressanta orter. Några högtidsdagar kommer jag särskilt ihåg förstås, inte minst sommaren 1996 då Madeleine och Helene fyllde 38 och 34 och ville fira det på Amalfikusten söder om Neapel.

Michaels familj hade ännu inte anlänt till San Felice, så vi övriga for iväg i två bilar. Vi åkte till Cassino för att ta den numera klassiska solens motorväg, i riktning mot Neapel och anlände till Sorrento vid lunchdags. Staden som sträcker sig över Sorrentohalvön är berömd för sitt natursköna läge på sydsidan av Neapelbukten.

Här föddes senrenässansens största skald, Tarquato Tasso, i mitten av 1500-talet. Hans självbiografiskt färgade herdedrama *Aminta* var länge ett mönster för den pastorala dikten. Störst berömmelse nådde han med *Gerusalemme Liberata* (”Det befriade Jerusalem”). Den yttre ramen utgörs av korsriddarnas kamp om Jerusalem, som erövras sedan hjälten Rivaldo befriats från fångenskapen hos den sköna Armida. Verkets höjdpunkt är de sensuellt glödande scenerierna från Armidas förtrollande trädgård på en fjärran ö. Tassos splittrade gestalt blev centralfigur i Goethes drama Tarquato Tasso.

Amalfikusten

Så snart vi hade rundat kusten och kört vidare in på Amalfikusten började landskapet ändra karaktär. Ju längre in man körde utefter kusten desto vackrare visade den sig vara. Vi färdades genom ett fantastiskt och förtrollande landskap. De djupt inskurna kalkstensklipporna störtade brant ned i havet, måleriska byar hängde från bergsryggarna, medan havets och himlens färger skiftade i oändligt många nyanser. Det var en perfekt avvägning mellan berg och hav, himmel och jord. Denna 40 kilometer långa kustväg invigdes av Bourbonkungen Ferdinand II år 1853.

Fram till dess kunde man endast nå Amalfikusten sjövägen. Den första anhalten på denna fantastiska kust var fashionabla Positano, en mycket omtyckt och välbesökt ort med sitt måleriska stadslandskap och sin speciella charm. Uppbyggd på bergsterrasser och klängande utefter klipporna är Positano genomskuren av ett nät av gränder och trappor. Överallt finner man små eleganta butiker som skyltar med modevaror, delvis lokalt producerade, och som kan tillfredsställa alla förväntningar hos kosmopolitiska kunder. Byggnaderna är också karakteristiska, med breda balkonger, och

flera har kupoltak. Märkvärdigast bland dessa är majolikakupolen på kyrkan Santa Maria Assunta.
Vi hade i förväg bokat rum på det förnämliga hotellet *Le Sirenuse* (”Sjöjungfrurna”), på Positanokullen. Utspridda i klungor reser sig de kubformade husen i skiftande färger likt åskådare som står tätt intill varandra på en amfiteater. Det var en mycket klok och aristokratisk dam som kom på idén att göra ett hotell av dessa byggnader på sju olika plan, sammanbundna med labyrintiska korridorer och trappor i marmor. Hon har byggt till några terrasser och en swimmingpool med panoramautsikt och låtit inreda rummen i en mycket personlig stil. Efter det att vi hade gjort oss hemmastadda hyrde vi en mindre båt med skeppare, som inte bara styrde båten och berättade om det vi såg, utan även klämde i med en och annan neapolitansk sång. Turen längs kusten till Amalfi och åter var paradisisk.

Positanos lycka började i och med att kända författare, målare och musiker sökte sig hit. Utled och svårt plågad av värmen i Rom kom John Steinbeck hit 1952, tio år innan han tilldelades Nobelpriset i litteratur. I Harpers Bazaar skriver han bland annat: ”Om jag berättar om det kommer det en massa turister hit, och de kommer att göra tingeltangel av det, och sedan blir lokalbefolkningen turistsinnad – och adjöss med ditt smultronställe”. Men där hade Steinbeck delvis fel. Något av det han befarade har ändå faktiskt inträffat, då Positano vimlar av turister.

Följande morgon besökte vi den omtalade byn Ravello, en av de mest bedårande och pittoreska platserna vid denna kust. Tack vare dess otroliga läge på bergskammen med hänförande utsikt över kusten har här uppförts många lyxbyggen som speglar förmögna köpmäns välstånd och glans. Ravello domineras av en orientalisk stil, som vittnar om de täta kontakterna mellan lokala köpmän och Främre Orienten och som ger platsen en exotisk och originell prägel. Ett antal byggnader är väl värda att besöka, så det gjorde vi. Till exempel är Villa Rufolo, eller Rufolopalatset, ett unikt exempel på klassisk arkitektur kombinerad med siciliansk, arabisk och normandisk stil, och har en förtjusande park, innergård och terrass.

Tyvärr gavs ingen konsert till Richard Wagners ära i den vackra parken den dagen vi var där, vilket annars är brukligt under sommarmånaderna. *Nibelungenringens* skapare hyste en särskild kärlek till Ravello. När han en dag vandrade genom Villa Rufolos park lär han ha utbrustit: ”Äntligen har jag funnit den, Klinsors magiska trädgård!”. Hela den andra akten i hans *Parsifal* har inspirerats av mästarens besök i just Villa Rufolo. Det var i övrigt under en föreställning av *Tannhäuser* på La Scala i mitten av 1980-talet, som jag började uppskatta Wagners musik. Mark Twain hade alldeles rätt när han sade: ”Wagners musik är bättre än den låter.” Det är med musiken som med konsten eller själva livet, ju mer man fördjupar sig desto bredare blir fältet.

I Greta Garbos fotspår

Nästa besök av särskilt intresse för oss var Villa Cimbrione, där vår stora stjärna

Greta Garbo, ”den gudomliga” ofta var gäst. Även andra celebriteter har vistats här i kortare eller längre perioder, bland andra de brittiska premiärministrarna Antony Eden och Ramsay MacDonald, den brittiske utrikesministern Neville Chamberlain, den trådlösa telefonins (senare känd som radions) uppfinnare Guglielmo Marconi och maestro Leopold Stokowski. Vi promenerade genom den enorma parken som är fylld med mängder av statyer och små tempel. Till slut nådde vi utsiktsterrassen och framför oss uppenbarade sig den mest spektakulära vy jag någonsin sett, Amalfikusten i all sin prakt.

Det sista husbesöket för dagen blev Villa di Sangro, kung Viktor Emanuel III:s residens. Här vistades han till dess att Rom hade intagits av de allierade den 6 juni 1944. Dit kunde han återvända, dock inte för att åter bestiga den savojanska tronen utan för att abdikera till sonen Umbertos förmån. En annan celeber gäst var Jacqueline Kennedy, som bodde i villan året innan hennes make, Förenta staternas 35:e president, John F. Kennedy mördades.

Själen hade fått mer än nog denna fantastiska dag. Tiden rann iväg och vi höll nästan på att glömma bort huvudanledningen till att vi hade kommit till Amalfikusten. Vi for tillbaka till Positano i hög fart för att fira våra döttrar och vi avnjöt en utsökt middag på hotellets terrass. Det som förtrollade oss mest var dock den hänförande utsikten. Månen ovanför oss glänste i det skimrande havet nedanför, medan Positano lystes upp av tusen och åter tusen ljussken i fönster och på balkonger.

Sjörepublikernas drottning Amalfi

Tredje dagen gick färden vidare till Amalfi, drottningen bland Italiens antika sjörepubliker. Amalfi klänger sig fast vid väggarna av Lattaribergens utlöpare och är tätt inkilad i den smala så kallade *Valle dei Mulini* (”Kvarnarnas dal”), som egentligen är en djup ravin. Havet sköljer dess fot, eftersom havsnivån har stigit och dränkt den nedre delen av staden som har tvingats växa på ett begränsat stycke land. Det är därför som husen tränger sig så tätt inpå varandra och gator och trappor är så tätt inkilade mellan byggnaderna.

Denna omisskännliga anhopning av vitkalkade, tätt sammanpackade hus, som klättrar uppför bergssluttningen, domineras av den utsökt vackra katedralen, som reser sig majestätiskt på krönet av en magnifik trappa från stadens stortorg. Katedralen, i en blandning av romersk, arabisk och siciliansk stil med sin lysande sekvens av mångfärgade marmorelement, härskar över Amalfi som en obestridd länsherre och är tillägnad stadens skyddshelgon Sankt Andreas. En inskription i katedralen förtäljer att vår Heliga Birgitta stannade till här under sin sista resa till det Heliga landet under senare hälften av 1300-talet.

Vi pratar än idag i familjen om detta oförglömliga besök på den bedårande Amalfikusten. Hela den långa vägen tillbaka till San Felice satt jag och tänkte på när jag, inte ens fyllda 12 år, och i sällskap med mor och far, vandrade med dragspel på axeln längs hela Amalfikusten. Jag hade glömt att jag överhuvudtaget hade varit där. ”Vad

berodde detta på?" frågade jag mig gång på gång. Var det för att jag ännu inte lärt mig uppskatta sevärdheter och det vackra som naturen erbjuder? Jag tror att det faktiskt förhåller sig så. Förmågan till uppskattning mognar nog med åren och med erfarenheten.

Madeleine fyller 40

När Madeleine skulle fylla 40 år hade hon önskat sig att fira dagen i den heliga staden Rom. Vi tog in på Hotel Hassler, beläget vid toppen av Spanska trappan och ett stenkast från de mest exklusiva affärsgatorna, via Frattina och via Condotti. Hotellet är inrett med utsökt smak, servicen är tyst och varje detalj präglas av kvalitet. Det sägs att det här är ett hotell för de få lyckligt lottade som har råd att unna sig det och för de mycket lyckligt lottade som lyckas få ett rum här.

Varför vi blev insläppta hade vi ingen aning om, men råd hade vi eftersom vi fick en hög familjerabatt. Inredningen med antikviteter av oskattbart värde kombineras med behagliga färgtoner. Inget rum eller badrum är det andra likt. På högsta våningen finns det en utomordentligt elegant restaurang, där man ägnar lika mycket tid åt att beundra utsikten över staden som att njuta av maten.

Madeleines familj fick ett rum med balkong som vette mot Spanska trappan och Piazza di Spagna. Hotellet hade vederbörligen blivit informerat om vad som var på gång, så några minuter efter det att vi hade intagit våra rum uppenbarade sig husfrun med en tjusig bukett röda rosor och strax därefter en elegant klädd servitör med en flaska champagne. Vi skålade och grattade det överlyckliga födelsedagsbarnet samtidigt som vi njöt av den hänförande utsikten. Middagen intogs, som Madeleine önskat, på en av de otaliga restaurangerna på det förnämliga Piazza Navona. Då vi höll på som bäst dök vår servitör Massimo upp med ett litet dragspel och satte igång att spela och sjunga, så firandet blev mycket lyckat.

Vi vandrade naturligtvis, som vi alltid gör, runt de flesta sevärdheter närhelst vi är i Rom, som Colosseum, Trevifontänen, Pantheon, Capitoleum och så vidare. Vart man än går tycker jag mig alltid se Audrey Hepburn och Gregory Peck i folkvimlet och tänker på deras romantiska äventyr i filmen "Prinsessa på vift".

Samtidigt som vi firade Madeleine pågick den sedvanliga modevisningen på Spanska trappan och presentatören var ingen mindre än den välformade Sophia Loren. Av den anledningen stötte vi en dag på supermannekängen Naomi Campbell på vårt hotell och en annan dag skådespelaren Sylvester Stallone. Mest glada blev barnen och barnbarnen.

Helene fyller 40

Helenes 40-årsdag firade vi blygsamt i familjekretsen i San Felice, då hon hade bestämt sig för att ha ett kalas till hemma i Stockholm senare på hösten. Även denna högtidsdag kom att bli en utomordentligt trevlig tillställning. Vi fick möjlighet att träffa hennes nära och bästa vänner, kollegor och lärare från hennes högskola. Många

av dem hade vi aldrig mött tidigare och vi blev mycket glada över att stifta bekantskap med alla de trevliga människor som hon umgicks med.

Missade kalas

Michael, vår son, har naturligtvis också födelsedagar men tyvärr fyller han år i oktober då jag alltid, utan undantag, befinner mig i Kina. Utan att tänka mig för uteblev jag även då han fyllde 40, vilket jag ångrat bittert efteråt. Detta fick under inga omständigheter upprepas när han fyllde 50 år den 17 oktober 2009. Då fick kineserna sannerligen klara sig utan mig. Men det blev ändå ett besök, fast något försenat. Det blev ett riktigt stort kalas vi fick vara med om. Michael hyllades stort av både familjen, vänner och medarbetare. Det blev mycket musik och uppträdande, allt enligt födelsedagsbarnets önskemål. En stor överraskning för alla, inte minst för Michael, var när det uppe i åren komna Bonnkapälle dök upp och framförde ett potpurri av sånger med anknytning till familjen Cocozzas studentkalas 30 år tidigare. Det hölls otaliga tal, ett av dem hölls av hans far som hyllade honom för hans framgångar.

Mina födelsedagar

Mina bemärkelsedagar har jag, i motsats till Anna, alltid velat fira hemma med min familj och mina käraste vänner. Det första kalaset jag minns var 1969, när jag fyllde 30 år. Då bodde vi fortfarande på Gamla Tanneforsvägen. Om det berodde på att utrymmet var begränsat eller att vänskapskretsen inte var lika stor då som nu, så var i alla fall detta kalas blygsamt jämfört med vad de kommande skulle bli. De flesta av ett 30-tal gäster var släkt från Norrköping. Annat blev det 10 år senare, då vi hade hunnit göra oss hemmastadda i det nya huset på Duvkullen. Då var både lokalerna och vänkretsen betydligt större. I familjen däremot var vi fortfarande bara fem personer. 40-årsfirandet blev, med andra ord, ett betydligt större evenemang än det tidigare.

Jag fick många gåvor men den vackraste av dem alla var en dikt av min kära dotter Madeleine. Här följer ett urval av de vackra verserna:

”Kära Pappa, käre Far
många frågor, många svar
har vi tampats med som far och dotter,
en av våra livets lotter …

Du var tidigt en vandringens man,
vandrade Italien av och an
med dragspelet på din rygg
var din blick rätt skygg …

Ensam utan den minsta släkt
och med endast en klädedräkt

började din kamp med hårda tag
och av enastående slag …

Trots att hon ständigt dig banna
friade du till din lilla vackra Anna.
I henne fick du en livskamrat
som du med säkerhet visste inte var lat …

För oss har det varit stort värde,
allt det vi av din kamp lärde.
Du många tankar oss väckt.
Vad större kan jag säga,
än att du har vår respekt."

Tack än en gång, kära barn.

Ett superkalas

Det för såväl familjen som företaget så lyckosamma 1980-talet medförde att nästa firande, när jag fyllde 50 år, blev av en annan kaliber. Det superkalaset kommer jag aldrig att glömma. Som vanligt var det påhittiga Anna som stod för arrangemanget. Dagen började med att samtliga barn och barnbarn uppvaktade medan jag ännu låg kvar i sängen. Ögonen tårades när jag såg den långa skaran skrida fram mot mig med blommor och presenter sjungandes "Ja må han leva". Anna stod vid min sida, gråtfärdig av rörelse även hon. På eftermiddagen var det öppet hus för vänner och medarbetare. Ett oväntat och uppskattat besök var vänner från frimurarlogen med broder Anders Fahlman, dåvarande provinsialmästare och vår nuvarande stormästare, i spetsen.

På slaget klockan sex hörde jag en trumpet spela "Ja må han leva". I spetsen för en grupp gäster på väg upp för backen gick trumpetaren, medarbetaren Magnus Östryd. Jag gick dem till mötes och kramade alla förstås och så var festligheterna igång. Den lukulliska middagen som Anna noggrant förberett, lagades och serverades av ett sexmannateam från ett hotell i stan. Personalen leddes av våra yrkeskunniga grannar Mary och Björn Borg och de behövdes sannerligen, då drygt 80 gäster kom till middagen. Jag överraskades av att så många långväga gäster kom till festen, till exempel mina vänner och kunder Fritz Hansen med sin hustru Gerda och deras son Tore med hustru Vesla från Bergen i Norge. Mest glädjande och överraskande var att vännen Giorgos Diakoumakos och hans söta hustru Gina tog sig hit ända från Aten.

Av alla tal som hölls tyckte jag bäst om dikten som Madeleine framförde. Ju mer jag läser hennes vackra dikter, desto mer undrar jag om hon inte har valt fel yrke!

Min dotter Helene hyllade sin far med musik och sång. Det är väl så att vissa kan uttrycka sig i ord och andra i toner. Michael, som egentligen inte är så mycket

för varken det ena eller det andra, hyllade sin far genom sin blotta närvaro. Helene underhöll med pianomusik under hela middagen och kompade även allsången. Så var det dags för ännu en överraskning. Tre skickliga dragspelare dök upp från ingenstans och spelade mina favoritmelodier, bland dem ”Livet i Finnskogarna”. Alla gästerna visste att även födelsedagsbarnet trakterar detta instrument, så när handklaverarna avlägsnat sig höjdes röster om att det nu var min tur. I sann glädjeyra klämde jag i med La Paloma, ’O Sole Mio och avslutade med Livet i Finnskogarna. Jag tyckte att jag fick mer applåder än de tre proffsen!

Efter att vi hade avnjutit min favoriträtt på hemmaplan, Annas utsökta bandnudlar, pappardelle, och andra läckerheter, var det dags för dans. Eftersom vardagsrummet var fyllt med bord hade fiffiga Anna låtit sätta upp ett tält i trädgården, där ett tremannaband spelade dansmusik. Dock var det baren i huset, som gästerna trängde sig vid mer än på dansgolvet. Jag fick aldrig klart för mig om det var på grund av den söta barmästarinnan eller drinkarna som hon serverade. Vid tolvslaget var det dags för nästa överraskning. Ska det firas så ska det firas med dunder och brak, tänkte Anna, som hade ordnat med ett fyrverkeri som till allas förtjusning varade en bra stund.

Denna boks tillkomst väcks till liv

Tio år senare blev 60-årsfirandet också helt igenom lyckat, om än inte lika pompöst.

Denna gång tog barnbarnen, som hunnit bli sju till antalet, mig inte på sängen utan gratulerade mig under dagen. Under eftermiddagen hade vi öppet hus som jag upplevde mer händelserikt nu, eftersom det dök upp fler gratulanter än tidigare. Denna gång fick jag också ett kärt besök av ett gäng vänner från min Rotaryklubb med dåvarande presidenten Anna Lindgren i täten. Från frimurarna kom denna gången också några bröder, ledda av den älskade vännen Dan Ekenstierna.

Festligheterna tog fart när de 70 inbjudna gästerna anlände. Vi åt i stort sett samma delikatesser som förra gången, signerade av samma kära köksmästarinna. Det dansades i andra utrymmen i huset, då Anna inte hyrt något tält denna gång. Det visade sig klokt då de flesta gästerna, likt födelsedagsbarnet uppe i åren, föredrog allsång och dragspelsmusik framförd av jubilaren istället.

Av mina välmenande barn fick jag en oskriven tjock bok med följande dedikation:

Till vår Pappa, Nonno och Svärfar på 60-årsdagen

Den här gåvan från oss till
dig är egentligen en gåva
från dig till oss.

Vi ger dig presenten som
omfattar skrivandet och bok-
trycket. Du ger oss dina minnen
och din berättelse

Michael, Catharina, Adam, Josephine, Rebecca o Simon
Madeleine, Maurizio, Sebastian o Stella
Helene o Daniela

Min första tanke var ”oh, Herre Gud hur ska jag klara uppgiften?” Bokens framsida visade ett foto av mig, taget någon månad innan jag skulle emigrera till Sverige, och hade försetts med titeln ”Från San Biagio till Linköping – Mina minnen”.

Det var bara att sätta igång och försöka att minnas drygt 55 år av mitt liv. Jag hade klart för mig att det inte skulle bli en lätt uppgift. Idag är jag barnen oändligt tacksam att jag fick uppgiften, annars hade jag kanske aldrig kommit igång, trots att tanken att få berätta om mitt fantastiska och lyckliga liv hade funnits en längre tid.

Ännu ett kalas – fast mindre livat

Hösten 2004 fyllde jag 65 år. Jag hade inte tänkt mig att fira det på något speciellt sätt, förutom en familjemiddag i all enkelhet, men Anna och barnen var av annan uppfattning. ”Du skall ju resa till Fjärran Östern som brukligt strax efter att du har fyllt”, sade Madeleine. ”Och eftersom du brukar flyga via London har vi bestämt att vi skall fira dig där. Programmet tar jag hand om.”

Inför mina resor till Fjärran Östern, då jag i regel är borta fyra till sex veckor, är det alltid mycket att göra i firman. Vissa kunder har för vana att infinna sig i sista minuten i Linköping för att handla. Sista veckan före avresan hade varit ovanligt stressig. Dagen innan vi skulle flyga hade jag besök av inte mindre än tre olika kunder. Den sista, ett gäng på tre tuffa förhandlare, gick klockan tio på kvällen. Jag var totalt slut när jag kom hem, åt en bit mat och packade min resväska. Vid midnatt lade jag mig men hade svårt att sova, eftersom jag hade druckit ovanligt mycket kaffe under dagen och stressat för mycket, helt enkelt. Klockan halv fyra ringde väckarklockan. Vi skulle flyga från Nyköping klockan sju. Vi kom fram i god tid för incheckningen. Allt var frid och fröjd fram tills planet lyft. Anna och jag satt längst fram i kabinen. Efter en halv timme eller så började det att gå runt för mig, jag mådde illa och sade till slut till Anna: ”Jag mår inte bra och vill kräkas”. Sedan minns jag inget mer.

När jag kom till medvetande igen, cirka en halv timme innan vi skulle landa på Stansted, låg jag på golvet med en syrgasmask över ansiktet. Min dotter Madeleine satt på golvet bredvid mig och höll min ena hand och två, för mig helt främmande, kvinnor satt också bredvid. De frågade hur jag mådde, hur det kändes och jag svarade att jag kände mig bra. Då jag reste mig upp konstaterade jag att hela min familj såg förskräckt ut. Jag försökte lugna dem alla genom att tala om för dem att jag mådde bra. Flygplanets besättning ombesörjde att en ambulans fanns vid framkomsten för att köra mig till närmaste sjukhus – för alla eventualiteters skull.

Jag steg ut först, tillsammans med Madeleine, och in i ambulansen, som kört ända fram till flygplanets trappa. Jag blev så glad när vi konstaterade att blodtrycket var helt normalt. Ambulanspersonalen ville för säkerhets skull köra mig till närmaste

sjukhus för att ta flera prover. ”Det är inte aktuellt”, svarade jag, ”för jag mår alldeles utmärkt!” Därefter begav vi oss till ankomsthallen, där den övriga minst sagt oroliga familjen väntade. Jag fick syn på kvinnorna som hjälpt mig under min ”frånvaro” och gick fram för att krama och tacka dem. De visade sig vara sjuksköterskor från Växjö på väg till London för att titta på musikalen ”Mamma Mia”. Trots allt kom vi att uppleva tre fantastiska dagar i London.

Det planerade programmet fullföljs

Programmet hade arrangerats av Madeleine och var fullspäckat. Vi tog in på Hotel Marriott vid Park Lane. Första dagen ägnade sig familjen åt shopping. På kvällen skulle jag firas. Madeleine hade bokat bord på The Conservatory, en av Londons förnämligaste krogar inrymd i det minst lika förnämliga hotellet The Lanesborough. Det blev en i alla avseenden lyckad tillställning, trots allt. Vi blev förtjusta i stället, så Anna och jag tänkte att här skall vi bo nästa gång vi besöker London, men vi fick snällt tänka om när vi fick reda på priserna. Förutom att vi njöt av en läcker middag serverades vi av en utomordentligt trevlig italiensk servitör från Pontecorvo, staden som Jean Baptiste Bernadotte regerade över en tid. Det visade sig framåt kvällen att vi hade gemensamma bekanta i Italien. Det är sant det där att världen är liten ibland!

Dagen därpå var det dags för sightseeing med guide. London är fantastiskt med sin rikedom av monument och ståtliga byggnader i allehanda stilar och som minner om det forna imperiets ärofulla period. I London är ett besök på Harrods en självklarhet. I detta nobla varuhus pågick då en italiensk vecka. Många hallar var fullspäckade med italienska produkter av de finaste märken. Vad som tilldrog sig min uppmärksamhet mest var inte de fina Chiantivinerna, de otaliga sorterna prosciutto från både Parma och San Daniele eller de olika parmigiano reggianoostarna, utan en hall och en trappa som den stormrike ägaren till Harrods låtit dekorera helt i sitt lands forna faraoniska stil.

Det var verkligen en fröjd att vandra runt eller gå upp och ner för trappan och beundra skapelserna. Vid den nedersta delen av trappan hade man, trots drottningens protester, satt upp fotografier av prinsessan Diana och hennes siste pojkvän Doddy, son till El Fayed, ägaren till Harrods. Här visades även förlovningsringen som Doddy skulle ha skänkt Diana vid en middag på Ritz Hotel i Paris, som också ägs av hans far, kvällen innan de förolyckades vid den tragiska bilolyckan i en tunnel i Paris.

Lika nödvändigt som ett besök på Harrods, när man är i London, är att inta det klassiska eftermiddagsteet. Vi hade tur att få plats i den pampiga foajén, helt i art deco-stil, på det legendariska Hotel Claridge’s, där kungligheter, filmstjärnor och andra kändisar funnit sig tillrätta. Madeleine hade helst velat boka bord på Hotel Ritz men där var väntetiden, hör och häpna, fem månader. Så populär är denna företeelse i London!

En dag återstod på denna, ack så korta, men trots allt fantastiska resa. Och det bästa återstod denna lördag då Madeleine hade bokat in oss på Bennys och Björns

musikal ”Mamma Mia”. Vilken föreställning! Vi njöt av hjärtans lust, mest våra barn och Catharina, som har växt upp med Abba och deras underbara melodier. Det var en glädjens föreställning, som vi sent kommer att glömma.

Ett dystert avsked

Dagen därpå skulle vi skiljas då jag skulle resa vidare till Hongkong, och min kära familj hem till Sverige. Alla bad och manade mig ideligen att skjuta upp resan och istället följa med dem, med hänsyn till vad som hänt mig tre dagar innan. Då minibussen, som skulle köra familjen till flygplatsen, anlände punktligt klockan tio försäkrade jag dem ännu en gång att jag mådde alldeles utmärkt, och att de inte skulle oroa sig för mig.

Vi tog farväl och jag kramade dem en efter en. När turen kom till Anna, satte hon igång och storgrät. Jag var inte starkare, jag gjorde detsamma, allt medan barn och barnbarn tittade på. När jag sedan vände blicken mot dem som just skulle in i bussen hade alla tårar i ögonen. Det var en gripande stund. Jag stod där i valet och kvalet och tänkte: Ska jag verkligen låta dem ge sig av utan mig i det sorgsna tillstånd de befinner sig? Jag försökte lugna dem en sista gång, att jag mådde bra och lovade Anna att ringa varenda dag. Strax efter att de hade åkt beställde jag en taxi ut till Heathrow. Hela vägen dit och flera dagar framåt kunde jag inte tränga undan minnet av den gripande avskedsstunden och förebrådde mig själv för att jag inte hade rest hem med mina kära.

Mitt 70-årskalas

Den 23 september 2009 firade jag min 70-årsdag. För första gången firade vi med öppet hus istället för den sedvanliga middagen på kvällen. Det tyckte jag var bättre för jag fick umgås med gäster under hela dagen lång. Det kom 130 gäster från när och fjärran. Det besök jag kom att värdesätta mest var vännerna Peter Andersson med rara hustrun Lotta från Liseberg, Stefan Lundin med frun Monica från Valbo samt Inga-Lisa och sonen Mikael från Robetoy i Göteborg. Ett annat uppskattat besök var ett gäng bröder från frimurarelogen med broder Dan Ekenstierna i spetsen, ett från Rotaryklubben ledd av charterpresidenten och vännen David Lewis samt min Amnestygrupp representerad av Siv Sandberg. Linköpings kommun var också väl representerad med Borgmästarinnan Ann-Cathrine Hjerdt och hennes företrädare Eva Joelsson. Det vackraste blomsterarrangemanget kom från Gekås och vännen Torbjörn Bäck, det gladde mig oerhört mycket. All uppvaktning, alla blomsterarrangemang, presenter och allt annat inte att förglömma – men det som jag kom att sätta verkligt stort värde på, och som fick mig tårögd, var gåvan från min son Michael bestående av en donationsfond i mitt namn. Jag har lovat Michael att administrera den väl och att bygga på den. Än en gång tack för det, käre Michael. Genom din generösa gest kommer födelsedagsfirandet förhoppningsvis att bli ihågkommet för all framtid.

Två mer än stolta föräldrar poserar med sina älsklingar efter ett kyrkobesök sommaren 1966.

Vid Brennerpasset under vår första familjeresa till Italien 1967.

Under en pergola
i Axel Munthes skapelse
Villa San Michele
i Anacapri 1967.

… på samma plats
tolv år senare.

Trenne studentkalas.

Madeleine tar studenten 1977 …

Michael året efter …

… och Helene 1981.

»Att säga att du kan älska en person hela ditt liv är som att säga att ett ljus kommer att fortsätta att brinna så länge du lever«.

Men där hade Leo Tolstoj fullständigt fel!

Nice, vid Jacky och Ediths bröllop, 1984.

Vid Zi Teresa i Neapel 1974 (nedan).

Framför huset i San Biagio sommaren 1984 (ovan).

Vid en inomhusserenad hemma i Linköping 1979.

Vi njuter av en superb middag i Neapel på restaurangen Caruso som ligger på Hotel Vesuvios terass, medan vi lyssnar till romantiska neapolitanska sånger. Året är 2006.

På den underbara ön Korfu med det Egeiska havet i bakgrunden 1986.

Mitten t h: Företagets jubileumsresa 1986.

Inne i huset i San Biagio sommaren 1988.

Nonno med sina kära barnbarn

Adam 18 månader.

Josephine 1 år.

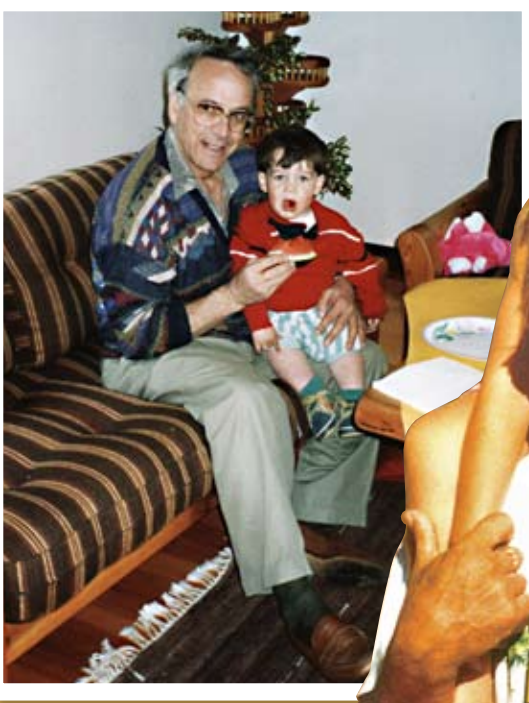

Daniela 1 år.

Sebastian nästan 1 år och Rebecca snart 2 år.
Nedan: Simon 18 månader och Stella 6 år.

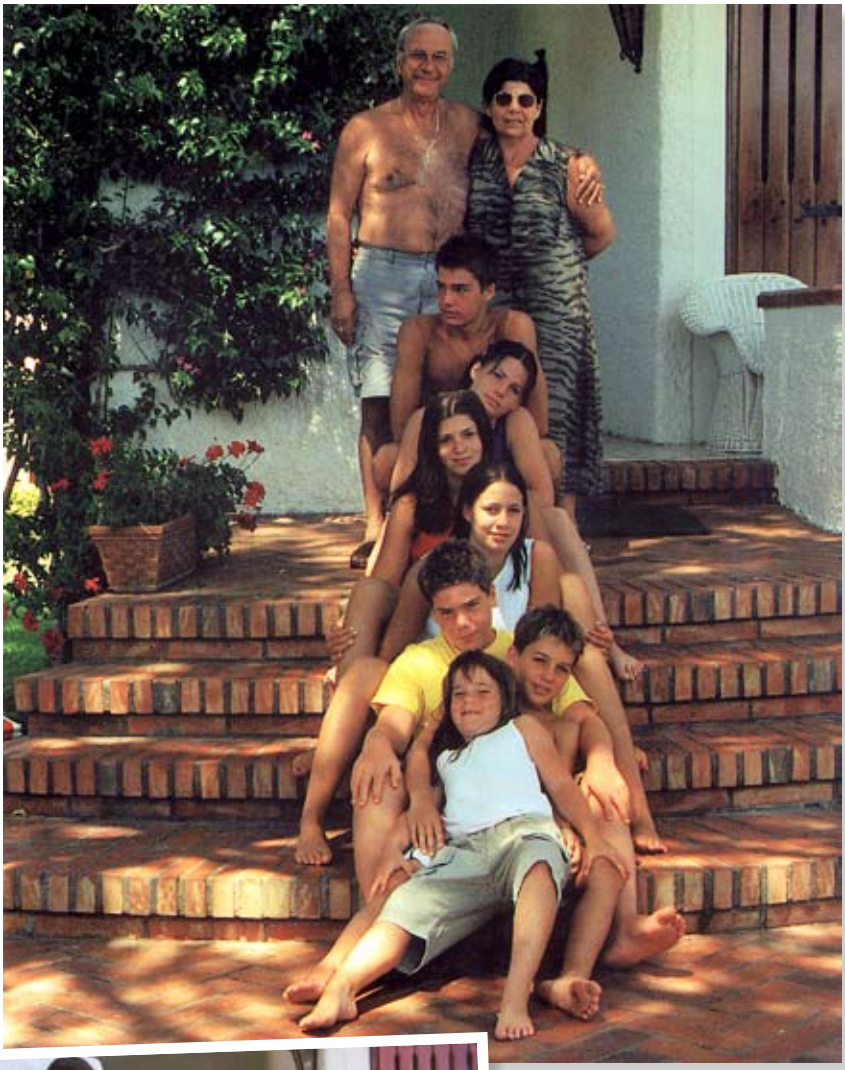
Midsommarglädje med Nonno ute på landet. Adam, Sebastian, Daniela, Josephine och Rebecca, 1989.

En sångstund innan tomten dyker upp. Julen 1995.

Nederst:
Dags för ett mellanmål, sommaren 1991. Lille Simon I kärran, Rebecca, Adam, Daniela, Josephine och Sebastian.

Stolta Nonno och Nonna vid ingången till vårt sommarparadis. Sommaren 1998.

Tio år senare. Adam hade ännu inte hunnit komma till San Felice.

På väg till Ponzaöarna
sommaren 1995.

En av våra många utflykter
till den eviga staden, 2001.

Ovan: Vid Ciceros grav
i Formia, 1988.

Vid ett besök på det
Arkeologiska museet
i Sperlonga.

Mina födelsedagsfiranden.
En blygsam 30-årsfest.

Mer händelserik 10 år senare.

Det stora femtioårs-kalaset 1989.

Madeleine fyller 30 år i San Felice. Första raden längst upp: Helene och Roberto med Daniela i famnen. Camilla och pappa Carlo Carinci samt Vincenzo Galasso. Mellersta raden: Michael och Catharina, jag och Anna, Maurizio med lille Sebastian, födelsedagsbarnet och Daniel Carinci. Nedersta raden: Förutom alla barn ser vi Silvana Carinci, Anna Galasso och Michelina Carinci.

Madeleine fyller 40 år. Hela familjen är samlad framför Fontana di Trevi. Michael hade ännu inte hunnit komma till Rom när fotot togs.

Madeleines 50-årsdag firades i husets trädgård i San Felice den 16 juli 2008.

Två stolta föräldrar och
en lycklig Medicine Doktor.

Anna fyller 50 år. Det vackra talet jag höll gör födelsedagsbarnet rört till tårar …

… men övergår raskt till full glädje när kyssen ges medan lille Adam tittar på.

Anna poserar med barnbarnen Adam, Rebecca, Sebastian, Josephine och Daniela.

Vi firar Annas 65-årsdag i Stockholm med bland annat en utsökt middag på Ulriksdals Värdshus. Michaels familj befinner sig fortfarande på semester i Italien.

Anna fyller 60 och firas i New York. Hela familjen är åter samlad utom Michael och Catharina som hade annat för sig hemma i Sverige.

Storbyggaren Michael i full mundering vid någon byggarbetsplats 2002.

Vi firar silverbröllop i Wien 1983. Anna och jag vid valskungen Johann Strauss den yngres monument i den blomstrande stadsparken.

Guldbröllop firas den 10 maj 2008.
Från vänster Sebastian, Helene, Daniela, Stella, Madeleine, Josephine, Catharina, Michael, Simon och Adam. Rebecca saknas då hon befann sig i Florens vid tidpunkten.

DEL 6

Mina resor som affärsman

INNEHÅLL

257 Jorden runt
263 Macao och Anders Ljungstedt
267 Portugal – fadons land
274 Taiwan – den fagra ön
279 Koreanska halvön
293 Thailand – leendets land
299 Filippinerna – musikernas land
304 Indonesien – vatten och land
310 Det avlånga landet Vietnam
319 Mongoliet – jurtornas land

Jorden runt

Nyfiken på livet och sugen på äventyr som jag alltid varit, bestämde jag mig hösten 1966 för att resa jorden runt. Viljan att komma vidare, se och lära så mycket som möjligt drev mig onekligen. Jag skulle ju ändå resa till Hongkong och Japan och för första gången till Kina, så varför flyga hem samma väg? Jag kunde ju flyga jorden runt för i stort sett samma reskostnader, och inte behövde det ta hela åttio dagar som för Phileas Fogg, hjälten i Jules Vernes roman. Trots Annas protester bestämde jag mig för att resa.

Första anhalten blev Hongkong efter den sedvanliga och mödosamma flygresan som då tog drygt 32 timmar med flera mellanlandningar och flygplansbyten. Flygtiden förkortades avsevärt i november 1967 då SAS invigde sin transasiatiska express, en ny öst-västlig genväg från Köpenhamn till Bangkok med mellanlandning i Tasjkent. En lång tid flög jag denna rutt, fram tills att den märkligt nog lades ned. Denna spikraka rutt kapade flygtiden mellan Skandinavien och Sydostasien med en tredjedel. Den gick högt över den gamla färdvägen för handel, det vill säga Sidenvägen, i en region som sett forskare som Sven Hedin, erövrare som Djingis kahn och Alexander den store samt handelsresande som Marco Polo. Passagerarna erbjöds storslagna flygvyer över legendariska Everest, Kaspiska havet och andra natursköna områden. Numera flyger man Linköping-Hongkong via Stockholm och Helsingfors på 13 timmar, väntetiderna inräknade. Vilken fantastisk utveckling det har varit!

När man flyger så ofta som jag gör, och i stort sett med samma flygbolag, lär man känna besättningarna. För några år sedan flög jag med Cathay Pacific från London till Hongkong, och under flygturen småpratade och skojade jag med besättningen som jag alltid gör mellan serveringarna och fram till ”sängdags”. Nio dagar senare återvände jag till London och träffade samma besättning. De var förvånade över att se mig så snart igen, så jag sa till dem: ”Det är för att ni är så trevliga. Ibland kan man inte välja vart man ska flyga, men man kan åtminstone välja besättning”. De skrattade glatt och lyckligt.

Hawaii

I Hongkong stannade jag en hel vecka för att besöka gamla och nya leverantörer. Därefter bar det iväg till Mittens rike, det vill säga till Kina. (Längre fram i boken berättar jag om mina äventyr i Kina.) Efter den något oroliga veckolånga vistelsen i Kanton, reste jag tillbaka till Hongkong för att flyga vidare till Japan. Jag hade inte besökt Japan sedan min första visit hösten 1964. Nu stannade jag i Tokyo bara ett par dagar och reste sedan vidare till städerna Nara, Nagoya och Kobe för att finna leverantörer av keramiska produkter, som de två sistnämda är, eller var, kända för.

Resan fortsatte enligt planerna till Hawaii, Förenta staternas femtionde stat. Jag gick ombord på planet på Tokyos gamla flygplats en lördagkväll. Efter en hel natts flygning landade jag i Honolulu samma lördag klockan åtta på morgonen. ”Vad nu då? tänkte jag. ”Har tiden stått stilla eller vad i herrans namn har hänt?” Det tog lång tid för mig, så grön som jag var, att fatta att någonstans mellan Japan och Hawaii går datumgränsen.

Av mina tre dagars vistelse minns jag en levande vulkan någonstans på öarna, stora saftiga köttbitar med ananas, hula-huladanser, massor av hawaiiansk folkmusik och Pearl Harbor förstås. Är man på Hawaii så måste man besöka Pearl Harbor.

Efter en kort mellanlandning i San Diego i Kalifornien gick resan vidare till Mexiko City. Förmodligen var det ren nyfikenhet, eller min kärlek till mexikansk musik, som avgjorde resmålet. Det blev mycket mariachimusik under de tre, fyra dagar jag vistades där. Hela staden vimlade av mariachimusikanter och för några pesos kunde de spela i timmar.

Mexico City

Tidigt en morgon anlände jag till Mexiko City. Då jag steg ur taxin framför mitt hotell fick jag syn på en jättestaty mitt på torget. ”Vem är det?” frågade jag chauffören. ”Det är Cristobal Colon, spanjoren som upptäckte Amerika”, svarade han. Trots drygt tjugo timmars flygning klickade det till i min trötta hjärna. Va, skulle en spanjor ha upptäckt Amerika?

Mexiko är som bekant helt spansktalande om man bortser från det tiotal miljoner som talar indianska språk. Eftersom Mexiko i forna dagar var en spansk koloni får man i skolan lära sig att Columbus var spanjor och hette Cristobal Colon. Stackars vilseförda spanjorer och mexikaner, de borde veta bättre! Cristoforo Colombo, som han hette i verkligheten, var italienare och född i Genua. Han var däremot i spanska kungahusets tjänst då han, en söndag i oktober 1492, på väg till Indien, upptäckte Amerika.

Även våra kära grannar norrmännen borde för den delen få sig en läxa i historia när de påstår att det var en viss Leif Eriksson som upptäckte Amerika redan på 1200-talet. Det må vara, men kom han någonsin tillbaka och talade om det för oss? Svaret är nej. Det gjorde däremot Columbus. Han och ingen annan ska äras för det.

En dag satt jag i hotellets lobby och bläddrade igenom några turistbroschyrer

medan jag njöt av en god Bloody Mary och såg en grupp gladlynta turister stiga på en buss. ”Vart ska de?” frågade jag portieren. ”Till pyramiderna så klart”, svarade han. ”Pyramiderna, men vi är väl ändå inte i Egypten?” ”Nej! Vet du inte att även Mexiko har pyramider, fast kanske inte så gamla som de egyptiska?”

Dagen efter satt jag i samma buss på väg till Tenochtitlán. Här låg i forna tider aztekernas huvudstad på vars ruiner Mexiko City byggdes. Här finner vi de berömda Solens och Månens pyramider, tillkomna under det första och tredje århundradet efter Kristus. Alltså är de bara fyra tusen år yngre än de egyptiska! Staden Tenochtitlán intogs år 1519 efter svåra strider av Mexikos erövrare, den spanske conquistadoren Hernando Cortez.

Hejdlösa tårar

På återresan från utflykten stannade vi för att äta lunch. På vägen till restaurangen mötte mina ögon en liten pojkes, en liten tiggarkrabat som satt vid vägkanten med utsträckta händer. Jag gav honom en slant. Plötsligt släppte alla fördämningar och jag brast i hejdlös gråt. För att inte göra bort mig alldeles lämnade jag mitt sällskap för att ge utlopp för mina känslor. Jag hyste ett oerhört starkt medlidande med den lille grabben och tänkte på min egen son Michael som jag inte hade sett på en hel månad. Jag saknade honom oändligt mycket.

Så snart jag var tillbaka på hotellet och mitt rum, formligen sprang jag fram till telefonen och ringde hem. Jag kände ett oerhört starkt behov av att tala med min son och att höra hans röst, liksom för att försäkra mig om att allt stod väl till med honom. Efter det kunde mina upprymda känslor dämpas något. Den lille krabatens sorgsna ögon och hans framsträckta små händer förblev däremot kvar i mitt sinne under resten av resan.

Som plåster på mina själsliga sår fick jag i alla fall samma dag skaka hand med självaste Vilda Västernhjälten John Wayne som bodde på samma hotell som jag. Förmodligen fanns han på plats för att spela in en av sina många cowboyfilmer. Synd att filmen i min kamera hade tagit slut vid pyramiderna.

En av dagarna, när jag promenerade genom staden, hörde jag tjusig mariachimusik spelas från ett närliggande torg. När jag nådde fram dit visade det sig att torget är namngivet efter frihetshjälten Giuseppe Garibaldi, min ungdomshjälte. Jag kom just då att tänka på den period när även vi barn i byn gick klädda i röda skjortor och röda tyger om halsen. Garibaldi var, som läsaren redan har fått veta, en av hjältarna bakom Italiens enande och han hade varit med och slagits för demokratin mot diktaturen i de nybildade latinamerikanska staterna. Därför kom han att kallas för *L'Eroe dei due mondi* (”De båda världarnas hjälte”).

Från Argentina tog han hem sin vackra hustru Anita till Italien. Hon kom att kämpa och dö vid hans sida. Själv föddes han i Nice som vid denna tid tillhörde konungariket Piemonte och Sardegna, föregångare till konungariket Italien. Året 1848 bröt revolutionen ut i Paris och över hela Europa gick en våg av frihetsrörelser som

även nådde Italien. Många frihetsvänner trodde nu att en ny tid hade börjat även för Italiens folk. Den nationella frihetsvågen drog Garibaldi till hans fädernesbygd för att kämpa för ett enat och oberoende Italien. Folket reste sig för att driva ut österrikarna och spanjorerna ur Italien. Alla önskade att få kämpa under hans fana. Ungefär så framställdes Garibaldi och hans hustru i samtida svensk och annan europeisk veckopress. De nationella befrielserörelsernas hjältar och hjältinnor var alltså beundrade även i Sverige. Fastän Sverige varken var ockuperat eller underställt något annat land nåddes svenskarna av Garibaldikulten. Man klädde sig i röda Garibaldiskjortor och svarta Garibaldihattar. Han betraktades som folkets man också i Sverige och man drog paralleller mellan honom och Engelbrekt.

Metropolen New York

I New York, som var nästa anhalt på min jordenruntresa, bodde jag hos en Linköpingsflicka vars jugoslaviske make hade en hög befattning på Chrysler. En kväll tog han med mig till Chryslers skyskrapa och härifrån kunde jag se New York ”by night”. Det var en högst ovanlig upplevelse att stå där och blicka ut över Manhattans alla upplysta skyskrapor och raka, livligt trafikerade gator. Det var synd att jag inte fick möjlighet att träffa självaste Lee Iacocca. Som italienskt invandrarbarn hade han ofta, liksom jag, kallats gipskatt. Det berättar han om i sin självbiografi. Till skillnad från mig hade han aldrig sett röken av en gipssäck och än mindre tillverkat några statyetter. 1970 blev han vd för Ford Motor Company. Hans stora skapelse kom att bli Ford Mustang, men han sparkades 1978 av Henry Ford. Därefter anställdes han av bekymmerstyngda Chrysler och kom att bli dess räddare.

Jag hann även med ett besök i den då högsta byggnaden i världen, Empire State Building, varifrån jag kunde blicka ut över Manhattan ”by day” för omväxlings skull.

Frihetsgudinnan

Man bör inte lämna New York utan att ha besökt dess symbol, Frihetsgudinnan. För min del har jag besökt henne varje gång jag varit i New York. Första gången var 1966 i sällskap med min jugoslaviske värd, andra gången med min son Michael 1981 och tredje och senaste gången 1999 i samband med Annas 60-årsfirande och då i sällskap med våra döttrar Madeleine och Helene och alla sju barnbarnen. Denna kolossalstaty, som symboliserar friheten, skapades av fransmannen Auguste Bartholdi, skänktes av franska folket till Förenta staterna och invigdes år 1886 på ön Bedloe i New Yorks hamn. Själva statyn, 46 meter hög, står på en 47 meter hög stensockel och är utförd i kopparplåt på ett järnskelett. Invändigt leder hissar och trappor upp till utsiktsplattformen och facklan som nattetid är elektriskt upplyst. Frihetsgudinnan var det första som miljontals immigranter såg då de överbefolkade fartygen anlöpte hamnen. För dem symboliserade hon kanske inte bara friheten i alla dess former som bland annat yttrande- och religionsfrihet, utan också hoppet om framtiden, hoppet om ett nytt och drägligare liv.

I parken vid kajen, där man köar för ombordstigning på båten till Frihetsgudinnan, hittar vi ingenjör John Ericssons byst. Som svensk ska man inte missa den, då den är en av de få utomlands som erinrar oss om våra stora landsmän. John Ericsson flyttade till Amerika 1839 efter att ha arbetat vid Göta kanalbygget och sedan under flera år i England. Han hade då uppfunnit en effektivare ångpanna och motroterande propellrar. För nordstatarna konstruerade han pansarfartyget Monitor, som bidrog till att de segrade i inbördeskriget. Under sina sista levnadsår arbetade han med solmaskinen, som fick värmetillförsel genom att solljus reflekterades mot en parabolisk spegel, och med en varmluftsmaskin. 1889 avled John Ericsson, en av Sveriges stora tekniska uppfinnare, även kallad teknikens Mozart.

Ellis Island

På vägen tillbaka från Frihetsgudinnan gör båten ett kort uppehåll vid den närliggande ön Ellis Island, som var mottagnings- och kontrollstation för immigrationen. Från 1892 och fram till 1954 passerade här inte mindre än tolv miljoner immigranter. Under andra världskriget kom ön att bli ett interneringsläger för tusentalet tyska, jugoslaviska och italienska medborgare. Under åren 1892 till 1924 passerade dagligen tusentals immigranter ”Porten till frihet”, det vill säga Ellis Island, av emigranterna kallad ”nålsögat”. Var och en fick genomgå en noggrann hälsokontroll för att därefter hamna i den långa kön av förväntansfulla nyanlända och sedan trängas uppför den branta trappan som ledde till det stora registreringsrummet. Över 100 miljoner amerikaner, 30 procent av landets befolkning, kan spåra sina förfäder till en man, kvinna eller ett barn, vars namn överfördes från ett ångfartygs passagerarlista till protokollförarens bok i detta registreringsrum.

Genom ett privat initiativ startades en kampanj med syfte att bevara ön. Det mest ambitiösa saneringsprojektet i Amerikas historia resulterade i att ön återfick sin forna glans. I september 1990 återöppnades Ellis Island, inte som kontrollstation för immigranter utan som ett imponerande immigrationsmuseum. Museet, som jag besökte i samband med Annas 60-årsfirande, tar årligen emot bortåt två miljoner besökare. Fem permanenta utställningshallar innehåller föremål och fotografier som dokumenterar Ellis Island och amerikansk immigrationshistoria. Museet inrymmer även *The American Immigrant Wall of Honor* (”Den amerikanska invandringens hedersmur”). Den upptar över 500 000 immigranters namn, som till exempel anarkisten Emma Goldman, pianisten Irving Berlin, gangsterbossen Lucky Luciano, uppfinnaren Igor Sigorsky, tenoren Enrico Caruso, filmskådespelaren Rodolfo Valentino och dragspelaren Pietro Deiro. Här finner vi också namnet Cocozza tre gånger. En av dem bär förnamnet Biagio och han var med all säkerhet en San Biagioson. Mest intressant för oss är emellertid förekomsten av drygt 13 000 Eriksson, nästan lika många Svensson och Johansson och nästan 10 000 Gustavsson. Jag letade förgäves efter Karl-Oskar och Kristina.

Metropolitan

En av anledningarna till varför jag besökte New York var att jag ville uppleva en föreställning på Metropolitan, operans tempel nummer två efter La Scala. Dessvärre var operan stängd för reparationer under mitt besök.

På Metropolitanoperan gjorde 30-åriga Enrico Caruso sin debut vid säsongsöppningen 1903–04. Av de 57 rollerna han gestaltade i 832 uppföranden under sin karriär gjordes de flesta just på Metropolitan. Det berättas att han befann sig i San Francisco vid den katastrofala jordbävningen 1906. Han lär då ha sagt att han aldrig mer skulle återkomma till en stad ”där en sådan oordning är tillåten”. Redan 1902 spelade Caruso in sina första grammofonskivor i Amerika, varefter grammofonindustrin sköt fart. Enrico Caruso betraktas än idag som den störste tenoren som någonsin funnits och blev på sin tid kallad ”Tenorernas konung”.

Jag hade varit borta i en månad och drabbades av hemlängtan. Affärerna hade i stort sett stått stilla under de här veckorna, men framför allt ville jag krama Anna och barnen. Under min bortavaro hade jag i alla fall knutit många flera intressanta affärskontakter i såväl Japan som Kina och Hongkong. En direkt följd av mitt Japanbesök var att jag utökade mitt skriv- och ritsortiment med ett stort urval av blyertspennor, suddgummin, färgpennor och ritblock. Hongkongbesöket medförde att jag vidgade mitt leksakssortiment rejält. Ordentlig skjuts på affärerna blev det emellertid efter mina första resor till Taiwan, Filippinerna och Sydkorea, i början av 1970-talet.

Macao och Anders Ljungstedt

Till Macao reste jag flitigt i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, inte, om ni tror det, för att spela på kasino som de flesta besökare gör, utan för att handla keramik. Macao-kineserna var väldigt duktiga att dekorera keramikföremål. De köpte halvfabrikat från Kina och exporterade färdiga produkter, som vaser och urnor. Vi köpte ganska många sådana produkter som vi sedan sålde vidare till auktionister, antikvitetshandlare och möbelaffärer.

I Macao vid Pärlflodens mynning hittade portugiserna en förtöjningsplats som blev Europas bas i Fjärran Östern tills ångkraftens herrar, britterna, etablerade sig i Hongkong 1841. Under lite mer än 150 år har Hongkong under brittiskt styre utvecklats till vad det är idag – en världsmetropol och ett av världens största finanscentrum – medan Macao i portugisernas händer inte utvecklats nämnvärt under det 450 år långa styret. ”Albert är så road av att jag har fått Hongkongön”, skrev drottning Victoria till kung Leopold av Belgien år 1841.

Medan hennes make prins Albert kunde skönja något positivt i förvärvandet, var dåvarande utrikesministern, och senare premiärministern, lord Palmerston av en annan uppfattning. Han kunde knappast ha förutsett Hongkongs otroliga utveckling då han i ett raseriutbrott skrev, ”en torftig ö, strängt taget utan ett enda hus”, till den för förvärvet ansvarige kaptenen Charles Elliot. Vad människor misstar sig!

Macaos befolkning upplevde en glansperiod på 1600- och 1700-talen tack vare att kineserna hade belagts med förbud att driva handel med japanerna, som kallades för tjuvaktiga dvärgar. Européerna, och inte bara portugiserna, drog stor nytta av detta förbud genom att agera mellanhand mellan de två folken. De köpte siden, te och porslin av kineserna och sedan seglade de ända till Nagasaki i Japan, där de sålde sina varor vidare till fantasipriser som betalades i silvertackor. Krönikor från den tiden berättar att en skicklig köpman kunde återvända till Europa som en stenrik man efter två lyckligt genomförda resor, så förmögen att vare sig han själv eller hans barn och barnbarn behövde arbeta mer.

”Asiens Las Vegas”

Under de senaste tjugo åren har Macao dock gjort en enorm framryckning och blivit vad marknaden skulle kalla ”Asiens Las Vegas”. Idag kallar ingen längre den tidigare portugisiska kolonin, med sina splitternya kasinon, enorma planer inom infrastrukturen och löftet om att mer är på väg, för ”en sömnig enklav”.

Förutom besök i de fem spelhusen som tillhör ett bolag med flera tusen anställda och vars två största aktieägare är mångmiljardärer från Hongkong, kan man satsa på häst- och hundkapplöpningar och ett tiotal lotterier. Mer än fem miljoner människor besöker Macao varje år. Det överväldigande flertalet är kineser från Hongkong där alla former av hasardspel är förbjudna. På grund av hasardspelet har det på senare tid skett en enorm ökning av brottsligheten i Macao. När spelarna inte längre har något att erbjuda de otaliga pantbankerna som håller öppet dygnet runt intill spelhusen, ställs sista hoppet till ”privatbankirerna”.

De är alltid villiga att låna ut pengar, ibland mot en ränta på 100 procent och som säkerhet tvingar de spelarna att lämna ifrån sig sina pass. Om skulden inte återbetalas hamnar spelaren i ett av stadens ”privata fängelser” tills någon släkting eller vän kommer från Hongkong för att lösa ut honom. På senare år har även antalet besökare från fastlandet ökat enormt. De kinesiska myndigheterna jobbar febrilt för att försöka stoppa alla kasinon som vuxit upp längs landets gränser, till vilka korrumperade tjänstemän söker sig för att spela bort olagliga inkomster från korruption och mutor. En rotarian, som jag nyligen träffade vid ett Rotarymöte i Macao, berättade att de riktiga storspelarna nuförtiden är nordkineser. De äger kanske en kolgruva och har i den rådande energibristen plötsligt blivit mångmiljonärer. Dock vågar kineserna inte röra spelverksamheten i Macao, för då skulle den före detta kolonins ekonomi rasa ihop.

Macao förblir en otrolig blandning av två olika kulturer, kinesisk och portugisisk, där den kinesiska dominerar. Sedan portugiserna ankrat här år 1557 och drivit iväg de inhemska piraterna, tillät Kina européerna att förvalta en bit mark och upplät plats för några få skepp. Kasinon är det stora dragplåstret och de flesta besökare är asiater. Cirka hälften av Macaos intäkter kommer från kasinoverksamheten som sysselsätter en fjärdedel av arbetsmarknaden. Prostitution är också en stor industri här. Mängder av flickor kommer över gränsen från Kina, och på senare tid också från Östeuropa och Ryssland. De söker kunder vid kasinon eller gör sig tillgängliga på de olika karaokeställena. Trots allt detta har den starka lokala maffian hållit låg profil sedan Kina övertog makten.

Men allt handlar inte om spel och sex. Macao har en egen identitet med obestridlig värme och charm. Över 400 år av latinsk påverkan har gett många intressanta historiska lämningar. Macao är en surrealistisk blandprodukt av portugisisk utsmyckad stil och kinesisk tradition. Här finns fina exempel på sekelgammal kolonial arkitektur, såsom den berömda fasaden på Sankt Paulskatedralen, en av de mest intressanta kyrkobyggnaderna i Östern och dessutom Macaos symbol. Den byggdes

i början av 1700-talet av från Japan utdrivna katoliker, men i början av 1800-talet ödelades den av en eldsvåda som bara skonade templets, av grå granit byggda, fasad. Denna fasad, som trotsat tyfonernas och stormarnas rasande anfall, och reser sig hög och imponerande över den omgivande staden, är av utomordentlig skönhet. Den har en rik stenornamentik där man bland avbildningar av helgon och bibliska motiv finner mången erinran från hednisk österländsk åskådning och inställning. En bred monumental stentrappa leder upp till katedralen. I forna tider brukade hemvändande sjöfarande vandra uppför denna trappa, på knä, för att sedan i templet frambära sitt tack till *Nossa Senhora do Mar*, som är portugisiska och betyder ”vår havsfru”, för lyckligt undgångna faror.

Macaos väl bevarade koloniala stadskärna, jämte katedralen, listades i UNESCO:s världsarvslista år 2005.

I december 1999 återgick Macao, med sin halva miljon invånare, till Kina. Det skedde två och ett halvt år efter att engelsmännen återlämnat kronkolonin Hongkong. ”Hongkong och Macao är två av historiens ouppklarade restfrågor”, har kineserna sagt sedan 1949. Deng Xiaoping ville att hans efterträdare skulle gå in i det tjugonde århundradet utan denna börda. Först tvingade han fram uppgörelsen om Hongkong, sedan den med Macao. Men innan Kina når en fullständig återförening måste frågan om Taiwan lösas.

Linköpingssonen Anders Ljungstedt

Vid ett av mina besök informerades jag av min leverantör om att det låg en känd svensk begravd på den gamla protestantiska kyrkogården. Jag blev genast intresserad och ville se vem denne person var, så vi gav oss iväg med detsamma. Väl framme stod jag plötsligt som förstummad framför en grav vars inskription på den vita marmorstenen översatt löd:

> *”Här ligger kvarlevorna av Anders Ljungstedt. Riddare av Vasaorden, lärd och människovän. Han föddes i Linköping den 23 mars 1759. Dog i Macao den 10 november 1835. Vården rest av en sörjande vän”.*

Jag blev väldigt nyfiken när jag såg var han var född, men kopplade just då inte ihop hans namn med Ljungstedtska skolan i Linköping. Däremot lovade jag mig själv att forska i saken när jag väl var hemma igen.

Anders Ljungstedt, en fattig pojke från Linköping, nådde stor framgång. Det använde han till alla delar för sämre lottade människors väl. Efter studier i Uppsala kom han till Ryssland som informator, varefter han tillbringade några år i Stockholm som rysk tolk och översättare i regeringskansliet. Han tog därefter anställning som förste assistent i Svenska Ostindiska Kompaniet och kom ombord på fartyget Drottningholm, som avseglade till Kanton år 1798. En vakans vid det svenska faktoriet i Kanton gav honom möjligheten att stanna där en tid som superkargör. Det innebar

att vara ett fartygs representant för lastens ägare med uppdrag att sälja lasten samt eventuellt köpa återfrakt. När Svenska Ostindiska Kompaniet upplöstes år 1813 flyttade han till det närliggande Macao, där han stannade resten av sitt liv.
I Macao etablerade Anders Ljungstedt ett handelskompani. Han utnämndes till svensk generalkonsul år 1820 och samtidigt förärades han Vasaorden av konung Karl XIV Johan. De sista tjugo åren av sitt liv författade han en bok om Macaos historia som publicerades 1832. En reviderad upplaga utkom ett år efter hans död och har erkänts som den första vetenskapliga studien av Macaos historia.

Ljungstedts historiska verk återutgavs på nytt i den engelska versionen år 1992 och fem år senare översattes den till kinesiska. Dessutom är en portugisisk version på väg. Linköpings store son har därmed återigen blivit en betydande person i Kina vilket jag konstaterat när jag fört honom på tal. En efterlängtad svensk utgåva i översättning av Kristian Holmgren, med titeln ”Anders Ljungstedt. Historia om Macao och Ostindiehandeln”, utkom 1999. Boken innehåller även en kortfattad, men högst intressant, biografi över Anders Ljungstedt, skriven av Harry Hellberg. Med denna utgåva har vi svenskar, och i synnerhet Ljungstedts kära gamla hembygd, fått möjligheten att ta del av hans liv och verk. Förtjänsten av att Ljungstedt åter kommit fram i rampljuset tillkommer i allt väsentligt hans sentida ämbetsbroder, generalkonsul Bengt Johansson, som därmed uträttat en kulturgärning av betydande mått.

Ljungstedt var född Andersson men bytte namn efter sin styvfar från Ljung. Han återvände aldrig till Sverige, men glömde aldrig sin fädernesbygd och dess fattiga ungdom. Därför donerade han långt före sin bortgång större delen av sin förmögenhet för att grunda den skola i Linköping som än idag bär hans namn. Anders Ljungstedts Gymnasium, populärt kallad Ljungstedtska eller Ljunkan, började sin verksamhet år 1824 och är idag en av landets största gymnasieskolor.

Portugal – fadons land

Ett land som jag verkligen saknar idag är Portugal, sjöfararnas och upptäcktsresornas land framför alla, med Ferdinand Magellan, Vasco da Gama, Henrik Sjöfararen, Bartolomeu Diaz med flera andra i spetsen. Jag brukade resa dit ett par gånger årligen under 1980- och 1990-talen, alltid i sällskap med min vän och kollega Jacky från Nice, eller någon annan från hans företag. Vi samarbetade med Francisco, en portugisisk agent, som tog oss runt. Vi betalade honom en liten provision på allt vi köpte.

På så sätt hade vi mycket god vägledning, för Francisco introducerade inte bara de bästa fabrikerna utan även de kulturella platser som var värda att se, bra hotell och restauranger – och förstås – de bästa fadoställena. I början av 1990-talet reste jag till Portugal åtskilliga gånger med vännerna Jan Syversen och Nina Heien från Norge. De köpte många produkter härifrån som jag fick leverera, bland annat mycket keramik. Men när Portugal kom med i EU höjdes standarden och priserna likaså. Hur det är idag vet jag inte, men då var Portugal det billigaste landet i Västeuropa att vistas i.

Portugal är ett möte mellan dåtid och nutid. Landet är en guldgruva med storslagen natur, oförfalskad kultur, gästfrihet och några av Europas mest spännande städer. Det moderna Portugal är fullt av kontraster mellan stad och land, mellan rik och fattig, mellan ung och gammal, mellan äldre bondekultur och storstädernas moderna puls. Medan medelklassen stormar fram framför allt i Lissabon och Porto, och kanske även i Coimbra, så verkar tiden ha stått stilla på många platser inne i landet. Portugal är ett litet land, cirka 90 000 kvadratkilometer, en femtedel av Sveriges yta. Landet är förhållandevis tätbefolkat med nästan 11 miljoner invånare, särskilt utmed kusterna där också de stora städerna och industrierna ligger. Motsatsen råder i de östra delarna av landet längs gränsen mot Spanien. Här finner man ett annat Portugal. Landskapsbilden är ”klassiskt sydiberisk” med skarpt avgränsade små vita byar, vida öppna slätter med får och annan boskap, korkeksskogar, vinfält och olivlundar.

Portugal, som en gång nedsättande kallades för Europas fattiggård, har tagit ett

stort tigersprång in i det 20:e århundradet. Från att ha varit en av Västeuropas sista diktaturer är det nu ett av de mest progressiva EU-länderna. Portugal har upplevt en tillväxt som långt överstiger de flesta andra EU-ländernas, men till priset, får man kanske tillägga, av ökad förorening, trafikkaos, stress, fetma och andra välfärdsproblem.

Man kan i början lätt få för sig att portugiserna är reserverade, men snart kommer man underfund med att de är Europas kanske mest gästfria, hövliga och hjälpsamma människor, och det oavsett om det gäller det hjärtliga folket av keltiskt ursprung i norr eller den mörkhyade befolkningen av morisk härkomst i söder. Vårt svenska duande är ett okänt fenomen här. Portugiserna har behållit sin formella umgängesform och ingen skulle få för sig att tilltala en främling eller äldre person med ett du. Bara till någon mycket god vän säger man du. Männen hälsar normalt med handskakning när de möts. Goda vänner omfamnar varandra och kvinnor utväxlar kindkyssar. Något att ta efter för oss stela svenskar kanske? I Portugal har man heller inte så bråttom. Man har tagit intryck av spanjorerna, och liksom dessa tar portugiserna det lugnt och låter mycket vänta till morgondagen.

Soppa både middag och kväll

När det gäller matkulturen kan man inte gärna beskylla portugisisk kokkonst för att vara för raffinerad. Den mat som serveras är välsmakande, rejäl, och billig. Och så avspeglar den landets gloriösa forntid som kolonialmakt med stänk av Afrika, Asien och Brasilien. Äventyrliga rätter med fisk och skaldjur hör ofta till några av de mest minnesrika upplevelserna. Förrätt behöver man sällan beställa, för på de flesta ställen serveras en lätt anrättning bestående av till exempel färskt bröd, oliver, ost och sardinpatéer medan man väntar på huvudrätten. Soppor förstår sig portugiserna på som få, tycker jag.

Deras nationalsoppa *caldo verde* (”grön buljong”), som består av potatis, finhackad kål eller grönkål med torkad och rökt fläskkorv, kunde jag äta till både lunch och middag. Fisk och skaldjur, stora humrar, jätteräkor och musslor och så deras bläckfisk och nationalrätten, den soltorkade kabeljon, *bacalhau*, äter portugiserna förmodligen 365 dagar om året. Oftast är portionerna rikliga och till rimliga priser. Deras *vinho verde* (”grönt vin”), passar förträffligt till dessa havets läckerheter.

Min första anhalt när jag reste till Portugal var alltid Lissabon. Staden ligger enastående vackert på kullarna vid floden Tejo, just där denna hejdar sig och bildar ett mäktigt innanhav inför mötet med Atlanten. De flesta slås av Lissabons tidlösa skönhet. Få huvudstäder i världen kan göra Lissabon rangen stridig som kanske världens vackraste. Denna huvudstad med slitna hus och branta kullerstensgator är med sina 830 000 invånare en fascinerande blandning av folklore från Portugals gamla kolonier. Den mest fascinerande av Lissabons många boulevarder är den 90 meter breda och 1,5 kilometer långa och trädkantade *Avenida da Liberdade* (”Frihetens aveny”). Det har alltid varit mig ett stort nöje att promenera längs hela denna imponerande paradgata.

Efter ett par dagars vistelse i huvudstaden, om inte keramikmässan pågick för då blev vistelsen längre, gav vi oss norrut mot Porto för att besöka keramikfabrikerna som var utspridda över så gott som hela landskapet. Första anhalten brukade bli staden Alcobaça, rik på kultur och keramikfabriker. Det enorma cistercienska klostret Santa Maria de Alcobaça är bland det största och rikaste i den kristna världen, kanske jämförbart med Montecassino. Cisterciensorden eller Bernardinorden, som den även kallas efter dess egentlige skapare, abboten Bernhard av Clairvaux, är en munkorden tillkommen genom en etisk och organisatorisk reform av Benediktinorden. (Till Sverige kom den i mitten av 1100-talet och flera kloster byggdes, bland dem Alvastra och Nydala, som vi idag bara ser ruiner av, tyvärr.)

Mittemot klostret låg en liten familjerestaurang där man fick världens godaste kycklinggryta. Den serverades alltid i en enarmad terrakottagryta som såg ut som en vattenkanna. Grytan var av exakt samma typ som min mor brukade använda när hon tillagade grönkål hemma vid den öppna spisen.

Obidos och Ramiros

I Alcobaçatrakten brukade vi stanna några dagar och tog alltid in på hotellet Pousada do Castelo i den pittoreska byn Obidos. Inte utan grund är denna by en av Portugals mest besökta. Alla som träder in genom den cirka 13 meter höga krenelerade muren runt byn känner sig som komna till en annan och charmerande del av världen. Denna lilla fästningsby, som idag finns med på UNESCO:s världsarvslista, anlades av morerna och blev senare utbyggd och förstärkt flera gånger, efter att kung Alfonso Henriques drivit araberna ur landet år 1148.

Man bör inte missa kyrkan Santa Maria som man når genom att passera byporten och sedan fortsätta längs huvudgatan fram till torget, där kyrkan ligger. Det mest intressanta i denna helgedom, tycker jag, är väggarna som är utsmyckade med otroligt vackra och utsökt dekorerade keramikplattor. Denna konstart, som portugiserna är ensamma om, kallas *azuleios* och man finner den överallt i landet – vackra inramade motiv, oftast i blått på vit botten.

Det luxuösa Pausadahotellet är en ombyggd borg. Sådana hotell finner man lite varstans i landet – gamla kloster eller slott har omvandlats till lyxhotell. Närhelst jag bott där har jag alltid ätit lunch i restaurangen uppe i borgtornet, varifrån man har en storslagen utsikt över de måleriska husen och det frodiga landskapet. Många nätter tillbringade vi på den muskulöse och skäggprydde Ramiros fadoställe i Obidos. Inte nog med att han såg till att vi fick en rejäl måltid med traktens delikatesser, utan det allra bästa var när han satte igång att sjunga fado. En låt som jag ännu minns mycket väl heter *Recordar é viver* (”Komma ihåg är att leva”). En gång fick jag med mig en signerad LP-skiva som jag ibland lyssnar på och då speciellt på denna underbara sång.

Inte långt från Alcobaça ligger byn Nazaré, Portugals mest berömda fiskeby, som bevarat en stor del av sin ursprungliga charm. Byn befolkas alltjämt av stolta fiskare och deras hårt arbetande fruar. Ett stort nöje var att se alla kvinnor som gick omkring

klädda i kortkort med upp till sju underkjolar, långa yllestrumpor som gömde benen och med till synes alltför små tofflor.

Vallfartsorten Fatima

Vi brukade alltid också besöka staden Fatima norr om Alcobaça. Anledningen var att i dess närhet fanns det rikligt med keramikfabriker, men framför allt för att som katoliker göra ett besök i dess världsberömda vallfartskyrka. Städerna Lourdes i södra Frankrike och Santiago de Compostela i nordvästra Spanien konkurrerar starkt med Fatima när det gäller heliga städer i den katolska världen. Vi har aldrig haft turen att vara där den 13 maj då tiotusentals troende vallfärdar dit där Den Heliga Jungfru Maria uppenbarade sig för tre herdebarn 1917, just den 13 maj. Ett år hade jag den omätliga glädjen att få skaka hand med en av dessa tre saliga varelser, nämligen Syster Lucia, då åttio år gammal och ännu vid full vigör.

Varje år beger sig cirka fyra miljoner pilgrimer till Fatima och många upplever ständigt mirakler i denna vår annars rationella tidsålder. Tron är minsann stark.

Katolik eller ej, det är en stark upplevelse att närvara vid en av de många dagliga mässorna, speciellt de som hålls utomhus på den jättelika platsen som kan rymma 300 000 människor.

Vi brukade också alltid stanna till några dagar i staden Coimbra. Här producerades en annan stil av keramik med annorlunda dekor, som vännerna Jan och Nina var speciellt intresserade av. Inspirerad av den intilliggande besjungna floden Mondegos har många diktare odödliggjort Coimbra som i århundraden har präglat kulturlivet och det andliga livet i Portugal. Poeternas texter förekommer ofta i Coimbras filosofiska och romantiska fadotexter. Stadens berömda och prestigefyllda universitet grundades 1290, ungefär samtidigt som Oxford och Cambridge, eller nästan 100 år efter Bolognas, det första universitetet i Europa jämte Sorbonne i Paris.

Barcelos och tuppen

Vi fortsatte sedan vidare mot norr till det andra stora keramikdistriktet, staden Barcelos och kringliggande orter. Eftersom vi inte handlade med portvin, tyvärr kanske man ska tillägga, brukade vi stanna i Portugals näst största stad Porto endast en natt. Porto har sin egen rytm och charm. Det är en dynamisk stad med en blandning av nytt och gammalt, rikt och fattigt, vilket gör den till en sann pärla. Dessa ”nordbor” verkar vara mer flitiga än sina landsmän i söder. Om detta beror på att det här bor ättlingar till kelter medan det i söder bor ättlingar till morer, låter jag vara osagt. Faktum är att Oportoborna påstår att: ”Coimbra sjunger, Braga (stad i norra Portugal som med sina trettio kyrkor och kloster är Portugals religiösa huvudstad) ber, Lissabon spelar smart och Porto arbetar”.

I Barcelos brukade vi stanna tre, fyra dagar och hade alltid fullt upp att göra, för i nästan vartenda hus i stadens omedelbara närhet fanns en keramikverkstad. Härifrån tog vi hem många produkter med Barcelos klassiska färgrika dekor, vars

tupp blivit Portugals nationalsymbol och turisternas favoritsouvenir. Barcelostuppen finns i olika material som trä, plast och keramik, men vi köpte uteslutande dem i keramik. Historien om Barcelostuppen, *Galo de Barcelos*, går tillbaka till medeltiden, då en pilgrim på väg till vallfartsorten Santiago de Compostela blev felaktigt dömd till hängning för en stöld som han inte hade begått. Som en sista önskan bad den fromme pilgrimen att få se domaren en sista gång. Den dömde dök upp mitt i domarens kvällsmat. Han föll på knä och bönföll sina båda älsklingshelgon, Den Heliga Jungfru Maria och Den Helige Johannes, varpå han sade till domaren att den grillade tuppen på hans tallrik skulle resa sig och gala som bevis på hans oskuld. Miraklet skedde och den oskyldige pilgrimen blev omgående frisläppt.

Den ljuvliga fadon

Detta lands underbara musikaliska uttrycksform, fadon, är det jag saknar mest. Dess texter är sentimentala och handlar om längtan, sorg och ödestro, medan den tolvsträngade gitarrens och den portugisiska varianten av mandolinens ackompanjemang kombinerar inflytanden från moriska, afrikanska och iberiska kulturer. Med tanke på musikens ofta sorgsna karaktär är beteckningen klagosång kanske lämpligare än fado, som betyder öde.

Det finns två typer av fado. Den ena, från Alfama och Mouraria, som är två stadsdelar i Lissabon, är personlig och full av känsla, medan den andra från Coimbra är mer filosofisk och präglad av denna universitetsstads akademiska traditioner. Sången *Coimbra* (”April i Portugal”) är typisk för denna senare sort. Temat för varje fado är vanligen kärleken, om än obesvarad. Vid framförandet, som ofta börjar sent på natten och håller på fram till småtimmarna, står sångaren, kallad *fadista*, svartklädd inför publiken med musikerna bakom sig. När en fadista sjunger lägrar sig en stillhet i lokalen och all servering upphör. Fadons älskare nära nog dyrkar den. Jag tillhör den kategorin.

I Lissabon har jag oftast besökt det välkända fadostället Bairro Alto. Plötsligt släcks ljuset i taket, bordens fladdrande stearinljus är nu ensamma om att lysa upp det låga rummet. Kyparna, som minuterna innan trängts livligt för att fylla det goda ”gröna vinet”, backar diskret ut från lokalen. Alla samtal vid borden tystnar och det verkar som om alla slutar att andas. På den lilla scenen är tre högryggade stolar framställda. In kommer två män och en högbarmad kvinna, alla klädda i svart. Utan ett ord sätter de sig.

Svagt och dämpat låter männen de första tonerna flyga iväg från gitarren och den överdimensionerade violan. Några sekunder senare mättas den varma sommarkvällen av en sorgsen men ljuvlig kvinnostämma som får mig och alla andra gäster att glömma tid och rum. Turisterna utmärker sig snart med sin okunnighet om denna konstart, men många av gästerna känner igen det klagande omkvädet och liksom jag nynnar med i sordin. Den melankoliska fadosången griper oss och vi svävar iväg. Utan att förstå sångens ord om olycklig kärlek, längtan, jämmer och brutna löften låter vi oss lyftas upp under Lissabons mörka natthimmel.

Alla som reser till Portugal bör unna sig en eller flera kvällar med den portugisiska folkvisekonst som fadon är.

Fadons kejsarinna

Amália Rodrigues, eller Amália som hon kort och gott kallades, var en mycket vacker kvinna. Hon blev känd som fadons ambassadris för att hon spred Portugals sorgsna och oförglömliga folkmusik från Lissabons tavernor till världsscenerna. Hennes tolkningar av fadon lät världen se en glimt av den portugisiska karaktärens djup, och Amália betraktades alltid som genrens budbärare. ”Jag sjunger inte fado – fadon sjunger i mig”, sa hon.

Amália föddes i Lissabon 1920 och i tonåren blev hon berömd genom att sjunga i skeppsdockorna i hamnkvarteret Alcantara, där hon sålde frukt med sin mor och sin syster. När hon började framträda på en fadoklubb i Lissabon 1939, slog hennes karriär ut i blom och ledde till roller i portugisiska teater- och filmproduktioner. Efter nejlikerevolutionen 1974, då en vänsterorienterad militärkupp gjorde slut på ett halvsekels högerinriktade diktatur, anklagades Amália för att sympatisera med den avpolletterade fascistregimen.

Hon blev uppskakad av rykten om att hon motsatte sig den nya regimen och fick vårdas på sjukhus för depression. För att bevisa dessa ryktens grundlöshet spelade hon in en version av *Grandola Vila Morena*, sången som symboliserade revolutionen. Senare belönades hon med landets förnämsta hedersbetygelse, Sankt Jakobsordens Storkors. Försämrad hälsa under 1980-talet fick henne att lämna offentligheten och hon avled 1999.

I inget annat land, mig veterligt, spelas så mycket folkmusik som i Portugal. Nästan varenda liten by har sin egen grupp folkmusiker och dansare, underbara att lyssna på och minst lika tjusiga att titta på. Den fascinerande Amália och många folkmusikgrupper är väl representerade bland mina kassetter och cd-skivor.

Under en tid viskades det om en relation mellan Amália och den siste italienska monarken Umberto II, kung i en månad 1946, innan Italien blev republik. Han levde i exil i Portugal långt borta från hustrun, som bodde i Schweiz. Han sågs ofta vid ett bord i de lokaler där Amália uppträdde. Umberto gick dit för att höra henne sjunga fado. Han applåderade, reste sig för att hylla henne och skickade henne fång av rosor. Förmodligen förenades de av nostalgiska känslor. Snabbt förgick dock denna kortvariga förälskelse, om det någonsin varit någon.

I och med Italienska Republikens grundande den 2 juni 1948, tillika Italiens nationaldag, landsförvisades den ”oskyldige” Umberto efter att ha regerat en månad. Därför kom han också att kallas för Majmånadens kung. Fadern hade tvingats abdikera och med sin drottning begett sig till Egypten där de togs emot av kung Faruq. Vid sin död kom Viktor Emanuel III även att begravas där. På grund av sitt samarbete med fascismen fick han inte sin sista viloplats i Pantheon i Rom som fadern Umberto I och farfadern Viktor Emanuel II.

I den nya grundlagen förbjöds, felaktigt nog tycker jag, monarkin och samtliga manliga arvingar att sätta sin fot i republiken. Först nyligen har lagen ändrats så att Umbertos son Viktor Emanuel tillåtits att återse det land, som han lämnade blott fem år gammal. Umberto däremot fick aldrig återse sitt älskade land och dog i exil i Portugal i mitten av 1970-talet. Känner jag italienska politiker rätt så kommer de i en snar framtid att tillåta att även Viktor Emanuel III:s och Umberto II:s kvarlevor flyttas till Italien och Pantheon. Det vore rättvist.

Att Viktor Emanuel III tvingades abdikera och lämna landet på grund av sitt nära samarbete med den fascistiska regimen kan man förstå, även om de flesta italienare är överens om att kungen inte hade något val. Men att skicka den oskyldige Umberto i exil var en nog så grym handling.

Jag hoppas få återvända till Portugal i en snar framtid, kanske inte som handelsman utan som en vanlig besökare för att återuppleva den oförglömliga gamla goda tiden med underbara människor, utsökt och genuin mat, mycket folkmusik och så det allra bästa, fadon.

Taiwan – den fagra ön

Den smaragdgröna ön, som ligger bara 160 kilometer utanför det kinesiska fastlandet, för en orolig existens, betänkligt ställd i skuggan av sin mäktiga och obevekliga granne. Taiwan är ett modigt och fredligt land, men tyvärr invecklat i ett av de mest tvistiga dilemman som finns i öst.

Taiwan har i tusentals år varit en avkrok som ursprungligen befolkats av sjöfarare från Stilla havets öar och folk från den ögrupp som idag bildar Filippinerna, Malaysia och Indonesien. När portugiserna kastade ankar där år 1517 eller 1544 och döpte den till *Ilha Formosa* (”Fager ö”), började kineserna från andra sidan sundet och provinsen Fujian att kolonisera ön. Under följande sekler kom Kina, Spanien, Holland och Japan att här leka ”hela havet stormar”. Fastän portugiserna återupptäckte ön fick de aldrig för sig att kolonisera den. Det gjorde däremot holländarna, i augusti 1624. De höll sig kvar drygt 40 år – tills Zheng Chenggong drev ut dem efter sin seger år 1662, varpå ön kom att återgå till det land den tillhör – Kina.

Ön var annars känd av kineserna sedan första århundradet f.Kr. och från 230 e.Kr landsteg där flera expeditioner. Vid andra världskrigets slut bestämde det då nybildade FN att Taiwan skulle återlämnas till Kina. Men innan detta hann ske vann kommunisterna det blodiga inbördeskriget på fastlandet, och nationalisterna, ledda av Chiang Kai-shek, flydde till Taiwan. Båda parter slog sig ned för att planera den andres undergång.

Tvisten pågick så smått under decennier. De två regeringarna valde olika vägar för att utvecklas till två olika självständiga enheter. Till Kinas stora förtret gick det mycket bra för Taiwan, där ekonomin blomstrade. Sedan 1950, då Taiwan tog hand om sina egna angelägenheter, har man haft en tillväxt på i genomsnitt nio procent varje år och därmed säkerställt en utveckling som en av fyra ”tigerekonomier” vid sidan om Hongkong, Singapore och Sydkorea. Trots osäkerheten på den asiatiska finansiella arenan under senare delen av 1990-talet har Taiwan förblivit finansiellt starkt och en stor tillverkningsregion. Men nu blomstrar även Kina, och ironiskt nog verkar det största hotet idag från andra sidan sundet vara billig och outtröttlig arbetskraft snarare än hotfulla robotattacker.

För närvarande är Taiwans internationella status en gråzon. Det är ett diplomatiskt ingenmansland och kan bäst beskrivas som ett politiskt obundet icke officiellt land. Taiwan har inte förklarat sig självständigt. Pekings inställning – som inte är förhandlingsbar – är att Taiwan är en avfällingsprovins och att en återförening är ofrånkomlig. Inget land kan upprätthålla officiella diplomatiska förbindelser med både Taipei och Peking. För taiwaneserna har det varit en lång diplomatisk marsch in i glömskan. Ställda inför valet är det nu endast en handfull länder som erkänner Taiwan, de flesta av dem är mottagarländer från tredje världen i behov av hjälp. För övrigt innehade Taiwan den kinesiska platsen vid FN ända till 1971 då den mycket riktigt ersattes med Kina.

Trots den diplomatiska nedförsbacken blomstrar Taiwan. Huvudstaden Taipei uppvisar en gränslös entreprenörskraft. Det är en metropol med tre miljoner människor, välkänd för sin ström av kryssande mopeder och motorcyklar och för sin fula arkitektur. De flesta besökare är, liksom jag, här i affärer, men ser man sig omkring hittar man numera ett och annat imponerande monument, bra mat och ovanligt vänliga invånare som vårdar sina traditioner.

Sedan Ma Ying-Jiu tillträdde som president i Taiwan den 20 maj 2008 har spänningarna över Taiwansundet glädjande nog lättat något. Kontakterna mellan de halvofficiella organen på båda sidor om sundet återupptogs då parterna träffades drygt 3 veckor senare samma år.

Ett konkret resultat av den nya situationen är att det sedan 2009 finns inte mindre än 36 reguljära flygningar per vecka mellan Shanghai och Taipei. År 2006 började man med charterflyg i samband med de traditionella kinesiska högtiderna, men nu har det alltså skett en påtaglig ökning av turerna. Den som tidigare åkte vanligt flyg mellan Kina och Taiwan måste mellanlanda i Hongkong.

Sedan den 19 juni 2008 är det även tillåtet för både kineser och taiwaneser att resa med båt mellan provinsen Fujians tre hamnar Xiamen, Quanzhou och Fuzhou till öarna Kinmen och Matsu som, trots att de ligger nära Fujians kust, båda lyder under Taiwan. Tidigare kunde bara öarnas invånare och taiwanesiska affärsmän och deras närstående i Fujian använda denna möjlighet.

En månad senare ökades också antalet visum till besökare från Kina till 3 000 per dag, vilket man från Taiwans sida hoppas ska gynna turistnäringen på ön.

Talet för taiwanesiska investeringar på Kinas börser har också höjts och utländska fonder, uppbackade av kapital från Kina, får nu också investera på börsen i Taiwan.

På den militära fronten, däremot, fortsätter uppbyggnaden och Kina har nu över 1 300 missiler vid kusten – riktade mot Taiwan.

Duktiga leverantörer

Efter mitt första affärsbesök i Taiwan 1971 kunde jag utöka mitt sortiment med olika keramiska produkter, träredskap för köket och små möbler. På den tiden gick det inte att resa till Taiwan och Kina på samma pass. Man fick se till att ha ett extra, utfärdat

på konsulatet i Hongkong. Taiwan kom att bli den marknad som vi importerade mest ifrån under en 15-års period under 1970- och 1980-talen. Japaniseringen av ön är ganska märkbar. Taiwan tillhörde ”Den Uppgående Solens Imperium”, Japan, från 1895 till 1945.

Taiwaneserna var och är ett hårt arbetande folk, duktiga på att ta fram nya produkter. De var och är dessutom mycket trendiga i sitt nyskapande. Vilken strykande åtgång var det inte till exempel av Rubiks kub i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet? Ett år sålde vi över 200 000 exemplar, ett rekord i antal i firmans historia. Det var tider det! Taiwanesernas roll har numera övertagits av kineserna, fastän de är något mindre trendiga än sina föregångare, än så länge, ska man kanske tillägga. Idag besöker jag inte Taiwan så ofta eftersom vi inte längre köper så mycket därifrån.

Mitt kära Ritz hotell

Sedan Taipei Ritz Hotel öppnade sina dörrar på 1980-talet kom jag uteslutande att bo där och mitt rum har alltid hetat 1200, vilket motsvarar hotellets presidentsvit på drygt 150 kvadratmeter. Den sympatiske och gästvänlige hotellpresidenten Stanley Yen lärde jag känna från allra första början. Under sig hade han en vd som skötte den dagliga ruljangsen och som bestämde att jag alltid skulle bo i detta rum, till ett kraftigt reducerat pris, förstås. Ofta bjöd denne generöse Yen hotellets namnkunniga gäster – jag var tydligen en av dem – som företagsledare och andra viktiga personer utifrån till utsökta middagar i Matissesviten.

Vid bordet brukade han introducera alla sina gäster. När turen kom till den kanske mindre namnkunnige Cocozza, skröt han med att jag bebodde presidentsviten, men nämnde aldrig att jag gjorde det för ett kraftigt rabatterat pris. Han passade uppenbarligen på att göra reklam för sviten. Vid en av mina många vistelser fick jag reda på att min favorittenor Placido Domingo hade bott i samma svit och legat i samma säng någon dag tidigare. Den store tenoren i all ära, men det kändes inte lika angenämt som den gången jag sov i samma säng, på The Oriental Hotel i Bangkok, som den sköna Sophia Loren legat i några dagar innan mig!

Utanför dörren till den rymliga sviten hängde, och gör så fortfarande, ett porträtt av den på sin tid renommerade schweiziske hotellmannen César Ritz som bland annat ägde det fashionabla Hotel Ritz i Paris. I början av förra seklet införde han de principer för komfort, hygien och konstnärlig utsmyckning som blev normgivande för den internationella hotell- och restaurangrörelsen. Om någon gäst eller leverantör frågade mig vem den ståtlige mannen var, brukade jag skoja och säga att han var min farfar. Många trodde det på allvar och jag lät dem göra det.

De flesta av mina gamla leverantörer och vänner i Taiwan har tyvärr tvingats lägga ned verksamheten på grund av den hårda konkurrensen från fastlandet. Några få har kunnat fortsätta, nämligen de som flyttat tillverkningen till Kina eller andra lågprisländer som Vietnam, Indonesien eller Malaysia och som behållit säljorganisationen i Taiwan eller flyttat den till Hongkong. Jag minns hur livlig handeln var just

på 1980- och 1990-talen då alla ville till Taiwan. Hotellen var fullbokade, restaurangerna likaså, och glädjekvarteren runt President Hotel vimlade av kärlekskranka män. Hallickarna stod utanför sina förtäckta bordeller och lockade in förbipasserande män med specialpriser och speciell service. Vid mitt besök i Taipei hösten 2004 blev jag överraskad och glad av att se samma kvarter helt tomma på både barer och gäster. Allt var liksom bortblåst.

Världens högsta byggnad

Däremot såg jag något som jag aldrig hade sett förut, nämligen den jättelika skyskrapan Taipei 101, som med sina 508 meter är världens högsta byggnad. Den tronar över staden likt en gigantisk bambustör. Det är märkligt att arkitekterna vågade konstruera denna enormt höga byggnad med hänsyn till att ön ligger i ett av de mest jordbävningsdrabbade och stormpinade områdena på jorden. Taipei 101 är dock en triumf för den taiwanesiska ingenjörskonsten och en symbol för taiwanesernas okuvliga attityd. Den är inte bara världens högsta byggnad, den är även försedd med världens två snabbaste hissar. De har en fart på närmare 17 meter i sekunden, eller 60 kilometer i timmen, och de kan, på 30 sekunder, skicka iväg 24 passagerare genom det 382 meter långa schaktet till en utsiktsplattform på 89:e våningen, varifrån man kan se Taipei i alla väderstreck.

Sedan 1955 har Guiness Rekordbok haft en kategori för snabba hissar och för 50 år sedan kom världens snabbaste hiss upp i 426 meter per minut eller 25,6 kilometer i timmen. Det har alltså skett mer än en fördubbling av hastigheten sedan dess. New York, Chicago, Hongkong och Kuala Lumpur får nog lov att hitta på ett annat sätt att bygga ännu högre, för de kommer väl knappast att stå stillatigande och titta på. Sverige tycks vilja vara med i tävlingen om märkliga skyskrapor sedan den 190 meter höga Turning Torso nyligen stod klar i Malmö. Vi får inte glömma att det var Sverige som reste Europas första skyskrapor år 1925, de 60 meter höga Kungstornen på Kungsgatan i Stockholm. Inom en nära framtid skulle världens högsta skyskrapa kunna finnas i Chicago, om den föreslagna Fordham Spire någonsin blir verklighet. Då skulle det 115 våningar och 609 meter höga tornet överträffa New Yorks Freedom Tower, som med en höjd av 553 meter beräknas bli färdigt under 2010.

Ovanstående skrev jag i början av 2005. Idag, fem år senare, har alla nämnda megastrukturer överträffats av den nya skrapan Burj Dubai i Dubai som med sina 818 meter invigdes den fjärde januari i år. Skyskrapan, som har kostat fyra miljarder dollar, inrymmer lyxiga kontor, bostäder och även ett hotell i italiensk regi, inrett av modeskaparen Giorgio Armani.

Stanley Yen överraskar

Senaste besöket i Taipei och Nationella museet gjorde jag i oktober 2006 och hade då den stora glädjen att se en specialutställning med underbart vackra bronsföremål från Shangperioden. De flesta kunde dateras till 1600-talet f. Kr. Jag passade även på att

besöka Chiang Kai-sheks mausoleum som bland mycket annat innehåller en omfattande samling av ordnar som Generalissimus Chiang, som han faktiskt ofta kallades, förlänades innan han flydde till Taiwan 1949. Jag kände lätt igen Serafimerordens dekorationer som man ofta sett våra regenter bära. Chiang Kai-shek förlänades märkligt nog denna höga orden år 1948, mitt under brinnande inbördeskrig i Kina. Det får oss att tro att den svenska regeringen var övertygad om att Chiang Kai-shek skulle utgå med seger, men så blev det inte som bekant.

Jag hade som vanligt i Taipei tagit in på Ritz, som numera ändrat namn till Landis Hotel Taipei. Presidentsviten var under renovering så jag fick nöja mig med en vanlig svit och det gick alldeles utmärkt.

När jag en av kvällarna höll på att äta middag med några vänner i den kinesiska restaurangen, *Tien Hsiang Lo* ("Det bästa köket i himlen"), som serverade den goda Su Dongporätten, dök Stanley Yen upp och kom fram för att krama mig. Det blev ett kärt återseende. När jag sedan bad att få skriva på notan, svarade servitrisen att den hade mister Yen tagit hand om. Vilken fin gest av den generöse Stanley! Efter en längre tids frånvaro får han återse den "förlorade gästen" och så bjuder han på fest!

Koreanska halvön

Om man tittar på kartan och den Koreanska halvön som delas in i två republiker med varierande styrelseskick, är det påfallande tydligt att den kan liknas vid Asiens ömmande tumme. Korea har uthärdat en mängd invasioner och ockupationer och jag förvånas inte så mycket över att landet har blivit inåtvänt och isolerat från yttervärlden. Som en av världens mest befästa och känsligaste gränser separerar den demilitariserade zonen Nord- och Sydkorea. Enorma militära styrkor är beredda till anfall på var sin sida om buffertzonen, som grovt räknat är fyra kilometer bred och 250 kilometer lång.

I alla tider har koreanerna varit offer för våldförelser, inte minst från öriket Japan. År 1945 drabbades Korea av landets delning, föranledd av sovjetiska och amerikanska styrkor som befann sig där för att ta emot den japanska kapitulationen. En demarkationslinje inrättades längs 38:e breddgraden. År 1948 bildades rivaliserande regeringar, en kommunistisk i norr, med diktatorn Kim Il Sung, stödd av Sovjet och Kina, och med Pyongyang som huvudstad, och en västvänlig i söder, under president Syngman Rhee, stödd av Förenta staterna, med Söul som huvudstad. I ett försök att roffa åt sig hela halvön inledde Kim Il Sung ett anfallskrig 1950. Mao Zedong, som nyligen tagit makten i Kina, sände sina trupper till Kim Il Sungs stöd medan sydsidan fick hjälp av Förenta staterna och FN, där ett 15-tal länder ingick i styrkorna. Ett blodigt krig följde, och när vapenstilleståndet uppnåddes 1953 hade mer än två miljoner människor dödats. Vissa försök att återförena landet har gjorts, men det går väldigt trögt.

Sydkorea – morgonstillhetens land

Nästa resmål blev Sydkorea och Söul år 1972. Sydkoreanerna var duktiga på att tillverka plyschdjur och keramikfigurer inspirerade av den vida kända Hummelstilen, och stengodsföremål för hushållet som vi importerade. Mångmiljonstaden Söul sträcker sig i vågor och breder ut sig längs floden, blåser upp sig med lagom höga skyskrapor i glas och betong tillsammans med labyrinter av bostadshus med bal-

konger, där det alltid står en eller flera stengodstunnor som koreanerna lagrar sin nationalrätt i.

Av rädsla för eventuella anfall norrifrån var det politiskt oroligt i landet vid mina första besök på 1970-talet. Sydkorea styrdes av en militärdiktatur och det rådde utegångsförbud från midnatt till klockan fem på morgonen. Man var väldigt noga med att passa tiden om man inte ville tillbringa natten på en polisstation. Människorna var inte fria. Att resa utomlands var praktiskt taget omöjligt för en korean under åren som utegångsförbudet rådde.

Kort stubin

Ingenstans på jorden har människor häftigare temperament än i Sydkorea, och då är ändå italienarna inkluderade. Stubinen är synnerligen kort. En gång då jag skulle ta en taxi till en leverantör blev det bråk mellan två chaufförer som stred om vem som skulle skjutsa mig. Båda stod en bra stund och gallskrek och formligen spottade på varandra. I det läget valde jag att gå tillbaka till hotellet och vänta tills en tredje taxi dök upp.

Trots att landet varit mer eller mindre kuvat och utsatt för ödeläggelser och ockupationer har koreanerna behållit sin kultur, sina traditioner och sin identitet. För 60 år sedan var landet ödelagt och bebott av fattiga och utsvultna bönder. Människor minns ännu den tid då de bodde i halmtäckta hyddor, då vägen mellan Söul och Pusan inte var asfalterad och huvudstaden var som ett månlandskap, dominerat av trädstumpar och eldhärjade ruiner. Det fanns bara en enda bro över floden Han, och den hade koreanerna själva måst spränga i luften under krigets första dag i juli 1950 - för att hindra den nordkoreanska framryckningen. Numera finns det fler än tjugo broar.

Idag har landet, med sina 50 miljoner invånare, en av världens mest dynamiska ekonomier och tillväxt. Stora företag som Hyundai och Samsung är idag världsledande inom sina områden. Det sistnämnda är även representerat i mitt hem i form av en plasmateve och ett kombinerat frys- och kylskåp. Den bästa mobil jag haft hittills är av märket Samsung. I och för sig inget att förvåna sig över om man betänker att koreanerna har uppfunnit soluret, vattenuret, takrännan och, som koreanerna påstår, även tryckerikonsten – något som kineserna definitivt inte håller med om.

Nationalrätten kimchi

Den koreanska nationalrätten *kimchi* påminns man dagligen om. Koreanerna äter kimchi tre gånger om dagen och däremellan som mellanmål. Den består vanligen av inlagd vitkål med massor av vitlök och chilipeppar men kan även förekomma i många andra varianter som till exempel gurka eller rädisa. Lagringen av kimchin kan vara problematisk i synnerhet för dem som bor i lägenhet. De som har tillgång till en bit jord gräver ner den i stora tunnor, vilket är det bästa sättet för att förvara kimchi. Blir den för varm löper den risken att bli överjäst, och vid kyla kan den frysa till och förlora sin riktiga smak.

Emellertid har kylskåpsfabrikanter skyndat till hjälp, så numera kan man köpa speciella, mindre kylskåp, enbart avsedda för förvaring av denna delikatess. Eller så kan man köpa ett vanligt kylskåp med ett speciellt fack för kimchin. Dessa kylskåp har blivit väldigt populära att ge som bröllopsgåva. Koreanerna påstår att kimchin är allmänt bra för hälsan och speciellt mot för högt blodtryck samt fetma och cancer i matsmältningsorganen.

Jag gillade kimchi och brukade äta den i lagom portioner till kokt ris. En sak var viktig – nämligen att till varje pris undvika koreaners andedräkt. De formligen stank vitlök och då menar jag verkligen stank. Jag lärde mig konsten att hålla andan mellan entréplanet och tionde våningen, när jag åkte hiss med koreaner. Sydkoreas nationalrätt nummer två är *bulgogi* – strimlade möra köttbitar som är marinerade i en blandning av sojasås, sesamolja och grön lök. Vanligen använder man en minigrill mitt på bordet där alla grillar sina egna bitar som sedan äts med ris.

Jag lade särskilt märke till att koreanernas stora passion var italiensk musik, i synnerhet opera. Vart man än kom så spelades italiensk musik som koreanerna kallar *canzone* (”sång” på italienska). Många italienska artister har turnerat i Sydkorea under årens lopp, och blivande koreanska musiker och sångare söker sig gärna till italienska musikhögskolor eller konservatorier för sin utbildning.

Världens största spaghettigryta

Under mina första resor till Söul besökte jag alltid fabriken som producerade de redan nämnda figurerna i Hummelstil som vi köpte av i stora mängder. Arbetsstyrkan bestod mestadels av unga flickor från landsbygden och precis som i dagens Kina var fabriken det enda stället de vistades på. De åt, de sov och de arbetade där. Mitt i fabriken, bland keramikformar och annan bråte, stod världens största spaghettigryta, där man lagade 200 kilo spaghetti som de anställda fick äta gratis till lunch och middag. När det sedan var sängdags sent om kvällen, kanske efter tolv timmars arbetsdag, så rullade flickorna ut sina sovsäcksliknande madrasser på arbetsgolvet för några timmars sömn. Denna arbetsmiljö påminde mig om min egen, då jag jobbade i den miserabla gipsverkstaden i Norrköping. Jag led mycket av att se detta. Hoppas innerligen att förhållandena är annorlunda och bättre numera. Jag har inte sett utvecklingen själv, eftersom vi idag inte alls handlar med Sydkorea. Kineserna tillverkar produkterna till halva priset – om inte ännu billigare.

Jag minns så väl fabrikens ägare, den charmerande och generöse gentlemannen Chung Hun Yong. Han var mästare i konsten att leva och låta leva. Vid varje besök på hans fabrik bjöd han alla kunder som befann sig i staden just då hem till sig. Vi blev bjudna på genuina middagar med genomgående koreanska specialiteter som serverades på husets bästa porslin och med ätpinnar i äkta silver, som inte var så lätta att hantera. Väl medveten om västerlänningarnas vana att sitta på stolar vid ett vanligt matbord lät han oss slippa det obekväma koreanska sättet att sitta på golvet med benen i kors. I andra sammanhang, då man tvingades göra det, var det en pina för ryggen och benen.

Efter avslutad middag var det dags för den obligatoriska sångstunden och som bekant är koreanerna duktiga sångare. Först var det värden själv som klämde i med en koreansk låt och därefter var det gästernas tur att framföra en sång från sina respektive länder. För min del blev det alltid 'O Sole Mio, men vid ett tillfälle krävde värden att jag skulle sjunga en svensk låt och då blev det förstås Evert Taubes underbara "Tango i Nizza".

Åter till morgonstillhetens land

Jag hade inte varit i Sydkorea på många år och heller aldrig besökt den demilitariserade zonen vid Panmunjom. En före detta koreansk leverantör som jag träffat i Kina hade en gång sagt till mig: "Ett besök i Sydkorea är inte fullständigt förrän man har vandrat runt Panmunjom och den demilitariserade zonen."

Efter några dagars vistelse i Hongkong och Taipei landade jag på Inchon, Söuls nya flygplats, i början av oktober 2006. Liksom förr i tiden tog jag in på Plaza Hotel. Utvändigt var hotellet sig likt men invändigt hade det genomgått en omfattande och behövlig renovering. Tyvärr hade man "renoverat" priserna också. För en liten svit som jag tio år tidigare brukade betala 100 amerikanska dollar för ville de nu ha det sexdubbla. En middag på den kinesiska restaurangen gick på 150 dollar. Hämtningen från flygplatsen 40 kilometer från Söul kostade 120 dollar. En enkel *udonnudel*-soppa (tjocka mumsiga japanska nudlar) med skaldjur betingade det ofattbara priset av 30 dollar, samma rätt kostar en fjärdedel i Kina.

Jag blev riktigt ilsken när jag skulle checka ut och vid en snabb titt på räkningen konstaterade att jag hade blivit debiterad 22 dollar för att få en skjorta tvättad och 6 dollar för ett par kalsonger. Jag kallade till mig den assisterande direktören och framförde att jag ingalunda hade köpt skjortan av hotellet utan bara fått den kemtvättad. Han beklagade och svarade att Plaza var ett femstjärnigt hotell och att priserna var anpassade till denna standard, varpå jag kvickt och ilsket replikerade att åtminstone priserna var femstjärniga.

Jag gladde mig ändå åt att jag hade fått uppleva en varm och solig dag i Panmunjom i sällskap med en mycket duktig guide. Denna lilla före detta bondby har länge haft världens ögon riktade mot sig. Panmunjom är platsen för vapenstilleståndet som gjorde slut på Koreakriget. Sedan dess möts här den norra och den södra sidan för att lösa militära, ekonomiska och politiska problem. Representanter för Röda korset, olympiska funktionärer, ekonomiska rådgivare, liksom militära förhandlare, har även sina möten här i ett ständigt försök att bevara freden och sträva efter en återförening. I århundraden måste kinesiska krigare, japanska samurajer, horder av beridna mongoler och manchurer ha passerat Panmunjom på väg till Söul vid sina oräkneliga invasioner.

Den demilitariserade zonen

Jag och guiden åkte bil den drygt fem mil långa tvåfiliga motorvägen till Panmunjom

i en bred dal nordväst om Söul. Stridsvagnshindren, de militära avspärrningarna, de cirka två meter höga taggtrådsstängslen längs vägen, och de allt talrikare vakterna som hälsade oss välkomna, gav en antydan om den spända situationen i denna del av världen och visade att krig kan bryta ut när som helst.

Panmunjom är fylld av monument. Det första man möter är ett minnesmärke över drygt 7 000 filippinska soldater som skickades ut i strid mindre än tre månader efter det att nordkoreanerna hade startat invasionen av Sydkorea. Av allt det vi upplevde är det tre saker som fastnat i mitt minne. Den första är synen av en stor samling människor som stod framför ett altare och utförde de fäderneärvda riterna med ansiktet mot norr, medan de bad för sina döda eller levande anhöriga och för en återförening. Scenen var gripande och högtidlig. Jag stod där en bra stund och led med dem.

Den andra är en enkel bro som kallas både ”Bron utan återvändo” och ”Frihetsbron”. Bron är den plats varifrån alla krigsfångar repatrierades efter Koreakrigets slut. De återvändande krigsfångarna bland FN-trupperna gjorde halt vid bron, medan utbyteslistorna kontrollerades. Därefter fördes krigsfångarna direkt till en tältstad, där de fick byta den kommunistiska krigsfångeuniformen mot en ny uniform, duscha och äta ett rejält mål mat. Bron är fortfarande den enda markförbindelsen mellan Söul och Pyongyang, Nordkoreas huvudstad. Vid mitt besök var den lilla bron full med folk i alla åldrar. De gick fram till brons ände och kikade genom stängslet mot den norra sidan eller hängde upp meddelanden på papperslappar. Hela tiden tyckte jag mig i dem se repatrierande krigsfångar som återvände till friheten.

Den tredje upplevelsen som fastnat i mitt minne är ett lok med en enda personvagn efter sig parkerad på en räls vid Dorasanstationen. Tåget kunde en gång i tiden börja en tur i Pusan på den koreanska halvöns sydspets och via Söul och Pyongyang färdas norrut förbi Yalufloden och vidare ända till Peking i Kina. I dag har tåget stoppats alldeles före Imjinfloden och väntar på att halvön ska återförenas. Tåget är riktat mot norr och förefaller säga till alla förbipasserande: ”Påskynda återföreningen!”, så att det åter kan fortsätta sin rutt. Låt oss hoppas att det inte dröjer alltför länge.

Försök till invasion

Ett ganska kusligt besök var det vi gjorde i den så kallade tredje infiltrationstunneln. Vi turister steg på ett antal tvåsitsiga vagnar som hängde efter varandra och som gick sakta, på räls. Vi färdades 300 meter nedför, varefter vi fick stiga av och gå till fots lika långt mot norr och bara 170 meter från demarkationslinjen. Tunneln, som är 1 625 meter lång, två meter bred och två meter hög, är den största som upptäckts. Den första tunneln upptäcktes 1974 och den andra året därpå, 65 kilometer respektive 101 kilometer ifrån huvudstaden Söul. Den 17 oktober 1978 upptäcktes denna tredje infiltrationstunnel, som vi tog oss fram i, och även denna löpte i riktning mot Söul. Ungefär 30 000 beväpnade soldater medförande tungt artilleri och utrustning skulle kunna passera genom tunneln på en timme och komma fram till en utgång endast 44 kilometer från Söul som man sedan kunde nå på mindre än en timme.

Det påstås att det kan finnas så många som 17 tunnlar på regelbundna avstånd längs den demilitariserade zonen, antingen färdigställda eller under byggnad. Alla tunnlar påbörjades 1972, samma år som Nordkorea inledde en kortlivad avspänningsperiod med Sydkorea. Dessa tunnlar är bara en aspekt av militariseringen av den demilitariserade zonen från 1953 till nu. Medan många av fortifikationerna, mineringarna och framflyttningarna av artilleri skulle kunna anses som defensiva, har dessa tunnlar inget annat syfte än att förbereda en överraskningsattack mot Sydkorea. Detta är vad nordkoreanerna ägnade sig åt istället för att bygga upp sina industrier och utveckla landets infrastruktur.

De enda människor som bor i den demilitariserade zonen är medlemmarna i Förenta Nationernas övervakningskommission och befolkningen i byarna Kijong-dong (”propagandabyn”) i Nordkorea och Taesong-dong (”den uppnådda framgångens stad”), eller ”frihetsbyn” som den även kallas i Sydkorea. Invånarna i frihetsbyn har valt att bo i sina fäderneärvda hem istället för att flytta till en tryggare tillvaro i söder. De lever under mycket stränga förhållanden; de måste nämligen ha lämnat sina åkrar och vara i sin by vid mörkrets inbrott och måste sedan vara hemma i bostaden och ha fönster och dörrar låsta senast klockan 23.00 varje kväll. De överöses hela tiden med agitation i högtalare från propagandabyn.

Den nordkoreanska byn Kijong-dong, har kallats ”propagandabyn” av ett antal skäl, men först och främst på grund av det omfattande högtalarsystem som sänder lovprisningar av Kim Il Sung, den store gudaliknande ledaren, till Taesong-dongs medborgare och till envar som ids lyssna. Sändningarna sker sex till tolv timmar om dygnet, oftast nattetid. Ett andra skäl till namnet är att detta är en by utan invånare, förutom 15–20 arbetare, vars primära uppgift är att hissa och hala den jättelika nordkoreanska flaggan och underhålla de fallfärdiga anläggningarna.

Vi återvände till Söul ganska trötta, men jag var lycklig av att ha fått uppleva en dag rik på minnen av händelser som inträffade för bara 50 år sedan.

Nordkorea – landet Arirang

Det skulle dröja länge innan jag fick tillstånd att resa till den norra delen av den koreanska halvön, det vill säga Nordkorea, eller som den auktoritära regimen döpt den till, Koreanska Demokratiska Folkrepubliken. Mycket få människor har besökt det stalinistiska landet Nordkorea. Att ordna en sådan resa tar lång tid eftersom en mängd detaljer måste godkännas av turistministeriet.

Efter ihärdiga försök fick jag tillstånd att resa dit först hösten 2005. Det var lämpligast att komma till huvudstaden Pyongyang från en av det två kinesiska städer som hade flygförbindelse, Peking eller Shenyang, i den nordkinesiska provinsen Liaoning. Jag valde att flyga från Shenyang, dels för att jag skulle besöka ett par leverantörer i dess närhet, dels för att undvika storstaden Peking. Efter 45 minuters flygtur med det nationella flygbolaget Air Koryo landade jag på Pyongyangs kaotiska flygplats en sen eftermiddag.

Den första negativa överraskningen kom strax efter passkontrollen. Jag tillfrågades om jag hade någon mobiltelefon, och det hade jag. ”Den får du lämna här och du får tillbaka den när du lämnar landet”, sa man. Detta skedde trots att landet saknar både trådlös kommunikation och nätverk. Jag blev jätteledsen, trots att jag inte använder mobilen så ofta. Det kändes inget vidare att bli fråntagen en ägodel, och det hade aldrig tidigare hänt mig vart jag än rest. I ankomsthallen stod två kvinnliga guider och väntade. Vi hälsade vänligt på varandra och gick sedan fram till bilen med chauffören som skulle köra oss direkt till Yanggakdo International Hotel, där researrangören bokat ett rum åt mig.

Under den relativt korta resan från flygplatsen till hotellet upplevde jag en växande känsla av att kastas tillbaka in i Sovjetunionen. Vi passerade enorma monument och byggnader som var täckta av propagandaaffischer. Så gott som alla dessa uttryckte socialismens förträfflighet, kärleken till fädernelandet och den store ledaren Kim Il Sung och avsky mot dess största fiende Förenta staterna samt Japan och Sydkorea.

Döm om min förvåning när jag konstaterade att båda guiderna skulle bo på samma hotell och samma våning som jag. I Nordkorea släpps inga individer fria utan följs natt och dag av två guider som säkerligen kommer från någon myndighet. En av dem, som uppgav att hon var lärare, behärskade engelska hyggligt, medan den andra inte kunde ett ord. Jag gladde mig i alla fall åt att jag fick rå mig själv åtminstone nattetid. Rummet påminde mig om mina första resor på 1960-talet till Kina och hotellet Dong Fang. Fast här i Nordkorea var det ännu värre ställt. Trots att hotellet var nybyggt var möblerna obekväma och skraltiga. Den enda belysning som fanns var 15 watts-lampor, så man kunde knappt se sig omkring i rummet. Duschen fungerade inte och man fick vänta en kvart för att få ljummet vatten. Det var sannerligen inte lätt att somna i en sådan miljö.

Demarkationslinjen

Jag hade i förväg fått framföra önskemål om vilka platser jag ville se. Dessa var Panmunjom och kamrat, eller president, som han numera kallas, Kim Il Sungs jättestaty, bland annat. Panmunjom ligger vid den 38:e breddgraden mitt i den demilitariserade zonen, alltså gränsen mellan Syd- och Nordkorea, och är ett fyra kilometer brett band av ingenmansland omgärdat av höga palissader och taggtråd som klyver den koreanska halvön från kust till kust. Det var meningen att den 38:e breddgraden skulle vara en provisorisk demarkationslinje då den inrättades 1945 i syfte att skilja de sovjetiska styrkorna från de amerikanska, som båda hade kommit för att ta emot den japanska kapitulationen, men den finns fortfarande där.

Från den tidpunkten har de två sidornas befolkningar förblivit isolerade från varandra; inga kontakter har förekommit, inte ens brevväxling. Mödrar, som hade satt sina barn på en södergående lastbil i hopp om att hinna upp dem senare, blev fast bakom nordsidans frontlinjer och har aldrig fått återse sina barn. Var fjärde familj i Sydkorea har släktingar kvar i Nordkorea, som de inte har hört av på över 50 år. Först

nyligen har ett antal sydkoreaner fått träffa sina släktingar i norr. Personligen tror jag att återföreningen skulle påskyndas om amerikanernas 42 000 man starka trupp lämnade Sydkorea och kineserna, ryssarna och andra totalitära regimer slutade förse nordsidan med vapen och annan krigsmateriel.

Zonen sedd från andra sidan

Vi åkte till Panmunjom tidigt min första morgon i Nordkorea. Liksom guiderna var chauffören utsedd att vara med under hela min fyra dagar långa vistelse. Den nordkoreanska regeringen tillåter årligen högst niotusen turister att besöka Panmunjom. Jämförelsevis besöks den sydkoreanska sidan av fler än 200 000 turister varje år. Vi färdades de 17 milen till Panmunjom på två timmar. På vägen dit passerade vi ett antal vägspärrar och varje gång fick chauffören gå ur bilen och legitimera sig för de vakthavande militärerna.

Under hela vägsträckan mötte vi endast ett dussintal fordon, varav några var turistbussar, och vi blev aldrig omkörda. En och annan åsneskrinda dök också upp. ”Denna motorväg ger oss hopp om framtiden”, sade den engelsktalande guiden, som förmodligen syftade på återföreningen med Sydkorea. Det intetsägande landskapet var nästan tomt på folk. En och annan jordbrukare såg man på åkrarna eller bärande på något längs vägen. Inga maskiner eller traktorer syntes till.

I detta land sker tydligen all skötsel av jordbruket med muskelkraft. Jag frågade guiden vad denna brist på tekniska medel berodde på och hon svarade: ”Eftersom landet saknar olja så måste jordbruket skötas med människokraft. Vi hade visst behövt traktorer, risplanterare och skördetröskor, men till det behövs hårdvaluta, råvaror och bränsle – och det har vi inte.”

”Varför får inte nordkoreaner resa utomlands?” ”Det är vårt system”, svarade guiden och på frågan varför inte journalister har yttrandefrihet fick jag till svar: ”Jag är inte intresserad av politik.” Diskussionen fortsatte och kom in på sociala frågor. Jag fick bland annat veta att i Nordkorea existerar inte kriminalitet, alkoholism eller narkotikamissbruk och inte heller homosexualitet eller sjukdomar som aids. ”Dessa problem förekommer endast i Västerlandet”, påstod guiden.

Då och då, nära vägen eller på avstånd, syntes en by. Ju närmare vi kom Panmunjom desto fler vägspärrar mötte vi. Vid ankomsten togs vi emot av en sympatisk ung guide, också militär förstås. Först fick vi gå till ett rum där kartor och skisser över hela området var uppsatta. Sedan tog han oss till hallen där fredsfördraget undertecknades 1953. Möblerna där den nordkoreanska och den amerikanska delegationen satt fanns kvar, likaså standaren med FN:s emblem och Nordkoreas flagga. Sydkorea vägrade skriva på fredsfördraget och man kan därför säga att Nord- och Sydkorea fortfarande officiellt befinner sig i krig. Själva fredsförhandlingarna hade hållits i en hall intill. När sedan fredsfördraget skulle undertecknas föreslog amerikanerna att det skulle ske i ett tält i anslutning till denna hall. I stället uppförde nordkoreanerna en ny hall i koreansk stil på endast fem dagar.

Vi körde sedan en kilometer söderut till Panmunjompaviljongen vid norra sidan av det så kallade gemensamma säkerhetsområdet. Från balkongerna kunde man se militärer i den sydkoreanska paviljongen mittemot och däremellan konferenshallarna för de militära fredsdelegationerna och de neutrala nationernas övervakningsdelegation. Guiden informerade oss om att det gick en 40 centimeter bred och 7 centimeter hög demarkationslinje mellan hallarna. Inne i hallarna markerades den av mikrofonkablar. Även idag avhandlas militära frågor mellan Syd- och Nordkorea i dessa hallar. Det som gjorde mig oändligt deprimerad var taggtrådsstängslet mellan hallen för fredsfördraget och Panmunjompaviljongen.

Under vägen tillbaka till Pyongyang gjorde vi ett uppehåll i staden Kaesong, forna tiders *Koryo* (”Korea”), för att äta lunch. Restaurangen kryllade av utländska turister och jag fick sitta tillsammans med andra gäster. Mina guider skulle tydligen inte få samma mat som vi. Vi serverades en typisk koreansk måltid med massor av små rätter. Jag blev verkligt förtjust i torra, mycket små fiskar, *myolchi*, förutom *kimchi* förstås. Därefter besökte vi *Koryo Dinastymuseum* (”Koreas Dynastimuseum”), i stadens utkant. Här visades antika föremål av alla slag.

Ginseng och vackra flickor

Staden Kaesong, med en befolkning på 300 000, var känd som centrum för buddhism tills Kim Il Sung dök upp. Jag kunde knappt märka av den buddhistiska storhetstiden. Däremot kunde jag lägga märke till en och annan vacker kvinna, som Kaesong även är känt för. Det påstås nämligen att här finner man de vackraste kvinnorna i hela Korea.

Sedan urminnes tider har staden även förknippats med livets rot ginseng, *insam* på koreanska. Växten tillhör familjen *Araliaceae* (”araliaväxter”) och förekommer vild på hela den koreanska halvön och i de östra provinserna av Kina. Den odlas i båda länderna och i Japan. Ginseng har en lång tradition som medicinalört inom österländska kulturer. Man har tillskrivit den ett mycket brett spektra av användningsområden men framför allt handlar det om en uppiggande effekt, minskad stress, förbättrat minne och koncentrationsförmåga samt starkare immunförsvar.

Ginseng anses av modern medicin vara bland de mer intressanta naturläkemedlen, men långt ifrån alla dess påstådda effekter är vetenskapligt dokumenterade. En del biverkningar, till exempel illamående och diarré samt insomningsbesvär, har konstaterats, speciellt vid stort intag. En del personer kan bli trötta av ginseng. Faktiskt hade jag själv svårt att somna när jag drack ginseng vid mina resor i Sydkorea och det gjorde mig nervös ibland, så jag slutade att dricka det. Men numera dricker jag ginseng då och då både hemma och i Kina utan att sömnen påverkas. Ginseng verkar vara mera lämplig vid en mogen ålder och uppenbarligen påverkar den människor på olika sätt.

På eftermiddagen gick den obligatoriska turen till *Mangyondae* med dess enorma välskötta park strax utanför huvudstaden. Enligt guiden föddes här år 1912 Nord-

koreas store son och nuvarande ledarens far, Kim Il Sung. Här tillbringade han större delen av sin ungdom innan han blev en inbiten revolutionär. Bostaden bestod av två mittemot varandra stående hus med lerväggar och halmtak. Det ena huset var bostad för Kim Il Sungs föräldrar och farföräldrar och det andra var till hälften kök och till hälften vedbod. Ett tredje hus var stall och innehöll diverse redskap.

Strax intill ligger det revolutionära museet och här visades olika föremål knutna till Kim Il Sungs och hans familjs revolutionära bedrifter. Guiderna informerade mig om att ledaren under sitt 82-åriga liv hade hunnit skriva femtusen böcker, vilket måste vara världsrekord. Guiness måste ha missat att föra in denna fantastiska prestation i rekordboken. Det skulle innebära att ledaren skulle ha skrivit fler än 60 böcker om året – rena propagandan!

Nästa obligatoriska besök var Pyongyangs tunnelbana. Det finns inget bättre exempel på regimen Kim Il Sungs prioritering av det militärindustriella komplexet än den fascinerande tunnelbanan. Den består av två linjer för civil användning, men man tror att det finns flera regeringslinjer som sammanbinder nyckelministerier och militära installationer som kan stå emot en fullskalebombning. Sedan systemet togs i bruk 1973 har varje station anpassats till att också vara skyddsrum mot kärnvapen. Guiden berättade att befolkningen med jämna mellanrum tränas med låtsasflygräder och att alla då beger sig till närmsta station, varefter tredubbla sprängsäkra portar slår igen bakom dem.

Det är då märkligt att regimen försöker skydda sig mot ett kärnvapenanfall och samtidigt själv fortsätter att utveckla kärnvapen. I oktober 2006 sprängde Nordkorea den senaste kärnvapenladdningen och oroade på nytt en hel värld.

Resan i tunnelbanan blev mycket kort och vi steg av vid nästa station. Pyongyangs tunnelbana är en av de dyraste och mest utsmyckade i världen med marmorplattformar, pampiga takkronor och imponerande väggmålningar, vars enda syfte är att prisa Kim Il Sungs så kallade hjältebragder.

En diktator hyllas

Dagen efter ägnade vi helt åt huvudstaden Pyongyang som har en befolkning på 2,7 miljoner, det vill säga åtta procent av landets invånare. Vad som förvånade mig mest var inte det faktum att gatorna var så gott som tomma på bilar, utan att det inte förekom några cyklar. Endast ett fåtal bussar syntes till, så de flesta förflyttade sig uppenbarligen till fots. Istället för vapen kunde Kina ha sålt cyklar till nordkoreanerna, vilket befolkningen skulle ha haft mer nytta av.

Vart man än gick i denna stad hade man ett monument eller ett jätteporträtt av den leende Kim Il Sung i blickfånget. Det mest spektakulära av dem alla är, utan tvivel, en gigantisk 20 meter hög staty i brons, som väger 70 ton, där Kim Il Sung med utsträckt högerhand blickar ut över staden från Mansukullen – en synnerligen väl vald plats. Bakom statyn syntes Revolutionsmuseets fasad där det för revolutionen heliga Paektuberget avbildats i mosaik. Ledaren flankerades av två jättemonument,

cirka fem meter höga med vardera över hundra skulpturer, som föreställde striderna mot de hänsynslösa japanska ockupanterna och perioden för den socialistiska revolutionen – som enligt min mening låter vänta på sig – och den socialistiska uppbyggnaden – som är obefintlig.

Jag råkade befinna mig framför denna kolossala staty den 10 oktober, dagen då det nordkoreanska revolutionära arbetarpartiet firade sin 60-årsdag. Där bevittnade jag hur tusentals människor, äldre och yngre, gick uppför de hundratals trappstegen fram till monumentet för att betyga sin vördnad för den forne ledaren. Det var enskilda individer, hela familjer, skolklasser samt mindre och större grupper från hela fabriker. En eller flera från varje grupp hade med sig en bukett blommor som lades vid foten av statyn varefter alla samtidigt bugade vördnadsfullt och samlade gick därifrån. Många kvinnor bar sina vackra traditionella folkdräkter, *chogori*. Plötsligt vände sig den av guiderna som inte talade engelska mot mig med en gest som jag uppfattade direkt. Hon frågade helt enkelt om inte även jag skulle visa min vördnad för Kim Il Sung. Jag gav henne fem dollar och efter en liten stund var hon tillbaka med en blomsterbukett som hon överräckte till mig med ett vänligt leende. Jag gick fram till monumentet och lade ner blommorna.

Det förbryllade mig att många mäns kavajer var fullproppade med medaljer eller andra dekorationer. En del hade hela vänstra sidan av kavajen täckt. Guiden berättade att man kunde bli dekorerad och bli hjälte om man på sin arbetsplats hade uppnått till exempel en viss arbetsplan eller gjort något extra nyttigt för sitt land. Den högsta dekorationen man kunde få var Kim Il Sungmedaljen som endast tilldelades ”hjältarna”. Nålen med Kim Il Sungs leende ansikte bar däremot alla.

Jag tycker att man borde ändra landets officiella namn till det mer lämpliga Nordkoreanska Nekrokratrepubliken, då landet uppenbarligen ännu styrs av en för länge sedan död president.

Ett spektakulärt monument

Rundturen till det oräkneliga antalet monument fortsatte med ett besök till Juchetornet. Juche, grunden för Nordkoreas ideologi, sponsras av regeringen och uttalar att detta hemlighetsfulla samhälle till varje pris måste bli självförsörjande och vara fritt från utländskt inflytande. Juche försåg Nordkoreas ledare med ett verktyg för att kunna skapa det perfekta slutna samhället som var så starkt att det överlevde när nästan alla andra kommunistiska stater kollapsade i slutet av 1980-talet. När man pratar eller skriver om årtal i Nordkorea använder man ordet Juche istället för år. Årtalet ett är för dem inte då Jesus föddes utan år 1912 när den store ledaren kom till världen och frälste nordkoreanerna. Men istället för att frälsa har han indoktrinerat dem. Jag befann mig alltså i landet Jucheåret 93 och inte alls 2005. Ingen annanstans har jag sett så många och påkostade monument som i Pyongyang.

Ett enda av dem har fastnat i mitt minne. Det är den gripande statyn som föreställer två unga flickor som med utsträckta armar försöker nå varandra. Den symbolise-

rar den efterlängtade återföreningen och kallas för Återföreningens inspiration och står vid gatan *Thongil* (”återförening”).

Alla guider, mina inberäknade, är experter på att rabbla upp fakta om monumenten; årtal, mått och byggperioder – som på något sätt alltid kopplas till superledarna, fadern Den Store Ledaren och sonen Den Käre Ledaren. Den mest bisarra attraktionen som jag togs till var inte Kim Il Sungs jättemonument eller gården där han föddes år 1912, utan hans mausoleum. Jag fick veta att han hade sänts från himmelen, men det sades inte tydligt av vem. Det speciella rum som reserverats för Den Store Ledarens hedersdekorationer från andra terrorstater upptog även foton på honom med Muammar Gaddafi, Fidel Castro, Josef Stalin, Nicolae Ceausescu och praktiskt taget varje annan skurk av rang som man kan komma på. Man vet att han tjänstgjorde som major i Sovjetarmén innan han uppsteg till maktens tinnar och formade sin armé efter den sovjetiska modellen, både när det gäller uniform och marschstil.

Arirangfestivalen

Samtidigt som jag var i Nordkorea pågick Arirangfestivalen som jag hade hört talas om och även sett teveglimtar från när den visades för första gången 2002. När jag framförde min önskan till guiderna om att jag gärna ville se den, fick jag till svar att det var helt utsålt. Jag insisterade och till slut kom det fram att det endast fanns kvar förstaklassplatser för 100 amerikanska dollar. Jag tvekade inte en sekund och bad dem ordna biljetter fortare än kvickt till kvällens föreställning, som enligt rykte skulle vara den sista för säsongen. Det tog sin lilla tid att ordna, men vi hann strax innan föreställningen skulle börja. Den jättelika arenan May Day Stadium invigdes i samband med den internationella ungdomsfestivalen 1989 och rymmer 150 000 åskådare.

Eftersom guiderna inte fick avlägsna sig för en enda sekund från den person de var utsedda att bevaka, fick även de sitta bredvid mig i första klassens sektion där särskilt inbjudna gäster samt ministrar och diplomater satt, och så jag förstås. Det hela började med att all belysning släcktes och strålkastare från en sida av arenan lyste upp en kvinna i en tjusig vit chogori, och hon framförde den underbart vackra sången *Arirang*. Denna sorgsna sång är utomordentligt populär i både Syd- och Nordkorea. Det skulle inte förvåna mig om den kommer att bli det enade Koreas nationalhymn. Texten i sången är simpel men full av längtan och kärlek.

Innan Arirangsången var slut började det egentliga programmet, ett skådespel som saknar motsvarighet i världen. En gigantisk uppvisning där närmare 50 000 skolbarn, ungdomar samt vuxna deltog, och cirka hälften av dem skapade ständigt skiftande massbilder i scenens bakgrund. Föreställningen griper tag i åhörarna för att den är djupsinnig, sannfärdig och har en stark nationell karaktär. De många skickliga gymnasternas konst att uppträda i kombination med skildringen fulländar verket.

Livfulla gymnaster och akrobater, vacker och elegant musik och dans, brokiga fondkulisser, gigantiska färgglada bilder och laserljus harmonierar perfekt med de

böljande gymnastiska och artistiska scenerna. De utsökta dräkterna har en djup nationell prägel och deras skönhet förhöjs av aktörernas underbara skicklighet. Fondkulisser, speciella scener och ljussättning ger publiken en känsla av mystik och spänning. Kulisserna förvandlas som bilder i en film, medan de speciella scenerna, i vilka underverk utspelar sig, verkar flyta fram som på vatten i perfekt harmoni med aktörerna. Arirang, det enda positiva jag upplevde i Nordkorea, är utan tvekan ett mästerverk som kommer att inneha en värdig plats i Nordkoreas historia. Jag hoppas att innevarande års upplaga kommer att visas och spridas av världens tevebolag. Det förtjänar den sannerligen.

Matbrist och svält

Då jag befann mig i Nordkorea var det mesta av årets skörd just bärgad. Det sades att den var bättre än på länge, man påstod till och med att 2005 var jordbrukets år. Därför hade myndigheterna avsagt sig all hjälp i form av matleveranser utifrån. Istället vill man ha teknisk hjälp. Frågan är om man kan bli självförsörjande i ett land där endast 15 procent av all mark är odlingsbar och tekniska hjälpmedel saknas. Ett enda år med ogynnsamt klimat eller naturkatastrofer kan på nytt leda till matbrist och svält.

En av dagarna läste jag i en lokaltidning att Förenta Nationernas matprogram hade fått besked av nordkoreanerna om att ändra stödet från direkt mathjälp till utvecklingshjälp och att andra hjälporganisationer i Pyongyang hade fått order att lämna landet. ”Det är hög tid att vi klarar oss själva efter tio års mathjälp”, läste jag vidare i tidningen. När jag såg detta kom jag att tänka på de kloka ord som jag hörde Alf Svensson yttra vid något tillfälle: ”Om någon är hungrig, ge honom inte en fisk, ge honom ett nät att fiska med.” Det är väl något liknande nordkoreanerna önskar sig. Det stalinistiska Nordkorea är fortfarande ett av världens mest isolerade länder. Sedan Ryssland drog in sina hjälpsändningar 1990 har det industriellt och marknadsmässigt outvecklade landet i hög grad varit beroende av bistånd från grannen Kina och från stora internationella hjälporgan. Från mitten av 1990-talet har landets svåra försörjningskris förvärrats ännu mer efter flera års felslagna skördar med hungersnöd som följd.

Tyrannen Kim Jong Il

Sedan 1948, då den koreanska halvön delades i en nordlig och en sydlig hälft, är Nordkorea en folkrepublik, där kommunistregimen i Pyongyang undertrycker all opposition. Högste ledare från 1994 är Kim Jong Il, son till den samma år avlidne presidenten Kim Il Sung. Titeln president har dock förblivit förbehållen fadern. Den maktlystne Kim Jong Il, som onekligen har utseendet emot sig, lär vara mycket förtjust i västerländska filmer, fransk konjak och inte minst vackra kvinnor – en playboy, ständigt i träningsoverall. Vid min fråga till båda guiderna om denne man var gift eller hade barn fick jag det egendomliga svaret att de inte brydde sig om hur det för-

höll sig och att jag inte skulle lägga mig i det. När jag någon gång försökte komma till tals med personalen på hotellet eller restaurangen dök alltid en av guiderna upp för att avstyra samtalet med orden: ”De är inte vana vid utlänningar”.

Det är livsnödvändigt att hålla befolkningen okunnig om resten av världen. I annat fall skulle hela propagandascenariot falla sönder.

Tyvärr noterade jag att människorna på gatan på intet sätt var nyfikna på mig, som kineserna var under kulturrevolutionen, utan snarare störtdes av min närvaro. Om de visar något intresse för en utlänning leder det förmodligen till allvarliga problem i ett land som styrs av terror och där ingen vet vad som är vad och vem som är vem.

Någon som helst underhållning existerar inte. Men till min stora glädje fick jag en kväll på hotellet se en undanskymd skylt med ordet karaoke. ”Vad”, sade jag för mig själv, ”kan det vara sant”? Jag berättade för mina guider att jag älskar karaoke och frågade om vi kunde gå dit, och det gick bra. Den lilla mörka lokalen med en stor skärm på väggen var helt folktom, förutom en kille som satt bakom någonting som skulle föreställa en bardisk, där det endast erbjöds inhemsk öl. Några västerländska sånger förekom förstås inte, varför jag frågade guiderna om de ville sjunga någon koreansk sång och det gick bra. Hon som inte talade engelska hade en mycket vacker röst så hon fick sjunga Arirang några gånger. Därefter gick jag och lade mig med båda guiderna hack i häl ända fram till min rumsdörr.

Återföreningen

På senare år har Nordkorea och den högt industrialiserade grannen och politiska rivalen Sydkorea inlett ett försiktigt närmande.

Relationerna med Förenta staterna har däremot åter försämrats under president George W. Bushs tid som president, framför allt till följd av Nordkoreas uppdagade ambitioner att bli en kärnvapenstat. Enligt uppgift förfogar landet redan över ett fåtal kärnvapen.

Det finns en stark vilja om en återförening – från båda sidor. Mina guider framförde detta ständigt och skyllde alltid på amerikanernas närvaro i söder som det största hindret. Faktum är att ingen sida vill anpassa sig till eller acceptera den andres politiska system. En återförening vore det bästa för hela halvön, inte minst ur ekonomisk synpunkt. Båda tycks liksom gjorda för varandra, menar jag, med råvaror och arbetskraft i norr och industriprodukter och kapital i söder. Det enade Korea skulle därmed bli en maktfaktor i Asien, och till och med kunna hota Japans ställning.

Thailand – leendets land

På väg hem från Fjärran Östern brukade jag förr i tiden mellanlanda i Bangkok för några dagars vila. Det gör jag tyvärr inte så ofta numera, beroende på att jag vill tillbringa så många dagar som möjligt i Kina för att hitta nya produkter och, inte minst, för att besöka flera för mig nya och intressanta platser.

Den thailändska översättningen av det engelska ordet Bangkok innehåller över 140 bokstäver om man översätter det till latin och över 60 kinesiska tecken om man översätter det till kinesiska. Faktum är att det betyder ”stora gudomligheters huvudstad, smaragdernas eviga stad, ointagligt paradis, himmelska kungars huvudstad …” och så vidare. Således har Bangkok det längsta namnet av världens alla huvudstäder.

Bangkok är på både ett traditionellt och modernt sätt fullt av överraskningar. Floden *Chao Phraya* (”kungarnas flod” eller ”allt vattens moder” som är smeknamnen på denna mäktiga flod) delar staden i två delar – öst och väst. Det är en farbar flod – båtar lastade med jordbruksprodukter och mycket annat trafikerar den. Rundturer på vatten är en bra turistattraktion i denna fantastiska stad.

Ett av mina besök i Bangkok sammanföll med den tre dagar långa Vattenskvättarfestivalen som är utmärkande för den thailändska buddhistiska kalenderns nyår, *Songkran*, som i regel infaller i mitten av april. På morgonen såg man folket skynda sig till templen för att lyssna på läsning ur de heliga buddhistiska skrifterna. Jag följde med en skara fromma kvinnor till ett av dem. Munkarna doppade kvistar i heligt vatten och stänkte på folket för att sprida välsignelse. Gatorna var fyllda med människor i alla åldrar som skvätte vatten på varandra för att välkomna det nya året. Oanande turister utgjorde de bästa måltavlorna. Unga människor skvätte vatten som ett uttryck för kärlek. Den person som blev våtast blev den populäraste, så därför ville ingen gå förrän de var genomblöta, undertecknad medräknad.

Inget är mer typiskt för detta lands underbara folk än den bedårande universella hälsningen *wai*. Båda händerna sträcks uppåt, handflatorna mot varandra, till en höjd där de lätt vidrör kroppen någonstans mellan bröstkorgen och pannan.

De yngre, eller underordnade i rang, är den förste som ska ge sitt wai. Den äldste besvarar genast hälsningen, vanligtvis genom *wai-ing* med händerna uppsträckta, men inte längre upp än till bröstet.

Om man bortser ifrån den dragningskraft som det varma klimatet utgör, så är det stora kejserliga palatset Bangkoks i särklass största turistattraktion. Det gränsar till floden Chao Phraya och är en stor praktfull samling byggnader av utsökt forntida arkitektur. Det var boning för många kungar och det användes vid kröningar, högtidligheter och andra offentliga aktiviteter. Numera är det öppet för allmänheten och drar dagligen till sig en ström av turister. Det är en guldgruva full med intressant arkitektur, målningar, skulpturer och utsmyckningar – allt av unik nationell skönhet. Det är inte konstigt att anläggningen hyllats som ”en encyklopedi över thailändsk konst”. De mest beundransvärda byggnaderna inne i anläggningen är *Chakri Maha Prasa*t, *Dusit Maha Prasat* samt *Amarindra Winitchai-hallen*.

Då jag, i mitten av 1990-talet, gick in i palatsområdet var en enorm grönskande gräsmatta det första jag såg, omgiven av tropiska Tamarindträd. Det stora kejserliga palatsets tornspiror reste sig i skyn och fiskformade takplattor skimrade i solljuset. Efter att ha gått igenom den andra grinden fångades min blick av en magnifik trevåningsbyggnad. Det var Chakri Maha Prasat, den största av byggnaderna, tillkommen år 1876 eller 1882 under kung Rama V. Strukturen är inte att ta fel på, det är italiensk renässans, medan taket domineras av tre spiror i thailändsk stil. Väster om denna byggnad finns Dusit Maha Prasat, som var den tidigaste byggnaden i komplexet. Dusit Maha Prasat inhyser en enastående vacker kejserlig tron och en pampig kejserlig säng gjord under kung Rama I:s första regeringsår. Båda anses vara mästerverk inom äldre thailändsk konst. Här kröntes kung Rama I (den förste i den nuvarande dynastin). Efter hans död kom hallen uteslutande att användas som begravningsplats. Vid mitt senaste besök i början av november 2008 var hallen fylld av människor som väntade på begravningen av prinsessan Galyani Vadhanas aska. Prinsessan, som dog i januari 2008, var syster till den nuvarande kungen. En lång rad av sörjande svartklädda undersåtar, mest kvinnor, köade för att ta ett sista farväl av den högt älskade prinssesan. Den fem dagar långa begravningsceremonin skulle gå av stapeln den 14 november, då jag tyvärr redan hade hunnit lämna detta leendets land. Hennes porträtt förekom så gott som överallt i Bangkok. Öster om Chakri Maha Prasat finns Amarindra Winitchai som från och med Rama II har varit kröningshall, men som även används vid statliga ceremonier. Ursprungligen var detta den huvudsakliga aulan i vilken statsöverhuvuden, ambassadörer och andra dignitärer mottogs till audiens. Sedermera sker dessa funktioner i Receptionshallen i det stora palatset.

Öster om Amarindra Winitchai-hallen hittar vi det flotta så kallade *Borom Phimanpalatset*, vars struktur påminner mycket om fransk 1800-talsarkitektur. Palatset byggdes av Kung Rama V, av alla thailändare kallad ”den store” tack vare alla reformer han genomförde under sin regeringstid. Det var avsett att inhysa hans bröstarvinge, sedermera Rama VI, och användes senare i olika perioder av de efterföljande

kungarna fram till den nuvarande kung Bhumibol Adulyadej, alltså Rama IX. Numera används det som bostad åt kungliga gäster och åt stadsöverhuvuden. Märkligt nog gästades inte Borom Phimanpalatset av hennes höghet prinsessan Alexandra av Kent, konstaterade jag vid mitt besök i början av november 2008. Hon bodde på samma hotell som jag, alltså mitt favorithotell The Oriental. Närhelst hon dök upp i hotellests foajé på väg in eller ut, åtföljd av en skara oidentifierbara personer, stannade alla hissarna utom den som hon själv skulle åka med. Som brukligt kanske är bland kungligheterna stannade hon alltid upp en kort stund för att växla några ord med någon gäst. Jag höll mig alltid i bakgrunden och missade därmed chansen att få hälsa på en riktig prinsessa. I detta högt lovordade tempel av gästfrihet och elegans har alla berömdheter i världen någon gång bott. Vårt kungapar hör till dem. Då och då uppenbarar sig ett berömt ansikte i dörren. En del känns igen, andra får mig att tänka: ”Jag känner igen ansiktet, vem är det?”

Mitt absoluta favorithotell

Att anlända till detta gästfrihetens Mekka en tidig kväll är helt enkelt en upplevelse utan like. Entrédörren öppnas av ett par förtjusande unga damer, medan andra hälsar en välkommen med den klassiska hälsningen, wai. Sakta slår dörren igen bakom mig och min uppmärksamhet fångas av ljuvlig musik ur Mozarts underbara *Eine kleine Nachtmusik,* som framförs av en livslevande stråkkvartett. Då jag kommer in är temperaturen utanför +38 grader.

Innan jag intar mitt rum går jag rakt ut till den tropiska trädgården och promenerar fram till *The Riverside Terrace* (”flodstrandsterassen”) för att ta en titt på den mäktiga floden som stilla rinner förbi medan det hörs välljudande jazzmusik från den legendariska Bambubaren. Man kan redan känna doften av grillkol från de storslagna bufféerna som snart serveras på terrassen i skenet av romantisk belysning. Små bogserbåtar bogserar enorma pråmar uppför floden. Senare, inom några dagar, är de lastade med ris, trä och annat gods och kommer glidande förbi igen, denna gång mot den thailändska bukten och havet.

De två dammarna i den tropiska trädgården är en oas. Jag går tillbaka till huvudbyggnaden genom den så kallade författarflygeln och njuter en lång stund av den underbart vackra lobbyn, helt i kolonial stil. Medan livet på gatorna i den flitigt sysselsatta staden Bangkok mycket sällan står stilla, kan man på The Oriental finna en atmosfär av avslappnat lugn.

Detta underbara hotell är en klippa för dem som verkligen uppskattar kvalitet. Vid en av mina vistelser på hotellet kom jag att tillbringa en natt i samma himmelssäng som Sophia Loren, dock inte samtidigt. Eftersom det rum jag bokat inte var ledigt vid min ankomst erbjöds jag Orientalsviten, i vars större sovrum den vackra Sophia hade vilat sina långa ben några dagar tidigare. Sviten är på 250 kvadratmeter och består av fem rum med allehanda sorters komfort. Det största rummet kännetecknas av ett utsökt handmålat tak och en matsal för ett dussin gäster. Fast det kändes väldigt ensamt och bortkommet, trots allt.

”Allt jag har, tackar jag spaghettin för”, lär Sophia Loren skämtsamt men stolt ha sagt flera gånger. Hon menar väl sin vackra kropp, förmodar jag. Hoppas bara att andra kvinnor i Italien med blygsammare utseende inte hörsammar hennes påstående, för då får Barilla, Buitoni (Italiens mest kända pastaproducenter), och om inte dessa räcker kanske även Kungsörnen med sina snabbmakaroner, bygga fabriker i varenda liten håla i Italien.

Det var italienaren Giorgio Berlingieri, hotellets direktör i många år, som tog initiativet till att göra hotellet till vad det är idag. Traditionen fortsatte med tysken Kurt Wachtveitl som varit hotellchef i snart 40 år. Om tisdagarna håller han oförglömliga bjudningar och bjuder hotellets celebra gäster på en superb cocktail, alltid assisterad av den vänliga madame Ankana Kalantanda som varit verksam på hotellet i hela 61 år. Hon har hunnit bli 86 år och är fortfarande aktiv. Samtliga gäster i de 35 sviterna har alltid varit självskrivna vid dessa bjudningar.

Ett annat angenämt nöje har varit att ligga vid den rymliga poolen och bli serverad lunch, eller en läskande drink, medan man spanar in alla badrockarna i en rik färgskala och försöker gissa i vilken svit vederbörande bor. Min badrock går alltid i grönt, för jag bor i Graham Greenesviten, till kraftigt reducerat pris förstås. Sviterna är dekorerade efter den namngivnes personlighet eller karaktär, så till exempel går Barbara Cartlands svit i vitt – liksom badrocken. Sviternas badrockar är gjorda i thaisiden, medan övriga gästers är vanliga bomullsrockar.

The Oriental består faktiskt av tre olika byggnader, uppförda i olika etapper. Den äldsta tillkom redan 1886 och har fått det passande namnet *The Authors wing* (”Författarflygeln”) eftersom författarna Somerset Maugham och Joseph Conrad levde och verkade här i olika perioder. I övervåningen är fyra så kallade författarsviter inredda, var och en på 100 kvadratmeter och namngivna efter Somerset Maugham, Noel Coward, James Michener samt Joseph Conrad. Lobbyn är ytterst elegant, med glänsande möbler av exotiskt vass och bambu.

I en utställningsmonter kan man beskåda specialinbundna exemplar av Maughams samtliga verk. Det berättas att den tyska hotelldirektrisen vid ett tillfälle försökte övertala en läkare att föra bort Maugham som drabbats av ett malariaanfall. Författaren berättade själv om episoden då han 1960, vid sitt sista besök på hotellet, firade sin 85-årsdag: ”Jag blev nästan utkörd från Oriental, därför att direktrisen inte ville att jag skulle ruinera hennes rörelse genom att dö i något av hennes rum”. Stackars Maugham skulle vända sig i sin grav om han kunde se hur hotellet idag skryter över honom som en av sina mest celebra gäster.

I slutet av 1950-talet tillkom *The Tower wing* (”Tornflygeln”) i vars högsta våning Normandie Grill inrättades med en storslagen utsikt över floden Chao Phraya. Denna restaurang räknas som en av de i särklass bästa på denna sida av jordklotet. En rätt som jag minns är de sauterade grodlåren, som var så fylliga och möra att jag önskade att de vore lika stora som kycklinglår, och den rikliga skålen med snigelfrikassé och tomater som var så smakfulla med jordiga aromer. När hovmästaren vid ett

tillfälle rekommenderade en fantastisk duvrätt, rikligt fylld av gåslever och tryffel, och tillagad efter ett exklusivt favoritrecept från prins Rainer av Monaco, kunde jag inte motstå den heller. Efteråt kände även jag mig som en prins! Desserterna, som anlände såsom ätbara konstverk på en tvåvåningsvagn, hade jag alltid problem med, så jag överlät det åt hovmästaren.

Den tredje och sista delen, *The River wing* ("Flodflygeln"), stod färdig 1976. Det är en imponerande byggnad med 336 rum och sviter. På andra våningen ligger en annan deliciös restaurang, Lord Jim's, uppkallad efter amerikanen James (Jim) Thompson, affärsmannen som gjort thailändskt silke världskänt. Det är min favoritrestaurang på The Oriental som har elegant inredning i alla detaljer och perfekt service av trevlig personal. Här brukar jag alltid beställa ställets mest populära rätt, en het och sur räksoppa som thailändarna kallar *tom yum kung*. Lord Jim's räksoppa kan ingen överträffa och det kan jag påstå efter att ha prövat på rätten lite här och var i Bangkok.

De senaste tio åren har den thailändska maten blivit mycket omtyckt. Det thailändska köket är aromatiskt, sensuellt och kan vara en sannskyldig smakexplosion, liksom utsökt finstämt och läckert. Med influenser från Indien, Kina och Oceanien är de olika curryrätterna från Thailand populära och lätta att känna igen. Thailändsk mat tillagas med en blandning av färska ingredienser, i synnerhet örter som citrongräs och färsk koriander. Kombinerade med rikliga mängder av limejuice och fisksås får den thailändska maten sin karaktäristiska prägel. Nuförtiden ser man nästan lika många restaurangskyltar med kinesiska tecken som med den thailändska skriften.

I Hongkong finns det närmare ett hundratal thailändska restauranger, många fler finns i storstaden London. I Sydney, dit många asiater emigrerat, finns det över 300. Fastän tusentals svenskar årligen reser till Thailand har Stockholm inte hängt med, även om det finns några thailändska restauranger även där. De bästa thailändska restaurangerna finner man utanför Thailand. Till mina favoriter hör Borom Piman Thai Restaurant och Thai Lemongrass i Hongkong som jag besökt många gånger.

Min offentliga debut som sångare!

På bottenvåningen på The Orientals Flodflygel finner vi den omtalade Bambubaren som serverar härliga exotiska drinkar. Just här gjorde jag i början av 1980-talet mitt första offentliga uppträdande som sångare. Tillsammans med några norska och svenska kollegor satt jag och smuttade på en "Singapore Sling", medan ett tremannaband från Filippinerna spelade njutbar musik. Baren var fullpackad med gäster. Diskussionen kom in på musik och sång och i synnerhet på den neapolitanska varianten.

Plötsligt pekade en av kollegorna på mig: "Du som är italienare kan väl sjunga en sådan sång för oss?" Jag trodde att han skojade, men han menade allvar. Naturligtvis tvekade jag i det längsta men efter ytterligare några drinkar gav jag upp och frågade musikerna om de möjligen kunde spela 'O Sole Mio, vilket de kunde. Det måste

ha låtit skapligt för efteråt tackade en dam mig med en kram. ”Jag har aldrig hört någon sjunga denna vackra sång med en sådan inlevelse som du”, sa hon och gick sin väg. Uppmuntrad av damens uppskattning har jag sedan dess fortsatt att sjunga bägge mina favoritlåtar ’O Sole Mio och spanjoren Sebastiano de Yradiers odödliga La Paloma.

Egentligen hette han Sebastiano de Iradier men på uppmaning av sin parisiske förläggare bytte han till det då för tiden mer fashionabla Yradier. La Paloma, som är spanska för ”Duvan”, är fortfarande en av de mest populära tangomelodierna. Han komponerade den i mitten av 1850-talet och den gjorde honom odödlig. Första gången den framfördes, år 1855, dirigerade han den själv i Kubas huvudstad Havanna. Yriader skrev många populära sånger och en av dem omarbetade Georges Bizet till sin hjärtskärande ”Habanera” i Carmens första akt.

Tänka sig att den mest spelade och älskade av alla operor blev ett stort fiasko vid uruppförandet i Paris 1875! Den franska publiken, van vid den lättsamma italienska romantiska stilen, var inte mogen att ta emot Carmens mäktiga musik, realistiska porträtt och osentimentala skildring av livet. Denna opera, eller delar ur den, lär spelas över femtusen gånger varje år. Den är därmed den mest populära och mest spelade av alla operor.

Oräkneliga artister har sjungit in La Paloma på skiva. Bland mina favoriter finns två inspelningar med olika italiensk text, dels en från 1939 – det magiska krigsutbrottets år och mitt födelseår – med tenoren Beniamino Gigli, dels en med amerikanskan Connie Francis, egentligen Concetta Rosa Maria Franconero, av italienskt ursprung. En tredje favoritinspelning är Julio Iglesias på originalspråket spanska. Själv använder jag Connie Francis version av La Paloma när jag sjunger låten, men hoppas en dag kunna göra det efter den spanska originalversionen.

Alla goda ting kommer, förr eller senare, till ett slut och för mig gäller detta varje gång jag lämnar The Oriental. Medan mitt bagage hämtas för att lastas i den väntande bilen, går jag en sista runda för att ta farväl av den trevliga personalen, som jag känner sedan tidigare, och andra som jag har mött under den aktuella vistelsen. Sedan går jag ut till den tropiska terrassen och när jag går förbi Bambubaren far tankarna tillbaka till den kväll då jag här för första gången sjöng ’O Sole Mio. Instinktivt går jag in och beställer en Singapore Sling i hopp om att jag skall få återuppleva ett gammalt kärt minne. Jag får lust att göra om ”bravaden” men konstaterar i samma stund att tremannabandet spelar jazzmusik – och min favoritlåt är knappast lämpad att framföras till denna typ av musik – och jag ger upp tanken.

När jag är tillbaka är mina väskor redan lastade och den uniformerade chauffören står redo att fullfölja sin aktningsvärda uppgift. Farvälceremonin är snart avklarad, likaså löftena om ett snart återseende. Den marinblå BMW:n glider sakta genom de trånga gatorna och sätter kurs mot flygplatsen. Jag slappnar av och sjunker ner i det mjuka baksätet. I mina tankar uppenbarar sig aktören Peter Ustinovs tänkvärda ord: ”När jag åker är jag redan på väg tillbaka!”

Filippinerna – musikernas land

Den filippinska ögruppen sträcker sig i Stilla havet, från i höjd med Malaysias Sabah i söder till Taiwan i norr. Nationen omfattar cirka sjutusen öar och det är denna geologiska sönderdelning som karaktäriserar Filippinerna. Infrastruktur och utveckling är lika sönderdelad som landets konturer, och varje region eller ö har traditionellt sett blivit något isolerad från huvudstaden Manillas påverkan.

Inhemsk korruption och motstridiga religiösa bakgrunder gör att landet än idag brottas med överväldigande sociala, ekonomiska och politiska problem. Dess läge innebär dessutom att landet ideligen drabbas av naturkatastrofer som tyfoner, jordbävningar och vulkanutbrott. Filippinerna har ofta omnämnts som det mest katastrofutsatta landet i världen. Därför kan landet kanske verka lite avskräckande för vanliga resenärer, men för de flesta gör mångfalden och den rena skönheten det mödan värt att resa dit.

Filippinerna, som har en befolkning på nästan 90 miljoner, är det enda asiatiska land som blivit kolonialiserat av Spanien. Landet utstrålar latinsk känsla och puls och har mer gemensamt med till exempel Sydamerika än med grannländer som Taiwan, Malaysia, Indonesien eller Vietnam. Kulturen är djupt rotad inom religion och andlighet, och en majoritet filippinare är katoliker. Många bryr sig mer om de kyrkliga ledarna än de traditionellt svaga politiska ledarna.

Filippinerna är starkt påverkade av flera hundra års spanskt herravälde, följt av en period med amerikanskt styre. Man brukar skämtsamt säga, att landet består av lika delar malajer, Madrid och Madison Avenue, och att befolkningen är märkt av 300 år i kloster och 50 år i Hollywood.

Ferdinand Marcos terror

Filippinerna fick jag uppleva för första gången 1972, drygt 450 år efter det att öriket upptäcktes av portugisen Ferdinand Magellan, som i likhet med Columbus var i spansk tjänst då denne upptäckte Amerika 25 år tidigare. Ferdinand Magellan kom

till öarna första gången 1521. Efter att han upprättat vänskapliga förbindelser med några lokala hövdingar, och omvänt dem till kristendomen, kom han i konflikt med frihetskämpen Lapu-lapu, en av de hövdingar som fortfarande var fientlig mot honom. I det slag som följde blev spanjorerna besegrade och Magellan dödades. Men ett av hans skepp kom tillbaka till Spanien och förde med sig nyheten om detta nya land. Den 27 april 1565 kom den spanske erövraren Miguel López de Legazpi med 500 soldater till ön Cebu och bildade den första spanska bosättningen på öarna. En annan Ferdinand, med efternamnet Marcos, stod då på 1970-talet stadigt förankrad i den filippinska jorden i egenskap av president, eller kanske det är mer rakt på sak att kalla honom landets plundrare.

För att inte mista makten lät Ferdinand Marcos i september 1972, exakt en månad före mitt första besök, utlysa undantagstillstånd med krigslagar och utegångsförbud i detta ett av Asiens fattigaste länder. Diktaturen svälte ut landet ytterligare och besudlade sig med de förfärligaste brott gentemot opponenterna. Ninoy (Benigno) Aquino var symbolen för den liberala oppositionen. Marcos höll honom fängslad i åtta år och tillät honom därefter att resa till Förenta staterna, där han levde i exil i 13 år. Marcos lovade honom en säker återkomst till hemlandet men när han steg av planet på flygplatsen i Manilla, den 21 augusti 1983, sköts han till döds av militärgardet, helt öppet inför teve-kamerorna. Detta mord, uppenbarligen beställt av regimen, utlöste djupa känslor hos befolkningen och satt Marcos i gungning på allvar. Det var tuffa tider för landet och dess innevånare.

Fredsrevolutionen

Jag råkade befinna mig i Filippinerna när fredsrevolutionen pågick 1986. Marcos diktatur, som i många år hade varit den hemskaste i Asien, med ohederlighet, korruption och skrämmande kriminalitet och med många mördade och försvunna, störtades. Gatorna i Manilla var fyllda av människor. ”Makt åt folket” var parollen på demonstranternas skyltar, och till slut invaderade folket presidentpalatset, Malacanan, medan vakterna tog sig därifrån. Presidenten Marcos flydde i helikopter och diktaturen var därmed över. Tillsammans med sin familj och några trogna medbrottslingar gick han i exil på Hawaii. Corazon Aquino, änka efter den mördade Aquino, tog över regeringsmakten efter ett snabbt val. Efter Marcos har Filippinerna återgått till demokrati och reformerat styret, men en inrotad korruption, inbördes stridigheter, aktiviteter av kommunistiska upprorsmakare och muslimska separatistiska rörelser på den autonoma ön Mindanao, hindrar alltjämt landets ekonomiska utveckling. Under perioden efter Marcos har landet upplevt tre inrikespolitiska kriser, varav den senaste i samband med ett avvärjt kuppförsök i början av 2006 då nuvarande presidenten Gloria Macapagal-Arroyo införde undantagstillstånd.

Marcos fru Imelda, tidigare Miss Manilla eller *The First Lady* (”Första damen”) som hon kallades, hade under lång tid samlat skor, en samling som så småningom skulle uppgå till mer än tretusen par. För några år sedan öppnades i Marikina, en

förstad till Manilla, ett skomuseum med Imelda som en av beskyddarna. Hon har bidragit med tvåhundra par ur sin samling, bland dessa ett par blinkande discoskor. De flesta av hennes landsmän gick – och går – barfota. Världen är sannerligen orättvis.

Efter allt som hon och hennes man stulit från de stackars filippinarna hade hon mage att ställa upp i presidentvalet för några år sedan. Det valet vann en jeppe till skådespelare som anklagats för mutor och korruption. Han avsattes och sitter för närvarande inspärrad eller i husarrest.

Förtäckta impressarier

På Marcos tid kunde man i tidningarna läsa om japanska ”impressarier” (läs hallickar), som sökte förmågor som dansöser, sångerskor eller liknande för jobb mot bra betalning i Japan. Framför allt skulle de se bra ut. Kunskap och talang efterfrågades inte. Tiotusentals unga kvinnor nappade naturligtvis. Väl framme i Japan fick de lämna ifrån sig passen och de betalades inte den utlovade lönen. Kvinnorna blev därmed fast i dessa gangstrars grepp och kom att få syssla med allt annat än sång och dans. Jag är övertygad om att detta försiggår än idag.

Filippinerna har varit omtalat som Asiens största bordell näst efter Thailand. Många kvinnor ser prostitution som den enda utvägen undan den demoraliserande fattigdom som existerar i hela öriket. Genom att sälja sin kropp får de möjlighet att ge familjen därhemma en anständig tillvaro. Men prostitutionen är inte begränsad till kvinnor - även unga män erbjuder sina tjänster till besökande kvinnor och män, och barnprostitutionen har varit mycket omtalad i medierna. Antalet HIV-smittade har stigit med alarmerande hastighet.

I motsats till Thailand är prostitution olaglig i Filippinerna och sedan Manilla, i början av 1990-talet, fick ny borgmästare har lagarna slagit hårt mot de många barerna och varietéerna i huvudstaden, där de prostituerade hållit till. Många utlänningar har arresterats för sexuella övergrepp mot barn och de döms till hårda straff för pedofili.

Fattigdom är ett stort problem på Filippinerna där uppskattningsvis 40 procent av befolkningen lever i misär. De större städerna omges av oändliga slumområden. Bara i Manilla finns ungefär 60 000 gatubarn. Många av dessa jobbar som biltvättare, skoputsare eller samlar avfall. Många flickor och pojkar utnyttjas, som sagt, som prostituerade.

Filippinarna som musiker

Filippinarna är mycket duktiga musiker och sångare. Till nästan vilken restaurang, bar eller nattklubb man än kommer till i Sydostasien så är musikerna filippinare. Det påminner mig om 60- och 70-talens Sverige, då så gott som alla dansband bestod av italienare. Det händer ibland, när jag är i den stämningen, att jag går fram till ett band och ber dem tillsammans med mig spela och sjunga *La Squilla di Sera* (”Aftonens ringning”).

Det är en religiös sång som jag brukade sjunga som barn i kyrkan, och eftersom de flesta filippinare är katoliker har de själva sjungit den någon gång. Deras egen folkmusik är mycket vacker och melodiös, påverkad av spansk och malajisk tradition. Jag tycker om den nationella folkgruppen *Bayanihan* (”arbeta tillsammans”) och har därför passat på att se den uppträda många gånger.

Jag glömmer aldrig en speciell kväll i mitten av 1990-talet på Hilton Hotel i Manilla, sedermera Manila Pavilion. Då var jag under ett antal år stor leverantör till möbelvaruhusen Kim Tvedt och Det Norske Möbelsenteret i Norge, som båda ingick i kedjan Europamöbler. Av den anledningen åtföljdes jag av företagens inköpsansvariga, mina goda vänner Nina Heien och Jan Syversen. När vi en kväll åt en härlig middag i den franska restaurangen Rotisserie, bad jag musikerna att spela något för oss vid vårt bord. Utan att vi bett om det (om inte Jan eller Nina gjort det i smyg) framförde de till min stora förtjusning bland annat La Paloma. Mina vänner kände väl till att jag älskar denna sång, så de bad musikerna att spela den en gång till och mig bad de att sjunga, vilket jag gladeligen gjorde.

Av någon anledning hade musikerna fått reda på att vi skulle resa dagen därpå. När vi checkat ut och var på väg till den väntande taxin hörde vi plötsligt den ljuva musiken till La Paloma. Musikerna log och vinkade till oss. Vi stannade upp en stund och lyssnade medan våra ögon fylldes med tårar. Nina har jag ingen kontakt med längre för hon övergick till annan verksamhet, men med Jan gör jag fortfarande affärer, då han numera är inköpschef på Smart Club i Oslo.

I likhet med mina vänner och leverantörer, bröderna José och Erlindo Asuncion, har de flesta filippinare även ett spanskt efternamn. Det betyder inte nödvändigtvis att de har en spansk förfader. Förklaringen är att den spanske guvernören år 1849 fann det opraktiskt att många filippinare inte hade familjenamn. För att underlätta beskattning, inkallelse till militärtjänst, med mera, bestämdes det därför att alla filippinare skulle ta sig ett efternamn, om de inte redan hade ett.

Man finner filippinare på de mest avlägsna platser på jorden, mest som gästarbetare eller hembiträden, i betydligt mindre antal som turister eller studenter. Hälften av allt sjöfolk som idag bemannar handelsskeppen på världshaven är filippinare. De flesta musiker i Asiens underhållningsindustri är filippinare. Flera miljoner filippinska kvinnor har av ekonomiska skäl lämnat sina hem för att arbeta som hemhjälp och barnflickor. Bara i Hongkong lär de finnas i hundratusentals. Varje söndag, deras lediga dag, invaderas praktiskt taget hela det centrala distriktet av Hongkongön. Varje år skickar filippinska gästarbetare hem så mycket pengar att det är landets största källa till utländsk valuta.

Prydnadsbesticken

Under hela 1970-talet reste jag flitigt till Filippinerna eftersom vi köpte många träprodukter i akacia. Vem minns inte de stora prydnadsbesticken, gaffel och sked, cirka 50 och 70 centimeter långa, som vi sålde kopiösa mängder av under en femårsperiod

och som dessutom gav mycket god förtjänst? Min största kund på denna produkt var Turitz & Co, med EPA-varuhusen, vars kunnige inköpare den charmige Stig Aspler ringde mig även nattetid för att fråga om sina leveranser. För att försäkra mig om just leveranserna, brukade jag i sällskap med bröderna Asuncion fara i bil den guppiga och mödosamma vägen från Manilla till staden Baguio, en resa på mer än fyra timmar.

Vid framkomsten hade man ont i hela kroppen. I Baguio besökte vi sedan, i utkanten av staden, byn Asin, vars invånare uteslutande ägnade sig åt träsniderier och tillverkning av våra bestick. Också i byn Paete vid en vacker lagun norr om Manilla, som vi alltid besökte, snidade unga och gamla i alla hus och vrår. Förbud mot barnarbete existerade inte på den tiden och allra minst i Filippinerna. Vid ett av mina besök hösten 1974 gjorde jag ett riktigt klipp i Paete, då jag kom över den tjusiga träsnidade jättetavlan som hänger i hallen på firman. Importen från Filippinerna har i dag strängt taget upphört, eftersom de sällan eller aldrig förnyar sig. Det enda vi köper nuförtiden är snäckarbeten avsedda för akvarier. Jag har inte rest till detta örike de senaste sex åren, men tänker ofta på den goda tiden som var.

Indonesien – vatten och land

Öriket Indonesien har jag inte rest så ofta till, dels för att landet inte i någon större utsträckning tillverkar produkter som intresserar oss, dels för att det ständigt och jämt har varit politiskt oroligt med den ena korruptionsskandalen efter den andra. Inom en knapp treårsperiod har till exempel två presidenter avsatts och åtalats för korruption. Den indonesiska arkipelagen består av inte mindre än 13 677 öar, från enkla klippor till stora landområden som Sumatra och Borneo. Sextusen av dem är obebodda. Vatten utgör en stor del av landet som indoneserna kallar *Tanah Air Kita* (”Våra vatten och land”).

Första tiden av mitt resande till öriket förvånades jag, och irriterades till och med, av indonesernas framfusiga frågor, tills jag kom underfund med att det var ett mycket vänligt och tillmötesgående sätt mot sin nästa. Man kunde få frågor som: ”Var kommer du ifrån?” Den kunde i och för sig vara berättigad, men då man fick vidare och mer närgångna frågor om vilket hotell man bodde på, om man var gift eller vilka planer man hade för kvällen, började man bli misstänksam, i synnerhet om det var en kvinna som ställde frågorna. Det är inget konstigt med att en indones frågar en vän: ”Vad håller du på med?”, även om svaret kan vara helt uppenbart. Det är helt enkelt en hälsningsfras.

Indoneserna är ett nyfiket folkslag, men också mycket vänligt, och alla dessa typer av oförargliga frågor används alltså som en slags artighet för att uttrycka intresse för andra. För många människor är dessa fraser kanske de enda som de känner till på engelska. Då man blir tilltalad på detta sätt ska man alltså svara med ett leende och med en vänlig hälsning av något slag. Efter några resor lärde jag mig knepet och började själv ställa allehanda frågor i alla möjliga sammanhang. Till slut kom det att bli ett veritabelt nöje.

Det största muslimska landet i världen

Huvudstaden Jakarta ligger på den näst största ön, Java. Det är javaneserna som innehar nyckelpositionerna i den starka armén och den civila förvaltningen. Det totala

invånarantalet är nu uppe i 225 miljoner, vilket gör Indonesien till det största muslimska landet i världen och det fjärde mest befolkade efter Kina, Indien och Förenta staterna. Enbart på ön Java lever 128 miljoner, det är en fördubbling sedan 1961.

Med all säkerhet introducerades islam, i den norra delen av Sumatraön, av handelsmän från Indien i slutet av 700-talet. Man vet även att arabiska kolonier etablerades vid samma tid på ön. Marco Polo noterade i sin bok år 1292 att befolkningen i staden Perlak, dagens Aceh, som tyvärr påminner oss om den hemska tsunamin i december 2004, på öns västra udde utövade islamisk religion. Det var dock först under 1400- och 1500-talen som Indonesiens kungar gjorde islam till statsreligion. Dessförinnan hade både buddhismen och hinduismen praktiserats, men det är ovisst när dessa kom till Indonesien.

Indonesien har en bråkig historia. De första européer som anlände till öriket, bortsett från Marco Polo och några missionärer, var portugiser som möttes av en minst sagt brokig mosaik av kunga- och furstendömen, oftast i fejd med varandra. Det var portugisen Vasco da Gamas första expedition som lyckades nå Asien via Goda Hoppsudden 1498. Några år senare lade portugiserna beslag på Goa vid Indiens västra kust, varifrån de fortsatte erövringen mot Sydostasien och Indonesien. Deras huvudsyfte var att ta kontrollen av handeln med kryddor från Malackahalvön.

I slutet av 1500-talet var det holländarnas tur att med brutala metoder ta över öriket. Grundaren av det holländska imperiet var Jan Pieterszoon Coen som saknade humanitära skrupler. Bland hans ”framgångar” märks den totala utrotningen av infödingarna på Bandaöarna. Den tre och ett halvt sekel långa holländska kolonialtiden varade fram till den japanska ockupationen,1942-1945. Holländarna försökte sedan förgäves att åter bemäktiga sig landet som under tiden hade fått en revolutionär kämpe i Sukarno, ledare för det nationalistiska partiet och den blivande republiken Indonesiens förste president och tillika den ”ledda” demokratins fader. Till slut utropades landets självständighet 1949.

Den stora penningkrisen

Vi handlar fortfarande maskinproducerade glasprodukter för hushållet från Indonesien. Det finns åtskilliga fabriker utspridda över hela öriket som massproducerar denna typ av vara och Indonesien är en av de största producenterna i världen. Liksom i Filippinerna, Malaysia och Singapore är kineserna den mest inflytelserika etniska minoriteten i Indonesien. Kineserna är den starkaste gruppen inom den indonesiska ekonomin, trots att den utgör mindre än tre procent av befolkningen. De är aktiva på alla nivåer, från att leda små butiker till att förvalta stora banker och industrier. Det kinesiska kollektivet är utan tvivel det rikaste i landet, något som skapat en stark antikinesisk hållning bland folket.

Ända till 1997 blomstrade den indonesiska ekonomin såsom i övriga Asien. Faktum är att under en 20-årsperiod innan nämnda årtal noterades en genomsnittlig tillväxt på sex procent. Endast några veckor innan Asien drabbades av penningkrisen

hade Världsbanken tillkännagivit att Indonesien skötte sig bra och att man kunde vänta sig flera år med god tillväxt. Någon månad senare var Indonesien i det närmaste bankrutt.

Hela Asien kände av denna penningkris, men Indonesien var det land som drabbades värst på grund av sin politiska instabilitet. När krisen började i juli 1997 var valutakursen 2 500 rupie per dollar. Indonesiens centralbank var inte i stånd att hindra den okontrollerade försäljningen av utländsk valuta, som utlänningarna genomförde, varför rupien föll. Många stora företag hade skuldbrev i dollar. Plötsligt fyrdubblades skulderna då rupien föll drastiskt, många företag gick i konkurs och tvingades säga upp sina anställda. Även ett och annat företag som jag gjorde affärer med drabbades och tvingades göra konkurs.

Samtidigt gick priserna upp skyhögt, speciellt på importerade produkter, men även på de oundgängliga varorna som bränsle och ris. Det drabbade naturligtvis de fattiga mycket hårt. När priset på fotogen höjdes uppstod tillfälliga revolter i de indonesiska städerna mot framför allt de butiker som sköttes av kinesiska indoneser.

Korruption och nepotism

Nybildning var det nya ordet för ordning i Indonesien. Efter det förtryck som har kännetecknat åren under Suharto, kan folket idag öppet säga vad de vill. Inom det politiska livet förekommer ständiga manifestationer och pressen har fått en frihet man inte tidigare upplevt. Även om vägen till en fullständig demokrati är lång och ganska krokig, är det inte längre möjligt att gå tillbaka. Behovet av förändringar och reformer är stort och processen kommer att vara i gång från den stund de nya politiska krafterna beslutar sig för hur Indonesiens framtid kommer att bli.

En av nyckelförkortningarna i det nya Indonesien är KMN som står för ”Korruption ”, ”Maskopi ” och ”Nepotism ”. Man har länge talat om att eliminera dessa beteenden, men det återstår att se vad man faktiskt kommer att kunna åstadkomma. Centralfigurerna har länge varit den förre gangstern och alltigenom korrumperade presidenten Suharto (egentligen Haji Mohammad Sorharto) och hans familj. I Indonesien har det i decennier varit omöjligt att göra affärer över en viss nivå utan att vara beroende av Familjen Suharto AB, som sett till att ha egna vinningar i hela arkipelagen.

Till exempel är färden från flygplatsen mot Jakartas centrum en resa genom den unga ekonomiska historien. Taxin man åker med ägs av Suharto, vägavgiften som man erlägger går till ägaren Suharto och skyskraporna eller hotellbyggnaden där man ska bo ägs av Suharto. De flesta företagen ägs av Suharto eller av hans barn som berikat sig genom påtagliga gunstlingssystem som lett till förvärv av statliga kontrakt och monopol.

Ingen vet exakt hur mycket Suhartos industrier är värda, men man tror omkring 50 miljarder dollar. Krisen drabbade även familjens förmögenhet och en del statliga kontrakt har annullerats eller håller på att granskas. Om Suharto granskas idag så

beror det helt och hållet på den allmänna opinionens påtryckningar. Undersökningarna är däremot något ytliga eftersom även andra ministrar och före detta ministrar borde granskas.

Tonvikten, som nästan huvudsakligen lagts på Suharto, har också förhindrat att man fokuserat på den allmänna korruptionen. Den har spridit sig i Indonesien från holländarnas kolonialtid och accepteras ofta med resignation. Under de senaste tio åren har korruptionen ökat enormt, speciellt på grund av den massiva närvaron av utländska investerare i landet, som har sett möjligheterna att göra stora vinster och genast anpassat sig till systemet. För att göra upp kontrakt eller starta ett företag var det normalt att betala provision på 10 procent eller mer och inte bara till familjen Suharto.

Underbetalda tjänstemän

De statliga tjänstemännen på medelnivå tjänar endast 400 kronor i månaden, vilket är en betydligt lägre lön än i Kina. Lärare och andra statliga tjänstemän tjänar ännu mindre. Många statliga tjänstemän har också extra arbeten och gör investeringar som är förbundna med deras officiella ämbete. Saken accepteras såsom normal. Korruptionen antar sedan olika former; polisen tar emot böter på plats, en telefon ansluts snabbare mot en extra kostnad, studenterna kan få högre betyg om de vänder sig till rektorn med en slant i handen.

Jag har själv bevittnat hur det gick till när en av mina leverantörer åkte fast för fortkörning. Efter en kort stunds förhandling gav min leverantör en summa pengar till polisen som stoppade dem i sin ficka utan att lämna kvitto. På min fråga om detta förfaringssätt var utbrett i landet svarade leverantören att så var fallet och tillade: ”Om det bara gällde böter!”

Muhammed och Konfucius

Trots förändringarna och moderniseringen som pågår förblir Indonesien ett av de mest traditionsbundna länderna i sydöstra Asien. Här finns många starka traditionella värderingar kvar som berör familjen och religionen. Familjens överhuvud är mycket respekterad och barnen är ödmjuka inför sina föräldrar och mot dem som är äldre än de själva. Det är kanske något för oss svenskar att ta efter. Förutom den växande familjen är byn den sociala beståndsdelen. Den västerländska synen på individualism anses konstig och egoistisk. Fastän indonesierna är muslimer tycker jag mig märka att allt detta lutar åt konfucianismen.

Den stora geografiska och kulturella mångfalden i Indonesien, och inflytandet av handelsmän och utländska kolonisatörer, har medfört att den indonesiska maten berikats oerhört av detta och gjort landets kök unikt. Kineserna har introducerat *nasi goreng*, stekt ris med grönsaker, indierna sin *curry* och holländarna har lämnat sitt avtryck med sina sötsaker, tårtor och naturligtvis med *rijsttafel*, ett urval av kött, grönsaker och ris som serveras på kiselstenar över en eld. För min del blir det alltid

nasi goreng var jag än vill äta indonesiskt. Rätten återfinns i regel på de flesta menyer i Fjärran Östern och är utan tvekan det populäraste från Indonesien.

Mitt hem i Jakarta har alltid varit Mandarin Oriental Hotel med ett utmärkt läge mitt i storstaden. Fastän standarden skall vara identisk, eller åtminstone likartad mellan de femstjärniga inrättningarna i hotellkedjan Mandarin Oriental, är skillnaden påtaglig. Skulle jag betygsätta de få jag bott på skulle Mandarin Oriental i Hongkong få behålla sina stjärnor, i synnerhet efter den omfattande renoveringen 2006, det fantastiska Mandarin Oriental i Bangkok, som det numera heter, skulle få ytterligare en stjärna, medan hotellet i Jakarta endast skulle få behålla tre.

Många gånger har jag varit på väg att tillbringa några dagar på semesterparadiset Bali, men ångrat mig i sista minuten. Förutom de gånger jag stannat i Bangkok någon dag på väg hem för att vila upp mig och få lite solbränna, har jag aldrig kunnat kombinera mitt resande i Fjärran Östern med några dagars vila någonstans, som många av mina svenska kollegor gör. I skrivande stund skulle jag knappast ens tänka mig att resa till Bali med hänsyn till de båda bombdåden som för en tid sedan skakade ön. Följden har snarare blivit att man tänker sig noga för om man skall resa till Indonesien överhuvudtaget.

Det otroliga Borobudur

Indonesiens största attraktion, om man bortser från Bali, är den grandiosa tempelruinen *Borobudur*. En enda gång har jag besökt den och det var i oktober 1996. Det tog en hel timme från Jakarta med den skrälliga flygmaskinen för att nå Jogjakarta, huvudorten i den speciella regionen med samma namn. Staden, som har en halv miljon invånare, är välkänd för sin javanesiska klassiska konst och kultur som batik, balett, drama, musik och lyrik. Inget av detta hann jag uppleva då jag endast stannade ett dygn och då var det Borobudur som gällde, och ingenting annat.

Jag tog in på bungalowhotellet Yogya som var ganska trevligt. Det unika Borobudurtemplet, som ligger två timmars bilresa från staden Jogjakarta, betraktas som världens största i sitt slag. I varje fall har jag inte sett till något större i Mongoliet, Tibet, Kina eller Thailand – länder som har buddhism som främsta religion. Det är en otroligt mäktig känsla som infinner sig när man står framför detta tempel. Det går inte att i ord beskriva det någorlunda rättvist.

Templets historia och ursprung går tillbaka till 400-talet då buddhismen i Främre Indien alltmer trängdes undan av hinduismen och dess anhängare som i stor utsträckning flyttade till Javaön. Detta buddhismens märkligaste monument, som byggdes på 700-talet, är sju våningar högt och 55 000 kvadratmeter stort. Detta komplex av stupor, som är byggt kring en kulle, är till plan och idé ett *Mandala*, det vill säga en symbolisk framställning av hela kosmos, av religionens sanningar och vägen till frälsning. På inte färre än 1 600 stenreliefer, skickligt utförda av bildhuggarmästare för cirka 1200 år sedan, är Buddhalegenden framställd längs processionsvägen som avslutas vid den osmyckade släta pagoden på kullens topp, där *Nirvana* (vägen till frälsning) har uppnåtts.

På 1400-talet fick islam övertaget på Java. Det medförde att buddhismens kultbyggnader råkade i förfall, och Borobudur täcktes av jord och lava från det närliggande aktiva vulkanberget *Merapi*. Det blev engelsmannen Sir Thomas Stanford Raffles, staden Singapores grundare, som fick äran att återupptäcka det år 1814. Det var då de hänsynslösa plundringarna började. Av femhundra Buddhastatyer saknar tvåhundra huvud. På 1970-talet satte man igång ett enormt renoveringsarbete med stöd från UNESCO som tog upp Borobudur på sin världsarvslista 1991.

På de två övre våningarna finns stupor med en Buddhastaty i varje. Guiden upplyste mig om att om man stack in handen och rörde vid Buddhas hand eller fot, skulle det bringa lycka. Jag gjorde det, så nu återstår det att se om man verkligen kan bli lyckligare. Ta god tid på er om ni besöker detta mästerverk. Vandra runt avsatserna i lugn och ro och studera relieferna noga och njut samtidigt av utsikten över palmernas toppar som breder ut sig mot bergsmassiven några kilometer längre bort.

Som överallt annars, och i Kina i synnerhet, störde man av de envisa souvenirförsäljare som förekom även inne på själva tempelområdet. Här var de värre än på många andra ställen, man fick knappt vandra vidare om man inte köpte något. Så påstridiga var de.

Det avlånga landet Vietnam

Till Vietnam började jag resa mycket senare än till andra länder i Sydostasien av den enkla anledningen att landet dessförinnan befann sig i ett blodigt krig med Förenta staterna. Första gången jag åkte dit, och till staden Saigon, var hösten 1980, fem år efter att Nordvietnam och FNL hade besegrat Förenta staterna och den sydvietnamesiska marionettregimen. Saigon eller Ho Chi Minh-staden som den numera heter, har fått sitt nya namn efter landets hjälte Ho Chi Minh, som betyder ”Han som kommer med ljuset”.

Första tiden var det ont om bra hotell i Saigon på grund av att utländska investeringar ännu inte hade kommit igång, de befintliga hotellen var körda till botten. Därför bodde jag på det flytande Caravelle Hotel, ankrat i floden mitt i Saigon. Det var det bästa hotellet under en lång tid framöver. Numera finns många hotell i världsklass, uppförda av de stora internationella hotellkedjorna. Landet Vietnam är något större än Italien och två tredjedelar av Sveriges yta och har en befolkning på 85 miljoner.

Den enorma fattigdomen var det första man lade märke till. Och den var ännu mer märkbar på landsbygden där jag reste runt för att handla trädgårdsurnor i keramik och blompiedestaler i form av elefanter. Här var det värre ställt än i Kina och man skakade på huvudet hela tiden och undrade hur människorna kunde leva i sådan misär.

Ingenting har man slängt bort i efterkrigstidens Vietnam, kunde jag konstatera. Kolonialepokens Citroën rullade fortfarande fram genom Saigons gator tillsammans med återstoden av amerikanska ambassadens motor-pool, medan gamla traktormotorer av märket John Deere oftast erbjöd kraft åt båtar som trafikerade Mekongfloden. Landet hungrar efter de teknologiska verktyg som kan skapa en snabbare tillväxt. Gatorna var däremot fulla av cyklar och motorcyklar.

Efter att miljoner vietnameser och mer än 50 000 amerikaner hade dött tog kriget slut i mars 1973. Amerikanerna drog sig tillbaka och lämnade kvar en liten grupp tekniker och CIA-agenter. Bombningarna av Nordvietnam var äntligen slut och de

amerikanska krigsfångarna släppta, men gerillakriget fortsatte. Enda skillnaden var att nu utkämpades striderna vietnameser emellan medan de utländska krafterna fortsatte att finansiera kriget. Amerikanerna levererade vapen, ammunition och bränsle till den vacklande sydsidan, medan Sovjetunionen och Kina gjorde det samma till den segervissa nordsidan. I mars 1975 var det hela äntligen över i och med nordsidans erövring av Saigon.

Ett tragiskt arv

Ett tragiskt arv från det amerikanska kriget var tusentals amerikaners belägenhet. Äktenskap, förhållanden och prostitution mellan amerikanska soldater och vietnamesiska kvinnor var vanligt under kriget. När amerikanerna sedan kallades hem övergav de i de flesta fallen sina ”fruar” och älskarinnor och lämnade dem åt deras öde att uppfostra barnen som var till hälften vita eller färgade och till hälften asiater i ett samhälle som inte var särskilt tolerant när det gällde sådan rasintegration.

Efter återföreningen var barnen i sådana blandförhållanden påminnelser om Amerikas närvaro. De behandlades ofta illa av vietnameserna och övergavs till och med av sina mödrar och släktingar, vilket tvingade dem att leva på gatorna. Tyvärr adopterades många av dessa barn av vietnameser, som var ivriga att emigrera, som sedan dumpade barnen och lämnade dem att sörja för sig själva, efter att familjen anlänt till Förenta staterna.

Båtflyktingarna

Tusentals och åter tusentals, det så kallade ”båtfolket”, flydde landet sjövägen. Oavsett väderförhållanden och med risk för livet gick de ombord på fallfärdiga flyktingbåtar som skulle till Hongkong, Malaysia, Filippinerna eller Australien. Båtarna fylldes till bristningsgränsen och man hade bara lite, eller ingen, proviant. Ofta var farkosterna dessutom alltför undermåliga för att stå pall i det dåliga vädret. Ännu idag möter man överlevande vietnameser som upplever psykologiska trauman efter sin flykt. Många båtar attackerades också av pirater som stal flyktingarnas knappa tillhörigheter, våldtog kvinnor och var brutala mot passagerarna eller till och med dödade dem. Ännu fler kanske gick andra öden till mötes och sjönk i havet.

Många lyckades emellertid, mot alla odds, nå sina destinationer och skapade sig en framtid, i många fall en lysande sådan. I takt med att flyktingförläggningarna i Hongkong svällde till bristningsgränsen tog allmänhetens tålamod slut. Leda över flyktingar blev ett slagord i Hongkong och allmänheten krävde att något skulle göras. Eftersom alla utom en handfull av de anlända förklarades såsom ekonomiska, snarare än politiska, flyktingar, experimenterade regeringen i Hongkong med tvångshemsändning år 1990. Detta föranledde en våldsam protest från Förenta staterna och FN. Hongkongs myndigheter backade tillfälligt och kom slutligen överens med Vietnam om en plan som kombinerade frivillig och tvingad hemsändning. De som var villiga att återvända skulle inte straffas, och de skulle få tillbaka sitt medborgarskap (den

tidigare policyn var att frånta alla deras medborgarskap och därigenom göra dem statslösa). De skulle även få ett omlokaliseringsbidrag på 30 amerikanska dollar i månaden under flera månader, från FN.

Det frivilliga återvändandet gick inte riktigt som planerat. En del av de återvändande kom tillbaka till Hongkong några månader senare och ansökte om ytterligare ett omlokaliseringsbidrag, i bland i andra familjemedlemmars namn. Om detta upptäcktes följde snabbt tvångshemsändning. Planen gav till slut resultat och i slutet av 1992 anlände praktiskt taget inga fler vietnamesiska flyktingar till Hongkong.

Under de tio år av oavhängighet och återförening som följde, drabbades Vietnam av oändlig fattigdom, politiskt förtryck på hemmafronten och ekonomisk isolering utifrån. Först 1986 ändrade det styrande kommunistiska partiet den ekonomiska politiken efter kinesiskt mönster och öppnade landet för investeringar och en förnuftig anpassning till ett kapitalistiskt system, som har lett till en kraftig ekonomisk tillväxt med en växande medelklass och ett gradvis minskat politiskt förtryck. Det amerikanska handelsembargot, som upphörde 1994, bidrog starkt till det man uppnått.

Etniska kineser håller i ekonomin

Liksom i Indonesien, i Filippinerna och delvis även i Malaysia styrs den vietnamesiska ekonomin av etniska kineser. Kineserna är kända för sin entreprenörsskicklighet. Före Sydvietnams fall kontrollerade kineserna nästan hälften av landets ekonomiska verksamhet. Så gott som alla jag gjorde, och ännu idag gör, affärer med i Vietnam är etniska kineser. De härstammar från provinsen Fujian och kallas för *Phuoc Kien*, från ön Hainan, *Hai Nam*, staden Chaozhou, *Tieu Chau* och från Kanton, *Quang Dong*.

Historisk antipati mellan Kina och Vietnam, och den framskjutna ställningen som etniska kineser har inom handel, har ständigt framkallat förbittring mot dem. I mars 1978 lanserade de vietnamesiska kommunisterna en kampanj mot det småborgerliga inslaget som egentligen ansågs vara en förmildrande omskrivning för de etniska kineserna. Denna kampanj förvandlades till en öppen rasistisk förföljelse och påverkade Kinas beslut att året därpå attackera Vietnam. En tredjedel av Vietnams etniska kineser flydde då till Kina och västvärlden. Idag erkänner de vietnamesiska myndigheterna att antikineskampanjen var ett tragiskt misstag som dessutom kostat landet enormt mycket.

Då jag en dag promenerade i Saigon i sällskap med min Tieu Chau-leverantör stod jag plötsligt framför den forna amerikanska ambassadens byggnad. Som en scen i en film såg jag i mitt sinne den kvarvarande personalens dramatiska och panikartade flykt i helikoptrar från ambassadens tak minuterna innan de nordvietnamesiska stridsvagnarna befann sig i Saigons utkant.

Skräck för solbränna

Något som förvånade mig var att många kvinnor gick omkring i skuggan av ett

parasoll i det vackra solskenet. Då jag frågade min leverantör om varför, svarade han att de skyddade sig mot solen. Jag fick vidare veta att vietnamesiska kvinnor anser att ljus hy är vackert.

För att bevara sin ljusa hy bar kvinnorna, som arbetade på åkrarna, långärmade skjortor, handskar, koniska hattar och svepte in sina ansikten med handdukar. Och allt detta vid en temperatur som vi betraktar som tropisk. Den bästa komplimang man kan ge till en vietnamesisk kvinna, fick jag lära mig, är inte ”Vad vacker du är” utan helt enkelt ”Vilken ljus hy du har”. Att säga att hon har en vacker solbränna skulle vara en grov förolämpning.

Liksom i de flesta delar av Asien, men kanske främst i Vietnam, har kvinnorna mycket hårt arbete att utföra, medan de har lite att säga till om på beslutsnivå. Vietnamesiska kvinnor visade sig vara mycket framgångsrika som gerillasoldater och gav amerikanerna mycket bekymmer. Efter kriget erkändes deras insatser med många tomma ord och alla de viktigaste regeringsposterna och höga ämbetena gavs till män. På landsbygden kan man se kvinnor med tunga kroppsarbeten som hårt jordbruksarbete, krossa sten vid byggplatser och bära korgar på 60 kilo. Det är tveksamt om de flesta västerländska män skulle klara av ett sådant hårt och påfrestande arbete.

Vietnams barnbegränsningsprogram, med två barn per familj, verkar ha varit gynnsamt för kvinnorna, och liksom i Kina gifter sig fler kvinnor senare, för att hinna utbilda sig. Ungefär hälften av de universitetsstuderande är kvinnor, men deras kunnande verkar inte tas tillvara efter examen.

Okänd sexturism

En av de dystrare följderna med Vietnams färska öppenhet för ett kapitalistiskt samhälle har varit tillströmningen av hallickar som ger sig ut för att vara talangscouter. Naiva vietnamesiska kvinnor frestas med löften om lukrativa arbeten i utvecklingsländer, men när de väl åkt utomlands upptäcker de att arbetet handlar om prostitution. Utan att ha pengar eller medel för att återvända har de vanligen inget annat val än att underkasta sig. Japanska hänsynslösa förbrytare har, som i Filippinerna, varit särskilt aktiva inom denna speciella form av arbetsrekrytering.

Under de senaste 30 åren har Sydostasien blivit ökänt för sin sexturism. I Vietnam har den friare regeringspolicyn lett till att prostitutionen ökat till nivåer man inte haft sedan vietnamkriget, eller det amerikanska kriget, som viatnameserna kallar det.

På grund av fattigdom och regionala sexindustrikarteller blir fler och fler vietnamesiska kvinnor och barn sexarbetare. Antingen skickas de utomlands för att möta internationell efterfrågan eller så tillhandahålls de åt en växande inhemsk marknad av lokala sexköpare eller turister, speciellt under senare år då Vietnam satsat kraftigt på turistnäringen. Sexturism i sydöstra Asien kan spåras tillbaka till Vietnamkriget då Bangkok blev ett omtalat center för ”vila och rekreation” för de amerikanska soldaterna. Fast fenomenet existerade redan under den japanska ohyggliga ockupationen av både Korea och Kina, då tusentals kvinnor utnyttjades av militären. Än idag krävs

Japan på ersättning för dessa hemska brott. Många av kvinnorna lever fortfarande och kämpar för att få upprättelse, om det nu går att använda det uttrycket i sammanhanget.

Enligt den internationella gruppen ”Få slut på barnprostitution, pornografi och handel” hemmahörande i Australien, har Vietnams olagliga sexindustri fått ett uppsving och prostituerade är allmänt tillgängliga över hela landet. Vietnam, tillsammans med Kambodja, Laos och Kina, är de länder som har mest omfattande barnprostitution. Det är svårt att hitta trovärdig statistik om barnprostitution i Vietnam. Men de senaste uppskattningarna visar att omkring 30 procent av alla sexarbetare är under 16 år. Polisens rapporter visar att sexbrott i allmänhet ökar stadigt. Rädslan för att bli HIV-smittad genom förbindelser med mogna sexarbetare har lett till en ökande exploatering av – förmodligen ännu inte smittade – barn. Det är kanske den mest horribla faktorn inom sexhandeln, som tyvärr ökar över hela världen.

Mongoliet – jurtornas land

Hösten 2003 fick jag en uppskattad gåva av mina kära vänner Torsten och Elsie Bendz, som var väl medvetna om mitt stora intresse för Mittens rike och Östern i allmänhet. Det var boken ”Hertig Larson, äventyrare, missionär, upptäckare”, skriven av journalisten Axel Odelberg. Hans fascinerande och fantastiska berättelse om denne Hertig Larson, enligt Axel Odelberg Sveriges motsvarighet till Lawrence av Arabien, kom att sysselsätta mig många sena kvällar. Jag läste den spännande berättelsen om och om igen och bestämde mig för att åka till Mongoliet vid nästa besök i Kina.

Hertig Larson, som egentligen hette Frans August Larson, föddes i Tillberga i Västmanland och var yngst av nio syskon i en torparfamilj. Redan som ung reste han till Kina som missionär. Med tiden kom han dock att bli mer en diplomat, äventyrare och affärsman än själasörjare. Efter en dramatisk flykt på kamelryggar genom Gobiöknen, då han, genom mod och sinnesnärvaro, bland annat lyckades rädda livet på 23 svenska och amerikanska missionärer undan Boxarupproret år 1900, hamnade han i Mongoliet, där han under tolv år genomkorsade landet. För denna sin bragd erhöll Larsson sedermera, av Gustav V, Vasaordens kommendörstecken. Ändock förlorade 50 svenska missionärer livet under de hektiska dagarna sommaren 1900 då boxarna hade makten.

Han blev vän och förtrogen med kejsare och presidenter samt med buddhistiska levande högre väsen. I kriget mellan Kina och Mongoliet engagerades han även som fredsmäklare. Han ledde landsmannen Sven Hedins sista expedition i Centralasien åren 1927–28, som Hedin berättar om i boken ”Åter till Asien” (1928). För sina enorma insatser belönades Larson av dåvarande Bogd khan, som på mongoliska betyder ledare och kung, med en – mycket sällsynt – mongolisk orden, vilken (genom ett missförstånd) renderade honom en hertigtitel. Det mongoliska ordenstecknet var sannolikt tillverkat i Sankt Petersburg i Ryssland och utdelades mycket restriktivt mellan åren 1911 och 1924. Som kuriositet kan nämnas att den nuvarande regimen har återinfört denna orden med tecknet i exakt samma utförande som tidigare, om än i något sämre kvalitet.

På väg till Djingis khans forna land

Vid en närmare undersökning visade det sig att man inte i förväg behövde ansöka om visum till Mongoliet, utan man kunde få det på flygplatsen vid framkomsten. I mitten av oktober 2003 flög jag från Peking till Mongoliets huvudstad Ulan Bator, gångna tiders Urga, en resa på drygt två timmar. Eftersom planet flög ganska lågt kunde jag se landskapet och delar av den fruktade Gobiöknen breda ut sig nedanför, ett oändligt hav av sand, då och då några dynor, några svarta spetsiga berghällar, några vita kratrar och en och annan rad av kameler. Sedan började jag få syn på runda tält, *ger* eller *jurta* (från turkiskans ”hem” eller ”bostad”), spridda bland kullar i ockrafärg, och slutligen stora horder av jakar. Det kändes riktigt spännande och jag längtade efter att få sätta min fot på den mongoliska jorden.

Planet var halvfullt så vi passagerare bytte ständigt plats med varandra för att kunna titta ut från båda sidorna av planet. Det var första gången jag flög över en öken som jag kunde se. Bredvid mig satt en kortväxt medelålders man, av anletsdragen att döma asiat. Han frågade mig om den exakta tiden, för han redde inte ut det efter den långa flygresan han hade varit med om ända från Mellanöstern. Han berättade att han var muslim, han var inte riktigt säker men trodde att det var tid för bön, och han undrade också åt vilket håll Saudiarabien låg, så att han kunde knäböja mot Mekka. Han gick undan smått leende, med en tacksam min, och kom efter en stund tillbaka betydligt gladare. ”Vad en bönestund kan åstadkomma”, tänkte jag för mig själv.

Strax efter det att planet landat på Buyant-Ukhaa, Ulan Bators lilla flygplats, var visumformaliteterna undanstökade. Det första jag lade märke till i ankomsthallen var en storväxt karl som höll en skylt med mitt namn. Att han var mongol kunde man inte ta miste på. Jag vinkade till honom för att ge mig tillkänna. Istället för den vanliga limousinen stod nu en terrängjeep med ovanligt stora hjul och väntade. För att jag skulle komma in i förarhytten fick chauffören lyfta upp mig. Det tog oss en halvtimme att köra in till Ulan Bator och mitt hotell Chingis Khaan Hotel. Här väntade en kortväxt guide som visade sig vara mongoliska. Av utseendet att döma såg hon mer ut att vara kinesiska, för hon saknade helt det klassiska mongoliska platta ansiktet med utjämnade kindknotor.

Jag checkade in men kunde inte inta mitt rum. Gästen som hade bott där natten innan hade ännu inte gett sig iväg, fastän klockan var närmare tre på eftermiddagen. Jag protesterade, men det hjälpte inte eftersom det visade sig att den celebre gästen var guvernör i den i söder angränsande Kinesiska Autonoma Regionen av Inre Mongoliet och på officiellt besök med ett stort följe.

Istället gav vi oss iväg på den första rundturen i staden, guiden Temuulen och jag. Jättejeepen hade nu bytts ut mot en vanlig bil med en ny chaufför från guidens turistbyrå. Staden Ulan Bator, som ligger i Tolaflodens dalgång, har en befolkning på cirka 750 000 invånare och är belägen på 1 350 meters höjd, vilket gör den till den högst belägna huvudstaden i världen.

Kombinationen av de majestätiska berg som delvis omger staden, dess breda bou-

levarder, stora torg och parker, gav den en känsla av rymlighet, medan de runda tälten, de buddhistiska templen samt de brokiga marknadsplatserna gav den en lantlig charm. Rundturen gick först till jättetorget Sukhbaatar uppkallat efter landets unge hjälte och revolutionsledare. Han hade, enligt guiden, med hjälp av sovjetryska trupper år 1921 besegrat en vitrysk armé som dessförinnan hade fördrivit kinesiska trupper vilka hade ockuperat landet. Hans ryttarstaty stod mitt på det väldiga torget.

Därefter gick färden vidare till Bogd khans forna vinterpalats och personliga tempel. Palatset, som det närmast kan kallas, var helt i lamaistisk stil och en fröjd för ögat. Här förvarades bland mycket annat den utsökta karmlösa stolen som Bogd khanen Zanabazar, den förste religiöse ledaren i landet, erhöll i gåva av en Qingkejsare på 1700-talet. Märkligt nog var samtliga Bogd khan tibetaner, inte mongoler. Före republikens grundande styrdes Mongoliet av präster, precis som i Tibet, innan det ockuperades av kineserna. Deras era var över för alltid då den siste Bogd khan dog 1924. Ulan Bator var det mongoliska prästväldets ”Lhasa”. Här residerade den levande guden, den högste laman av dem alla, Bogd khan.

Han var inte bara mongolernas andlige ledare utan också nummer tre i den tibetanska buddhismens prästerliga hierarki efter Dalai lama och Panchen lama, som vi kommer att möta igen i en annan del av boken.

Sista visiten för dagen gick till klostret Gandan, som är det största i Mongoliet, och det var fullt med folk överallt. I mitten av en sal satt en skara munkar och läste sina böner ganska högt. Gandan fungerar även som läroanstalt. Förutom religion undervisas här även i astrologi och traditionell medicin. Åter på hotellet fick jag mitt rum som visade sig vara varmt och skönt. Det behövdes, för det var ganska kallt ute.

Jurtan – de nomadiska mongolernas hem

Förmiddagen därpå tog jag det lugnt eftersom guiden var upptagen på annat håll. Vid lunchtid besökte jag den enda Rotaryklubben i stan. På eftermiddagen åkte jag, guiden och chaufförен in i landet, för jag ville gärna uppleva det mongoliska landskapet och den nomadiska befolkningen. Vi åkte i flera timmar utan att se ett enda hus. Då och då såg vi en jurta, de nomadiska mongolernas runda tält. Dessa var vanligtvis inhägnade liksom husen i Ulan Bators periferi. Horder av får, getter och jakar fanns överallt. Inte att förundra sig över att de mongoliska nomaderna ofta kallas för ”de fem djur-människorna”, då det nomadiska samhället baseras på fem boskapsdjur: häst, kamel, nötkreatur, får och getter.

Nomaderna försörjer sig även på jakar, från vilka de får mjölk och ost, fast till skillnad från tibetanerna äter mongolerna inte nämnvärt mycket jakkött. ”Hästen är det viktigaste av de fem djuren och det bästa transportmedlet i terrängen”, berättade guiden för mig under färden. ”Barnen lär sig rida, innan de kan gå”, tillade hon med ett leende. För att fånga in hästen använder sig mongolerna av en pololasso, *ughurga*, som är en repögla i änden av en mycket lång stång. Kon mjölkas och den jästa mjöl-

ken, *airag*, är mongolernas favoritdryck och den bjuds som en ritual till besökare. Den kan också destilleras till alkohol, en traditionell mongolisk vodka, *arkhi*.

Kamelen kan utstå både kyla och extremt varm temperatur. Den återfinns numera mycket sparsamt i Centralasien, Västra Kina och Mongoliet. Eftersom den hotas av utrotning är den därför, liksom vildhästen, strängt fridlyst i landet. Kamelen används, liksom jaken, som rid-, drag- och lastdjur för att transportera den nedmonterade utrustningen från plats till plats. Kamelerna är dessutom en viktig faktor i hushållet. De levererar mjölk, kött, hudar, ull och annat. I Mongoliet har det inte varit möjligt att ha ett liv med bofast jordbruk eftersom herdarna regelbundet måste flytta med sina djur till nya betesmarker. Traditionellt fanns det fyra säsongsberoende flyttningar, men numera flyttar man bara två gånger – mellan sommarens och vinterns lägerplatser.

Jurtan är en cirkulär filttäckt bostad som är anpassad till de svåra villkoren i det dagliga livet – stark kyla, vind och sol. Jurtans väggar består oftast av ett tiotal hopfällbara galler, sammanbundna i en ring på vilka man lägger takbjälkarna som sedan täcks med filt eller annat material. Bostaden är lätt att förflytta och kan resas eller nedmonteras på mindre än en timme. Tälten har vackert utsirade och dekorerade dörrar, som placeras mot söder. När man går in genom en sådan dörr bjuds drycken airag, ost och blåsta snusflaskor. Den mongoliska kosten är ofta baserad på kokt, fett fårkött. Grönsaker, speciellt kål, morötter och lök, har introducerats ganska nyligen, men tillgången på odlingsbar jord är mycket begränsad.

Vi körde förbi ett antal religiösa stenrösen eller votivhögar, heliga offerhögar av stenar och kvistar, *ovoo*, som de troende vandrar runt utan att röra vid. På uppmaning av guiden stannade vi vid en av dessa. Hon bad mig att följa efter henne tre gånger medsols runt den och för varje gång kastade vi en liten sten i högen. Enligt henne skulle detta bringa lycka på färden. Medan guiden gick runt stenröset mumlade hon något, så efteråt frågade jag vad hon sagt eller bett om och fick till svar: ”Jag önskar att du har mera stenar så att jag har mer lycka.” Fromma vägfarare hade utsmyckat stenröset med granna tygstycken och rött papper med buddhistiska böner. Stenrösen tillhör den shamanistiska religionen som ännu praktiseras av ett fåtal troende och är en kvarleva från Djingis khans tid då den var statsreligion. Shamanismen förekommer dock i stor utsträckning i den traditionella kulturen. Himmel och andeväsen dyrkas. Shamanismen räknas till ursprunget av alla religioner.

Efter drygt två timmars körning var vi framme vid vårt slutmål Terelj National Park vid en liten sjö i en bred dalgång. Några familjer av nomadiserade mongoler hade slagit upp sina jurtor. Hjordar av kameler, får, jakar, nötboskap och hästar betade långsamt, och till synes fridfullt, det låga gräset. Jag och guiden gick fram till den grannaste jurtan och togs emot av en äldre dam som var klädd i den vackra traditionella dräkten, *del*, ett mycket enkelt plagg, sytt i ett stycke, med en enda knäppning och som bärs med ett färggrant skärp. Vi ombads att stiga in och sitta ner vid kaminen. Jag lade särskilt märke till den vackert snidade dörren.

Vi blev bjudna på osten, *aaruul*, och den jästa mjölken. Den destillerade varianten med alkohol fick vänta tills mannen i huset dök upp. Den jästa mjölken smakade förträffligt och påminde om det vi dricker här hemma och kallar för yoghurt, medan osten inte föll i min smak precis. Jag åt upp den ändå för att inte göra värdinnan ledsen. Därefter bad jag att få ta några bilder av henne framför tältet. Innan vi gick, gav jag kvinnan en hygglig slant, varefter hon gav mig en större bit av den ”goda” osten, som chaufförен gladeligen tog emot så snart vi var tillbaka i bilen. Vi gick runt en stund för att titta och njuta av det kringliggande pittoreska landskapet och för min del att bli fotograferad ridande på en häst, innan vi åkte tillbaka till stan.

Tala om glesbygd!

Mongoliets yta är tre och en halv gång så stor som Sveriges och landet har en befolkning på 2,5 miljoner, där majoriteten på 80 procent är khalkhamongoler (östmongoler) och resten kasacher, kineser, ryssar, uzbeker och uigurer. Viktigaste exportvarorna är koppar, kashmirull, guld, textilier, trävaror och hudar. Inte att undra på att jag inte kunde finna några produkter som passade mitt företag!

Sista dagen i Mongoliet ägnade jag åt att besöka ett varuhus och det nationella historiska museet. Här visades en mängd föremål som hade med landets historia att göra, men framförallt med Djingis khan förstås. Det mest intressanta var det som hade en koppling till Marco Polo. Här fick man se kopior av skrifter och dokument som bröderna Polo och den unge Marco fick av kejsare och påvliga legater. Varuhuset, som var i statlig ägo, saluförde uteslutande mongoliska produkter – som klädesplagg i kamelull och kashmir, kläder och reseffekter i skinn och allehanda souvenirer med en bild av Djingis khan. Så var min tre dagars långa vistelse i Mongoliet slut. Men jag lovade att komma tillbaka.

Flygresan tillbaka till Peking blev mera behaglig än den jag hade varit med om tre dagar tidigare. Efter det intetsägande landskapet med Gobiöknen nedanför oss dök en ormliknande struktur upp som klättrade ner- och uppför bergskammarna. Det var Kinesiska muren. Från flygplanet verkade den inte vara så storslagen som den är i verkligheten. Jag var nu inte längre avundsjuk på Armstrong, som påstod sig ha sett den under färden tillbaka från månen. Tvärtom var jag kanske lyckligare, för att jag hade sett muren på betydligt närmare håll än han gjorde.

Efter muren var det som att komma in i en annan värld, med grönklädda kullar, låga hus, vattensamlingar och odlade fält intill varandra. Strax efter uppmanade flygkaptenen oss att spänna fast säkerhetsbältena för landning i huvudstaden Peking. Den kinesiska flygvärdinnan som gick runt och försäkrade sig om att passagerarna hade hörsammat uppmaningen såg uppenbarligen den glädje och tillfredsställelse som mitt ansikte utstrålade, för hon log vänligt, som i samförstånd: ”Visst är det fantastiskt”!

Jorden runt-resan oktober–november 1966

Waikikistranden i Honolulu, Hawaii.

Mexico City, omgiven av ett mariachiband.

Vid Tenochtitlan pyramiderna, nära Mexico City.

På toppen av Empire State Building i New York, länge världens högsta byggnad.

Linköpings vänort Macao

Framför resterna av Sankt Paulskatedralen, Macaos symbol, tillsammans med mina leverantörer fröken Lee från Macao och Joseph Cheung från Hong Kong, 1978.

Nedan:
Vid Linköpingssonen Anders Ljungstedts grav, 1995.

Nedan t h:
Fröken Lee och hennes far under en rundvandring i deras fabrik, 1978.

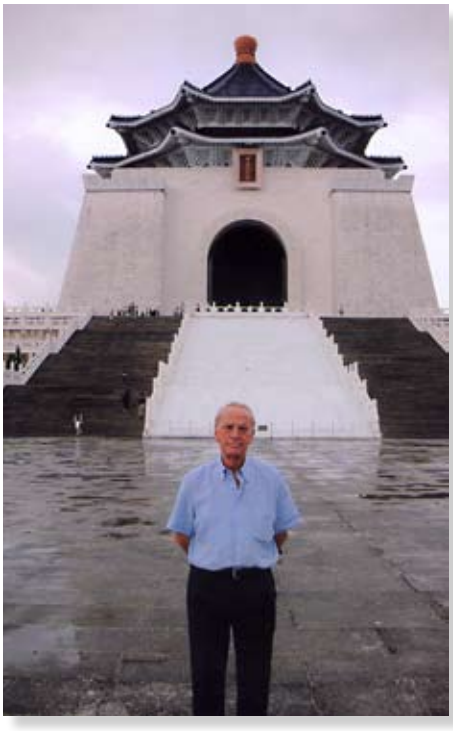
Taipei i mitten av 1980-talet vid en representationsmiddag för Hjalmar Blomqvist och ICAs ledning. Längst till vänster i bilden ser vi Tom Alexandersson och sittande min vän och leverantör Frank Huang.

Nedan t v: Taipei 2004 framför Taipei 101 med sina 508 meter, världens dåvarande högsta byggnad.

Nedan t h: Chiang Kai-sheks mausoleum. Taipei 2004.

I mitten av 1980-talet tillsammans med kollegan Robert Jacobs från Holland. Även han trogen gäst på Taipei Ritz.

Framför det ståtliga palatset *Chakri Maha Prasat* i Bangkok våren 2007.

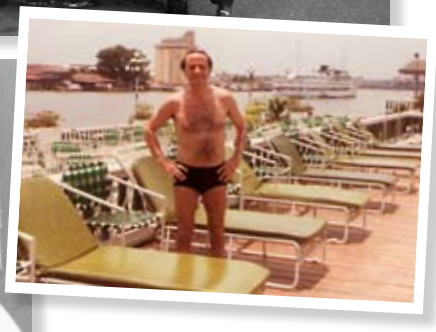
En kväll i mitten av 1980-talet i den berömda bambubaren på The Oriental i Bangkok, med vännerna Alex Katina, Kenneth Wallbert och en kollega från Irland. Vid det tillfället sjöng jag för första gången 'O Sole Mio offentligt.

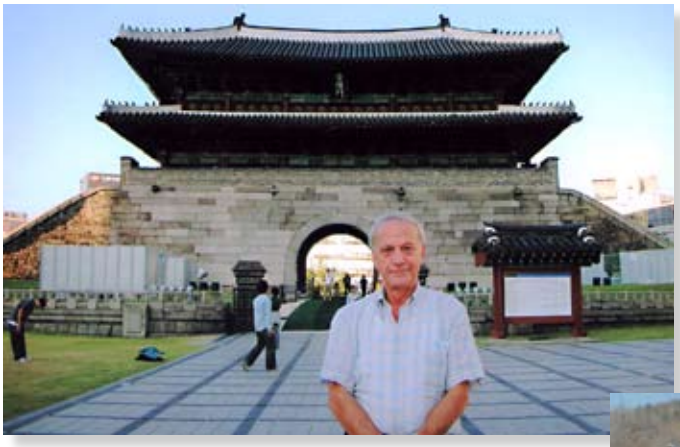
T h: Den klassiska taxijeepen i Manilla, 1974.

Nedan: Ett besök hos producenten av de populära prydnadsbesticken, i sällskap med Erlindo Asuncion, 1972.

Vid The Orientals rymliga pool i mitten av 1980-talet. Floden *Chao Phraya* rinner förbi.

Namdaemunporten i Söul från 1400-talet, 2004.

Bilden i mitten: Ingången till den tredje infiltrationstunneln vid den demilitariserade zonen i Panmunjom, norr om Söul, 2006.

Vid ett besök i Folklivsbyn strax söder om Söul 1976. En av souvenirerna var att låta sig fotograferas som brudgum.

På »Bron utan återvändo« eller »Frihetsbron« som man kallar den. Platsen varifrån alla krigsfångar repatrierades efter Koreakrigets slut 1953. Bilden är från 2006.

Nordkorea- och Pyongyang-besöket hösten 2005, med mina ständiga följeslagare under vistelsen. Damen till vänster om mig hade en vacker sångröst. Den andra damen var lärarinna.

Vid ankomsten till Panmunjom togs vi emot av diverse militärer. Mannen till vänster om mig var min guide under hela rundvandringen.

I denna hall undertecknades det fredsfördrag som 1953 gjorde slut på Koreakriget. Möblerna där den Nordkoreanska och den amerikanska delegationen satt finns kvar likaså standaren med FN:s emblem och Nordkoreas flagga.

Mina guider, i sina vackra *chogori*, under rundvandringen i Koryo-dynastimuseet i Kaesong.

Framför presidenten Kim Il Sungs kolossala staty på Mansukullen i Pyongyang.

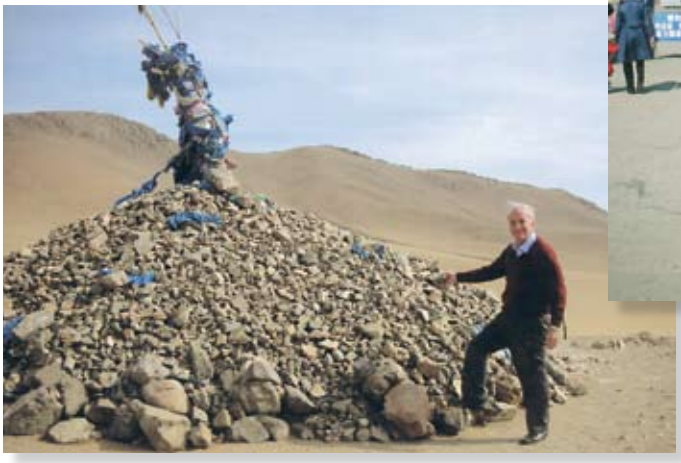

Det vackraste och mest symboliska monumentet i Pyongyang är denna staty som kallas Thongil (återförening).

Mitt på det jättelika torget i Ulan Bator står hjälten Sukhbaatar ryttarstaty och i bakgrunden det nyligen uppförda monumentet till Djingis khans – alla mongolers hjälte – ära, våren 2008.

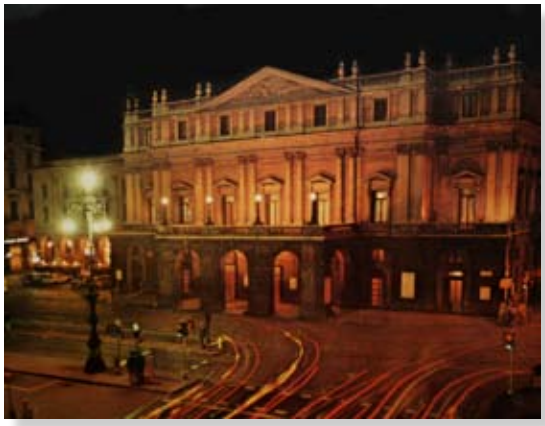
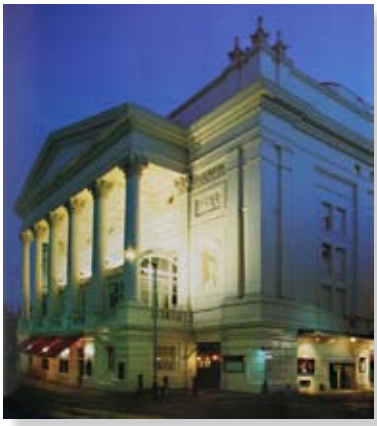

Framför klostret Gandan hösten 2003.

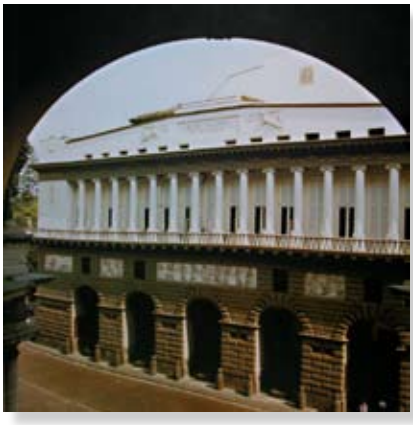

Mitten t v: Vid en offerhög, så kallad *ovoo*, på väg till Terelj Nationalpark hösten 2003.

Med värdarna framför deras *jurta* i Terelj National-park hösten 2003.

Operahusen jag haft glädjen att besöka under åren som har gått:

Teatro alla Scala i Milano och Covent Garden i London (överst),
Nationaloperan i Paris och Statsoperan i Wien (i mitten)
samt Kungliga Operan i Stockholm och Teatro San Carlo i Neapel (nederst).

La Scala från en oljemålning på 1800-talet. I palatset i bakgrunden var hotellet Marino alla Scala inrymt. Det var mitt favorithotell under många år, tills det lades ner för att lämna plats till ett känt modeföretag.

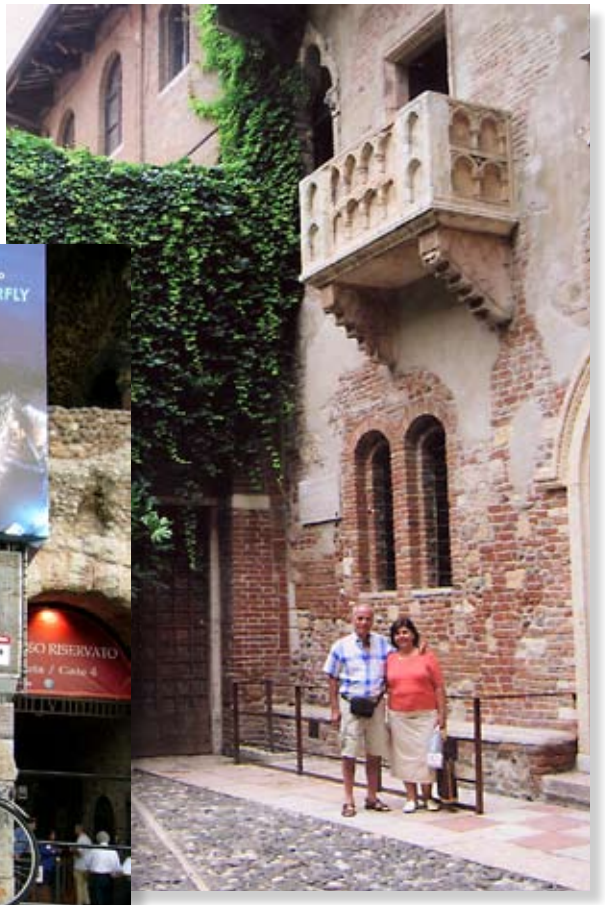

Två operafantaster framför La Scala strax innan premiären på Lucia di Lammermoor skulle gå av stapeln den 21 mars 2006.

Anna och jag inne på Arenan, i Verona, i juli 2006 för att se och lyssna till Aida.

T h: Romeo och Julia i 2004 års tappning vid Julias hus i Verona – under balkongen dit Romeo brukade klättra upp till för att smyga sig in till sin älskade.

Med Anna, Madeleine och barnbarnen Sebastian och Stella framför Arenan 2006.

Med vännen Sören Ödell och ägaren till vår favoritrestaurang Tre Marchetti, framför Arenan 2004.

Till bords under lindarna vid det antika värdshuset vid floden Mincio.

I Solferino 2002 på den plats där schweizaren Henri Dunant blev inspirerad att skapa Röda Korset 1859.

T h: Med Anna och vännerna Torsten och Elsie Bendz framför den förnämliga bysantinska katedralen i Torcello. Mitten av 1980-talet.

I utkanten av Ravenna återfinns denna stuga som hjälten Garibaldi huserade i vid olika tilfällen. Omkring 2002.

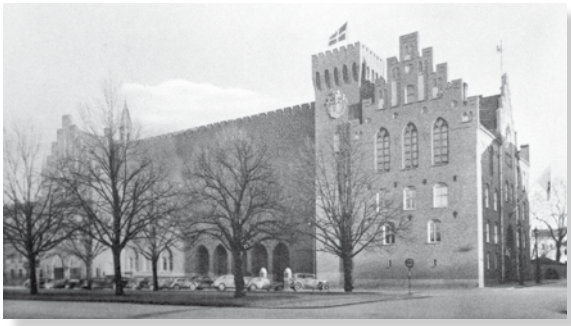

I källaren till detta hus föddes mästaren Gaetano Donizetti. Jag besökte det och hans gravmonument i kyrkan Santa Maria Maggiore, i Bergamo, i samband med premiären på hans Lucia di Lammermoor på La Scala i mars 2006.

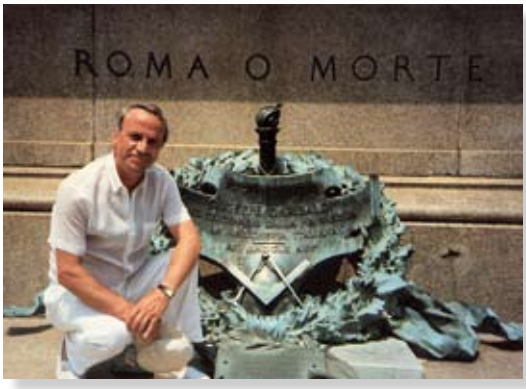
I detta enkla hus nära Parma föddes en annan, liten Peppino, nämligen Giuseppe Verdi den 10 oktober 1813. Jag besökte huset sommaren 2006.

Det ståtliga Frimurarhuset i Linköping stod färdigt år 1912 och invigdes av konung Gustav V den 12 mars.

I denna vackra Johannessal recipierade jag den 1 februari 1977.

Vid foten av hjälten Garibaldis jättelika monument på Gianicolo-kullen i Rom, försedd bland annat med Frimureriets universella symboler passaren och vinkelhaken. På sockeln kan man läsa de berömda orden som hjälten uttalade i Catania på Sicilien den 18:e augusti 1862: »*Roma o morte*« – Rom eller döden. Och mästaren Mozarts grandiosa monument i stadsparken i Wien. Både Garibaldi och Mozart är mina inspirationskällor till frimureriet.

Cassinoklubben och vår Auroraklubb poserar innan den förestående båtresan på Roxen.

Överst t h:
Cassinoklubben besöker Linköping i juni 2002. Hemma hos oss vid en trevlig middag och påföljande sångstund. Vilken känsla!

Dåvarande presidenten Pompeo Buonanno överlämnar Cassinoklubbens utnämning till »Paul Harry Fellow« till den lycklige hedersmedlemmen, år 2002.

DEL 7

Mina intressen och engagemang

INNEHÅLL

323 Operakonsten
336 Frimureriet
340 Rotary International
349 Amnesty International

Operakonsten

Som väl redan framgått är operakonsten min stora passion. Detta intresse föddes då jag passerade byns torg, olycklig och sorgsen en majdag 1956, några dagar innan jag skulle emigrera, och rördes av tonerna från ”Fångarnas kör” ur *Nabucco*. Då jag anlände till mitt nya hemland Sverige började jag handla enstaka skivor med operaarior från olika verk och tonsättare. Kungliga Operan i Stockholm var också det första operahus jag besökte. Den gången, i mitten av 60-talet, sporrades jag av min svägerska Filomena, som också är förtjust i operamusik. Den första operan jag såg på riktigt var *Les Comtes d'Hoffmann* (”Hoffmanns äventyr”) med den romantiska Barkarollmelodin, tonsatt av den tyskfranske kompositören Jacques Offenbach.

Jag fortsatte att handla operamusik, nu nästan uteslutande hela operor, mestadels av italienska kompositörer. I regel medföljde ett häfte med originaltext. På så sätt kunde jag, medan jag lyssnade på musiken, följa handlingen scen för scen och förstå musiken och sångarnas olika rollsituationer bättre. Nyfiken på alla dessa stora mästares levnad och verk började jag att läsa om dem. Den ena biografin efter den andra förde mig ganska snart in i den musikaliska och kulturella världen.

La Scala – lyrikens tempel

Jag var ganska väl insatt i ämnet opera då jag började besöka La Scala (”Lyrikens tempel”) i Milano i mitten på 1960-talet. Den allra första föreställningen jag bevistade där upptog, under en och samma kväll, i februari 1967, två verk; operan *La vida breve* (”Det korta livet”), ett lyriskt drama av spanjoren Manuel de Falla, den främste företrädaren för 1900-talets spanska tonkonst, och baletten *Ibérica*, ett glänsande verk i färg, rytmik och livliga takter med musik ur fransmannen Maurice Ravels *Boléro*. Från denna tid och fram till mitten av 1980-talet besökte jag Milano två gånger per år under operasäsongen, i februari och i april. Under alla dessa år har jag haft glädjen att se många fantastiska och oförglömliga föreställningar i världsklass.

Första tiden brukade jag bo på Grand Hotel et de Milan några hundra meter från La Scala. På detta hotell levde Verdi de sista dagarna av sitt långa liv, han dog där den

27 januari 1901, 84 år gammal. Då nyheten om hans bortgång spred sig samlades en folkskara på gatan utanför och sjöng ”Fångarnas kör”. Hotellet var även Maria Callas hem i Milano i början av hennes karriär. I fortsättningen kom jag att bo på hotellet Marino alla Scala intill operan. Det var inget lyxhotell precis, men här brukade många artister bo, så det var av den anledningen jag flyttade dit. Här har jag skakat hand med bland andra tenorerna Giuseppe di Stefano, min absoluta favorittenor Placido Domingo och sopranerna Montserrat Caballé och Renata Tebaldi.

Bland de 50-talet uppföranden jag sett på La Scala är det några som jag minns särskilt väl. Till dem hör Beethovens enda opera *Fidelio*, som jag såg i februari 1978, med maestro Leonard Bernstein som dirigent. Vid supén samma kväll på restaurangen Biffi Scala, som är inrymd i själva teaterbyggnaden, hade jag turen att sitta vid ett bord bredvid maestron och få en pratstund med honom. Han blev synnerligen glad när jag sa att hans musical *West Side Story* var ett storverk som jag gärna lyssnade till. Vid Bernsteins bord satt bland andra sopranen Gundula Janowitz som hade sjungit titelrollen denna kväll. Maestron Bernstein har en gång uttryckt: ”Sedan Hiroshima har ingen symfoni skrivits. Atombomben har förstört symfonin”. En annan oförglömlig afton var när jag såg Bellinis mästerverk *Norma* med spanjorskan Caballé i titelrollen och tenoren Gianni Raimondi i rollen som den romerske prokonsulen Pollione. Detta hände vid en premiärföreställning i januari 1975.

Just under 1978 gavs många fina föreställningar på La Scala eftersom operan detta år firade 200-års jubileum. Den stod färdig år 1778, mitt under den österrikiska ockupationen. Drottning Marie Therese lär ha varit en drivande kraft för dess tillkomst och det ska vi vara henne evigt tacksamma för.

Tidigare hade jag haft glädjen att bevista Verdis *Un ballo in maschera* (”Maskeradbalen”). Det skedde vid premiären den 18 april 1968 med en skara storartister som Carlo Bergonzi, Peter Glossop, Leontyne Price och Maestro Antonino Votto som dirigent.

Den förnämliga ”Maskeradbalen” har givetvis rönt speciell uppmärksamhet här hemma i Sverige. I originalversion framfördes den första gången på Stockholmsoperan år 1927. Antonio Sommas text är en bearbetning av fransmannen Eugène Scribes *Gustave III ou le bal masqué* som alltså handlar om mordet på vår kulturellt intresserade monark. Den italienska censuren tillät dock inte att mordet på en krönt person framställdes på teater. Därför flyttade man, vid urpremiären år 1859, handlingen till Boston och bytte ut kungen mot en guvernör. Hundra år senare skrev emellertid författaren och Svenska akademiledamoten Erik Lindegren en ny text, byggd på den ursprungliga, och med inslag av citat av personer kring Gustav III, bland andra Kellgren, Bellman och Sergel. Handlingen var förlagd där den hör hemma, alltså i Stockholm. Denna version är utan tvivel att föredra för oss svenskar. Det är egentligen en omdiktning med förbluffande gott resultat som gjort ”Maskeradbalen” till en nästan ”svensk” nationalopera.

Denna vår hade jag det stora nöjet att få uppleva en annan ypperlig föreställ-

ning då den amerikanska sopranen Anna Moffo, av italiensk börd, sjöng titelrollen i Gaetano Donizettis mästeropera *Lucia di Lammermoor* i sällskap med en annan av mina favorittenorer, Carlo Bergonzi, i rollen som Sir Edgardo. Premiären någon dag tidigare blev inte väl mottagen, varken av publiken eller av pressen. Det blev däremot den tredje föreställningen som jag bevistade. Anna Moffo blev inropad flera gånger under åhörarnas jubel, medan glädjetårar rann nedför hennes kinder. Hon sjöng den så kallade vansinnesscenen med en sådan inlevelse att publiken grät. Jag berördes också starkt av den gudomliga arian *Verranno a te Sull'aure …*

Eftersom jag har en inspelning av Lucian från två år tidigare med samma sångare, Moffo och Bergonzi, återupplever jag den fantastiska kvällen då och då. Librettot till *Lucia di Lammermoor* skrevs av Salvatore Cammarano och är baserat på Sir Walter Scotts roman ”Bruden från Lammermoor”. Den hade sin urpremiär på San Carlooperan i Neapel år 1835 och kom till Stockholmsoperan 22 år senare. Melodierna och körsångerna i *Lucian* är mycket sköna och jämte Verdis *La Traviata*, Bellinis *Norma*, Rossinis *Barberaren i Sevilla* och Puccinis *Bohème* är dessa fem de operor jag uppskattar mest.

I början av 2006 läste jag någonstans att Donizettis *Lucian* skulle uppföras på nytt på La Scala med premiär den 21 mars. Anna och jag hade inte varit på La Scala på länge, så vi bestämde oss för att bevista premiären. La Scala har numera förenklat biljettbokningen så vi beställde våra biljetter via Internet och sedan bokade vi flyget från Nyköping med Ryanair. Tack vare detta flygbolag kan man numera resa till många städer i Europa till priset av vad en middag kostar. Det var en storslagen föreställning med för oss helt okända, men duktiga, artister.

Ryanairs plan landar på Bergamos flygplats nordväst om Milano. Bergamo är ju Donizettis födelsestad och vi passade naturligtvis på att göra ett besök i samband med hemresan. Vi såg bland annat det mycket enkla huset, i vars fönsterlösa källare mästaren föddes, och kyrkan Santa Maria Maggiore, där han är begravd vid sidan av sin lärare och beskyddare kapellmästaren Johan Simon Mayr. Donizettis vokala stil berikade bel cantotraditionen, som Rossini och Bellini hade gjort omtyckt. Dessa tre mästare betraktas allmänt som det tidiga 1800-talets främsta företrädare för bel cantostilen.

I februari 1979, då Anna och jag reste till Milano för att återigen besöka leksaksmässan, fick vi vara med om två andra storslagna föreställningar på La Scala. Första kvällen såg vi *L'Elisir d'amore* (”Kärleksdrycken”), Donizettis mest komiska opera med ingen mindre än Luciano Pavarotti som Nemorino, Mirella Freni som Adina, min favoritbaryton Leo Nucci i rollen som Belcore och Paolo Montarsolo som doktor Dulcamara, kärleksdryckens uppfinnare. För första gången fick vi höra Leo Nucci, en verkligt stor artist, som vi senare har haft nöjet att uppleva många gånger på Arenan i Verona i flera olika roller. I en klass för sig är rollen som Giorgio i *La Traviata*, som vi senast såg sommaren 2003, just på Arenan.

Varhelst han uppträder vill publiken aldrig sluta applådera och stampa i golvet.

Däremot fick jag aldrig chansen att åter se och höra Pavarotti. Å andra sidan föredrar jag hans kollegor José Carrera och Placido Domingo. Den sistnämnde är utan tvekan min nuvarande gunstling bland tenorer. Kvällen efter hade vi turen att närvara vid premiären av Puccinis pärla *Madama Butterfly* med den briljanta sopranen Raina Kabaivanska i huvudrollen och Leo Nucci i rollen som Sharpless. Dirigent var Georges Prêtre och ett bättre uppförande av Puccinis storverk har vi aldrig upplevt sedan dess.

Jag har även haft glädjen att bevista många balettföreställningar på La Scala, bland dem Romeo och Julia av ryssen Prokofjev med stordansösen Alessandra Ferri som Julia och Angel Corella som Romeo, i regi av koreografen Kenneth Macmillan. Min favorit ”Svansjön”, Tjajkovskijs mästerverk och den mest populära av dem alla, upplevde jag också här – med ingen mindre än Carla Fracci i huvudrollen och Richard Cragun i rollen som prins Sigfrid.

En gång upplevde jag även Tjajkovskijs *Eugen Onegin* på La Scala. Den är baserad på versdramat med samma namn av Rysslands nationalskald Alexander Pusjkin. Och den talar till var och en som någon gång varit olyckligt förälskad. Den cyniske snobben Onegin avvisar Tatjanas kärlek och flirtar istället med hennes syster Olga och det får oförutsedda och tragiska följder. När han inser sitt misstag och återvänder som en bruten man, är det för sent. Tragiken och vemodet, som ofta förknippas med Rysslands själ, strömmar genom Tjajkovskijs undersköna musik. Det var denne mästare som gjorde min folksångsfavorit i ungdomen ”Mamma vill det inte och inte heller pappa...”, odödlig genom *Capriccio Italien*, en av hans mest kända kompositioner. Varje gång jag lyssnar på denna underbara musik tänker jag på min ungdoms få ljusa stunder i glada vänners lag. ”Inget gör minnena från det förflutna så levande som musiken”, som den franska författarinnan Ann-Louise Staël sade på sin tid.

Peter (Pjotr) Tjajkovskij inspirerades av karnevalen i Rom vintern 1880. I april samma år, då han avslutat instrumenteringen av *Capriccio Italien*, rapporterade han till Moskva: ”Jag är inte säker på vilket värde det finns i detta stycke, men jag är säker på att det kommer att låta bra, eftersom orkestern behandlas effektivt och briljant”. Tänka sig att Tjajkovskij var så anspråkslös att han kallade detta mästerverk för ”stycke”. Hans Capriccio gjorde mig mer och mer intresserad av rysk folkmusik och idag är den väl representerad bland mina mer än 700 LP-skivor.

Tjajkovskij var inte den ende ryss som ägnade sig åt de latinska ländernas folkliga musikaliska kulturyttringar. Glinka, Borodin, Balakiriv och Rimsky-Korsakov, för att nämna några av hans landsmän, gjorde det också. Få musikinstrument är så nationellt knutna som balalajkan. Den är först och främst rysk. Sånger med balalajkamusik som ”Moskvanätter”, ”Karabuschka”, ”Katjuscha”, ”Svarta ögon”, ”Längs Volga”, ”Kalinka”, med flera, gör en både glad och vemodig.

Ett återkommande problem när det gällde La Scala var att boka biljetter i förväg, i varje fall på 1970- och 1980-talen. Det var rent omöjligt. Man fick alltid till svar att föreställningen var utsåld. Räddningen blev oftast herrarna som stod utanför operan

och sålde biljetter till fantasipriser, eller hotellets portier, som hade goda kontakter med dessa herrar. Att priserna var höga var acceptabelt, att platserna i regel var miserabla kunde man bara beklaga och inte göra något åt. Dessa herrar köpte tydligen billiga åhörarplatser med tanke på att eventuella köpare kunde utebli. Jag har i alla fall alltid lyckats få tag i biljetter på ett eller annat sätt. I början av januari 1981 skulle Pietro Mascagnis *Cavalleria Rusticana* (”På Sicilien”) ges. Som brukligt är spelas den ihop med Ruggero Leoncavallos *Pagliacci* (”Pajazzo”), eftersom båda dessa verk är korta. Inga biljetter fanns att tillgå. Till och med svartabörshandlarna hade sålt slut. Placido Domingo skulle sjunga Canios roll i Pajazzo, så jag ville gärna se den. Kosta vad det kosta ville!

Jag gick till sidoentrén, där unga människor vanligtvis brukade gå in. När publiken började strömma till stod jag där och erbjöd att betala det tredubbla priset till den som ville sälja sin biljett. Till sist nappade ett ungt par och jag var tvungen att överta bådas biljetter. Med andra ord fick jag betala två biljetter tre gånger det normala priset. Men det var värt varenda slant. Det var andra gången jag fick lyssna till min gunstling Placido Domingo. Men han lever och sjunger än, så chansen att åter få se denne store tenor finns alltjämt.

Under årens lopp har jag naturligtvis haft glädjen att besöka ett antal andra institutioner. Förutom Kungliga Operan i Stockholm och San Carloteatern i Neapel har jag även bevistat föreställningar på Covent Garden i London, Der Staatsoper i Wien, Theatre de L’Opera i Paris, Det Kongelige Teater i Köpenhamn med flera.

Arenan i Verona

Men långt fler föreställningar än på La Scala eller Kungliga Operan i Stockholm har jag sett på Arenan i Verona. Kanske inte i antal olika operor men i antal föreställningar, eftersom en del av dem spelas så gott som varje år, till exempel *Nabucco* och *Aida*, två verk som passar till Arenans scen som hand i handske. Den romerska amfiteatern Arenan i Verona uppfördes på 30-talet e. Kr., enligt vissa källor, i slutet av detta århundrade, enligt andra, och är tillsammans med Colosseum i Rom och amfiteatern i Arles, i södra Frankrike, de största och bäst bevarade romerska amfiteatrarna. Av det yttre murverket finns endast fyra arkader kvar, medan det inre har alla de 72 arkaderna intakta. Det väldiga ellipsformade utrymmet kan ta emot omkring 25 000 åskådare på sin läktare med 44 avsatser.

Vid det här laget har amfiteaterns interiör delvis gjorts om. En femtedel har fått lämna plats åt en stor scen. Där gladiatorspelen hölls, och där slavar och förföljda kristna sprang för livet, jagade av vilda djur under antiken, finns nu en jätteparkett. Den är fylld av fåtöljer i stål som vid varje föreställning överdrages med rött sammetstyg. De antika bänkarna, som förr var marmorklädda, ger på de lägre raderna plats åt dem med numrerade biljetter och på de högre raderna åt dem med onumrerade biljetter.

Redan vid sextiden på kvällen ringlar sig köerna med folk med dessa onumrerade

biljetter utanför de gamla murarna, och undan för undan fylls amfiteaterns innerväggar. Först tre timmar senare, exakt klockan kvart över nio, när mörkret har sänkt sig och stjärnorna blinkar över Verona, börjar föreställningen. Den inleds på ett ganska originellt sätt. Varje besökare med onumrerad biljett får ett litet vaxljus. När gonggongslagerskan visar sig på scenens mitt och det första gonggongslaget ljuder, tänder de ljusen och en skälvning av tiotusentals små stjärnor ackompanjeras av en massa ”ooohhh”, av beundran och förvåning, som följs av en lång applåd från de åhörare som inte håller i ljus. Först efter denna enkla, men synnerligen stämningsfulla, ceremoni och då det tredje gonggongslaget ljudit, är tiden mogen för föreställningens början. Strålkastaren lyser upp maestron som dyker upp från ett av valven till höger om scenen och ledsagas till dirigentpodiet av en funktionär.

Sedan 1974 har Anna och jag inte missat en enda säsong. I motsats till La Scala, där Anna bara har varit med några få gånger, har vi alltid varit tillsammans i Verona. Föreställningarna där ges ju tursamt nog under semestermånaderna. Varje år ser vi mellan två och tre föreställningar, i regel i slutet av juli, som en förträfflig avslutning på vår fyra till fem veckor långa semester. Barnen och barnbarnen har varit med någon enstaka gång. Deras intresse för opera tycks ännu inte ha väckts till liv. Operakonsten, som allt annat, måste man lära sig att tycka om och det gör man genom att lyssna och åter lyssna. Några gånger har vi varit tillsammans med goda vänner som paret Annika Sundström och Sören Ödell, Elsie och Torsten Bendz, Elke och Dan Ekenstierna, alla från Linköping, Gina och Giorgos Diakoumakos från Aten, Edith och Jacky Guillot från Nice samt Edna och Joseph Sofer från London.

En kär vän och broder går bort

Torsten Bendz, samme Torsten som var en av faddrarna när jag recipierade i frimureriet, var utrustad med en exceptionellt fin tenorröst och han älskade opera. Varhelst vi träffades skulle han alltid klämma i med någon tenoraria. För det mesta blev det ”Ack som ett fjun så lätt …”, *(La Donna é mobile …)*, ur Verdis populära opera *Rigoletto*. Han brukade stoltsera med att självaste Hugo Alfvén hade handplockat honom som 25-åring till kören Orphei Drängar.

Tyvärr har även vännen Torsten lämnat jordelivet under bokens tillkomst. Som många andra äldre människor drabbades Torsten av Alzheimers sjukdom och dog i augusti 2005, 85 år gammal. Vid begravningsgudstjänsten i den välfyllda S:t Larskyrkan framfördes mycket vacker musik, bland annat den underbara *Ave Maria* av Bach-Gounod. Jag rördes också av talet som Torstens dotter Madeleine höll vid minneshögtiden i Frimurarhotellets pelarsal. Jag mindes de festliga tillfällen när Torsten och jag, efter en logesammankomst, brukade träffas och umgås vid brödramåltiderna i denna vackra sal och uppleva glada stunder tillsammans med bröderna.

Romeos och Julias stad

Verona är inte bara Arenans utan även i högsta grad Romeos och Julias stad. Sagan

om dem skrevs omkring 1520 av Luigi da Porto från staden Vicenza. Sedan gjordes den världsberömd av Shakespeare och har allt sedan dess inspirerat till många dikter, dramer, baletter och operor. Det hindrar inte att staden Verona betraktar sagans båda huvudfigurer som två fullt historiska gestalter. Får man tro Shakespeare utspelades kärlekstragedin år 1303. Giulietta (Julia) Capuleti och Romeo Montecchi, vars båda förnäma familjer var fiender, var djupt förälskade i varandra. Ett missförstånd med en sömndryck gjorde att de båda unga i sin förtvivlan, först Romeo och sedan Julia, genomborrade sig med samma dolk.

I stadens mitt finns en vacker 1200-talsbyggnad i gotisk stil. För att komma in på gården, där huset ligger, måste man passera genom ett valv vars väggar är övertäckta med hundratusentals namn eller initialer, oftast med ett datum, många inramade i hjärtan. Här vimlar det verkligen av besökare, unga som äldre. Hjärtat blir aldrig gammalt, skulle man kanske kunna tillägga. Här skall den vackra Julia ha bott. På andra våningen finns den välkända balkongen dit Romeo sägs ha klättrat för att möta sin älskade. På en marmortavla kan man läsa: ”Här fanns Capuletis hus som Julia kom från. Ömma hjärtan begrät dem och skalderna besjöng dem”.

Maria Callas – bel cantons kejsarinna

På Arenan, ”Antikens öppna tempel åt lyriken”, gjorde Maria Callas, egentligen Maria Anna Cecilia Sophie Kalogeropulos, sin officiella debut i Amilcare Ponchiellis *La Gioconda* med ”Timmarnas dans”. Det var under säsongen 1947 mot ett gage på 63 amerikanska dollar. Maria Callas var amerikanska av födsel, grekinna av börd, italienska genom sin karriär och genom sitt giftermål med veronesaren Giovanni Battista Meneghini, en några år äldre herre och operaälskare. Hon kom därför att heta Maria Meneghini Callas tills hon skilde sig och började umgås med den stenrike landsmannen Aristoteles Onassis, grundare och ägare av ett jätterederi samt flygbolaget Olympic Airways. ”Rederiet är min far, flygbolaget min älskarinna”, brukade han skämtsamt uttrycka sig. *”Vissi d’arte, vissi d’amore”* (”Jag levde av konstutövning, jag levde av kärlek”) sjöng Maria Callas i Puccinis tragiska opera *Tosca*. Dessa hjärtskärande ord av den ängsliga Floria Tosca var liksom skapade för Maria Callas liv. Floria sjöng sin desperata aria medan hennes älskade Mario Cavaradossi plågades i kulisserna. Maria Callas begrät i stället det förhastade slutet av sin romantiska och i högsta grad påfrestande relation med skeppsredaren, som i all hast övergav henne för att gifta sig med Jacqueline Kennedy, världens då mest uppvaktade änka.

Enligt många var Maria Callas 1900-talets Diva med stort D, eller ”bel canto-kejsarinna” som en fransk tidning beskrev henne. För att övertyga sig därom behöver man bara lyssna på hennes inspelningar av Bellinis mästerverk *Norma* och den gudomliga arian *Casta Diva*. Rollen som modig druidprästinna kom att förknippas med hennes person, mer än någon annan av de 47 roller som hennes repertoar omfattade. Maria sjöng för första gången i *Norma* på Teatro Comunale i Florens 1948. Hon hann sjunga *Norma* 90 gånger i åtta olika länder. Vi hade samma smak när det gäller

musik. Liksom jag dyrkade hon *Norma* och min favoritsång ”La Paloma” älskade hon och sjöng flitigt innan hon blev operasångerska. När mitt operaintresse hade väckts till liv på allvar hade hon mött Onassis och redan slutat sjunga. Jag beklagar djupt att hon slutade i förtid. Hon dog i Paris 1977.

Eftersom föreställningarna på Arenan ges på kvällarna betyder det att man har hela dagarna till förfogande, och det är inte svårt att företa sig något i denna underbara stad eller dess storslagna omgivningar. Förutom att man kan vandra omkring och betrakta de många sevärdheter som Verona erbjuder, kan man handla det allra senaste i modeväg på Via Mazzini, lyxgatan där alla de stora namnen är representerade. Inom tre till fyra mils avstånd finns dessutom ofantligt mycket att uppleva för både kropp och själ.

Historiska platser

Vid nästan alla besök i Verona har vi åkt till den pittoreska byn Valeggio sul Mincio och dess kommundel Borghetto och ätit en härlig lunch vid *Antica Locanda Mincio*, det antika värdshuset vid Mincioflodens, i skuggan av höga lindar. Efter att vi satt i oss en lagom portion av deras signaturrätt *agnolotti*, en tortellinivariant, eller bandnudlar med Karl-Johansvamp, en förträfflig blandning av olika sorters grillat kött och druckit några karaffer av husets vita vin, kan vi knappast sätta oss i den solvarma bilen för att fara tillbaka till Verona. Istället har vi lagt oss ned och tagit igen oss vid den friskt rinnande Mincioflodens.

Även skalden Vergilius, upphovsmannen till det romerska nationaleposet *Aeneis* (”Aeneiden”), lär ha njutit av det friska vattnet vid Mincioflodens och dess örtrika stränder. Hans föräldrar var lantbrukare och han föddes i trakten av Mantua, en vacker medeltida stad söder om Valeggio. Vergilius ungdomsverk *Bucolica* (”Herdedikter”) består av tio sånger. Här följer några strofer i sjunde sången, översatta av professor Gustav H. Karlsson:

> *”… Om du har tid, kom hit! Slå dig ned hos mig här i skuggan!*
> *Hit kommer snart dina kvigor. De går till floden och dricker.*
> *Här har du bugande säv längs Mincius örtrika stränder.*
> *Här hör du bisvärmar surra högt upp i den heliga eken …”*

Vi såg varken kvigor eller bisvärmar, men däremot hästar på bete och mängder av änder som simmade i floden.

På vägen till Valleggio passerar man genom historiska platser som Custoza och Villafranca. Här påminns man om de båda slag de frihetstörstande italienarna utkämpade i ett försök att driva ut de österrikiska ockupanterna för gott.

Vid Custoza led de sardiska-piemontesiska trupperna, under ledning av Savojkungen Karl Albert, år 1848, ett förkrossande nederlag mot den överlägsna österrikiska hären, ledd av den 82-årige veteranen och fältmarskalken Radetzky. För dennes

”tapperhet” tillägnade landsmannen Johan Strauss den äldre honom den berömda marschen. Det andra slaget utkämpades år 1866 vid en tid då det italienska kungadömet på allvar hade börjat ta form. Spanjorerna var utkörda, medan österrikarna envist höll sig kvar i nordöstra delen av landet. Det ”nästan” enade Italien deklarerade Österrike krig. Trots en överlägsen, fast illa organiserad och djupt demoraliserad, armé, ledd av kung Viktor Emanuel II, besegrades italienarna än en gång. Samma år tvingades dock österrikarna att lämna Italien för gott efter det att Frankrike och Preussen hade utövat påtryckningar.

På vägen tillbaka från Valeggio har vi någon enstaka gång kört via de numera fridfulla orterna Solferino och San Martino della Battaglia (”Slagets Sankt Martin”). Så fridfullt var det ingalunda där för bara ett och ett halvt sekel sedan. Mellan de båda Custozaslagen utkämpades där det fasansfulla ”Andra frihetskriget” år 1859. En fransk-sardisk (savojansk) armé under Napoleon III (brorson till den förste) och kung Viktor Emanuel II besegrade österrikarna under Franz Josef, det habsburgska imperiets siste kejsare. Den efterföljande freden i Villafranca samma år medförde att österrikarna avträdde Lombardiet, och Italiens enande tog fart, medan Frankrike erhöll Nice, eller Nizza som staden kallades då och görs alltjämt av italienarna, och landskapet Savojen som tack för hjälpen.

Hjälten Garibaldi kan inte ha blivit särskilt glad. Han var ju född i Nizza. Att Solferino gått till historien beror mycket på schweizaren och frimuraren Henri Dunants starka intryck av den bristande sjukvården och alla sårade soldaters lidanden på slagfältet. Det gav honom impulsen att skapa Röda korset, som sedan följdes av den första Genèvekonventionen år 1863. På toppen av kullen där kriget avgjordes har ett monument rests till minnet av slaget och Röda korset. En hel vägg är täckt med boxar som liknar postlådor, där varje låda representerar en nation som anslutit sig till organisationen. Vid dessa besök har tankarna vandrat tillbaka till skoltiden då vi var tvungna att kunna nästan allt om Garibaldi, Mazzini, Solferino och allt annat om Italiens enande.

Hjältarna vid Italiens enande

Avgörande betydelse för Italiens enande hade, förutom den patriotiske monarken Viktor Emanuel II, den geniale statsmannen Cavour och förstås svärdets hjälte Garibaldi, även den revolutionäre förkunnaren Mazzini och revolutionären i tonsättning Verdi – om än med olika medel. Statsmannen och greven Cavour, vars egentliga namn var Camillo Benso, tillhörde en gammal aristokratisk familj från Piemonte. Han var en skicklig politiker, lika framgångsrik i att leda de inrikespolitiska strömningarna som de diplomatiska konstellationerna. Han tjänstgjorde i armén innan han 1847 inledde en politisk karriär. Från 1848 satt han i parlamentet i Piemonte och innehade olika ministerposter. Som konseljpresident sökte han säkra franska och brittiska sympatier för ett enat Italien genom att sända trupper att slåss i Krimkriget.

Cavour satsade i första hand på stöd från Frankrikes Napoleon III. På sommaren

1858 möttes de i kurorten Pleubières i östra Frankrike. En hemlig överenskommelse slöts som innebar att österrikarna skulle ut ur Italien. Italien skulle enas under Piemontes ledning och Frankrikes inflytande på den italienska halvön skulle stärkas. Påven skulle respekteras och hans andliga välde lämnas okränkt.

I januari året därefter fällde Napoleon III, vid en mottagning i Tuilerierna, följande yttrande till den österrikiske ambassadören: ”Jag beklagar att vårt förhållande till Er regering inte längre är så gott som det tidigare varit.” Några månader senare utkämpades slaget vid Solferino.

Cavour var den egentliga skaparen av det enade Italien och blev dess förste regeringschef. Denne geniale statsman fick aldrig uppleva det slutgiltiga enandet i och med intagandet av Rom år 1870. Hans liv hade slocknat i förtid, men hans livsverk består.

Giuseppe Mazzini var en liberal patriot och den viktigaste ideologen i 1800-talets patriotiska rörelser i Europa. Han var en revolutionär ledare med exceptionell dragningskraft och karaktär, och samtidigt en kompromisslös religiös tänkare med en oklanderlig moral.

Under den politiska jäsningen på 1840-talet var även Giuseppe Verdi en glödande patriot. Han trodde på ett fritt Italien och liksom de flesta av sina landsmän hatade han de österrikiska förtryckarna. Hans operor var fulla av antydningar om de aktuella stridigheterna. Mer än en gång hände det att arior och körpartier ur hans verk användes som patriotiska frihetssånger av italienarna. Verdis första succé var operan *Nabucco* med premiär på La Scala sex år innan revolterna mot inkräktarna började 1848 – just i Milano. Det är klart att text och musik i stil med ”Fångarnas kör” i *Nabucco* vann genklang hos patrioterna i det av Österrike behärskade Norditalien.

Verdi bodde i Milano vid tiden för *Nabuccos* tillkomst. Det berättas att då La Scalas impressario (så kallades operacheferna på den tiden), Bartolomeo Merelli, en kväll mötte honom och försökte övertala mästaren att läsa Temistocle Soleras libretto, blev han till en början besvärad och obenägen. Det slutade dock med att han gick med på att läsa librettot, om än något motvilligt. Han blev hänförd av den vackra patriotiska texten och bestämde sig för att tonsätta den.

Operan hade premiär den 9 mars 1842 med en uppsättning av den tidens största artister, bland dem sopranen Giuseppina Strepponi som sedermera blev Verdis andra hustru (den första hade gått bort, liksom deras båda barn).

Som alla vet blev premiären en dundrande succé som följdes av inte mindre än 57 föreställningar under de följande fyra månaderna. ”Med denna opera …”, lär Verdi ha sagt långt efteråt ”… kan man säga att min artistiska bana verkligen började på allvar”.

Verdis djupa musikaliska engagemang uppskattades oerhört av det frihetstörstande Italien och hans namn blev en symbol för nationalistiska strävanden. Man ropade *Viva Verdi* (”Leve Verdi”) som täckmantel för *Vittorio Emanuele Re D’Italia*, (”Viktor Emanuel, Italiens kung”), den framträdande personen för Italiens enande.

Verdi kom senare, om än inte särskilt aktivt, att delta i det politiska livet. Han var parlamentsledamot mellan åren 1860 och 1865 och blev senator tio år senare. Det lär inte finnas en enda stad eller by i hela Italien, med undantag kanske för San Biagio, som inte har rest ett monument eller uppkallat något torg eller någon gata efter dessa, det enade Italiens hjältar. Garibaldi lär ha rekordet med nästan 6 000 platser uppkallade efter sig.

Äntligen Le Roncole

Hittills hade jag haft nöjet att besöka de hus där mina idoler Donizetti, Bellini och Puccini fötts. Förutom Rossinis återstod Verdis födelsehus i Le Roncole, som jag länge hade velat besöka. Denna sommar, 2006, tog vi vägen via Busseto i provinsen Parma och kommundelen Le Roncole, som numera ändrat namn till Roncole Verdi. Jag kände knappt igen det gamla huset från bilderna i Verdis biografier. Det hade genomgått en ordentlig renovering både in- och utvändigt. Vi visades runt det lilla huset av en guide, synnerligen väl bevandrad i Verdis verk och levnad.

En trappa upp visade guiden oss ett litet rum och sade: ”Här föddes lille Peppino den 10 oktober 1813”. Jag hajade till. Jag hade faktiskt aldrig tänkt på att även Verdi kunde ha kallats för Peppino, kanske till och med som vuxen och världsberömd kompositör. Vi såg även det lilla köket där han intog sina enkla måltider innan han vid 14 års ålder flyttade till Busseto för studier. Han återvände aldrig till Le Roncole. Tänk att en av operamusikens största mästare hade fötts i denna enkla boning. Anna, vår dotter Madeleine och hennes barn Sebastian och Stella blev lika fascinerade som jag. Dagen innan hade vi sett en underbar föreställning av mästarens storverk *Aida* på Arenan.

Palladio och Rotundan

Cirka tre mil öster om Verona ligger staden Vicenza. I dessa trakter handlade vi mycket keramik i gångna tider. Det gör vi tyvärr inte längre, eftersom den ena fabriken efter den andra har tvingats lägga ned tillverkningen på grund av den hårda konkurrensen från Kina. Numera besöker vi staden då och då för att njuta av dess fantastiska arkitektur. Fastän den geniale arkitekten Andrea Palladio var född i den närliggande staden Padua tillbringade han större delen av sitt liv här i Vicenza. Från att ha börjat som en enkel stenhuggare kom han att sluta som sin tids mest inflytelserika arkitekt

Jag har sett några av hans villor. Den mest berömda av dem, *La Rotonda* (”Rotundan”), strax utanför staden Vicenza skiljer sig från alla de andra genom sin form och sitt ändamål. Dess placering högst upp på en kulle gör den till en behaglig utsiktsplats. Tack vare sina klassiska pelarentréer i alla fyra väderstreck öppnar villan sig mot hela det omgivande landskapet. På ett beundransvärt sätt förkroppsligas Palladios ideal att ”se och ses”. ”Arkitekturkonsten har kanske aldrig uppnått en sådan grad av storslagenhet”, skrev Goethe om Rotundan under sin första resa till Italien.

I den törstige prelatens fotspår

När vi åker bil till och från Verona brukar vi alltid stanna i staden Orvieto några timmar för att äta lunch eller enbart för att återse den magnifika katedralen.

En gång körde vi mot staden Montefiascone (”Flaskberget”) istället för den vanliga autostradan till Rom. Efter en kort rundvandring i Montefiascones vackra katedral besökte vi den legendariske vinälskande tyske prelaten Johannes Defuks grav i San Flavianokyrkan utanför murarna. Beklagligt nog låg kyrkan, och i synnerhet gravkapellet, i så djupt mörker att vi knappt kunde skönja graven. Besvikna körde vi sedan till en liten trattoria för att få en matbit som vi sköljde ner med en välkyld flaska av ortens utsökta vin, i vilket den törstige kyrkofursten mötte sitt öde.

Det berättas att i början av 1100-talet skulle den tyske prelaten bege sig till Rom för att utnämnas till biskop. Han skickade sin betjänt i förväg, med den inte allför lätta uppgiften att markera de värdshus längs vägen som serverade det bästa vinet med ett *”EST!”*

Est stod för vinum est bonum – ”vinet är gott” eller rättare sagt ”det finns”. Framme i Montefiascone skrev betjänten ordet tre gånger *”EST! EST! EST!”* med den påföljden att hans herre aldrig kom längre. Han hade inte så dålig smak, den törstige prelaten, i all synnerhet som det var sommartid, han drack ihjäl sig på sitt EST! EST! EST!. Det utsökta, halvsöta och smått bubblande vinet, som görs på druvorna *Trebbiano* och *Malvasia*, är med sin milda fruktighet en ypperlig dryck just under sommarmånaderna. Om betjänten någonsin nådde Rom, eller vart han annars tog vägen, förtäljer inte historien. Men jag har mina aningar!

Ravenna och dess mosaik

Under senare år har vi även farit hem till San Felice eller byn via staden Ravenna och ibland övernattat där. När det gäller mosaik är Ravenna helt enastående och har märkligt nog bevarat många fantastiska arbeten i flera helgedomar från storhetstiden 400- till 700-talet. Fyra av dessa helgedomar tänker jag ofta på. Den första är San Vitalebasilikan som byggdes i mitten av 500-talet med mosaik från samma tid. Interiören är oktogonalt formad med kupol och kolonnomgång i två våningar. Det har faktiskt varit svårt att slita ögonen från mosaiken som täcker hela korsidan och föreställer kejsaren Justinianus I på vänster sida och kejsarinnan Theodora till höger, båda med uppvaktningar. Vackrare och mer levande mosaikarbete har jag aldrig sett!

Den andra helgedomen är det intilliggande Galla Placidias gravkapell, som utifrån sett är ganska oansenligt. Men när man träder in i kapellet blir man stum av synen av all den vackra mosaiken och av kupolen som är späckad med stjärnor i guld på en blå himmel. Ingen vet om Galla Placidias verkligen begravts här.

Den tredje är det Arianska baptisteriet som byggdes i slutet av 500-talet på order av östgoternas konung Theoderik den store, som germanerna kallade Didrik av Bern, medan han, på Sveriges mest kända runsten, Rökstenen, kallas Tjudrik. Denna

vackra lilla byggnad, inte större än ett kapell, är också helt utsmyckad med utsökt mosaik på guldbakgrund.

Den fjärde och sista är basilikan Sant'Apollinare in Classe, belägen strax utanför staden, som likt de andra är utsmyckad med förnämlig mosaik från samma period. Den antika hamnstaden Classis, som från början var en flottbas tillkommen under Augustus tid och om vars rikedom och prakt denna basilika erinrar, är, likt staden Ravenna, belägen vid den berömda *pineta* ("pinjeskogen") som poeter som Dante och Lord Byron besjungit och älskat att ströva omkring i. I antiken hämtade romarna, och efter dem venetianerna, virke till sina skepp från denna skog.

I staden Ravenna dog skaparen av *La Divina Commedia* ("Den Gudomliga komedin"), Dante Alighieri, år 1321. Det dröjde dock ända till 1484 innan en konstnär fick uppdraget att till poetens ära utföra en porträttrelief som föreställer Dante samlad och fundersam bredvid läspulpeten. I slutet av 1700-talet lät man bygga ett värdigare gravmonument, ett litet tempel i nyklassisk stil som än idag är väl bevarat.

Jag får lov att lämna staden Ravenna och dess förnämliga mosaikskatter för att berätta om mitt andra stora intresse, frimureriet.

Frimureriet

I början av 1970-talet gick vår dotter Helene i samma skola som Madeleine Bendz, vilket gjorde att vi lärde känna hennes älskvärda föräldrar Elsie och Torsten. Till min stora glädje fick jag så småningom reda på att Torsten var en hängiven frimurare. Det dröjde inte länge förrän jag berättade för honom om mitt intresse att vilja bli frimurare. Den alltigenom snälle Torsten, den mest intressanta och mest intagande person jag har känt, erbjöd sig att hjälpa mig. ”Det enda som krävs för att bli medlem i orden, är att du är kristen, har nått en ålder av 24 år och är känd för ett redbart leverne”, upplyste han mig om. ”Du tycks uppfylla samtliga kraven”, tillade han skämtsamt och fortsatte: ”Din granne Lennart Pettersson är också frimurare, så fråga honom om han ställer upp, så har du dina båda faddrar”. Lennart ställde välvilligt upp och så var saken klar.

Min stora och efterlängtade dag, eller snarare afton, inträffade den 1 februari 1977 då jag recipierade, togs emot, eller fick se ljuset, som man uttrycker det i dessa sammanhang. Det skedde i den ärevördiga Sankt Johanneslogen Sankt Jakob i ordenshuset i Linköping. En stor och minnesvärd dag för mig som ung frimurare, och även för Anna, var när orden firade sitt 250-årsjubileum 1985. Ett antal utvalda bröder med sina respektive från samtliga loger och brödraföreningar, närmare 1 200 personer, hade inbjudits att delta i den stora jubileumsfesten i Stockholms Stadshus. Liksom vid Nobelfestligheterna åt vi middag i den fullsatta Blå hallen och snurrade sedan runt i valsyra i den utsökta Gyllene salen.

För mig har frimureriet betytt oerhört mycket, inte minst genom att jag har fått lära känna många likasinnade och fått en stor vänskapskrets, eller rättare sagt ”broderskapskrets”. Frimureriet har för mig även varit en andra skola, livets skola. Vid varje logebesök blir man genom sinnrika symboler och ritualer påmind om sina plikter och skyldigheter. När man går därifrån är sinnesstämningen allt annat än rofylld. Den ena tankeställaren efter den andra dyker upp: Lever jag rätt? Är jag en god människa? medan svaren uteblir.

Källan till inspirationen

Det var två framstående personligheter som långt dessförinnan hade väckt mitt intresse och gjort mig nyfiken på frimureriet. Den ene var, som vi erinrar oss, broder Mozart, som dessutom hade komponerat diverse musik för frimureriet. Jag kallar Mozart för broder, eftersom det är så vi frimurare tilltalar varandra både i och utanför logerna. I slutet av år 1784 hade Mozart högtidligt recipierat i logen ”Till välgöraren” i Wien och sålunda blivit antagen som frimurare.

Den andre brodern, som gjorde mig ännu mer intresserad av frimureriet, var Giuseppe Garibaldi, hjälten sedan min ungdom. Även han var en hängiven frimurare. Många gånger har jag stått beundrande framför den ståtliga statyn av honom, uppförd av det italienska frimureriet, på Gianicolokullen i Rom, varifrån man har den bästa utsikten över staden. Varför skulle jag annars stå just framför denna, när det finns tusentals av den sorten i Italien? När jag stod där en gång och förundrad blickade ut över staden uppenbarade sig i mina tankar slutraderna av den bön som, enligt skalden Ovidius, kan tänkas vara uttalad av Romulus vid grundandet av Rom: ”Må denna stad få ett långt liv, så att den med kraft behärskar världen, och må dagen börja och sluta sitt lopp under den.”

Romulus önskan om lycka och framgång för Rom förverkligades inom loppet av några århundraden efter dess grundande då Rom blev huvudstad i ett imperium där solen aldrig gick ned, eftersom det hade lagt under sig öster- och västerlandet. Än idag kallas Rom för ”den eviga staden”.

Vad är och vad vill Frimurarorden?

Svenska Frimurare Orden är ett gammalt ordenssällskap, där vänner träffas för studium av livets visdomar i symbolikens fängslande form och för berikande umgänge. Ofta kallas frimureriet av sina medlemmar för ”Den konungsliga konsten”, vilket dock inte beror på att Sveriges kungar från och med Karl XIII och fram till och med Gustaf VI Adolf varit Ordens stormästare utan på ordensarbetets högt syftande och rika innehåll. Det arbete som bedrivs inom Orden, och de visdomar som inhämtats i frimurarens symbolvärld, kan betecknas som en lära i levnadens konst, den förnämsta av alla konster. Genom att arbeta med oss själva vill vi bli bättre människor och därmed till glädje och nytta för andra. I detta ligger kärlekens och barmhärtighetens budskap.

Orden vill verka för att visheten skall råda bland människor hur hopplös situationen än synes vara! Orden har i alla tider och i alla politiska situationer iklätt sig ett särskilt ansvar för att värna om ljuset och om det goda i tider då ondskan manifesterat sig i världen. Omsorgen om Guds skapelse och kärleken till medmänniskan har sedan starten stått i centrum för frimurarordens strävanden.

Frimurareorden slår vakt om de andliga värdena och den kristna grundsynen. För den skull är den ingen religion eller något religionssurrogat, men dess grund är tron på Gud och en etiskt präglad världsordning. I logen framläggs den kristna

etiken i symboler och sinnebilder. Syftet är att främja frimurarebroderns personlighetsutveckling och karaktärsdaning, där alltså omtanken om andra människor är en hörnsten i frimurarens andliga tempelbygge. Kärnan i ordens arbete är sammankomsterna i logen. Det väsentliga vid dessa är ritualerna, som vill lära ut höga dygder. De innehåller dock inte någon annan lära än den som i alla tider sökt vägleda människan i sökandet av det sanna, det goda och det sköna. Gradernas ritual leder stegvis mot ökad kunskap och till ett inre andligt utvecklingsförlopp. Meningen är att bröderna steg för steg skall få leva sig in i frimurarens tankevärld, som är alltför omfattande och rik för att meningsfullt kunna uppfattas på en enda gång. Det förhållandet bör ses som en anledning till den tystnadsplikt som råder beträffande frimurareordens ritualer.

Människokärleken, som utgör grundvalen för frimurarens arbete, tar sig praktiskt uttryck i Ordens omfattande hjälpverksamhet för unga och äldre. Stöd i form av stipendier lämnas till ungdomars utbildning och fostran. Av särskild betydelse är det ekonomiska stödet till ungdomshem där unga människor i svårigheter får hjälp att komma på rätt kurs. Stiftelsen Frimurare-Barnhuset, Barnhusstiftelsen, stöder Kedjeboskolan i närheten av Fagersta och pojk- och flickbyn vid Hamregården utanför Orsa. Insatserna görs i samråd med de sociala myndigheterna. Genom olika stiftelser ger Orden årligen 30 miljoner kronor till forskning och behövande. Barnhusstiftelsen inrättades år 1753 i Stockholm med ändamålet att dana goda och samhällsnyttiga medborgare genom att understödja vård och fostran av barn och ungdom. Därför ges pengar till medicinsk, psykologisk och pedagogisk forskning.

Konung Gustav V:s och Drottning Victorias Stiftelse, Frimurarestiftelsen, har som huvudsakligt mål att utöva hjälpverksamhet bland behövande, med företräde för äldre, eller främja vetenskaplig forskning främst inom åldringsvården. Stiftelsens kapital har skapats dels genom avkastning från grundfonden som bildades 1980, dels genom gåvor och donationer i testamenten från frimurare eller dem närstående.

Svenska Frimurare Orden är ett självständigt samfund som inte är underordnat någon annan frimuraremyndighet. Någon internationell överhet finns alltså inte för världens frimurareorganisationer som till sin struktur kan vara ganska olika varandra. Däremot upprätthålls vänskapliga förbindelser med många utländska frimuraresamfund med likartad målsättning som den svenska och där en kontakt anses fruktbärande. En afton i logen omfattar i regel antagning av nya bröder eller att bröderna erhåller en högre grad, vilket sker under traditionsrika, tankeväckande former. Efter sammankomsten, eller utfört arbete som vi uttrycker det, samlas bröderna till en enkel måltid, där man under angenäm samvaro får tillfälle till ett stimulerande tankeutbyte.

Orden är politiskt obunden och lämnar sina medlemmar oinskränkt rätt och frihet att följa sin egen övertygelse i politiska och samhälleliga frågor, men det är förbjudet att inom logen avhandla sådana frågor. Frimureriet har enbart manliga medlemmar och det beror naturligtvis på att logearbetet lever kvar i den urgamla

ritualtraditionen som grundas på ordens historia. Vid sidan av detta har dock medlemmens familj blivit en viktig faktor, då det gäller att utveckla samhörighet och gemenskap. Sammankomster med damer anordnas nu allt oftare av loger och brödraföreningar. De kan hållas i eller utanför logelokalerna i form av gudstjänster och konserter, men också utflykter och middagar blir allt vanligare.

Frimureriet kom till Sverige år 1735 då riksrådet greve Carl Gustaf Tessin antogs till frimurare av sin från Frankrike hemkomne svåger, greve Axel Wrede-Sparre. Idag omfattar orden cirka 15 000 medlemmar fördelade på loger och brödraföreningar i hela Sverige och i det svensktalande Finland. Ordensledningen har, sedan mer än hundra år, sitt säte på Blasieholmen i Stockholm i det anrika Bååtska palatset, ritat av ingen mindre än Nicodemus Tessin den äldre.

Till skillnad från det svenska frimureriet har det italienska under årens lopp varit drabbat av en mängd skiftande förnyelser, förtryck, religiös opposition och interna stridigheter. Italien har nu tre storloger: Grande Oriente d'Italia, instiftad 1805, Gran Loggia Nazionale d'Italia (tidigare Gran Loggia d'Italia, instiftad 1908 efter en splittring från Grande Oriente d'Italia 1944) och Gran Loggia Regolare d'Italia, instiftad så sent som 1993, efter P2-skandalen. På grund av att de två förstnämnda logerna inte erkänns som lagliga av den engelska storlogen United Grand Lodge of England, får vi svenska frimurare enbart besöka Gran Loggia Regolare d'Italias loger. Totalt har det italienska frimureriet drygt 30 000 medlemmar. Det italienska frimureriets tidiga historia är dunkel. Traditionellt antas det att frimureriet kom till Italien från England år 1732, ungefär samtidigt som till Sverige, och att loger instiftades i Florens, Rom, Siena med flera städer. Frimurarorden måste med säkerhet ha varit väletablerad vid tiden för den första påvliga bannbullan mot orden. Detta förbud synes dock ha haft begränsad verkan.

Rotary International

Våren 1993 blev jag upplyst av min vän Torsten Bendz, rotarian och medlem i Linköpingsklubben Majelden, om att en så kallad frukostklubb höll på att bildas – med möte på tisdagarna på hotell Ekoxen. Denna tid passade mig alldeles utmärkt, konstaterade jag, då min arbetsdag inte påverkades på något vis och jag kunde vara på kontoret strax efter åtta.

Jag blev således medlem tillsammans med ett 20-tal likasinnade och kom att bli en så kallad chartermedlem, det vill säga en som är med om att bilda klubben. Egentligen är jag ingen morgonmänniska, men tisdagarna är undantagna och jag är i regel bland de första att anlända till klubben. Frukostklubben fick det förträffliga namnet Linköping Aurora (”morgonrodnad”) och var den sjätte Rotaryklubben i staden. Ytterligare en klubb har tillkommit sedan dess, nämligen Linköping S:t Lars.

Klubbens förste president blev dess egentlige skapare, vännen professor David Lewis. För närvarande är vi cirka 50 medlemmar och lika många kvinnor som män. Det betyder att vi är en högst demokratisk klubb i jämförelse med en del klubbar ute i världen, som ännu inte tar in kvinnliga medlemmar. Som motvikt till denna minst sagt egendomliga företeelse har många klubbar som inte tillåter manligt medlemskap bildats av kvinnor. Fast som besökare är män välkomna och jag har besökt sådana klubbar i både Hongkong och Taipei.

Vi träffas således en gång i veckan liksom alla andra klubbar, äter en liten måltid tillsammans, lyssnar på ett aktuellt föredrag som oftast hålls av gästande personer, samt aktualiserar Rotarys syften och ideal. Rotary är därmed Sveriges största föreläsningsförening. Det är det ena intressanta i sammanhanget. Det andra är naturligtvis att jag har fått lära känna många människor och fått nya vänner, inte bara här hemma utan även ute i världen. En rotarian kan nämligen besöka vilken klubb han önskar varhelst den finns.

Rotarys grundare

Rotarys historia började den 23 februari 1905. För att riktigt förstå bakgrunden till

Rotarys tillkomst måste man gå längre tillbaka i tiden och se närmare på grundarens barndom och uppväxttid. Paul P. Harris föddes 1868 i Förenta staterna i den lilla staden Radien i Wisconsin vid stranden av Michigan. När han var tre år gick hans far i konkurs och Pauls barndom blev ganska orolig, då familjen splittrades. Paul och hans två år äldre bror Cecil togs om hand av farföräldrarna i Wallingford i Vermont. Farfadern, som var lantbrukare och lanthandlare, var en betrodd man i den lilla staden och här fick Paul en uppfostran som skulle prägla honom för livet.

Farföräldrarna var djupt religiösa med klart uppsatta normer om hur en riktig människa skulle leva. Pauls liv påverkades av dessa normer och samtidigt av ett liv i frihet i en vacker och fridfull del av Amerika, som också gjorde starkt intryck på honom. Han började skolan i Wallingford, och då farföräldrarna märkte att han hade gott läshuvud fick han fortsätta sina studier. År 1891 tog han 23 år gammal sin juridiska examen vid University of Iowa.

En av hans professorer gav de unga nyutexaminerade rådet: ”Lär er något om livet, innan ni går ut i förvärvslivet och försöker hjälpa människor i en tillvaro, som ni just nu vet så litet om.” Paul tog rådet ad notam och gav sig ut på fem långa vandringsår och försörjde sig på en mängd olika sysslor. Bland annat tog han i ett par omgångar hyra på lastfartyg med boskap över Atlanten till England för att få se en ny del av världen. När vandringstiden var över kom han 1896 till Chicago ”för att hänga upp min skylt”, som han själv sade då han skulle starta en verksamhet som advokat. Chicago var då en stad i depressionens anda. En mängd affärslokaler och bostäder stod tomma. Oärlighet och korruption hörde till vardagen så det var inte lätt att starta en advokatbyrå, i synnerhet inte med den inställning till livet och den bakgrund som Paul hade från uppväxtåren – med bestämda religiösa och moraliska normer.

Han var emellertid inte ensam om att känna sig desorienterad i den hårda miljön i Chicago. En kväll i februari 1905 bjöd han in tre likasinnade vänner till sitt kontor, och de beslöt att bilda en klubb för att stödja varandra. De tre andra var kolhandlaren Silvester Schiele, gruvingenjören Gustavus E. Loehr och skräddaren Hiram Shorey. Den lilla klubben växte snabbt, men man höll styvt på att det skulle finnas endast en företrädare för varje yrke. Sammanträdena roterade mellan arbetsplatserna och så uppstod namnet Rotary.

The Houston Chronicle skrev 1919 efter ett besök av Paul Harris: ”Han organiserade en märklig klubb som inte ger män något annat än privilegiet att de får betala för att göra gott.” Och så förhåller det sig än idag.

Rotary internationaliseras

År 1910 blev Rotary internationellt genom att en klubb bildades i Winnipeg i Kanada. Året därpå togs steget över Atlanten genom tillkomsten av klubbar i Dublin och Belfast på Irland och i London. Till Sverige kom Rotary först 1926, då Stockholm Rotaryklubb bildades. Vår del av världen har under åren utvecklats till den rotarytätaste, om man tar hänsyn till folkmängden. Island till exempel ligger etta följt av

Sverige (cirka 30 000 medlemmar) och Norge. Finland och Danmark kommer på femte och sjätte plats. Nya Zeeland och Australien kommer på fjärde och sjunde plats. Förenta staterna leder med nästan 400 000 medlemmar, följt av Japan med över 100 000 och Indien med cirka 90 000 rotarianer.

Det är intressant att notera att hälften av alla Rotarymedlemmar lever i dessa tre länder som har 60 procent av jordens befolkning. Men tyvärr förlorar vi en tiondel av medlemmarna varje år. Förutom en växande medlemsskara i Fjärran Östern, en liten tillväxt i Afrika och Europa, minskar Rotary i resten av världen.

I oktober 2006 hade Rotary International över 1,2 miljoner medlemmar i 168 länder fördelade på 33 000 klubbar. Utvecklingen visar organisationens inneboende styrka. Det är förvisso en utveckling som Paul Harris inte hade kunnat drömma om 1905, även om han var visionär i sitt agerande.

Rotary i Kina

Beklagligt nog förekommer inga klubbar i mitt Mittens rike, förutom två i metropolerna Peking och Shanghai där utländska rotarianer träffas varje vecka. Klubben i Peking, som har ett 70-tal medlemmar från olika länder, besökte jag en tisdag i april 2005. De har sina möten på hotellet Kempinski i nordöstra delen av staden.

Rotaryklubben i Shanghai besökte jag på hotell Royal International East Asia en tisdagkväll i april året därpå och bara några månader efter att den hade bildats. Rotary har dock en betydligt längre historia i Shanghai, där den första klubben i Kina och den andra i Asien bildades 1919. Den första klubben i Asien hade bildats i Manila, också år 1919. Än så länge är medlemskap i dessa båda klubbar förbehållet personer med ickekinsesiskt pass. Saker och ting förändras dock snabbt i detta fantastiska land, och jag är övertygad om att inom en snar framtid kommer klubbar att finnas över hela Kina tillgängliga för alla intresserade – inklusive kineser. Hur många medlemmar kommer vi inte att bli då! Vilken glädje för oss rotarianer!

Rotary har annars en lång historia i Kina. Den första Rotaryklubben i Shanghai stiftades som sagt 1919. Förändringar i det politiska klimatet ledde till att samtliga 31 klubbar på det kinesiska fastlandet stängdes mellan åren 1943 och 1953. I mars 1997, efter många möten mellan Rotaryrepresentanter och kinesiska regeringstjänstemän, beslöt Rotarys ledning att, den 1 juli 1997, öppna Folkrepubliken Kina för Rotarys utvidgning, som ett erkännande av Rotarys Hongkongklubbars inträde i Folkrepubliken Kina. Den kinesiska regeringen håller för närvarande på att utarbeta riktlinjer och villkor för humanitära organisationers verksamhet i landet. Vilken betydelse skulle inte en öppning för Rotary få när det gäller påskyndandet av de mänskliga rättigheterna? Jag vågar inte ens tänka på det. Det är nämligen varje rotarians dröm att hela världen skall tillhöra Rotary. Bara genom att träffas och skapa vänskapliga förbindelser människor emellan kan vi förbättra världen.

Syftet med Rotary

Hur har då Rotary levt upp till detta höga betyg? Ganska snart länkade man in arbetet längs de fyra verksamhetsgrenarna: klubbtjänst, yrkestjänst, samhällstjänst och internationell tjänst. Men det gällde att ge substans åt dem. Rörelsen är klubbarna, vilka inom vissa bestämda ramar lever ett liv som påverkas av olika lagar, sedvänjor, ekonomiska förutsättningar och annat som skiljer ett land från ett annat. Inom Rotary, liksom i all annan mänsklig verksamhet, märker man emellertid tydligt att det är initiativrika och starka ledare som sätter sin prägel på utvecklingen.

Syftet med Rotary, vars motto är *service above self* (”osjälviskt handlande och tjänande”), är enligt den officiella texten att uppmuntra tjänandet som bas för all verksamhet. Det sker för det första genom att lära känna människor och därigenom få möjlighet att tjäna, för det andra genom att tillämpa en hög etisk standard i yrkeslivet, erkänna varje nyttig sysselsättnings värde och se till att den egna yrkesverksamheten ges en möjlighet att tjäna samhället, för det tredje genom att tillämpa tjänandets ideal i dagligt liv och i förhållande till samhället och för det fjärde genom att främja internationellt samförstånd och fred genom ett världsomfattande kamratskap.

Rotary vill uppmuntra till en hög etisk standard i yrkesutövning, privat och i samhället. För att hålla den etiska debatten levande har det så kallade Fyra-frågeprovet utarbetats: Är det sant? Är det rättvist gentemot alla parter? Kommer det att skapa ”goodwill” och bättre vänskapsförhållanden? Kommer det att vara till fördel för alla som berörs?

Bland de välkända verksamheter som vi bedriver i Sverige finns flaggskeppet Stiftelsen Rotarys ungdomsutbyte. Utbytesverksamheten startade 1964, dock i blygsam skala. Under årens lopp har cirka 8 000 svenska och lika många utländska ungdomar deltagit i olika former av utbyte mellan Sverige och andra länder. År 1981 bildades Stiftelsen Rotarys Ungdomsutbytesverksamhet. Den sökandes föräldrar behöver nödvändigtvis inte vara medlemmar. Verksamheten består idag av det ettåriga skolutbytet, sommarutbytet, lägerverksamhet och det så kallade Georgiastipendiet. Stiftelsens styrelse har sitt säte i Stockholm och distriktsordförandena är ansvariga för handläggning och samordning av frågor rörande ungdomsutbytet inom sitt område.

Varje läsår har cirka 130 svenska ungdomar möjlighet att studera i länder som Argentina, Australien, Brasilien, Indien, Japan, Kanada, Mexiko, Nya Zeeland, Sydafrika, Förenta staterna och vissa länder i Europa. De svenska ungdomarna bor hos en familj utomlands och läser ett år på gymnasienivå. Motsvarande gäller för de utländska ungdomarna som studerar i Sverige. De får mat och bostad hos svenska familjer och de garanteras kostnadsfri skolgång, fria skolresor och fria skolluncher.

En viktig insats som Rotary gör är att arbeta med bekämpning av polio. Det började 1979 när Rotary åtog sig att leverera vaccin till sex miljoner barn på Filippinerna. Det var den första insatsen som genomfördes inom ramen för Rotarys Hälsa-, hunger- och humanitetsprogram och samtidigt ett prov på rotarianernas förmåga att genomföra effektiva insatser för folkhälsan i stor skala. Framgången gav impulsen

till planerna för det mest ambitiösa programmet i Rotarys dittills 75-åriga historia, att vaccinera alla barn mot polio.

Kampanjer startade i många länder under de följande fem åren och 1985 hade Rotary, med råd och stöd av doktor Albert Sabin som utvecklade det orala poliovaccinet, utformat en global strategi. Den innebar att ingå partnerskap med hälsovårdsorganisationer och nationella hälsovårdsdepartement, att samla in medel för inköp av vaccinet och att engagera en miljon rotarianer med uppgift att föra ut vaccinet till de fler än 100 miljoner barn som föds varje år i utvecklingsländerna. PolioPlus står för strävan att uppnå en poliofri värld och för övertygelsen om att insatsen att försöka utrota denna sjukdom också skulle bidra till att höja immunitetsnivåerna mot fem andra smittsamma barnsjukdomar som leder till död eller funktionshinder för miljoner barn varje år.

Efter 30 år av hårt arbete är Rotary och dess samarbetspartners nära att utrota denna envisa sjukdom men det behövs nu en kraftfull satsning för att utrota den en gång för alla. Det är en chans med historiska proportioner som öppnar sig. Vårt hopp står till Bill Gates och världens alla rotarianer. För att frigöra de 355 miljoner amerikanska dollar som Bill och Melinda Gates stiftelse ställt till förfogande måste Rotary samla in 200 miljoner i samma valuta. Summan på 555 miljoner kommer att direktfinansiera vaccinationskampanjer i utvecklingsländer där polion fortsätter att infektera och förlama barn och därigenom beröva dem deras framtid och spä på deras familjers vedermödor. Så länge som polion hotar ett enda barn, så länge är barn i fara överallt i världen. Den ytterst generöse Bill Gates sade nyligen: ”Har vi alla styrkan att fullfölja denna satsning, då kommer vi att utrota polion”, och det skall vi sannerligen göra.

Äventyret i Mongoliet

Några minnesvärda besök har jag varit med om under de sjutton år jag varit rotarian. Till exempel då jag besökte en klubb i Istanbul, där ingen medlem kunde ett ord engelska, eller vad sägs om det minst sagt egendomliga besöket i Ulan Bator, huvudstaden i Mongoliet? Enligt den internationella matrikel, som alltid finns med i bagaget vid mina resor, skulle mötet hållas på ett visst hotell och jag infann mig i god tid före det utsatta klockslaget. Men tiden gick och inga rotarianer syntes till så jag frågade portieren om det skulle bli något möte eller inte. På en nästan obegriplig engelska svarade han att Rotary inte längre hade sina möten där, och han visste heller inte var de höll hus.

Vid det laget fanns bara en enda sak för mig att göra - jag tog en taxi till de största hotellen i staden. Vid det fjärde hotellet kom jag rätt och anlände precis när presidenten slog i klockan, vilket betyder att mötet var över. Alla stirrade mot mig och det enda jag fick fram var, *”Sorry I’m late”*, (”beklagar att jag är sen”). *”No problem”*, svarade presidenten, *”it is never too late to attend a Rotary meeting”*, (”det är aldrig för sent att närvara vid ett Rotarymöte”). Därefter bad han övriga rotarianer, som hade

rest sig och var på väg ut, att ta plats på nytt. Den som vill gå kan göra det, tillade han, endast föredragshållaren må stanna kvar. Ungefär hälften avlägsnade sig och de som blev kvar fick lyssna till föredraget en gång till, medan jag som brukligt även fick lite mat i mig. Som tur var höll denna klubb sina möten på engelska.

Det blev ett lyckligt slut på en stressig start, tack vare den förstående och vänlige presidenten. Sedan dess ber jag för säkerhets skull alltid portieren på mitt hotell att dubbelkolla platsen för de möten jag vill gå på.

Jag ser alltid till att några exemplar av min klubbs standar finns med i bagaget oavsett om det rör sig om affärsresor eller privata sådana. Vårt vackra standar är försett med staden Linköpings silhuett i svart med domkyrkotornet, som dominerar, och morgonrodnaden i bakgrunden. Det har skapats av klubbmedlemmen och konstnärinnan Ann-Marie Grubbström. Vid varje besök hos främmande klubbar överlämnar jag ett standar och får i gengäld deras, som jag vid hemkomsten överlämnar till min klubb. Vid det här laget har jag bidragit med ett 50-tal. Det vackraste av dem alla tycker jag är det som jag fick vid ett möte i Venedigs äldsta klubb, grundad 1925, med sina möten i det lyxiga Hotel Danieli, ett före detta Dogeresidens. Det är prytt med Markus lejon, Venedigs skyddshelgon, och är en exakt kopia, i miniatyr förstås, av den flagga som vajade över sjörepubliken Venedigs ärevördiga flotta.

Klubben i Cassino

Så snart jag hade blivit medlem i organisationen passade jag vid nästkommande semester på att besöka klubben i Cassino, den närmast byn där jag föddes. Sedan dess har det blivit många kära återbesök. Dock blev jag inte lite förvånad och kände samtidigt en obeskrivlig glädje, då jag efter ett antal besök fick följande brev från klubben:

”På uppdrag av presidenten gläder jag mig åt att få meddela Dig att klubben har mottagit Ditt brev med det generösa bidraget, inspirerat av ädla känslor av solidaritet, vars summa klubben kommer att nyttja på bästa sätt. När jag uttrycker hela klubbens djupt kända tacksamhet sedan den vid senaste sammankomsten informerats om Din sant rotarianska gest och som uppriktig och tacksam vän, är jag glad över att kunna meddela att klubbens styrelse vid sitt sammanträde den 13 november 1998 enhälligt har beslutat utnämna Dig till hedersmedlem i Cassinos Rotaryklubb; därför bifogar jag medlemskortet för året 1998–999.

I samtliga klubbmedlemmars och president Umbertos namn (han är fortfarande indisponerad på grund av hälsoproblem, men på bättringsvägen) samt från mig personligen sänder jag Dig de hjärtligaste hälsningar, tillsammans med en önskan att snarast möjligt få träffa Dig i Cassino.

Advokat Antonio Buongiovanni
Sekreterare”

Högre hedersbetygelse kunde jag knappast önskat mig att få, än att bli hedersmedlem i den Rotaryklubb, som ligger närmast min födelseby. Diskussioner började föras på tal om att eventuellt göra Cassinoklubben och Linköpingsklubben Aurora till vänklubbar. Till skillnad från Sverige är det vanligt i Italien, och andra länder, att man skaffar vänklubbar utomlands. Detta är mycket stimulerande då man umgås med människor med olika seder och bruk. Cassinoklubben bestämde sig för att besöka oss i Linköping och med dåvarande presidenten Pompeo Buonanno i spetsen anlände ett sällskap på ett 15-tal personer av klubbens medlemmar med fruar till Sverige i juni 2002.

Jag åkte upp till Arlanda för att hämta dem med en hyrd minibuss. Våra gäster hade genom Birgittasystrarna i Rom bokat in sig hos Birgittasystrarna i Djursholm. Det visade sig vara ett klokt val. Vi blev väl omhändertagna av de vänliga systrarna. Sedan tog Anna och jag över programmet. Vi hyrde en buss med en italiensktalande guide, och visade våra gäster det vi tyckte var värt att se i vår vackra huvudstad. Det blev Kungliga slottet, Gamla stan, regalskeppet Vasa, Nordiska Museet, Drottningholms slott, Riddarholmskyrkan och Stadshuset. Våra vänner blev inte lite förvånade när de i Gyllene salen i Stadshuset kände igen staden Pontecorvos stadsvapen på den ena kortväggen, utsmyckad i vacker glittrande bysantinskt inspirerad mosaik. Rotaryvännerna blev mycket förtjusta över besöket i Riddarholmskyrkan, så även Anna och jag, då guiden berättade utförligt om dess historia och betydelse.

En av dagarna tog vi en av Cinderella-båtarna till Sandhamn. Färden dit kom att bli en underbar upplevelse, speciellt för våra gäster som aldrig tidigare farit genom en skärgård. Då vi passerade målarprinsen Eugens Valdemarsudde, mindes jag de gånger jag beundrat prinsens tre stora verk ”Molnet”, ”Den blå villan” och ”Det gamla slottet”.

Den sistnämnda målningen, som tillkom under en sommar, är i hög grad ett personligt uttryck som visar en själslig ensamhet. Under året hade prins Eugen förvärvat Ernst Josephsons kända målning ”Strömkarlen”, som betraktas just som ett starkt personligt uttryck. Därför föresatte sig prinsen att denna sommar måla sin egen ”Strömkarl”, det vill säga en starkt personlig målning. Det resulterade i ”Det gamla slottet”, där Sundbyholms slott ligger förfallet och övergivet med ett ovädersmoln ovanför sig. Det är ett gripande storverk, tycker jag.

Längre fram såg jag villan Oakhill och kom att tänka på den vackra tavla med detta motiv som prinsen målade 1911. Då beboddes villan av hans brorsbarn prins Wilhelm och hans ryska hustru storfurstinnan Maria Pavlova. Nu vajade den italienska trikoloren på dess tak, då villan senare skänktes till Italien av svenska staten och idag inrymmer den italienska ambassaden. Våra vänner blev synnerligen glada att få se trikoloren på en så oväntad plats som i Stockholms skärgård. En av gästerna började stämma upp den italienska nationalsången *Fratelli d’Italia* (”Italiens bröder”), men blev snart tyst för ingen annan hängde med, tråkigt nog. För min del påmindes jag just i det ögonblicket om när Du gamla, du fria ekade en strålande sommarkväll mitt på San Biagios torg två år tidigare.

Fjärde dagen gick resan vidare med buss till Linköping. Två dagar återstod nu av det veckolånga besöket och det ägnades åt att besöka mitt företag, Gamla Linköping, Linköpings domkyrka och Slotts- och domkyrkomuseet. Gästerna uppskattade mest Gamla Linköping. En kväll ställde min Rotaryklubb upp mangrant med dåvarande presidenten, den ständigt solbrände Göran Fransson, i ledningen. Gästerna bjöds på en båttur på Roxen med Vasa Lejon, räkmiddag och musikunderhållning med bland annat en sång på italienska skriven av Ann-Christine Söderlund, klubbmedlemmen Thords hustru.

Våra italienska vänner blev speciellt förtjusta i slussarna. De hade aldrig sett sådana förut. Även räkorna var något nytt för dem. Sista kvällen bjöd Anna på en utsökt middag hemma hos oss. När måltiden var över tog den dragspelskunnige värden, till allas förvåning fram handklaveret, ingen visste att jag kunde spela på ett sådant, och så satte vi igång att spela och sjunga till sena kvällen. Så var en underbar vecka i trevliga vänners lag till ända. Detta är vad Rotary skall vara till för bland annat. Dagen därpå följde jag med dem i bussen till Arlanda och tog avsked. Ännu idag pratar våra vänner i Cassino om resan och om den kulinariska upplevelsen med räkorna på sjön Roxen.

Någon vänklubb har det inte blivit ännu, men jag jobbar frenetiskt på det. Tyvärr tycks jag alltjämt vara ganska ensam om det. Men skam den som ger sig!

I början av vår semester någon vecka efter våra vänners vistelse i Sverige besökte jag åter klubben i Cassino. Och i samband med det årliga presidentskiftet som hölls, blev jag till min stora förvåning utnämnd till ”Paul Harris Fellow”.

Cassinoklubbens uppskattade besök återgäldade vi året därpå. Med guvernören Thord Söderlund i spetsen företog vi en veckoslutsresa till Rom och Cassino. Det blev en mycket uppskattad ”andlig” resa. Eftersom den hade planerats av klubbmedlemmen Hans-Christian Öster, docent i teologi, kom vistelsen i Rom att uppta, förutom Vatikanmuseet, mestadels kyrkobesök – och inte vilka kyrkor som helst! Under Hans-Christians sakkunniga ledning besökte vi samtliga fyra basilikor och vallfartskyrkor i Rom: Peterskyrkan, Santa Maria Maggiore, San Pietro in Vincoli och San Giovanni in Laterano. Förutom att kallas för ”Den eviga staden” förtjänar stade Rom kanske, med sina 500 kyrkor, än mer epitetet ”Den heliga staden.”

Tack vare Hans-Christians sakkunniga ledning hade vi fått vandra genom Roms vackraste kyrkor. En enda dag återstod och den var reserverad för att hälsa på våra Rotaryvänner i Cassino. Vi åkte buss tidigt en morgon för att färdas de tolv milen dit. Vi togs väl omhand av våra värdar. Min klubbs önskemål hade varit att få se klostret och så blev det. Vi visades runt av en mycket duktig guide och fick vandra genom hela klostret inklusive museet. Besöket avslutades med en festmiddag och angenäm samvaro, trots språksvårigheterna. Anna, jag själv och Tords hustru Ann-Christine, som behärskar det italienska språket förträffligt, fick tolka. Sent på kvällen återvände vi till Rom för att dagen därpå flyga hem.

I september 2006 ringde min klubbs president Stig Blom och informerade mig

om att klubben vid kommande möte skulle besökas av distriktsguvernören Maris Slokenbergs från klubben Riga Hansa i Lettland, som tillhör vårt distrikt, och att jag borde närvara. Tisdagen den 12 september infann jag mig så på klubben som vanligt. Programmet för dagen var distriktsguvernörens besök men en stor överraskning för alla kom när presidenten i slutet av mötet berättade att två av klubbens medlemmar hade utnämnts till Paul Harris Fellow.

Presidenten reste sig och överlämnade det ena diplomet med tillhörande medaljong och kavajnål till guvernören. Denne läste upp namnet och överlämnade därefter utmärkelsen till den lycklige Åke Sahlin, klubbmedlemmen med högst närvaro och som arbetat med många projekt i klubben. När sedan guvernören av presidenten hade fått det andra diplomet, med tillhörande medalj och nål, och skulle läsa upp den andre lyckliges namn och yttrade något som: ”Nu blir det svårt”, fattade jag med detsamma att det var mitt namn, som var svårt att uttala! Jag blev synnerligen glad och stolt över den fina utmärkelsen och jag har lovat mig själv att precis som med Cassinos utmärkelse, ska jag försöka göra mig förtjänt även av denna.

Vår dotter Madeleine har insett vilken enorm betydelse Rotary har för utvecklingen av relationerna mellan folken och har glatt sin far oerhört genom att bli medlem i klubben Linköping Malmen. Hoppas innerligt att många fler familjemedlemmar kommer att följa hennes exempel.

Amnesty International

För ett antal år sedan höll en medlem i Amnesty ett föredrag i min Rotaryklubb om organisationen, som kom att väcka mitt intresse. Nog kände jag till en del om Amnesty, men nu fick jag en ordentlig inblick i organisationen och strax därefter blev jag medlem.

Amnesty International, världens största människorättsorganisation, bildades 1961 på initiativ av den brittiske advokaten Peter Benenson, efter att han läst en artikel om två portugisiska studenter, som hade dömts till sju års fängelse för att de hade skålat för friheten. Benenson startade en kampanj för att uppmärksamma de människor som hölls fängslade enbart på grund av sina politiska åsikter. Han kallade dem samvetsfångar och hans artikel om ”De glömda fångarna” i tidningen *The Observer* den 28 maj 1961 ledde till att mer än 1 000 personer anslöt sig till kampanjen.

Inom ett år hade den nya organisationen skickat delegationer till fyra länder för att vädja om samvetsfångars mänskliga rättigheter och man hade tagit upp 210 enskilda fall. Medlemmar i Amnesty hade bildat nationella underavdelningar i sju länder och 1964 bildades den svenska sektionen av två välkända personligheter, advokaten Hans Göran Franck och författaren Per Wästberg.

Amnesty International är sedan 1960-talet en världsomspännande organisation som arbetar för mänskliga rättigheter och står fri från alla regeringar, politiska partier, ekonomiska intressen och religioner. Arbetet grundas på noggranna utredningar om brott mot dessa rättigheter och internationella konventioner som reglerar dem.

Amnestys vision är en värld där varje människa åtnjuter alla de rättigheter som ingår i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. För sina omfattande insatser erhöll Amnesty Nobels fredspris 1977 med motiveringen:

> *”Amnesty International har, genom sitt arbete för att försvara människovärdet mot förnedrande behandling, våld och tortyr, bidragit till att säkra grunden för frihet och rättvisa och därigenom också för freden i världen.”*

För att uppnå denna vision gör Amnesty International utredningar och agerar med fokus på att förhindra diskriminering och att göra slut på grova kränkningar av fysisk och psykisk integritet samt åsikts- och yttrandefrihet. Trots att Amnesty International stödjer allt det som tas upp i Förenta Nationernas förklaring, inriktar organisationen sitt arbete på ett begränsat antal av dessa rättigheter. Amnesty arbetar till exempel för människor som fängslas för sina åsikters skull, torteras, döms till döden, mördas av politiska skäl eller på annat sätt får sin fysiska eller psykiska integritet allvarligt kränkt eller utsätts för allvarlig och systematisk diskriminering på grund av politisk eller religiös åsikt, etnisk tillhörighet, kön eller sexuell läggning. Och det gör man genom att utreda och dokumentera, utöva påtryckningar, informera, utbilda och skapa opinion.

Det är självklart att vi ska fortsätta Amnestys grundläggande arbete för att avskaffa dödsstraff, tortyr och diskriminering. Men det är också oerhört viktigt, tycker jag, att bekämpa fattigdom. Fattigdomen innebär att grundläggande sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter kränks. Det handlar bland annat om rätten till hälsa, boende, utbildning och arbete. Grunden till den enorma fattigdom som råder i världen idag, med Afrika och Indien i spetsen, är brist på utbildning. Fattigdom berövar människor ett värdigt liv och möjlighet att utnyttja sina medborgerliga och politiska rättigheter.

En miljard människor kan inte läsa eller skriva, och 100 miljoner barn går inte i skola alls. Utan en grundläggande utbildning är det nästan omöjligt att ta sig ur fattigdomsspiralen. Basala färdigheter är avgörande för att förbättra sin egen situation, såväl när det gäller hälsan som socialt och politiskt.

Vi får heller inte glömma att en sjättedel av jordens befolkning, alltså en miljard människor, varje dag går till sängs hungriga. I flera länder än på den afrikanska kontinenten är över en tredjedel av befolkningen undernärd. Fem miljoner barn dör årligen av svält och ännu fler får svåra handikapp i form av blindhet på grund av brist på vitamin A eller försvagning på grund av järnbrist.

Det totala antalet medlemmar i Amnesty i världen är, glädjande nog, 2,2 miljoner. Italien har över 80 000 medlemmar och vår svenska sektion har drygt 74 000 medlemmar fördelade på 210 arbetsgrupper och 40 ungdomsgrupper. Till stöd för arbetsgruppernas verksamhet finns ett antal samordnings-, aktions- och specialgrupper. I Linköping finns det fem arbetsgrupper, varav en är en ungdomsgrupp. Själv tillhör jag grupp 94 och vi är för närvarande 25 medlemmar. Varje månad träffas vi hemma hos någon av medlemmarna för att diskutera aktuella fall och eventuella åtgärder som ska vidtas. Våren 2007 firade min grupp 40-årsjubileum med tårtkalas hos Rune Fransson i Mantorp, och varje medlem berättade då om sina speciella minnen eller personliga erfarenheter i Amnesty.

Amnesty tar inte emot statliga bidrag. Denna princip finns fastslagen i organisationens stadgar och har sitt ursprung i målsättningen att vara oberoende gentemot stater och således även av deras ekonomiska stöd. För att finansiera verksamheten är

Amnesty därför helt beroende av avgifterna från medlemmarna och de gåvor som skänks av dem och av allmänheten.

Under 2006 lyckades Amnesty genomföra flera lyckade blixtaktioner världen över, och bidrog till positiva lagändringar och ökade även kunskapen om mänskliga rättigheter här hemma i Sverige. Det finns mycket kvar att göra men under senaste valrörelsen lyckades vi nå fram till många politiker som tog upp våra frågor i debatten. Kampanjen ”En aktiv röst” fokuserade på våld mot kvinnor, stopp för vapenexport till länder som kränker mänskliga rättigheter och respekt för tortyrförbudet. Arbetet gav verkligen resultat.

I regeringsförklaringen klargjorde den nytillträdde statsministern att en nationell handlingsplan för att stoppa våldet mot kvinnor ska utarbetas. När det gäller tortyr har fem av riksdagens sju partier tagit avstånd från så kallade diplomatiska försäkringar, när man återsänder personer till länder som är ökända för att tortera fångar. Vi fick stöd av FN och Europarådet som också har kritiserat Sverige i fallet med de två egyptierna, som år 2001 skickades tillbaka till Egypten och där utsattes för tortyr.

Går vi utanför Sverige kan vi glädja oss åt en historisk omröstning i FN:s generalförsamling om ett förslag till ett vapenhandelsfördrag som ska begränsa spridningen av lätta vapen. I tre år har vi drivit kampanjen *Control arms* (”Vapenkontroll”), och detta var en viktig delseger. Ett annat framsteg var Filippinernas avskaffande av dödsstraffet.

Under 2007 fortsatte vi att uppmärksamma kränkningar av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet tortyr genom kampanjen Tortyr gör ingen säker. I ”kriget mot terrorismen” används åter gamla tortyrmetoder. Många menar att ändamålet helgar medlen, men mänskliga rättigheter är inte en lyx man tillåter sig när allt är bra. De måste alltid gälla, även under fara och osäkerhet. Våra grundläggande rättigheter ska ingen någonsin ta ifrån oss!

För att om möjligt uppnå ännu större framgångar satsade Amnesty 2008 på att växa som organisation. Vi blir allt fler, men vi behöver nå alla åldrar och samhällsgrupper för att skapa verklig förändring.

I mars 2007 avgick Carl Söderbergh som generalsekreterare för vår svenska sektion efter att ha lett organisationen föredömligt i åtta år. Lise Bergh har utsetts till hans efterträdare, vilket vi glädjer oss mycket åt. Hon var under flera år statssekreterare åt Jens Orback med ansvarsområden som mänskliga rättigheter, jämställdhet, integration, demokrati, nationella minoriteter och folkrörelser. Hon är utbildad jurist och åren 1994–1999 var hon ställföreträdande JämO. Lise Bergh har stor erfarenhet av internationella organ och har haft nära kontakter med frivilligorganisationer. Lycka till kära Lise!

DEL 8

Mitt Mittens rike

357 Mitt första besök i Kina
361 Maos lilla röda och kulturrevolutionen
367 Affärsrelationerna
369 Vänorten Kanton och Kantonmässan
372 Kantonmässans nittionde och hundrade upplaga
380 Hedersmedborgare i Kanton
382 Deng Xiaoping inträder på scenen
387 Den Långa marschen
391 Historisk tillbakablick
394 Från u-land till supermakt
410 Den förvandlade huvudstaden – Peking
418 Kinesiska muren – mänsklighetens mästerverk
422 Matteo Ricci – missionären och vetenskapsmannen
426 Shanghai – Kinas Manhattan
431 Tianjin – himmelskt vadställe
434 Jiangsu – vårt systerlän
439 Hangzhou – Himmelsstaden
444 Xi'an och Terrakottaarmén
455 Provinsen Shangdong – Taishan och Konfucius
464 Provinsen Henan – Shaolin och taoismen
469 Provinsen Shanxi – väster om bergen och Pingyao
473 Shangri-la och Lijiang
478 Sichuan – överflödets rike
485 Kryssning genom De tre ravinerna
493 En resa i Marco Polos och Sven Hedins fotspår
515 Sidenvägen
520 Det fabulösa Tibet
531 Manchuriet – Dongbei
535 Viktiga kinesiska högtider
540 Kulinarisk utflykt
546 Efterord
550 Bilaga 1. Resandets belöningar
552 Bilaga 2. San Biagioättlingar i Sverige
554 Bilaga 3. Kronologi över den kinsesiska historien och dess stater, kungariken och dynastier
555 Bilaga 4. Kinas minoriteter år 2000
556 Bilaga 5. Kina och UNESCO:s Världsarvsplatser
557 Bilaga 6. Litteraturtips

Det är min förhoppning att kapitlet *”Mitt Mittens rike”* skall väcka läsarens intresse för detta fantastiska land. Våra kunskaper om Kina har på senare år blivit avsevärt bättre mycket tack vare den breda turistströmmen, det ökade medieintresset och inte minst genom 2008 års fantastiska olympiska spel.

Jag har med få undantag valt att i kapitlet genomgående använda den i Kina sedan 1958 officiella ljudskriften *pinyin*, (”stava-ljud”) som antogs av The International Organization for Standardization som internationell standard 1892, istället för *Wade-Giles* som var det vanligaste transkriberingssystemet dessförinnan. Således skriver jag *Mao Zedong* istället för Mao Tse-tung, *Nanjing* istället för Nanking. *Chongqing* istället för Chungking och *Tianjin* istället för Tientsin och så vidare. Exempel på undantag från denna princip är till exempel Chiang Kai-shek (*Jiang Jieshi*), huvudstaden Peking (*Beijing*) och Linköpings vänort Kanton (*Guangzhou*).

Mitt första besök i Kina

Till Kina kom jag första gången under en mycket orolig tid. Det var i oktober 1966, några månader efter att Maos Kulturrevolution, eller ”de tio årens katastrof” som kineserna kallar den, brutit ut och tio år efter kommunistpartiets genomgripande socialisering av samhället som fullbordades omkring 1956. På landet hade jordbruket kollektiviserats och i städerna bedrevs produktionen i statliga eller kollektiva företag. Efter brytningen med Sovjet 1960 hade hjälpen därifrån upphört och Kina skulle nu enligt Mao främst ”lita till egna krafter”.

Det hade utgått varningar hemma i Sverige för att resa till Kina, då svenska studenter hade försvunnit spårlöst. Jag brydde mig inte så mycket om varningarna utan bestämde mig för att resa ändå. Vill man komma någon vart här i livet gäller det att inte tveka i avgörande stunder, inte ens om själva livet är i fara. Jag var dessutom ung och oerfaren. Hade samma sak inträffat idag, drygt 40 år senare, hade jag definitivt inte rest.

Jag hade även hört talas om den stora mässan i Kanton och sist, men inte minst, så ville jag se Kina. Marco Polos otroliga berättelser, som jag redan läst i unga år i Italien, hade från första stunden gjort mig väldigt nyfiken på det stora landet i öster.

Att inleda affärsverksamhet i ett främmande land kan innebära oväntade utmaningar, men för många västerlänningar, inte minst mig själv, var det just Kina som tycktes locka med en särskild mystik. Det låg så långt borta från Sverige och västerlandet kulturellt, språkligt, politiskt och geografiskt, att det skapade en aura av ogenomtränglighet. Alla trodde att det var någon sorts magi att göra affärer i Kina. Så trodde kanske även jag.

Redan från starten av min affärsverksamhet hade jag som bekant handlat med kinesiska och japanska leksaker som jag tog hem själv eller köpte i mindre partier genom de då ledande svenska importagenterna Herbert Dieden i Malmö, handelsfirman Libro i Göteborg och August Eklöw i Stockholm.

Det enda sättet att komma in i Kina och Kanton på 1960- och 1970-talen var med tåg från Hongkong. Jag steg på det lokala tåget på Hung Hom-stationen i Kowloon

på fastlandet och efter cirka en timme var vi framme i Lowu, dagens Louhu, vid den kinesiska gränsen. Där fick alla stiga av tåget och vandra med sina resväskor över en järnbro. På andra sidan bron väntade ett annat tåg som skulle ta oss till Kanton. Redan här blev jag varse om att något ovanligt var på gång. Jag såg rödgardister överallt, kvinnliga som manliga, många skrikande och viftande med sina röda ”biblar”, Maos lilla röda. De flesta var unga och kunde tala engelska. De var ditskickade från olika universitet i Kina, huvudsakligen från Peking, för att assistera horderna av mässbesökare.

Det första man gjorde var att ta ifrån oss våra pass som vi fick tillbaka först den dagen vi lämnade Kina. Vi serverades en enkel måltid, helt kostnadsfritt. Gratis var också all den propaganda som vi fick utstå under måltiden. Därefter steg vi på det väntande tåget, där propagandan fortsatte.

Vid ankomsten till Kanton togs vi emot av ännu fler rödgardister. Några andra såg man knappt till. Vi kördes till våra respektive hotell. Jag hade turen att hamna på den tidens bästa hotell Dong Fang (”Österns hotell”), som än idag ligger mitt emot den gamla mässan vid Liu Hua. Jag har inte alltid haft samma tur som den gången.

Rummen såg nästan likadana ut och var mycket spartanskt inredda. Det första man lade märke till var det hemska myggnätet som hängde över sängen. Vid minsta beröring fylldes halva rummet med svart damm. Fåtöljen med de klassiska handgjorda spetsarna på rygg- och armstöd saknades aldrig. På de låga småborden stod alltid det lilla trädet i en låg porslinskruka och den stora blommiga termosen (som jag importerade i mängder i början) var alltid fylld med kokhett vatten. Bredvid termosen fanns en teburk och en porslinsmugg med lock. Den klassiska och vidriga emaljerade spottkoppen med blomdekor saknades heller aldrig framför hissdörrarna och andra ”strategiska” ställen.

Utspisningsmöjligheterna var det mycket illa ställt med under mitt allra första besök 1966 och även under besöken några år framöver. Den enda matsalen på hotellet var allt annat än inbjudande. Dukarna var smutsiga, servitrisernas vita jackor likaså och golvet var oftast nedkladdat med matrester. Många gäster bar med sig hela resväskor fulla med konserver och annan mat till restaurangen. Där beställde de något att dricka och intog sin medhavda mat. Trots allt kom jag aldrig på att göra detsamma. Någon måtta fick det allt vara!

Servicen på hotellet var det också illa ställt med. Någon hjälp att bära upp väskorna till rummet gavs inte. Om nätterna kunde man inte låsa sin rumsdörr. Tvätten fick man ofta tillbaka i sämre skick än när man lämnade den. Rumsservice hade inte uppfunnits än. Dricks för eventuella tjänster togs aldrig emot. Annat är det nu minsann!

Sedan China Hotel slog upp dörrarna för exakt tjugofem år sedan är detta hotell mitt hem i Kanton. Eftersom jag är en så trogen hotellgäst brukar personalen kalla mig för hotellets farfar, *the grandfather of the hotel*. Vart jag än reser försöker jag återvända till samma hotell, och om möjligt samma rum, för att det är så skönt att känna igen sig. Då känns det som att komma hem.

Ingen lyckad start

De första mässbesöken blev ingen succé. För det första var mina finansiella resurser relativt små. Det krävdes att alla varor skulle betalas i förskott genom kostsamma remburser som då uppgick till den blygsamma summan av 50 000 kronor.

För det andra var utbudet ganska skralt på grund av den pågående Kulturrevolutionen. Min import från Kina låg på ungefär fem procent av min omsättning. Idag är den dominerande och utgör nästan 90 procent. Första besöket varade i fem dagar och jag köpte diverse produkter som väckarklockor, de numera klassiska termosarna dekorerade med blommor, väggpendyler, fotogenlampor, blomvaser i glas och mjukisdjur. Inne i mässlokalerna såg man, märkligt nog, inte till några rödgardister, men nästan alla män – och även kvinnor – var klädda i säckiga gröna eller mörkblå uniformsliknande Maokostymer.

Det är svårt att tänka sig, men så sent som under 1980-talets början gick alla kinesiska kvinnor fortfarande klädda i samma säckiga uniform av trista grå eller blå Maojackor. Samhället var maskuliniserat. Kvinnor klippte sig i kort pagefrisyr och klädde sig i manskläder. Någon form av make up förekom naturligtvis inte.

På den tiden hölls mässan öppen endast från halv nio på morgonen till halv sex på kvällen med två timmars lunchstängt. På grund av det korta öppethållandet samlades de köpsugna handelsmännen utanför entrén för att om möjligt komma in först. Man så gott som rusade in till toner av marschen *Ge Chang Zu Guo* (”Lovsång till fosterlandet”). Att man ville vara först berodde som sagt på att relativt få varor producerades under Kulturrevolutionen och att de avyttrades under mässan så långt lagret räckte. Här gällde verkligen ordspråket: ”Först till kvarn får först mala.”

Fram till Deng Xiaopings prisade reformer i slutet av 1970-talet var produktionen och handeln i händerna på statliga byråkrater. År 1956 började man med att etablera ett utrikeshandelssystem på länsnivå och branschvis. Allt som producerades inom en viss affärsgren i Guangdong-provinsen, till exempel, salufördes och exporterades av ett och samma statliga företag. Eftersom jag uteslutande handlade med lätta konsumentprodukter, så kallade *”light products”*, hette företaget jag gjorde affärer med i nämnda provins *China Light Industry Products Import & Export Corporation, Guangdong Branch*. Alla priser fastställdes centralt i Peking där huvudkontoren för de olika branscherna fanns. Det var därför meningslöst att försöka förhandla sig fram till ett bättre pris på en och samma produkt som tillverkades i olika provinser. Inte heller visade de ansvariga på mässan något större intresse för att sälja eller prata om sina produkter. De struntade helt enkelt i om du handlade eller inte.

Idag är situationen en helt annan. Det råder en knivskarp konkurrens företagen emellan, även de statsägda, och i alla branscher. För att främja denna kapplöpning har ett stort antal statliga företag, stora som små, genomgått en privatisering – om de inte lagts ner i brist på finansiering. I många fall har enskilda anställda tagit över och förvandlat tidigare misskötta och förlustbringande företag till lysande vinstbringande sådana. I dessa återfinns idag många av Kinas miljonärer.

Jag fortsatte att besöka mässan i Kanton en gång per år, vanligen den i oktober. Den lämpade sig bäst för min del, för då började jag förbereda nästkommande säsong och behövde fylla på utbudet med nya spännande varor. Efterfrågan på kinesiska produkter ökade, så våren 1969 bestämde jag mig för att besöka både vår- och höstmässan, och det har jag gjort sedan dess. En enda gång har jag avstått, och det var under den hemska sars-våren 2003.

Som jag redan nämnt fanns det inga rödgardister i mässhallarna, men istället vimlade det av dem utanför Dong Fang. De flesta ville få sin Maos lilla röda signerad eller bli fotograferad tillsammans med oss utlänningar. Beklagligt nog hade jag av någon anledning lämnat kvar min kamera i Hongkong. Därför har jag tyvärr inte ett enda foto från mitt första besök i Kina. Däremot fick jag med mig ett exemplar av Maos lilla röda, som beredvilligt skänktes mig av en rödgardist. Boken, som idag får betraktas som en raritet, finns alltjämt i min ägo. Denna samling citat av Ordföranden Mao hade publicerats redan två år tidigare, alltså 1964, av kinesiska staten. År 1966 kom den ut i den form de flesta känner till, i behändigt fickformat, med omslag i klarröd plast och med försvarsministern, och Maos utsedde efterträdare Lin Biao, som huvudredaktör.

Då jag bad om rödgardistens mössa och den röda armbindeln fick jag dessa också. Ett par dagar senare fick jag ett oväntat besök av två män, förmodligen civilklädda poliser. De bad vänligt men bestämt att få tillbaka både mössan och armbindeln med motiveringen att utlänningar inte hade med denna sak (Kulturrevolutionen) att göra. ”Boken kan du behålla och läs den flitigt”, tillade de, och jag har läst den, men kanske inte så flitigt.

Maos lilla röda och kulturrevolutionen

Aldrig någonsin har en bok, eller snarare ett häfte, publicerats i så många hundra miljoner exemplar som Maos lilla röda: två miljarder exemplar kanske? Ja, man uppskattar faktiskt antalet till det. Den första utgåvan i ny form år 1966 var på trettio miljoner exemplar och boken har sedan dess getts ut i otaliga om- och nytryckningar, både på kinesiska och nästan alla andra språk i världen, det svenska inberäknat. Ett rekord som endast Bibeln har slagit, säger statistikerna.

Nymodigheten plast var en symbol för vad det lantliga Kina strävade efter. Något nytt, tillgängligt för alla, och den första produkten som konsumerades av alla i Kina, som ännu var långt ifrån ett konsumtionssamhälle.

Vi i Sverige hängde med så att säga. Boken översattes till svenska och kom ut 1967, ett år efter att den olycksaliga Kulturrevolutionen hade inletts. Upplagan lär ha varit på 100 000 exemplar. Den blev obligatorisk läsning för svenska KFML:s medlemmar och sympatisörer.

Helt omedvetna om vad som försiggick på andra sidan jordklotet, det vill säga i Kina, satte maoisterna här hemma igång att propagera för den perversa Kulturrevolutionen, medan miljontals medborgare i mitt arma Mittens rike trakasserades och gick en svår och osäker framtid – om inte själva döden – till mötes. Bakom allt detta låg främst ”Kinavännen” Jan Myrdal, maoismens svurna profet i vårt land, som på 1960-talet gjorde sig känd som en central gestalt för den radikala vänstern i Sverige. Genom många besök och långa vistelser i Kina, samt utgivning av flertalet rena propagandaböcker för maoismen, formade han inte bara den sneda svenska bilden av Kina under Mao utan influerade även hela världsbilden av Kulturrevolutionen. I hans författarskap framstår Kina som själva Eden på jorden, trots att folket levde under miserabla förhållanden. Maos Kulturrevolutionen skulle enligt honom vara lösningen inte bara på Kinas, utan på hela världens, problem.

I sin bok ”Sinofilerna – Kinakunskap, samlande och politik från Sven Hedin till Jan Myrdal”, skärskådar sinologen Perry Johansson 1970-talets skamliga decennium för många svenska intellektuella. Han blottlägger maoisterna och Jan Myrdal, dess

främste förespråkare, vilka dominerade den svenska Kinadebatten under hela decenniet. Deras förvrängda bild av Kina fick stor genomslagskraft i svenska medier som lät sig förledas att publicera allt annat än sanningshaltiga artiklar. Jan Myrdal får svidande kritik för sin roll som tjänstvillig propagandist i Kulturrevolutionens tjänst bland annat genom sina böcker ”Rapport från en kinesisk by” och ”Sidenvägen”. Med den förstnämnda boken, som utkom 1963, försökte Myrdal att övertyga oss om hur bra det var att leva i Kina och att revolutionen var en nödvändighet för ”välståndet”.

Urvalet och sammanställningen av citaten från Maos verk och resonemang gjordes, som jag redan nämnt, av Lin Biao. År 1964 spred han denna katekes bland soldaterna i Folkets befrielsearmé. Bland studenterna blev den i samband med Kulturrevolutionen en ofrånkomlig bestseller. Förmodligen var jag en av de allra första utlänningarna som erhöll ett exemplar. Lin Biao sammanställde också introduktionen till boken, men den togs bort i de efterföljande utgåvorna från och med 1971. Då beskylldes den utsedde efterträdaren för att ha planerat mörda Mao och gick från kronprins till förrädare. Enligt officiella uppgifter omkom han under sin flykt till Sovjetunionen, i september 1971, då hans flygplan kraschade i Mongoliet. Hur som helst lämnar citaten, som Lin Biao valde, lite utrymme åt den store ledarens ”kinesiskhet”. Mao framstår framförallt i marxist-leninistisk ortodox klädnad och alla citaten är från tiden före Kulturrevolutionen. I själva verket är det faktiskt från 1966 och framåt som Mao framträder som engagerad i att åter stolt bejaka sina rötter, sin kinesiskhet, både till innehåll och till form. Titeln på boken var egentligen ”Citat av Ordförande Mao” (*Mao zhuxi yulu*), men eftersom den var liten och röd kom den allmänt att kallas ”Maos lilla röda”.

I ett helt decennium läste och viftade kineserna med Maos lilla röda. Man uppskattade både att få den och att ge bort den som gåva. En av mina äldsta leverantörer från Qingdao berättade för mig för några år sedan att när han gifte sig 1969 fick han 34 stycken, av lika många gäster, som bröllopsgåva istället för det brukliga röda kuvertet med pengar.

Jag har valt att citera följande ur boken:

> *”Revolutionen kan inte liknas vid en galamiddag, inte som att skriva en uppsats, måla en tavla eller brodera. Den är inte så förfinad, lugn, ljuv och så mild, vänlig, foglig och storsint. Revolutionen är en våldshandling, en gärning utförd av en klass som besegrar en annans makt.”*

> *”Vi måste få alla ungdomar att förstå att vårt land fortfarande är mycket fattigt och att det inte är möjligt att förändra denna situation på kort tid. Endast med ansträngningar kan de unga och hela befolkningen, inom loppet av några få decennier, med sina bara händer skapa ett rikt och mäktigt land. Det socialistiska systemet har öppnat vägen mot morgondagens socialistiska ideal, men för att förverkliga detta måste vi arbeta hårt.”*

”När vi studerar är vår värsta fiende arrogansen, den som verkligen vill lära sig något måste börja med att befria sig från den. ”Skaffa sig kunskap och aldrig anse sig nöjd” och ”tröttna aldrig på att undervisa”: sådan måste vår inställning vara.”

”Vårt folk kommer aldrig mer att underskattas, för vi har rest oss. Vår revolution har vunnit sympati och bifall från de breda folkmassorna över hela världen. Vi har vänner i hela världen. Epoken då kineserna av andra ansågs vara ett folk utan kultur är död. Vi kommer att framträda i världen som en nation med hög kulturell nivå.”

Kulturrevolutionen

Efter Folkrepublikens grundande 1949 upplevde Kina sju rätt så bra år av framgångsrika socialistiska reformer, men de skapade i sin tur en sorts glatt högmod inom kommunistpartiet. En konsekvens av detta blev att man överskattade uppnådda prestationer och ivrigt påskyndade kommunismens utveckling. Detta resulterade också i att flera orealistiska tankar föddes, vilka sedan banade vägen för ogenomtänkta beslut som innebar kränkningar av de ekonomiska lagarna. Inom kommunistpartiets vänsterflygel utvecklades vissa teorier som till sist skulle få stor betydelse för partiets inriktning.

Samtidigt som de demokratiska grunderna inom partiet försvagades växte dyrkan av Mao, och enskilda ledares egenmäktiga beslut hyllades. Partiets interna relationer var inte vad de borde vara. Mao gjorde felbedömningar av såväl den inhemska som den internationella situationen, särskilt i fråga om klasskampen. Han hade satt sig själv som den högsta auktoriteten. Han blev alltmer otålig inför de många rivaliteterna inom partiet. Hans reaktion var att vidta drastiska åtgärder i politiska och organisatoriska frågor och – slutligen – i personfrågor. Fast besluten att genomföra ett revolutionärt program, som han tveklöst ansåg korrekt, sopade han bort alla hinder och genomförde ”Den Stora Proletära Kulturrevolutionen” som kom att få dramatiska följder.

Den 16 maj 1966 gav det kinesiska kommunistpartiets centralkommittés politbyrå ut en skrivelse som kom att bli känd som ”16 maj-cirkuläret”. Därmed hade Kulturrevolutionen, *Wenhua Da Geming*, inletts. Mao lanserade den som ett vapen mot sina fiender i partiet, mot dem som han sa hade satt sig i säkerhet vid makten och format ett nytt stånd av privilegierade byråkrater och funktionärer, och därigenom förrått revolutionens själ. ”Bombardera högkvarteret” var den slogan Mao öppnade slaget med den 5 augusti.

Under juli och augusti 1966 skyndade sig två miljoner unga från hela Kina, försedda med röda bindlar med de tre tecknen för *Hong wei bing* (”rödgardist”), till Himmelska fridens torg, *Tiananmen Guangchang*, i Peking. Dessa anförtrodde Mao uppgiften att återge revolutionen dess renhet. Han beordrade dem att eliminera ”de

fyra gamla sakerna" och förfölja dem som höll fast vid det gamla inom tänkandet, kulturen, sederna och vanorna. Han beordrade dem att gå till templen, skolorna, universiteten och in i hemmen för att sudda ut varje hågkomst av det gamla Kina, till dess det nya Kina äntligen och obestritt skulle kunna resa sig. Dessa unga hoppade på tågen, for iväg i lastbilar och tog sig till fots mot områden längre bort och utförde med iver Maos order. Deras destruktiva ursinne var fanatiskt och radikalt, snart nog vidkändes det inte längre något heligt. Utnyttjade av partiets maktkamper urartade de ungas korståg till upproriska och blodiga strider i ett civilt krig, där miljoner människor miste livet och Kina blev ödelagt, både ekonomiskt och kulturellt.

Under de tio långa och katastrofala år som Kulturrevolutionen varade kunde alla ses som brottslingar. Lärarna som undervisade, intellektuella, myndighetspersoner, kapitalister, revisionister och de som hade släktingar utomlands blev kritiserade och trakasserade. Jag såg med egna ögon hur människor till allmän beskådan föstes fram med en skylt, vars text jag inte kunde tyda, om halsen. Äldre som yngre blev bespottade eller slagna. Under sådana omständigheter ville jag naturligtvis inte stanna längre än absolut nödvändigt. Det kändes som att vara i husarrest, det var farligt ute på gatorna och man vågade knappt gå utanför hotellet.

Än idag brukar jag fråga folk i min egen ålder, och något yngre, om denna fruktansvärda tid och vad som hände med dem under åren då Kina var stängt. Det gör jag för att försöka förstå hur den kulturella revolutionen kunde vara möjlig, hur det var möjligt att ett folk med vackra traditioner och mångtusenårig kultur kunde förödmjukas på detta perversa och våldsamma sätt. Men det är en fråga som aldrig kommer att få något svar.

De kinesiska ledarna har sällan varit benägna att avsluta kapitlet med Kulturrevolutionens historia. Inte ens när Deng Xiaopings högerfalang var i majoritet, och inte senare heller för den delen. Efter Maos död gav Deng Xiaoping visserligen fritt fram för återupprättelse för många kineser vars liv hade förstörts av de vanärande kampanjerna, men hur många fick upprättelse? Inte många, tror jag.

Det exakta antalet offer har aldrig räknats fram. Hur många politiska motståndare, oliktänkare och utpekade "klassfiender" dog av umbäranden i maoistiska gulager? Det är sant att det har funnits viss gottgörelse för de medborgare som föll i onåd under detta hemska decennium, men man har inte utdelat lika många straff för de ansvariga för brotten. Man har till exempel heller inte skapat ett "Kulturrevolutionens museum" för att dokumentera hemskheterna och på så vis förmedla detta som varning till kommande generationer.

De flesta av de unga kineserna idag vet mycket lite eller inget alls om denna hemska period, eftersom det är ett ämne som många föräldrar föredrar att inte ta upp. Onekligen kom perioden också att påverka det ekonomiska livet, om än i mindre grad än *Dayueijin* ("Det Stora Språnget Framåt") som Mao drog igång 1958. Förutom befolkningen, som kom att drabbas värst, var det industrin och transporterna som kom att bli lidande under Kulturrevolutionen. Men Maos misstro mot kapi-

talistiska tendenser gjorde att även småskaliga försök till privat företagsamhet eller entreprenörskap hölls kort fram till hans död 1976. Utrikeshandeln var som sagt liten och det var först under 1970-talet, speciellt från det att reformpolitiken inleddes i slutet av decenniet, som handeln med omvärlden sköt fart.

Det Stora Språnget Framåt var ett industriellt och agrart projekt som varade från 1958 till början av 1960. Projektet initierades av Mao Zedong i tron att det skulle skapa ett stort språng framåt för Kina, främst i form av kraftigt ökad stålproduktion och ökad produktivitet i jordbruket genom införande av statliga kollektivjordbruk, så kallade folkkommuner. De önskade resultaten uteblev till största delen. Jordbruksproduktionen kollapsade och en förskräcklig hungersnöd drabbade landet. Det sägs att mellan 30 och 40 miljoner människor dog.

I *Kommunismens svarta bok* skriver den franske historikern Jean-Louis Margolin följande om svälten: ”Det måste medges att Maos mål inte var att döda sina landsmän i massor. Men det minsta man kan säga är att förhållandet, att miljoner människor dog av svält, knappast bekymrade honom.” Kampanjens katastrofala följder ledde till en försvagad maktställning inom partiet för Mao, något som brukar ses som en av de viktigaste förklaringarna till Kulturrevolutionen.

Hela sanningen kommer vi förmodligen aldrig att få veta. Hur många dog av svält på grund av det absurda beslutet att industrialisera den mest isolerade landsbygden? Mao ville ha ett ”stålverk” i varje by. Hans fåfänga fanatism verkar overklig femtio år senare då, tack vare den fria marknaden, Kina har överträffat Förenta staternas och Japans stålproduktion tillsammans.

Efter Maos död 1976 har det officiella minnet av honom genomgått olika faser. I början begraver hans efterträdare honom med omdömet ”70 procent rätt, 30 procent fel”. Med 70 procent godkänt helgonförklaras Den store rorsmannen som självständighetens och den nya nationens upphovsman, men också som revolutionens politiska strateg. Med resterande 30 procent negativt omdöme avser man istället att fördöma den misslyckade och påtvingade industrialiseringen, under Det Stora Språnget Framåt, och framför allt den blodiga politiska utrensning som Kulturrevolutionen innebar.

Myten om Den store rorsmannen består dock, även om den med tiden har undergått en uppenbar omvandling. Den som idag studeras i skolan och firas i det nationella historiska minnet är framför allt den unge Mao; Långa marschens kämpe och ledaren för befrielsekampen mot den japanska invasionen, grundaren av den enade och stabila Folkrepubliken och viktigast, han som har återgivit Kina dess stormaktsstatus som ingen längre utifrån vågat sig på. Jag vågar därmed påstå att utan Mao Zedong hade det inte funnits någon Deng Xiaoping.

Trots den försämrade hälsan som kulminerade i sjukdomen ALS (enligt hans läkare Li Zhisui) gjorde Mao det rätta valet för Kinas framtid. Helt förblindad och berövad förmågan att analysera Kinas reella problem kunde Mao trots allt inte vara eftersom han, beaktande landets intresse, under sin levnads sista år gjorde det rätta

och kloka valet av sin egen efterträdare. Visserligen utsåg han Hua Guofeng som sin efterträdare, ett beslut som hans maktlystna hustru, och Dengs svurna fiende, Jiang Qing förvisso hade varit med om att tvinga fram.

Denne Hua Guofeng hade inga som helst meriter för att sitta kvar en längre tid som premiärminister, som han hade utsetts till efter Zhou Enlais död, när en man av Deng Xiaopings kaliber väntade i kulisserna på det rätta tillfället att ta över.

Den ”öppna dörrens politik”, som Deng Xiaoping påbörjade i slutet av 1970-talet har medfört enormt stora förändringar i Kina. Det har gått snabbt. Till och med människors sätt att tänka, främst bland de unga, har förändrats radikalt. Alla tycks vilja skapa något, helst som egna företagare. Någon har sagt: ”En nations rikedomar återfinns inte i dess egendomar utan i folkets gärningar.” Jag delar helhjärtat detta påstående när det gäller mitt Mittens rike.

Tiden går. Nu för tiden gör jag affärer med unga kineser som jag skulle kunna vara far, morfar eller farfar till. Jag ställer ofta samma fråga till nya kontakter: ”Hur länge tror du att jag har gjort affärer med ditt land?” Svaret blir oftast fem, tio eller femton år. När jag sedan säger ”långt innan du föddes” och preciserar att jag har besökt och gjort affärer med Kina i över 40 år, så blir alla stumma av förundran. Detta för med sig respekt och beundran, förutom fördelaktiga priser naturligtvis.

När jag började resa till Kina var jag, vid dryga 27 år, alltid yngst vid förhandlingarna och det uppfattades av de flesta som intressant att göra affärer med en så ung man från det ”exotiska” landet i Nordeuropa som få visste vart det låg. Oftast förväxlades Sverige med Schweiz. I slutet av 1980-talet hade åldersskillnaden minskat avsevärt. Sedan mitten av 1990-talet är jag nästan alltid äldst.

Affärsrelationerna

Om man vill åstadkomma en bra affärsrelation med kinesiska leverantörer i allmänhet, skall man uppträda på ett så korrekt, trevligt och vänligt sätt som möjligt. Man ska vara generös med komplimanger, i synnerhet mot de hårt arbetande affärskvinnorna. ”Det vänliga ord som sägs idag kan bära frukt i morgon”, sa Gandhi en gång. Jag försöker ofta att få till även en social sida när det gäller kontakten med leverantörerna. Inte sällan bjuder jag dem på middag, vilket uppskattas oerhört. Någon gång låter jag mig även bjudas – om jag känt vederbörande och hans matvanor tillräckligt länge. Annars finns det risk för att man kan hamna på vilket undermåligt ställe som helst. Att äta tillsammans gör att man lär känna varandra bättre, något som i sin tur skapar en vänskaplig affärsrelation och underlättar framtida samarbete.

När middagen börjar närma sig slutet och alla känner sig mätta och belåtna, vilket inte sällan bekräftas av en och annan rapning, och många vill fortsätta samvaron, brukar det vara dags för fingerspelet *Morra* (som det kallas i Italien), *cai quan* på kinesiska. *Cai quan*, även kallat *hua quan,* betyder ”gissa handen” eller ”knyta näven”. Som jag redan berättat i ett annat kapitel dricker förloraren i Kina, i Italien är det vinnaren som gör det. Jag föredrar faktiskt den första varianten, alltså den som går ut på att få motparten så berusad som möjligt. Det händer att mina motspelare, i synnerhet kvinnor, gissar fel alltför många gånger i följd och tvingas be någon annan i sällskapet att tömma glaset, vilket är tillåtet. Oftast är det öl eller det utmärkt goda Shaoxingvinet som används.

Med andra ord försöker jag att använda även hjärtat i förhandlingarna – och inte bara hjärnan. Det lönar sig, har jag lärt mig. Mästaren Konfucius sade: ”Vart du än går, ta med dig hela ditt hjärta.” Apropå hjärtat sade en präst till mig en gång: ”Man kan få det yttersta av kulturen men förbli analfabet i hjärtat.” Hoppas att jag aldrig kommer att drabbas av det.

Man får aldrig glömma att det inte är företag utan människor man gör affärer med. Eller som Henry Ford uttryckte det: ”En affär som inte inbringar annat än pengar, är en dålig affär.”

Det är också viktigt att undvika situationer som får kineserna att förlora ansiktet. Ska du tillrättavisa eller skälla ut någon så gör det mellan fyra ögon, när ingen annan ser. Det är mycket viktigt att visa respekt. Glöm för guds skull inte att kinesen är mycket stolt. Var hövlig, ärlig och konsekvent, så får du en affärspartner för livet.

Dessvärre tvingas man ibland att avstå att göra affärer med vissa tuffa nya leverantörer, inte sällan unga och framgångsrika män och kvinnor från Shanghai och dess omnejd, då de kräver alltför stora mängder. Ber man om priset på en viss vara till exempel får man det baserat på en 40 fot container eller till och med baserat på den största sorten en så kallad 40 fot HQ (hög volym) som rymmer 68 m^2. Då brukar jag svara spydigt att jag vill ha priset baserat på en 80 fot istället. ”Men Sir, det finns inga 80 fot containrar” brukar svaret bli. ”Jo” replikerar jag. Det finns det visst. ”Vi buntar ihop 40 fot och så har vi 80 fot” och går därifrån till nästa monter i förhoppning om att den omättlige säljaren fick sig en tankeställare. När jag ibland påpekar att mängden är alldeles för stor för vårt lilla land som har en befolkning som motsvarar halva Shanghai stad, får jag ofta till svar ”men ni är rika”. ”Visst” replikerar jag ”men vi käkar ändå inte prylar utan normal föda som ni gör”.

Om man skall ge sig på att betygsätta kineserna rent allmänt tycker jag att de är bra att ha att göra med. De är kunniga, pålästa och framför allt ärliga. De är välinformerade om såväl marknad som konkurrenter, vilket gör dem till skickliga förhandlare.

Underskatta aldrig en kines vid en förhandling! Kom ihåg att skriften *Bingfa* (”Krigskonsten”), som av traditionen tillskrivs generalen och militärstrategen Sun Wu, eller Sun Zi som han allmänt kallas, ingår i det kinesiska kulturarvet sedan 2 500 år.

Krigslisterna i skriften är fortfarande levande i Kina och har gjort kineserna till extremt skickliga förhandlare. I trettonde kapitlet ger Sun Zi lättbegripliga råd som till exempel vikten av att ”börja med motståndaren utan fysisk drabbning”, ”känna sin motståndare och inte bara sig själv” och ”utnyttja motståndarens svagheter”. Grundtanken är att kriget vinns långt innan striden börjar. Allt detta har naturligtvis medfört att Sun Zis råd har fått stort inflytande inte bara i konsten att föra krig utan även inom affärs- och förhandlingsstrategier samt inom ledarskaps- och marknadsföringsutbildning.

När det gäller att utbyta visitkort med en kines bör man vara väldigt noga med att göra det med bägge händerna, oavsett om man ger eller tar emot ett sådant. Därefter bör man ta en titt på det och göra motparten glad genom att fälla en kommentar som till exempel: ”Jaså, det är i det här vackra huset ni har kontor!”

Men det är inte bara affärerna som lockat mig till mitt Mittens rike i alla dessa år utan även mitt stora och outtröttliga intresse för landets historia, dess kultur, den goda maten och – inte minst – människorna.

Inte sällan blir jag nuförtiden hälsad av mina leverantörer med orden *”Zhongguo tong”*. En sån benämning ger man till någon som kan mycket om Kina. Det vågar jag påstå att jag gör.

Vänorten Kanton och Kantonmässan

Sedan ett tiotal år tillbaka är även Kanton, vid sidan av Macao, Linköpings vänort Det har inneburit att jag även har fått många icke-affärsidkande vänner just i Kanton – från bland annat press, radio, teve och det politiska etablissemanget. Metropolen Kanton ligger i Pärlflodens delta, ett av landets mest tättbefolkade och uppodlade områden. Enligt legenden kom fem himmelska varelser, klädda i lika många färger, till staden ridande på fem getter. Varje get skänkte folket en risstjälk med löfte om att området aldrig skulle drabbas av svält. I folkmun kallas staden därför Getstaden. En skulptur med de fem getterna står i Yuexiuparken. När det gäller kulturen har tyvärr staden Kanton och provinsen Guangdong i övrigt inte mycket att erbjuda. Förutom den snabba industrialiseringen som provinsen genomgått de senaste 30 åren, tycks invånarna i alla tider ha ägnat sig uteslutande åt matlagningskonsten, vilket de sannerligen har lyckats med och blivit berömda för.

Av intresse i själva Kanton är Sun Yat-sens minneshall, som uppfördes 1931 för att hedra den bortgångne landsfadern och som skapades av samme renommerade arkitekt som ritade Sun Yat-sens mausoleum i Nanjing. Hela komplexet är beundransvärt. Det ekofria och rymliga auditoriet har 4 700 sittplatser. Värt ett besök är även ”De 72 martyrernas grav” vid *Huanghuagang*, (”Gula blommornas kulle”). Den uppfördes till åminnelse av 72 revolutionära martyrer som offrade sina liv i den misslyckade så kallade Kantonresningen den 27 april 1911, ett av försöken att få Qingdynastin på fall. Bakom gravmonumentet står en liten kopia av Frihetsgudinnan som symboliserar de demokratiska idealen förespråkade av Sun Yat-sen. Platsen utgör en bas för patriotisk utbildning för kommunala, regionala och utlandsplacerade kinesiska föreningar.

En annan institution som jag ofta besöker är Yuntais tjusiga trädgårdsanläggning, som är en del av Baiyunkullens landskap. Här visas bland annat alla utomhusgåvor som Kanton har fått från vänorterna, bland annat den från vår stad Linköping, en liten röd stuga, väl synlig i en backe.

Den mest sevärda attraktionen, som man absolut inte bör missa, är klanen Chens

tempel och akademi, en flott byggnad som bekostades av klanen med detta i Guangdongprovinsen så vanliga namn och som uppfördes för att hedra deras förfäder. Den täcker en yta av 15 hektar och består av 19 hus. Dekorationerna i sten, elfenben och utsökt vackra träsniderier är mycket detaljerade. Idag inrymmer det provinsen Guangdongs museum för folkkonst och hantverk.

Kantonmässan

Sedan slutet av 1960-talet besöker jag alltså staden Kanton och mässan två gånger om året och tillbringar minst femton dagar där varje gång, för att närvara vid både andra och tredje omgången. Under de drygt 40 år som gått sedan mitt första besök har staden genomgått en otrolig omvandling. Under 1960- och 1970-talen var Kanton en trist stad utan höghus och nästan inga motorfordon på gatorna, men med långa och breda ”floder” av trampande människor som vällde fram längs gatorna på bastanta cyklar. Cyklarnas ringklockor lät som en monoton utomhuskonsert längs de annars fridfulla gatorna. De bilar man såg var av märkena Shanghai och Hongqui (”Röda fanan”), som gungade fram längs de tomma gatorna. Röda fanan var politrukernas uråldriga åkdon. En svart, förlängd, och till synes komfortabel limousin med fyra avgasrör! Tittade man invändigt såg man väl tilltagna passagerarsäten och benutrymmen, spetsgardiner och den oumbärliga blommiga termosflaskan och tekopparna i porslin. Gatorna var knappt upplysta på nätterna. Men luften var ren. Idag är staden en livlig världsmetropol med mängder av skyskrapor, väl upplysta gator, neonskyltar i mängder och stort trafikkaos som orsakar stora miljöproblem.

Tidigare såg kineserna på oss utlänningar, *lao wai*, med misstro. De var minst sagt otillgängliga. De var misstänksamma och, vilket var värst, fientligt inställda – med all rätt får man kanske lov att tillägga. Efter vad det kinesiska folket har fått genomlida under västmakternas ständiga, oftast brutala, koloniseringsförsök och den fruktansvärda japanska ockupationen, var detta förståeligt. Nyfikna skaror, som stod och stirrade framför hotellen och restaurangerna, saknades dock aldrig.

Under de olyckliga åren kunde man märka vilka Kantonbor som hade släktingar i kronkolonin, eftersom dessa i regel var annorlunda och bättre klädda. Många familjer hade en bror, en kusin eller långväga släktingar som på något sätt hade flytt till kronkolonin. Familjernas hopp stod till dessa släktingar för att få kläder – gärna jeans, en radio, en färg-teve eller kanske pengar för att kunna öppna en liten butik. Jag frågade en gång en yngling, som var klädd exakt som någon från kronkolonin skulle kunna vara, om han hade varit i Hongkong. Skrattande svarade han: ”I drömmen många gånger.”

Amerikaner var de största bovarna som fanns på jorden enligt kineserna. En ändring kom till stånd då Kina valdes in i FN 1971, och då Förenta staternas president Richard Nixon året därpå gjorde ett historiskt besök i Kina. Officiellt erkändes Kina av Förenta staterna först 1978 och diplomatiska förbindelser upprättades i januari året därpå. Man må säga och tycka vad man vill om Nixon och Watergate-skandalen,

men han bidrog starkt med sitt närmande till Kina till att göra detta land till vad det är idag.
När jag reste tillbaka till Hongkong och steg på det lokala tåget efter järnbron vid Lowu, uppenbarade sig under de första åren alltid en Hongkongkines i vit barrock med en stor bricka fylld av glas och två flaskor, den ena med gin, den andra med whisky. Ni må tro att han fick mycket att göra, flaskorna tömdes fort. Efter att ha tillbringat några dagar i Kanton och upplevt mig nästan inspärrad, kändes det nu som att återkomma till friheten. Det var klart att alla skulle ha sig en rackare, eller flera.

Nuförtiden är känslorna annorlunda. Jag är alltid nedstämd och ledsen när jag lämnar mitt Mittens rike, trots att jag vistats där fyra till sex veckor i sträck. När jag nyligen skulle resa från Kanton till Hongkong och höll på att inta min frukost på restaurangen *The Roof* (”Taket”), kom direktrisen Anki fram och frågade: ”Ni ser ledsen ut idag herr Cocozza, vad står på?” ”Jag kanske är lite deppig, för jag ska resa idag”, svarade jag. ”Men Ni behöver inte vara ledsen herr Cocozza, det blir mässa snart igen.” Hon gav ett klassiskt kinesiskt svar för att göra mig glad. Nästa mässa blir inte av förrän om sex långa månader.

Kantonmässans nittionde och hundrade upplaga

Hösten 2001 firade Kantonmässan sin nittionde upplaga med en mängd olika aktiviteter. En av dessa var en minnesutställning i den stora entréhallen där det bland mycket annat visades ett förstorat foto av mig med Maos lilla röda i handen samt diverse tidningsklipp med intervjuer från tidigare år. I forna tider, och fram till perioden som Kulturrevolutionen varade, hängde i denna hall fyra jättelika porträtt av Marx, Engels, Lenin och Stalin. De tre förstnämnda gick ju an, men att massmördaren Stalin hängde där, kunde jag varken förstå eller acceptera. Märkligt nog fanns det inget porträtt av Ordförande Mao. Exportmässan i Kanton, som också kallas Kinas största utställning, öppnade sina portar första gången 1957 och har sedan dess hållits två gånger om året i april och i oktober. Fram till slutet av 1970-talet varade mässorna en hel månad för att sedan successivt minska till tolv dagar. Numera hålls tre olika mässor om vardera fem dagar under april–maj och oktober–november.

Allt sedan starten har Kantonmässan varit skyltfönstret för kinesiska exportvaror och liktydig med den expanderande kinesiska exportmarknaden. Under en lång period var faktiskt Kantonmässan det enda sättet att skapa handels- och affärskontakter i Folkrepubliken Kina. Här möts handelsmän från världens alla hörn i syfte att köpa och sälja. Mässan lockar hundratusentals besökare varje år. Handeln försiggår oberoende av politiska skillnader och bidrar i hög grad till deltagarnas fred och välfärd. Ja, till och med i globaliseringens tid förblir handeln kärnan i förbindelsen mellan folk och ekonomier. Trots många förändringar har Kantonmässan genom åren hävdat sig som Kinas ledande exportforum. Mer än någonsin är den porten till den enorma kinesiska marknaden.

Nu återvänder vi till den nittionde upplagans firande i oktober 2001. Som ende mässbesökare blev jag, bland ambassadörer, guvernörer, ministrar och andra dignitärer, inbjuden till den pompösa öppningsceremonin som hölls av självaste premiärministern Zhu Rongji. Efter den timslånga ceremonin framför huvudentrén ledsagades vi inbjudna gäster till ett VIP-rum där vi hälsades välkomna av premiärministern som vi fick skaka hand med. Vi var totalt 26 personer som på klassiskt kinesiskt manér fick ta plats i varsin spetsförsedd fåtölj.

Det var uppenbart förutbestämt att endast två gäster skulle hålla tal. Den ene var den kubanske handelsministern Raúl de la Nuez Ramirez. Den andre var en kinesisk dignitär som jag inte minns namnet på. Till vänster om premiärministern satt den mäktiga och enda damen i salen, regeringsrådet madame Wu Yi. När båda talarna sagt sitt, tog hon plötsligt fram några handlingar och visade dem för premiärminister Zhu, samtidigt som hon pekade åt mitt håll och med en gest uppmanade mig att säga något. Jag fick hjärtklappning. Plötsligt förväntades det att jag skulle tala till en av världens mäktigaste män!

Oförberedd och nervös som jag var fick jag inte fram så mycket. Jag presenterade mig och berättade att jag regelbundet besökt Kanton sedan oktober 1966, tre månader efter det att Kulturrevolutionen brutit ut, och att jag hade kvar Maos lilla röda från det besöket, samtidigt som jag tog upp och visade klenoden. Plötsligt reste sig premiärministern från sin fåtölj och nickade glatt åt mitt håll. Uppmuntrad av hans bifallande gest fortsatte jag med att prisa ”den öppna dörrens politik” och det välstånd som den medförde för Kinas befolkning och vågade avslutningsvis uppmana till att fortsätta på samma väg. Därmed var ceremonin över och alla fick åter skaka hand med premiärministern, varpå vi blev ledsagade till en plats i anslutning till VIP-rummet för att inta våra förutbestämda och numrerade ståplatser för den obligatoriska gruppfotograferingen.

Under sin tid som borgmästare i Shanghai gjorde Zhu Rongji sig känd som den typiske företrädaren för en ny generation av kosmopolitiska och reformvänliga politiker. Det var under ett besök av Deng Xiaoping i Shanghai under det kinesiska nyåret 1991 som Zhu och Deng kom överens om att skapa dagens Shanghai, med dess siluett av skyskrapor, som får metropolerna New Yorks och Chicagos vyer att se bleka och nästan föråldrade ut.

På vägen till VIP-rummet fick jag tillfälle att växla några ord med Guangdongprovinsens partisekreterare, Li Changchun, som bland annat tackade mig för mina många besök i staden Kanton (det 65:e vid tillfället) och för mina insatser, som han uttryckte det, för Kantonmässan. Li Changchun är sedan 2002 en av de högsta inom den nationella partiledningen, såsom en av nio medlemmar i politbyråns ständiga utskott, som är den innersta maktkärnan och Kinas högsta politiska organ. Han återvaldes i oktober 2007, bär titeln propagandachef och är som sådan nummer fem i rangordningen. Ytterligare en medlem av det mäktiga utskottet som jag haft glädjen och äran att träffa, som vi strax ska se, är nuvarande premiärministern, den karismatiske och vänlige Wen Jiabao, trea i rangordningen efter presidenten Hu Jintao och Wu Bangguo, ordförande i Nationella folkkongressens ständiga utskott.

Efter fotograferingen fick jag en pratstund med madame Wu, som prisade mitt korta anförande. Senare, 2003, befordrades hon till två höga befattningar; vice premiärminister och hälsominister. Madame Wu var den enda kvinnan bland de 24 medlemmarna i politbyrån. Wu Yi, som är född 1938, avgick som vice premiärminister i mars 2008 och hade dessförinnan (officiellt av åldersskäl) lämnat politbyrån i oktober 2007.

Dagen avslutades med en utmärkt och väl orkestrerad bankett på Garden Hotel för drygt 300 gäster. Denna dag kommer jag aldrig att glömma.

Allt sedan dess har jag försökt komma på, varför just jag blev inbjuden som representant för hundratusentals mässbesökare. Var det kanske för att jag besökt mässan under så lång tid? Eller för mina djupa känslor för Mittens rike? Eller rentav för min positiva och vida kända attityd som ”vänskapsambassadör” till detta fantastiska land? Andra orsaker kan otvivelaktigt ha varit att jag titt som tätt förekommit i kinesisk press och även blivit intervjuad av alla de tre lokala kanalerna Guangzhou Television, Guangdong Television och Guangzhou English Channel samt otaliga gånger blivit intervjuad av rikskanalen CCTV. Dessutom spelade just Guangzhou Television 1977 in en film om mig och företaget med tagningar i mitt hem, på firman, på mässan och från mitt hotellrum i Kanton. Filmen fick namnet ”Cocozzas kinesiska hjärta” och den sändes flera gånger i många rikstäckande kanaler. En kopia av filmen finns alltid med i bagaget vid mina resor till Kina. Den är en utmärkt introduktion av min person och av företaget. Jag visar den med glädje för såväl nya som gamla kontakter.

Skeppet Götheborg och Chalmers

Den 6 juni 2003 sjösattes det svenska skeppet Götheborg till åskådarnas entusiastiska hurrarop. Det var en stor dag för alla som medverkat i bygget av denna ståtliga replik av den ryktbara Ostindienfararen som, efter sin tredje resa till Kanton, gick på grund och sjönk i Göteborgs hamninlopp den 12 september 1745. Det var också en stor dag för Chalmers tekniska högskola vars historia, genom affärsmannen och skolans donator William Chalmers, är intimt knuten till det svenska Ostindiska kompaniet, 1700-talets framgångsrika handelshus, som ägde det ursprungliga fartyget.

När den nya Ostindienfararen Götheborg, 262 år efter sin namnes sista besök, anlöpte hamnen i Kanton den 18 juli 2006, fanns en mängd representanter för svenskt näringsliv, svensk design och kultur, och så kungaparet, ombord. Det uppenbara syftet var att sprida kännedom om Sverige i det stora landet. Händelsen uppmärksammades av alla medier i hela Kina. Jag tycker mig numera märka att kineserna är mer medvetna om det lilla landet i norra Europa. Än idag pratar mina kinesiska vänner och leverantörer om det, speciellt de många Kantonbor som fick chansen att uppleva ett livs levande kungapar.

Projektet Ostindienfararen Götheborg är en av vår tids mest fascinerande äventyr och ett lysande exempel på vad hängivna människor med visioner kan åstadkomma tillsammans. Det har finansierats genom ett stort antal sponsorer, generösa gåvor och inte minst ideellt arbete. Projektet kommer otvivelaktigt att mycket positivt påverka våra framtida relationer med Kina.

Skeppet Götheborg brukade segla mellan Göteborg och Kanton och av den anledningen hade en delegation från Kanton med Li Jinyuan, chef för Guangzhou television, i spetsen inbjudits att delta vid sjösättningen. Dagen efter hade jag det stora nöjet att få ta emot delegationen här i Linköping. De kopplade liksom ihop Kanton-

Göteborg-Linköping-Cocozza, som någon uttryckte det. För detta historiska besök hade staden Kanton tryckt en speciell broschyr, i vilken det stod att läsa följande:

> *”Vid invigningen av den 90:e Kantonmässan var den kinesiska regeringens dåvarande premiärminister Zhu Rongji närvarande för att personligen framföra sina gratulationer. Svenska affärsmän upprätthåller nära relationer med den kinesiska exportmässan. När den arrangerades för första gången 1955, [feltryck, skall vara 1957, min anm.] var det en svensk, som hade skickat det första passet. Sedan dess är det svenska affärsmän som väl representerade vid deltagande i kinesisk exportmässa.*
>
> *Den svenske affärsmannen Giuseppe Cocozza åtnjuter högt anseende i Guangzhou. Sedan 1966 har han närvarit vid samtliga kinesiska exportmässor i Guangzhou. Cocozza intervjuas titt som tätt om sina erfarenheter från Kantonmässan. Cocozza har bevittnat de utomordentliga förändringar, som denna varumässa genomgått. När han första gången, vid 26 års ålder, deltog i den, fanns det bara 6 000 kunder med en omsättning av inte mer än några hundra miljoner amerikanska dollar. Våren 2002 hade antalet deltagare och kunder stigit till 120 000 personer, och omsättningen hade nått 16,8 miljarder i samma valuta.”*

Kantonmässans hundrade upplaga

Hösten 2006 firade Kantonmässan sin hundrade omgång. Till min stora glädje blev jag återigen inbjuden att närvara vid den högtidliga invigningen den 15 oktober. Ännu gladare och stoltare blev jag när jag från mässledningen mottog ett fax med följande lydelse:

> *”För att uttrycka vår uppriktiga tacksamhet till de utländska personligheter inom handel och industri som gjort särskilda insatser för Kantonmässan kommer vi att tilldela tio utländska gäster ’Guldjubileumsutmärkelsen för storartat bidrag’ vid invigningen av Kantonmässans hundrade upplaga under överinseende av Folkrepubliken Kinas handelsministerium, och vi har det stora nöjet att meddela att Ni är en av dem.”*

Jubileumsfestligheterna gick av stapeln redan på kvällen den 14 oktober med en jättebankett på hotellet Dong Fang för närmare tusen inbjudna gäster, i närvaro av handelsministern Bo Xilai, Guangdongprovinsens guvernör, och mässans president, Huang Huahua. Vid detta tillfälle fick jag möjlighet att samtala med Bo Xilai en kort stund och framföra mina synpunkter bland annat gällande de nuvarande mässornas öppethållande.

Jag upplyste ministern om att fem dagar är en alldeles för kort tid och borde för-

längas till det dubbla. Detta gäller i synnerhet för den andra omgången, då produkterna som visas där är så många fler än på den första och tredje omgången. ”Hur skall man hinna med att gå kilometer efter kilometer med gångar”? frågade jag ministern, ”och hinna med tiotusentals utställare – för att inte nämna alla de andra som ställer ut på alla möjliga ställen i staden”.

Under de blott fem dagar som varje session av mässan nu håller öppet, eller ännu kortare tid då många börjar med nedpackningen redan tidigt sista dagen, trängs hundratusentals inköpare som springer som vildar fram och tillbaka i gångarna för att hinna med att se så mycket som möjligt?

En annan negativ företeelse är att många utställare, för att inte säga de flesta, inte förberett sig väl hemifrån och försett produkterna med rätta uppgifter som till exempel artikelnummer, priser och andra viktiga detaljer, något som möjliggör en snabb prisgivning. Skall man sedan placera en order och kanske förhandla om ett bättre pris eller om andra viktiga detaljer som förpackning, leveransvillkor och så vidare, kan det ta flera dyrbara timmar i anspråk.

Utställarna tycks dock vara negativt inställda till en förlängning, med motiveringen att vi då skulle få mer tid på oss att jämföra priserna, vilket vi ändå gör. I stället är det så att får vi mera tid på oss kan vi hinna gå igenom hela mässan – vilket är meningen – se många fler produkter och följaktligen handla mer. Staden Kanton skulle även tjäna på det, tror jag, inte minst hotellen, medan de oförstående utställarna inte skulle drabbas nämnvärt av extra höga utgifter. Utställningskostnaderna skulle förbli i stort sett desamma, förutom kanske utgifterna för det förlängda uppehållet. Men jag är övertygad om att utställarna skulle kamma hem många fler order.

Låt oss nu återgå till den hundrade upplagans festligheter. Som alla andra banketter i mitt Mittens rike, eller andra officiella middagar där, var jubileumsbanketten över på tre timmar. Under de båda dagarna som jubileumsfestligheterna varade, hade jag till mitt förfogande en limousin med chaufför och en sekreterare som såg till att jag anlände i tid till de olika evenemangen och till alla intervjuer. Prick klockan åtta, kvällen efter banketten, skulle den stora invigningen gå av stapeln – på en öppen plats vid det nya mässkomplexet i Pazhou i utkanten av staden. I programmet stod det att vi skulle vara på plats senast klockan 19.20.

Vi lyckliga nio som skulle ta emot utmärkelserna (den amerikanske jubilaren hade uteblivit) ledsagades till våra i förväg bestämda sittplatser på scenens främsta rad, till höger om hederstribunen, där de höga dignitärerna skulle ta plats. Snart var hela den stora platsen framför scenen fullsatt med alla särskilt inbjudna gäster som jag uppskattade till flera tusen, alltså betydligt fler än vid banketten kvällen innan. Klockan tio minuter i åtta tog Luo Jing, en känd presentatör från den nationella tevekanalen CCTV, till orda för en kort introduktion, för att sedan uppmana alla närvarande att välkomna stats- och partiledarna som var i antågande. Alla reste sig och klappade händerna tills samtliga hade satt sig. I spetsen gick den karismatiske och till synes glade premiärministern Wen Jiabao, följd av vice premiärministern

och hälsoministern madame Wu Yi, handelsministern Bo Xilai, provinsens guvernör Huang Huahua, förre handelsministern Shi Guangsheng, med flera. Samtliga nickade artigt mot oss när de gick förbi. Tre av dem hade jag redan träffat jubileumsåret 2001, nämligen Madame Wu, förre handelsministern Shi och guvernören Huang, som då var viceguvernör.

Handelsministern Bo Xilai, som nyligen befordrats till partichef i jättestaden Chongqing och medlem av partiets politbyrå, tog först till orda och förklarade den hundrade sessionen av Kantonmässan öppnad. Alla reste sig när musikkåren spelade den vackra kinesiska nationalsången *guoge* ("Volontärernas marsch"), varpå Bo Xilai åter gick fram till talarstolen för att introducera de nio speciella gäster som hedrats för storartade insatser. Då våra namn ropades upp gav vi oss tillkänna genom att resa oss.

1) Tsang Hin chi, Hongkong.
Före detta medlem av Kinas nationella Folkkongress samt hedersordförande i den Allmänna kinesiska handelskammaren i Hongkong.
2) Hoi Sai Iun, Macao.
Ordförande i Handelskammaren i Macao.
3) Ping Zhao Chang, Taiwan.
Ordförande i Kinesiska sällskapet för samordning av handel och industri.
4) Yoshio Nakata, Japan.
Direktör i Föreningen för utveckling av internationell handel.
5) Boonsong Srifuengfung, Thailand.
President i Thai-Kinesiska Handelskammaren.
6) Yong Ah Pwi, Malaysia.
President i Malaysisk-Kinesiska Handelskammaren.
7) Peppino G. Cocozza, Sverige.
President för Inter Agenturer AB.
8) Jean-Luc Chereau, Frankrike.
President för Carrefour Kina.
9) Victor Frederick Percival, Nya Zeeland.
Hedersordförande i Nya Zeeland-Kina Handelsförening.

Så snart presentationen var över ombads vi att stiga fram i den i förväg bestämda ordningen för att ta emot utmärkelsen från den också redan i förväg utsedde utdelaren, som i mitt fall blev förre handelsministern Shi Guangsheng. På det sätt han överräckte utmärkelsen och på hans glada min tyckte jag mig märka att han kände igen mig. När alla hade fått utmärkelserna och hälsat på stats- och partiledarna, vände vi oss mot publiken som applåderade frenetiskt en lång stund, varpå vi bugade och gick tillbaka till våra platser. Vilken obeskrivlig känsla att stå där med bultande hjärta framför en enorm folkmassa samt några av världens mäktigaste personer, som stående klappade händerna oavbrutet. Utmärkelsen har följande lydelse:

”Som tacksamt erkännande för hans insatser för den kinesiska exportmässan under de gångna åren tilldelar vi härmed Herr Peppino G. Cocozza detta diplom vid den Högtidliga ceremonin för firandet av dess 100:e session den 15 oktober 2006”.

Sedan var det kollegan Percivals tur att hålla tacktalet. Jag hade redan hemifrån framfört en önskan att få hålla ett kort tal men fått till svar att jag skulle bli intervjuad av Rikskanalen CCTV1 och att det fick räcka. Ceremonin avslutades med ett kort tal av premiärministern, varpå ett stort fyrverkeri fick sätta punkt för detta historiska evenemang.

Alla vi som satt på scenen ombads att gå in i mässhallarna för den obligatoriska gruppfotograferingen. Förutom själva utmärkelsen erhöll jag även en pampig stämpel i marmor försedd med mitt namn med kinesiska tecken, en tetermos i silver och en axelväska, båda försedda med jubileumslogotype. Jag hoppas innerligt att även få vara med när nästa jubileum blir av år 2011, alltså det 110:e, och varför inte det 125:e våren 2019?

Mycket riktigt blev jag intervjuad av den duktiga journalisten Zhang Meng (”Jenny”) som arbetar för den stora nyhetskanalen CCTV NEWS samt CCTV1 med tagningar på mitt hotellrum och på mässan. Jag blev även intervjuad av provinsen Guangdongs television, av staden Kantons engelska kanal samt av diverse lokala och rikstäckande tidningar. Under två dagar hade jag plötsligt förvandlats från en enkel affärsman till en riktig kändis i Mittens rike. Många av mina leverantörer och vänner hörde av sig, efter att ha sett mig i teve eller läst om mig i tidningar, för att framföra sina gratulationer och uttala sin stolthet över att vara leverantör eller vän till en så högaktad person. Ännu roligare blev det när jag gick omkring på mässans andra omgång tio dagar senare, då väldigt många kände igen mig och ville bli fotograferade tillsammans med mig.

Det blev jubileumsrekord även när det gäller antalet besökare och affärstransaktioner. Antalet besökare uppgick till 192 691 från 212 länder och regioner och det såldes varor för 34 miljarder amerikanska dollar. Antalet svenska besökare var drygt tusen och vi köpte varor för nästan 215 miljoner amerikanska dollar, alltså över 1,5 miljarder svenska kronor. En ansenlig summa för lilla Sverige. Som jämförelse kan jag nämna att då mässan öppnade sina portar för första gången, våren 1957, var besökarna 1 223 till antalet och kom från 19 länder (med all sannolikhet endast kommunistiska). Den gången sålde man varor för blyga 18 miljoner amerikanska dollar. Tala om utveckling!

Handeln Kina-Sverige

Glädjande nog har Sverige blivit Kinas största handelspartner i Norden och Kina har blivit Sveriges största i Asien. År 2006 nådde den bilaterala handelsvolymen

mellan Kina och Sverige rekordhöga 57 miljarder kronor. Vi importerade varor för 36 miljarder (4 procent av den totala importen) och vi exporterade för 21 miljarder (2 procent av den totala exporten). Som synes rör det sig om blygsamma tal, men de är dessbättre i stadig ökning. Som jämförelse kan nämnas att motsvarande siffror för år 2002 var 17 respektive 15,5 miljarder.

Kina i WTO

Till följd av att Kina blev medlem i Världshandelsorganisationen, WTO, i december 2001, vilket innebar att Kina tvingades öppna sin enorma marknad för import, har det ursprungliga mässnamnet ”Chinese Export Commodities Fair” bytts mot ”Chinese Import and Export Commodities Fair” – Kinas Import- och Exportvarumässa. Först år 2002 blev Kina fullvärdig medlem i den internationella handelsgemenskapen, en händelse vars vikt de rika länderna gravt hade undervärderat. På kort tid har landet kastat om jämviktsförhållandena i världsekonomin till den grad att spänningar och fruktan har släppts lös – det har ropats på protektionism och det har gjorts oroliga försök att skriva om reglerna och omförhandla avtalen. Kina ”inträder” inte i globaliseringen. Genom sin storlek ”ändrar” Kina den tolkning av globaliseringsbegreppet som hittills accepterats. Var så säkra på det!

Hedersmedborgare i Kanton

Den 30 oktober 2009, medan jag ännu befann mig i Kanton i väntan på den tredje omgången av mässan, erhöll jag genom stadens kontor för utländska ärenden, ett brev med följande innehåll:

Gratulationsbrev

> *Bäste herr Peppino G. Cocozza!*
>
> *Vi har det stora nöjet att gratulera Er till att Ni har utsetts till "Hedersmedborgare i Staden Kanton" vid stadens 13:e kommunala folkkongress genom dess permanenta utskott vid dettas 23:e sammanträde den 15 oktober 2009.*
>
> *Sedan lång tid tillbaka har Ni aktivt bidragit till ekonomisk och social utveckling, internationellt ekonomiskt samarbete och vänskapliga kontakter med staden Kanton. Ert engagemang för angelägenheter i anslutning till den allmänna välfärden är också mycket respekterat av folket och hedrat av samhället. Senare kommer staden Kantons folkvalda styrelse att anordna en högtidlig ceremoni för överlämnande av hedersmedborgarskapsbeviset.*
>
> *Med utmärkt högaktning*
>
> *Staden Kantons folkkommuns styrelse*
> *29 oktober 2009*

Ni må tro att jag blev överraskad, och innerligt glad och stolt naturligtvis. Den högtidliga ceremonin hölls, i samband med en praktfull bankett, i den fullsatta stora festsalen på hotellet Dong Fang (som vid Kantonmässans 100:e upplaga), den 26 november, i närvaro av otaliga institutioner som Folkkongressen och av stadens mest

inflytelserika personer med Zhu Xiaodan, ordförande i folkkongressens ständiga utskott (stadens högsta inflytelserika politiska organ) och tillika partisekreterare samt staden Kantons borgmästare och vice partisekreterare Zhang Guanging i spetsen, vilka även förrättade utdelningen av Hedersinsignierna. Dessa består av en medalj i massivt guld med stadens symbol och en plakett signerad av borgmästaren Zhang.

Vi var totalt 26 personer som erhöll hederstiteln. Förutom jag själv honorerades tre amerikaner, två japaner, en britt, sex taiwaneser, två Macao- och tio Hongkongkineser. En efter en fick vi, till tonerna av högtidlig och vacker musik, stiga fram till podiet och de nämnda herrarna för att mottaga insignierna. Dagen därpå besökte vi stadens viktigaste institutioner. Först i tur stod stadshuset där en vice borgmästare (av totalt åtta) berättade utförligt om staden Kanton varpå den obligatoriska gruppfotograferingen med borgmästaren följde. Därefter besökte vi den kommunala folkkongressen där vi informerades om hur denna verkar och arbetar varefter det blev ytterligare gruppfotografering med partisekreteraren. Tillställningarna avslutades med en ännu mer storstilad bankett än dagen innan på det numera klassiska Dong Fang. Fastän jag är stolt och tacksam över denna fantastiska utmärkelse betraktar jag den likväl mer som en uppmuntran att göra ytterligare insatser än som ett erkännande för det jag har gjort.

Deng Xiaoping inträder på scenen

Nu återvänder vi till mitt Mittens rike på 1970-talet. Efter Den store rorsmannens, Mao Zedongs, död 1976, arresterades ”de fyras gäng” med bland andra Maos hustru Jiang Qing. Med anspelning på en tidigare kampanj i hela Kina för att utrota flugor, möss, mygg och gråsparvar kallades de också ”de fyra skadedjuren”. Enligt officiella uppgifter hade de fyra gängmedlemmarna försökt sig på en statskupp i avsikt att gripa makten och fullfölja Maos katastrofala politik, men man hade lyckats stoppa deras agerande och satt dem bakom lås och bom.

Jiang Qing var skådespelerska och Maos fjärde hustru. Hon var den drivande kraften i de fyras gäng och sannolikt hade hon stor delaktighet i Maos många fatala misstag under Kulturrevolutionen. Det påstås att hon begick självmord i fängelset 1991.

Redan i början av Kulturrevolutionen hade Deng fråntagits alla sina höga parti- och regeringsposter och han försvann från offentligheten. År 1974 blev han emellertid återkallad och fick posten som vice premiärminister, en åtgärd som ska tillskrivas hans beskyddare, premiärministern Zhou Enlai och med Maos tysta samtycke.

År 1975 befordrades han till tre andra viktiga poster; vice ordförande i partiets centrala kommitté, medlem av politbyrån samt chef för generalstaben. Vid det laget, månaderna innan Zhou Enlai dog, trodde alla att Deng skulle bli hans efterträdare. Maoisterna dök upp på nytt, med de fyras gäng i spetsen, och lyckades än en gång manövrera ut Deng Xiaoping.

Inte förrän efter Maos död i september 1976, och det följande gripandet av de fyras gäng, blev Deng än en gång rehabiliterad. Det skedde med den av Mao utsedde efterträdaren som Kinas ledare, Hua Guofengs, samtycke. Därmed kunde den kloke Deng snart sätta igång med det han länge tänkt, nämligen sina välsignade reformer.

Den kortväxte Deng Xiaoping, som de facto styrde Kina från 1978 fram till sin död 1997 och vars viljestyrka gjorde honom till en jätte, lyckades på relativt kort tid befria landet från ”den maoistiska tankens bojor” och modernisera Kina, eller som

många kineser uttrycker det idag: ”Mao har befriat oss och Deng gjort oss rika.” Redan 1957 hade Mao förutspått Dengs lysande karriär. ”Se på den lille mannen där, så liten, så liten. Håll ögonen på honom. Han har en stor framtid.” Så uttryckte sig Mao då han satt bredvid Nikita Chrusjtjov och pekade på Deng Xiaoping, som tre år dessförinnan hade valts till generalsekreterare för Kinas kommunistiska parti.

Efter att landet hade drabbats av förödmjukelsens långa period med otaliga kolonialmakters aggressioner, inhemska revolter, inbördeskrig, Det Stora Språnget Framåt, samt slutligen den olycksaliga Kulturrevolutionen, fanns det bara en utväg att gå ur eländet, och Deng Xiaoping var klok nog att välja denna.

Född 1904 i en borgerlig familj anslöt sig Deng, mycket ung, till en revolutionär grupp som blomstrade i seklets början. Vid 16 års ålder reste han till Frankrike, där han studerade och arbetade i Paris under fem år. När han återvände till hemlandet, inte av en slump via Moskva, blev han revolutionär på heltid. Deng överlevde den Långa marschen, deltog i kriget mot Japan och medverkade till att Chiang Kai-sheks nationalister jagades ut ur Kina.

Skaparen av den nya kinesiska kapitalismen var alltså av borgerlig härkomst. Han föddes i ett hus med 22 rum, hade en far som var stor jordägare och som kunde betala hans tid i Frankrike – en avgörande tid för den unge Deng och för Kinas framtid, eftersom han i Frankrike påbörjat sitt aktiva stöd åt kommunismen bland de emigrerade landsmännen.

”Folket är lyckligt, och vi har fångat världens intresse.” Om Deng Xiaoping vore vid liv, skulle han kanske välja detta sitt uttalande från 1992 för att sammanfatta arvet som han lämnade till Kina. Den 22 augusti 2004 skulle han ha fyllt 100 år. ”Den lille mannen”, som genomgick 1900-talets tragedier, förstod mer än någon annan detta lands prekära situation. Kina av idag är dotter till Deng Xiaoping, till hans kloka beslut och till hans djärva förändringar. Men han var också en man från förra seklet. Hans otroliga moderniseringar har skapat nya problem och han förberedde inte lösningarna.

Först efter Maos bortgång fick ”den lille mannen” fria händer att börja förverkliga det han länge tänkt på, och det som Mao hade fruktat så mycket, nämligen att leda landet på den kapitalistiska vägen. Mer än någon annan hade Deng klart för sig att om man inte gav människorna ekonomisk frihet kunde man knappast förvänta sig någon form av utveckling.

Det var vid kommunistpartiets elfte centralkommittés tredje plenum i slutet av 1978 som den nya linjen med ”reformer och öppning mot omvärlden” kom att inledas. Mer än någon annan insåg Deng att om Kina skulle ha en chans att komma ikapp omvärlden så måste man lära av utlandet. Det fanns ingen färdig plan för hur man skulle agera, i stället kom man att pröva sig fram i enlighet med uttrycket ”att känna sig fram efter stenarna när man går över floden”. Reformerna inleddes med att hushållen, i stället för kollektiven, inom jordbruket fick ansvar för produktionen. Efterhand kom reformerna också till städerna där de statliga företagen reformerades.

Nya kollektiva, och inte minst privata, företag växte successivt fram. En kapitalmarknad med börser i Shanghai och Shenzhen skapades så småningom.

Deng Xiaoping började 1980 med att upprätta särskilda ekonomiska zoner med förmånliga villkor för utländska investerare. Med det ville man i praktiken stimulera experimentet med kapitalistiska territorier i ett kommunistiskt land. Staden Shenzhen, till exempel, med uppskattningsvis mellan tio och femton miljoner invånare, varav två tredjedelar inte är registrerade, uppstod ur ingenting. Dessa särskilda ekonomiska zoner har sedan utsträckts till andra delar av Kina, framför allt till kustregionerna, och har lockat till sig penningströmmar från hela världen, inte minst från Taiwan, eller ”den avfälliga provinsen”, som kineserna kallar ön. Just taiwanesiska industri- och affärsmän har kastat sig in i en våg av investeringar på fastlandet. Det var, och är, inte ovanligt att de bildade familjer med hustru och barn på båda sidor om sundet och pendlade mellan sina båda familjer, och så är det alltjämt. Lönerna i dessa ekonomiska zoner var till en början orimligt låga men har successivt förbättrats, dock inte tillräckligt, tyvärr.

Deng Xiaoping i all ära, men vi får trots allt inte glömma att utan Mao Zedong hade det inte funnits någon Deng Xiaoping vid makten. Det är min och många kinesers fasta övertygelse. Det fick jag också bevis för då jag för några år sedan besökte platserna där Deng och Mao föddes. Deng föddes i Paifang, en förort till staden Guang'an i Sichuanprovinsen. Huset där Deng föddes ligger i en jättestor park som man höll på att iordningställa vid mitt besök. Det förvånade mig att det var så få besökare där, trots att det var söndag. Ingen buss syntes till, endast en handfull bilar på parkeringen.

Maos födelseort Shaoshan

Några dagar senare flög jag från Chengdu till den angränsande provinsen Hunans huvudstad Changsha, i vars närhet Mao Zedong föddes.

En leverantör ställde upp med både bil och kvalificerad tolk. Vi körde till Shaoshan på drygt två timmar. Trots att det var en vanlig vardag så vimlade det av besökare. Parkeringarna räckte inte till, bussar och bilar kantade vägen.

Efter en rundvandring i den unge Maos fotspår vandrade vi vidare till den plats där man året innan avtäckte en stor staty av Mao, 6,1 meter hög på en fyra meter hög sockel, alltså totalt 10,1 meter hög, motsvarande den kinesiska nationaldagen första oktober (10.01). Det berättas att så snart statyn var rest uppenbarade sig månen och solen samtidigt och azaleorna på kullarna slog ut i blom. Vid vårt besök var statyn omringad av ett sällskap studenter, långväga ifrån, som skrek högt, sjöng och prisade kamrat Mao med *Dong fang hong* (”Östern är röd”), en hymn till Mao och kommunistpartiet.

”Östern är röd, solen stiger upp. Kina har frambringat Mao Zedong.
Han strävar efter lycka åt folket. Halleluja, han är folkets store frälsare.”

Sången kom till under Maos vistelse i Yan'an och är egentligen en folksång med ny text från denna del av Shaanxi-provinsen.

När jag frågade min leverantör vad som försiggick berättade han att de prisade och betygade Ordförande Mao och kommunistpartiet sin trohet. De var alltså på väg att bli medlemmar i partiet. Det kinesiska kommunistpartiet har för närvarande drygt 73 miljoner medlemmar.

När det sedan blev lunchdags frågade vi en förbipasserande guide om den bästa restaurangen i Shaoshan. Snabbt och tveklöst pekade han ut *Maojia* för oss. *Jia* kan på kinesiska betyda "familj", "hus" eller "hushåll". Mao vet vi redan vad det står för. Namnet Maojia har anammats också av många andra restauranger i andra städer. De serverar helt enkelt Maos favoriträtter. Det visade sig att ägarinnan, Tang Ruiren, som ung kvinna hade bott granne med Maos familjehem. Hon berättade och visade foton på sig och Mao från 1959, då Ordföranden var på besök i hembyn. Tang var en vänlig och charmant dam som tog väl hand om oss och såg till att vi serverades alla Maos favoriträtter. Vi förstod snart att Mao gillade starkt kryddad mat och han brukade ju säga: "Den som inte kan äta chili kan inte göra revolution."
Efter den kraftiga och välsmakande måltiden och det obligatoriska fotograferandet hade vi verkligen behövt ett par timmars vila. Istället gick färden vidare till *Dishui Dong* ("Vattendroppsgrottan"), längre upp i dalen. Vägen dit kantades av ett stort antal stentavlor i olika storlekar, med poem av Mao och andra stora män. Även här var det fullt med besökare. På detta annars fridfulla ställe planerade Mao i hemlighet den olycksaliga Kulturrevolutionen. År 1910 lämnade den då sjuttonårige Mao Zedong sin fädernesbygd för gott och återvände endast vid tre tillfällen; åren 1925, 1959 och 1966.

Landsfadern Sun Yat-sen

Efter att ha varit ett kejsardöme i drygt 2 100 år blev Kina republik år 1912. Året innan hade det urgamla kinesiska kejsardömet helt oväntat gått i graven och dess himmelska hov tvingats i vanära. Det Kina som då inledde sin långa kamp för att komma tillbaka som ny nation, efter tusentals år av kejserligt styre, var i bedrövligt skick. Revolutionären, tillika landsfadern, Sun Yat-sen, egentligen Sun Wen eller Sun Zhongshan som kineserna kallar honom, blev dess förste president. Nationalistpartiet, *Guomindang* eller *Kuomintang*, som han hade grundat, kom efter hans död i mars 1925 att ledas av generalissimus Chiang Kai-shek.

Sun Yat-sen föddes i Zhongshan, inte långt från Kanton. Han var kristen och utbildad läkare, men kom alltmer att ägna sig åt politik. År 1894 bildade han *Xingzhonghui* ("Sällskapet för Kinas återupplivande"), som året därpå, genom en misslyckad revolt, försökte ta makten i Kanton.

Med sin revolutionära entusiasm och sina, av västerländsk demokratisk radikalism influerade, åsikter blev Sun Yat-sen en centralgestalt i Kinas frigörelse- och enhetskamp. För kineserna, liksom för taiwaneserna, har han förblivit symbolen för

det nya Kina. Hans politiska idéer om de tre principerna nationalism, folkstyre och socialism medger visserligen många tolkningar, men till slut kom de att utgöra den officiella ideologin tills kommunisterna tog över 1949.

Så småningom dök kommunisterna upp, med bland andra Mao Zedong i spetsen. De ville åt makten och höll gradvis på att bygga upp sin maktbas bland befolkningen på landsbygden. Det kommunistiska partiet hade bildats i Shanghai år 1921, och även om Mao var närvarande när det skedde blev han inte den faktiske ledaren förrän 1935, i Zunyi i provinsen Guizhou, under Långa marschen. Under de första åren av sin existens hade kommunistpartiet endast något hundratal medlemmar, de flesta intellektuella ungdomar från relativt välbärgade familjer, däribland Deng Xiaoping och Zhou Enlai, snarare än genuina representanter för Kinas bönder och arbetarklass.

Efter det kommunistiska partiets grundande följde några år av intimt samarbete mellan de båda partierna. Efter den definitiva brytningen 1927 gjorde den nationalistiska regeringen allt den kunde för att utplåna kommunisterna. Fast besluten att en gång för alla ena det splittrade landet hade Chiang Kai-shek året innan satt igång den så kallade nordliga expeditionen. Från provinsen Guangdong drog expeditionen uppåt, till landets norra delar och förmådde den ena krigsherren efter den andra, som sedan kejsardömets fall styrde det forna imperiet i kaos, att antingen ansluta sig eller krossas.

När företaget såg ut att vara på god väg att lyckas attackerades plötsligt Kina, i stor skala, av japanerna i juli 1937. Dessförinnan hade japanerna lagt vantarna på Manchuriet efter Rysslands nederlag i rysk-japanska kriget 1904-05, där de fram till andra världskriget byggde ut gruvbrytningen, den tunga industrin och järnvägsnätet. År 1932 upprättades där en lydstat med namnet *Manchukuo* (”Manchuriket”) där den siste kejsaren Puyi fungerade som marionettregent. Kommunisterna hade dragit sig undan till provinsen Jiangxi i sydöstra Kina. Mao, övertygad om att kommunismens seger måste baseras på bondeproletariatet, som då utgjorde nittio procent av landets invånare, och ej på industriarbetarklassen, hade 1931 bildat ”Kinesiska sovjetrepubliken”, även kallad ”Jiangxisovjeten”, det enda kommunistiskt styrda ”landet” i världen förutom Sovjetunionen, och byggt upp något som skulle likna ett sovjetiskt mönstersamhälle.

Under en period på sex år hade Mao i nämnda provins bildat tusentals kooperativ i vilka de fattiga böndernas och arbetarnas levnadsstandard avsevärt hade förbättrats. Man hade fått bukt med arbetslöshet, opiumbruk, prostitution och tvångsäktenskap. Man hade dessutom åstadkommit stora framsteg när det gällde den allmänna utbildningen. På några år lyckades man nå en utbildningsnivå som man inte hade uppnått i det övriga lantliga Kina på århundraden.

Den Långa marschen

För att undfly Chiang Kai-sheks framryckande trupper hade kommunisterna i oktober 1934 dragit igång den hjältemodiga Långa marschen, som varade tolv månader, med svåra umbäranden för soldaterna och andra som anslöt sig. Den nästan 1 000 mil Långa marschen gick genom oländig terräng och giftiga träsk, över snöiga bergspass och Kinas största floder. Själva huvudstyrkan, som bestod av Röda armén, åtföljdes av tusentals bönder, arbetare, män och kvinnor med sina barn, unga och gamla, kommunister och icke-kommunister. Av 100 000 nådde, enligt historieböckerna, endast 8 000 marschens slutpunkt Yan'an i Shaanxiprovinsen.

Egentligen borde man ändra dess namn till det mera passande ”Röda arméns begravningsmarsch”, det vore inte helt fel.

I vilket fall intar den Långa marschen en central plats i det kommunistiska Kinas moderna historia. Den är viktig, inte minst på grund av att det var under den här perioden som Mao Zedong fick makten över partiet och dess politik, och därmed i slutänden blev hela Kinas härskare. Historien om den Långa marschen handlar om faror, strapatser, lidanden och närmast oöverstigliga hinder, om hjältemod och beslutsamhet. Den har hamrats in i medvetandet hos alla kineser och är en grundsten i historierna om kommunistpartiets heroiska förflutna och har onekligen gett legitimitet åt regimen.

Trots umbärandena ledde Mao Zedong en synnerligen framgångsrik gerillarörelse som genom okonventionell krigföring kraftigt lyckades försvaga både den japanska och den nationalistiska regeringens konventionella trupper, och som till slut segrade över dem båda.

Mao Zedong sammanfattade sina militära erfarenheter i boken ”Om långvarigt krig”, som gavs ut år 1938 och är en handbok i gerillakrigföring. Detta verk har senare kommit att inspirera ett stort antal andra gerillarörelser under 1900-talet, däribland Vietcong, de vietnamesiska kommunistiska regeringstrupperna, i deras ärofulla kamp mot amerikanerna under det fasansfulla Vietnamkriget.

Staden Yan'an ligger 270 kilometer norr om provinshuvudstaden Xi'an. På senare

år har jag besökt staden flitigt eftersom många fabriker, tack vare tillgången på billigare arbetskraft, och inte minst för den rena och friska luftens skull, har flyttat sin tillverkning hit. Vid varje besök har jag promenerat runt revolutionshögkvarteret *Yangjialing geming jiuzhi*, beläget cirka tre kilometer norr om staden.

Yan'an sträcker sig längs med en dal, i ett landskap av egendomliga berg och kullar, som erosionen har skulpterat till borgar. Jorden är så dominerande i det vardagliga livet att människorna där sedan urminnes tider har gjort sin boning i den; de traditionella bostäderna, som kallas *yaofang*, är grotthus som ligger längs med sluttningarna. Svala på sommaren och skyddade från den stränga vinterkölden. De är idealiska för att undgå flodens översvämningar och för att förvara skördarna i. Historien har flera gånger legat i vågskålen i dessa trakter. För åtta sekler sedan trängde Djingis khans ryttarhorder genom Yan'an-dalen i sin blixtsnabba framryckning mot den kejserliga staden Xi'an. För 70 år sedan var det till dessa grottor som Mao tog sin tillflykt och upprättade sitt högkvarter.

Den kinesiska kommunismens helgon – Mao Zedong, Deng Xiaoping, Zhu De, Lin Biao, Zhou Enlai och Liu Shaoqi – har alla bott här någon gång, men denna plats var också sätet för det berömda litteratur- och konstforumet *Yan'an* i maj 1942. Denna sammankomst, där Mao hävdade att konsten och litteraturen borde tjäna folket, skulle få en djupgående inverkan på kulturlivet i Kina under de följande decennierna.

Efter den hjältemodiga Långa marschen anlände de ömkliga spillrorna av den en gång så starka – låt vara jagade – Röda armén hit för att inrätta sin bas. Den dåvarande ledarklicken, med den allenarådande Mao Zedong, den vise patriarken Zhou Enlai och den militäre strategen Zhu De, kom trötta och slitna för att här börja om på det de hade startat i provinsen Jiangxi. Även om högkvarteret flyttades flera gånger under tiden mellan oktober 1938 och mars 1947, är denna bas dock värd ett särskilt omnämnande eftersom den var scenen för både tidiga centralkommittémöten och den sjunde nationella partikongressen, som officiellt tillsatte Mao som Ordförande.

Idag fortsätter ett oavbrutet pilgrimståg av kineser i alla åldrar att bringa dessa heliga platser sin hyllning. Av särskilt intresse är Konferenshallen, där centralkommittén sammanträdde, och de bakomliggande kullarna som innehåller de ledande militära befattningshavarnas grottbostäder vilka man både får och bör besöka. I Maos spartanska och torftiga "två-rumslägenhet" står, i det ena rummet, den säng, i vilken han och hans hustru (vet ej vilken i raden) sov. I det andra rummet, med öppen spis, finns ett grovt tillyxat skrivbord av trä samt stolar där han skrev och smidde ränker. Ett tvättfat, inget rinnande vatten eller toaletter, men däremot utomhuslatriner. På väggarna några fotografier från tiden det begav sig med den magre och slanke unge Mao med en poets långa hår och hans vapenbröder Zhu De, Liu Shaoqi och Zhou Enlai. Alla grottbostäder är inrättade med vit gips över halm-, ler- eller tegelväggar och ingångar av pappersöverdragna träspjälverk – typiska för den traditionella lokala arkitekturen.

Den kinesiska författarinnan Sun Shuyun har i sin bok *The Long March: The True History of Communist China's Founding Myth* skrivit:

> *Varje nation har behov av en grundläggande myt, och för det kommunistiska Kina är denna myt den Långa marschen. För oss är det en historia som har samma värde som flykten från Egypten under Moses ledning för judarna. Varje kines kan berätta den ur minnet: Han eller hon vet att de första 100 000 kommunistiska soldaterna drevs bort från sina sydliga baser under 1930-talet; han eller hon vet att de, förföljda och jagade av nationalisterna, valde den enda vägen till räddning, nämligen den där ingen skulle ha kunnat följa dem, över så höga berg att inte ens fåglarna flög där, över floder där broar och båtar hade bränts, genom träsk och dödsfällor. Efter nästan två år av otrolig motståndskamp och en 10 000 kilometer lång marsch når Röda armén äntligen fram till den gula högplatån i nordväst. Kring detta företag har fabler blommat upp, odlade av den kommunistiska propagandan; de har hamnat i skolböckerna i allmänhetens medvetande, för att bilda den nationella identitetens hårda kärna, därför att den Långa marschens symboliska betydelse är proportionell mot den långvariga dekadens som föregick den, mot århundraden av andra imperialistiska makters förödmjukande av Kina.*

Den heroism som tillskrevs den Långa marschen fick många unga kineser att ansluta sig till landets kommunistparti i slutet av 1930- och i början av 1940-talet.

Den amerikanske journalisten Edgar Snow som länge vistades hos Mao i Yan'an, och som författade boken *Red Star over China* ("Röd stjärna över Kina"), skrev: "Mao levde med sin hustru i en yaofang, med väggar täckta av kartor. Deras största lyx var ett myggnät. Han ägde blott sin filt och två uniformer av bomullstyg. Trots att han var Röda arméns befälhavare och president, hade han på rocken endast beteckningen som menig soldat."

År 1936, när general Chiang Kai-shek spred ryktet att Mao hade dött, färdades Snow genom Kina, smet igenom Nationalistarméns linje och passerade över Shaanxibergen för att ta sig in i Ya'nandalen. Där mötte han den sargade Röda armén. De efterföljande fem månaderna reste han med den och levde med Mao i grottorna. Hans artiklar och fotografier till olika tidskrifter bröt nyhetsblockeringen av kommunistledarna, deras mål och krigsmetoder.

Första mötet med Mao hade emellertid ägt rum i staden Bao'an (dagens Zhidan) där Röda armén uppehöll sig några månader innan de nådde Yan'an i början av 1937. Här besökte Edgar Snow på nytt Mao 1939, två år efter att han hade publicerat sin bok.

Snow fick genast anseende om sig att vara västvärldens expert på kommunisterna i Kina. En internationell bestseller, benämnd "Snows profetiska redovisning av gerillarörelsen och dess ledare", förutsade att de snart och till slut skulle vinna inbördes-

kriget. Han rapporterade översvallande om rebellernas disciplin och idealism; han berättade om Maos tolkning av sin karriär före 1936 och om kommunistpartiets program för Kina. Han förutspådde även att Maos principer skulle få vidsträckt stöd på landsbygden och han framställde kommunisterna som stora nationalister och motståndare till de japanska styrkorna, i stället för som banditer, vilket Chiang Kai-shek ville göra gällande.

Vid den så kallade Xi'an-incidenten i december 1936 tvingades Chiang Kai-shek att göra gemensam sak med kommunisterna i kampen mot japanerna. Efter krigsslutet och den japanska kapitulationen 1945 började fientligheterna åter blossa upp mellan Mao Zedong och Chiang Kai-shek. Det ledde till fortsatt inbördeskrig i tre katastrofala år, fram till 1949. Som alla vet vid det här laget utgick Mao som segrare och Chiang Kai-shek och hans armé tvingades fly. Omkring två miljoner kineser, bland dem även ett stort antal välbärgade affärsmän och industrifolk, följde honom till Taiwan. Hela Kinas guld- och valutareserv hängde med.

Historisk tillbakablick

Européernas tidiga kunskaper om Kina var indirekta, muntliga, berättelser som överförts längs handelsvägarna. Såsom alltid sker i sådana fall ledde återberättelserna till alltmer fantasifulla skrönor, vävda kring det enda säkra sakförhållandet att detta vidsträckta rike regerades av en kejsare med sagolika rikedomar.

Den första, och mest allmänt spridda, skildringen av Kina, som skrivits av en västerlänning, venetianaren Marco Polo, bekräftade detta intryck av lyx. Hans beskrivningar av de fantastiska saker han sett och överflödet i 1200-talets Kina innehöll så många superlativer, att han av sina landsmän i Venedig begåvades med det ironiska smeknamnet *messer Milione* (”herr Miljon”), ett räkneord som ofta kom till användning i hans skildringar.

Före den Förste kejsaren Qin Shihuang, ofta kallad Shi Huangdi, som enade Kina, bar staterna på det nordkinesiska slättlandet och i Gula flodens dalgång den härskande familjens namn. Traditionella kinesiska historieskrivare har noterat namn på kungar, som går tillbaka till det 27:e århundradet f.Kr. och som tillhör Xia-, Shang- och Zhoudynastierna. För de två sistnämnda dynastierna, vilkas tid sträcker sig över den storslagna kinesiska bronsåldern, finns det ett överflöd av arkeologiska belägg. Men det är först på senare tid som det har framkommit belägg för en stat före Shangstaten, nämligen Xia. Numera hävdar de som anser att Xia existerat att dynastin började omkring år 2100 f.kr. Det råder inte total enighet om att Xia verkligen har existerat, även om den nämns av Sima Qian i ”Historiebeskrivarens uppteckningar”. Shi Huangdi upprättade imperiet 221 f. Kr. Han krossade avsiktligt sina besegrade medtävlares nationalism genom att anta en titel utan geografiska begränsningar eller familjerelaterad innebörd. Han var inte kejsaren av Kina utan *Shi Huangdi* (”den Förste kejsaren”), och det var hans avsikt att hans ättlingar skulle följa efter med korrekt numrering.

Kina var ett ord som världen utanför skapade, förmodligen härlett från den Förste kejsarens hemland Qin (uttalas Tjin). Kineserna själva kallar sitt land för *Zhongguo* (”Mittens rike” eller ”riket i mitten”), det vill säga staten Östra Zhou som fanns i

kärnområdet runt Gula floden. I äldre tid kallades den civiliserade världen för *Tianxia* (”Allt under himlen”), och det uttrycket användes också för att beteckna det kinesiska riket.

Det kinesiska rikets skiftande öden

Det kinesiska riket skapades genom militära erövringar, men det gjordes bestående genom sitt nedtecknade arv. Riket var produkten av två sinsemellan motstridiga idéer, i det att enhet och ordning var beroende av svärdet, men att statsledningen endast kunde överleva om den gynnade och accepterades av folket. Det kinesiska talesättet, att ”riket kan vinnas men inte regeras från hästryggen”, är förknippat med den förste Hankejsaren, Liu Bang, som möttes av detta påpekande från en konfucian. Och på så sätt kunde dynastin vara i drygt 400 år, en av de längsta. Hade Shi Huangdi då varit mer lyhörd för den konfucianska läran och samtidigt låtit bli att göra bokbål av mästarens skrifter, hade hans dynasti kanske inte blivit så kortlivad.

Det var Hankejsarna, som gav det kejserliga systemet dess bestående form och skapade Kinas första kejserliga guldålder. På grundval av den store filosofen Konfucius läror anammade Hankejsarna en statsteori byggd på samhälls- och moralfilosofiska resonemang.

Riket saknade naturliga gränser. Dess tillkomst grundades på förstörelsen av nationella identiteter. Det kinesiska kejsarrikets befolkning var, precis som den i Folkrepubliken Kina av idag, en blandning av olika etniska grupper. I dag finns det 55 registrerade minoritetsfolk, många av dem med sitt eget språk och många med sina egna skrivtecken. Majoritetsfolket, Hankineserna, utgör 92 procent av den totala befolkningen och resterande åtta procent består av minoritetsfolken, varav mongoler, hui, tibetaner, uigurer, miao, yi, zhuang, bouyei, koreaner, tujia och manchurer uppgår till över en miljon vardera. Somliga av de minsta minoritetsgrupperna består av några få tusen.

Kina är heller inte en naturlig geografisk helhet. Dess vidsträckta yta, med cirka 5 500 kilometer från nord till syd och 5 200 kilometer från öst till väst, är uppsplittrad av några av världens högsta bergsmassiv och längsta floder som skapar enorma hinder för transporter och kommunikationer. Först år 1968 lyckades man till exempel slå en bro över Yangtzeflodens nedre lopp. Dessförinnan måste tågen mellan norra och södra Kina transporteras med färja över floden. Idag är Kina världens folkrikaste nation, men drygt hälften av landet utgörs av högplatåer eller berg och endast elva procent av ytan lämpar sig för odling. Inget annat land har så låg tillgång per capita på odlingsbar mark som Kina.

I sin långa historia har Kinas gränser inte legat fast. Från de centrala statsbildningarna i kärnområdet kring Gula floden bredde riket ut sig söderut, in i Yangtzedalen ända till Thailand i sydväst och till Vietnam i söder. Tidvis sträckte det sig långt in i Centralasien och kontrollerade oaserna och handelsvägarna som ledde till västerlandet. En liknande expansion flyttade gränserna förbi Kinesiska muren och in

i Mongoliet i nordväst och det förutvarande Manchuriet i nordost, men hela denna utvidgning var en växlande process. När riket var starkt och stabilt expanderade det. I svaghetsperioder drog det sig tillbaka inför kraftfulla grannfolks invasioner.

Från u-land till supermakt

Idag är Kina i blickfånget som en gryende ekonomisk stormakt och som världsledande inom olika industrisektorer. Textilier, klockor, IT-utrustning, hemelektronik, keramiska produkter med mera produceras i stora volymer och till oslagbara priser. Leksakproduktionen har Kina praktiskt taget slukat och kommer med all sannolikhet att göra detsamma med till exempel skor, kylskåp, mikrovågsugnar, cyklar, luftkonditioneringsanläggningar, bilar och mycket annat. Stärkt av sin anslutning till Världshandelsorganisationen suger Kina åt sig mängder av utländska investeringar. År 2002 blev Kina världens största nettomottagare av investeringskapital, för att året därpå träda fram på den absoluta förstaplatsen genom att dra till sig den ofattbara summan av 53 miljarder amerikanska dollar från utlandet, mot till exempel 40 miljarder för Förenta staterna. Sedan dess har de utländska investeringarna fortsatt att öka och nådde år 2008 den astronomiska summan av 108 miljarder.

Därmed är amerikanerna inte längre det främsta målet för investeringar från multinationella företag från övriga världen. Statistiken inkluderar uppförande av nya fabriksanläggningar, förstärkning av redan existerande sådana samt investeringar i kinesiska företag genom fusioner och uppköp. Numera har denna tendens förstärkts ytterligare. Vågen av investeringar i Kina avser inte längre, som förr, att producera till låga priser och exportera till västerlandet, utan idag flyttar man till Kina för att producera och betjäna den enorma lokala och köpstarka hemmamarknaden. Hur kan någon konkurrera, frågar sig många, med denna nya ”världens verkstad”?

Det går inte att betvivla den oerhörda effekten av en framrullande kinesisk ekonomi eller att förneka att anpassningen till en ny industriell jättes ankomst kommer att bli plågsam för många. Men vi får inte glömma att cirka 50 procent av den totala kinesiska exporten utgörs av varor som är ”våra”, det vill säga producerade av multinationella företag från rika länder, bland dem Sverige. Visst, de många fördelar vi vinner, utan att ens veta om det, existerar sida vid sida med direkta och smärtsamma skador på industrin och arbetskraften som rensas bort av en mördande konkurrens.

Men de flesta av de ekonomiska farhågor som Kina framkallar är helt felaktiga an-

ser jag – att landet till exempel kommer att slå ut alla andra, att det alltid kommer att vara enormt konkurrenskraftigt i alla branscher och att det kommer att vålla massarbetslöshet. De som hyser dessa farhågor ser inte alla fördelar med Kinas tillväxt. De förbiser också elementär ekonomi. Fenomenet är heller inte utan föregångare i den ekonomiska historien. Under 1800-talet trodde företagare i många länder att Storbritannien, världens ursprungliga verkstad, skulle stjäla deras industrier.
Ännu mer närliggande paralleller är Japans uppgång på 1960- och 1970-talen och Sydkoreas på 1980- och 1990-talen som båda orsakade bekymmer och ansågs utgöra illojal konkurrens. Handel är aldrig ett nollsummespel. Den gynnar köpare och säljare lika mycket. Miljoner konsumenter i andra länder tjänar på de kinesiska varornas låga priser och höga kvalitet. Jag och mitt företag gör det. En miljard kineser lämnar det förflutnas förfärliga fattigdom bakom sig och vi ska vara innerligt glada och arbeta för att det blir så, ju fortare desto bättre. Företag i hela världen kommer att göra stora vinster som leverantörer till en ny jättemarknad, så var tålmodiga, er tur kommer. Detta är ett mirakel som ska firas, inte ett hot att vändas över.

Vårt land Sverige erkände tidigt den kommunistiska Folkrepubliken Kina. Det gjorde vi redan 1950, som första land i väst. Vi var inte lika snabba att förutse de enorma möjligheter som detta land kunde tänkas erbjuda på industrins och handelns område.

Tidpunkten kunde inte ha varit mera gynnsam. Svensk kinaforskning och kunskap hade från tidigt 1900-tal varit ganska omfattande och vida erkänd, skulle jag vilja påstå. Sven Hedins utforskning av Sidenvägarna och kartläggning av okända bergsområden till exempel, Orvar Karlbecks omfattande järnvägsbyggen och samlande av antikviteter, Bernhard Karlgrens forskning om fornkinesiskan, Johan Gunnar Anderssons arkeologiska upptäckter. Längre fram är det maoisten Jan Myrdals tur att med sina böcker propagera för den ”kinesiska jordiska Eden”. Till dessa ”sinologer” och deras insatser måste vi återvända senare, i separata avsnitt.

Istället gick man in för att sätta käppar i hjulet och begränsa handeln med Kina genom höga tullar och genom att licensbelägga allehanda produkter, till exempel hushållsporslin, som kineserna är i särklass duktigast på att framställa. Detta gjordes kanske i det naiva syftet att skydda de inhemska producenterna Gustavsberg, Rörstrand och Hackefors, vilka ändå så småningom kom att lägga ner sin tillverkning, kanske inte på grund av konkurrensen från Kina utan mer på grund av brist på förnyelse.

Idag råder det inga sådana restriktioner, men höga tullavgifter är det alltjämt. Sett från Peking är Sverige ett pyttelitet land. Vår befolkning är en tiondel av den i en kinesisk provins som Guangdong, Henan eller Shandong, som de flesta svenskar aldrig hört talas om. Av okunnighet eller lättja har Sverige tappat mark, inte bara i förhållande till länder i Östasien som Japan, Sydkorea och Taiwan, utan också till andra europeiska länder. Vårt land såg inte det kinesiska århundradet komma och när ögonen öppnades slöts de genast igen, under förskräckta rop, som om Kina vore något som man måste ”skydda” eller ”försvara” sig mot.

Medierna bär delvis skulden till detta, menar jag. Den undermåliga Kina-rapporteringen har lett till att svenska företagsledare, främst vid små- och medelstora företag, men även vid en del stora koncerner, har dålig kunskap om Kina. Och det har i sin tur lett till färre svenska etableringar. Först på senare år har medierna visat ett större intresse, samtidigt som det även har publicerats ett flertal böcker som ger en god och saklig inblick av möjligheterna och missförhållandena i detta gigantiska land.

Medan vi i Sverige förfasades över alla de missförhållanden som fanns fylldes Kina snabbt av andra utländska aktörer. Ofta har jag fått frågan av mina kinesiska affärsbekanta om det finns andra företag än Volvo, ABB och Ericsson i Sverige. Svenska etableringar sker emellertid numera i en allt snabbare takt. Svenskarna har uppenbarligen fått upp ögonen för den enorma marknad som Kina utgör. I skrivande stund (våren 2008) är mer än 500 svenska företag etablerade i Kina, vissa av dem mer synliga än andra. Den som går in i en livsmedelsaffär hittar mängder av produkter i Tetra Paks emballage. Åker man stadsbuss i Shanghai är det god chans att det blir i en Volvo och den som vill äta svenska köttbullar kan bege sig till ett IKEA-varuhus. Där får man sällskap av massor av kineser som inte nödvändigtvis handlar, men som insuper den moderna atmosfären eller tar sig en tupplur i någon av sängarna. IKEA i Peking är för en del kineser ett lika viktigt utflyktsmål som Himmelska fridens torg.

Turistströmmen har ökat dramatiskt på senare år. Numera besöks mitt Mittens rike av inte mindre än 30 000 svenskar årligen, och omkring 3 000 lär vara bofasta.

Efter en kort period på 1990-talet, då mänskliga rättigheter var lösenordet, har en mjukare attityd förts fram gentemot Kina med ett aldrig förr skådat flirtande. Länderna i väst gör numera sitt yttersta för att komma in på den enorma kinesiska marknaden och bryr sig oftast mindre om de mänskliga rättigheterna. Eller så resonerar de kanske som jag, att man kan påverka i rätt riktning, det vill säga till en snabbare demokratiseringsprocess, genom vidgade och fördjupade affärsförbindelser. Jag tror starkt på det. Vi ansvarar ju inte bara för vad vi gör utan, än mer, för vad vi underlåter att göra. Men vi får inte kräva att det ska ske i en handvändning. De som gör det är helt okunniga om Kinas moderna historia eller ”förnedringens århundraden”, som kineserna själva kallar det. Många påstår att vi därigenom köpslår med våra grundläggande värderingar, men vad är alternativet? Att kritisera? Eller att inget göra?

Kina är visserligen fortfarande en enpartistat och en stat i vilken mänskliga rättigheter kränks systematiskt. Detta måste alltid vägas in då vi agerar, men huvudlinjen måste alltid vara att på bred front engagera Kina, inte att isolera det och därmed bidra till en utbredd lokalpatriotism och en allt djupare slutenhet. Genom att på ett eller annat sätt engagera oss bidrar vi till förändringar.

Visst är det korrekt att beskriva odemokratiska skeenden och det förtryck som på många sätt begränsar livet i Kina. Men Kina är inte längre en totalitär stat. Kontrollen och styrningen av medborgaren har på många sätt mjuknat.

Journalisternas situation och rättssäkerheten

Från första januari 2007 har reglerna för utländska journalister lättat något. Kravet på tillstånd innan de åker utanför bostadsorten (vanligtvis Peking eller Shanghai) har nu tagits bort. För att intervjua en person behövs bara medgivande från personen ifråga, även om han eller hon representerar en organisation. Den komplicerade ansökningsprocessen är nu ett minne blott. De nya reglerna innebär också att utländska journalister tillåts anställa kinesiska medborgare som assistenter.

Rättssäkerheten håller på att reformeras. Ett antal uppmärksammade fall där personer dömts till döden, och i vissa fall avrättats på vad som i efterhand visat sig vara felaktiga grunder, har lett till att rättssäkerheten vid dödsdomar debatterats allt mer i Kina. Reformer har därför genomförts. Mest uppmärksamhet har Högsta domstolens beslut att återta översynsrätten för samtliga dödsdomar från provinsdomstolarna väckt, en reform som trädde i kraft den 1 januari 2007. Förhoppningsvis leder detta till att färre dödsdomar verkställs.

Kinas medelklass

En vanlig kinesisk familjs strävan om ett anständigt liv under olika tider kan på ett mycket levande sätt berätta om de väldiga förändringar som skett i Kina.

Under 1950-, 1960- och 1970-talen fanns det fyra saker som varje familj i Kina drömde om att kunna äga: Armbandsur, cykel, symaskin och radio. Under 1980-talet var det istället färg-teve, kylskåp, tvättmaskin och bandspelare. Under senare delen av 1990-talet blev telefon, dator och luftkonditionering åtråvärda. Idag, i början på 2000-talet, har många kineser ett hus, en bil och utbildning som sina tre drömmar. I takt med den ekonomiska utvecklingen och höjningen av levnadsstandarden har många kinesiska familjer inte bara tre drömmar, utan snarare många olika drömmar och mål. Mobiltelefonin och internettillgången har byggts ut otroligt snabbt. Idag har Kina nästan 600 miljoner mobilabonnenter; nästan varannan kines har alltså en mobiltelefon. Internetanvändarna är uppe i 250 miljoner. Inget annat land i världen kan uppvisa något liknande.

Under en 25-årsperiod har mellan 300 och 400 miljoner människor lyfts fram ur absolut fattigdom. Därigenom har Kina stått för det ojämförligt största bidraget till förverkligandet av FN:s millenniedeklarations mål att fattigdomen i världen ska vara halverad år 2015. Ungefär under samma period ökade FN:s Human Development Index för Kina med 46 procent. Är detta kanske vägen till den fortsatta demokratiseringen vi alla efterlyser? Jag tror det bestämt. Vi kan inte tala om demokrati när folk går med tomma magar. När de ekonomiska reformerna inleddes 1978 uppgick Kinas per capitainkomst endast till drygt 200 dollar. Trettio år senare ligger den på 2 200 dollar.

Numera räknar man med att bortåt 250 miljoner av landets invånare har en inkomst som gör dem till medborgare av medelklassen. Fortsätter det i samma takt kommer Kina att inom en 10-15-årsperiod att ha en medelklass på 500 miljoner,

vilket är ett viktigt led i presidenten Hu Jintao's uttalade politik "Det harmoniska samhället". En vidgad medelklass betyder ju högre välstånd och större konsumtion, vilket i sin tur ger fler jobb, inte bara i Kina.
Industrialiseringen och välståndet som sprids allt mer har glädjande nog inte ändrat landets själ – Kina förblir Kina. Samma känslor, som Marco Polo upplevde för 750 år sedan kan förnimmas idag av oss affärsmän som besöker landet och vistas där.

Tills för bara några år sedan såg man knappast en kinesisk turist ute i världen. Numera ser man dem lite varstans om än, ännu så länge vill säga, i betydligt mindre antal jämfört med de beresta japanerna. Den före detta kronkolonin Hongkong, däremot, har praktiskt taget invaderats av fastlandskineser som inte bara är ute för att turista utan även för att spendera pengar på att bo på de bästa hotellen och att handla på de lyxiga shoppingcentrer som det vimlar av. Tack vare detta har den stagnerade kronkolonins ekonomi fått ett ordentligt uppsving. För bara några år sedan kunde en Hongkong-kines knappt uttala ordet *xie xie* som betyder "tack" på rikskinesiska, men nu tycks allt hotell- och restaurangfolk, och de flesta affärsbiträden tala mandarin förvånansvärt bra. Kan någon då föreställa sig vad följden kan bli när en miljard kineser får råd att ge sig ut i den vida världen som turister? Svaret är entydigt. Det innebär att allt vad vi gjort och kommer att göra för mitt Mittens rike så småningom kommer tillbaka till oss, och det med ränta. Låt oss därför inte avundas, eller rentav skrämmas av, Kinas fantastiska och väl förtjänta framgång utan låt oss glädjas och välsigna den istället.

Den växande medelklassen kan emellertid innebära att demokratiseringsprocessen bromsas upp, fördröjs eller uteblir helt, då denna medborgarkategori är den som är minst intresserad av alla av några som helst reformer. De är de stora vinnarna i den snabba ekonomiska utvecklingen och är i högsta grad tillfreds med status quo. Den uppfattningen har jag fått när jag samtalat med många välbärgade medelklassare i min bekantskapskrets i landet.
Företagandet har släppts fritt, vilket har resulterat i en stor mängd nyrika och beundransvärda entreprenörer, många så unga att jag nästan kunde vara farfar eller morfar till dem. Mängder av unga kineser har med entusiasm kastat sig ut i marknadsekonomins vågor så fort de fått chansen. Särskilt i den södra delen av landet vill människor gärna driva egna företag. Entreprenörsandan är mycket påtaglig, i synnerhet i provinser som Guangdong, Zhejiang och Fujian.

En nyligen genomförd studie i Förenta staterna visar att antalet kinesiska miljonärer (i dollar) ökade från 124 000 år 2001 till 310 000 fem år senare. Men idag handlar det i många fall om miljardärer och fortfarande i dollar. Över hundra dollarmiljardärer noterades i Kina vid det senaste räknetillfället, men det kan lika gärna finnas flera hundra. Förenta staterna är det enda land i hela världen där det finns fler. En elit med jättelika förmögenheter har alltså växt fram på mycket kort tid. Det råder, som vi vet, byggboom i Kina, och därför har många av miljardärerna tjänat ihop sina förmögenheter på fastigheter, stål, cement och infrastruktur. Med de senaste två årens

börsfeber har denna utveckling tagit ännu mer fart. Numera välkomnas dessa även som medlemmar i partiet. Tolv av Kinas hundra rikaste är medlemmar av den nationella folkkongressen, och varför inte? Frågan är istället, när kommer miljardärerna att sitta med i regeringen, eller varför inte i den nio man starka politbyråns ständiga utskott, Kinas högsta politiska organ? Med flera entreprenörer i nämnda institutioner kan demokratiseringsprocessen få behövlig ny näring.

Det kinesiska århundradet

”Den dagen Kina vaknar kommer världen att skälva”, profeterade Napoleon 1816, ett år efter nederlaget vid Waterloo. Det upprepades av Lenin kort före hans död och förefaller nu ha besannats. Napoleon uttalade orden efter att ha läst den förste brittiske ambassadörens, den erfarne och listige Lord George Macartneys, reserapport från Kina i slutet av 1700-talet. Napoleons profetia avsåg dock med all sannolikhet Kinas militära styrka som förhoppningsvis aldrig kommer att tas i bruk.

Den explosiva industriella styrkan hos ett land som hyser en femtedel av jordens befolkning, och några viktiga ekonomiska reformer, har gjort att mitt Mittens rike om blott ett fåtal år kommer att överträffa så gott som alla länder i väst, Förenta staterna inberäknat, i fråga om ekonomin. Precis vilket år Kinas ekonomi blir världens största är inte så intressant. Jag håller det i alla fall högst troligt att så blir fallet, även om tillväxten bromsas något under de kommande åren på grund av den rådande finanskrisen.

År 2004 blev Kina världens största förbrukare av industri- och jordbruksprodukter och berövade Förenta staterna den ledande ställning som de innehaft i hundra år. År 2006 svarade Kina för drygt 8 procent av världens totala export. Värdet på den var 956 miljarder dollar för att året därpå stiga till 1 200 miljarder. Därmed blev Kinas export större än Förenta staternas. Året efter nådde den totala exporten nya höjder och hamnade på ofattbara 1 428 miljarder. Därmed gick Kina om Tyskland som världens största exportör av varor. Ekonomerna förutspår också att inom loppet av 25–30 år kommer den kinesiska ekonomin att vara tre gånger större än Förenta staternas. Vi må kalla det tjugoförsta århundradet det ”kinesiska århundradet”, såsom det nittonde var det engelska och det tjugonde det amerikanska.

Vi borde ha vant oss vid de asiatiska ekonomiska undren under 1960-talet med Japan i spetsen följt av Sydkorea, Hongkong, Taiwan och Singapore, men Kina är ett fall för sig och unikt. Medan Kina förändrar sig självt i en oerhört snabb takt, förändrar landet oundvikligen hela planeten. Aldrig har i dagens värld ett utvecklingsland haft samma förmåga att rubba de ekonomiska styrkeförhållandena och den diplomatiska och militära balansen. Aldrig har man sett en ny, urban medelklass, bestående av flera hundra miljoner individer, med en köpkraft jämförbar med den i väst, födas ur ingenting på bara 25 år. När Deng Xiaoping påbörjade sina reformer 1978 fanns ingen kinesisk medelklass. Nu dominerar den storstäderna med alla sina nybyggda och lyxiga lägenhetskomplex. Under de närmaste 10–15 åren förutspår

jag att medelklassmedborgarna kommer att fördubblas. Vi kommer sannolikt också att få uppleva en framväxande överklass som, med oanad konsumtionskraft, även förväntas bli dragkrok i den stagnerade världsekonomin. Mitt Mittens rike av år 2009 är verkligen långt ifrån det land som nobelpristagaren och ekonomiprofessorn Gunnar Myrdal (maoisten Jan Myrdals far) på 1950-talet förutspådde skulle förbli fast nedsjunket i fattigdom.

Utan tvekan kommer Kina att bli världens största ekonomiska makt trots att en stor del av dess befolkning ännu är låginkomsttagare på u-landsnivå. Landet kommer att bli en supermakt, var så säkra, men kommer under en överskådlig framtid ändå att behålla en reservarmé av fattiga arbetare och kommer således att under lång tid utöva ett fruktansvärt pristryck på konkurrentländerna.

När ett sådant land kommer in i en period av accelererande framsteg och korsar andras öde, kan ingen förbli immun mot påverkan och risken för allvarliga stormaktsrivaliteter, främst med Förenta staterna, kan bli följden. Kina är förutbestämt att ändra själva modernitetsbegreppet, eftersom det Kina som öppnar sig och som förenar sig med resten av världen för med sig sina 5 000 år av historia. På sätt och vis återställer det kinesiska århundradet sakernas ordning, det vill säga återinsätter detta land i den roll som det haft i sekler. Det är ett tecken på ett forntida Mittens rikes återkomst. Under en stor del av tiden fram till industrialiseringens genombrott, det vill säga fram till slutet av 1700-talet, och innan den industriella revolutionen i Västeuropa och därefter i Förenta staterna tog fart, tack vare överlägsen teknologi och mer effektiva marknader, var den kinesiska ekonomin världens obestridligt största. Centralmaktens förvaltning var på ett tidigt stadium högt utvecklad. Många av mänskligheten viktigaste uppfinningar och förnyelser har tillkommit i Kina och de har gällt så vitt skilda områden som kompassen, papperstillverkning, boktryckarkonsten, gjutning av järn, krutet, magneten, vävstolen och framställning av porslin och siden, med mera.

Hur kunde då den amerikanske författaren och tillika ”filosofen” Ralph Waldo Emerson år 1824 utrycka sig så skandalöst och benämna Kina som ”en idiotnation”? Var denne man helt ovetande om mästarna Konfucius, Lao Zi, Mencius och alla de andra? Voltaire visste bättre när han i sin *Dictionnaire philosophique* (”Filosofiskt uppslagsverk”) skrev:

> *För fyra tusen år sedan, när vi inte ens kunde läsa, kände kineserna till alla de verkligt användbara saker som vi skryter om idag.*

Tack vare det välstånd som landet uppnått sedan reformerna inleddes för tre decennier sedan har människornas skapande och uppfinningsförmåga återfötts i en omfattning som aldrig förr, och det på alla områden. Med innovation, eller skapande om man föredrar det, följer tillväxt och tillväxt betyder högre välstånd. Kina är alls inte längre det sönderfallande och oföretagsamma land som det var för bara trettio år sedan.

Den engelske filosofen och statsmannen Sir Francis Bacon påstod en gång att de tre uppfinningar som har förändrat världen allra mest är krutet, boktryckarkonsten och kompassen, samtliga uppfunna och ursprungligen använt av kineserna. Listan kan göras ännu längre då de även har uppfunnit så vardagliga saker som masugnen, armborstet, toalettpappret, seismoskopet, skottkärran, stigbygeln och kanske mycket annat som västvärlden tror sig ha uppfunnit före kineserna. Därmed kan vi konstatera att Kinas många och viktiga bidrag till världens vetenskap och teknologi är oändligt mer omfattande än västvärlden någonsin har velat erkänna. Den vedertagna sanningen var att endast ett fåtal av de mer varaktiga uppfinningarna hade sitt ursprung i Kina.

Med världens största valutareserv på över 2 100 miljarder dollar (2008), följt av världstvåan Japan med cirka hälften, och ett väldigt överskott i handeln med Förenta staterna kan Kinas ledare få en amerikansk riksbankschef att sova dåligt om nätterna. Om däremot de styrande i Kina sover dåligt, beror det snarast på de enorma problem som den snabba tillväxten medför: miljöförstöring, ökade inkomstklyftor, risker för överhettning, bland mycket annat. Kanske ligger de också och funderar på hur det idag politiskt allenarådande kommunistpartiet ska kunna behålla greppet om den alltmer upplysta småkapitalistiska medel- och företagarklass som växer fram i springande fart. Medan de förra problemen diskuteras öppet i landet är styrelseskicket fortfarande ett tabubelagt ämne.

När det gäller Kinas väldiga överskott i handeln, främst med Förenta staterna, krävs helt enkelt att kineserna konsumerar mer och sparar mindre och amerikanerna det motsatta.

På det hela taget har Kina utvecklats mot ökad pluralism, och det är svårt att se hur de kinesiska ledarna skulle kunna vrida klockan tillbaka. De varken kan eller vill ställa sig på bromsen ekonomiskt. Därtill är förväntningarna hos de ännu fattiga massorna alltför stora. Samtidigt har den ökade öppenheten vant människor vid större frihet. Censuren knakar i fogarna. Förr eller senare tvingas kommunistpartiet ge upp sitt maktmonopol. Jag får medhåll av nästan alla kineser jag pratat med.

Finns det en chans för demokratin? Kommer den kraftfulla ekonomiska utvecklingen att vara långvarig? På vilket sätt kommer Förenta staterna att försvara sitt herravälde? Livsviktiga frågor, som även vår framtid i stor utsträckning är beroende av.

Sedan 1978 har den kinesiska ekonomin vuxit med i genomsnitt 9-10 procent per år. Det är 6,5 procent högre än den årliga tillväxtprocenten för den globala ekonomin. Trots denna utomordentliga prestation måste vi vara på det klara med att Kina, ”världens fabriksgolv”, fortfarande är ett utvecklingsland med stor befolkning. Långsam tillväxt av jordbrukarnas inkomster, bristfälliga system för sysselsättning och social trygghet, skillnader i den regionala utvecklingen, ineffektivt finansiellt system och länkar till förlusttyngda statsföretag, korruption, och slutligen ett stort växande gap i inkomstfördelningen, är problem på dagordningen i tur att lösas.

Som jag redan nämnt är idag var femte individ på jorden kines och rikskinesiska,

eller *putonghua* som det heter på kinesiska, är det mest talade språket i världen, med en spridning som långt överstiger engelskans. Kina är, som det framgått, på frammarsch, och det med språngfart, när det gäller ekonomin. Frammarschen gäller även demokratin, vill jag påstå, låt vara att den sker i snigelfart. Allt tar sin tid. Det heter alltjämt: ”Rom byggdes inte på en dag”. Under de senaste tjugo åren har Kina åstadkommit mirakel i kampen mot fattigdomen. Enligt FN är idag cirka 100 miljoner kineser fattiga, 1978 var det tio gånger fler; en prestation som har uppmärksammats i hela världen. Fattig är alltså den som lever på mindre än en dollar om dagen, enligt den definition som FN brukar tillämpa. Lyssnar man till regeringen i Peking är antalet som är fattiga eller som lever under fattigdomsstrecket betydligt lägre, då man sätter gränsen för existensminimum till ungefär hälften av vad FN gör.

Arbetarnas situation

Man skulle kanske tro att arbetarnas rättigheter skulle vara väl skyddade i en socialistisk stat som den kinesiska. Men med den snabba ekonomiska utvecklingen, ett stort arbetskraftsöverskott, explosionen av mer eller mindre nogräknade privata företag, en tämligen oreglerad arbetsmarknad och lagar som inte efterlevs, så är arbetarnas situation ofta mycket svår. Många jobbar i undermåliga och farliga arbetsmiljöer och riskerar både liv och lem. Som vi ska se är i synnerhet fabriks- och gruvolyckor mycket vanliga i Kina. Migrantarbetare är en speciellt svag grupp, då de ofta är beredda att ta vilket jobb som helst till vilken lön som helst. De saknar trygg anställning och omfattas inte av försäkringar. Många har inga anställningskontrakt och riskerar därför att bli utan lön. På senare år har deras situation dock uppmärksammats och nya lagar har stiftats, men problemet är att många av dem inte efterlevs. En ny lag som gör anställningskontrakt till något obligatoriskt för alla började gälla den 1 januari 2008.

Ett annat problem är att den statliga fackföreningen är mycket svag och ofta snarast verkar stå på arbetsgivarnas sida.

Låt oss då hoppas, i takt med att infrastrukturen utvecklas, att särskilda ekonomiska zoner upprättas även i de syd- och nordvästra delarna av landet, så att man låter produkterna resa istället för att hundratals miljoner unga människor rycks upp från sina hem. Denna aldrig tidigare skådade migration innebär att kanske så många som 200 miljoner människor flyttar från de fattiga provinserna i inlandet till de rika kustområdena för att söka lyckan i fabriker som förser världen med billiga produkter. Rent sjukt billiga, skulle jag vilja påstå.

Under årens lopp har jag besökt många fabriker i de så kallade fria ekonomiska zonerna och många gånger blivit väldigt betryckt av arbetarnas situation. De miserabla arbetsförhållandena understiger ofta klart de i kinesisk lagstiftning föreskrivna normerna. I verkligheten är minimilönerna bara hälften och utbetalas oftast med flera månaders försening. Skyddsföreskrifter för brand, olyckor och hälsa respekteras sällan. Arbetstider på 12–15 timmar om dagen är inga undantag. Dödsfall genom utmattning tillskrivs en ”okänd orsak”. Yrkessjukdomar uppkommer genom kronisk

överansträngning, kontakt med giftiga kemikalier, outhärdlig hetta och andra skäl. Lokaler och utspisning är ofta torftiga och ohygieniska, men ändå förhållandevis dyra. Oberoende fackföreningar förekommer inte i Kina. Av rädsla för att förlora arbetet är protester sällsynta och strejkande arbetare avskedas oftast.

Dessa unga människor, som har två- eller treårskontrakt, lever och verkar inom fabriksområdet. De hålls inom ett inhägnat område som inte sällan liknar ett slavläger. I regel tillhandahåller arbetsgivarna kost och logi i sovsalar och det är inte ovanligt att en sal inrymmer 10–20 bäddar och ett enda badrum. I och med att arbetarna bor inom fabriksområdet kan arbetsdagen som sagt bli lång, ofta till sena kvällen och utan någon extra ersättning. Övertidsersättning är nämligen ett okänt begrepp i dagens Kina. I Sverige skulle vi kalla sådana förhållanden för slaveri. Lönen för en vanlig arbetare är numera cirka 1 500 kronor i månaden och skulle utan några som helst problem, tror jag, kunna höjas till det dubbla utan att landet skulle förlora sin konkurrenskraft. Här har de styrande mycket att göra.

Även om det är vi importörer som kräver lägre och lägre priser av producenterna, som sedan överför dessa bördor till de stackars underbetalda arbetarna, så är det de styrande som tillåtit och uppmuntrat detta race mot botten. Det är den kinesiska regeringen som har satt profit, tillväxt och den enklaste formen av ekonomisk utveckling framför individer, sociala framsteg och mänsklig värdighet. Och med det har regeringen bytt fördelar för folkflertalet till profit för de få.

En dag besökte jag en plastfabrik utanför Shenzhen. Tvåvåningsfabriken låg i en cirkel runt en gård med fontän och antikinspirerade kolonner. Merparten av de drygt 500 anställda var unga gästarbetare som kommit från så avlägsna provinser som Shanxi, Sichuan och Hunan, tusentals kilometer bort. När jag gick igenom sovsalarna slog en doft av fukt emot mig från duscharna och alla kläder som hängde på tork. Det var lunchtid och i små grupper släntrade alla mot kantinen med matkärlen av plåt och plast i händerna. Efter maten och en kort tupplur i sittande ställning med armarna och huvudet över arbetsbordet, var det dags att återuppta arbetet.

De flesta ungdomar tillbringar flera år på en och samma arbetsplats. De tillåts, i bästa fall, att resa hem för en kort semester under det kinesiska nyåret som brukar infalla i januari eller februari. Kanske får de även ledigt några dagar vid första maj och numera även första oktober, som är Kinas nationaldag.

Barnbegränsningen

Den stränga politiken för födelsekontroll som råder leder tyvärr till såväl tvångsaborter som barnamord. År 1983 uppgick till exempel det totala antalet rapporterade aborter till 14 miljoner, fast den egentliga siffran tros vara betydligt högre. Det finns inga tvivel om att landet har behövt hejda befolkningstillväxten, även om de medel, som används av regeringen för att bokstavligen ingripa i människors kroppar, är förkastliga och oacceptabla. Från 1949 till idag har Kinas befolkning nästan tredubblats, den fruktbara jorden har minskat och mängden säd per person, som

kineserna har tillgång till idag, är exakt hälften av den man hade under Tangdynastin för ungefär 1 300 år sedan.

I hela Kina, speciellt på landsbygden, har barnbegränsningen ökat ett gammalt traditionellt problem; abort av flickfoster eller mord på flickebarn vilket har medfört en kraftig obalans mellan antalet pojkar och flickor just på landsbygden. Enligt den senaste demografiska undersökningen går det 100 flickor på 121 pojkar, en långt ifrån normal situation. Klyftan expanderar omåttligt om man betänker att i början av ”ettbarns-kampanjen” var siffran nästan normal och att befolkningen växer med 15 miljoner varje år. År 1980 kunde man ännu räkna 92 flickor på 100 pojkar, medan i de flesta andra länder i världen var siffran 95 flickor på 100 pojkar. Om det fortsätter i denna takt räknar man med att 30 miljoner män år 2020 inte kommer att kunna hitta en kvinna att gifta sig eller bli sambo med. Denna enorma obalans mellan könen leder dessutom till handel med unga kvinnor, så kallad trafficking, till omfattande prostitution och våld mot kvinnorna.
Regeringen har försökt motverka detta genom att förbjuda läkare att ta reda på fostrets kön med hjälp av ultraljud, dock utan nämnvärt resultat. Med hjälp av ett litet kuvert till läkaren och ett till ortens borgmästare eller partipamp är det inte så svårt att kringgå förbudet och lyckas erhålla ekografi innan förlossningen.

Även i ett sekulariserat samhälle, och även i ett land så rikt befolkat som Kina, är det etiskt diskutabelt att staten sätter en kvot på födslar och tvingar fram detta genom obligatoriska steriliseringar, aborter och höga böter. När Indira Gandhi introducerade obligatorisk sterilisering i Indien år 1975 skapade det rabalder långt utanför landets gränser, vill jag minnas. Enligt Amnesty International har många aborter utförts genom kejsarsnitt strax före nedkomst. Denna misshandel av kvinnor inkluderar även fall av slarvigt utförda kirurgiska ingrepp som sedan orsakat psykiska men och inte sällan död.

Att få en pojke har alltid varit kinesernas dröm, och nu, när man bara får skaffa ett barn, är det klart att man mer än tidigare vill att det ska vara av ”rätt kön”. Pojkar garanterar kontinuiteten av familjenamnet, de håller sig inom ursprungsområdet och kan sörja för föräldrarna, så länge dessa lever. En son är en investering medan en dotter är en förlust, för en vacker dag gifter hon sig och mannen tar henne med sig.

Miljöproblemen

Vi får inte glömma bort vad allt framåtskridande har inneburit när det gäller miljön. Otyglad ekonomisk tillväxt under 30 år har förvisso bringat välstånd, men också ett arv av svartnade floder och starkt förorenad luft, samtidigt som naturtillgångarna minskat. Det är med andra ord den enorma ekonomiska utvecklingen som har varit, och alltjämt är, den bidragande orsaken till Kinas växande miljöproblem. Undersökningar har visat att två tredjedelar av luftföroreningarna består av svavelföreningar, sot och spår av metaller efter förbränning av kol, diesel och andra fossila bränslen. Resterande tredjedel består av damm som till stor del härrör från erosion och öknar.

Största boven i detta kusliga drama är otvivelaktigt kolen. Kinas ekonomi är, förenklat uttryckt, koldriven och så kommer det att förbli under en oöverskådligt lång tid framöver om inte frågan får högsta prioritet så att radikala åtgärder vidtas.
Miljöförstöringen i Kina är så svårartad, med så obönhörliga nationella och internationella återverkningar att nedsmutsningen inte bara utsätter de kinesiska offentliga finanserna för en långsiktig påfrestning, utan även utgör en akut politisk utmaning för det härskande kommunistpartiet. Och det är inte säkert att Kina kan hålla sitt eget ekonomiska slagskepp i styr. Därmed har, enligt min mening, mitt Mittens rike fått sin Akilleshäl.

Att hålla inne den ekonomiska tillväxten för att lindra miljöföroreningarna kan tyckas logiskt, men det kinesiska auktoritära systemet har försvurit sig till den snabba tillväxten. Att leverera välstånd lugnar allmänheten, ger extra förmåner åt tjänstemän med goda kontakter och avvärjer krav på politiska förändringar. En större ekonomisk avmattning skulle kunna utlösa sociala jäsningar, kyla av det internationella näringslivets intresse och hota partiets ledarskap.

Kinas städer förefaller ofta vara insvepta i en giftig, grå luftmassa. Den andra boven i detta ännu mer omfattande och kusliga drama är det alltmer ökande antalet privatägda personbilar. Tung trafik och lågoktanig bensin har gjort bilarna till de kinesiska storstädernas värsta luftnedsmutsare. Man uppskattar att 16 av världens 20 mest förorenade städer finns i Kina.

Kina har aldrig brytt sig särskilt mycket om miljövård, trots att miljöexperter länge har varnat för att räkenskapens dag stundar.

Kinesiska ledare hävdar dock, och det med all rätt, att omvärlden är medskyldig till miljöförstöringen i Kina. Kinesiska fabriker, som släpper ut avfall i floder eller pumpar ut rök i skyn, tillverkar de billiga produkter som fyller butikshyllorna i Förenta staterna och Europa. Dessa tillverkningsindustrier utför ofta legoarbeten för utländska koncerner – eller ägs av dem. Så gott som alla stora multinationella företag är etablerade i Kina och genererar där, som jag tidigare påpekat, cirka hälften av landets export.

Storbritanniens, Förenta staternas och Japans vägar till välstånd har verkligen gått genom miljöförstöring. Där började man oroa sig för den först sedan deras ekonomier hade mognat och städernas medelklass krävt klar himmel och säkert dricksvatten. Kina liknar dock mer en tonårig rökare med emfysem. Miljöföroreningskostnaderna har stigit långt innan landet är berett att beskära sin ekonomiska utveckling.
Inget land i historien har heller vuxit fram som industriland av vikt utan att lämna efter sig ett arv av miljörelaterade skador som det kan ta decennier, och stora delar av de offentliga tillgångarna, att avhjälpa.

Numera talar man dock, även på högsta nivå, om behovet av miljövård som en del av landets hållbara utveckling och förändrade politiska klimat. En rad åtgärder har vidtagits, men de är helt otillräckliga och alltför långsamma. Större makt åt dem som ska kontrollera miljön efterlyses. Det nuvarande systemet är utformat så att lokala

miljöansvariga tjänstemän ofta rapporterar till kommunfullmäktiges ordförande i stället för till den centrala myndigheten. Det medför att dessa lokala befattningshavare ofta ignorerar föroreningar för att få ekonomisk vinning.

Man måste införa skärpt beskattning av industrier som förorenar och skattelindringar för industrier som skonar miljön. Idag står kolkraft för 66 procent av landets energiförsörjning, vattenkraft för 7 procent, olja 21 procent, gas 5 procent och kärnkraft för knappt en procent. Det kan tilläggas att Kina idag förbrukar cirka 10 procent av världens energi. Men landet har också en av de största energireserverna på jorden i form av koltillgångar, ännu ej utnyttjade vattenkrafttillgångar samt olje- och gasreserver.

Sverige kan, med sitt kunnande på området, bli räddningen i den miljökatastrof som Kina står inför. Man har redan hunnit sätta igång ett samarbete med Kina och har nyligen inrättat ett miljöteknikcenter vid den svenska ambassaden i Peking. En av regeringen utsedd kontaktperson kommer att ansvara för genomförandet av de avtal som redan träffats. Dessa täcker nyckelområden där Kinas behov är oerhört stora och växande, såsom energieffektivitet, biobränsle och annan förnyelsebar energi samt hållbart stadsbyggande.

Detta är områden där svenska företag har världsledande kompetens. Arbetet omfattar bland annat ett konkret projekt som syftar till att bygga en eko-stad nära staden Tangshan, öster om Peking. Från kinesisk sida har man studerat de hållbara tekniklösningar som använts i Hammarby Sjöstad i Stockholm (där min son Michael även varit involverad) och Bo 01 i Malmö. Eko-staden avses bli en förebild för stadsutveckling för hela Kina. Svensk miljöteknik som anpassas till Kinas behov kan bli en säljsuccé. Det handlar inte om att Sverige ska ”hjälpa” Kina. Det offentliga Sverige, näringslivet och forskningen kan skapa ett samarbete till gemensam nytta för Kina och Sverige, för näringslivet och inte minst för miljön och klimatutvecklingen i Kina, Sverige och världen.

Kinas ”svarta” sorg

Om man bortser från de i allt högre grad alarmerande miljörelaterade skador som landet drabbats av, är gruvolyckor jämte jordbävningar, översvämningar och, numera, trafikolyckor, Kinas oändliga sorg. Kina har mer än 27 000 kolgruvor, av vilka flertalet är små eller medelstora. Ofta drivs dessa illegalt av samvetslösa ägare i maskopi med tjänstemän på lokalnivå eller ända uppe på regeringsnivå. Lockade av stora vinster har många statstjänstemän missbrukat sin makt genom att ordna fallskärmsavtal för ägare till illegalt drivna kolgruvor som saknar basala garantier för kolgruvearbetarnas säkerhet. De hemliga överenskommelserna frodas särskilt bland privatägda gruvor.

Statistiken visar att omkring 6 000 gruvarbetare dödas i kolgruveolyckor varje år. För att förbättra säkerheten har man stängt produktionen i nästan 9 700 kolgruvor. Man planerar också att fram till årets slut reducera antalet små gruvor till 10 000, huvudsakligen sådana som inte följer existerande krav på säkerhetsstandard.

Denna kloka åtgärd har medfört att antalet gruvolyckor med dödlig utgång successivt har minskat kraftigt; från 4 746 år 2006 till 3 786 året därpå och till ”endast” 3 210 år 2008 och 2 631 år 2009. Av erfarenhet vet man dock att de egentliga talen brukar vara betydligt högre då många lokala skurkar till tjänstemän, och mindre nogräknade gruvägare, alltså de eviga bovarna i sammanhanget, låter bli att rapportera till Peking!

Många smärre olyckor mörkas dessutom av ägarna genom köp av släktingarnas och de överlevande kollegornas tystnad. Som jämförelse kan jag nämna att i Förenta staterna, där man utvinner en miljard ton kol per år, alltså något mer än hälften jämfört med Kina, är dödsfallen i gruvorna färre än femtio om året.

I Kina prioriteras inte säkerheten. Vi kan dock inte enbart skylla på privatägarna. Olyckorna förekommer i stor utsträckning även i statsägda bolag som man ärvt från kommunistepoken och inte förbättrat säkerheten i på något vis. I många fall, bland annat vid den gruva jag besökte, används inte mekaniska hjälpmedel utan armstyrka – med spetshacka och spadar som enda verktyg.

Jag hade aldrig tidigare bekantat mig med en kolgruva och ville så gärna göra det. Jag fick chansen hösten 2007 då jag senast besökte staden Datong och Yunganggrottorna i norra delen av Shanxiprovinsen, en av Kinas rikaste kolregioner. Jag bad min hjälpsamme leverantör att köra mig till en av de många gruvorna i stadens omedelbara närhet. När jag med hjälp av Zhi Wencheng började ställa frågor om alla olyckor som inträffar, visade det sig att gruvarbetarna inte var så talföra. Men efter en stund fick en lagledare förtroende för oss och efter att vi bjudit på cigaretter laget runt, bröts isen. Det tog tid, men vi fick reda på en hel del om deras liv och arbetsvillkor. När samtalet sedan kom in på de olycksaliga gruvolyckorna kom det fram att många tog dessa olyckor för givna, de ingick i jobbet. ”Det är oundvikligt för oss att skadas och till och med dö”, sade någon. ”Det är bara frågan om vem och hur många som kommer att dö vid en viss tidpunkt. Efter att ha gått in i gruvan tänker vi inte på något annat än att gräva fram mer kol så att vi kan tjäna mer pengar”, tillade en annan. De flesta tycktes alltså vara fullt medvetna om riskerna med att arbeta i kolgruvor men ansåg sig inte ha något val.

En gruvarbetare förklarade för oss varför han valt detta riskfyllda yrke och berättade en historia om arbetarnas dilemma, som väl är representativ. ”Jordbruk ger inte mycket pengar och ibland lämnar det oss med stora skulder”, sade han. ”Jag har två barn, en studerar på universitetet och den andra går på gymnasiet. Jag har inget annat val än att gräva kol här”. Med sorgset hjärta och tårfyllda ögon stod jag och tittade på gruvarbetarna som satt på marken med sina svarta ansikten med fåror som bildats av dammet från kolen, som sällan tvättas bort, och vars ögon, med klara ögonvitor, stirrade ut i tomma intet. Det är tack vare dessa utslagna som det finns belysning i de lyxiga shoppingcentren i landets storstäder, som lyftkranarna i Shanghai och Peking kan färdigställa de märkvärdigaste byggnaderna i världen, och som containerfartygen kan ge sig av från Shanghai för att tillgodose våra behov av billiga produkter.

Lagledaren avslutade samtalet med att upplysa oss om att de flesta arbetarna var utfattiga och bara ville tjäna pengar: ”Några av dem är så galna efter pengar att de ignorerar en order att lämna gruvan vid fara. Gruvägarna är på oss hela tiden och kräver ökad produktion för att tillfredsställa efterfrågan och öka sina vinster, de struntar helt i säkerheten”.

Varje år konsumerar kineserna i medeltal – direkt eller indirekt – ett ton kol per person. Just det, ett ton var! Det ska multipliceras med 1 miljard och 300 miljoner invånare. Den kinesiska boomen kan liknas vid ett lokomotiv som drivs av kol och ingen besparas konsekvenserna därav. Satelliterna har fotograferat ett enormt moln av föroreningar som nästan helt och hållet täcker Kina och Indien. En del av dessa gifter, om än ytterst lite, åker in i en av ”expresskorridorerna”, som vi kallar de stora transoceaniska vindarna, och hamnar i våra lungor. Vi ska med rätta ha en bit av dessa gifter som uppkommit genom masstillverkning av våra billiga mobiltelefoner, skor, kylskåp, teve-apparater och mycket annat. Annars ska vi betala mer för de alltför billiga produkterna så att kineserna får medel att förbättra, eller helt eliminera, sina enorma miljöproblem.

År 2007 ökade kolbrytningen till drygt 2,5 miljarder ton, trots att man sedan en tid tillbaka låtit stänga tusentals gruvor. Kolbehovet är enormt i detta land. Industrisektorer som stål, cement, glas och aluminium, som Kina är världsledande på, är mycket energikrävande.

Trots rekordhöga oljepriser och kreditkrisen under 2008, har Kinas ekonomi fortsatt att expandera, och ser inte ut att drabbas nämnvärt av den ekonomiska kris som drabbade övriga världen, ”den finansiella 11 september” eller ”den finansiella tsunamin”, som många kallat den. Somliga har gått så långt som att jämföra den med depressionen i slutet av 1920-talet, men det är högst osannolikt att det blir så. Numera vet vi mycket mer om hur sådana här situationer ska hanteras och är kanske bättre rustade för att möta dem. Med andra ord, vi lärde oss en läxa och vet hur vi ska förhindra att det händer igen.

Kina överraskade en hel värld med att istället öka exporten till ofattbara 1 700 miljarder dollar trots att många fabriker, stora som små, har tvingats stänga på grund av uteblivna beställningar eller brist på finansiering, vilket resulterat i att hundratusentals människor har blivit av med sina jobb.

Vid mitt besök hösten 2008 kunde jag konstatera att även Kantonmässan kände av pressen från finanskrisen. Det kom betydligt färre besökare än väntat, i synnerhet från Förenta staterna där krisen redan hade nått långt. Enligt mässledningen hade antalet besökare minskat från 192 013 vid den föregående sessionen i april till 174 562 vid den i oktober. Också affärsomsättningen minskade, från 38,2 miljarder i april till 31,5 miljarder i oktober. Montrarna i jättehallarna var oftast tomma på presumtiva kunder. Utställarna var inte främmande för att diskutera lägre priser och andra förmåner för oss inköpare.

Under hela min 30 dagar långa vistelse i landet följdes jag återigen av ett teve-team

från Guangzhou Television. De ville spela in en dokumentär som skulle handla om min erfarenhet under de 30 år som gått sedan Deng Xiaoping påbörjade reformerna 1978. Resultatet blev en 40 minuter lång dokumentär som sändes på kvällen den 30 december klockan tio minuter över nio. Många av mina leverantörer och vänner hörde av sig under de efterföljande dagarna för att framföra sin uppskattning och lyckönska mig i mitt fortsatta engagemang i landet. Otaliga sms, telefonsamtal och e-mail strömmade in under både nyårsafton och nyårsdagen. Ett av de e-mail som gjorde mig innerligt glad vill jag gärna låta dig som läsare ta del av:

”31 december 2008

Bäste herr Peppino G. Cocozza!
Hur mår Ni? Hoppas att Ni och Er familj hade en härlig julhelg.
Igår kväll tittade jag på programmet ”En halvsekellång historia: Guangzhou och jag” i Guangzhous televisionskanal, som var underbart och lärde oss mer om Er och Ert liv. Jag värmdes också mycket av Era djupa känslor för Kina. Kina är ett stort land och genom sin långa historia har det präglats av många vidsträckta kulturer. Det är en ära för det kinesiska folket att ha en så god vän som Ni med Er kärlek till vårt land, också som introduktör bland Era vänner och andra människor. Jag tycker om det kinesiska namnet på det programmet: Ban Sheng Yuan. ”Ban Sheng” betyder ”halva livet”, men det är svårt att förklara ”Yuan” korrekt på engelska eller något annat västerländskt språk. Oftast använder man ordet ”Ödet” eller ”Skickelsen” för att återge det kinesiska begreppet. Om pojke möter flicka och de förälskar sig och gifter sig, är de sammanbundna av ”Yuan” enligt kinesisk uppfattning. Med andra ord är det Yuan som har sammanfört Er och Kina. Vi tackar Er mycket för allt det som Ni har gjort för Kina och önskar att Er bok [Jag nämner boken i programmet, min anm.] *blir lika omtyckt i Sverige som i Kina.*

Imorgon är det första dagen på år 2009. I Kina kallas den dagen för ”Yuan Dan”. Härigenom skulle vi vilja önska Er Yuan Dan Kuai Le (”God nyårsdag”) och Jian-Kang Ping An (”Hälsa och frid”)!

Bästa hälsningar
Miss Zhou Xiaomei (Vicky)
Guangzhou JHR Arts & Craft Factory
Guangzhou – China”

Tack så mycket kära Vicky för dina vackra och uppmuntrande ord. Någon vecka därefter kunde även jag njuta av dokumentären då jag erhöll en dvd-kopia av det från Kantons Television och vännen Ye Qin.

Den förvandlade huvudstaden – Peking

Huvudstaden Peking med dess 17,5 miljoner invånare och drygt fyra miljoner bilar (i april 2010) har jag besökt några få gånger under fyra decenniers resande i landet. Men man har inte varit i Kina om man inte besökt Peking och dess sevärdheter några gånger. Den före detta cykelstaden Peking har på ett par årtionden förvandlats till såväl bilköernas som bilföroreningarnas stad. Bilismen här, liksom den i övriga Kina förresten, utvecklas explositionsartat. Man räknar med att landet inom en tioårsperiod kommer att ha 100 miljoner motorfordon (personbilar, lastbilar och bussar) längs vägarna, vilket kommer att få katastrofala följder om man inte ersätter dessa bensindrivna fordon med mer miljövänliga sådana.

För ett år sedan försökte man i Peking att tackla problemet genom att förbjuda bilisterna att köra bil en dag i veckan, vilket har givit mycket gott resultat. Genom denna kloka åtgärd har man hållit borta 800 000 bilar från gatorna, en femtedel av det totala antalet och samtidigt minskat de enorma trafikstockningarna med nästan åtta procent från året innan. Andra storstäder står nu i tur att följa exemplet.

Mitt favorithotell i Peking är numera Grand Hotel Beijing, med ett fantastiskt läge vid *Chang'an avenyn*, (”Den eviga fridens aveny”). Om man har tur, och det har jag haft för det mesta, kan man bo i den del av hotellet som vetter mot väster. Härifrån har man nämligen en mäktig utsikt över den Förbjudna staden och Himmelska fridens torg. Speciellt om kvällarna, när mörkret fallit, uppenbarar sig en oslagbar syn då belysningen tänds längs taken och sidorna på alla byggnader runt torget och den Himmelska fridens port.

Få huvudstäder i världen, frånsett de som förstörts av krig eller naturkatastrofer, har genomgått en så snabb förändring på så kort tid som Peking. Spillrorna av gamla bakgator och fallfärdiga hyreshus ersätts av glänsande kontorsskrapor, shoppingcentrer, jättelika idrottsanläggningar, fashionabla hotell och överdådiga regeringsbyggnader. Detta är en del av en orgie i byggverksamhet – inte bara i Peking utan över hela Kina. Skyskraporna skjuter upp som svampar ur jorden. Åt vilket håll man än vänder blicken när man befinner sig i en stad, ser man byggkranar, byggkranar och

åter byggkranar. Någonstans har jag läst att 40 procent av världens alla byggkranar just nu finns i Kina. Jag betvivlar inte uppgiften för ett ögonblick.

Bara i Peking lär det finnas 10 000. Kineserna vill gärna imponera på omvärlden med arkitektoniska underverk och Kina har blivit ett eldorado för världens arkitekter att förverkliga sina vildaste drömmar i.

Av alla de ombyggda kinesiska städer som idag genomgår en stark utveckling är Peking en av de mest befolkade och naturligtvis den viktigaste. Det är här makten har sitt säte.

Trots att Peking varit Kinas huvudstad under större delen av det senaste millenniet, är det dock inte den stad som varit huvudstad längst i landets historia – inte om man räknar huvudstäder för de officiella dynastierna i alla fall. Xi'an var nämligen under cirka 1 100 år, från omkring 1040 f. Kr. till 907 e.Kr., huvudstad för ett stort antal dynastier. Peking, som blev huvudstad för en dynasti första gången 1153, kommer "endast" upp i drygt 700 år. Antalet städer som haft äran att vara huvudstäder är för övrigt minst sex till antalet. Några av dem är Luoyang och Kaifeng, båda i provinsen Henan, Nanjing i provinsen Jiangsu och Hangzhou i provinsen Zhejiang.

Under seklernas lopp har Peking benämnts med olika namn: *Zhongdu* ("huvudstaden i mitten") när den blev huvudstad under Jindynastin 1153 och sedan *Dadu* ("stor huvudstad") innan kejsaren Khubilai khan, den mongoliska Yuandynastins grundare, döpte om den till *Khanbalik* ("khanens stad") i mitten av 1200-talet. Härifrån styrde den unge Khubilai det största imperiet som världen någonsin skådat. Drygt hundra år senare är det den kinesiska så kallade renässansdynastin Mings tur att ta makten och döpa om staden till *Beiping* ("Norra friden") som på 1400-talet av samma dynasti får det slutliga namnet *Beijing* ("Norra huvudstaden"). Peking är en av de fyra storstäder – Tianjin, Shanghai och Chongqing är de övriga – som bildar eget administrativt område direkt under centralregeringen.

Himmelska fridens torg – *Tiananmen Guangchang*

I Peking finns det en mängd sevärdheter som måste upplevas. Under mina alltför korta vistelser i staden har rundvandringarna oftast inskränkt sig till Sommarpalatset, Himmelens tempel, Himmelska fridens torg och den intilliggande mytomspunna Förbjudna staden. För mig symboliserar Himmelska fridens torg såväl det förflutna som nuet. Fastän detta världens största torg, med en stenlagd yta på 44 hektar, var en plats för sammankomster redan under den kejserliga epoken, är det egentligen en skapelse av Mao Zedong. På detta torg förekom viktiga möten under Kulturrevolutionen och här stod Mao, på estraden av den till alla delar fulländade Himmelska fridens port, försedd med rödgardisternas armbindel, och inspirerade en miljon förbimarscherande rödgardister. Här trängdes även en miljon kineser år 1976 för att hylla sin ordförande en sista gång. Mao är även skapare av den, i skrivande stund, 8 kilometer långa pampiga avenyn Chang'an som leder dit – och som man fortsätter att bygga ut.

När jag står mitt på detta väldiga torg, maktens symboliska centrum i kinesisk politik och där den kinesiska kommunismen firat sina största triumfer, är det emellertid två händelser som jag påminns om. Den ena är ett ögonblick i Kinas historia då Mao, flankerad av premiärminister Zhou Enlai, står på estraden av den magnifika Himmelska fridens port den 1 oktober 1949 (sedan dess Kinas nationaldag) och inför världen och den jublande folkmassan med 300 000 människor i ett hav av fladdrande röda fanor proklamerar Folkrepubliken Kinas födelse med de berömda orden: ”Det kinesiska folket har rest sig” (*Zhongguo renmin zhan qi lai le).*

Den andra händelsen är den tragiska massakern natten mellan den 3 och 4 juni 1989, då den demokratiska studentrevolten, inspirerad av Gorbatjovs perestrojka, brutalt slogs ned.

Sedan en tid hade studenterna, på torget, demonstrerat för ökad demokratisering, minskad korruption och erkännande av sin egna oberoende studentrörelse. Demonstrationerna hade pågått i sju veckor under det att torget var ockuperat av folkmassorna och studenterna ropade ”Leve demokratin, leve friheten!”. Sannolikt valdes platsen, Himmelska fridens torg, för demonstrationen på grund av dess symbolvärde som tidigare skådeplats för protester. År 1976 sågs de som sörjde premiärminister Zhou Enlai som ett hot mot Den Stora Proletära Kulturrevolutionens landvinningar och tvingades bort, med våld, av polis och arbetarmilis. Inga av de sörjande drabbades allvarligt och de som fängslades släpptes alla efter Mao Zedongs död. De som hade sörjt Zhou Enlai genom att lägga dikter vid obelisken mitt på torget fick göra avbön och så kallad självkritik.

Demonstranterna som, vilket ofta antyds, ingalunda enbart var studenter, framställdes som ”folkets fiender”. En handfull personer i toppen tyckte att utvecklingen under en längre tid gått mot allt större lössläppthet och ett återställande av ordningen ansågs påkallat. Droppen som fick bägaren att rinna över blev med all säkerhet den frihetsgudinna som restes mitt på torget. Detta fick de styrande att definitivt förlora tålamodet. Premiärminister Li Pengs hårda linje vann Deng Xiaopings stöd. ”Folkets befrielsearmé” kallades in och massakern var ett faktum.

Vem kan glömma bilden av den modige unge mannen som ensam gav sig i kast med att stoppa den framåtrullande stridsvagnen medan en hel förskräckt värld höll andan framför teve-apparaterna? Jag vågar inte tänka på vad följden kunde ha blivit om stridsvagnsföraren hade fått en blackout, eller om han varit en hänsynslös fanatiker eller rent av en galning. Nu gjorde han det man hoppades och förväntade sig av honom, han stannade och mannen som stoppat tanksen fördes strax därefter bort. Idag vet tyvärr ingen hur många unga människor som fick sätta livet till. Partisekreteraren Zhao Zhiyang var den ledande företrädaren för idén att partiet skulle välja dialog snarare än konfrontation med demonstranterna. Vem kan heller glömma bilden av honom i tårar och förtvivlan över att han hade misslyckats med att övertala studenterna att återvända till universiteten? Det var, vill jag mena, signalen till det som sedan skulle braka loss, det vill säga den militära inmarschen till torget.

Detta hemska ingripande, med vilket partiet ville statuera exempel, har naturligtvis medfört att folk fortfarande tänker sig för både en och två gånger innan de företar sig något liknande. Stackars Zhao Zhiyang som gjorde det stora misstaget att tro att ekonomiska och politiska reformer kunde gå hand i hand. Strax före massakern hade Zhao Zhiyang yttrat: ”Jag försökte övertala dem att avsluta hungerstrejken […] Jag tyckte det var ett slöseri för dessa unga studenter att sluta sina liv på detta sätt. [Studenterna kunde inte] föreställa sig den behandling som väntade dem”.
Den 19 maj 1989 var den sista gången man såg Zhao Zhiyang offentligt. För sina misstag att vilja förmedla sina åsikter fråntogs han alla befogenheter och sattes i husarrest fram tills han avled den 17 januari 2005, 85 år gammal.

Denna tragiska händelse svärtade i hög grad bilden av Kina och skapade nya tvivel om de ekonomiska reformerna. Det var först efter att Deng Xiaoping 1992 gjort sin berömda resa till den största ekonomiska zonen Shenzhen som det ekonomiska förtroendet började återställas. Nu sköt de utländska investeringarna fart på allvar och den trenden har fortsatt fram till idag. Handeln med Kina underlättades genom att den centrala statliga regleringen av handeln minskade. Inträdet i Världshandelsorganisationen 2001 innebar också att Kina alltmer tvingades anpassa sig efter internationella normer.

Vid torgets mitt reser sig den 36 meter höga obelisken ”Monumentet över folkets hjältar”, färdigställd år 1958. Basreliefen visar viktiga revolutionära händelser. En av dessa skildrar hur kineser förstör det olycksbringande opiumet på 1800-talet. Monumentets fram- och baksida har kalligrafiska exempel av Mao Zedong och Zhou Enlai.

Stiger man upp tidigt i gryningen kan man uppleva ceremonin med flagghissningen vid torgets norra del. Den utförs av en grupp militärer ur befrielsearmén. Ceremonin är densamma vid solnedgången och flagghalningen. De flesta utlänningar finner inte detta lika intressant som kineserna gör. De köar i timmar för att få en framskjuten åskådarplats.

Torget flankeras av två väldiga byggnader, uppförda under åren 1958 och 1959 i monumental stalinistisk stil till revolutionens ära. I den ena byggnaden sammanträder Nationella folkkongressen. Huvudsalen kan inrymma 10 000 personer samtidigt och i bankettsalen kan 5 000 gäster få plats. Den andra inrymmer Historiska museet och Revolutionsmuseet som nyligen fått ändra namn till Nationalmuseet. Här på torget är även Maos Mausoleum beläget. Ett besök till Ordförande Maos lik är en självklarhet för varje kines som besöker Peking. Mausoleet, som av de residerande utlänningarna döpts om till Maosoleum, invigdes år 1977. Deng Xiaoping lär en gång ha sagt: ”Det var inte passande att bygga det, men det skulle inte heller vara passande att riva det.”

Vill man besöka mausoleet får man räkna med att köa en god stund. Väl inne i denna helgedom, om man får kalla den så, möts man av en atmosfär av djupaste vördnad. Utländska turister anbefalles att inte tala högljutt. Man går förbi sarkofagen

utan att stanna upp och hinner knappt slänga ett öga på liket som är inlindat i landets röda fana. I ”salen för yttersta vördnad”, där Mao ligger, omnämner en inskription med guldbokstäver på en pannå Mao som ”stor härförare och läromästare för evigt oförglömlig”. Ingen antydan om marxism-leninismen, maoismen eller den socialistiska revolutionen.

Hur än historien må döma Mao Zedong måste vi inse att han kom att påverka sin epok enormt. Även om det idag ofta hörs klagande röster över hans gärningar och hans maktmissbruk får vi inte glömma att han gjorde Kina till ett land som ingen utifrån längre vågade sig på. Hans stora misstag kom att bli, som vi erinrar oss, Det Stora Språnget Framåt och den katastrofala Kulturrevolutionen som i tio långa år förde landet till ruinens brant.

Gamla Peking hade inga egentliga torg, för på den tiden hade folk varken behov av, eller tillstånd, att förenas i massor – ännu mindre för att uttrycka sina åsikter. Himmelska fridens torg blev istället det nya Kinas hjärta.

Förbjudna staden – *Zijin Cheng*

Den Förbjudna staden, Himlens sons residens, är utan tvekan Pekings – och kanske Kinas – största sevärdhet. Under de båda dynastierna Ming och Qing, alltså under 600 år, var denna Himlens borg förbjudet område för vanliga människor, därav namnet. Innan man når fram till huvudentrén passerar man under den Himmelska fridens port över vars huvudvalv det hänger ett jätteporträtt av Mao, flankerat av två inskriptioner med kinesiska tecken. Den till höger om ordföranden lyder: ”Länge leve den kinesiska folkrepubliken.” Den till vänster lyder: ”Länge leve de förenade folken i hela världen.”

Den Förbjudna staden, en stad i staden, projekterades i början av 1400-talet av Mingdynastins kejsare Yongle i ledningen för 200 000 arbetare och hantverkare. Härifrån styrde kejsaren landet genom hovets otaliga eunucker och administratörer. Delar av palatset brann ner flera gånger under Mingdynastin, men byggdes upp på nytt av både Mingkejsarna och Manchurerna, som 1664 övertog styret och kom att grunda Qingdynastin. Samtidigt med byggnaderna gick även ovärderliga skatter upp i rök; böcker, målningar, handskrifter och allt annat som var brännbart. De magnifika palatsen man ser idag är från 1700-talet, liksom är fallet med många andra restaurerade byggnader i Peking.

Det finns också ett antal praktfulla trädgårdar i palatsområdet. En som man inte bör missa är kejsarens privata trädgård. Likt en juvel i kronan på den enorma byggnationen ligger denna oas, fylld av symmetrisk harmoni i form av raukformade stenar och kullar, stenbelagda gångar och paviljonger.

Under 1900-talet drabbades Förbjudna staden även av två stora plundringar. Den första skedde då de åtta nationernas trupper (även italienska) intog Peking under Boxaruppproret, *Yihétuán Qiyi*, år 1900. Den andra och värsta genomfördes av Guomindangregimen under ledning av Chiang Kai-shek strax före kommunisternas

maktövertagande. Tusentals lådor med konstföremål fördes bort tillsammans med mycket annat. Allt detta utgör nu det nationella museet i Taipei, världens kanske största samling av kinesisk konst. Idag får vi nog betrakta Guomindangfolkets stöld som rena räddningsaktionen, om vi betänker vad som annars kunde ha hänt med föremålen under den fruktansvärda Kulturrevolutionen.

Jag minns själv hur antika föremål såldes eller slumpades bort under revolutionsåren. Kinas så kallade Vänskapsbutiker var till exempel fyllda med antikviteter och konstföremål. Där fick endast utlänningar handla, med utländsk valuta, helst amerikanska dollar, trots att amerikanerna var de mest hatade då. Många av mina kollegor reste hem med resväskorna fulla med sådana objekt. Tyvärr förstod jag mig inte på kinesisk konst på den tiden och gör det kanske inte heller mycket bättre idag. Av den anledningen pryds inte vårt hem av någon utsökt Mingskål, trots att de var relativt lättåtkomliga. Antikvitetsaffärerna på Hollywood Road i Hongkong upplevde rena eldoradot under hela revolutionsperioden och ett antal år framöver.

Förbjudna stadens 72 hektar rektangulära område med nästan tiotusen *jian* (ytan mellan fyra pelare, ett rum kan innehålla många jian) och storslagna palats, paviljonger och trädgårdar har styrts av 24 kejsare från de två sista dynastierna Ming och Qing, fram till vintern 1911–1912, då den siste kejsaren avsattes. Denna svårgenomträngliga och hemlighetsfulla skapelse är ett praktexempel på Mingdynastins arkitektur. Det är inte Versailles pompa, detta är antikens enkelhet. Rödputsade murar, terrasser och trappor i vit marmor samt glänsande tak med gult glaserat tegel skapar ett hittills oöverträffat arkitektoniskt komplex. Det är en bedövande känsla att vandra från den ena palatsgården till den andra. När man står inför Draktronen i den Yttersta Harmonins hall kan man ana prakten kring, och underdånigheten inför, kejsaren.

Det är också med visst vemod man besöker det inre palatset där kejsaren levde i obeskrivlig prakt. Palatsets härskare, det vill säga Himlens son – ett attribut som återspeglar kejsarens antagna gudomliga ursprung – levde här med sitt enorma följe av gemåler, som kunde komma att uppgå till 3 förstarangshustrur, 9 andrarangshustrur, 27 hustrur av lägre rang, och 81 konkubiner, alltså en styrka av 120 kvinnor på en enda man. Dessutom fanns hundratals barn och hundratals släktingar, prinsar och eunucker, som bodde sida vid sida med den talrika kejserliga familjen.

Olyckliga konkubiner levde enkelt i paviljonger på de små gårdarna bakom rosa murar. Jag kan inte låta bli att tänka på svårmodet och det ständiga, förskräckliga väntandet i dessa privata rum. Dessa stackars kvinnors liv ägnades åt allt annat än det de hade blivit valda för. Ganska sällan, kanske aldrig, välkomnades de till den kejserliga alkoven.

Konkubiner (av latinets *concubina,* av *comcubare*, ”ligga tillsammans”) var emellertid inte en lyx som enbart kejsare kunde tillåta sig. Konkubinatet var införlivat i den kinesiska familjens själva struktur, med mannen, familjens överhuvud, som allsmäktig. Konkubinerna hade en fastställd roll och klart föreskrivna plikter. De var

”nästan hustrur” och åtnjöt en viss social status, modest men väletablerad. De löpte inte risken att behandlas som prostituerade, även om det ofta var till bordellerna som de kinesiska männen gick för att välja ut konkubiner åt sig.

Att ha en konkubin gav en man mycket prestige. Ju fler han hade desto högre var hans anseende. Konkubiner gavs som gåvor till ämbetsmännen och till unga män i giftastankar. Men ändå visste alla att en respektabel kvinna aldrig skulle kunna tvingas att bli konkubin, ”skamligen bortgift, utan bröllop, utan ceremonier”.
En konkubin följde med sin herre på affärsresorna när hustrun inte kunde göra sig fri från de husliga plikterna, och – vilket var mycket viktigare – skaffade honom söner när hustrun ej var i stånd att göra det. Genom att föda en arvinge förskaffade sig även den oansenligaste bland konkubinerna vissa rättigheter, om än begränsade.

Sommarpalatset – *Yihe Yuan*

Denna sagolika skapelse är belägen i vackra omgivningar invid Kunmingsjön. Palatset har förstörts och byggts upp under olika perioder, bland annat skövlades och plundrades slottet år 1860 av anglofranska trupper i samband med andra opiumkriget. Operationen leddes av den brittiske lorden James Bruce Elgin. Han var son till Thomas Bruce Elgin, den andre rackaren till lord vi redan mött, som i egenskap av sändebud i Konstantinopel (Istanbul) ett halvsekel tidigare hade lagt beslag på en mängd antika konstverk i Grekland.

Änkekejsarinnan Cixi beordrade en rekonstruktion av det plundrade palatset 1888. Hon använde sig av medel som egentligen var avsedda för att skapa en ny modern flotta och mycket riktigt återställdes ett skepp. Detta var dock i marmor och ligger fortfarande orörligt i sjön.

Himmelens tempel – *Tiantan Gongyuan*

Näst efter Kinesiska muren och Himmelska fridens port är detta mästerverk Kinas mest igenkända byggnadsverk, och är också en av de mycket få byggnader i Kina som är försedda med blått tegel, himmelens färg.

Tempelkomplexet består av det arkitektoniska mästerverket *Qiniandian* (”Bönehallen för god skörd”), där kejsaren bad om rikliga skördar, *Huangqiongyu* (”Det kejserliga himlavalvet”) som inhyste de himmelska minnestavlorna över förfäderna och himlagudarna samt *Yuanqiutan* (”Det runda altaret”), ett utsökt vackert runt marmoraltare i en fyrkantig och en rund inhägnad som återspeglar den urgamla kinesiska principen: ”himlen rund, jorden fyrkantig”. Altaret har tre nivåer och alla dess mått, antal trappsteg och kolonner är multipler av nio, som är det kejserliga talet. Under de två dagar som den årliga ceremonin pågick stannade all trafik i Peking. Längs färdvägen från den Förbjudna staden stängdes alla portar och fönsterluckor, samtidigt som absolut tystnad påbjöds. Efter en natts fasta och renande besteg kejsaren, iklädd en speciell dräkt, det öppna altaret för att ensam stå inför himlen. Efter nio bugningar, och vänd mot norr, lämnade kejsaren sin redogörelse och bad om

hjälp och välsignelse för Imperiet. Den sista ceremonin ägde rum här år 1914 när presidenten Yuan Shikai, som gjorde anspråk på den Himmelska tronen, förgäves tillkallade de högre makterna.

Chengde – *Qingkejsarnas sommarparadis*

Under mitt senaste besök i Peking i april 2007 gjorde jag en dagsutflykt till Chengde, Qingkejsarnas sommarresidens, nordöst om huvudstaden. Jag hade bett en leverantör i Tianjin att köra mig dit eftersom hotellet krävde hela 5 000 kronor för besväret. Oförskämt dyrt! Det tog oss drygt tre timmar att köra de 23 milen till staden Chengde i vars utkant den kejserliga palatsparken, som den egentligen kallas, är belägen. Det visade sig att årstiden inte var den rätta. Hela parkanläggningen låg i träda, men det fanns annat att njuta av. Man skulle ha behövt flera dagar till förfogande för att gå igenom denna enorma anläggning på drygt fem och en halv kvadratkilometer.

Hela området var fullspäckat med paviljonger, pagoder och sinnrikt anlagda gångar. Dessutom en synnerligen vacker bro som ledde till en ö i en av de flera sjöarna. Vattnet var klart och rent. Inga tempel syntes till, men man hittade desto fler utanför residensets murar. Räknade jag rätt var dessa inte färre än åtta och de är en intressant blandning av Hankinesernas och de olika minoriteternas arkitekturstilar och religioner. Det mest iögonfallande var det tibetanska templet vars stil påminde mycket om Potalapalatset i Lhasa. Templen illustrerar Qingkejsarnas politiska mål som gick ut på att vinna över folket i de olika delarna av landet för att kunna utöka och befästa sin dominans.

Qingkejsarnas sommarresidens är den största ännu existerande kejserliga parken i Kina, den anlades under kejsar Kangxis tid. Denne kejsare, en av de tidigaste Qingkejsarna, är med sina sextioett år vid makten den som har regerat längst i hela Kinas historia.

Residenset representerar något unikt bland Kinas trädgårdsparker och utgör den mest lysande milstenen i det feodala Kinas trädgårdsarkitektoniska historia. Dess skönhet har gjort det till ett av de förnämsta exemplen på Kinas klassiska trädgårdskonst, och det är den första plats som folkrepublikens regering, 1961, klassade som kulturminnesmärke. Det rankades också officiellt som landets främsta sevärdhet år 1982. Tolv år senare inspekterades det av FN:s expertkommitté och placerades 1994 på UNESCO:s världsarvslista med motiveringen att anläggningen var det mest unika exemplet på konstnärlig utformning och gestaltning av människans naturmiljö. Utan tvekan instämmer jag i den motiveringen.

Kinesiska muren – mänskligheten storverk

Närhelst jag har vistats i huvudstaden har jag alltid besökt Kinesiska muren vid Badaling, 60 kilometer bort, och samtidigt passat på att även besöka Minggravarna, *Shisanling*, i närheten. En dags utflykt räcker för att bese båda.

I oktober månad 1986 hyrde jag en limousin med chaufför och en guide, allt genom hotellets försorg, och företog mitt första besök på de båda ställena. Min guide föreslog att vi skulle ta Minggravarna först och muren på hemvägen. Det tog ungefär två timmar att resa dit i tät trafik av cyklar, lastbilar och dragdjur med kärror. Det var en vacker dag och vi färdades genom ett leende slättlandskap med stora gröna risodlingar och välskötta majsfält. Längs vägen låg bondstugor med ingång i form av en liten utbyggnad och gårdsplan på baksidan. Landsbygden var tom på djur, men desto rikare på människor. Där slätten slutade började ravinerna, popplarna hade redan gulnade blad som annonserade höstens ankomst. All mark fram till bergen såg ut att vara odlad och skogen var avverkad. Skogsfällning är en landsplåga, då man fäller för mycket träd i Kina, och naturligtvis orsakar den bekymmer.

Minggravarna

Besöket vid Minggravarna blev relativt kort, för jag var mer intresserad av muren. Mingdynastin återupptog dyrkan av förfäderna vid graven, och den tredje Mingkejsaren Yongles första åtgärd efter flyttningen av huvudstaden (från Nanjing till Peking) var att välja en plats för den kejserliga begravningsplatsen. Ingen annan dynasti har efterlämnat en sådan fullständig uppsättning gravar på en enda begravningsplats. Det är också den första dynasti som efterlämnat byggnader ovan jord, vilka har överlevt till våra dagar. Här ligger tretton av Mingdynastins sexton kejsare begravda. Den förste, Hongwu, är begravd i Nanjing. Var den andre, Jianwen, tog vägen, när hans farbror tog makten ifrån honom, vet man inte säkert. Den sjunde, Jintai, begravdes i Pekings västra utkanter eftersom han inte återgav sin bror makten efter att mongolerna lämnat tillbaka denne efter fångenskapen.

Hittills har man hunnit restaurera tre av gravarna: Yongles *Chanling*, Longqings

Zhaoling samt Wanlis *Dingling*, men endast Dingling är utgrävd. Där begravdes kejsaren med sin hustru Xiao Duan och favoritkonkubinen Xiao Jing. Det tog sex år för arbetsstyrkan (på mer än 30 000 personer) att färdigställa graven.

En 40 meter lång tunnel under jorden leder till två massiva dörrar och in till gravkammaren som är ganska torftig och outsmyckad. Även denna fridens boning drabbades under Kulturrevolutionen av rödgardisterna som slog sönder skeletten och kastade bort kistorna. Det vi ser idag är kopior av dessa.

Utgrävningarna av kejsar Wanlis grav, under mitten av 1950-talet, blottade en skatt av rikedomar. Graven hade inte plundrats och innehöll bland mycket annat en juvelbesatt huvudbonad, gjord av kungsfiskarens fjädrar, med 5 449 pärlor, en guld- och pärlprydd krigarhjälm och utsökta jadeföremål, exempelvis en kanna utskuren i ett enda stycke. Allt detta kan ses i en utställningshall på plats. Efter en kort rast gick färden vidare till det efterlängtade storverket, Kinesiska muren.

Badalingmuren

Bergen vid muren är ganska leende tills muren uppenbarar sig. Klumpig, men rörlig på samma gång, kliver den över bergskammarna och klättrar mot topparna. Trots att jag var lite förvarnad om vad som väntade genom alla bilder jag hade sett, blev jag stående av beundran så snart jag gick ur bilen. Det första jag tänkte på var en störtvåg av hästar, en hord av vrålande utsvultna krigare, som inte hade något att förlora, förutom livet, men då till ett högt pris. Det var genom detta pass som Djingis khan trängde in i Kina i början av 1200-talet med sina horder av vilda krigare för att sprida död och förödelse.

Denna del av muren som kallas *Badaling*, ligger på lite mer än 100 meters höjd över havet och besöks av flest turister i hela Kina – otvivelaktigt tack vare dess närhet till huvudstaden. Att tala om en stor sammanhängande kinesisk mur är kanske missvisande, för egentligen består den av många kortare murar. Även om åtskilliga kungariken, feodalstater och dynastier byggde murar i olika delar av norra och västra Kina, samt i Mongoliet för mer än 2 000 år sedan, har de flesta raserats och endast knappt synliga lämningar återstår.

Denna del av muren fick sitt nuvarande utseende år 1505 under Mingkejsaren Hongzhis 18:e regeringsår och restaurerades så sent som 1952 och försågs då med ledstång. På 1980-talet byggde man även en linbana för att underlätta för den enorma strömmen av turister under högsäsongen. Från de högsta punkterna kan man njuta av en enastående utsikt över muren som ringlar sig igenom landskapet, uppför och nedför längs med bergskammarna. Högre och högre klättrar den, längre och längre bort för att försvinna mot horisonten. Det finns få upplevelser i vår värld, tycker jag, som går upp mot en promenad på den kinesiska muren. Det borde vara alla förunnat att någon gång få uppleva detta mänsklighetens storverk.

Muren, som kineserna alltid kallat *Wanli changcheng* (”den tiotusen li långa muren”, en *li* är cirka 500 meter), är utan tvekan ett av världens underverk, som i likhet

med terrakottaarmén borde läggas till de övriga sju från antiken. Redan i början av 1930-talet påstod Kinakännaren Robert Ripley att muren var det enda verk av människohand som var synligt från månen. Den amerikanske astronauten Neil Armstrong och hans medresenärer måste ha varit överlyckliga, om de nu upplevde det 1969. Fysikaliskt är det omöjligt att se muren från månen. Däremot var muren det första byggnadsverk på jorden som astronauterna såg då de återvände från månen. Jag brydde mig naturligtvis inte om dessa påståenden när jag nu på nära håll kunde njuta av den i hela sin storslagenhet. Däremot kom jag att tänka på en landsman till Armstrong, nämligen Richard Nixon, som under sin banbrytande diplomatiska resa till Kina 1972 fick se muren för första gången och yttrade: ”Detta är en stor mur och den måste ha byggts av ett stort folk.” Det är klart att kineserna gladde sig oerhört åt detta uttalande.

Murens totala längd fågelvägen är 2 700 km från *Shanhaiguan* (”Berg- och havspasset” eller ”Det första passet under himlen” som det också kallas) på östkusten i provinsen Hebei öster om Peking, till Centralasiens vindblåsta öknar vid *Jiayuguan* (”Den lyckobringande dalens pass”) i provinsen Gansu i väst. I verkligheten är den mycket längre, eftersom det finns åtminstone 1 600 km mer i slingor och dubbelsträckningar i bergspassen. Muren anses totalt ha varit över 6 000 km lång.

Muren sträcker sig genom svår terräng, ibland fruktansvärt oländig, över berg täckta av busksnår, grova bruna slätter, kolafärgade kullar, sandiga öknar, oaser och extrema klimatzoner i norra Kina och Inre Mongoliet. Vissa avsnitt i södra Kina härstammar från 600-talet f.Kr., uppförda, av bland andra Chustaten, som skydd mot rivaliserande stater. Murarna i norr som skyddade mot de beridna nomaderna är av betydligt senare datum, kanske från 300-talet f.Kr. Senare, år 214 f.Kr., befallde Kejsare Qin Shi Huangdi sin general Meng Tian att bygga samman dessa avsnitt och uppföra en linje av fort och skansar längs rikets västra och norra gränser.

Det sägs att mer än 300 000 bönder och fångar arbetade med muren under tio år. För att göra livet mindre mödosamt, och för att undvika ensamheten, tog många arbetare familjerna med sig och bosatte sig nära arbetsplatserna, odlade jorden och levde på det den gav. Många blev kvar (om de lyckades överleva) på stället efter att muren var färdigställd. På så sätt fick kejsaren ej endast muren byggd utan även det ödsliga landskapet befolkat. Murens höjd varierade från sju till fjorton meter, basen var tio meter bred. Med jämna mellanrum fanns torn för signalering och spaning. Garnisoner var förlagda på murens insida för att tillhandahålla patruller. Murens militära fördelar var ovärderliga och den gav ett utmärkt skydd mot landets traditionella fiender – de beridna nomaderna från stäpperna och Centralasien. Men det hjälpte inte alltid, vilket också historien visat.

Trots dynastiernas omfattande restaureringar och utbyggnader av muren kunde man inte alltid stå emot sina farliga fiender. ”Styrkan hos en mur beror på modet hos dem som vaktar den”, lär Djingis khan ha sagt. Djingis khan behövde emellertid varken ta en omväg eller muta några vaktposter när han i spetsen för sina horder till häst erövrade Peking år 1215. Ingenting kunde stoppa honom.

Muren var dock mycket mer än ett försvarsverk. Den markerade den civiliserade världens gränser. Skrivtecknet för mur och för stad är detsamma i kinesiskan och uttrycker begreppet skiljelinje, eller inhägnad. Äldre muromgärdade kinesiska städer hade inte murar i försvarssyften, utan av administrativa skäl. De skilde staden från landet. Med muren gav Shi Huangdi riket en administrativ struktur som uttryckte idén om att Kina var världens enda civilisation. Muren skilde ordning från kaos, Mittens rike från barbarerna. De som levde innanför tillhörde den kinesiska kulturtraditionen, iakttog ritualerna och var bofasta. De som levde utanför var vilda, obildade och saknade begrepp om moral.

I april månad 2007 gjorde jag, som jag berättar om i kapitlet om Peking, en dagsutflykt till Qingdynastins sommarparadis i Chengde. På tillbakavägen passade jag på att ta en titt på en annan sektion av muren, nämligen den 10,5 kilometer långa *Jinshanling*, 12 mil norr om Peking. Det var mödan värt, för det visade sig vara ett grandiost verk. Här höjer sig muren majestätiskt över ett brett panorama av omgivningen.

Byggnadsverken är solida och mångskiftande i sin form. Muren är försedd med en imponerande uppsättning av vakttorn, med 60 till 200 meters mellanrum, så att de vakthavande soldaterna vid behov kunde undsätta varandra i strid. Vidare var den försedd med ett två och en halv meter högt bröstvärn med skott- och observationsgluggar på bägge sidor så att försvararna kunde fortsätta att göra motstånd även om fienden hade tagit sig bakom muren. Värnen mot hästar, kreneleringarna och förrådstornen gör Jinshanlingmuren helt unik.

Det påstås att denna del av Kinesiska muren har en andraplats efter Badaling, men det håller jag definitivt inte med om. Badalingmuren har byggts om otaliga gånger och avsiktligt förskönats med hänsyn till dess närhet till Peking och den förväntade massturismen, medan Jinshanlingmuren inte alls har genomgått så kraftig restaurering. Den byggdes i all hast under Mingdynastins första tio år vid makten. Senare under samma dynasti byggdes den om av fältherrarna Tan Lun och Qi Jiguang. Det är uppenbart att många militärer, under alla dynastier, inte enbart ägnade sig åt krigföring utan än mer åt att resa murar. Jag håller definitivt med den irländske mästerfotografen Anthony Cassidy som en gång påstod: ”Att utforska den Kinesiska muren är både en intellektuell och en kroppslig upplevelse.”

Matteo Ricci – missionären och vetenskapsmannen

Under en vandring i den Förbjudna staden frågade min guide mig plötsligt en gång: ”Du tycks vara kulturellt intresserad. Skall du inte passa på att göra ett besök vid din landsman Matteo Riccis grav?” Matteo Ricci, tänkte jag för mig själv en stund. ”Menar du missionären?” ”Det stämmer”, svarade hon. ”Ligger han begravd här i Peking?” ”Ja och inte långt härifrån och nästan utefter vägen tillbaka till hotellet”, fick jag till svar. Chaufförен informerades om våra ändrade planer och så satte vi kurs mot Matteo Riccis sista viloplats. Jag hade naturligtvis snappat upp en hel del här och var om denne märklige missionär som är nästan lika populär i Kina som Marco Polo – åtminstone bland kulturellt intresserade. I *Encyclopedia Britannica* står det: ”Förmodligen är ingen europés namn från de gångna århundraden så väl känt i Kina som *Li-Ma-Teu* (Matteo Ricci).” Han kan således räknas som den främste bland missionärerna i Kina. Han tillhörde en munkorden som stiftades av spanjoren Ignatius av Loyola i mitten av 1500-talet. Denna orden, ursprungligen kallad *Societas Jesu* (”Jesu Sällskap”) var bland annat mycket aktiv under motreformationen.

Jesuiten Matteo Ricci föddes år 1552 i Macerata i den dåvarande Påvliga staten. Han reste till Kina 1582 för att missionera, men kom samtidigt att lägga grunden för århundraden av kulturellt utbyte mellan Mittens rike och väst. Hans bild av Kina präglar än i dag vår syn på landet. Mest ihågkommen i Kina är han emellertid för de praktfulla ur han medförde som gåvor till kejsaren, klockor som i dag visas upp för turister i Förbjudna staden, men hans insats var väldigt mycket större än så. Han lade grunden till sinologin som vetenskap i väst på ett sätt som ingen annan västerlänning har gjort vare sig förr eller senare. Han rapporterade fortlöpande hem, till exempel om hur effektivt floder och kanaler användes som transportvägar, så att Kina för honom framstod som ett enda stort Venedig. Det var också han som bevisade att Marco Polo faktiskt besökt Kina, något vi alla i dag med säkerhet vet att han gjorde.

Matteo Ricci var en rikt begåvad man som satsade hela sitt liv på att nå fram till kejsaren i Förbjudna staden och kom, att som redan nämnts, lägga grunden till följande århundradens kulturella utbyte mellan Kina och Europa – men också till den

europeiska sinofilin. Ricci lärde sig kinesiska snabbt, redan under sina första fem år i landet sammanställde han ett portugisiskt-kinesiskt lexikon. Han avstod inledningsvis från att redogöra för sådana element i kristendomen som skulle vara svårbegripliga eller stötande för kineserna, till exempel treenigheten och jungfrufödseln. Gud själv kallade han på kinesiskt manér för Himmelens Herre. Men huvudsakligen tycks han ha koncentrerat sig på vetenskaplig undervisning.

Han blev den förste europé som tilläts komma in i Förbjudna staden. Han insåg snabbt att det enda sättet att påverka kineserna, ett folk som likställde kompetens med belästhet i den klassiska litteraturen, var att möta dem på hemmaplan. Genom att lära sig kinesiska och behärska klassikerna accepterades han till slut av de lärde och ädlingarna. Hans tidiga utbildning i matematik, geografi, astronomi, kosmologi och musik gav honom ett försprång framför de kinesiska kollegorna inom motsvarande områden. Han gjorde även den västerländska matematiken tillgänglig för kineserna. Åren 1584 och 1600 publicerade han de första kartorna över Kina. Han visade utomordentligt stor tolerans och beundran för den kinesiska kulturen, dess seder och traditioner. Därmed vann han respekt och uppskattning vid hovet och hos högre ämbetsmän, inte minst genom sina goda kunskaper i västerländsk naturvetenskap. Dessutom vann han beundran genom sitt häpnadsväckande minne som satte honom i stånd att läsa en sida med 500 skrivtecken en enda gång och sedan upprepa dem, från början och till slutet.

I Peking blev han en välkänd figur med ”sitt krulliga hår, sina blå ögon och röst som en kyrkklocka”.

Matteo Ricci hade hoppats kunna omvända Kinas befolkning till kristendomen genom att först omvända kejsaren. Han misslyckades helt. Kineserna var mer intresserade av den vetenskapliga kunskap som jesuiterna förde med sig än av deras kristna budskap. Jesuiterna bidrog dock med att öka kunskapen om den kinesiska tankevärlden i Europa. Deras skildringar av livet i Kina och översättningar av filosofiska texter, som förmedlades av de Ostindiska kompanierna jämte kinesiska varor, kompletterade den bild som Marco Polo gett 300 år tidigare.

Matteo Ricci dog år 1610 och ligger begravd mitt inne i den parkanläggning som nu utgör kommunistpartiets kaderskola. Vid mitt andra besök i april 2004 ledsagades jag av en tjänsteman, mycket beläst i ämnet jesuiter i allmänhet och Matteo Ricci i synnerhet. När besöket var över ombads jag att betala den simpla summan tio yuan, alltså tio kronor. På den plats, där Matteo Riccis hus låg, uppfördes i hans regi i början av 1600-talet *Nan Tang* (”Södra kyrkan”, även kallad ”Den Heliga Marias katedral”) som var den första kyrkan i Peking. Här förrättas mässan dagligen på kinesiska och latin, på söndagar även på engelska. För något år sedan hade jag glädjen att närvara vid en sådan högmässa.

Våren 2002 hade jag även nöjet att bli ledsagad runt kyrkan av en fascinerande personlighet, syster Angel Theresa Ying Mulan. Hon var väl bevandrad i den katolska kyrkan och religionens situation i Kina. Bland mycket annat berättade hon att det

finns tolv miljoner katoliker i dagens Kina, en fördubbling sedan Folkrepublikens grundade 1949. En fjärdedel av dessa lever i Hebeiprovinsen söder och öster om huvudstaden. Under de senaste 25 åren har man reparerat och byggt 6 000 kyrkor fördelade på 93 stift.

Sedan en tid tillbaka genomgår Kina något av en religiös renässans, låt gå att det sker i av partiet kontrollerade former. Katoliker finns dels inom den erkända patriotiska kyrkan, dels inom en underjordisk kyrka som erkänner påvens överhöghet. För närvarande pågår det förhandlingar mellan Peking och Vatikanen. Om dessa förs i hamn blir villkoren för landets katoliker betydligt bättre.

Protestantismen är den religion som har haft snabbast tillväxt under åren efter Maos död. Den är nu den näst största religionen efter buddhismen. Uppgifterna om antalet troende protestanter varierar från 50 miljoner till närmare 100 miljoner. Att det finns så många fler protestanter än katoliker i dagens Kina kan delvis bero på den långvariga schismen mellan Peking och Vatikanen.

År 2001 genomfördes en kongress i Rom över personen Matteo Ricci, varvid den ”sanne herden”, det vill säga dåvarande påven Johannes Paulus II, deklamerade en *mea culpa* (”min skuld”) gentemot Peking för de misstag och felaktigheter som de kristna begått i Kina, i såväl det förgångna som i nutid, och föreslog kineserna att återuppta de diplomatiska kontakterna. Med Matteo Ricci i åtanke, som för 400 år sedan anlände till Peking och lyckades få ett erkännande av det katolskt kristna vid det kinesiska hovet, svarade påven på ett direkt sätt på den förfrågan som Peking framfört året innan om skadestånd för den historiska medbrottsligheten mellan kristna, i synnerhet missionärerna, och det främmande herraväldet i Kina.

Påven Johannes Paulus II:

> *Historien får oss tyvärr att komma ihåg, att de handlingar medlemmar i kyrkan begått mot Kina inte alltid varit utan fel och har berott på svåra situationer, bundna till komplexa historiska händelser, och på olika politiska intressen. Angående de teologiska dispyter som motsatte den romerska kyrkan mot de kinesiska riterna, känner jag en djup bitterhet för dessa fel och begränsningar. För allt detta ber jag om förlåtelse och förståelse av dem som har känt sig sårade av dessa handlingar från de kristna.*

De skulder som den kinesiska regeringen tillskriver den katolska kyrkan är främst historiska och politiska. Framförallt avses samarbetet mellan kristna missionärer och koloniala europeiska styrkor under de två opiumkrig som engelsmännen förde mot Kina, och att påvestolen år 1938 bad de kristna kineserna att hålla sig neutrala mot den japanska aggressionen. Som den uppmärksamme läsaren erinrar sig ingick Japan, jämte Italien, Tyskland, med flera länder, i den så kallade axelmaktalliansen under andra världskriget.

Under det antivästliga Boxaruppproret fann sig många kristna nödgade att försvara de främmande makternas närvaro i Kina och blev för den skull massakrerade. En del av dem, totalt 120, varav 87 kineser, blev nyligen helgonförklarade av påven, men för Peking var de koloniala agenter och opiumhandlare.

Efter grundandet av det kommunistiska Kina uppmuntrades de kristna att dessutom bekämpa det maoistiska styret, alltså en direkt inblandning i Kinas inre angelägenheter. På det religiösa planet fördömde Peking kyrkan även för de två påvliga bullor under 1700-talet som förbjöd de katolska kineserna att anta förfädernas dyrkan av konfucianismen.

”Kina och den katolska kyrkan är historiskt sett två av de äldsta levande och verksamma institutionerna i världen. Båda, om ändock inom olika områden, omfattar långt över en miljard söner och döttrar”, uttryckte förre påven Johannes Paulus II mot slutet av sin tid. ”Det är ingen hemlighet att påvestolen, i hela katolska kyrkans namn, gynnar en öppning och ett utrymme för en dialog med de styrande i Folkrepubliken Kina, så att man kan verka tillsammans för freden i världen”, tillade han. Relationerna mellan Kina och Vatikanstaten är avbrutna sedan 1951.

Den matematiska logikens grundare von Leibniz skrev: ”Kineserna skulle behöva skicka missionärer till Europa istället så att de kunde undervisa i konfucianska värden.” Jag instämmer. Vi kunde kanske ha lärt mer av konfucianismen och dess praktiska lära, än vi kunde ha lärt kineserna om kristendomen.

I början av 2009 fick en av Storbritanniens utbildningsministrar utstå en del kritik för sitt förslag att brittiska skolbarn skulle tjäna på att läsa Konfucius. Men skulle vi inte alla kunna göra det? Vi skulle kanske inte bara lära oss något om kineserna, vi kanske även skulle lära oss en del om oss själva.

Shanghai – Kinas Manhattan

Shanghai, ”Orientens pärla” som staden ofta kallades under mellankrigsåren, var länge en av världens mest kosmopolitiska städer och är idag med sina närmare 20 miljoner invånare en av Kinas största städer och landets industriella, finansiella och kommersiella centrum. Shanghais hamn, en av världens mest trafikerade, hanterar årligen 18 miljoner TEUs (20 fot) containrar, några av dem med vårt lager i Linköping som slutdestination.

Shanghai har genomgått en otrolig omvandling sedan jag besökte staden första gången i mitten av 1980-talet. Nya stadsdelar har vuxit upp som svampar ur jorden. Den takt man bygger nya skyskrapor i är sådan att om man är borta i ett halvt år och sedan återvänder, känner man sig nästan bortkommen och häpen över alla förändringar. På sydöstra sidan av floden Huangpu, till exempel, där för bara 20 år sedan fallfärdiga skjul och gamla rostiga lyftkranar låg, skjuter idag den nya stadsdelen Pudong – symbolen för Kinas enorma framgång – upp, ett område på 500 kvadratkilometer med höghus och skyskrapor. Tusentals sådana byggnader dominerar idag stadsbilden.

Få städer – om ens någon – i historien torde på så kort tid ha förvandlats på detta dramatiska sätt. Den gamla benämningen Orientens pärla får ge efter för det mer träffande epitetet Orientens Manhattan. Här finns också det höga rosaglittrande tevetornet, *The Oriental Pearl Television Tower,* den nya symbolen för Shanghai, varifrån man har en otrolig utsikt över hela staden, *Jinmad Tower* och *Shanghai World Financial Center* som från 79:e våningen och uppåt hyser Park Hyatt Shanghai, världens högst belägna hotell. Inom samma område har man byggt ett jättecentrum för modern teknologi som inhyser all världens ledande företag samt ett stort antal utländska banker och finansinstitut. I Pudong har man även förlagt Shanghais andra internationella flygplats, vars kapacitet nu byggs ut för att kunna hantera 70 miljoner flygresenärer per år.

Redan den 12 april 1990 hade den kinesiska regeringen klubbat igenom Pudongprojektet, men det offentliggjordes av dåvarande premiärminister Li Peng först en

vecka senare. Allt tyder på att projektet länge hade diskuterats av trojkan Deng Xiaoping, dåvarande partisekreteraren i Shanghai, Jiang Zemin, och dåvarande borgmästaren Zhu Rongji. Projektet framskred emellertid i snigelfart tills Deng Xiaoping företog det historiska besöket under det kinesiska nyåret 1991 och mötte Zhu Rongji varvid man kom överens om att påskynda det och att göra Shanghai till ett stort laboratorium för ett nytt experiment. Från den gamles resa föddes alltså dagens Shanghai med sin silhuett av skyskrapor som får New Yorks vyer att se föråldrade ut. Vid detta tillfälle lanserade Deng även sin berömda slogan ”Att bli rik är ärofullt”.

Under kolonialtiden var The Bund (ordet är av angloindisk härstamning och betyder ”kaj”/”strand” eller ”jordbank vid en lerig vattenlinje”) vid Huangpuflodens strand den mest populära promenadgatan. Den var länge stadens symbol och är det kanske än idag. Här finns imponerande byggnader som det palatsliknande gamla Cathay Hotel, omdöpt till Peace Hotel, med sitt gröna torn. Vid denna gata ligger också det icke mindre pampiga forna brittiska konsulatet, bankpalats och andra storstilade byggnader. Alla är de uppförda i olika västerländska stilarter. The Bund är fortfarande ett populärt promenadstråk för Shanghaiborna och storögda turister från landsbygden. Här kopplar de av genom att läsa, spela på musikinstrument, idka gymnastik eller helt enkelt ta sig en promenad.

I Shanghai möter man ett annorlunda Kina, knappast igenkännbart från andra städer. Här märker man tydligt det hundraåriga västerländska inflytandet. Det var den lukrativa handeln med Kina som lockade kolonialmakterna att dela upp staden mellan sig när den utvecklades från en liten fiskeby i slutet av 1800-talet till en av dåtidens mest omtalade nöjesmetropoler på 1930-talet. I våra dagar är Shanghai knappast den syndfulla stad där opiumbruk, prostitution och utpressning hörde till vardagen. Trots sin storlek har den alltjämt en charmfull kinesisk atmosfär. Vänder man blickarna från The Bund mot Huangpufloden ser man den intensiva trafiken av fullastade pråmar, passagerarbåtar och en och annan *djonk*, (flatbottnat segelfartyg). Vid Peace Hotel börjar Nanjinggatan, affärsgatan, kantad av alla möjliga lyxaffärer, varuhus, restauranger och biografer.

Ett besök i Yu Yuanträdgården rekommenderas. Trädgården anlades under Mingdynastin av en förmögen mandarin (av portugisiskans *mandarim*, under påverkan av *mandar*, ”befalla” och hindi *mantri*, samt sanskrit *mantrin*, ”rådgivare”). Den är en veritabel pärla inom trädgårdsarkitektur och kanske Shanghais främsta sevärdhet. Här finns ett 30-tal luftiga och utsökt vackra paviljonger där Shanghaiborna söker avkoppling mitt i centrum. Omedelbart intill ligger de gamla kinesiska kvarteren som under kolonialtiden knappast var hälsosamma stadsdelar för europeiska besökare. I dessa kvarter påminns man om flydda tider och var det någonstans man kunde bli sjanghajad, så var det just här. De pittoreska kinakvarteren är ett myller av smala gränder, tehus, bostadsruckel och affärer. Man bör heller inte lämna staden utan att ha besökt en akrobatikföreställning, en kinesisk kulturföreteelse som framför allt Shanghai gjort sig känd för.

Mitt hem i Shanghai

Peace Hotel, ett av de äldsta i Shanghai, bestod ursprungligen av två hotell; Central Hotel från 1850-talet, alltså den äldsta nuvarande södra delen som sedan byggdes om till Palace Building 1903-1908 (det var då Central Hotel bytte namn till Palace Hotel) och Cathay Hotel, den nuvarande norra delen som byggdes 1929. Byggnaderna vittnar om otaliga historiska händelser, såsom första internationella konferensen för bekämpning av droger, mötet för att fira det första presidentämbetet i Republiken Kina med Sun Yat-sen och förlovningsceremonin mellan Chiang Kai-shek och den mycket vackra Song Meiling (i äldre stavning Soong May-ling).

Efter Folkrepubliken Kinas grundande 1949 öppnades åter den Norra byggnaden 1956 och den Södra 1965, båda under namnet Peace Hotel. Efter en omfattande renovering möblerades alla rum och restauranger med förstklassiga bekvämligheter för att erbjuda gästerna den bästa komforten. Här på Peace Hotel möts det förflutna med nutiden, det östra med det västra, i perfekt harmoni.

Bland de 380 rummen är de nio nationernas lyxsviter de vackraste – den kinesiska, brittiska, amerikanska, franska, japanska, italienska, tyska, indiska och spanska – alla byggda när Cathay Hotel tillkom 1929. Varje svit består av vardagsrum, matsal och sovrum och från dem alla kan man njuta av en underbar utsikt mot The Bund, Huangpufloden och Pudong. Möblerna och inredningen i övrigt framkallar en atmosfär av respektive land. Att tillbringa natten i någon av dessa sviter är som att rida på en magisk matta till en fjärran plats, sägs det i reklamen, men så har jag inte känt när jag bott i den obekväma kinesiska sviten. Jag måste nog prova de andra i fortsättningen, eller vänta tills superentreprenören Ingvar Kamprad öppnat flera varuhus i landet (i skrivande stund finns ett i vardera Peking, Shanghai, Chengdu, Shenzhen Nanjing, Dalian och Kanton). När namnet IKEA blivit riksbekant i Kina kanske hotellets ledning får för sig att inreda en svensk svit med möbler från IKEA!

Min leverantör kommer rörd ihåg sina många besök på IKEA – de stora ytorna, luftkonditionering, expediter i gul uniform, soffornas och sängarnas komfort som kunde provas i låtsasvardagsrummen, och de stora sovrummen i amerikansk stil som är alla kinesers dröm. Han köade i IKEAs egen restaurang för att äta de mumsiga svenska köttbullarna.

Av ren nyfikenhet besökte jag en söndag för en tid sedan varuhuset i Peking. Det är världens största IKEA-varuhus – efter det i Kungens kurva. Bilkön till parkeringen var över två kilometer lång. Som tur var hade jag åkt taxi dit. På min fråga om varför köerna vid kassorna var betydligt kortare än vid ingångarna, svarade en föreståndare att många gick dit under en söndagsutflykt bara för att titta.

Jazzbaren var den givna platsen för kvällsföreställningen av Peace Hotels berömda Jazz Band. Det var den perfekta platsen att tillbringa en kväll i goda vänners sällskap på. I den trivsamma baren kunde man njuta av ett smakprov av doftande italienskt eller irländskt kaffe och speciellt blandade cocktails. Här kunde man även njuta av jazzmusiken, som var populär under 1930- och 1940-talen, spelad av gamla Jazz

Band. Det återuppstod 1980 och var det mest berömda jazzbandet i Shanghai. Det bestod av sex musikveteraner, vars medelålder var över 70 år. Miljontals gäster från hela världen har underhållits av dem här i baren. Vid ett tillfälle fick jag lyssna till trenne sköna ”hemlandslåtar” utan att jag bad om det, nämligen ”Ack Värmeland du sköna”, ”Roslagsvår” och ”I sommmarens soliga dagar”. Dessa ingick tydligen i deras repertoar. De blev många ”da capo” under kvällen ska ni veta.

På Peace Hotel uppträdde ofta den kända sångerskan Woo Ing-Ing på 1930-talet. Hon kom att bli en av mina kinesiska favoritartister. Jag har skaffat alla inspelningar hon gjort och lyssnar då och då på hennes romantiska röst. Synd bara att jag inte uppfattar vad hon sjunger om.

En annan sångerska som jag blev, och alltjämt är, mycket förtjust i var Deng Lijun med artistnamnet Teresa Teng, omåttligt populär i hela Östasien. Hennes efternamn (som den store Deng Xiaoping), och inte bara hennes röst, har otvivelaktigt bidragit till att hon blivit populär, inte minst i Kina. Jag hade glädjen att få lyssna till hennes ljuvliga röst vid flera tillfällen i Taiwan, där hon var född. Tyvärr gick hon bort 1995, endast 42 år gammal.

KTV eller karaoke

Teresa Tengs repertoar förekommer på så gott som alla karaokeställen. Ordet karaoke är japanskt och betyder ”tom orkester”, det vill säga orkester utan sång. I Kina finner man dem överallt under benämningen KTV, som står för karaoke-TV och även på många hotell. Det är ett mycket trevligt sätt att umgås och att koppla av på, med goda vänner och leverantörer, efter en jäktig och slitsam arbetsdag. Musiken sköter sig själv; det finns en stor platt-teve och fjärrmanövrering på vilken man knappar in koden för den valda sången. Listan på alla sånger hittar man i en stor plastbok som skickas från den ena till den andra. Alla sjunger, och, något förvånande, alla sjunger bra. I sofforna skrattas det, skojas det, man spelar fingerspelet *cai quan*, eller tärning, men utan pengar inblandade. Den som förlorar häver i sig ett glas öl. Stora fat med uppskuren frukt är alltid på plats, likaså pistagenötter och andra frön. Senare under kvällen uppenbarar sig en ung man iklädd kockmössa och rock, skjutandes på en serveringsvagn som är försedd med allehanda små rätter. För min del får han alltid återvända med outrättat ärende. Jag brukar nöja mig med frukterna och nötterna.

Tyvärr är rummen i regel små och volymen måste vara hög för att överrösta gästernas skrik. Videofilmerna som ackompanjerar musiken visar unga romantiska par på stränder, i trädgårdar, på blommande ängar eller bland fruktträd. Ofta överensstämmer dessa inte med sångerna. Man kan till exempel lyssna till ’O Sole Mio medan videofilmen visar ett ungt par springande hand i hand på en exotisk strand eller i en kinesisk trädgård istället för att visa något som anknyter till låten, till exempel staden Neapel eller åtminstone till sångens land Italien.

Svenska sånger är inte att tänka på och italienska sånger förekommer sällan, förutom ’O Sole Mio och Santa Lucia, som är väldigt populära även i Kina. Ofta kräver

mina vänner och leverantörer att jag skall sjunga dessa, och inte sällan att jag ska göra det ihop med någon annan som sjunger dem på kinesiska. Det brukar låta ganska bra, även om musiken i regel inte följer originalversionen när det gäller tempot. Den sång som jag alltid först vill lyssna till vid ett karaokebesök, men inte kan sjunga till, är *Wo ai ni Zhongguo* (”Jag älskar dig Kina”). Det är en mycket vacker sång och hyllning till detta fantastiska land. En annan av mina favoriter är *Dongfang zhi zhu* (”Österns pärla”) som besjunger Hongkong. Den har blivit mycket populär, speciellt efter återlämnandet av kolonin till Kina 1997.

Tianjin – himmelskt vadställe

På grund av det relativt korta avståndet till Tianjin, cirka 100 kilometer från huvudstaden Peking, har det för min del mestadels blivit endagsvisiter till detta ”arkitekturens världsmuseum”, som staden ofta benämns. Alltsedan Mingdynastin har den blivit kallad för Nordens Shanghai på grund av sin omfattande handel och storindustriella verksamhet. Härifrån skeppas i stort sett allt som produceras i nordvästra Kina ut och här mottas alla varor avsedda för Peking.

Vid mitt första besök i mitten av 1990-talet kom min leverantör, som förmodligen inte förfogade över egen bil, på den geniala idén att vi skulle bese den koloniala stadsdelen per cykel. När jag sedan talade om att jag inte vågade cykla i Kina med hänsyn till den täta ”cykeltrafiken”, hyrde han en tandemcykel och satte sig själv på förarplatsen. Min leverantör, som var väl insatt i stadens koloniala historia och väl medveten om mitt italienska ursprung, trampade oss länge runt den före detta italienska koncessionen. Mellan åren 1895 och 1902 tvingades den kinesiska regeringen att tillåta nio länder att etablera egna koncessioner i Tianjin. Dessa var England, Frankrike, Förenta staterna, Tyskland, Ryssland, Österrike-Ungern, Belgien och Japan. Var och en av dessa inkräktare kom att skapa egna självständiga enklaver som väsentligt påminde om respektive hemlands arkitektur. År 1901 var det även det nyligen enade och fria kungariket Italiens tur att förhandla fram, eller kanske mer troligt att tvinga till sig, en koncession.

Den italienska koncessionen, en av de mindre, var inrymd på drygt 51 hektar och hade 1934 drygt 6 000 invånare, varav 366 var italienare och 114 övriga européer. Koncessionen, eller ockupationen för den som så vill, varade i 40 år fram till september 1943 då staden ockuperades av japanerna. I juli månad året därpå gav den nyligen grundade Salòrepubliken, det vill säga Mussolini, upp och överlämnade koncessionen i alliansbrodern Japans våld, den tredje stormakten i axelmaktalliansen, som bekant. Officiellt avsade sig Italien koncessionen den 10 februari 1947.

Det kändes faktiskt som om man cyklade runt i vilken italiensk kuststad som helst. Visst var många hus förfallna eller misskötta, men man kunde ändå ana skön-

heten och prakten från forna tider. Vi uppehöll oss länge vid det stora torget, som en gång var *Piazza Regina Elena* (”Drottning Elenas torg”). Märkligt nog har det numera fått namnet *Piazza Marco Polo*. I jämlikhetens namn hade även den ”krontyngde” monarken Viktor Emanuel III fått en gata uppkallad efter sig, som idag heter *Jianguo Dao* (”Bygga upp landet-vägen”).

Alla sex byggnader som omger torget byggdes efter ritningar av en och samme arkitekt mellan åren 1908 och 1916. De är sinnrikt planerade och dekorerade med eleganta skulpturer som skapar en behaglig och utsökt arkitektonisk grupp av byggnader. Samtliga är enskilda villor på vars terrasser utomordentligt vackra runda eller fyrkantiga klassiska italienska paviljonger reser sig, medan ingångarna ofta är försedda med ståtliga joniska kolonner.

Vi trampade även genom de gator som en gång hette Via Marco Polo och Via Dante, som numera och följdriktigt ändrat namn till *Minzu lu* och *Ziyou dao* (”Nationaliteternas gata” respektive ”Frihetens gata”). Även här kantades gatorna av en och annan ”italiensk” skapelse i det som idag kallas ”Haihes kvarter med italiensk livsstil”. (Haihe är ett vattensystem som omger Tianjin.) Det finns totalt 133 byggnader kvar i den italienska koncessionen, ritade och konstruerade av italienska arkitekter. Det är den största gruppen utländsk arkitektur som bevarats på ett mera komplett sätt i Asien. Ända sedan man inledde projektet med att utveckla och förändra *Haihe* (”Haifloden”) har kvarteret ”Italienska livsstilen” väckt en växande uppmärksamhet, både inom och utanför landet, och dragit till sig sinnrika kinesiska affärsmän som investerat i lyxbutiker, restauranger och klubbar med mera.

Det var för övrigt en ung svensk väg- och vattenbyggnadsingenjör, Gustav Wilhelm Olivecrona, som åren 1902–1903 ledde regleringsarbeten i den grunda och slingrande floden Haihe och samtidigt byggde en vattenledningsanläggning. Dessförinnan hade han, i sällskap med hertig Larsson och på uppdrag av rysk-kinesiska banken, undersökt möjligheterna att bygga en järnväg från Kjachta i Ryssland över Mongoliet till Peking. Åren mellan 1911 och 1937 var han, som chefsingenjör, anställd av kinesiska staten och kom att leda en omfattande flodreglerings- och hamnarbeten i Guangdongprovinsen och dess huvudort Kanton. Allt detta berättar han om i sin bok ”Ingenjör i Mittens rike” (1960).

I mitten av den breda *Piazza Regina Elena* sattes det år 1924 upp en hög och pampig fontän med en kolonn i mitten, på vars topp en bevingad segergudinna tronade till åminnelse av Italiens seger i första världskriget. Dess skapare var arkitekten Giuseppe Boni. Av någon anledning förstördes kolonnen i slutet av 1950-talet, men 1998 bestämde sig Tianjins styrande för att, i samarbete med italiensk expertis, rusta upp hela den italienska koncessionen. Som jag kunde konstatera och glädjas åt vid mitt besök hösten 2006 hade man återskapat fontänen med dithörande kolonn och segergudinna, mycket likt den ursprungliga. Så stiliga och vackra hus som ännu finns i den italienska koncessionen har jag varken sett i de andra koncessionerna i Tianjin eller i några andra städer där koloniala makter byggde, såsom Qingdao, Harbin, Yantai, Wuhan, Dalian, Gulangyuön vid Xiamen eller Shanghai.

Vid detta besök passade jag på att se ett högst intressant minnesmärke på dåtidens *Via Marco Polo*, alltså dagens *Minzu Lu*, nämligen patrioten Liang Qichaos forna residens. Han anses vara den grundläggande ideologen för det moderna Kinas medelklass.

Det var ingen svårighet för mig att, efter den avslutade sightseeingen på tandemcykeln, vid mitt allra första besök konstatera att italienarna hade lämnat efter sig de vackraste juvelerna i arkitekturkonsten. Av den anledningen må vi och våra vänner kineserna kanske förlåta de vilseförda italienarna för den korta och tämligen fridsamma ockupationen av Tianjin.

Det har inte varit lätt att under mina fortsatta korta besök få fatt i människor som var med då, och som ännu lever, för att höra mig för om italienarnas uppförande och handlande under den aktuella tiden. De få gånger jag har lyckats har jag faktiskt bara fått höra gott om de ”romantiska och i vin och sång glada italienarna”, som en och annan uttryckt sig. Ordet kvinnor, som ju hör ihop med vin och sång, som bekant, nämnde ingen och det förvånade mig inte så lite.

Vid ett enda tillfälle har jag övernattat i Tianjin. Det var när jag i mitten av 1990-talet gjorde en dagsutflykt till *Shanhaiguan* (”Första passet under himlen”), 285 kilometer nordost om Tianjin, i staden Quinhuangdao, där Kinesiska muren tar slut och störtar ner i havet i Bohaibukten.

Jiangsu – vårt systerlän

Från metropolen Shanghai brukar jag hyra en limousin med chaufför och fara till Nanjing, cirka 30 mil nordväst. Min första anhalt på vägen är alltid Zhouzhuang, en liten stad med många byggnader från Ming- och Qindynastierna. Orten är berömd för sina vackra omgivningar, sina otaliga kanaler och broar. Kanske såg Venedig ut så när staden började växa fram för mer än 1 200 år sedan och innan aristokratin började bygga storslagna palats? Zhouzhuang har däremot behållit sitt ursprung med små kanaler, korta broar och smala gator. Den klassiska och ätbara souveniren härifrån är *wansan* (”fläsklägg”) som förekommer i nästan alla skyltfönster längs de trånga gatorna. Man kan jämföra köttet med den klassiska tyska Eisbein, som man brukar få serverad med surkål.

Suzhou – Orientens Venedig

Efter några timmars strövande fortsätter jag till nästa stad, Suzhou, som jag är smått förälskad i och blir mer förtrollad av för varje besök. Suzhou kallas Orientens Venedig på grund av alla slingrande kanaler som genomkorsar staden, och är vida berömd för sina vackra klassiska kinesiska trädgårdar. Flertalet av dessa anlades redan mellan 900- och 1200-talen av välbeställda köpmän, artister, politiker, poeter och av ämbetsmän som drog sig tillbaka hit efter det aktiva livet. Ett besök i någon av stadens sidenfabriker är också mycket givande. Här får man uppleva hur ett vackert tygstycke blir till efter det att tråden lämnar silkesfjärilens larver, och så kan man göra fina fynd i butikerna.

Redan i forntiden upptäckte kineserna sidentillverkningens hemlighet, en långdragen och komplicerad process som är baserad på uppfödningen av silkesfjärilens larver (*serikultur*). Det finns flera arter av silkesfjärilar, men i Kina använder man sig nästan uteslutande av två; den domesticerade mullbärsspinnaren, *bombyx mori*, i blygsam skala och den vilda eksilkesfjärilen (eller ”kinesiska silkesspinnaren”), *bombyx mandarina*, som lever på ekarter i både Kina och Indien.

I Suzhou dominerar äldre, låg bebyggelse med små vitkalkade hus, vars träportar

är målade i kulörta färger. Små kanaler rinner genom staden, omväxlande med prunkande och perfekt ansade kinesiska trädgårdar. Överhuvudtaget andas Suzhou ett välstånd som har anor 2 500 år tillbaka i tiden då staden var huvudort i kungadömet Wu. Men det var under Tangdynastin som silkesindustrin utvecklades här och den näringen dominerar fortfarande.

Marco Polo blev imponerad av det välskötta Suzhou och inte minst av de välmående invånarna ”samtliga klädda i siden”. Här utövas även ett gammalt kinesiskt traditionellt konsthantverk, nämligen brodyr, som benämns *suxiu*, som ensamma hemmafruar i sina vackra trädgårdar utför. På broderierna är det de små nära och kära motiven som dominerar; blommor, fåglar, husdjur och liknande. Jag tror mig emellertid veta att det varken är sidenet, broderierna eller ens de klassiska trädgårdarna som Suzhou är vida berömt för i Kina, utan för de ovanligt vackra kvinnorna. I Kina påstår man att om man vill leva lycklig hela sitt liv så skall man vara född i Suzhou (så att man kan finna en vacker kvinna att gifta sig med), leva resten av sitt liv i Guangzhou (Kanton, och där njuta av den goda maten) och dö i Liuzhou (i skuggan av dess yviga skog) och begravas i en likkista tillverkad av nanmu-trä, som anses bevara kroppen efter döden.

Vad bör man då mer se innan man ger sig iväg från Suzhou? Från Tigerkullen till exempel, kan du uppleva ett sceneri av ovanlig skönhet och vid Norra tempelpagoden har man en magnifik utsikt över staden. *Zhuozheng Yuan* (”Den ödmjuke förvaltarens trädgård”) som är en av de fyra vackraste trädgårdarna i hela Kina, skall man absolut inte missa. Den anlades år 1522 och är Suzhous främsta exempel inom den klassiska stilen. *Wangshi Yuan* (”Nätmästarens trädgård”), en av de minsta i staden, är också mycket vacker. Den anlades under Songdynastin och var bostad för en kejserlig ämbetsman som förklarade att han ”hellre velat vara fiskare än byråkrat”. Och det var på så sätt parken fick sitt namn. Suzhouträdgårdarna upptogs på UNESCO:s världsarvslista 1997.

Jag hade tidigare på ett eller annat sätt stiftat bekantskap med tre av de fyra berömda skönheterna i Kinas historia, Wang Zhaojun, Diao Chan och Yang Guifei, och som läsaren snart får göra närmare bekantskap med. När jag vid mitt senaste besök i Suzhou hösten 2007 fick reda på att det i stadens närhet ligger ett tempel ägnat åt den fjärde i raden av dessa skönheter, nämligen Xi Shi, åkte jag av ren nyfikenhet naturligtvis dit en dag.

Där templet nu stod hade det ryktbara *Guan Wapalatset* (”Sköna kvinnors palats”) en gång stått, som kungen av Wu, upp över öronen förälskad i Xi Shi, hade låtit uppföra åt henne. Xi Shi är den äldsta av skönheterna. Hon föddes under den så kallade vår- och höstperioden år 505 före vår tideräkning. Skalden Li Bai gjorde henne odödlig genom dikten *Xi Shi*.

Historien förtäljer att hon användes i en klassisk kinesisk politisk list, nämligen den att skicka vackra kvinnor som gåva för att förvända huvudet på fiendens härskare så att denne skulle försumma sina plikter. Denna list genomförde kungen av Yue som

skickade henne till sin fiende Wukungen Fuchai som han tidigare suttit fängslad hos och ville hämnas på. Mycket riktigt misskötte Fuchai sig kapitalt under Xi Shis inflytande och kungen av Yue fick sin hämnd när han besegrade Wustatens arméer, vilket ledde till att Fuchai tvingades begå självmord.

Nanjing – södra huvudstaden

Staden Nanjing, eller Södra huvudstaden, har jag besökt många gånger, för i dess närhet tillverkas så gott som alla landets plyschleksaker. Nanjing är en av de sex huvudstäderna i landet. Staden är också berömd för sin rika kultur och långa historia, blott 250 år yngre än Roms. Framväxt på floden Yangtzes södra strand blev Nanjing snabbt en viktig gränsstad. Hongwu, den förste Mingkejsaren, beslöt att göra den till sin huvudstad. Redan den tredje Mingkejsaren, Yongle, gjorde dock åter Peking till huvudstad efter att han tagit makten från sin brorson, den andre Mingkejsaren. Under 1900-talet upplevde Nanjing en ny glansperiod, och blev Republiken Kinas huvudstad från 1927 till 1949 med några års avbrott under andra världskriget, då den mer säkra Chongqing gjordes till huvudstad för att man lättare skulle undkomma den japanska aggressionen.

Nanjingmassakern

Den 7 juli 1937 hade japanerna inlett stora militära operationer i syfte att erövra hela Kina. Inom loppet av ett år hade en stor del av östra Kina fallit i japanernas händer. Från 1937 till 1945 dödade de vilda japanerna det ofattbara antalet av 20 miljoner människor. Författaren Lin Yutang skulle senare beskriva det som ”det gruvligaste, omänskligaste, brutalaste och mest förödande kriget i hela Asiens historia”. Japans härjningståg i Kina bemöttes endast med lama protester av de västerländska makterna. Staden Nanjing kom att drabbas ohyggligt hårt. Det fick jag klart för mig när jag besökte minneshallen över det som gått till historien som Nanjingmassakern, något av det grymmaste som har hänt i Kina och i världen under modern tid. Museet visar vad Nanjingborna fick utstå under den sex veckor långa japanska våldförelsen på staden.

Kejsar Hirohitos vildar satte eld på Nanjing och förstörde en stor del av staden. De dödade det ofattbara antalet 260 000 civila, en fjärdedel av befolkningen, och våldförde sig på 20 000 kvinnor. De sexuella övergreppen drabbade inte enbart Nanjing utan alla länder som japanerna ockuperade under andra världskriget. Dessa stackars kvinnor ”rafsades” ihop och förvisades till bordeller åt soldaterna där de fick benämningen *comfort women* (”tröst-” eller ”trivselkvinnor”). Många av de drabbade lever ännu och kämpar mot den japanska regeringen för att få upprättelse. De sino-japanska relationerna har sedan dess varit ansträngda trots ett omfattande handelsutbyte. Hur relationen kommer att utvecklas framöver är av avgörande betydelse för hela regionens säkerhetspolitik.

Idag är Nanjing en blomstrande industriell metropol med 7,6 miljoner invånare.

Den kulturintresserade besökaren behöver inte bli besviken, för Nanjing har en hel del att bjuda på. Den förnämsta sevärdheten är utan tvekan Zhongshanparken. Den är ett vidsträckt område där Mingdynastins förste kejsare är begravd. Här finns också som bekant Sun Yat-sens mäktiga mausoleum, *ZhongshanLing*. Enorma marmortrappor leder upp till mausoleet med dess vackra blå tak. Blått och vitt är Nationalistpartiets färger.

Förutom Zhongshanparken är området kring Konfuciustemplet, *Fuzi Miao*, värd en rundvandring. Den skall även upplevas kvällstid då ljusen längs husens konturer tänds. Kolorerade glödlampor på kilometerlånga kablar ger husen en otroligt vacker inramning. Två tredjedelar av Mingmurarna med 24 portar är ännu i gott skick och bör beses. Det moderna Nanjings symbol är emellertid den imponerande bron över Yangtze, *Changjiang Daqiao*, nästan fem kilometer lång och indelad i två plan, det övre för bilar och det undre för tåg.

Nanjing är numera huvudstad i provinsen Jiangsu som är systerprovins till vårt vackra Östergötland. Jag har ännu inte haft möjlighet att lära känna speciellt många i detta systerlän, i motsats till fallet med vänorten Kanton dit jag ofta reser. Dock har jag träffat en och annan delegation från Jiangsu, när de besökt Linköping. Väl medveten om mitt stora intresse för Mittens rike såg landshövdingen Björn Eriksson alltid till att jag fanns med bland övriga gäster vid den officiella middagen på slottet. Det är en beundransvärd insats som vår flitige landshövding har gjort för att skapa affärskontakter mellan vårt län och provinsen Jiangsu. Tyvärr avgick Björn Eriksson i september 2009 och ännu i skrivandets stund vet vi inte vem som kommer att efterträda honom. Vem det än blir kommer han eller hon att få det jobbigt med att överträffa den flitige, och av alla så älskade, Björn Eriksson.

Amiral Zheng He

Zheng He var Kinas störste upptäcktsresande och verksam i Nanjing där vi idag finner hans mausoleum. Hans Kina var vid den tiden världens högst utvecklade nation. Redan i början av 1400-talet, innan portugiser och senare spanjorer började utforska rutterna runt Afrika till Asien, hade kinesiska expeditioner under amiral Zheng He utforskat Afrikas kuster och fört hem zebror, leoparder och giraffer till kejsarhovet. De kinesiska fartygen var mycket större än de europeiska. De kunde vara 60 meter långa, med tre kommandobryggor och ända upp till fem master. Columbus skepp *Santa Maria* var bara knappt 30 meter långt. På grund av okända omständigheter upphörde emellertid de kinesiska expeditionerna, och landet slöt sig inom sig självt som aldrig tidigare i sin historia. Vissa historiker hävdar att Zheng He upptäckte Amerika före Columbus. Det räcker alltså inte med att våra kära norska grannar påstår att en viss Leif Eriksson gjorde det innan Columbus. Den som upptäckte Amerika var varken norrman, spanjor eller kines utan italienare och han hette Cristoforo Colombo – och därmed basta!

Zheng He blev ett mer allmänt känt namn i väst i och med publiceringen av Ga-

vin Menzies mycket omdebatterade bok *1421: The Year China Discovered America*, (”1421: Året då Kina upptäckte Amerika”). Denne pensionerade engelske sjöofficer påstår nämligen i sin bok att amiral Zheng Hes kinesiska flotta seglade till Amerika 87 år innan Christofer Columbus gjorde det år 1492, och att Zheng He seglade runt jordklotet 114 år före Ferdinand Magellan. Dessa påståenden har emellertid förkastats av historikerna. Hursomhelst var amiralen Zheng He en stor man för sin tid och kommer så att förbli.

Hangzhou – Himmelsstaden

Några timmars bilfärd från Nanjing ligger en annan underbart vacker stad, nämligen Hangzhou, huvudort i provinsen Zhejiang. Hangzhou är som bekant en av de sex antika huvudstäderna i Kina och är världsberömd för sitt te, sina sidentyger, medicinska örter och sin papperstillverkning. Marco Polo vistades en längre tid i Hangzhou, som han kallar *Quinsai* (”Himmelsstaden”), och som bäst kan beskrivas med hans egna ord: ”Utan tvekan den praktfullaste staden i världen […] med en ymnighet av fröjder och kvinnlig fägring som gör att man tror sig befinna sig i paradiset.”

Kvinnorna här anses av många tillhöra Kinas vackraste tack vare det milda och lätt fuktiga klimatet. Suzhou och Hangzhou, men även Shanghai, tävlar om den saken. Själv håller jag på Suzhou och när helst jag skall göra en kvinnlig leverantör glad ställer jag alltid frågan: ”Du är väl född i Suzhou, eller hur?” Det ligger säkert något i det kinesiska ordspråket som lyder: ”I himlen finns paradiset, på jorden Suzhou och Hangzhou.”

Västra sjön

Staden Hangzhous verkliga fägring är dock dess yppiga och välskötta parker, alla tempel och byggnader i kombination med läget vid den mycket attraktiva och vackra *Xihu* (”Västra sjön”). Hotellet jag brukar bo på heter Shangri-la och har en storslagen utsikt över denna sjö. Hotellet förfogar även över en italiensk restaurang, som de döpt till Peppino (!) efter en italiensk kock.

Hangzhou erbjuder fortfarande en glimt av det gamla Kina. Fast det som århundraden inte har förändrat och revolutioner har skonat, skyms idag av horder av turister.

Sjöns dimhöljda stränder kantas av arkitektoniska trädgårdar, pagoder, tehus, skuggade promenadstråk och klassiska paviljonger med namn som *Ping Hu Qiu Yue*, (”Höstmåne över en stilla sjö”). Kanske är det vackrast här i juli och augusti, när sjön är täckt av lotusblommor, men april och oktober får duga för mig. Den allestädes närvarande pilen skapar den perfekta kinesiska vinjetten omgiven av blommande

persikoträd på våren och apelsindoftande akacior under hösten. Det vilar en stilla och poetisk stämning över Västra sjön, i synnerhet under tidiga morgnar. Jag brukar hyra en båt i sällskap med någon leverantör och färdas ut till de tre minipagoderna *San Tan Yin Yue*, (”De tre dammarna som speglar månen”), och vidare till *Hu Xin Ting*, (”Paviljongen i mitten av sjön”). Därefter styr vi kosan till den gamla restaurangen *Lou Wai Lou*, vid foten av *Gu Shan* (”Den ensliga kullen”) för att äta en superb lunch. Lou Wai Lou har fått sitt namn efter det kinesiska ordspråket *Tian wai you tian*, som ungefär betyder ”bortom himlen finns ett universum”, och vill påminna oss om att det alltid finns någon, någonstans i världen, som kommer att vara starkare, smartare och bättre än vi själva. Denna berömda restaurang har 150 år på nacken och sägs vara den bästa i hela provinsen Zhejiang. Förutom den extremt goda maten, kan man här dessutom njuta än mer av det förtrollande sceneriet. Med andra ord får här både kropp och själ sin beskärda del, som jag brukar uttrycka det.

Man bör heller inte missa *Lingyin Si* (”Den andliga tillflyktens tempel”) strax utanför staden, och ett av de mest berömda i Kina. Det byggdes så tidigt som år 328 och är fortfarande i funktion. Enligt en legend uppfördes det efter att en indisk munk bestigit berget mittemot templet och övertygats om att det var en bit av ett heligt indiskt berg som genom ett under hamnat här i Kina. Kullen döptes till *Feilai Feng* (”Berget som flög hit från fjärran trakter”). I templet finns Kinas största buddhistiska skulptur, i kamferträ, som är drygt 24 meter hög och föreställer Shakyamuni, eller Siddhartha Gautama, det vill säga Buddha (”Den upplyste”), buddhismens grundare. Mitt emot tempelkomplexet ligger det heliga berget som har dekorerats med diverse skulpturer. Här finns också den mest populära skulpturen, ”Den skrattande Buddhan”, från Södra Songdynastin. Nog har jag skrattat tillbaka varje gång jag gått förbi!

Ända tills för ett par decennier sedan var Hangzhou bara en liten lugn turiststad med en tvåtusenårig historia. En staty av Marco Polo dominerar vid sjön till minne av de långa perioder den venetianske unge mannen vistades där. På en marmorplatta vid dess sockel kan man läsa följande, på både kinesiska och engelska: ”Hangzhou, den vackraste och mest praktfulla staden i världen” – Marco Polo. Idag, däremot, är Hangzhou – på grund av sin strategiska placering endast 15 mil sydväst om storstaden Shanghai och söder om deltat av Yangztefloden – en av de baser från vilken den kinesiska industrin förbereder sig för att fortsätta att erövra världen.

Sedan reformerna kom igång på allvar i mitten av 1980-talet, och fabriker började dyka upp här och var, har jag flitigt besökt småföretagarprovinsen Zhejiang – Kinas Gnosjö. Produktionen här är omfattande och mycket varierande. Numera tillbringar jag minst en vecka i provinsen under varje resa till Kina, såväl om våren som om hösten, för att resa runt och besöka allehanda fabriker.

Drakkällans berömda te

Västra Sjön och de vackra kvinnorna i all ära men vi får inte lov att lämna Hangzhou

utan att först ha sagt något om dess renommerade tekultur. Vart man än kommer i Kina bjuds man naturligtvis på te. De flesta gåvor man får består av te, i regel av den godaste sorten. På restauranger är te det första som serveras utan att man blir tillfrågad om man vill ha det eller ej. (Det påminner mig ständigt om mitt forna hemland Italien där man inte tillfrågas om det ska vara något vin, utan om det skall vara vitt eller rött.) Jag är inte speciellt förtjust i te, men i telandet Kina får man lov att låtsas vara det för att inte bli betraktad som en okultiverad person. Te är inte blott Kinas nationaldryck utan härstammar också härifrån. Drycken har inte bara ett nära samband med människors dagliga liv utan utgör också ett slags kulturellt fenomen med avseende på kinesernas själ och moral. Tekulturen har haft ett starkt inflytande på Kinas samhällsliv, politik samt seder och bruk de senaste 1 300 åren.

Temetropolen Hangzhou har en lång historia av tekultur. Te planterades i staden redan för 1 200 år sedan, under Tangdynastin. Vid samma period utarbetade en herre vid namn Lu Yu i Hangzhou en skrift, den första i världen, som kom att bli normgivande för tekulturen framöver. I Hangzhou växte tekulturen, nådde sin topp och spreds senare till många länder såsom Japan och Korea. Det sägs att Japans teceremoni härstammar från Hangzhou.

Under Qingdynastin presenterades *Longjingcha* (”Drakkällans te”), från berget med samma namn, som en hyllning till kejsaren och blev mycket lovprisat av Qianlong som var Qingdynastins fjärde kejsare. Som ett resultat av detta ansågs teet från Västra Sjön vara det förnämligaste bland många andra och kallas för ”det första gröna teet”. Mycken forskning om, och utveckling av, drycken i Kina sker från denna metropol för te som även förfogar över ett intressant och omfattande temuseum.

De flesta Hangzhoubor hyser en stor kärlek till drycken och kan uthärda en dag utan att äta mat, men inte utan att dricka te. Det är en grundläggande sed för Marco Polos Quinsais invånare att hålla kalas för vänner och bekanta på besök med det högkvalitativa Drakkällans te, och även ge det som gåva. Teceremonin är en viktig del på bröllop i Hangzhou. Som en trolovningsgåva ger brudgummen te till brudens familj och under bröllopsceremonin skall brudparet servera bådas föräldrar te, det symboliserar att det nya paret hoppas att deras liv skall bli lyckligt och blomstrande som en teplanta med frodigt lövverk och utbredda grenar.

Det finns mer än tusen tehus i Hangzhou, vilket visar att tekulturen spelar en viktig roll i medborgarnas liv. Tehusen, utsmyckade i klassiska och moderna former, finns utspridda nästan överallt och har mycket trevliga omgivningar. Här tycker Hangzhouborna om att tillbringa mycket tid, det är ett lokalt val av livsstil, som liknar västerlänningarnas förkärlek för caféer.

Teet räknas faktiskt som den populäraste drycken i världen, efter vatten, fast det är inte kineserna som dricker mest te per capita om man så tror, utan det är det irländarna som gör. Kina är inte heller det land som producerar mest te, utan det är den före detta brittiska kolonin Indien som gör det. Det var brittiska spioner som år 1841 ”stal” teplantor från Kina och planterade dem i Darjeeling i närheten av staden Agra, vars berömda te idag betraktas som ”teernas Champagne”.

Från staden Hangzhou utgick den grandiosa Stora kanalen, även kallad Kejsarkanalen, ett närmare 180 mil långt kanalsystem som sträckte sig till Peking via Yangzhou och Luoyang, världens längsta konstgjorda vattenled och den äldsta i bruk. En del av bygget stod färdigt under Suidynastins kejsare Wendi år 609 och den sista delen anlades i slutet av 1200-talet. Stora kanalen utgjorde den mest dramatiska förbättringen i kommunikationen sedan den Förste kejsarens vägsystem och var den första effektiva transportlänken mellan söderns ”risskål” och det mindre fruktbara slättlandet i norr. I Hangzhouregionen är vissa sektioner av kanalen fortfarande i bruk.

Shaoxing – Lu Xuns stad

En timmes bilfärd härifrån ligger staden Shaoxing, en av de vackraste städerna i Hangzhous närhet. Otaliga broar korsar kanalerna där stora båtar glider fram. Shaoxing är världsberömt för sitt risvin, som produceras här sedan 600-talet. Det påminner lite om den japanska sakén. Man brukar dricka det ljummet, antingen med plommon, om man föredrar en något sötare variant, eller med citron om man föredrar den syrligare. Jag föredrar den med citron, för det passar alldeles förträffligt med den sichuanesiska starkt kryddade maten.

Lu Xun, en av Kinas mest berömde moderna författare, föddes här 1881. Hans födelsehem finns bevarat och i anslutning till det finns det ett museum med fotografier och dokument om hans liv och verksamhet. Med Lu Xun, den samtida kinesiska litteraturens fader, tog Kina steget in i världslitteraturen. Han var inte bara en stor författare utan även en stor revolutionär och tänkare. Med pennan som vapen förde han en utomordentligt heroisk kamp mot imperialism, feodalism och byråkratkapitalism.

Det är ett rikt litterärt arv han har gett det kinesiska folket. Det var inte bara det att han skrev på ett nytt språk, mycket närmare det verkliga vardagsspråket. Det var också så att han, väl bevandrad i västerländsk litteratur, skrev på ett nytt sätt, där han kunde levandegöra psykologiska förlopp och krypa under huden på sina gestalter på ett annat sätt än den äldre litteraturen. Men framför allt träder hela det samtida Kina fram i hans noveller, och de fattiga, de eländiga, de undertryckta kvinnorna och barnen blir levande för läsaren. ”Framför människan finns ingen väg, men man måste börja gå så kommer vägen att träda fram”, har Lu Xun sagt en gång. Jag tror mig kunna styrka detta i mitt eget liv.

Lu Xuns skönlitterära produktion är relativt liten, med två novellsamlingar, några samlingar prosadikter och prosastycken. Flera av hans novellfigurer har blivit odödliga. En av dem, min favoritgestalt, är *Kong Yiji* den boklärde, som är glad i ett glas, stjäl böcker för att köpa vin och råkar illa ut, sjunker allt djupare men försöker hela tiden hålla skenet uppe. Han tyckte om att läsa, men utan pengar stal han andras böcker och sade något som skulle bli ihågkommet: ”En läsare behöver inte skämmas för att stjäla böcker.” Ett stenkast från Lu Xuns födelsehus finns restaurangen *Xian Heng* (”strålande affärer”), dit denna tragiska novellfigur brukade gå för att få sig ett glas

eller flera av det goda Shaoxingvinet och en skål av de billiga, lakritssmakande, *hui xiang*-bönorna. Framför ingången har man placerat en bronsstaty av honom. Efter väl utförd rundvandring i Lu Xuns miljö har jag alltid besökt även denna restaurang och ätit Kong Yijis favoriträtt och druckit av det goda Shaoxingvinet.

Chiang Kai-sheks födelsestad

I samband med att jag för en tid sedan besökte en leksaksfabrik i staden Fenghua, i närheten av hamnstaden Ningbo, passade jag på att göra ett besök i den närliggande pittoreska byn Xikou, där Chiang Kai-shek föddes. Man hör nuförtiden allt oftare hans namn i Kina, mycket tack vare de förbättrade relationerna med Taiwan och kanske än mer för hans roll i samband med den japanska invationen 1937. Han nämns också av många som en stor ledare, i stil med Mao Zedong och Deng Xiaoping. Jag besökte bland annat Wuzhoutemplet, dit Chiang Kai-shek brukade gå med förutsägelsekvistar för att be till Buddha de gånger han hade tvingats att lämna ifrån sig makten. Numera är templet museum, försett med kulturella lämningar och omfattande information om familjens och Chiangs historia. Likaså besökte jag huset som Chiang Kai-shek bodde i, och det hus på samma gata i vilket han föddes 1887. Det intressantaste besöket var villan där han vistades med sin vackra hustru Song Meiling under olika perioder. Meiling var syster till Kinas förste president Sun Yat-sens hustru Song Qingling (i äldre stavning Soong Ching-ling) och kallades oftast för Madame Chiang Kai-shek. Song Meiling var utbildad i Förenta staterna och var kristen. Hon var en viktig och populär person då nationalisterna sökte stöd hos Förenta staterna i kriget mot japanerna och kommunisterna. Song Meiling blev 106 år och dog i New York 2003.

Sven Hedin träffade Song Meiling vid flera tillfällen under sina vistelser i Kina och blev alldeles betagen i henne. I sin bok ”Chiang Kai-Shek: marskalk av Kina” (1939) beskriver han henne som en uppenbarelse, som en ängel och som ett föredöme för mänskligheten. Hedin kunde inte förstå hur mycket mod och handlingskraft kunde utstråla från den ”söta, späda och flickaktiga unga damen”. I mina öron låter det som ren förälskelse, banne mig!

Xi'an och Terrakottaarmén

Xi'an, huvudstad i Shaanxiprovinsen, har knappt nio miljoner invånare och är historiskt sett den mest namnkunniga staden i hela Kina. Chang'an, som den hette i forna tider, var, om man räknar med den närmaste omgivningen, i mer än tusen år först Kinas kungliga och sedan kejserliga huvudstad. I Xi'an fanns drivkraften för den kinesiska konsten och kulturen. Idag är Xi'an ett expanderande och viktigt industri- och jordbrukscenter.

Xi'an ligger i den centrala delen av Kina, i Wei-flodens dalgång, väl skyddad från kyliga nordanvindar och varma sydvindar. Dalgången är en av Kinas äldsta bebodda dalar med lämningar ända från neolitisk tid, 6 000 år f. Kr. Det var dock den kortlivade Qindynastin, som förde välståndet till dalgången. Det fortsatte i en rasande fart under Handynastin och sedan under den mäktiga Tangdynastin, som gjorde staden till den mest betydelsefulla i Kina, vid en tidpunkt då Peking enbart var en karavanpost. Det var under Mingdynastin på 1370-talet som den mäktiga ringmuren, som än idag omger staden, byggdes. Den är 14 kilometer lång och tillräckligt bred för tvåfilig trafik.

Kejsarinnan Wu Zetian

Ett annat storverk, som påbörjades år 652, är *Dayanta (*"Stora Vildgåspagoden") med tillhörande tempel. Den har länge varit staden Xi'ans kännetecken, men numera symboliseras staden av en enda av cirka 7 500 terrakottakrigare. Den 45 meter höga tegelpagoden finns i det stora och välbevarade *Da Ci'en Si* ("Moderkärlekens tempel"), i södra delen av staden. Templet anlades av den olycklige Tangkejsaren Gaozong, som då var kronprins, till minne av hans älskade mor, därav templets vackra namn. Som ung och oerfaren 21-åring övertog han imperiet efter faderns, Taizongs, bortgång. Denne hade regerat i 23 år och nämns ofta som en av de största kejsarna i Kinas historia. Gaozong var fysiskt svag och plågades ofta av yrselattacker och hans hälsa försämrades med åren. Välmenande men obestämd som han var blev han ett lätt offer för sin fängslande och ärelystna hustru Wu Zhao, (som tidigare hade varit

en av hans fars konkubiner), sedermera känd som kejsarinnan Wu Zetian. När hon hade installerat sig själv som kejsarinna (efter att ha manövrerat bort kejsarens första fru) började hon, i sin mans namn, utdela viktiga poster till sina egna supportrar och brutalt tillintetgöra sina opponenter. När sedan Gaozong drabbades av ett slaganfall som förlamade honom och gjorde honom halvblind, blev hon allenarådande och kom fram till sin död år 705 att totalt dominera imperiet.

Först blev hon, vid tretton års ålder, konkubin åt kejsar Taizong för att sedan, vid hans död, förvisas till ett buddhistiskt munkkloster, där Gaozong förälskade sig i henne och tog henne med sig. Återigen blev hon älskarinna och sedan kejsarinna. Då Wu Zetian dog 81 år gammal öppnades kejsarens grav och hennes kropp lades bredvid makens.

Deras grav, som kallas *Qianling*, ligger 85 kilometer nordväst om Xi'an. En spektakulär väg leder dit. Den är kantad av ett stort antal jättestatyer föreställande generaler, ministrar och andra dignitärer. Vid dess ände tronar en kolossal minnessten, en så kallad stele. Kejsarinnan, som möjligen misstrodde de konfucianska vishetslärare som vanligtvis skrev texterna, beställde själv denna monumentala minnessten utan några som helst skrivtecken och menade att hennes bragder skulle tala för sig själva. Senare dynastier åsidosatte dock hennes önskemål genom att förse den med 13 olika inskriptioner, främst från 1100- till 1300-talen. En av texterna har både han-skrivtecken och jurchen-skrivtecken, ett sedermera utdött skrivteckensystem.

Prinsessan Yong Tai

Knappt två kilometer bort ligger prinsessan Yong Tais grav. Denna olyckliga unga dam var barnbarn till Gaozong och Wu Zetian. Den blott 17 år gamla prinsessan, hennes make och dennes bror, lät Wu Zetian mörda på grund av att de hade pratat om hennes skandalösa kontakter med två bröder. Yong Tais far, kejsar Zhongzong, som efterträdde sin mor Wu Zetian vid hennes död, lät året därpå flytta henne och hennes gemål hit från Luoyang så att de kunde begravas tillsammans.

En tunnel som är 90 meter lång, 4 meter bred och 16 meter djup leder till graven som upptäcktes och utgrävdes år 1960. Gravkammarens väggar är prydda med oskattbart vackra målningar föreställande krigare, flygande tranor och uppvaktande hovmän och hovdamer. Särskilt de två målningarna av hovdamer på främre kammarens östra väggar är synnerligen vackra och livfulla. Målningstekniken är avancerad och linjerna är jämna och eleganta. De är Tangdynastins freskers mästerverk. Jag tillbringade en hel förmiddag i denna ovanliga miljö när jag besökte graven våren 2005.

Kinas fyra berömda romaner

Den Stora Vildgåspagoden byggdes för att förvara de buddhistiska heliga skrifter och andra religiösa objekt som munken Xuanzang förde med sig från sin pilgrimsresa till Indien. År 629 lämnade Xuanzang Kina illegalt för att via Centralasien ta sig till

buddhismens hemland, Indien. Sjutton år senare, efter många strapatser, återvände han till Xi'an och mottogs då av en enorm folkmassa. Resten av sitt liv kom munken Xuanzang att ägna åt att översätta de heliga skrifterna från sanskrit till kinesiska. Xuanzang kom att bli Kinas mest kände munk genom tiderna, inte minst för att han också förekommer, som vi strax skall se, som en fiktiv gestalt i en av Kinas mest berömda romaner.

Xuanzangs resor och äventyr har gjorts odödliga i verket "Färden till Västern" *(Xi You Ji)*, författat under Mingkejsaren Jiajings regeringstid i mitten av 1500-talet. Verket är en av Kinas populäraste böcker genom tiderna. I den berättas om munken Xuanzangs otroliga äventyr, då han ensam gav sig iväg längs Sidenvägen och genom Centralasien till landet Tianzhu (dagens Indien) för att söka efter buddhismens heliga skrifter på sanskrit. Detta forna indiska språk hade då samma ställning i den buddhistiska klostervärlden som latinet hade i väst. I romanen får han sällskap av bland andra Kung Markatta, grisen Zhu Baije och Sandmunken.

Den detaljerade skildringen av Xuanzangs resor ger tillförlitliga upplysningar om fjärran länder, vilkas topografi och kultur på den tiden hade varit föga kända. För historiker och forskningsresande har han bidragit med en exakt och nyanserad redogörelse av de många länderna längs den gamla vägen. Vid alla mina besök i Xi'an, och det är många vid det här laget, har jag aldrig rest därifrån utan att ha visat min vördnad och bugat mig framför den tappre munken Xuanzangs enorma staty vid ingången till tempelområdet och samtidigt vinkat glatt åt honom.

"Färden till Västern" utgör tillsammans med "Berättelser från träskmarkerna" *(Shui Hu Zhuan)*, "Drömmar om röda gemak" *(Hong Lou Meng)* och "Berättelser om de tre kungadömena" *(San Guo Yan Yi)* de fyra klassiska romanerna i kinesisk litteratur. Samtliga har fått en hedersplats i mitt bibliotek. Under senare år har Gyllene Lotus allt oftare nämnts som den femte klassikern, men på grund av sitt erotiska innehåll betraktas den som olämplig av etablissemanget. Gyllene Lotus handlar om en stenrik godsägare under Södra Songdynastin och hans många älskarinnor.

"Berättelser från träskmarkerna" är en historia om 108 hjältar i Liangbergen. Den skildrar de olika hjältarnas väg mot revolten och beskriver hur det enskilda och småskaliga motståndet utvidgas till det stora bondeupproret och uppgörelsen med det feodala samhället. Samtidigt får man ett porträtt av de ledande upproriska grupperna och av den Norra Songdynastins slutfas i ett samhälle med sociala motsättningar och politiska omvälvningar.

"Drömmar om röda gemak" är i högsta grad en krönika om det feodala samhället, ett realistiskt mästerverk, skrivet i mitten av 1700-talet. Som bakgrund har författaren valt flera inbördes besläktade adelsfamiljers förfall. Med den tragiska kärleken mellan Jia Baoyu och Lin Daiyu som ledmotiv ger han en översikt av livet på olika nivåer i det sönderfallande kejsardömet.

"Länge splittrat måste Riket enas; Länge enat måste det splittras. Så har det alltid varit." Med den karakteristiken av den kinesiska historiens oundvikliga kretslopp

börjar den monumentala romanen ”Berättelsen om de tre kungadömena”. Detta mästerverk från Mingdynastins tid, som har spelat samma roll för den kinesiska kulturen som de homeriska episka dikterna för den västerländska, fortsätter att läsas och älskas i hela Kina – liksom i Japan, Korea och Vietnam. Romanens handling sträcker sig från Handynastins slutskede till slutet av den period som kallas för De tre kungadömena, då stridande småriken kämpade om kejsarmakten, och ger en skrämmande och skoningslös bild av hur makt används, hur diplomati bedrivs och hur krig planeras och utkämpas. Den har påverkat kinesernas sätt att tänka om makt, diplomati och krig ända in i våra dagar.

När författaren Luo Guanzhong skrev romanen, mer än ett årtusende senare, utnyttjade han de ofta berättade skildringarna av denna oroliga period för att skapa en intrikat och fängslande berättelse, vars karaktärer uppvisar en levande individualitet och episk storhet. Berättelsen börjar då kejsaren, i fruktan för de upproriska bönderna, *Huangjin* (”Gula sjalarna” eller ”Gula turbanerna”), sänder ut en enträgen vädjan om folkligt stöd. Som svar möts tre unga män för att svära evigt broderskap och lojalitet med sin ansatta regering. De tre unga männen är den aristokratiske Liu Bei, den landsflyktige jarlen Guan Yu och svinslaktaren Zhang Fei. Ur dessa händelser härrör en kedja av orsaker och följder som slutligen leder till Hanregimens sammanbrott.

I romanen berättas om Diao Chan, den andra i raden av Kinas fyra skönheter. Till skillnad från de tre övriga är det tveksamt om hon var en historisk person. Romanen beskriver hur hon med sin skönhet lyckades skapa svartsjuka mellan två män, Lü Bu och Dong Zhuo, som hon hade ett förhållande med. Rivaliteten ledde till att Lü Bu mördade Dong Zhuo, en tyrannisk, ökänd general från slutet av Handynastin.

Historikern Sima Qian

En dag föreslog min leverantör och vän Cui Yi, eller Carlos som han kallas, att vi skulle fara till historikern Sima Qians födelsestad Han cheng och besöka dennes grav. Mausoleet byggdes år 310 under den västra Jindynastin och kejsar Huais korta regeringstid. Mot öster ligger det intill Gula floden och mot väster intill Liangberget, vilande mot själva bergsryggen för effektens skull, alltså den klassiska kinesiska begravningsplatsen, med berg i bakgrunden och rinnande vatten framför. Man når tempelgården via den gamla Hanyi-passagen och 99 trappsteg. Mitt inne på gården står ceremonipaviljongen och kistkammaren med statyn av Sima Qian, i sittande ställning, gjuten under Songdynastin.

Själva graven, en cirka tre meter hög rund mur, ligger bakom templet, innesluten i blått tegel och omgiven av skulpturer. Högst upp på graven växer 1 000 år gamla cypresser, som dröjer sig kvar, exakt som den lärde mannens högtsträvande ambitioner. Den korta, branta vägen som leder upp till trappan är delvis stenlagd och påminner mycket om de bitar av de antika romerska stenlagda vägar som man ännu träffar på här och var i Italien, i synnerhet vid Appia Antica i Rom. Detta om något bevisar att graven och platsen är äkta.

Härifrån ser man även den olycksbringande Gula floden rinna förbi. Märkligt nog mötte vi många människor i samma ärende som vi. Jag kom att tänka på de gånger jag besökt Ciceros grav i Formia och inte mött en levande själ. Detta bevisar att Sima Qian, efter 2 000 år, alltjämt är i ropet. Som vanligt fanns det ingen litteratur att tillgå om Sima Qians levnad och verk, men jag har lyckats komma över en bok, som nyligen utgivits i Kina på engelska, med titeln *Selection from records of the historian*. Omkring år 100 f. Kr. under Västra Han nedtecknade Sima Qian verket *Shiji* – ”historieskrivarens uppteckningar”, kan man kanske kalla det på svenska. I verket ger han också en fantastisk beskrivning av den Förste kejsarens berömda grav, men eftersom den ännu inte grävts ut kan arkeologerna inte verifiera hans berättelser.

I detta verk ger Sima Qian bland annat en ofördelaktig beskrivning av den Förste kejsaren:

> *En man med framträdande näsa, stora ögon, bröstkorg som en rovfågel och röst som en sjakal. En man av föga vänlighet, med en tigers, en vargs hjärta.*

Sima Qian skrev större delen av boken, som omfattar 3 000 års historia före den Västra Handynastin, och är den första historik som skrivits med händelserna i kronologisk ordning. Boken ger information om många viktiga händelser och personer. Det är bara från denna källa som man har en fullständig, systematisk skildring av det gamla Kina, och utdrag ur detta verk används idag i grundskolans läroböcker i landet.

Sima Qian nämns ofta som den kinesiska motsvarigheten till den store grekiske historikern Herodotos som levde cirka trehundra år tidigare. Liksom Herodotos, av Cicero kallad *Pater Historeae* (”Historieskrivningens fader”), karakteriseras Sima Qians väldiga verk av stor noggrannhet.

Terrakottaarmén och dess skapare

Jag har som sagt besökt Xi’an många gånger, för i dess omgivningar framställs fina glasföremål och produkter i gjutjärn som är intressanta för oss. Dock är det inte av denna anledning som staden årligen besöks av miljontals turister från hela världen. De kommer för att uppleva ett av Kinas underverk, eller rättare sagt flera underverk. Jag syftar på underverkens Underverk, Terrakottaarmén, ett av världens märkligaste och mest betydande arkeologiska fynd. Dess skapare var Qin Shihuang, eller Shi Huangdi, ”den Förste kejsaren”, som han kallas i modern tid.

Denna armé, som upptäcktes 1974 av traktens bönder då de grävde efter en brunn i Lintongdistriktet, öster om Xi’an, blev genast en världssensation utan like. Uppställda i perfekt slagordning är cirka 7 500 figurer porträtterade med sådan realism, att de först troddes vara individuella porträtt. De är något större än naturlig storlek och återspeglar den etniska mångfalden i en armé som rekryterats från imperiets alla hörn.

Figurerna är placerade i tre gropar öster om Shi Huangdis grav. Den första gropen innehåller cirka sextusen infanterisoldater med några stridsvagnar och hästar. Den andra innehåller en blandning av 1 400 soldater och kavallerister. I den tredje finner man högkvarteret med 68 högre officerare. En fjärde, tom, grop var ännu ej färdigställd vid kejsarens död.

Armén står i enskild ställning, fångad i ögonblicket före striden, i väntan på anfallsorder. Även idag är känslan av uppdämd kraft överväldigande.

Arméns främsta uppgift var inte att försvara utan att fullborda en tredimensionell bild av kejsarriket under jorden. Utgrävningar som man har företagit visar att detta underjordiska rike sträcker sig långt bortom själva graven. Norr om armén har man träffat på hundratals mindre gropar med stalldrängar och levande begravda hästar, som representerar de kejserliga stallen. Utanför själva gravens västra ingång stod två vackra bronsvagnar med var sin kusk väntande på att föra den avlidne kejsaren till de odödligas land. Båda vagnarna finns att beskåda i museet vid armén. Armén var alltså en del av Shi Huangdis förberedelser för sitt liv i nästa värld, eftersom en bild av hans välde skulle vara ofullständig utan hans viktigaste maktinstrument – armén. Jag har alltid vid mina besök ställt mig frågan om inte Shi Huangdi efter döden tänkte fortsätta att strida och erövra även den okända världen, för inte behövde han så många krigare endast för att skydda sin grav!

Stående framför dessa ”levande” varelser blir man helt förstummad. Man fylls samtidigt av beundran inför det faktum, att detta kunde åstadkommas för mer än 2 200 år sedan.

När jag besökte Terrakottaarmén i april 2004 fick jag äran att skaka hand med Yang Zhifa, en av bönderna som upptäckte den. Han signerade även mitt exemplar av museikatalogen och berättade för mig hur upptäckten hade gått till. En majdag 1974 var han och några andra bönder i färd med att borra en brunn. Istället för sprutande vatten började plötsligt stora figurdelar av terrakotta (bränd lera) dyka upp. Han insåg genast att han hade stött på något märkvärdigt, men att det skulle röra sig om vår tids största arkeologiska fynd var han givetvis omedveten om. Ännu idag, tre decennier efter upptäckten, fortsätter arkeologerna att gräva tills den sista biten av terrakotta är frilagd.

Retfullt lite är känt om den Förste kejsarens privatliv. De enda skrivna källorna är Sima Qians ett århundrade senare, samt några inskriptioner på samtida stentavlor. Vi vet att han hade fler än 20 barn, men ingenting sägs om hans hustrur och konkubiner, inga favorithustrur är nämnda, och till och med den Andre kejsarens, det vill säga hans sons, mors namn är okänt. De enda kommentarerna till Förste kejsarens karaktär avser hans beslutsamhet, hans energi och medvetna uppmärksammande av detaljer. Han härskade från 221 till 210 f. Kr. och hans avsikt var att dynastin skulle regera riket i tusen år. ”Vi äro den Förste kejsaren, och våra efterträdare skola kallas den Andre kejsaren, den Tredje kejsaren och så vidare i släktled utan ände.”

Under sina sista levnadsår led kejsaren av melankoli. Besatt av tanken på döden

befallde han hovpoeter och musiker att skriva och spela sånger om de odödliga, och hans grav utformades för att säkerställa hans status i nästa värld. Enligt Sima Qian var hans underjordiska kammare en kopia av världsalltet. Stjärnorna och planeterna var placerade i form av pärlor i det kupolformade koppartaket på ett överdådigt palats med tjänare och all tänkbar lyx. Runt omkring det var Kinas stora floder och hav återgivna i kvicksilver.

När kejsaren begravdes befallde hans son att kejsarens alla barnlösa konkubiner och arbetare, som kände till gravens hemlighet, skulle begravas levande tillsammans med honom. Automatiska armborst vaktade graven mot gravplundrare.

Denne Förste kejsares liv och leverne fascinerade uppenbarligen även vår nationalskald Evert Taube. I balladen Muren, tillägnad Lars Forsell, sjunger han, eller rättare sagt ”rappar”: ”Det var Chi Hoang Ti, kung av Tsin som lät bygga den Kinesiska muren. Det hände på Hannibals tid innan Jesus var född […] Det var tre tusen års kinesisk pränt som Chi Hoang Ti lät bränna på bål för att historien skulle börja med honom. Var och en som gömt någon bok blev märkt med glödgat järn …”

Huaqings heta källor

Efter att ha uppehållit oss en längre stund vid Lintong, platsen för Terrakottaarmén, och vandrat genom dess skapares liv och verk, har tiden blivit fullt mogen att återvända till Xi’an. Vi gör ett uppehåll vid Huaqingpalatset och de heta hälsokällorna. Här blandas natursköna omgivningar med Tangdynastins historia, då det kejserliga följet redan från 700-talet tog stärkande bad i det mineralrika vattnet. Vid källorna har klassiska kinesiska paviljonger byggts upp liksom dammanläggningar och prunkande trädgårdar.

Huaqingpalatset är beläget 30 kilometer öster om Xi’an vid foten av Lishanberget, en utslocknad vulkan som når 1 256 meter över havet. Sett från långt håll liknar detta berg en mörk galopperande häst. Däri ligger ursprunget till bergets namn, *Li* står för ”svart häst” och *shan* betyder ”berg”. På berget finns varma källor med ofärgat, klart och svagt svaveldoftande vatten, som håller en behaglig temperatur på 43 grader året om. Vattnet leds ner till bergets fot där det finns badanläggningar. Palatsen, som har sitt ursprung i Västra Zhoudynastin, uppfördes för att kejsaren skulle kunna bada under varma vårar.

En sägen berättar att kejsaren Shi Huangdi fick råd om botemedel för sina trauman av en graciös tjänsteflicka. Till kejsarens stora förvåning hjälpte rådet att bada i dessa varma källor. Huaqing kom därför att bli känt som en plats för allas hälsa. Under seklers ständigt återkommande krig kom palatsen att falla i ruiner men har återuppförts efter Folkrepubliken Kinas grundande.

Kärlekshistorien mellan Xuanzong och Yang Guifei

År 713 kröntes Li Longji till kejsare Xuanzong. Tangdynastin gjorde nämligen anspråk på att härstamma från Lao Zi, taoismens grundare, vars familjenamn var just Li

(eller Lee som många stavar det), den kinesiska motsvarigheten till våra Andersson, Johansson eller Svensson. Kejsaren var också (postumt) känd som *Ming Huang* (”Lysande kejsaren”) och kom att bli bäst omtyckt av alla kejsare. Han skapade det mest lysande hovet i Kinas historia och hans regeringsperiod ansågs vara Tangdynastins andra gyllene ålder. Xuanzong förde riket till nya höjder av civilisation och prakt, för att under gamla dagar förlora det för en kvinnas kärlek. Xuanzong hade en passion för unga vackra flickor. Allt sedan sin kröning hade han utan framgång letat efter den vackraste flickan i landet. Sin enda lagvigda gemål, kejsarinnan Wang, degraderade han på grund av hennes ofruktsamhet. Det hindrade inte den amoröse Xuanzong från att bli far till 30 söner och 29 döttrar. Några av hans söner överträffade nästan den bedriften. Hans fjärde son kom att få 55 barn och hans sjätte 58.

Familjen Yang kom att spela en ödesdiger roll under Xuanzongs regeringstid. I denna familj fanns en mycket vacker dotter, Yang Yuhuan, som inte många kände till. Eftersom hon inte var trolovad med någon ung man skickade hennes fader henne till kejsarens palats för att arbeta som hovdam. Hon var den vackraste flickan som någonsin skådats i palatset. Ganska snart gifte sig en av kejsarens söner med henne. Av en slump mötte kejsar Xuanzong en dag sin svärdotter i palatset. Då var han redan 61 år och hon var bara 26. Kejsaren blev genast betagen av Yang Yuhuan och drog iväg henne från sin son. Han dyrkade henne så mycket att han gjorde henne till *Guifei*, första klassens konkubin, och hon kom att bli känd som Yang Guifei, den tredje i raden och den mest berömda av Kinas fyra skönheter.

Den kärlekskranke kejsaren var snart helt dominerad av den sköna Guifei. Han byggde henne en naturbassäng med varmt källvatten just här i Huaqing, så att hon kunde bada under våren. Den spirituella och talangfulla Guifei delade i hög grad kejsarens passion för dans och musik. Otaliga är de poeter och visdiktare som besjungit deras romans.

Bai Juyi, en av Tangdynastins tre mest kända poeter, skrev många dikter, bland andra en mycket berömd sådan till Yang Guifeis ära med titeln ”Evig saknad”. Dikten börjar med berättelsen om hur den vackra flickan Yang Yuhuan utvaldes för att bo i det kejserliga palatset. Hennes mjuka hud och smidiga figur var föremål för Xuanzongs särskilda kärlek och de andra 3 000 gemålerna hade inte en chans. Dikten beskriver hennes behag och hur paret njöt av sin lycka. Kejsaren försummade sina plikter och gav hennes släktingar höga ämbeten. Folket gjorde uppror och armén framförde starka krav på Yang Guifeis likvidering. Kejsaren hade inget annat val än att sända bort henne för att avrättas för att bevara landets säkerhet. Han sörjde och saknade henne mycket och väntade varje dag på posthästen för att få nyheter från henne. Med hjälp av en övernaturlig varelse, som hade rörts av kejsarens saknad efter Guifei, fördes han till ett förtrollat berg vid en förtrollad sjö, där han kunde se sin efterlängtade bland de sagoomspunna feerna. De träffades bara en gång om året, den 7 juli, kinesernas Alla hjärtans dag.

Historien förtäljer vidare att Guifei var mycket förtjust i frukten litchi, som en-

dast växte i närheten av Kanton. Enligt en författares dikt har frukten svårt att hålla sig färsk efter att den plockats. Färgen försvinner under dagen, den söta doften inom två dagar, smaken är inte lika god efter tre dagar och allt förändras inom fyra, fem dagar. Det är cirka 200 mil mellan Kanton och Chang'an. För att Guifei dagligen skulle kunna äta färsk litchi, ordnade den förälskade kejsaren så att frukten varje dag transporterades hela vägen med de snabbaste hästarna.

Xi'an-incidenten

I Huaqing tillfångatogs för övrigt Chiang Kai-shek under dramatiska omständigheter. Efter den 8 september 1936 kom han till Shaanxi för att kommendera sin attack på kommunisterna. Generalerna Zhang Xueliang och Yang Hucheng, som tillhörde Chiangs armé, försökte många gånger övertala honom att ställa upp med en enad front tillsammans med kommunisterna mot de japanska inkräktarna, men de avvisades. Mycket tidigt morgonen den 12 december 1936 beordrade de två generalerna en grupp soldater att omringa huset där Chiang Kai-shek bodde. Chiang blev så förskräckt av eldgivningen att han smög ut genom ett fönster och flydde upp i Lishanbergen. Senare hittades han av Zhangs soldater bakom en sten i en skreva och fördes till Xi'an. Chiang Kai-shek tvingades där att möta kommunisternas Zhou Enlai och att acceptera dennes och Zhangs och Yangs råd att göra motstånd mot japanerna. Denna händelse har gått till historien som Xi'an-incidenten och kom att markera en vändpunkt i modern kinesisk historia.

Kinas farligaste berg

En enda gång, och då i sällskap med en leverantör, har jag vågat mig på en utflykt till *Huashan* ("Blommiga berget") ett annat av taoismens fem heliga berg – och det farligaste – cirka 12 mil öster om Xi'an. Linbanan tog oss nästan upp till toppen av det näst högsta berget efter att ha svävat över hårresande 800 meter djupa stup. Det var meningen att vi därefter skulle ta oss upp till den högsta toppen på 2 200 meter steg för steg, men jag gav upp efter några hundra meter. Jag försökte koncentrera mig på att njuta av den storslagna utsikten, men vart jag än vände blicken såg jag branta stup och fasaväckande bergskammar.

På vissa ställen var stigarna så smala att man var tvungen att hålla fast vid mötande vandrare för att komma förbi. Berget Huashan är mest känt för sin branthet och skönhet och hyllas som det farligaste bland bergen i Kina, men har också en romantisk charm som prisats av poeter och författare från de svunna dynastierna. Huashan består av fem toppar formade som blommors kronblad, därav namnet Blommiga berget. Topparna tornar upp sig högt bland molnen och man får en känsla av att man befinner sig direkt under himlen.

Den Gule kejsarens mausoleum

I samband med mina återkommande besök i staden Yan'an har jag någon gång kört

tillbaka till Xi'an via häradet *Huangling* ("Gula mausoleet") och det vackra berget *Qiaoshan* för att, som många kineser gör, betyga min vördnad för Huang Di ("Gule kejsaren", inte att förväxla med den Förste kejsaren, Shi Huangdi).

Fastän han av historikerna anses vara en mytologisk figur, betraktas han av Hankineserna som deras stamfader. Av den anledningen besöks mausoleet varje år av tusentals kineser från hela världen. Enligt historikern Sima Qian var Huang Di allt annat än en mytologisk figur, utan levde 2 500 år före vår tideräkning. Enligt andra är han skapare av den antika kinesiska civilisationen.

Bland många av hans prestationer har Huang Di fått äran för att ha uppfunnit grunderna inom den traditionella medicinen. Han skulle även ha uppfunnit vagnen, båten, sidenet, musiken, pilbågen och mycket annat. Man undrar om det överhuvudtaget finns något som denne märklige kejsare inte har uppfunnit!

Senast jag befann mig på platsen fick jag vara med om en storslagen ceremoni. Detta hände lördagen den 4 april 2008, den traditionella kinesiska gravstädningsdagen, även känd som Qingming-högtiden, då man besöker sina förfäders gravar. Ceremonin hålls varje år. Omkring tiotusen kineser från hela världen hade samlats för att visa sin vördnad för alla Hankinesers stamfader. Bland dem många taiwaneser med Guomindangs hedersordförande Lien Chan i spetsen. "Det är mycket betydelsefullt att vara här och närvara vid ceremonin", sade Lien. "Människorna på andra sidan Taiwan-sundet är alla kineser. De delar samma ursprung och samma förfader. Inget kan eller bör skilja dem från varandra. Blod är tjockare än vatten." Lien Chan hade anlänt till Xi'an för sitt tredje besök i staden. Den 73-årige Lien föddes i Xi'an och hans farmor är begravd där. I sitt korta anförande sa provinsguvernören, Yuan Chunqing, att återförening med moderlandet skulle vara det bästa sättet att hedra den Gule kejsarens minne.

Banposamhället

Våren 2005 gjorde jag, i sällskap med min gode vän och leverantör Carlos, ett högst intressant besök till ett unikt stenålderssamhälle. Resterna av detta samhälle från yngre stenåldern återfinns sju kilometer öster om Xi'an och upptäcktes 1953 av arbetare som skulle lägga grunden till en fabrik. Det är en av världens största och mest kompletta boplatser från yngre stenåldern och tillhör Yangshaokulturen (5000–4000 f.Kr.) Invånarna, som man har uppskattat till 200–300 individer, sysselsatte sig med svedjebruk, jakt, fiske och domesticering av hundar, grisar och höns. De odlade hampa som man sedan tillverkade kläder av. Lerkärlen som man grävt fram uppvisar både abstrakta och icke abstrakta teman. Tidiga verk har motiv som fiskar, fisknät och hjortar och de senare geometriska mönster. Kineserna tror att samhället har varit en forntida "kommunistisk" matriarkal bosättning; kvinnors gravar hölls separata från männens och innehöll ett större antal begravningsföremål.

Den arkeologiska ytan är på 4 000 kvm. En förhöjd gångbana omger hela området och är försedd med förklarande noteringar på både kinesiska och engelska. Den

innehåller grunderna av 45 antingen runda eller fyrkantiga boningar, en gemensam mötesplats, 200 lagringskrukor, fem keramikbrännugnar och fler än 200 gravar. Andra föremål och keramikskärvor finns utställda i utställningshallarna på alla sidor om utgrävningsområdet.

Två utsökta föreställningar

Innan vi lämnar Xi'an vill jag varmt rekommendera ett besök på den tjusiga Tang Dynasty Theatre, där du en kväll kan uppleva en spännande och oförglömlig uppvisning av kulturell skönhet. Dans, musik och sång framförs av ett hundratal artister som är väl tränade i dessa konstarter. Showen återspeglar livet under Tangdynastins gyllene tid, likaså den gourmetmåltid som man kan få serverad.

En annan kväll följde jag med en annan leverantör och såg en lokal variant av Pekingoperan. Det var ett talat musikaliskt lustspel med en enkel oktav och bara fem toner, som berättade om en buddhistisk präst som förföljs av en kvinna, drottning över aporna, men som i verkligheten är en råtta och slutar sitt liv i munnen på en katt. Höjdpunkten var den akrobatiska precisionen i kullerbyttor, saltomortaler och, det som är ritual inom den kinesiska teatern, dansen med band. Två långa band i stärkt rött siden sattes i rörelse som om de hade eget liv i mycket höga spiralmoment, slingrandes likt ormar, utan att falla till marken.

Publiken applåderade vilt åt handlingens huvudfigur som var en mer än 50 år gammal artist från Xi'an. Han utförde saltomortaler från stående position och svängde sina band som om han styrde skälvande hästar som inte ville stå stilla. När föreställningen var slut reste sig publiken bara och gick. Det är precis som vid måltiderna överallt i Kina. När soppan eller fruktskålen med äpplen serverats är måltiden slut (kaffe existerar inte i den kinesiska servicen). Gästerna lämnar bordet eller föreställningen och går därifrån utan prat, komplimanger eller andra tidsödande saker.

Provinsen Shandong – Taishan och Konfucius

Den provins som jag har besökt oftare än andra är Shandong (”Öster om bergen”) och den vackra staden Qingdao vid kusten. Härifrån köper vi en mängd olika produkter. Provinsen är en av de äldsta i Kina och nummer två i fråga om antalet invånare. Den har såväl vacker natur som högst intressanta kulturlämningar och har fött fram stora tänkare som Konfucius och Mencius. Av tradition har Shandong även varit en plats för rebeller. Här var *Taioing*-anhängarna mycket aktiva, Boxaruppproret föddes här och det första motståndet mot den japanska invasionen 1937 organiserades och startade i Shandong. Provinsen genomkorsas av Gula floden som mynnar ut i Bohaibukten.

Det var längs dessa stränder som de första Hankineserna bosatte sig. Gula floden, denna våldsamma drake, börjar, liksom den ännu större Yangtze, på Tibetanska högplatån, ringlar sig i mer än 5 000 kilometer tvärsöver Kina och genererar liv överallt där den går fram. Via översvämningar och trilska kursändringar har den också fört med sig död, hungersnöd och pest och kallas därför Kinas sorg. Än idag är Gula floden ett av provinsens stora bekymmer.

Taishan – det heligaste av alla bergen

Det är emellertid inte Gula floden som lockar miljoner turister årligen till Shandong, utan berget *Taishan* (”Det fridfulla berget”) och staden Qufu, Konfucius födelsestad. När man talar med kulturintresserade kineser dyker alltid taoismens fem heliga berg upp och i synnerhet Taishan, som det förnämligaste av dem alla. ”Om du bara hinner besöka ett enda av Kinas namnkunniga berg, bör du välja Taishan”, har man ofta fått höra.

Bland de forntida kinesernas fem heliga taoistiska berg anses Taishan som det ”första berget under himlen”. Inte på grund av sin högsta bergstopp på 1 533 meter utan för sin storslagna naturskönhet, molnhaven, den frosttäckta växtligheten och – viktigast – för att det i de forntida kinesernas ögon var det heligaste och viktigaste berget, särskilt för kejsarna och dignitärerna. Under de drygt 2 000 åren mellan

Qin- och Qingdynastierna vallfärdade mer än tio kejsare till berget Taishan för att personligen offra till himlen. Samtidigt blev Taishan en helig plats i hög grad även för buddhister och konfucianer.

En annan unik lockelse med berget är den diktning och skönskrift som forntidens lärde och skalder har inspirerats till: ”När man bestiger den högsta toppen ser man hur små de andra bergen är”, utropade en klassisk skald. Taishan är visserligen inte så välkänt i västerlandet, men det är Kinas mest ryktbara bergstopp. Det är utan tvekan ett av världens mest bestigna berg. Fortfarande lockar det stora skaror av besökare, de flesta från Kina, men västerlänningarna blir allt fler.

Fyra av taoismens heliga berg hade jag redan stiftat bekantskap med, nämligen *Norra Hengshan* med det hängande templet, *Södra Hengshan*, *Huashan* i väst och slutligen det i mitten belägna *Songshan*. Det mest heliga av dem alla återstod. Hösten 2001 var det dags att bestiga *Taishan*. Först tog jag mig till provinsens huvudstad Jinan, 70 kilometer från Taishan, och åkte runt i provinsen några dagar och besökte leverantörer. Min vana trogen anlitade jag en guide och en limousin med chaufför.

Vi körde tidigt en morgon till staden Tai’an vid foten av Taishan, varifrån man vanligtvis påbörjar klättringen. Jag vågade inte ge mig på bedriften att gå de 6 293 trappstegen upp till toppen av berget, utan valde en medelväg som gick ut på att gå en sträcka uppför och en sträcka nedför. Jag och guiden började vandringen uppför från Första himmelska porten. Det tog oss nästan fyra timmar att gå de 2 399 branta trappstegen till Mittersta himmelska porten.

Efter en stunds vila tog vi linbanan upp till toppen och den Södra himmelska porten. Det var riktigt kusligt, då linbanan sträckte sig bland molnen och över djupa raviner, dock inte så skrämmande djupa som de vid Huashan. Det kändes som att dingla mellan himmel och jord. Vi kom fram ganska sent och valde att stanna över natten för att inte missa den omtalade soluppgången.

Jag tog in på hotell medan guiden, som så många andra, valde att tillbringa natten under bar himmel. Det var uppenbarligen populärt, speciellt bland ungdomar, för det fanns åtskilliga ställen, där man kunde hyra en sovsäck för en billig penning. Då vi åt middag tillsammans på mitt hotell rekommenderade servitrisen en fisk, som hon kallade *chilin* och som enligt henne inte serveras någon annanstans i hela världen än på Taishan. Vi beställde den och hon frågade hur många vi skulle ha. Det är inte ofta man får den frågan och det brukar ju räcka med en, så jag föreslog varsin till mig och guiden, varpå servitrisen såg lite förvånad ut. När fiskrätten kom, var det vår tur att bli förvånade. Det visade sig att fisken inte var större än ett lillfinger. Men den smakade förträffligt och dyr var den också!

Morgonen därpå ringde guiden klockan fem, det var dags att stiga upp om man ville beskåda soluppgången. Vilken syn, vilken underbar känsla det var att stå där och se solen sakta höja sig över horisonten i ett hav av moln i oändliga färgnyanser. Guiden hade valt den bästa utsiktsplatsen där folk i alla åldrar trängdes denna kalla tidiga morgon. Vi drack varmt te, njöt i fulla drag och blev kvar där i flera timmar.

Sedan vandrade vi runt bergets topp och sluttningar för att se oss omkring och besöka några av de många templen.

Vart man än vände blicken såg man det steniga berget späckat med den vackraste ”graffiti”och kalligrafiska skrifter jag någonsin sett, ristade på större och mindre stenar och i en del fall på hela klippväggar. Det lär finnas över 800 sådana utskurna stentavlor.

Den mest spektakulära stentavlan av dem alla tyckte jag var den i Stensutradalen, där en buddhistmunk på 600-talet hade graverat texten av Diamantsutran på ett jättelikt och jämnt klippblock. De halvmeterhöga, över tusentalet, tecken som texten består av, räknas som ett kalligrafiskt mästerverk. Andra firade sevärdheter är pinjerna, under vilka den Förste kejsaren tog skydd under ett åskväder vid sin färd till toppen. En annan intressant inskription på toppen av Taishan var den från Tangdynastin, vars jättetecken var försedda med guldblad till åminnelse av kejsaren Xuanzongs pilgrimsresa år 726. Texten avslöjar inte om han gjorde den i sällskap med sin stora kärlek, den sköna Yang Guifei.

Vid middagstid började vi sakteligen vandra nedför de nästan fyratusen trappstegen fram till den Mittersta himmelska porten, där vi dagen innan tagit linbanan och där vår chaufför väntade. En grym syn mötte oss på hemvägen i de många bärare med tunga laster på en stång över axeln. De gick sakta uppåt, steg för steg, och stannade då och då för att vila. Jag trodde att detta hörde till det förflutna och tyckte så synd om dem, så jag gav en slant till de tre första jag mötte. Men sedan fick jag snällt hålla igen med slantarna för vi mötte fler och fler bärare. Hade jag fortsatt en stund till hade den medhavda dagskassan strax sinat. Tio kronor var lönen för att transportera laster de närmare 4 000 stegen uppför berget.

Som ett förkroppsligande av nationens anda har Taishan ofta fått symbolisera det kinesiska folkets storhet, flit, hederlighet, intelligens och uthållighet. Den kände diktaren Guo Moruo sade en gång: ”Taishan är en sammanfattning av Kinas kulturhistoria”. Under Kinas långa historia har berget återspeglats i olika litterära genrer, exempelvis mytologi, ballader, poesi, romaner och noveller. Av de tidigare kejserliga dynastierna har Taishan också betraktats som ett heligt berg. Det har lovprisats av flera ryktbara gestalter i det förflutna, till exempel mästaren Konfucius, historikern Sima Qian samt poeterna Li Bai, Du Fu och Su Shi, för att bara nämna ett fåtal, vars poesi och prosa nämnts i tusentals inskriptioner på stentavlor på berget, där den kinesiska kalligrafins bästa verk kan beses och beundras. Jag har valt att återge poeten Du Fus förträffliga dikt om Taishan:

O toppars topp. Hur högt den reser sig!
En gränslös grönska breder sig över två länder.
Ett under skapat av Naturens händer,
Över ljus och skugga härskar den.
Moln stiger därifrån och badar mitt bröst.

Mina ögon spänns för att se fåglars skara.
Försök klättra upp till bergets kam.
Den får alla toppar att försvinna under våra fötter.

Taishans ryktbarhet har också blivit världsomspännande tack vare UNESCO som tog upp berget på sin världsarvslista redan 1987, samtidigt som Kinesiska muren, Förbjudna staden, Mogaogrottorna, Terrakottaarmén och Zhoukoudian (fyndplatsen för ”Pekingmänniskan”).

Vid foten av Taishan ligger alltså staden Tai’an och här finns templet *Dai*, ett av de mest renommerade i Kina. Här kunde kejsarna inkvartera sig innan de skulle klättra upp till det heliga bergets topp.

Det hade hunnit bli mörkt och eftersom tempelområdet är enormt stort, med mer än 600 byggnader, valde vi att komma tillbaka dagen därpå. Det magnifika Daitemplets historiska skatt är ovärderlig. Minnesstenar och minnestavlor står upprätta över hela området, bland dem en som talar om för besökarna att Taishan upphöjdes till ”Kejsare av Kina” år 1101 av Songdynastins kejsare Huizong. Mest intressant är Qin Shi Huangdis minnestavla som graverades år 209 f. Kr. för att fira den Förste kejsarens bestigning av Taishan. I *Tiankuang Dian* (”Hallen av den himmelska gåvan”), en av de största klassiska tempelhallarna i Kina, finns en mycket vacker alfreskomålning som är hela 60 meter lång.

Norr om templet leder den så kallade pilgrimernas väg till den Första himmelska porten, där vi dagen innan hade börjat klättringen uppför de massiva trapporna i granit. Mer hann vi inte se i templet, eftersom plikten kallade, då en leverantör väntade utanför för att köra mig till sin glasfabrik i den närbelägna staden Zibo.

När jag vaknade morgonen därpå var jag stelbent och kunde knappt gå ur sängen på grund av svår träningsvärk. Det var en pina att komma in och ut ur bilen och upp och ner i trappor. Kinesiska fabrikanter har en benägenhet att lägga visningsrummen högst uppe i byggnader utan hiss. Det är inte ovanligt att man får gå i trappor till fjärde eller femte våningen. Trots värken ångrade jag inte en sekund av det fantastiska jag hade varit med om, och får jag en chans till kommer jag att göra om det.

Staden Qingdao

Provinsens vackra huvudstad Qingdao, som ligger vid kusten, har jag besökt många gånger. Under förevändning att två tyska präster hade dödats av ett gäng rebeller, förklarade Tyskland Kina krig 1897. Tyskarna ville inte vara sämre än andra inkräktare. Även de ville ha en bit av ”Den goda jorden”, som nobelpristagaren Pearl Buck kallade den.

Tyskarna ockuperade delar av Shandong. Däremot kom de tyska ockupanterna inte att bete sig barbariskt som japanerna. När tyskarna gav sig iväg i slutet av 1914, vid första världskrigets utbrott, lämnade de istället en välmående koloni efter sig. Tyskarna avsåg att göra Qingdao till en tysk rival till det brittiska Hongkong, och de lyckades ganska bra under de 17 år som ockupationen varade.

Den gamla stadsdelen liknar vilken tysk stad som helst. Få av de ursprungliga byggnaderna har rivits och de flesta används fortfarande på samma sätt som då. Det gamla huset, där den koloniala regeringen huserade, är nu säte för det lokala styret. I den gamla polisstationen finns idag stadens säkerhetskontor. Det romantiska jaktslottet, som den tyske ståthållaren byggde åt sig på en klippa med en storslagen vacker vy över Gula havet, skymtar i brynet av det som en gång var en skog där vargar härjade. Idag mottar det kommunistiska partiet sina gäster här. Mao Zedong och Ho Chi Min har varit inhysta i slottet som numera är museum.

Kommunisterna, som tog Qingdao i besittning 1949, har fortsatt att renovera och restaurera de viktigaste byggnaderna, men de som en tid var privata och som sedan övergått i statens ägo har de låtit förfalla. I det utrymme som en gång avsågs för en familj lever idag kanske ett dussin personer – med alla tänkbara konsekvenser. Den tyska kyrkogården har försvunnit och de sista gravstenarna bröts i bitar under Kulturrevolutionen. De kristna kyrkorna har däremot åter öppnats för religionen för att tillfredsställa en liten minoritet av stadsbefolkningen och för att på samma gång ge världen en bild av ett tålmodigt Kina som respekterar religionsfrihet. Den protestantiska kyrkan, som byggdes av tyskarna 1908, har åter tagits i bruk, och den katolska, byggd av amerikanerna 1936, har restaurerats för stora pengar. ”Jag vill verkligen bli katolik”, sade en pojke från Qingdao till mig: ”Katolicismen kommer från västerlandet och därför måste det vara en utmärkt sak.”

Under mina resor genom templens Kina slås jag ständigt av den växande beundran för allt som är utländskt och den alltmer försvinnande känslan av överlägsenhet, som varje kines tidigare hade gentemot det som var icke-kinesiskt, alltså barbariskt. Det absurda är att de städer som kineserna är mest stolta över är de som delvis byggdes av utlänningar: Shanghai, Dalian, Qingdao, Harbin, Tianjin och Gulangyu, ön mittemot Xiamen. ”De hade kommit med onda avsikter”, påpekade en leverantör i Qingdao för mig och fortsatte ”men, när allt kommer omkring, har dessa imperialister lämnat efter sig en vacker stad och vi kan fortfarande njuta av den.”

Den populära ”kolonialstaden” på ön Gulangyu vid Fujians kust besökte jag många gånger på 1980-talet, då vi köpte kopiöst många produkter från de närliggande städerna Quanzhou och Dehua på fastlandet, kända för sin tillverkning av prydnadsfigurer i porslin och av en plastmassa som blandas med cement och kallas *Shuzhi Gongyipin* på kinesiska och *polystone* på engelska.

Man tog färjan över, vanligtvis på kvällen, och strövade omkring i sällskap med skaror av nyfikna inhemska turister längs trånga gator, kantade av de forna kolonialherrarnas storslagna boningar.

Gulangyu var egentligen ingen så kallad koncession, utan här byggde rika affärsmän från Holland, England, Tyskland, Spanien, Portugal, Franktike, Japan och så Italien, så klart, sina vackra hus. Därför består arkitekturen av en salig blandning från alla dessa länder.

På grund av undermåliga hotell i Quanzhou, och i synnerhet i Dehua, brukade jag bo på Marco Polo Hotel i Xiamen, staden till vilken ön tillhör. Det intressanta med ön Gulangyu är inte bara själva staden, utan än mer jättestatyn på dess topp. Statyn föreställer generalen och hjälten Zheng Chenggong, även kallad Koxinga, som år 1662 återerövrade Taiwan från holländarna. Den 38 meter höga vita statyn är synlig från Xiamen även nattetid då den är väl upplyst.

Hamnstaden Xiamen, som under kolonialtiden länge kallades för Amoy, spelade från 1500-talet en stor roll för Kinas handel med västerlandet, för att vid 1800-talets mitt bli, vid sidan av Shanghai, Fuzhou, Ningbo och Kanton, en av fem så kallade fördragshamnar.

I Qingdao grundade tyskarna 1903 det bryggeri där man än idag framställer Kinas godaste och mest kända öl, Tsingtao, med stavning enligt det gamla Wade-Gilessättet att transkribera rikskinesiska. Det bryggs med vatten som hämtas från berget Laoshan i närheten, och som också betraktas som Kinas godaste mineralvatten. Närhelst jag dricker öl i Kina blir det Tsingtaoölet och då jag besökte bryggeriet i samband med firandet av 100-årsjubileet 2003 bjöds jag på en jättestor, fyra liters, öl. Qingdao blev mer känt i västvärlden då staden tilldelades seglingstävlingarna under OS 2008. Mitt Mittens rike stod i centrum för hela världens uppmärksamhet. Eftersom åtta är ett positivt tal i Kina, ett tal som anses bringa välstånd och rikedom, skulle de Olympiska spelen invigas den 8/8 2008 klockan 8 minuter över 8 på kvällen, men så blev det inte, av okänd anledning, eftersom invigningen kom igång redan klockan 8.

Från första början stod det klart att världen skulle föräras ett skådespel utöver det vanliga. Den kinesiska staten satsade hundratals miljarder kronor för att kunna ge en större, dyrare och mer spektakulär uppvisning än något annat land i OS-historien.

När jag skriver detta har OS just avslutats och den olympiska facklan slocknat. Och vilken avslutningsgala! Jag finner inte tillräckligt med superlativer för att betygsätta den. Grandios, fantastisk, storslagen, spektakulär, overkligt bra! Den var utan tvekan den maffigaste avslutning världen skådat i OS-sammanhang. Som väntat tog värdlandet hem flest guldmedaljer, nämligen 51 stycken, samt 21 silver och 28 brons. Kina har krossat alla och ändå sörjer de fortfarande att nationalhjälten Liu Xiang lämnade spelen haltande.

Det har gått fort framåt för idrottens nya supermakt. Utvecklingen kan jämföras med den ekonomiska. 1988 fick Kina 5 guld, 1996 blev det 16 stycken och 2004 var antalet 32, och så nu nästan en fördubbling – och det på bara fyra år. Det fanns en tid när man visste att Kina var bra på gymnastik, bordtennis och några grenar till. Men nu är de banne mig bra i allt, och lite till. Kinas dominans har bara börjat. I London-OS 2012 kan det bli ännu fler medaljer.

Var hittar vi då förklaringen till denna enorma prestation? Orsakerna är förstås flera. Först och främst statens ytterst cyniska satsning på militärliknande idrottsskolor i slutet av 1970-talet. Ordern från Deng Xiaoping var tydlig: satsa stenhårt på de

grenar där USA, Sovjet och Östtyskland är som sämst. Allt för att på enklast möjliga väg börja plocka in guldmedaljer och bra PR för Folkrepubliken. Idrottsskolor finns fortfarande kvar, om än inte i samma diktatoriskt strukturerade form. Men sedan Kina tilldelades OS i Peking har det ekonomiska stödet till OS-idrotten varit enormt. Nu fick vi se resultatet den ena dagen efter den andra. Och som det här landet utvecklas på alla fronter kan jag inte tänka mig annat än att det här bara är början.

Eftersom talet åtta som sagt är en symbol för rikedom, tur och lycka i Kina och eftersom uttalet för ordet åtta, *ba*, har en viss likhet med uttalet av ordet för att bli rik, *fa*, kan jag som en kuriositet nämna att under invigningsdagen den 8 augusti gifte sig hela 314 224 par i hela landet. Bara i Peking kunde man räkna till 15 646 bröllopspar, vilket var 23 gånger så många som det dagliga genomsnittet. Åttor är inte bara högt värderade i datum utan också i andra sammanhang, som till exempel i telefonnummer och på registreringsskyltar för bilar.

När det gäller de mänskliga rättigheterna och de förväntade förbättringarna glömdes dessa bort helt. När spelen väl startat drog sig hela världens uppmärksamhet åter bort från denna fråga. Idrotten hamnade helt naturligt i förgrunden. Låt oss ändå hoppas, trots allt, att makthavarna mer än någonsin insett nödvändigheten av att fortsätta på den demokratiseringens väg som landet för en tid sedan så smått började röra sig på, även om farten synes snigelartad. Men som IOK-presidenten Jacques Rogge sa innan det var dags att lämna slutbetyget: ”Genom OS har världen lärt sig mer om Kina och Kina mer om världen.” Det här var verkligen exceptionella spel, var hans slutsats. Jag instämmer oförbehållsamt. Genom att lära känna varandra mer, skapar vi även förutsättningar för att förstå och påverka varandra.

Vi minns alla vad som hände i Söul efter OS 1988. Spelen blev en vägröjare för demokratin då världens ögon riktades mot Sydkorea. Studentrörelsen fick stöd av den växande medelklassen. Militärdiktaturen upplöstes och den parlamentariska demokratin fick fotfäste.

Qufu och mästaren Konfucius

Fem mil från berget Taishan, i den sydvästra delen av Shandong, ligger staden Qufu, som jag har haft nöjet att besöka flera gånger sedan 1987 i samband med leverantörsbesök. Qufu är vida känt, för här föddes och verkade, i mitten av 500-talet f. Kr., Konfucius, *Kong Fuzi* eller *Kong Zi*, som han oftast kallas för i Kina, den praktiska lärans mästare. Hit reser varje år hundratusentals människor från världens alla hörn för att betyga mästaren sin vördnad. Det är dock främst asiater. Under alla mina besök har jag endast sett ett fåtal västerlänningar. Konfucius betraktas som Kinas störste filosof och läromästare. Han gjorde emellertid aldrig anspråk på att vara en religiös ledare eller profet, men hans inflytande i Kina har varit så stort att många betraktar konfucianismen som en religion.

Konfucius var den förste lärare som öppnade en skola för alla elever på grundval av deras studieintresse. Hans filosofi finns samlad av hans efterföljare i *Lunyu* (”Sam-

talen") eller "Analekterna" som verket oftast kallas, och som kanske är Kinas mest betydelsefulla bok genom tiderna. Dess inflytande är jämförbart med Bibelns hos oss. Analekterna består av mästarens uttalanden och dialoger med lärjungarna, där hans ord föregås av "Mästaren sade". Det mest berömda citatet är kanske den Gyllene regeln, som i sin svenska version lyder: "Allt vad I viljen att människorna skola göra Eder, det skolen I ock göra dem." Den östliga konfucianska versionen, och faktiskt även den italienska, är negativt formulerad: "Behandla inte andra människor så som du inte vill att de behandlar dig."

Under Tangkejsaren Xuanzongs storhetstid åtnjöt Kina det högsta materiella och kulturella välståndet eftersom hans regering främjade riten och musiken. Detta kan man utläsa från de två första rader kejsaren skrev när han förrättade offer till Konfucius i hans tempel:

Hur mycket har Du ej gjort, o min Mästare,
allt för hela tidevarvets Goda!

Detta visar hur mycket han dyrkade Konfucius och beundrade dennes visdom. Xuanzong följde Konfucius genom att skapa förutsättningar för ritens och musikens utövande. Därför har Tangdynastins poesi blivit en juvel i den klassiska kinesiska litteraturen.

Konfucius föddes i staten Lu, där han tidvis hade höga befattningar, bland annat som justitieminister. I Qufu finner vi hans ättlingars hus, där de har bott i generationer, hans storstilade tempel, likt Förbjudna staden i miniatyr, och hans grav. Från stadens norra port leder en kilometerlång allé till Konfucius begravningsplats där även två av hans avkomlingar ligger. Framför mästarens grav vaktar två lejon, två kinesiska fabeldjur och två ministrar, vilka är gravars högsta hederssymboler. Själva graven är inget annat än en jordkulle med en minnessten, på vilken det står: "Denna grav tillhör Kulturens prins, fullkomlig och mycket vis."

I en skog av cypresser hittar man även 74 minnesstenar över mästarens ättlingar som är ornamenterade med livliga skrivstilar och växer upp likt raka grässtrån. I skogens gröna ljussken möter man då och då en liten rad figurer i sten. Det är får, lejon, hästar och ämbetsmän som vaktar framför någon viktig grav. Det är dessa högdragna och fromma djur som gör denna begravningsplats till ett sagolikt ställe och en oförglömlig legend.

Varje gång jag har stått framför mästarens grav har jag påmints om hans lära och kommit att tänka på vilket rättfärdigt samhälle vi kunde ha levt i om vi följt det mesta av den.

Konfucius förespråkade respekt för föräldrarna, harmoni bland släktingarna, kollektivets företräde framför individens, betydelsen av hövlighet, andlig utveckling och sist, men inte minst, kunskapstörst. "För att nå lärdom, lägg till något varje dag, för att nå visdom, ta bort något varje dag." Detta uråldriga kinesiska talesätt är utan tvivel inspirerat av mästaren.

Det enorma templet som byggts till hans ära, och den ofantliga skogsbegravningsplatsen, är nu renoverade efter de massakrer, de plundringar och de eldsvådor som rödgardisterna utförde under Kulturrevolutionen. Konfucius återfår vederbörlig aktning som en ”stor uppfostrare” och mycket av hans ”vishet” blir nu åter introducerad i skolorna, även om man inte uttryckligen citerar källan. Om detta fortsätter, kommer det att vara andra gången som den store mästaren återuppstår ur askan.

I över 2 000 år har Konfucius ”Samtalen” funnits som en grund för varje kines korrekta uppförande. Den store mästarens skrifter innehåller lösningen på alla problem, svar på alla frågor. Det finns ingen situation i det vardagliga livet, som inte kan lösas med hjälp av ett citat från Den vise. Varje mandarin (högt uppsatt kinesisk ämbetsman) var vid kandidaturen tvungen att visa att han kunde Konfucius skrifter utantill.

I följande två rader, som skrivits av en elev under Songdynastin, uttrycks poetiskt mästarens lära:

Hade inte himmelriket skapat Zhongni (Konfucius)
hade det varit natt för evigt.

Mot bakgrund av det enorma ekonomiska uppsvinget under senare delen av 1900-talet i Japan, Sydkorea, Hongkong, Singapore, Taiwan och nu i Kina har många samhällsdebattörer och forskare i Östasien, och även i världen i övrigt, hävdat att utvecklingen i dessa länder visar att konfucianismen kan vara en viktig drivkraft för ekonomisk och industriell utveckling. Det kan faktiskt förhålla sig så.

Konfucius behandlade ungefär samma frågor som Platon gjorde, men det skedde inte på grund av att de var samtida utan för att frågeställningarna är universella. Frågorna är inte ”östliga” eller ”västliga”, de är ”mänskliga”.

Provinsen Henan – Shaolin och taoismen

Henan, eller åtminstone dess norra ände där Gula floden flyter fram, påstås vara området där allt började. Början på den kinesiska civilisationen kan spåras tillbaka 4 000 år, då primitiva bosättningar här började växa samman till en riktigt utbredd, vad vi idag skulle kalla, stadskommun. Man trodde länge att stammar som utvandrat från västra Asien grundade Shangdynastin. Utgrävningar av bosättningar i Henan visar emellertid att dessa städer byggdes på platser från ännu äldre bosättningar. Shang uppstod förmodligen ur en kontinuerlig rad av utvecklingar sedan förhistorisk tid.

Det arkeologiska beviset från Shangperioden upptäcktes norr om Anyang, eller Yin som den senare Shangdynastin kallade staden, i norra delen av provinsen. År 2006 upptogs *Yin xu* ("Yins ruiner"), på UNESCO:s världsarvslista. Dock tror man att den första Shanghuvudstaden, för kanske 3 600 år sedan, var i Yanshi, väster om det moderna Zhengzhou, vars gamla murar fortfarande är synliga. Faktiskt känns det så att ju mer man fördjupar kunskaperna om detta land, desto mer övertygad blir man om att Kina är äldre än historien!

Frånsett den antika Zhengzhoumuren, som idag är sju kilometer lång, är allt som bevarats av dessa platser rester av byggnader på stampad jordgrund, stenar på rad i diken, där träpålar en gång stödde halmtak, samt hål i marken, som utgjorde förråd eller underjordiska hus.

Zhengzhou är sedan 1949 Henans provinshuvudstad. Den är ett vräkigt exempel på en dåligt uttänkt planering, med breda, prydliga boulevarder, två parker, en gigantisk anakronistisk Maostaty och ett nytt regionmuseum. I utkanten av staden har man byggt upp en enorm högteknologisk stadsdel med företag från alla världsdelar.

Finska Nokia har sedan 1990-talet investerat enorma summor för att bygga ut provinsens GSM-nät. Svenska företag är obefintliga. Vi ägnar oss istället åt att belägga importen av porslin och annat från Kina med extremt höga tullar. Vi var som sagt snabba att erkänna Kina, enligt min mening en klart politisk handling, utan alls förutse, eller ens drömma om, den potential som detta land, trots ett helt århundrade av katastrofer, kunde tänkas besitta inom ekonomin och handelsområdet. Men man

tänkte kanske i professor Gunnar Myrdals banor, han hävdade ju att landet skulle bli fast nedsjunket i fattigdom. Och han skulle vara professor!

Shaolin och kung-fu

En av de mest intressanta platser jag besökt i provinsen är Shaolin med sina tempel och kloster, 80 kilometer väster om Zhengzhou. Dit kommer man lätt på knappt en timme på den nyligen färdigställda motorvägen. Kineserna tycks vara måna om att bygga bra och moderna vägar som leder till berömda platser för att underlätta turismen, som i sin tur betyder inkomster för både staten och folket. I Shaolintemplet utvecklades den kanske mest berömda av de kinesiska krigskonsterna (vars kinesiska samlingsnamn är *wushu*), nämligen *kung-fu*. Den hårda träningen kombinerar stark disciplin, mental styrka och extrem smidighet med enkelt leverne och buddhistisk tro.

En intressant syn är *Shaolin Talin* ("Pagodskogen"), en begravningsplats 300 meter väster om templet. Var och en av de 246 pagoderna, tillkomna under olika perioder från Tang- till Qingdynastierna, innehåller askan från framlidna framstående munkar. Varje munks livshistoria är inristad på en av pagodernas stenar. Ju högre position och större kunskap hos munken, desto vackrare och större är pagoden. Det som gör att Shaolin är så välbesökt är inte bara dess tempel och att det är Shaolin kung-funs födelseplats, utan även dess underbara läge vid Songshans tre bergstoppar. Inom taoismen är *Songshan* ansett som det centrala berget, en symbol för jord, enligt religionens tro att världen är uppbyggd av fem element. Legenden säger att taoister sökte igenom hela Kina för att hitta berg som överensstämde med dessa centrala element. Förutom Songshan för jord hittade de *Norra Hengshan* i Shanxi för trä, *Södra Hengshan* i Hunan för eld, *Taishan* i Shandong för vatten och *Huashan* i Shaanxi för metall.

Varje år skriver tusentals unga kineser in sig på någon av Shaolins många kung-fuskolor. Certifikaten som ungdomarna får med sig då lärotiden är över är till stor nytta för alla dem som vill söka sig till det polisiära eller militära yrket. Om man kommer relativt tidigt på morgonen, som jag brukar göra, kan man se entusiastiska aspiranter, många så unga som fem år, parera och kasta spjut genom sina fingerade motståndares kroppar eller elegant sparka på en sparringdocka med sådan kraft att de skulle kunna fälla en elefant. Jag såg unga lärlingar som demonstrerade fysisk och mental kontroll genom att slå sönder tegelstenar mot varandras ryggar.

Shaolintempet och kung-fu har på senare tid upplevt en renässans och blivit enormt populära tack vare filmen *Shaolin Soccer* av Stephen Chow. Under mitt besök i Shaolin i oktober 2004 pågick en internationell kung-fufestival, den första i sitt slag med deltagare från hela världen och även några från Sverige. Jag såg ungdomar i aktion, vart jag än gick. Innan jag och min leverantör, den sympatiske och lärde Wang Xiting, gav oss iväg för att besöka grottorna nära Luoyang, fick vi även chansen att bevista en mycket intressant kung-fuföreställning av högsta klass.

Drakportens grottor – *Longmen Shiku*

Drakportens grottor ligger 12 kilometer söder om Luoyang. Det är helt fascinerande att vandra upp och ner vid klippväggen där alla grottorna är uthuggna. Det är alltså frågan om en serie grottor i olika dimensioner med olika namn tillkomna under olika dynastier. Dessa grottor, jämte Mogaogrottorna i Dunhuang, Dazugrottorna i häradet Dazu, 163 kilometer väster om Chongqing, och Yunganggrottorna i Datong, representerar höjden av buddhistisk grottkonst i Kina. Vid slutet av 400-talet, då Norra Weidynastin flyttade sin huvudstad från Datong till Luoyang, hade dynastin redan byggt de imponerande Yunganggrottorna.

Den mest intressanta av alla grottor i detta område är den som kallas ”Grottan för medicinska föreskrifter” vars ingång är fylld med inristningar i sten från 600-talet med botemedel för nästan alla krämpor man kände till på den tiden. Den största grottan, den så kallade ”Förfädersgrottan”, *Fengxian Si,* sägs ha kejsarinnan Wu Zetian (den enda kvinnliga regenten i Kinas historia) som förebild för den 17 meter höga, sittande Buddha.

Mästaren Lao Zi

I den gamla staden Luoyang vistades och verkade en längre tid den vise Lao Zi, ”Den gamle mästaren”. I likhet med Konfucius är jag en av hans många miljoner beundrare. Lao Zi utsågs till arkivarie av kungen av Zhou just i Luoyang. Genom att glupskt studera bland annat arkivets böcker och manuskript ökade hans insikt och kunskaper undan för undan. Därför måste vi betrakta Luoyang som platsen där taoismen såg dagens ljus.

Taoismen (eller daoismen) var ursprungligen en filosofi som senare utvecklades till en religion. Till skillnad från buddhismen är taoismen kinesisk. Medan buddhismen kan påträffas i hela östra Asien, praktiseras taoismen sällan av icke-kineser.

Taoismens filosofi härstammar således från Lao Zi, som levde på 500-talet f. Kr. Hans egentliga namn var Li Dan. Mycket lite är känt om honom, några har ifrågasatt om han överhuvudtaget har existerat. Konfucius lär i hög grad ha påverkats av honom. Zhang Daoling tillskrivs, med större eller mindre rätt, äran att formellt ha grundat den taoistiska religionen på 100-talet e. Kr.

Lao Zi efterlämnade en redogörelse för sina trosuppfattningar eller filosofiska tankar i en liten volym med titeln *Tao Te Ching* eller *Dao De Jing* (”Vägen och dess makt”). Det är troligtvis en av historiens mest inflytelserika böcker och lär vara, näst efter Bibeln och kanske jämte Konfucius Analekterna, världens mest översatta bok. Den är källan till välkända kinesiska talesätt som ”De som vet talar inte, de som talar vet inte” och ”Även en tusenmilaresa börjar med ett enda steg”. Boken är bräddfylld med djup insikt. Att förstå taoismen är ingen lätt sak. Ordet tao betyder ”vägen”. Det anses odefinierbart, men skulle kunna tolkas som den vägledande stigen, sanningen eller världsalltets princip. Många säger att genom att läsa Lao Zis bok, kan taoismen förstås intuitivt, eftersom den genomsyrar språket och efterlämnar ett intryck av tidlöshet.

En av huvudprinciperna i taoismen är begreppet *wuwei* (”att göra ingenting”). Ett citat, som tillskrivs Lao Zi är ”Gör inget, och ingenting kommer att göras”. Det betonar principen att man skall förbli ödmjuk, passiv, icke påstridig och icke ingripande. Historikern Sima Qian uttryckte det på ett annat sätt: ”Ta inte initiativet vid planering av göranden och låtanden som du kan ställas till ansvar för.” Icke ingripande, eller idealet ”Lev och låt leva”, är taoismens hörnsten, enkla och vishetsfyllda ord, som jag ofta försöker påminna egoistiska människor jag möter om. Harmoni och tålamod behövs. Handlande uppnås genom icke-handlande. Taoisterna tycker om att påpeka att vatten, det mjukaste ämnet, kan nöta bort sten, det hårdaste ämnet. *”Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo”*, som även romarna uttryckte det. Ursprungligen användes blott det första ledet, *Gutta cavat lapidem*, i ordagrann översättning: ”droppen urholkar stenen”. Den tjänar som pedagogisk uppmuntran för att påminna oss om att med tålamod kan man nå annars ouppnåeliga mål.

Sentensen var ett mycket spritt ordspråk och citerades av den klassiska antikens författare. I poesin finns den belagd i Ovidius diktning. I prosan används den å andra sidan hos Seneca (*Naturales quastiones*, ”Frågor om naturen”), på Neros tid. På medeltiden kompletterades sentensen med hexametern *Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo*, det vill säga ”Droppen urholkar stenen, ej med kraft, utan genom att ofta falla”, varigenom man således använder det andra ledet som en förklaring till den av ordspråket introducerade analogin.

Kaifeng – översvämningarnas stad

Den antika staden Kaifeng ligger blott tre mil norr om Zhengzhou, söder om Gula floden, och var en gång en blomstrande huvudstad för Norra Songdynastin. Idag, efter sekler av översvämningar, ligger Norra Songs stad begraven åtta till nio meter under marken.

Mellan 1194 och 1938 översvämmades staden inte mindre än 368 gånger, i medeltal en gång vartannat år. En av anledningarna till att man inte kan se höga skyskrapor här, som man gör överallt annars i Kina, är att stadsplanerare och ingenjörer har förbjudits att konstruera byggnader som kräver djup grund – av rädsla för att förstöra staden under. Fastän de boende rynkar på näsan av förlägenhet över att ha blivit lämnade efter i Kinas moderniseringståg, är Kaifeng en charmerande stad i besökarens ögon.

I Kaifeng finner vi Liu Shaoqimuseet som jag besökte på inrådan av vännen och leverantören Wang Xiting. I detta hus tillbringade Liu den sista månaden i sitt liv. Liu Shaoqi var Maos tilltänkta efterträdare ända tills han rensades ut under Kulturrevolutionen. Hans brott skulle ha varit att kritisera Mao för Det Stora Språnget Framåt. Han hade deltagit i den Långa marschen, varit viceordförande i partiet och Kinas president en period. Här visas foton av Liu som medlem i kommunistpartiet, liksom en liten samling av hans tillhörigheter och rummet med sängen han dog i. Kopior av hans medicinska journaler och räkningen för hans kremering finns också

att beskåda. Stackars Liu Shaoqi, han hade inte gjort sig förtjänt av det han kom att drabbas av. Han har i alla fall fått full upprättelse tycker jag mig märka under mina samtal med kineserna. Officiellt blev han postumt rehabiliterad 1980.

På väg till Gula floden passerade vi byn Huan Yuan Kou, där Chiang Kai-shek beordrade sina trupper att spränga flodvallarna för att fördröja japanernas framryckning i april 1938. Denna desperata och hänsynslösa taktik höll i några veckor, men med den fruktansvärda påföljden att fyra byar utplånades och att närmare 900 000 kineser drunknade, medan närmare 13 miljoner lämnades hemlösa och svältande. Förutom Henan drabbade denna katastrof även provinserna Jiangsu och Anhui.

Vi kom så småningom fram till en plats varifrån man kunde blicka ut över Gula floden. Om man förväntar sig en flod med klart och rent rinnande vatten blir man väldigt besviken. Vattnet som rinner här är gulaktigt av allt slam som den för med sig. Det är den smutsigaste flod jag någonsin sett.

Kinas floder är inte det enda som orsakar naturkatastrofer. Landet skakas ofta även av jordbävningar. Den värsta av dem alla inträffade den 23 januari 1556. Den har gått till historien som den mest dödsbringade händelsen då 830 000 människor omkom. Epicentret, som hade magnituden 8 enligt Richterskalan, låg i Weiflodens dal i Shaanxi nära städerna Huaxian, Weinan och Huayin, men den drabbade även många andra provinser. I några områden utrotades hela befolkningen. Den andra i historien, i dödsoffer räknat, inträffade den 27 juli 1976 och drabbade städerna Tangshan, Tianjin och Peking med 255 000 döda (inofficiellt upp till 655 000). Den tredje och fjärde, också i antal offer, inträffade i Gansu 1920 och i Qinghai 1927 då 200 000 offer skördades vid var och en av dessa jordbävningar.

Provinsen Shanxi – väster om bergen och Pingyao

Från denna provins har vi under årens lopp handlat diverse munblåsta glasprodukter i form av blomvaser, fruktskålar, dricksglas och mycket annat. Fabrikerna ligger utspridda över hela denna avlånga provins, så jag har rest från Datong i norr till Xiaxian i söder flera gånger de senaste 15 åren, alltid i sällskap med min leverantör och gode vän Zhi Wencheng. Det är genom att besöka fabrikerna, hur mödosamt det än ter sig, som man hittar de bästa produkterna, undviker mellanhänderna och kan förhandla sig fram till vettiga priser.

Provinsens huvudstad heter Taiyuan och är en växande industriort. Den ligger ofta insvept i dimma och har, i likhet med grannprovinsen Henans huvudstad Zhengzhou, få sevärdheter att erbjuda. Vid 1200-talet hade den utvecklats till ”en blomstrande stad och stort centrum för handel och industri”, enligt Marco Polo. Men detta var också platsen för ständiga väpnade konflikter, eftersom staden var öppet belägen längs den väg där efterföljande invaderare från norr gjorde sitt inträde i Kina.

Idag liknar Taiyuan i mångt och mycket sina moderna motparter Zhengzhou och Luoyang, med breda trädkantade gator och stora bostadskvarter. På grund av en omfattande kolindustri är den en av Kinas mest förorenade städer. Om Taiyuan har mycket lite att bjuda den kulturellt intresserade Cocozza, så har provinsen i övrigt många andra intressanta gamla minnen att visa upp. Bland dessa är den pittoreska staden Pingyao den mest intressanta. Den ligger cirka tio mil söder om Taiyuan och har en befolkning på 45 000 själar, alltså en liten stad med Kinas mått mätt.

Pingyao och Kinas första bank

Pingyao, en ovanligt välbevarad traditionell Hankinesisk stad, omges av en helt intakt sex kilometer lång stadsmur från början av Mingdynastin. Jämte Xi’ans och Nanjings stadsmurar, också från Mingdynastin, är den Kinas bäst bevarade. Stadens gamla tempel och hus med gårdsplan erbjuder en sällsynt skymt av det kejserliga Kinas arkitektoniska stil och stadsplanering. Belägen på den gamla färdvägen mellan Peking och Xi’an var Pingyao en framgångsrik handelsstad under både Ming- och Qingdynastierna.

Under 1800-talet var Pingyao dessutom ett ledande finanscentrum och dess bank var den första i Kina att använda checkar istället för kontanter. Det gick till så att en man, Li Daqian, under första delen av 1800-talet öppnade en liten färghandel i staden. Hans affärer blomstrade och han öppnade filialer så långt bort som i provinsen Sichuan. Allteftersom försäljningen växte införde Li ett system med checkar för att skydda penningflödet och öppnade filialer över hela Kina. Bolagets huvudkontor i Pingyao blev i huvudsak en finansiell agentur. Den anlitades så småningom även av andra företag och personer, ja till och med av Qingregeringen.

Till åminnelse av Kinas första bank har man öppnat museet *Rishengchang Financial House,* som är intressant att besöka för en affärsman som jag.

Flera hundra hem har bevarats i Pingyao och de utgör oskattbara kulturella kvarlevor skyddade från att rivas eller väsentligen förändras, varför Pingyao 1997 upptogs på UNESCO:s världsarvslista. Att promenera på huvudgatan *Nan Dajie* (även kallad *Mingqing Jie*) är som att vandra tillbaka flera hundra år i historien. Det är emellertid beklagligt att det i dess stiliga tvåvåningshus tillåts försäljning av allehanda krimskrams bland åtskilliga antikvitetsaffärer och restauranger. Mest intressant här är möbelmuseet med byggnad och gårdsplan i Qingstil. Fönstren har utsirade franska ramar i trä, ett typiskt exempel på dåtidens välbärgade finansmäns hem. Intressant är även det drygt 18 meter höga stadstornet, stadens högsta byggnad, som också markerar centrum. Högst uppifrån kan man se ut över hela staden och husens tegelpannebelagda tak.

Pingyao och de förmögna köpmännen

Redan för ett par tusen år sedan kontrollerade köpmännen i Pingyao, och i övriga provinsen Shanxi, en stor del av handeln i Kina, och allt eftersom århundradena gick befäste de sin ställning som landets mest effektiva.

Handeln gjorde Pingyao till en av Kinas mest välmående städer. Stadens bankirer och de flinka handelsmännen investerade sina stora förmögenheter i magnifika privatpalats som kan beundras än idag. Det pampigaste av dem alla är klanen Wangs enorma residens med över tusen rum, cirka 40 minuters bilresa söder om Pingyao. Det mest berömda och mest besökta är emellertid klanen Qiaos praktfulla residens med mer än 300 rum, sex mil söder om provinshuvudstaden. Berömdheten beror på att regissören Zhang Yimou valde det för inspelningen av filmen ”Den röda lyktan” efter den populäre författaren Su Tongs roman och med den tjusiga skådespelerskan Gong Li i huvudrollen.

”Den röda lyktan” är för övrigt den enda film jag har sett i Kina. Det gjorde inget att jag inte förstod språket, för jag hade läst boken och kunde lätt följa med i handlingen. Det är berättelsen om Songlian, en 19-årig flicka som blir fjärde hustru åt en rik 50-årig man och hamnar i hans stora palats med hustrur, barn och tjänare – en miljö som ger henne lyx och överflöd, men som samtidigt är fylld av intriger, svartsjuka och förtryck, såväl dolt som öppet.

Den magnifika träpagoden Muta

Andra intressanta platser i provinsen som man bör besöka, ligger alla norr om Taiyuan – på vägen mot Datong. I staden Yingxian, till exempel, finner vi *Mu Ta* ("Träpagoden"), från 1100-talet. Pagoden, som är uppförd i lärkträ, består av nio våningar, är 67 meter hög och är enligt min vän och leverantör Zhi Wencheng den näst äldsta intakta, och den högsta, träbyggnaden i världen. Det sägs att inte en endaste spik har använts i konstruktionen. För att lindra skadorna från jordbävningar och inre viktproblem, satte man år 2001 igång ett massivt renoveringsprojekt.

Det hängande klostret

Nästa begivenhet är det otroliga hängande klostret *Xuankong Si*, 65 kilometer sydost om Datong. Denna märkvärdiga konstruktion, också gjord helt i trä, med tio kolonner som stöttar utvändigt och med balkar inskjutna i berget, byggdes på en tvärbrant klippa ovanför en djup flodbädd under Norra Weidynastin på 500-talet. Det är ett under att klostret ännu hänger kvar. Med taoismens heliga Hengshanberget i förgrunden och Cui Ping-toppen i bakgrunden, blev klostret utsökt byggt halvvägs uppe på bergsklippan.

Korridorer och paviljonger är byggda längs klippväggens kantlinjer och bärs upp av pålar och klamrar sig fast vid en stenig avsats uppför en naken klippvägg. Byggnaderna är sammanbundna med korridorer, broar och strandvägar belagda med plank. Templet innehåller 40 hallar, där ovärderliga skatter bevaras. Av särskilt intresse inne i klostret är De tre religionernas hall. Här sitter Buddha, Lao Zi och Konfucius sida vid sida i harmoni, vilket sällan kan beskådas i andra större tempel eller munkkloster.

Hösten 2004, när jag senast besökte Xuankong Si, och befann mig halvvägs inne i klostret, fick jag panik. Det här kommer inte att hålla, tänkte jag med hänsyn till att så många besökare vistades där samtidigt. Jag bokstavligen rusade därifrån. Det kan bli så ibland. Mindre riskfyllt och mer intressant var det istället att njuta av hela härligheten från andra sidan klyftan, mittemot. Efter en väl behövlig lunchpaus och en titt på det 2 000 meter höga närbelägna och heliga berget gick färden vidare till Datong och Yunganggrottorna.

Yunganggrottorna

Yunganggrottorna är huvudanledningen till att de flesta människor, liksom jag, tar sig ända till Datong. Grottorna är uthuggna i den södra klippan av Wuzhou-berget, 16 kilometer väster om staden och mycket nära passet som leder till Inre Mongoliet. De innehåller över 50 000 Buddhastatyer i 1 200 mindre och större nischer och sträcker sig ungefär en kilometer från öst till väst. På toppen av bergsryggen finns resterna av en av Qingdynastins enorma fästningar från 1600-talet, byggd av lera och tegelsten. När man närmar sig grottorna kan man se de stympade pyramiderna som en gång var vakttorn. Tråkigt nog skadas många av grottorna av kol och föroreningar

från de intilliggande kolgruvorna. Medan jag skriver detta har de flesta av kolvagnarna emellertid omdirigerats, så att befolkningen och vi besökare kan inandas renare och bättre luft och statyerna i grottorna slippa föroreningar.

Shangri-la och Lijiang

Vid ett av mina återkommande besök i staden Hangzhou och hotellet Shangri-la råkade jag en kväll få syn på boken *Lost Horizon* (”Bortom horisonten”). Jag kände genast igen författarens namn, för jag hade läst den spännande romanen ”Adjö Mr Chips”. Jag läser sällan böcker när jag är ute och reser, men denna bok kunde jag inte släppa förrän långt in på natten. Skildringen av det jordiska Eden, Shangri-la, hade fantiserats ihop av den brittiske författaren James Hilton i London i början av 1930-talet. Hans illusion om en grupp västerlänningar, vars flygplan kraschat i Himalaya och strandsatt dem i ett idylliskt kungadöme av fred och harmoni, hade en direkt vädjan i en tid av våldsam och avskyvärd krigshets. Han skildrar en plats av evig ungdom i ett gömt kungadöme med urgammal bildning, orörd av den moderna världen, det vill säga en utopi, där människor levde i harmoni med miljön. Jag citerar:

> *Flygplanet brummade på, svingade sig allt högre – i fel riktning. De fyra passagerarna, missionären Roberta Brinklow, amerikanen Henry Barnard, den engelske konsuln Hugh Conway och kapten Charles Mallinson höll uppenbarligen på att bli kidnappade, men varför? Deras bestämmelseort, ett buddhistiskt kloster i icke-kartlagda berg i det gåtfulla Tibet, ökade mystiken, ty hit räckte inte det vanliga livets gränser, här blandades Öster- och Västerlandens kulturer, här förlängde människorna sina liv för att bli kloka och gamla.*

I mer än 60 år har debatten pågått om den verkliga platsen för Hiltons fantiserade utopi om Shangri-la. Många samhällen på den tibetansk-kinesiska gränsen har gjort anspråk på att vara platsen för det mystiska kungadömet. För några år sedan ingrep provinsregeringen i Kunming och utsåg regionen Zhongdian i nordvästra delen av Yunnan till den rätta platsen och tillät den att ändra namn till Shangri-la. Jag blev så småningom väldigt nyfiken på att få se detta jordiska paradis. Dessutom hade jag hört talas om den gamla staden Lijiang, inte långt från Zhongdian. Sagt och gjort

landade jag i april 2003 på staden Zhongdians flygplats som mycket riktigt hade ändrat namn till Shangri-la, vilket på tibetanska lär betyda ”sol och måne i hjärtat”.

Zhongdian och Songzanlinklostret

Chaufförен och guiden som jag anlitat visade sig båda vara tibetaner, precis som en stor del av den övriga befolkningen i området, eftersom det gränsar till Tibet. För länge sedan var det en del av Chamdoprovinsen i Tibet. På vägen till hotellet körde vi genom ett storslaget landskap med snötäckta berg, över 3 000 meter höga. Man såg kullar översållade med stenblock likt krosstensgrus som efterlämnats av nyligen smälta jöklar och vidöppna gräsmarker med breda höstackar. Tibet Hotel var byggt och inrett i tibetansk stil med guld, geometriska mönster och blåa, gröna och rosa blommor. För första gången i mitt liv sov jag under en elektrisk filt, vilket behövdes, eftersom det bara var fem, sex grader ute. Den som förväntar sig att möta det jordiska Eden i den vindpinade staden Zhongdian blir oerhört besviken. Något utopiskt samhälle är det definitivt inte fråga om och andra nämnvärda attraktioner saknas helt.

När jag hade fått nog av den intetsägande staden Zhongdian, bad jag guiden köra mig till klostret Songzanlin, ett imponerande byggnadsverk i stadens utkant. Nu bor här cirka 750 munkar, och det byggdes under den femte Dalai lama. (Den numera i exil levande Dalai lama är den 14:e i den långa raden – och kanske den siste.) Klostret tillhör sekten *Gelupta* (”gula hattarna” eller ”gula sekten”). Det har varit i bruk i mer än 300 år och är det viktigaste lamaistiska klostret i hela sydvästra Kina. Eftersom det ligger på 3 500 meters höjd är det svårt att andas där. För att nå klostret får man gå 140 trappsteg rakt uppåt. Inne i klostret finns stora bönesalar med religiösa kultföremål, buddhistisk konst och skulpturer av lamaismens många gudaväsen. I en av salarna satt en grupp munkar i sina vinröda kåpor och läste högt ur sina böcker.

Vid ingången till klostret stod en skara såväl äldre som yngre damer samt några flickebarn som bar på små vita lamm. Kvinnorna och flickorna var alla klädda i färggranna tibetanska sidendräkter. Så snart de fick syn på oss sprang de fram till mig och medan de drog i min jacka och min kamera skrek de ”photo photo”, vilket var solklart att ställa upp på med hänsyn till deras granna kläder. Efter poseringen såg man en massa små frusna händer framsträckta och med tongångar som i en barnkör hördes ”money, money”. Dessa var förmodligen de enda ord de hade lärt sig från ett främmande språk. Men en hygglig slant fick alla de små flickorna, vars kinder var knallröda på grund av kylan.

De omgivande snöklädda bergstopparna bländade i solskenet. De lägre delarna av bergsluttningarna var bruna, kala klippor, alltför karga för att kunna hysa något annat än enstaka busksnår och några få kvadratiska risfält. Ändå var sluttningarna majestätiska och obeskrivligt vackra. I dessa berg bortfaller alla världsliga tankar och vad som återstår gränsar till det andliga. Kanske var det därför som tibetanerna byggde sina kloster i dessa trakter, fjärran från samhällets materiella lockelser?

Följande morgon steg jag upp ganska tidigt, för vi skulle fara de 20 milen söde-

rut till Lijiang. Vägen var förtrollande och passerade nära ett av Yunnans främsta naturfenomen, och ett av landets mer berömda turistmål, Tigersprångsklyftan, som räknas som den djupaste i världen. Den mäktiga Yangtzefloden, som här benämns Jinsha, har börjat sin resa uppe på den tibetanska högplatån i Qinghaiprovinsen. Chauffören, som nu också var min guide, frågade mig om jag hade någon vän i Shanghai, för härifrån kunde jag skicka flaskpost! Två andra mäktiga floder har sina källor uppe i Tibet, nämligen Lancang, som längre fram blir Mekong och når havet sydväst om Saigon i Vietnam och Nujiang, som i Myanmar (Burma) ändrar namn till Salween, och möter havet öster om dess huvudstad Yangoon (Rangoon).

Norr om Lijiang når Jinsha Tigersprångsklyftan och under 16 kilometer pressas de rasande och skummande vattenmassorna genom ravinen vars bergssidor når nästan fyratusen meters höjd. Chauffören gjorde halt vid ingången till ravinen, och frågade om jag ville promenera en bit längs den – det ville jag. Vid ingången krävdes jag på en ansenlig summa för inträdesbiljetten som jag inte ville betala eftersom jag inte hade tänkt gå hela sträckan på 16 kilometer. ”Även om du bara går tio meter, får du betala för en hel biljett”, sa grindvakten. Till slut gick jag motvilligt med på att göra det. Jag gick några hundra meter men vände snart tillbaka, för det var otänkbart att gå utefter de tvärbranta klippstupen samtidigt som flodvattnet nedanför dånade kraftigt.

Lijiang och naximinoriteten

När man förde den gamla staden Lijiang på tal blev jag alltid upplyst om att ”Har du inte besökt Lijiang har du inte varit i Kina”, vilket besannades under mitt korta, men underbara, besök. Jag hann knappt packa upp min resväska innan jag vips var tillbaka i hotellets foajé, där en ny guide väntade – en ung kvinna som tillhörde naximinoriteten. Lijiangs gamla stadskärna med sin naxiarkitektur är unik och fascinerande, något av det mest pittoreska och genuina jag har upplevt i hela Kina. Staden är en otrolig, oregelbunden, labyrint av trånga och slingrande gränder, med mestadels låga fina tvåvåningshus och med kanaler eller porlande vattendrag med en mängd små broar.

Hade jag gått omkring ensam hade jag säkert gått vilse. Fräscha och skira blommor, mest kamelior, växer längs vattendragen och bäddar in gatorna där små restauranger bjuder en att sitta ner och titta på när livet i den gamla staden passerar revy. Det är framför allt kvinnor, klädda i färggranna blå dräkter, som går förbi. Framåt kvällen såg man gamla naxikvinnor sitta och röka pipa i sällskap med andra kvinnor. Särskilt den gamla stadskärnan är naximinoritetens hem, fylld med traditionella hus, marknader och butiker.

Souvenirbutikerna ligger tätt. De bjuder ut en del fint konsthantverk och vackra textilier men också en otrolig massa krimskrams. Silverarbeten är tydligen en eftertraktad souvenir härifrån, för det fanns en uppsjö av butiker som saluförde sådana. Även jag fick med en liten vackert snidad tetermos. De ursprungliga naxiinvånarna

flyttar ut ur sina bostäder i stadskärnan och hyr ut dem med god förtjänst till flinka kinesiska affärsmän.

Personbilar, lastbilar och motorcyklar är så gott som förbjudna här, något som förskonar staden från föroreningar och ökar dess förtrollning. UNESCO upptog Lijiang på världsarvslistan tack vare dess unika stadsbild och säregna kultur. Den vackra dalen där Lijiang ligger domineras av *Yülong Xueshan* ("Jadedrakens berg") vars ständigt snöbeklädda topp är närmare 5 600 meter hög. Detta landskap kunde mycket väl även stämma in på Hiltons Shangri-la, tycker jag.

Naxifolket (särskilt mosuo) lever i ett av de sista och utdöende matriarkaliska samhällena i världen. Det använder sig av det enda i världen nu fungerande bildteckenspråket som de påstår kan läsas av vem som helst – utan särskild undervisning. Deras kultur, religion och schamaner, som alla kallas *dongba*, har existerat i mer än tusen år, precis som deras musik. Dongbareligionen, som ursprungligen var en blandning av animism och förfädersdyrkan, har nu införlivat element av lamaism och taoism.

En del traditioner är fortfarande mycket levande. En av de äldre är att de "lata" naximännen varje sommarmorgon samlas i gryningen vid den stora stenbron med sina drakar för att jämföra och byta goda råd. Varje kväll tänds en brasa på marknadsplatsen, omkring vilken äldre naxikvinnor dansar i ring tillsammans med några mosuo- och baideltagare samt en och annan turist.

Den unge chauffören, som tillhörde minoriteten bai, berättade att hans folk har en speciell bröllopstradition. "Efter ceremonin går bruden och brudgummen till sitt nya hem och springer i kapp till kudden. Den som vinner kapplöpningen blir den som bestämmer hemma". "Kommer du också att göra det när du gifter dig?", frågade jag. Han skrattade roat och sade: "Jag kommer inte att springa i kapp till kudden. När jag gifter mig, blir det jag som bestämmer." I ett naxihem är det alltid hustrun som bestämmer, hävdade jag. "Så om du gifter dig med en naxiflicka, vem blir då bossen?" Han såg förbryllad ut. "Jag kan inte gifta mig med en naxi. Jag är en bai, jag måste gifta mig med en baiflicka". Det var klara besked.

Naxi är alltså ett av få folk i världen, där rester av ett matriarkat lever kvar. Kvinnan utför de tunga och viktiga uppgifterna och dominerar familjen. Som symbol för detta bär hon husnyckeln synlig i ett bälte på den till karaktären manliga klädedräkten.

Så här skriver Marco Polo om den tidens gästfrihet:

> *När en man i dessa byar ser en främling nalkas hans boning, går han genast ut, går honom till mötes och befaller hustrun och resten av familjen att ta emot gästen och tillgodose alla hans önskningar, som vore han husets herre. Sedan ger han sig av och stannar kvar i byn eller någon annanstans, medan främlingen stannar kvar i hans hus i tre dagar. Denne låter hänga upp sin hatt eller något annat som signal vid fönstret att han fortfarande uppehåller*

sig i huset, så att den äkta mannen eller andra främlingar undviker att gå in. Och så länge som denna signal finns utplacerad, återvänder mannen inte. Denna sedvänja är spridd över hela regionen.

Så här förhåller det sig inte längre. Andra tider, andra seder.

Sichuan – överflödets rike

Provinsen benämns ofta som ”överflödets rike” eller ”av himmelska gåvor överöst land” på grund av dess rika naturtillgångar och fantastiskt vackra landskap som breder ut sig likt en grön oas i det bergiga sydvästra Kina. Provinsen är en av de större i landet, till ytan något större än Sverige. Med sina 85 miljoner invånare är den landets tredje mest befolkade, efter Henan med 93 miljoner och Shandong med 91 miljoner invånare.

Här odlas främst ris, raps och mullbärsträd – föda till silkesfjärilens larver – och en stor variation av kryddor. Upp till två skördar per år hinner man med.

Provinsen förfogar även över en utvecklad och omfattande industri av livsmedel, elektronik, maskiner, kemikalier och textilier. Den är vida känd för sina broderiarbeten, som benämns *Shuxiu*, och som tillsammans med *Xiangxiu* från Hunan, *Yuexiu* från Guangdong och *Suxiu* från Suzhou anses vara Kinas fyra förnämsta. Till provinsens huvudstad Chengdu, ömsom kallad ”brokadstaden”, ömsom ”pandastaden”, har jag återkommit åtskilliga gånger, trots att jag inte har en enda leverantör i Sichuan.

Oftast har de korta besöken gjorts i samband med övernattningar, när jag mellanlandat på väg till städer som Lhasa, Chongqing eller Ürümqi och det inte har funnits anslutningsflyg samma dag. Fast speciella besök har också förekommit, då Chengdu och dess omnejd har intressanta platser som till exempel jättebuddhan i Leshan, det buddhistiska Emeiberget, Tangpoeten Du Fus stuga, stuga och ett pandareservat. Även den goda maten har varit ett dragplåster. Visserligen kan man få sichuanesisk mat nästan överallt i Kina, men den smakar otvivelaktigt bäst här på hemmaplan. På sista tiden har det öppnats en mängd restauranger i världsklass som naturligtvis specialiserat sig på provinsens starkt kryddade mat.

Förutom Sichuans store son Deng Xiaoping, den starkt kryddade och utsökta maten, pandan och det heta klimatet är provinsen och dess huvudstad Chengdu synonymt även med vacker, modern arkitektur, tehus och mahjong. Det vimlar av tehus i huvudstaden och nästan alla i Chengdu besöker tehus. Den riktigt hängivne

ser tehusen som sina hem och en viktig del av sitt liv. Medan vi, vid ett av besöken i Chengdu, satt och läppjade på vårt te, berättade guiden, som nyligen gått i pension, om sina tevanor. Varje dag, oavsett väderlek, gick han till sitt favorittehus vid fyra- eller femtiden på morgonen. Han satt där till klockan åtta eller nio och gick sedan hem för att äta frukost. Efter att ha tagit en liten tupplur efter lunchen gick han till sitt tehus igen för att stanna där ända till solnedgången. Om hans hustru inte skickade efter honom, skulle han ha stannat där, påstod han glatt.

Medan vi satt där och pratade, hördes plötsligt musik från långt håll. Jag frågade guiden om det inte var begravningsmusik, vilket han bekräftade. Mycket riktigt närmade sig ett begravningståg, som stannade framför tehuset. En av gästerna från tehuset tog ett bord och en stol med sig ut och ställde dessa i mitten av gatan. Han gick tillbaka för att göra i ordning en kopp te, som han sedan ställde på bordet framför minnestavlan av den bortgångne. Alla hans familjemedlemmar föll på knä framför bordet. Det visade sig att den döde varit en flitig gäst på tehuset, och innan han skulle begravas serverades han sin sista kopp te i denna värld. ”Den mannen var en flitig tegäst. Han levde som en sådan och dog som en sådan”, upplyste guiden mig. Sådan är tehusgästernas hängivenhet i Sichuan. I takt med att Chengdu moderniseras, ersätts traditionella tehus med moderna och konstnärliga sådana. Trots det ändrade utseendet finns känslan och mildheten kvar.

De flesta tehus håller sig med egen underhållning i form av balladsjungande trubadurer. På andra tehus kan andra former av kinesisk folkkonst, som historieberättande, förekomma. På de finaste ställena finner man temästaren, *chayishi*, tehusens akrobat, som hanterar sin ”långhalsade” tekittel, *changzuihu*, med skicklighet och elegans. Den konstfulle mästaren slänger kitteln runt huvudet och över axeln i en stilla båge flera gånger tills tekannans meterlånga pip hamnar bakom mästarens rygg, varpå han böjer ena axeln och riktar pipen mot koppen på bordet som fylls med en jämn och stark stråle hett vatten medan tebladen virvlar runt i koppen. Inte en enda droppe vatten faller eller stänker utanför. Elegant svängs kannan bort och mästaren avlägsnar sig för att utföra samma ritual vid nästa bord. En del av de stora tehusen har sina egna operasällskap, som varje eftermiddag ger föreställningar av den lokala sichuanvarianten med dess många ansiktsmaskbyten och ibland även eldslukning. Många går också till tehusen för att spela mahjong.

Världens största Buddha

En dag åkte jag till Leshan för att beskåda världens största Buddhaskulptur. Eftersom den är utkarvad direkt ur klippan vid flodkanten, som inte har någon som helst strandremsa framför sig, är det bästa sättet att se detta monumentala verk från en båt på vattnet från de tre olika floder, som flyter samman här. Min guide köpte biljetter under livlig diskussion, eftersom biljettförsäljaren krävde tredubbelt mot vad skylten angav när han fick syn på mig. Det händer tyvärr allt för ofta i Kina att man tvingas betala högre priser som turist eller västerlänning när det gäller denna typ av avgifter.

Denna världsberömda sittande Buddha är hela 71 meter hög, huvudet 15 meter högt och näsan 6 meter lång. Man känner sig oändligt liten om man jämför sig med Buddhans tånagel. Legenden säger att många båtar och besättningar förolyckades i de kraftiga strömmarna, som bildades här där de tre floderna drabbar samman. För att förhindra dessa katastrofer började en munk år 713 att organisera arbetet med att karva ut den kolossala figuren i klippan. Det slutfördes 90 år senare. Så mycket stenmassor hade vräkts ned i floden att de vådliga strömmarna hade tämjts, vattnet blev betydligt lugnare och Buddhan blev vida berömd för sitt goda inflytande.

Du Fus stuga

Innan vi körde tillbaka till hotellet i Chengdu bad jag guiden köra mig till, *Du Fu Caotang* ("Du Fus stuga"), där Tangdynastins poet Du Fu levde ett antal år i exil från Chang'an. Platsen, som ligger i en stor park vid floden *Wanhua* i utkanten av staden, betraktas av kineserna som helig och består av diverse byggnader, ett museum samt en hydda, där poeten ska ha bott, sannolikt en rekonstruktion tillkommen under Ming- och Qindynastierna. Denne högst produktive poet skrev 1 400 dikter och många av dem betraktas som de främsta i Kina.

En utsökt dikt är "En månskensnatt" som han skrev under fångenskapen i Chang'an, medan familjen levde i Fuzhou, som numera kallas Fu Xian, det vill säga häradet Fu i provinsen Shanxi. Dikten uttrycker på ett underbart sätt längtan och saknaden:

På månen över Fuzhou, som skiner klart,
stirrar du nog ensam i kväll.
Bedrövad är jag vid tanken på att våra små barn
är alltför unga för att längta efter sin far i fjärran.
Ditt molnlika hår är daggfuktat, synes det mig;
dina jadevita armar skulle känna den kalla månstrålen.
O, när kan vi stå tillsammans vid fönstret
och se månen med redan torkade tårar?

Under Tangdynastins glänsande period nådde poesin sin verkliga höjdpunkt. Poeten Li Bai betraktas som den störste, följd av Du Fu och Bai Juyi. Alla tre utgör sinnebilden för Tangdynastins höga kultur. De representerar också den högsta litterära kvalitén och dessutom tre olika stilar. Om Du Fu stod för korrekthet och uttryckets position, representerade Li Bai behärskning och dominans, stål, romantik och elegans, medan Bai Juyi utmärkte sig med återhållsamhet och medlidande, sveklöshet och sanning, godhet och lättförståelighet.

För något år sedan satt jag och fru Chang Wenjing, den mest kultiverade person jag träffat och en av mina äldsta leverantörer från Wuhan, och pratade allmänt om kinesisk kultur. Diskussionen kom in på Tangperiodens diktning och dessa tre poeter. Hon gjorde mig fundersam, när hon sade följande ord då vi skildes:

Herr Cocozza, min vän, du om någon besitter de tre
diktarnas egenskaper: Li Bais dominans och elegans,
Du Fus högreståndsbildning och Bai Juyis ärlighet
– en stor man i vår tid.

Jag tackade varmt för den fina komplimangen. Detta hände våren 2002 under Kantonmässan. När jag kom hem hade fru Chang skickat mig en bok med 300 av Tangdynastins bästa dikter på både engelska och kinesiska. I början av 2005 skickade hon mig två andra nyligen utgivna verk, det ena med 300 dikter från Songdynastin och det andra med 300 sånger från Yuandynastin.

Alla Li Bais dikter har blivit berömda. Han blev god vän med den samtida Du Fu, som ägnade honom flera av sina dikter. Li Bais föddes möjligen i nuvarande Kirgizistan i slutet av Suidynastin, under den tiden föräldrarna vistades där. Vid fem års ålder återbördades han till fäderneslandet där familjen kom att bosätta sig i byn Jiangyou, norr om Chengdu. Ursprungligen var de från provinsen Gansu i nordvästra Kina. Han tyckte mycket om att dricka, och när han gjorde det stimulerades hans lust att skriva dikter. Här ett smakprov på dikten ”Dricker ensam under månen”:

Bland blommorna, ur ett krus med vin
dricker jag utan väns sällskap.
Jag höjer mitt glas för att skåla med Månen som blandar
sitt sken med min skugga, och så är vi tre vänner.
Månen vet ej hur han skall dricka sin andel …

Efter det korta Du Fu Caotangsbesöket tillbringade jag resten av dagen med att vandra runt i stadskärnan och bland annat titta på ett annat kolossalt verk som står framför en Sovjetinspirerad gul tegelbyggnad, nämligen statyn av Mao Zedong. Detta tolv meter höga monument på en drygt åtta meter hög sockel är ett av få i landet i denna storlek.

Pandan och Kinas diplomati

Det sägs att pandan, som kineserna betraktar som en *guobao* (”rikets skatt”), har funnits i Kina i tre miljoner år. Dess hemprovins är numera Sichuan, även om den länge var ganska utbredd i sydvästra Kinas bergstrakter. Klimatförändringar, skogsavverkning, jordbruk, pandans mycket speciella kostbehov – den äter nästan endast bambu – låga fortplantningsförmåga samt dåliga motståndskraft mot sjukdomar har medfört att utbredningsområdet och antalet successivt har minskat. Det totala antalet pandor uppgår idag till omkring 2 000, varav ca 225 lever i fångenskap runtom i världen.

Vid ett tillfälle besökte jag uppfödnings- och forskningscentret för jättepandan, alldeles i utkanten av Chengdu, och jag fick se minst ett tjugotal av dessa små och stora

rara djur, när de matades. Under vandringen stod jag plötsligt ansikte mot ansikte med en hona. Det var lunchtid och pandan hade en lång och avkopplande måltid. Med sina fötter framför sig skalade hon bladen från ett bamburör och knaprade belåtet. Vi fortsatte längre in genom den täta skogen med branta backar. Ett par pandor skuttade omkring, en annan klättrade nedför en liten trädstam med samma färdighet som en brandman tar sig nedför en stång. Medan vi betraktade alla pandor som lunkade omkring, lekte, eller satt och åt var det lätt att förlora begreppet om tiden.

Jag tänkte för mig själv på det faktum att i ett land som Kina, där man tror att mänskliga rättigheter ofta kränks och att djurens rättigheter är ett främmande koncept, är det anmärkningsvärt att se den massiva ansträngning som görs för att skydda en av världens mest utrotningshotade djurarter.

Liksom delfiner och isbjörnar är jättepandan publikens favorit på grund av sin babylika näpenhet. För många är det deras rultiga figur som räknas. Den kinesiska regeringen sätter också värde på denna nationalskatt för sitt politiska existensberättigandes skull. Kinas gåvor av jättepandor till Förenta staterna och Japan under 1970-talet utgjorde en viktig del i Kinas diplomatiska tillvägagångssätt. När de politiska spänningarna mellan Kina och Taiwan lättade under 2005 erbjöd sig Kina att ge Taiwan två pandor som gåva. Märkligt nog avböjde Taiwan erbjudandet.

Pandadiplomatin började redan 1941 under Republiken Kinas tid när Chiang Kai-sheks fru, Song Meiling, skänkte två pandor till USA, som under andra världskriget stödde Kina mot den japanska ockupationsmakten.

Efter att kommunisterna tagit makten i Kina 1949 kom pandorna under en period av 25 år att användas flitigt i diplomatins tjänst. Sovjetunionen gav betydande hjälp till Kina på 1950-talet, vilket ledde till att landet 1957 fick en panda, *Pingping*, som sedan följdes av ytterligare en, *Anan*. Namnen på pandorna bildar tillsammans det kinesiska ordet för ”fridfullt”, *pingan*, men det hjälpte inte. Efter ett nästan tioårigt, mycket nära och intimt politiskt och ekonomiskt samarbete, kom kontakten länderna emellan successivt att försämras. År 1960 tog Sovjet hem alla sina rådgivare från Kina efter att de båda socialistiska staterna kommit på kollisionskurs. De diplomatiska förbindelserna bröts definitivt och officiellt samma år. Klimatet blev allt sämre och 1969 blev det till och med skärmytslingar mellan länderna vid Ussurifloden. Därefter försökte kineserna, under Maos ledning, skapa en egen version av marxism-leninism, utan inflytande från Moskva. Denna inhemska kinesiska maoism hade som central utgångspunkt att revolutionen inte kan anses vara avslutad i och med det kommunistiska maktövertagandet utan istället är en ständigt pågående process, eftersom kampen mellan olika klasser ständigt kommer att finnas, oavsett samhällsform.

Andra länder som kom att föräras pandor under den nämnda perioden var, förutom dem jag tidigare nämnt, Nordkorea, Frankrike, Storbritannien, Västtyskland, Mexiko och Spanien. Mest uppmärksammade blev dock de två pandor som skänktes i samband med den amerikanske presidenten Nixons banbrytande besök i Kina

1972. Den händelsen hade för övrigt föregåtts av en annan speciell form av diplomati – ”pingpongdiplomatin”. Sammanlagt erhöll de nio länderna 23 pandor under perioden.

Efter detta kom Kina istället att satsa på att hyra ut pandor till andra länder. Men på senare tid har pandadiplomatin åter kommit till heders. Istället för att fortsätta med hotfulla militärmanövrar satsade Kina på att vinna sympatier i Taiwan genom att 2005 erbjuda två pandor. Namnen är väl uttänkta; *Tuantuan* och *Yuanyuan*, vilket tillsammans blir ”familjeåterförening”. Under den förre taiwanesiske presidenten Chen Shui-bians tid blev det kalla handen som sagt, men sedan Ma Ying-jiu tillträtt i maj 2008 kom det klartecken för att ta emot dem. De är nu inkvarterade i Taipeis zoo.

Kinas äldsta bevattningssystem

Den goda starka maten, Buddhan i Leshan, Du Fu-stugan och pandan i all ära, men ett besök i provinsen bör i högsta grad även inkludera ett besök till *Dujiangyan*, Kinas, och kanske världens, äldsta och ännu fungerande bevattnings- och flodregleringssystem. Detta storskaliga verk ligger cirka 60 kilometer nordväst om Chengdu.

Jättebygget uppfördes år 227 f. Kr. av guvernören Li Bing av staten Shu, strax innan den Förste kejsaren Qin Shi Huangdi enade Kina. Detta enorma projekt, vars syfte var att ge den bördiga Sichuanslätten en jämn och lagom mängd vatten från den ofta översvämningsbenägna floden Min, är utan tvivel en ingenjörsteknisk triumf utan like, om man betänker att projektet är byggt utan några som helst avledande dammar. Det markerar dessutom en milstolpe i kinesisk teknisk och vetenskaplig historia. Genom denna sinnrika konstruktion bevattnas stora arealer av Sichuans slättland, som följdriktigt benämns ”överflödets rike”.

När jag för något år sedan besökte underverket, passade jag på att göra en kort visit till det närbelägna *Qingchengshan*, sydväst om Dujianyan. Berget, som är över 2 000 meter högt, är förskönat med ständigt grönskande gamla träd, därav namnet *Qingcheng* (”grön stad”), och anses vara en av taoismens födelseplatser. I forna tider fanns det över 100 tempel, numera är de betydligt färre till antalet. Det mest intressanta var *Tianshidong* (”Himlens mästares grotta”). När jag sent om kvällen var tillbaka på hotellet i Chengdu orkade jag inte ens med någon kvällsmåltid utan lade mig på sängen och somnade direkt. Därmed var en oförglömlig dag, full av upplevelser, till ända. Både Dujiangyan och Qingchengshan blev listade på UNESCOs världsarvslista år 2000.

Under min sedvanliga rundresa i Kina våren 2008 besökte jag åter staden Chengdu och bevattningsanläggningen Dujiangyan.

Den 12 maj drabbades Kina återigen av en naturkatastrof. Häradet Wenchuan, norr om Dujiangyan, hemsöktes av en hemsk jordbävning som skördade det ofattbara antalet av närmare 70 000 liv och 375 000 blev skadade. Ytterligare 18 230 människor saknas och ligger förmodligen begravda under rasmassorna.

Dagarna efter gick våra fax och alla firmans e-postadresser oavbrutet. Mina kinesiska vänner och leverantörer höll mig hela tiden underrättad om katastrofens omfattning och utbredning, samtidigt som de uppmanade mig att göra något, eller rentav frågade vad jag hade gjort eller tänkte göra. Jag fick klart för mig att hela Kina verkligen ställde upp på alla nivåer och på alla tänkbara sätt i denna hemska tragedi.

För att liksom sporra mig och andra i min närmaste omgivning till åtgärder informerade de mig i detalj om vad de själva hade företagit sig. Man gjorde till exempel insamlingar på arbetsplatser, gav sig ut på gator och torg för att samla in pengar eller hjälpte till att sälja lotter för Röda korset. Många sålde dyra ägodelar för att få kontanter som de kunde skänka och andra åkte till det drabbade området för att hjälpa till med röjningsarbete och annat. Själv skickade jag ett bidrag via den kinesiska ambassaden i Stockholm, vilket jag tyckte var den säkraste vägen.

Anna blev förskräckt när jag berättade för henne att jag befann mig i området två veckor innan katastrofen. Det enda hon fick fram var: ”Tänk om du varit där då det hände”. ”Ja, tänk” svarade jag.

Den 14 april i år, då jag befann mig i landet, skakades Kina återigen av en jordbävning om än inte så förödande som alla de andra denna gång, tack vare att området som hemsöktes är glesbefolkat. Det var Qinghai-provinsen som drabbades och häradet Yushu som är beläget i ett glesbebyggt och ytterst fattigt område, uteslutande befolkat av etniska tibetaner. Nästan 2 700 människor miste livet och 10 000 skadades. Klockan var elva minuter i ett på dagen, svensk tid, när det hände. En halvtimme senare fick jag ett sms från mitt barnbarn Daniela som löd: ”Nonno var i Kina är du? Har du hört något om jordbävningen?”. Så omtänksamt. Tack kära Daniela.

Kryssning genom De tre ravinerna

De tre klyftorna *Qutang*, *Wu* och *Xiling* är, vid sidan av pandan och Kinesiska muren, Kinas internationellt mest igenkända ikoner som dyker upp överallt, i klassisk poesi och på moderna vykort. Det är få andra natursköna scenerier i Kina som kan mäta sig med dem. Därför blev det stora rubriker, när man år 1995 började arbeta på världens största damm- och kraftverksbygge, en satsning på 200 miljarder kronor, som har lett till omflyttning av bortåt två miljoner människor. När projektet är slutfört kommer man fortfarande att kunna se ravinernas lodrätt stupande väggar, men vattennivån kommer att vara betydligt högre än tidigare. Miljö- och människorättsorganisationer har protesterat, men den kinesiska regeringen har inte låtit sig bevekas.

Chongqing och dess vackra flickor

Detta var ett resmål som alla talat om, och hösten 2005 var det min tur. Jag flög till bergsstaden Chongqing varifrån den efterlängtade kryssningen skulle gå av stapeln. Själva staden, som saknar nämnvärda turistattraktioner, är, i likhet med Chengdu, mest känd för den starkt kryddade maten, i synnerhet den heta grytan. Invånarnas heta temperament och sitt rykte som ett envist motståndsnäste är även vida känt bland kineserna. På 1200-talet behövde mongolerna 36 år för att kuva staden. Under andra världskriget lyckades japanerna aldrig inta staden, trots närapå trehundra bombräder.

Här påstås man även finna de vackraste flickorna i hela Kina, inte i Suzhou eller Hangzhou, som traditionen säger. De viktigaste orsakerna lär vara den populära ”heta grytan” och klimatet. Under den korta tid jag vistades där kunde jag inte avgöra hur det förhöll sig med den saken, så det får lov att bli fler resor till bergsstaden framöver.

Efter några timmars rundkörning i och kring staden bad jag taxichaufförен att köra mig till Stillwellmuseet. Detta ”utländska” museum är unikt bland Kinas historiska museer. Det skapades för att hedra de frivilliga amerikanska piloterna under andra världskriget. Museet inryms i den amerikanske generalen Stillwells forna resi-

dens. Han var befälhavare för de berömda *Flying Tigers* (”Flygande tigrarna”), som heroiskt kämpade mot japanerna över de kinesiska, burmesiska och indiska luftrummen under sju långa månader 1941.

Efter denna korta visit var det dags att bege sig till kajen där kryssningsbåten väntade. Väl ombord blev jag hänvisad till en rymlig och bekväm hytt. Här skulle jag komma att tillbringa tre dygn. Det kändes otvivelaktigt spännande att vistas på en båt som skulle fara över världens tredje största flod, efter Amazonas i Sydamerika och Nilen i Afrika. För kineserna är Yangtze känd som Chang Jiang (”långa floden”). Högt uppe i provinsen Qinghais snöklädda berg, mot gränsen till Tibet, gömmer sig källorna till denna Kinas 6 300 kilometer längsta och mäktigaste flod.

Enorma mängder vatten från hundratals bifloder samlas och drivs med våldsam kraft österut genom några av världens djupaste klyftor. Nedströms pressas vattenmassorna samman i de 20 mil långa Tre ravinerna för att sedan mynna ut alldeles ovanför det väldiga dammprojektet vid Sandouping, i närheten av staden Yichang i Hubeiprovinsen. Det finns få floder i världen med samma dignitet som Yangtze. Under årtusenden har den varit transportled, Kinas pulsåder och civilisationens vagga. Det sistnämnda epitetet får Yangtze kanske dela med Gula floden.

Hade jag vetat att båten inte skulle lätta ankar förrän tidigt morgonen därpå skulle jag ha tillbringat mer tid i Chongqing. Nu var det för sent att ångra sig och dessutom väntade kaptenen på att få bjuda gästerna på en välkomstmiddag. Maten vi serverades var en blandning av kinesiska och europeiska läckerheter och servicen var helt professionell.

I gryningen lämnade fartyget kajen och gled sakta ut på den mäktiga floden. Jag väcktes av båtens tutande och gick ut till min balkong. Härifrån kunde jag se hur bergig staden Chongqing verkligen är. Inte undra på att jag knappast sett några cyklar i staden dagen innan! Denna jättelika pyramid av sten och mänsklighet i en enda röra reser sig som fören på ett skepp precis där två av Kinas mäktigaste floder, Yangtze och Jialing, möts. Dess oändliga branta backar gör normalt cyklande omöjligt. Däremot såg man massor av människor, mest män, med en bambustock över skuldrorna, som försörjde sig som bärare. En stor del av tranporterna i det bergiga Chongqing sker på människors ryggar och antalet *kulier* (bärare eller andra med hårt kroppsarbete) räknas i hundratusental. Efter en superb frukostbuffé kunde man njuta av resan och det fantastiska landskap vi passerade.

Efter lunchen lade båten till vid staden Fengdu, en spökstad i dubbel bemärkelse. Invånarna har evakuerats och fått nya bostäder högre upp. Många invånare har, som i många andra byar som måste evakueras, valt att ta pengarna och flytta till andra städer. Fengdu kommer att ligga under vattnet, när dammprojektet blir klart. Innan dammbygget kom igång var vattenståndet 65 meter, nu är det 135. När bygget blir klart kommer det att nå 175 meter.

Men templet högt ovanför spökstaden kommer att klara sig från att bli dränkt. Det är tillägnat en gud som har sitt ursprung i buddhismen men har upptagits av

den inhemska taoismen. Genom bilder och tecken i templet blir man väl upplyst om vilka helveten man kommer att hamna i om man inte för ett anständigt leverne. För egen del bestämde jag mig omedelbart för att hädanefter bli snällare.

Frampå eftermiddagen gjorde båten uppehåll för att låta oss gå i land och besöka det arkitektoniskt grandiosa templet *Shibaozhai*. För att nå toppen av templet, som låg fastklämt vid en klippa, fick man ta sig upp för hundratals kurviga och smala trappsteg. Det var minst sagt otäckt med tanke på hur många människor som trätrappan bar på samtidigt. Märkligt nog blev jag inte panikslagen som då jag gick på det hängande klostret vid Norra Hengshan och rusade därifrån. På vägen till och från templet tvingades vi passera genom en uppsjö av sjabbiga marknadsstånd med allt möjligt krimskrams, där en del försäljare till och med försökte dra in oss i ståndet. Men detta är ingalunda unikt för Shibaozhai, det förekommer överallt i Kina vid de stora turistanläggningarna och även vid de bortåt 20 000 tempel som lär finnas i landet.

Då vi återkommit till båten annonserades det i högtalaren att det var dags för den dagliga *taichi*-lektionen. Det var inte många som ställde upp, varken denna första dag eller följande, men jag hängde med vid samtliga tillfällen. Jag ställde mig gärna bland de andra och imiterade svärdformen, medan jag klev framåt och bakåt och automatiskt följde de lugna, böljande rörelserna, samtidigt som jag försökte att inte distraheras alltför mycket av det underbara landskapet vi passerade genom.

Vi fortsatte nedför den av höga berg alltmer omgärdade floden, förbi byar, små hamnstäder, båtvarv och en och annan bondgård på sluttningarna. Då och då gick jag upp till utsiktsdäcket för att därifrån studera den skiftande trafiken av farkoster i alla storlekar. Mest rörde det sig om pråmar med containrar eller lastbilar på väg till eller från de stora hamnarna Chongqing, Wuhan och Shanghai. Att lastbilar fraktades på floden beror på att vägnätet ännu inte är lika utvecklat i dessa bergstrakter som på andra ställen. Kinas största flod är en legend, ett sammandrag av historia, geografi och ekonomi, en flodtrafikens motorväg.

I flera sekler har Yangtze transporterat handelsresande i ris, te och opium i *djonker* och *sampaner* (små kust- eller flodbåtar för passagerartrafik).

Andra kvällen ankrade båten upp strax före inloppet till *Qutangxia* (”Qutangklyftan”), varefter det var middagsdags, följt av mycket enkel underhållning som ett filippinskt par stod för. Något som helst hålligång förekom inte. Baren var alltid folktom. Passagerarna bestod i övrigt mest av pensionärer, framförallt från Förenta staterna, men även européer förekom – mestadels från Norge. Inga andra svenskar fanns ombord.

Tidigt nästa morgon annonserade högtalaren att vi strax skulle påbörja färden genom den första klyftan. Minuten senare var alla samlade på däck, försedda med kameror och kikare. Vid inseglingen i Qutangklyftan uppenbarade sig en av de mest dramatiska naturscener jag upplevt i Kina. Lodräta klippor reste sig på båda sidor om båten och såg ut att ha öppnat sig bara för att släppa igenom flodvattnet. Qutang är

bara åtta kilometer lång och därmed den kortaste klyftan – men den mäktigaste och mest dramatiska vill jag säga. På sitt smalaste ställe är den mindre än 100 meter bred. I gamla tider var det mycket riskfyllt att segla igenom denna klyfta.

De Tre små ravinerna

Efter Qutang seglade vi vidare till staden Wushans hamn för att gå ombord på mindre, mer lättmanövrerade och specialbyggda båtar som skulle ta oss till Yangtzes mindre bifloder och till de så kallade Tre små ravinerna. Som namnet anger är de smalare, men minst lika dramatiska och natursköna, och de var höjdpunkten på hela resan. Vattnet här skiftade i färg, medan vegetationen tätnade. Här bor minoritetsfolket *tujia*, med en befolkning på närmare sex miljoner människor, som därmed är en av de största av Kinas alla 55 minoriteter. Tuija lever i huvudsak i västra Hubei, där vi nu befinner oss, och i Hunanprovinsens bergstrakter. De flesta talar kinesiska och endast ett fåtal talar det egna språket.

Vi gled sakta vidare på vattnet som här var underbart grönt. Vi färdades mitt bland branta klippor, egendomliga bergstoppar i form av svampar, en kanjon beklädd med ymniga skogar, och ett förtrollande hörn med vilt växande vacker natur mitt i centrala Kina. På andra ställen hade berget en underbar röd färg och gav oss en overklig känsla av att ha hamnat mitt i en bergskedja i Dolomiterna, uppblött av vatten. Otaliga droppstensgrottor uppenbarade sig plötsligt bakom flodens slingrande lopp.

Något moln kunde man inte se mellan de täta topparna och allt visade de forntida kinesiska akvarellmålarnas underbara och förtrollande landskapsbilder. Byarna längs stränderna var mycket primitiva med hus byggda i sten, lera och halm. Men det saknades inte ett stycke elegans – taken med svarta tegelpannor med takrännor som, enligt förfädernas tradition, skulpterats i form av drakhuvuden. Två hundra meter ovanför oss såg vi en källa som blivit vattenfall och som störtade brant ner i floden. Man vet inte riktigt hur det hamnat där, men, däruppe vid sidan av källan fanns ett gammalt buddhistiskt tempel med pagodtak intryckt – ett häpnadsväckande och våghalsigt hantverk.

Då färden fortsatte genom de mindre klyftorna dök det upp apor som hoppade från det ena trädet till det andra. För att aporna ska finnas kvar som en turistattraktion, förser staten dem med mat, eftersom de lider brist på föda. På vissa ställen såg man likkistor långt upp i ravinerna och man undrade hur i Herrans namn människorna hade burit sig åt för att få dit dem. Det sades oss att några hade legat där i 2 000 år och att syftet med det hade varit att komma så nära himlen som möjligt.

Vi vände tillbaka till moderskeppet för att snart glida in i den 45 kilometer långa, *Wuxia* (”Wuklyftan”), som omges av kilometerhöga klippor. I högtalaren annonserades att vi strax skulle passera berget, på vars 900 meter höga topp man kunde se den välkända Gudinnan. Mycket riktigt såg man någonting som såg ut som en figur. Därefter nådde vi den längsta av dem alla, nämligen *Xilingxia* (”Xilingklyftan”), som

är 80 kilometer lång. Vissa klippor här har fått egna namn efter sin form, som till exempel ”hästlungan” och ”oxlevern”.

Fram på eftermiddagen passerade vi häradet Zigui, där den patriotiske poeten Qu Yuan föddes. I samma stund fick jag, av den kulturintresserade och mångkunnige guiden ombord, höra att där föddes även Wang Zhaojun, den fjärde i raden av de fyra berömda skönheterna. Hon föddes under Handynastin år 52 f. Kr. i byn Baoping.

När en nomadstams ambassadör uppvaktade kejsaren med en begäran om en prinsessa som brud till stammens kung, beslöt kejsaren att sända en av sina konkubiner. Wang anmälde sig genast som frivillig, då hon inte ville tillbringa återstoden av sitt liv i isolering. När kejsaren såg henne, slogs han av hennes skönhet och undrade varför hon aldrig hade skickats till honom. Det var dock för sent. Blott 19 år gammal skickades Wang Zhaojun till kung Huhanye, sin blivande make och ledare för Xiongnunomaderna i Mongoliet, medan kejsaren lät avrätta hovmålaren som, i brist på mutpengar från den alltför snåla Wang Zhaojun, hade målat ett så föga smickrande porträtt av henne att hon inte togs upp på kejsarens lista. Därmed var freden mellan Hankineserna i söder och Xiongnustammarna i norr säkrad i hela sex decennier.

Det händer inte så ofta att man passerar platser där sådana berömdheter är födda, så jag tänkte ta en närmare titt på båda ställena. Jag ringde upp leverantören i Wuhan som enligt överenskommelse skulle hämta mig vid min ankomst i Sandouping dagen därpå, och frågade om det fanns en möjlighet att hinna besöka båda ställena innan vi skulle fara tillbaka till Wuhan, och fick svaret, att det skulle gå bra.

Vid kvällningen, när vi passerat genom Xilingklyftan, uppenbarade sig det enorma dammbygget vid Sandouping. Vi gled snart in i den första av en serie jättelika slussar som tog oss till dammen där vi ankrade upp för natten. För min, och några andras, del tog den underbara kryssningen genom De tre ravinerna slut här, för många andra skulle den fortsätta ända till Shanghai.

Morgonen därpå uppenbarade sig leverantören från Wuhan med bil, chaufför och sakkunnig guide. Vi körde först till dammbygget, det största projektet sedan Kinesiska muren, stoltserar kineserna med, och ett sant mästerverk i ingenjörskonst, vill jag tillägga. I utställningscentret vid själva byggplatsen fick vi en detaljerad presentation av det kolossala verket med sina 185 meter höga och två kilometer breda dammvallar. Från en utsiktsplats i närheten njöt vi av en otrolig vy över detta världens största och dyraste projekt i modern tid. Bygget hade gått in i den tredje och sista fasen och redan nu producerades el. Med 26 superturbiner kommer el för tio procent av hela Kinas behov att genereras här. Fler än 50 arkeologiska arbetslag jobbar dygnet runt för att rädda vad som räddas kan innan en 50 mil lång sjö kommer att bildas bakom dammen. Projektet är och förblir kontroversiellt, men det har också blivit en nationell symbol för att allt är möjligt i det nya Kina.

Poeten Qu Yuan och skönheten Wang Zhaojun

I hällande regn bar det sedan iväg till poeten Qu Yuans minnestempel. Av vakten fick vi tillåtelse att vandra omkring på egen hand. Högt uppe på en trädbevuxen kulle vid floden *Miluo* uppfördes monumentet över poeten 1756. Det omges av en grå tegelmur och skuggas av gamla palmer. Huvudingången vaktas av åtta gudalejon av sten och valvporten är dekorerad med målningar som är scener ur poetens liv. Huvudhallen, poetens helgedom, är en stor konstruktion av trä och tegel med ett enkelt brutet tak, täckt av gula polerade kakelplattor. På sidoväggarnas minnesplattor finns inskriptioner med kondoleansdikter skrivna av lärda män från olika tider. På den stora träplattan på bakre väggen finns en levnadsteckning över Qu Yuan inskriven, ett kapitel ur Sima Qians ”Historieskrivarens uppteckningar”. Framför den bortre hallen står poeten staty, en enorm skulptur från 1980. Innergården skuggas av ett flertal hundraåriga träd som avger en uppfriskande doft.

Li Sao (”Klagosången”) är inte bara ett av Qu Yuans förnämsta verk, den anses som en av den kinesiska poesins, eller hela världslitteraturens, största dikter. Den skrevs troligen då skalden, landsförvisad av sin konung, levde i exil, söder om Yangtzefloden. Titeln *Li Sao* har av en del kommentatorer tolkats som ”möte med sorgen”, av andra som ”sorg efter avfärd”. Några senare forskare har tolkat den som ”sorg i utanförskapet”, medan åter andra tror att det var beteckningen på en viss typ av musik. Den lidelsefulla önskan att rädda landet och den kärlek till folket som kommer fram i dikten förklarar dess storslagenhet och odödlighet. Här följer de första raderna:

En prins jag är av ryktbar börd,
ett frejdat namn bar min kunglige anfader.
När Sirius om våren skymtade fram,
föddes ett barn och Tigern var dagens herre.
När min faders öga första gången skådade mitt anlete,
framsade han genast lyckobringande namn,
som ville han visa att mig skulle Himlens gudomliga tecken
samverka med Jordens dygder …

Och dikten avslutas med följande rader:

… Då all min dygd i detta rike är försmådd,
varför skulle jag då efter den kungliga staden trängta?
I hela vida världen ingen visdom kan hittas.
Floden skall jag söka, där Den Vise graven fann.

Vi fortsatte sedan mot Wang Zhaojuns födelseby Baoping, som numera heter Zhaojun, och körde genom många nybyggda byar, dit folk redan hunnit flytta från dalen nedanför och dit Yangtzes enorma vattenmassor snart kommer att nå. Wang Zhao-

juns hus ligger mycket vackert och har en stor trädgård med flera skulpturer av henne. Det är historiskt säkerställt att hon föddes i denna by, men knappast att detta skulle vara hennes födelsehus.

Wuhan och den Gula tranans torn

Sent om kvällen anlände vi till staden Wuhan i det östra hörnet av Jiang-Han-slätten. Här flyter Yangtzefloden och Hanfloden ihop och delar staden i tre delar: *Wuchang*, *Hankou* och *Hanyang* och formar ett unikt samhälle disponerat som en tripod. Wuhan är en viktig metropol när det gäller handel, vetenskap, utbildning och information. Staden har ett typiskt halvtropiskt, fuktigt monsunklimat, där de fyra årstiderna är mycket tydliga. Eftersom Wuhans sommar är extremt varm och lång, har staden, i likhet med Chongqing och Nanjing, fått smeknamnet *Huolu* (”masugn”). Jag hade turen att vara där i oktober då klimatet var mycket behagligt. Det sägs att befolkningen uthärdar den heta sommaren tack vare en diet av vattenmeloner och isglass.

Det finns flera intressanta platser i Wuhan som måste ses. Med en enda dag till förfogande hann jag med två av dem: *Huanghe Lou* (”Den Gula tranans torn”) och *Donghu* (” Östra sjön”). Tornet var verkligen värt ett besök. Det byggdes ursprungligen år 223 under de Tre kungadömenas period, men fick sitt nuvarande utseende på 1950-talet. Otaliga är de författare och poeter som tävlat om att överträffa varandra just i diktning om tornet. Men sedan Tangdynastins berömde poet Cui Hao skrev dikten ”Gula tranans torn”, har ingen annan poet vågat sig på den bedriften. Poeten Li Bai blev chockad av Cui Haos dikt och gav själv upp försöket med motiveringen att Cui Haos dikt var så vacker att ingen annan kunde överträffa honom.

Den Vise på Gula Tranan hade givit sig av bland skyar vita.
Till vad nytta har Gula Tornet lämnats kvar här?
När den gett sig av landar Gula Tranan aldrig mer på jorden.
Blott vita skyar framskrider fåfängt år efter år …

Historiskt är staden känd som platsen där den borgerliga revolutionen började 1911, vilken ledde till att Qingdynastin föll samman. Det satte en abrupt punkt för Kinas 2100-åriga kejsartradition.

En före detta rödgardist dyker upp

Händelsen den 10 oktober har gått till historien som Wuchangresningen. När vi stod framför det pampiga så kallade ”Röda palatset”, som var arméns högkvarter under Qingdynastin och varifrån startskotten för revolutionen gick, fick jag tillfälle att tala med en souvenirförsäljare som berättade att han varit rödgardist i sin ungdom. Och just i slutet av oktober 1966 befann han sig, 18 år gammal, i Kanton framför mässan och mitt hotell Dong Fang. Tänk om vi rentav stött på varandra då!

Medan jag ställde mig den frågan tog jag en taxi till mitt hotell för att hämta min ”Maos lilla röda” för att visa honom den. Pang Huixin blev väldigt glad och rörd, och när han tog ”dyrgripen” i sina händer fylldes hans ögon med tårar. Jag frågade om han möjligen hade något kvar från sin tid som rödgardist, och fick till svar att han hade en kavaj, en mössa och en armbindel. Efter en lång stunds övertalning gick han med på att skänka mig armbindeln och mössan, som jag numera, jämte Maos lilla röda, alltid har med i bagaget vid mina resor till Kina. Trots den sorgsna tiden dessa påminner om, väcks beundran och uppskattning från mina kinesiska vänner för mitt engagemang. Som tack fick den generöse Pang Huixin en liten penninggåva.

Vi besökte även skolan, som öppnade sina dörrar år 1927, där Mao Zedong undervisade studenterna i Sun Yat-sens lära om nationella och demokratiska rättigheter och bönderna om hur man skjuter med gevär.

Östra sjön är sex gånger större än Västra sjön i Hangzhou, men inte lika besjungen och romantisk. Sjöns strandsluttningar går i sicksack, likt en kvinna med behagfullt vriden kropp. Jag hann dock inte se så mycket av Östra sjön, då mörkret föll. Eftersom jag hade bråttom till Kantonmässan, lovade jag mig själv att komma tillbaka till Wuhan och Östra sjön inom en inte alltför avlägsen tid.

En resa i Marco Polos och Sven Hedins fotspår

En återkommande tanke hos mig har varit att en gång i mitt liv få resa längs de vägar och i de trakter mina båda landsmän, Marco Polo och Sven Hedin, färdades – den förste för mer än 700 år sedan och den andre för cirka 100 år sedan. Tanken att vandra i deras spår, kanske rida samma slags djur, se samma platser och dessutom uppleva den lokala kulturen hade fascinerat mig en längre tid. Att göra resan Peking-Hohhot-Dunhuang-Turpan-Ürümqi-Kashgar på en enda gång var inte tänkbart med hänsyn till tiden, varför jag delade upp den i två separata resor med sex månaders mellanrum, givetvis i samband med mina sedvanliga affärsresor vår och höst.

Våren 2002, i god tid före Kantonmässan, reste jag till Peking och tog som vanligt in på mitt favorithotell, Grand Hotel Beijing. Min guide denna gång hette Wang Yali, men hon föredrog att jag kallade henne Linda, vilket var hennes engelska namn. Hon var mongoliska och född i den autonoma regionen Inre Mongoliet.

Qingkejsarnas östra gravar

Denna gång passade jag på att se platser jag inte hade besökt tidigare. Det dåliga väglaget gjorde att det tog det mig nästan en hel dag att färdas fram och tillbaka de drygt tolv milen till Qingkejsarnas östra gravar. På grund av avståndet besöks inte dessa gravar av många turister. Här är 5 kejsare, 14 kejsarinnor och 136 kejserliga konkubiner begravda. Gravarna började byggas år 1663 och påminner otvivelaktigt om föregångarna, det vill säga Minggravarna. Endast två gravar, kejsaren Qianlongs och kejsarinnan Cixis, visade sig vara öppna för allmänheten. Shunzhis grav, den förste Qingkejsare att regera det ”egentliga Kina”, är den mest spektakulära ovan jord. En enorm valvbåge står framför den stora röda porten. Innanför grinden finns minnespaviljongen med en inskription som beskriver kejsarens prestationer, både på manchuriska och kinesiska. En 12 meter bred ”andeväg”, belagd med tegelstenar och kantad med 18 par stenstatyer leder från valvbågen till kejsarens grav, som av någon anledning inte är öppen för allmänheten. Statyerna föreställer lejon, elefanter, hästar, kameler och fabeldjuret *gilin*, men också armégeneraler och hovrådgivare.

Under jorden är utan tvekan kejsaren Qianlongs grav den mest praktfulla, med en golvyta på drygt 300 kvadratmeter. Detta underjordiska ”palats” består av tre kamrar med fyra stenportar utformade som det kinesiska tecknet *zhu*, som betyder härskare. Väggar och tak är utsmyckade med skulpterad marmor och mest beundransvärda är åtta Bodhisattvas, enligt buddhismen en varelse som är bestämd att bli en Buddha, fyra Devarajas, som betyder Gudomlig konung på det fornindiska språket sanskrit, små Buddhafigurer och buddhistiska *sutras*, utskurna på både sanskrit och tibetanska.

Här fick jag, till min stora förvåning, uppleva hur en äldre man visade sin vördnad för kejsaren genom att utföra *kowtow*, eller *ketou*, den forna och obligatoriska gesten av underkastelse inför kejsaren. Mannen gick ned på knä tre gånger i följd, och vid varje knäböjning lade han sig raklång med huvudet mot golvet, varpå han bugade och sakta gick därifrån. Jag frågade min guide om detta var en vanlig företeelse bland kineserna, och fick till svar att det förekommer bland äldre män – men mycket sällan.

Kejsarinnan Cixis grav är den mest magnifika. Sniderierna på uppfarten som leder till Innersta höghetens hall visar en drake och en fågel Fenix som leker med en pärla. Marmorbalustraden är utsnidad med drakar och fågel Fenix bland moln och vågor.

Kolonnerna i den största salen är dekorerade med ringlande drakar i bladguld, medan de inre väggarna i sidorummen är täckta med kinesiska tecken för lycka och långt liv.

Östra och Västra Qinggravarna upptogs på UNESCO:s världsarvslista år 2002.

Homo erectus pekinensis

Nästa besök gick till byn Zhoukoudian, cirka fem mil sydväst om Peking, där resterna av Pekingmänniskan, *Homo erectus pekinensis*, hittades 1921, i en grotta, av den österrikiske paleontologen Otto Zdansky, i samband med en utgrävning som leddes av den svenske geologen Johan Gunnar Andersson, allmänt känd som Kina-Gunnar. Upptäckten blev en världssensation då man inte trodde att sådana fynd kunde göras i Kina. Pekingmänniskan levde för mellan 460 000 och 230 000 år sedan. Den första intakta skallen hittades 1929 av en kinesisk paleontolog. Efter 1949 har flera hela skallar, ett stort antal tänder och olika skelettdelar grävts fram. De har tillhört ett 40-tal kvinnor och män i olika åldrar.

Johan Gunnar Andersson var den som introducerade den moderna arkeologin i Kina trots att detta inte var hans egentliga yrke. Han kom till Peking 1914 som rådgivare inom gruvbrytningen och blev kvar i tio år. Under denna tid hjälpte Andersson till med att utbilda Kinas första generation geologer och upptäckte dessutom järnmalmsfyndigheter och andra resurser som blev till stor nytta för den unga kinesiska industrin. Han fascinerades av de arkeologiska upptäckter han gjorde som geolog och kom därför att ägna sin energi och allt sitt intresse uteslutande åt arkeologin.

Under två år upptäckte Andersson bland annat mer än 50 förhistoriska fynd- och begravningsplatser. Många av dem kom att namnge olika kulturer, som till exempel *Yangshaokulturen*, och bilda referensmaterial, som ännu är av värde för framtida forskning. Andersson var samtida, och god vän, med Sven Hedin.

I Kina har Johan Gunnar Anderssons stjärna stigit och dalat allteftersom det politiska klimatet antingen beskyllt honom för kulturimperialism eller hyllat hans samarbete med Kina. I det postmaoistiska Kina har han återupprättats och bland kinesiska arkeologer omtalas han som ”den allra mest framträdande bland de utlänningar som bidragit till utvecklingen av en kinesisk arkeologi”. För den stora allmänheten i Kina är han emellertid helt okänd. I Sverige har Kina-Gunnars eftermäle inte skiftat på samma sätt men han har inte heller, tycker jag, fått den uppmärksamhet han förtjänar.

I den redan nämnda boken av Perry Johansson, genomgår även våra 1900-talets mest kända ”sinologer” samma behandling som Jan Myrdal. Johan Gunnar Andersson, vars utgrävningar och samlande ligger till grund för Östasiatiska museet i Stockholm, exploatören Orvar Karlbeck, som i början av förra seklet hjälpte kineserna att bygga järnvägar samt språkforskaren Bernhard Karlgren. Inte ens Sven Hedin kommer undan på grund av hans idealisering av det auktoritära Kina, vars makt och stöd han i högsta grad åtnjöt.

Enligt Perry Johansson, som är doktor i sinologi och undervisar i kinesisk historia vid Stockholms universitet, var dessa herrar en del av den hänsynslösa västerländska imperialismen och han kallar dem för gravplundrare, propagandister och annat. Han menar att deras syn på makt, ras, kön och klass var milt uttryckt reaktionär och att de därtill var usla vetenskapsmän.

År 1987 hamnade även Zhoukoudian och dess berömda personlighet på UNESCO:s världsarvslista. Det är den äldsta av alla kulturplatser på denna lista. Men nu är det Marco Polo som gäller och vi får lov att lämna Qingkejsarna i fred i sina vackra gravar.

Marco Polobron

På eftermiddagen gick färden till Marco Polobron, 15 km sydväst om Peking, som tillkom i slutet av 1100-talet under Jindynastin. Marco Polo gjorde en entusiastisk och utförlig beskrivning av den i sina memoarer:

> *Över denna flod leder en mycket vacker stenbro, Pulisangan, vars like kanske inte finns i hela världen. Den är trehundra steg lång och åtta steg bred, så att tio man bekvämt kan rida över den i bredd. Den vilar på tjugofyra bågar och tjugofem pelare, som står i vattnet, alla av serpentinsten och uppförda med stor skicklighet. På varje sida leder från den ena änden till den andra ett vackert bröstvärn, som är mästerligt utfört av marmorplattor och pelare. Vid början av stigningen är bron*

något bredare än vid sin höjdpunkt, men från det ställe där stigningen upphör löper sidorna i rak linje och parallellt med varandra. Högt uppe vid den ena änden står en mycket stor och hög pelare som vilar på en sockel av marmor, och bredvid den ligger en väldig lejongestalt […] Allt detta erbjuder en mycket präktig anblick.

Bron är 266 meter lång, drygt sju meter bred, hålls uppe av tio pelare och elva bågar i marmor. Marco Polo kan dock ha drabbats av en minneslucka när han angav antalet bågar till 24 istället för de elva, som den alltid har haft. Jag roade mig med att räkna de 485 marmorlejonen, som pryder båda sidor av balustraden. Inget lejon var det andra likt.

För kineserna symboliserar bron platsen där de grymma japanerna i juli 1937 provocerade kinesiska trupper. Detta ledde till ett utdraget motståndskrig, som varade i åtta år. Det intilliggande museet berättar utförligt om händelsen och utvecklingen av den hemska japanska aggressionen.

De båda mästarnas tempel

Innan jag reste vidare hann jag även besöka två mycket kända och dyrkade tempel, det taoistiska *Baiyunguan* (”Vita molnets tempel”) och *Kongmiao* (”Konfuciustemplet”). Qiu Chuji, Vita molnets mest kände präst, hedrar man i hallen längst in och på platsen där han dog år 1227.

Mittemot finns en värdefull gammal skål gjord av knölig trädrot vilken gavs som offer av Qingkejsaren Qianlong. Qius kvarlevor är begravda under skålen där de troende fortfarande lägger pengar. Hela tempelområdet är stort, med många hallar som innehåller Buddhastatyer och altare tillägnade de olika gudarna inom taoismen. Prästerna bär långa rockar och har sitt långa hår uppsatt i en knut som hålls på plats med nålar av silver eller jade.

Det konfucianska templet hade betydligt mer att visa upp. Det har en yta på 22 000 kvadratmeter och upptar fyra gårdsplaner. På båda sidor om den främre gården finns 198 stentavlor med över 50 000 namn på framstående studenter och forskare från Yuan-, Ming- och Qingdynastierna, som godkänts i de kejserliga examina som hölls vart tredje år. Dessa tavlor tyckte jag var intressanta mest för att de hedrar, och kanske även uppmuntrar, kunskap.

Framför en hall står den sjuhundraårig cypressen *Chujiangbai* (”Rör vid Ondskan-trädet”). Den lär kunna skilja en ond människa från en god. Jag gick fram till trädet, rörde vid det för att om möjligt få reda på vilken sort jag kunde tänkas tillhöra. Men trädet höll tyst!

Dags att åka på en nit

På vägen tillbaka till hotellet började min guide, miss Wang, att ställa allehanda frågor angående min hälsa. Hur högt blodtryck har du? Har du kolesterol i blodet? Har

du problem med hjärtat? Hon tycktes känna till alla mina åkommor. Efter jakande svar på de två sista frågorna föreslog hon att jag kunde besöka en klinik och genomgå en snabb och helt kostnadsfri undersökning. Sagt och gjort, snart var vi framme vid något som verkligen såg ut att vara en klinik.

Sedan vi väl kommit in började den ene vitklädde mannen efter den andre att sticka mig här och där och ta prover. Alla talade perfekt engelska. För varje provtagning dök det naturligtvis upp något negativt som resulterade i att provtagaren föreslog en lämplig medicinering. När vi gick därifrån hade jag två kassar fyllda med diverse naturpreparat och hade samtidigt blivit av med närmare 300 amerikanska dollar. Jag hade alltså blivit grundlurad. De båda kassarna överlämnade jag till städerskorna på hotellet innan jag reste vidare. Man är tydligen aldrig för gammal för att åka på en nit, oavsett hur väl berest man än må vara.

Anjibron – *Zhaozhou Qiao*

Under denna veckolånga vistelse i huvudstaden fick jag även chansen att se och beundra den andra av de kinesiska antika broarna som Marco Polo högaktade än mer, nämligen den berömda *Zhaozhou Qiao* (”Den trygga färdens bro”), även känd som Anjibron. Den ligger cirka 18 mil söder om Peking i närheten av staden Shijiazhuang och byn Zhaoxian. Att bron är vida omtalad är inte svårt att förstå när man häpen står framför den. En synnerligen storartad och elegant prestation i ingenjörskonst av murarmästaren Li Chun.

Den tillkom mellan åren 605 och 616 under Suidynastin, och är världens äldsta enkelbågiga stenbro som alltjämt är i bruk. Under 14 sekler har den stått emot jordbävningar, tyfoner och översvämningar. Den eleganta bågen har närmare 51 meters spännvidd. De båda mindre bågarna på sidorna förhöjer inte enbart brons arkitektoniska skönhet utan är designade och skapade för att lätta på strukturen och samtidigt underlätta genomströmningen av vattnet vid högvattenstånd eller översvämningar. På en minnestavla kan man läsa att Zhaozhoubron 1991 erkändes av det amerikanska civilingenjörssällskapet som en historisk milstolpe i ingenjörskonst.

Hohhot och Inre Mongoliet

Färden gick vidare till Inre Mongoliets huvudstad Hohhot (”Den blåa staden”) på mongoliska. Blått symboliserar himmel och renhet i mongolisk tro. Den benämningen är knappast lämplig nuförtiden, eftersom man byggt många tunga stålindustrier som förorenat luften enormt. Staden är en av Kinas största producenter av mjölk, märkligt nog, och härifrån levererade man all mjölk till 2008 års Olympiska spel. Själva staden Hohhot har inte mycket att erbjuda och skulle knappt dra till sig några besökare eller turister alls, om det inte vore för de vida grässlätterna nordost om staden eller för att skönheten Wang Zhaojun har sin grav här.

Så snart jag hade packat upp min väska tog jag en taxi dit. Wang Zhaojuns gravområde på 1,5 hektar innefattar en stor skulpterad minnessten, en ryttarstaty,

föreställande Zhaojun själv och hennes nomadkung Huhanye samt en kolossal, 33 meter hög, gravkulle. Den kallades för den ”gröna graven” i gångna tider, då det sades att det gröna gräset som täcker kullen aldrig gulnade. Besökare, turister från när och fjärran och framförallt nygifta och älskande par, unga som gamla, vårdar alla minnet av det vackra sändebudet som medverkade till att förena de båda nationaliteterna Hankineser och mongoler, och betraktar platsen som en symbol för nationell enighet, kärlek och vänskap.

Framåt kvällen infann sig chefen för den statliga resebyrån för att inkassera betalningen för de tjänster jag hade bett om och presenterade samtidigt chauffören och guiden för mina tilltänkta utflykter de närmaste dagarna.

Innan alla tre avlägsnade sig kom jag överens med guiden om att vi skulle starta klockan sex följande morgon. Först på tur denna tidiga morgon stod Djingis khans mausoleum, 300 kilometer sydväst om Hohhot. Vi passerade först Baotou, ”stålstaden på grässlätten”, som den också kallas, som med sina 1,3 miljoner invånare är Inre Mongoliets största stad och en av de största industriella baserna i Kina – därtill också den största förbindelselänken mellan Peking och nordvästra delen av landet. Det var härifrån som Sven Hedin började sin enorma expedition genom Gobiöknen 1927, i sällskap med kineser, mongoler, tyskar och svenskar – bland dem hertig Larsson.

Vi fortsatte sedan på landsvägen Baotou-Xi’an och snart körde vi över den mäktiga Gula floden, av kineserna oftast kallad ”Moderfloden”, fortsatte sedan över Ordosslätten och nådde en timme senare Ordos, i vars område mausoleet finns. Längs med vägen kunde man se två olika typer av terräng, den mongoliska slätten och lösjordsslätten. En skillnad är att bergen på lösjordsslätten är mycket brantare än de på den mongoliska slätten, som istället går som vågor längs med marken.

Djingis khans mausoleum

Mausoleet låg mycket vackert på en liten kulle som var täckt med grönt gräs och tät skog och omringad av strömmar och sjöar. Så snart vi hade parkerat bilen på den enorma och nästan tomma parkeringsplatsen, kunde vi skymta mausoleet på en liten höjd och vi begav oss dit. Först gick vi förbi en jättelik ryttarstaty som föreställde Djingis khan, och vidare genom en kinesisk så kallad äreport, vilket är något man vanligen hittar vid ingången till gravar. Den här var försedd med inskriptionen *Chengjisihan ling*, ”Djingis khans mausoleum”, eller ”grav”. Därefter ledde trappor i flera nivåer upp till den stora planen framför själva mausoleet. Det mausoleet består av tre sammanlänkade byggnader med kupoltak. Till vänster om huvudentrén låg ett jättestort stenröse, en så kallad *Ovoo*, typisk för den urgamla mongoliska shamanismen. Som seden bjuder gick vi runt denna tre gånger och kastade samtidigt en liten sten för varje runda. Därefter steg vi in i själva mausoleet. På grund av den sena timmen hann vi inte med mer än en mycket kort rundvandring.

Här finns väggmålningar i modern teknik, glaserade porslinsföremål, utsirade lampor, marmorpelare och mosaikkakel som tillsammans förhöjer palatsets stor-

slagenhet. I den imponerande centrala salen står en fem meter hög staty av Djingis khan med handen vilande på svärdet. En rökelsebrännare är placerad framför statyn och oljelampan brinner dag som natt. En serie fresker skildrar de största krigiska och diplomatiska händelserna och förtjänsterna under Djingis khans levnadstid.

Även Marco Polo färdades på Ordosplatån. I sina memoarer berättar han:

> *Det hände sig att tartarerna år 1187 valde en kung att regera över dem. En kung, vars namn på deras språk var Chinghiz khan, en mycket skicklig och vis man, en begåvad talare och en lysande soldat. Efter valet av honom, kom alla tartarerna i världen, som spritt sig över olika främmande länder, till honom och bekräftade hans suveränitet och han utövade sitt ämbete så bra och hedervärt […] att han blev älskad och ärad, inte som en härskare utan som en gud.*
>
> *Alla de stora härskarna som härstammar från Chinghiz khan transporteras vid sin begravning till ett stort berg kallat Altai. När en av dem dör, även om det sker på ett avstånd av hundra dagars resa från detta berg, måste han föras hit för att begravas.*

Även om det är möjligt att Marco Polos beräkningar av var Djingis khan och hans avkomlingar är begravda är sanna, har man aldrig funnit något bevis för detta, och inte heller har man hittat deras gravar. Mausoleet innehöll därför inte några kvarlevor utan var snarare en minnesplats.

Djingis khan dog år 1227 i Gansuprovinsen och begravdes tillfälligt vid foten av ett berg norr om den stora Gobiöknen. Man följde de mongoliska sederna för en hemlig begravning, så ingen gravkulle uppfördes och inte ett enda spår återstod efter att marken trampats av hästar och täckts med gräs. På så vis blev graven okänd för alla. Guiden berättade att mongoliska kejsare begravdes i hemlighet i kistor av urholkade trädstammar, likt dem som än idag används av Ordosslättens herdar. Kvarlevor begravdes antingen i fädernejorden eller på den avlidne kejsarens favoritplats.

Marco Polo och Shang-du

Redan klockan sex, även nästa morgon, satt jag i bilen på väg österut till en avlägsen gräsklätt och ett ännu avlägsnare Shang-du. Några kilometer efter Hohhot började vägen klättra över olika bergspass och följde sedan genom vatten- och trädlösa dalgångar, där varken hus, människor eller djur syntes till. Först efter ett par timmar närmade vi oss gräsklätten vid Xilaimuren. Eftersom resan till Shang-du enligt researrangören skulle ta sju, åtta timmar i anspråk, bestämde vi oss för att dela upp den på två dagar. Denna natt skulle vi tillbringa i ett mongoliskt tält, en jurta. Av den anledningen tog vi det ganska lugnt och stannade till i staden Hangbei för att äta en mongolisk gryta till lunch.

Vi fortsatte till grässlätten och körde fram till en av de många jurtor som var utspridda i landskapet. Där togs vi emot av en man som bad oss stiga på och som bjöd oss på te. Snart uppenbarade sig även frun, som vi hade sett mjölka kameler i närheten. Inredningen i en jurta ser praktiskt taget likadan ut överallt. Eldstaden är det första man möter innanför den vackert snidade dörren. Den står i mitten av tältet så att skorstenen kan sticka ut genom hålet i taket, den enda källan av naturligt ljus, såvida man inte har försett tältet med fönster, vilket ibland förekommer. Ett litet träbord, avsett som matbord, stod framför spisen och runtom fanns familjens sängar. Meningen var att vi skulle övernatta i en av dessa jurtor, men det tackade jag nej till med hänsyn till de undermåliga sanitära faciliteterna och bad min guide ordna rum i staden. Med hänsyn till hotellets standard hade jag velat sova i bilen. Den kvällen blev middagslös och natten sömnlös.

Nästa morgon fortsatte vi tidigt mot Shang-du, och under vägen undrade guiden, om jag ville närvara vid en hårklippningsceremoni. Det tackade jag ja till utan att veta vad det egentligen rörde sig om. Vi lämnade huvudvägen och körde över en grässlätt in på en mindre landsväg. Här fick jag syn på det största stenröse jag någonsin sett, och påmindes samtidigt om ordspråket som handlar om att man skall ta seden dit man kommer. Därför bad jag chaufförен att stanna, gick ur bilen och rundade röset tre gånger, som man skall, samtidigt som jag kastade en liten sten.

Färden fortsatte över grässlätten och straxt började skaror av nomader i alla åldrar dyka upp, klädda i sina karakteristiska dräkter, ridande på hästar, åsnor och en och annan kamel. Alla var på väg till klippningsceremonin. ”Hårklippningsceremonin är för mongolerna vad dop är för kristna”, förklarade guiden. ”Man låter håret växa på barnen tills pojkarna blir tre och flickorna fyra år. Sedan väljer man en lyckosam dag för ceremonin och bjuder in släkt och vänner. Och därmed vill man visa att barnet har nått denna, enligt dem så viktiga ålder.” Jurtan, där ceremonin skulle hållas, var fylld av folk. Männen satt till vänster och kvinnorna till höger, och så var klippningen i full gång, varefter alla bjöds på mat, medan vi körde vidare mot Shang-du.

Shang-du var den första huvudstaden i Yuanimperiet, men här fanns inte mycket kvar av det praktpalats som Marco Polo beskrivit. Bland spillrorna kunde man skönja formerna och storleken av kolossala torg och resterna av grunden. Arkeologiska fynd har visat att staden bestod av en kvadratisk yttre stad, en inre stad och själva palatset där Khubilai khan bodde om somrarna. Marco Polo berättar:

> *Palatset är gjort av fin marmor där alla rummens väggar är utsirade i guld och prydda med målningar av djur och människor – allt utfört med sådan utsökt konstskicklighet att man betraktar dem med förtjusning och beundran.*

Hit anlände den 20-årige Marco tillsammans med sin far Niccolò och dennes bror Matteo i maj månad år 1275. Resan från Venedig hade tagit tre och ett halvt år.

Kejsaren blev överlycklig att åter få se bröderna Polo, som hade varit där decenniet innan, och fattade genast tycke för den unge Marco, som snabbt tog till sig tartariska seder och bruk. Marco Polo, medeltidens främste resenär, kom att bli den store Khans ambassadör och förtrogne vän. Under sin 17 år långa vistelse i Kina fick han resa kors och tvärs över landet i många officiella diplomatiska uppdrag, och han fick även företa resor till Indien, Ceylon (dagens Sri Lanka) med flera länder.

Att man i dag minns Xanadu (Shang-du) beror främst på Coleridges ofta citerade dikt *Xanadu- Khubilai khan*:

I Xanadu ett stolt palats
blev byggt till Khubilai khans behag
där floden Alph på helig plats
rann under bråddjup klippavsats
mot grottor utan dag …

Alltsedan diktens tillkomst är Xanadu ett uttryck för överflöd och välstånd. I Mittens rike hann bröderna samla på sig en ansenlig förmögenhet av guld och juveler, vilket gjorde att de var ivriga att få fara hem. De befarade att det kunde bli svårt att få med sig dyrbarheterna ur landet om khanen, nu vid de sjuttio, skulle dö. Den gode kejsaren gick så småningom med på, om än något motvilligt, att tillåta dem att fara hem och de nådde Venedig vintern 1295, efter 24 långa års bortvaro.

I Venedig sågs de närmast som främlingar. De liknade mongoler, både i sättet och till utseendet. De hade nästan glömt språket och hade svårt att bli igenkända av såväl vänner som bekanta. Deras välstånd väckte en enorm beundran, även om deras berättelser misstänktes vara överdrivna. Marco, som ideligen pratade om den store khanens otroliga rikedom och miljoner, fick som sagt smeknamnet Herr Miljon.

Krig bröt snart ut mellan de rivaliserande och mäktiga italienska sjörepublikerna Genua och Venedig. Marco Polo tilldelades då befälet ombord på en av galärerna. Den venetianska flottan besegrades, och vår modige Marco blev tillfångatagen och förd till ett fängelse i Genua, där han kom att tillbringa ett helt år i en cell. Det var här han mötte sin cellkamrat Rustichello, för vilken han berättade om sina upplevelser och som var den som nedtecknade dem.

Marco Polos bok *Il milione* (”Miljonen”) fick enormt stor betydelse för medeltidens uppfattning om Österns länder och kom så småningom att översättas till nästan alla europeiska språk. Den kom även att påverka de geografiska upptäckter som gjordes under 1400-talet. Christofer Columbus hade läst den med omsorg många gånger, och det var just när han skulle segla österut till de länder Marco Polo beskrivit som han istället upptäckte Amerika. Och hur många gånger tror ni vår egen Sven Hedin läste Marco Polos ”Miljonen”?

Det är ingen överdrift att beteckna Marco Polos bok som ett av medeltidens märkligare verk. Ännu idag lever hans skildring och gör starkt intryck, inte minst på

mig som läst boken på tre olika språk: italienska, svenska och engelska. Mitt syfte har hela tiden varit att försöka lista ut vilka platser och städer han beskriver i boken, en svår uppgift, eftersom de har bytt namn eller inte längre finns.

Boken erkändes som den viktigaste beskrivningen av den utomeuropeiska världen som fanns att tillgå under flera århundraden. Den är en skildring av färder på tiotusentals kilometer, oftast på hästryggen genom okontrollerade öknar, över branta bergspass, med extrema väderförhållanden, vilddjur och mycket ociviliserade stammar. Därför har den blivit den mest inflytelserika reseskildringen från Sidenvägen som någonsin skrivits på ett europeiskt språk och den har banat vägen för tusentals västerlänningar under senare århundraden.

Hans metod att ange avstånd i dagsresor har för senare generationers upptäcktsresande visat sig vara anmärkningsvärt tillförlitlig. Enligt den store geografen Henry Yule var han ”den förste resenären som beskrivit en rutt längs Asiens hela längd, som har namngett och beskrivit rike efter rike …”. I vår tid har topografer kallat hans bok för den vetenskapliga geografins förelöpare.

Den bästa gärning som Marco uträttat beskrivs dock bäst med hans egna ord:

> *Jag tror det var Guds vilja att vi skulle komma tillbaka, så att människorna skulle få veta vad som finns i världen, såsom vi sagt i första kapitlet av denna bok; ingen annan människa, vare sig kristen, muslim, mongol eller hedning, har utforskat så mycket av världen som herr Marco, son till herr Niccolò Polo, ärad och ädel medborgare i staden Venedig.*

Tre saker var fullkomligt nya för honom, saker som han i sin vildaste fantasi inte kunnat föreställa sig: papperspengar, kol och det kejserliga postväsendet. Att papper skulle kunna ersätta guld och silver var en total överraskning till och med för de erfarna köpmännen i familjen Polo. Marcos förundran inför ”stenar som brinner som vedträn” visar hur okunnig även en man från en ledande sjömakt vid Medelhavet kunde vara på 1200-talet. Kol var på intet sätt okänt i Europa – men en nyhet för honom.

Marco gjorde många resor i Kina och häpnade över landets enorma styrka, stora rikedomar och komplicerade samhällsstrukturer. Kina under Yuandynastin var ett väldigt imperium. Europas interna ekonomi var dvärglik i jämförelse med Kinas. Han berättar att järntillverkningen var omkring 125 000 ton om året, en nivå som nåddes i Europa först på 1700-talet. Också saltproduktionen hade en häpnadsväckande volym: 30 000 ton om året i bara en enda provins. Ett kanalbaserat transportsystem sammanlänkade Kinas väldiga städer och marknader i ett vidsträckt internt kommunikationsnät där papperspengar och kreditfaciliteter var välutvecklade. Medborgarna åt ris i skålar av fint porslin, bar kläder av siden och bodde i blomstrande städer som ingen europeisk stad kunde mäta sig med.

Dåtidens Kina hade en global vision som saknades i Europa. Marco Polos Kinas

överlägsenhet, som kommer fram i bokens ”fantasifulla” sidor, har rötter som är ännu äldre, och som går tillbaka till en mycket avlägsen tid. Tusen år före Perikles och Atens gyllene tider, spann kineserna redan sidenet, arbetade i brons och jade med en oslagbar skicklighet. Några av poesins mästerverk i världen från alla tider föddes i Kina då Alexander den store fortfarande var en pojke. När det romerska imperiet var nära sitt fall, hade det kinesiska kontroll över en yta från Iran i väster till Vietnam i söder. Under loppet av de senaste 5 000 åren har perioderna då Kina inte varit ”nummer ett” i världen varit undantag, inte regel. Från år 1000 till våra dagar har dess ekonomi i mer än sju sekel varit den rikaste och mest produktiva på jorden.

Man kan således säga att det kinesiska seklet, eller århundradet som jag kallat det, som vi nu går in i inte är ett undantag, utan ställer tillbaka ordningen, det vill säga åter placerar Kina på den plats landet är berättigat till: centrum av världen. Om man granskar detta på lång sikt, är den enda epoken som är tragiskt olik dess historia, det förödmjukande seklet med Englands och Frankrikes anfall 1840 fram till japanernas aggression på 1930-talet.

När Marco Polo för 750 år sedan berättade om Kina för västerlandet, blev även den som bara trodde på hälften av hälften av det som stod i ”Miljonen” bländad och förförd av den prakt han beskrev. Vår unge Marco var en begåvad reporter som levde med en verklighet som var alltför bred för hans läsare. Bristen på proportion mellan det experiment han levde i och världen som han lämnat bakom sig var osannolikt stor. Sett utifrån Kina var det samtida Europa inåtvänt och fanatiskt, det var en tunn och nästan öde utkant, förutom att renässansen var i antågande på allvar i Italien.

Hans Venedig, då en av kontinentens rikaste och mest befolkade städer, hade 160 000 invånare. Songdynastins huvudstad, Marcos Quinsai, dagens Hangzhou, hade år 1274 två miljoner invånare, det vill säga mer än hela England på den tiden. Merparten av de europeiska stadscentrum som ansågs ”stora” under 1200-talet hade några få tiotusentals invånare, medan Kina hade tjugo städer med mer än en halv miljon. Man har uppskattat att på den tiden Marco besökte Kina, producerade landet ensamt två tredjedelar av hela världens rikedomar. Kalkyler av dåtidens BNP är diskutabla, men de vetenskapliga, teknologiska och ekonomiska skillnaderna kan ej ifrågasättas.

Trots alla detaljerade beskrivningar han har lämnat efter sig missade Marco att berätta för oss om väsentliga saker som inte borde ha varit helt okända för honom. Han nämner till exempel inte Kinesiska muren, trots att han måste ha sett delar av den i provinsen Shanxi och i Inre Mongoliet. Tedrickande, som måste ha varit vanligt redan då, missade han också liksom seden att binda kvinnornas fötter.

Fotbindningen blev allmänt utbredd under Songdynastin, det vill säga flera hundra år före Marco Polos tid. Flickor fick vid fem, sex års ålder sina tår ihopbundna med våta trasor som krympte när de torkade. När fötterna slutat värka drog man åt bandagen för att slutligen få fram den deformerade ”lotusfoten”, som ansågs erotisk, tills seden förkastades i och med Republiken Kinas grundande.

Inte heller berör Marco Polo tryckkonsten eller det kinesiska skrivsättet. Tydligen är ingen ofelbar, och detta gäller givetvis även vår annars så ständigt uppmärksamme Marco.

Marco Polo frigavs från fängelset i Genua år 1299. Han återvände till Venedig och gifte sig med Donata Badoer som gav honom tre döttrar. När han vid 70 års ålder låg på dödsbädden bad prästen, som skulle ge honom sista smörjelsen, att han skulle ta tillbaka alla osanna historier som han berättat. Marco svarade: ”Jag har inte ens berättat hälften av vad jag har sett, för ingen skulle ha trott mig.” Dessa lär ha varit hans sista ord och året var troligen 1325.

Dunhuang och De tusen Buddhornas grottor

Efter att ha besökt de historiska platser i regionen som jag hade önskat, flög jag vidare västerut till staden Dunhuang (”blomstrande”), vida berömd för sina Mogaogrottor och sin strategiska betydelse längs Sidenvägen. I gamla tider var staden den viktigaste förbindelselänken mellan Kina, Centralasien och Västvärlden. Kineserna byggde muren ända hit och dessutom ett fort på platsen. En stor handelsplats växte upp här där kamelkaravanerna stannade, bunkrade upp och förberedde sig för den riskfyllda resan vidare västerut längs Taklamakanöknen.

Mogaogrottorna, eller ”De tusen Buddhornas grottor” som de även kallas, hade jag länge hört talas om och de stod först på min besöksönskelista. De magnifika grottorna, eller snarare de små templen som det i många fall egentligen rör sig om, är skulpterade i den branta klippväggen vid foten av berget Mingshas stora sanddyner 25 kilometer sydost om Dunhuang. De äldsta är från Östra Jindynastin under andra hälften av 300-talet. Byggandet fortsatte i tusen år under de efterföljande dynastierna fram till Yuandynastin i slutet av 1200-talet. Grottorna sträcker sig närmare 1 600 meter från norr till söder längs med klippväggen, är 15 till 30 meter höga och ligger i fyra avsatser.

Det totala antalet grottor är 735, varav närmare 500 är väl bevarade och innehåller 45 000 kvadratmeter väggmålningar och cirka 2 415 målade skulpturer. Till skillnad från figurerna i Yunggang och Longmen, som är omålade och uthuggna direkt ur berget, är skulpturerna i Mogaogrottorna gjorda av lera och målade. De är därför instängda som skydd mot ljus och annan skadegörelse. Den lokale guiden öppnade dörren till grottan, lyste upp med sin ficklampa och berättade utförligt om vad den innehöll för figurer. Så fortsatte vi i minst sex timmar tills jag hade sett 35 grottor. Han upplyste mig om att den första grottan hade byggts av en munk vid namn Yue Zun år 366 och den sista vid mongolernas erövring av landet 1277.

Därefter föll Mogaogrottorna i glömska ända tills taoistmunken Wang Yuanlu återupptäckte dem 1899 eller 1900 och de blev en världssensation. Intill den första grottan som han öppnade låg den så kallade biblioteksgrottan (grotta nr 17), där han fann över 50 000 Buddhaskrifter, skönlitteratur, historieskrifter, filosofiska arbeten, sidenmålningar och musikinstrument från buddhistiska gudstjänster. Denna upp-

täckt uppmärksammades stort i världen och gav värdefulla referenser för forskningen om Kinas och Centralasiens gamla historia, geografi, religion, ekonomi, politik, språk, litteratur, konst, vetenskap och teknologi.

Man hittade bland annat ett exemplar av världens äldsta kompletta tryckta text, *Diamantsutran*, från år 868. Sju remsor gulfläckat papper hade tryckts från utskurna träblock och limmats ihop för att bilda en drygt fem meter lång rulle. Den är den i Indien grundade buddhistiska religionens viktigaste heliga skrift, trots att den är skriven på kinesiska. Ordet sutra kommer från sanskrit, Indiens forntida klassiska språk och betyder ”troslära” eller ”predikan”. De sutror som predikats av Buddha memorerades av hans lärljungar och överfördes muntligt från generation till generation. Illustrationen i början av denna Diamantsutra visar Buddha i färd med att förklara sutrans innebörd för en lärjunge.

Det faktum att Diamantsutran hade tillverkats av en kinesisk man bevisade att det hade funnits boktryckare i Kina sexhundra år innan Gutenberg och Caxton hade satt sina första böcker i Europa. Om det var någonting som visade det lögnaktiga i den västerländska uppfattningen att Kina var ett land på efterkälken, så var det detta. Upptäckten av Diamantsutran slog fast att Kina var ett land i den mänskliga civilisationens främsta led.

Tyvärr strömmade lycksökare, eller rättare sagt tjuvar, till från Storbritannien, Tyskland, Frankrike, Japan, Ryssland och Förenta staterna, och tog med sig många värdefulla fynd. Den förste som dök upp efter upptäckten våren 1907 var den ungersk-engelske upptäcktsresanden och arkeologen Marc Aurel Stein, av kineserna kallad den mest avskyvärda av alla ”utländska djävlar”, som efter att ha vunnit den underdånige vaktande munken Wangs, vars namn idag är både vårdat och smädat för det han gjorde, förtroende, eller kanske med sin listiga övertalningsförmåga ”köpte loss”, för futtiga 220 pund, närmare 3 000 sutror inklusive Diamantsutran, 500 målningar och mycket annat som nu förvaras på British Museum i London.

Denne tjuv till arkeolog, inspirerad av Sven Hedins bok ”En färd genom Asien” (1898) och kanske ännu mer av Marco Polos ”Miljonen”, hade drygt ett år tidigare lämnat Indien och lett en karavan av kameler och åsnor längs den gamla Sidenvägen i syfte att roffa åt sig vad han än kom över. Det är uppenbart att hans syfte var att hitta arkeologiska skattgömmor, rester av en gång blomstrande oasstäder längs Sidenvägen och med tiden begravda i Taklamakans rörliga sanddyner. Som kronan på verket för sina skumma förehavanden adlades Stein av den engelske kungen Edward VII.

Det är stora skillnader på innehållet i grottorna, beroende på hur väl de har bevarats och under vilken dynasti de tillkommit, för varje dynasti hade sin speciella stilart. Jag föll för Tangdynastins, som varade i 300 år, även om man kunde se en markant skillnad mellan den tidiga-, mellan- och den fulländade sena Tangperioden. Flera av grottorna lyser klart i mitt minne. Grotta, eller rättare sagt tempel nummer 130, från den sena perioden med en sittande Buddha, vars tår var lika långa som mina armar, och grotta nummer 158, den så kallade Nirvanagrottan, från mellanperio-

den med utomordentligt vackra muralmålningar och en jättestor liggande Buddha, vars fridfulla ansikte säkerligen stämmer många besökare till eftertanke, minns jag särskilt. Förutom Tangperioden fann jag även Suidynastins lysande religiösa berättelser, där känslorna avslöjas i karaktärernas ansikten, högst intressanta, liksom norra Weidynastins statyer med persiska eller indiska ansikten och eleganta djurmålningar med en tredimensionell effekt. Mindre förtjust blev jag i Yuanperiodens grottor, de är alltför komplicerade.

Mogaogrottorna är, utan tvekan, det mest utsökta jag sett i Kina. De utgör en enorm kulturskatt och är det kinesiska folkets och hela världens utomordentliga kulturarv. UNESCO tog upp grottorna på världsarvslistan redan år 1987.

Marco Polo, som passerade Dunhuang på sin resa österut, gjorde följande noteringar:

> *När man har ridit genom öknen under dessa trettio dagar som jag nämnt, kommer man till en stad vid namn Sa-chau, vilken ligger i ostnordostlig riktning och lyder under storkhanen. Den ligger i en provins med namnet Tangut, vars invånare alla äro avgudadyrkare […] De leva icke av handel, utan på det spannmål som de skörda från åkrarna. De ha många kloster och helgedomar, alla fulla av avgudabilder av skilda skepnader, till vilka de frambära offer och en mångfald hedersbevisningar.*

Även om namnen på de orter som Marco Polo besökte naturligtvis har ändrats under 700 år finns de flesta fortfarande kvar på samma plats. Så är till exempel *Sa-chau* identisk med dagens Dunhuang, vars grottor och Buddhastatyer fanns långt innan Marco Polo kom dit. Den stora provins som han kallade för *Tangut* var befolkad av tartarer (mongoler) under storkhanens herravälde och omfattade i stort sett dagens provinser Gansu, Shaanxi och den autonoma regionen Ningxia. I hela sin skildring sätter Marco Polo etiketten ”avgudadyrkare” på lokalbefolkningen, eftersom de dyrkade beläten och avbildningar, som han varken kände igen eller förstod.

Numera vet vi att vad han såg, högst sannolikt, var exempel på buddhism, då det finns en hel del mycket gammal buddhistisk konst i denna region. De ”vilda nötkreaturen”, det vill säga jakerna, strövar ännu omkring på kullarna (även om de inte är riktigt så stora som elefanter!) och myskhjorten lever ännu i regionen.

Idag, liksom på Marco Polos tid, är folket i Dunhuang mestadels engagerat i jordbruket. Området är välkänt för produkter som ärtor, aprikoser, päron, bomull, vete och för stora goda *jujuber* (”bröstbär” eller *zao* på kinesiska). Eftersom Dunhuang ligger i den lägsta delen av Gansukorridoren och är välsignat med ett varmt klimat, mycket sol och ett överflöd av vattenresurser, har staden genom sekler kunnat bevara åtminstone något av sin historiska betydelse. Marco Polos yttrande att folket här ”inte levde på handel” är inte längre sant.

Nu är nästan alla bönder i stadens omgivningar vid sidan om jordbruket enga-

gerade i någon sorts affärsverksamhet. Förutom att sälja frukt, säd eller bomull, kan de också öppna restauranger och värdshus eller organisera transportlag. Några av dem tar också med sig sina kameler eller hästar till *Mingsha* (”De sjungande sanddynerna”) för att erbjuda turister, eller affärsfolk som jag, ridturer i sanden på trötta kamelers ryggar.

Efter grottbesöket åkte vi tillbaka till Dunhuang, där guiden tog mig med till restaurangen *Caijingxiang*, som betyder ”raffinerade läckra grönsaker”. Vi serverades en mycket god fisk som kallades för *Yangguan* – efter passet sydväst om staden. Därefter fick vi tjocka, stekta nudlar och så ortens specialitet, kött från kamelens trampdynor. Till dessert fick vi härliga rödaktiga jujuber. Så stora jujuber hade jag aldrig sett förr. Allt var vällagat och smakade förträffligt. Till kamelrätten hade det gått åt två fötter som kostade nästan 300 kronor styck. Rätten var rejält kryddad, så jag kände aldrig köttets egentliga smak.

Andra dagen åkte vi fem kilometer söderut till berget Mingsha och *Yueyaquan* (”Månskärans källa”). Sand och källa på samma plats är en ovanlig men ”underbar företeelse i öknen”, som har vördats från släkte till släkte sedan urminnes tider, berättade guiden. Mingsha är ryktbart för ljudet av den vandrande sanden. Bergen här sträcker sig 40 kilometer från öst till väst och 20 kilometer från syd till nord. Högsta toppen når 1 717 meter över havsytan och småtopparna är närmare 150 meter höga, knivskarpa och tvärbranta. Sanden som beträtts och pressats ihop av människor och hästar, återtar sin form nästa dag och sanden gnisslar faktiskt när sandkornen rör sig vid temperaturförändringar.

Min kunniga guide Qingling upplyste mig om att Mingshas sanddyner faktiskt betraktas som ett av världens mest ryktbara ökenunder. Sanddynerna är pyramidformade, med vandrande krön och branta toppar uppbyggda av glittrande sand i de fem färgerna rött, gult, grönt, vitt och svart. Under mina flertaliga försök att åka kana nedför sanddynens topp kunde jag höra det magiska ljudet som lät som en lågt flygande flygmaskin.

Månskärans källa, ligger vid foten av Mingshaberget. Den rinner ut i Månskärans sjö som ser ut precis som en månskära. Sjön omfattar cirka 1 000 kvadratmeter och har ett genomsnittsdjup på drygt 3 meter. Vattnet är sött, klart och genomskinligt som en spegel. Sand har aldrig trängt in i källan. Vattnet är lugnt och stilla och speglar månen klart, därför kallas den för ”Månskärans källa”.

Efter källan föreslog guiden att vi skulle ägna resten av dagen åt att besöka den äldsta delen av Kinesiska muren och *Yumenguan* (”Jadeportens pass”), 90 kilometer nordväst om Dunhuang på gränsen till Lop Nursjöns saltträsk. Jadeporten kallas så på grund av den stora mängden jade från Yutian som fordom fördes till centrala Kina genom detta pass. Passet byggdes omkring år 111 f. Kr. av Hankejsaren Wudi, som lät Sidenvägen passera igenom det i syfte att inkassera tullavgifter för alla varor som strömmade förbi. Idag återstår endast en tjock vägg med en portöppning. Inte långt därifrån såg vi rester av några av de äldsta delarna av Kinesiska muren, de byggdes i början av Handynastin och består av en blandning av vass, lera och sand.

Tidigt följande morgon tog vi flyget till det mäkta imponerande *Jiayuguan* (”Lyckobringande dalens pass”), ett annat mer känt pass, tillkommet under Mingdynastin, cirka 400 kilometer öster om Dunhuang. Det första vi lade märke till, när vi efter cirka en timmes flygresa tog mark, var de mäktiga och ständigt snöklädda *Qilashan*, (”Qilianbergen”), som majestätiskt reste sig över fästningen och det karga landskapet. *Qlian* är mongoliska och betyder ”bergen så höga som himlen”.

Redan under Västra Handynastins början fanns här egentligen en militär fästning, fast det man ser idag påbörjades 1372, fyra år efter det att den förste Mingkejsaren Hongwu hade grundat dynastin. Här kan man se en 30 kilometer lång sektion av muren, den yttersta i väster. Fästningen markerade slutet på Mingmuren och landet Kinas gräns i väst, där ogästvänliga öknar tog vid.

Vi fortsatte till *Jiuquan* (”vinkällan”) för jag var nyfiken på platsen varifrån Kinas första astronaut och folkhjälte Yang Liwei sköts upp i rymden i oktober 2003, men det var knappast värt det korta besöket vi gjorde. På vägen tillbaka till Jiayuguan, däremot, fanns det intressanta saker att titta på för den kanske ”blivande arkeologen” Cocozza! År 1972 upptäckte man fler än 1 000 urtida gravar från Wei- och Västra Jin i den kala öknen. Många av gravarna kännetecknades av små kullar över ökenytans busksnår. En enda av dem alla var öppen för allmänheten – en grav med tre kamrar fullproppade med tegelstenar med målade bilder som föreställde olika moment i det vardagliga livet i antiken, som att plocka mullbärslöv, föda upp boskap, jordbruksskötsel, djurslakt, militärläger och inte minst underhållning.

Om dessa målade tegelstenar var äkta arbeten utförda av forntida konstnärer, kan man dra slutsatsen att denna plats varit ett livligt kommunikationscentrum för omkring 2 000 år sedan. Enligt personalen på *Great Wall Museum* i Jiayuguan skulle alla tusentals gravar i denna region, om de grävdes ut och sattes samman i ett underjordiskt palats, kunna täcka nästan lika stor yta som Terrakottaarmén i Xi’an. Jiayuguan var den sista utposten av det kinesiska imperiet.

Den fjärde och sista dagen i Dunhuang skulle vi åka till den antika ruinstaden Loulan, vid den för länge sedan uttorkade saltsjön Lop Nur, i den sydöstra delen av den angränsande autonoma regionen Xinjiang. Vi blev dock bestämt avrådda av hotelldirektören som menade att det skulle bli en alltför strapatsrik resa och att endast fanatiska eller halvgalna arkeologer och upptäcktsresande, samt en och annan äventyrare, sökte sig dit, varför vi avstod. Dessutom väntade Kantonmässan.

Xinjiang – uigurernas land

Utestängd från världen i ungefär ett halvt sekel, likt ett svart hål i den Asiatiska landmassan, är Xinjiangs ödsliga vildmarksvidder i det nordvästra Kina åter i ljuset. En både fascinerande och oroande bild visas upp.

Trots ett vilt landskap och klimat, har Xinjiang ett rikt förflutet; städer begravda i sand, målade grotthelgedomar, sällsynta skapelser och underbart bevarade mumier med europeiskt utseende. Deras förfäder, uigurerna, driver fortfarande jordbruket i

de lugna oaserna runtom det fruktade Taklamakan, världens näst största öken, och kazakstanska och kirgisiska herdar strövar fortfarande omkring i bergen. Likväl har regionens historia inslag av våldsamheter som oftast provocerats fram av ambitiösa utbölingar – nomadledare från norr, muslimska emirer från centrala Asien, ryska generaler eller fältherrar från Kina.

Kineserna anser det avlägsna väst vara ett barbariskt landområde. De lyckades inte besegra det förrän 1760, under Qingdynastin, och även då bröts det gång på gång mot reglerna. Jämfört med den ryska erövringen av Sibirien eller Västern i Förenta staterna, blev Kinas kolonisation av Xinjiang sen och svår. Kommunisterna har gjort mycket för att utveckla det till en straffkoloni, till en buffert mot invasioner och till en leverantör av råvaror och ett levande område i ett överbefolkat land. Men, det som Kina anser vara sin egendom, anser uigurerna vara stöld – utförd av en främmande ockupant. Spänningar har lett till våld och brutala vedergällningar. Så sent som sommaren 2009 bröt våldsamma oroligheter ut, huvudsakligen i huvudstaden Ürümqi.

I slutet av september 2002 flög jag, efter några dagars vistelse i den forna kronkolonin Hongkong, till Ürümqi med mellanlandning i Xi'an för att fortsätta resan i Marco Polos och Sven Hedins fotspår. Min guide denna gång var från trakten, det vill säga en uiguriska, som nu stod i ankomsthallen. Hon välkomnade mig på sitt språk: "*Karxialmiz*" och hon presenterade sig som Aynur ("månsken").

Ürümqi – uigurernas huvudstad

Ürümqi ("vackra betesmarker" på mongoliska) har fått en plats i Guinness rekordbok som den stad i världen som ligger längst ifrån något hav. Det är 22,5 mil till närmaste kust. Ändå utsågs Ürümqi till "hamn" år 1992 i syfte att gynnas av låga skatter. Uigurerna är kända för sina folkloristiska traditioner och en kväll bevistade jag en mycket vacker uppvisning av en folkdansgrupp.

Uigurerna är högt respekterade för sina utsökta hantverk som mattor, sidentyger, tryckta bomullstyger, blommönstrade hattar, knivar och höga stövlar. Deras folkliga broderier uppvisar en stark etnisk karaktär. Under sommaren klär sig kvinnorna gärna i sidenklänningar med ljusa mönster och skarpa färgkontraster. När de bär dessa klänningar synes de förvandlas till färggranna moln, som graciöst rör sig i skyn, fast inte så genomskinliga som på Seneca den yngres eller Plinius den äldres tid i Rom. I alla fall inte vad jag kunde se! Alla uigurer, män som kvinnor och gamla som unga, är förtjusta i att dansa. Speciellt vid helgdagar eller högtider som bröllop och under välkomstfester organiserar de stora grupper som sjunger och dansar. En mycket populär fest kallas *mexrep*, då män och kvinnor samlas för att sjunga och dansa av hjärtans lust till musikackompanjemang.

Uigurerna är muslimer av turkiskt ursprung. De ber fem gånger om dagen och de håller på Koranens bud och äter inte fläskkött. Folket är enkelt och ärligt, respekterar de äldre och bryr sig om de unga. De är gästvänliga och lägger stor vikt vid artighet. När gäster anländer går den äldste in först. När de träffar äldre, vänner eller släk-

tingar, håller de upp vänster hand, vidrör bröstet med den högra och bugar, för att visa respekt. Innan och efter att de äldre ätit sin måltid, som gäst eller i sitt eget hem, stryker de ofta hakan med båda händerna som en religiös ritual för välsignelse, en så kallad *duwa*. Ibland gör de så även efter att ha skakat hand med en vän.

Nästan alla uiguriska män bär små fyrkantiga hattar med ljusa mönster och vackra broderier. En sådan hatt fick jag av en folkdansare, som tack för min medverkan. Kvinnorna bär gärna långa kjolar och på vintern korta kappor över kjolarna och tjocka underkläder mot kylan. De tycker om att smycka sig med till exempel örhängen, armband och halsband. Redan från barndomen använder de växtfärg på sina ögonbryn, som därför är extra tjocka och svarta.

Under dagen vandrade jag och Aynur runt i staden Ürümqi och besökte bland annat Xinjiangmuseet med mumier. Här såg vi ”Skönheten från Loulan”, som en grupp japanska arkeologer kallade mumien. En manlig mumie, den så kallade ”Kharkanmannen”, var ganska storväxt och hade rödbrunt hår och skägg. Vid ingången till de två största salarna i museet påminns besökarna även om kamrat Mao. På röd sammet och med vita bokstäver återfinns ett av hans många citat: ”Använd det förflutna för att betjäna nutiden.”

Turpan

Det intressantaste besöket kom att bli en heldagsutflykt till Turpan och dess omgivningar. Så här berättar Sven Hedin i ovan nämnda bok om sitt besök i februari 1928:

> *Vi följa en oändligt lång basargata, försedd med soltak av stänger och halmmattor. Vid ömse sidor äro rader av kinesiska bodar med röda skyltar och blåa, gröna eller röda tygremsor med skrivtecken utmed takfrisen. Ett avbrott bland bodarna utgör den moské med grå kupol, som reser sig vid gatans södra sida. Men i själva den trånga trafikleden, som också är stora landsvägen till Urumtsi, råder ett liv och en trängsel utan like. Vi hade all möda i världen att komma fram bland ryttare och kärror, kameler och åsnor, kunder och vandringsmän, dervischer och tiggare, kvinnor i vita hucklen, gående, ridande på åsnor eller åkande i små blåa kärror.*

Mycket var sig ännu likt i Turpan. Sven Hedin tycks emellertid inte ha varit nämnvärt intresserad av kulturen då han ofta låter bli att berätta om sevärdheterna han träffar på. Den vackra Eminminareten nämner han till exempel inte alls. Uppenbarligen intresserade han sig uteslutande för geografi och kartografi.

Denna urgamla stad, cirka 10 mil sydöst om Ürümqi, omges av höga berg. En del av dessa är de så kallade ”Flammande bergen” eller ”Eldflammornas berg”, *Huoyanshan*, som i solnedgången verkligen ser ut som en brinnande bergskedja. Turpansänkan består av en blandning av gröna oaser och öken. Den lägsta delen av bäckenet

ligger 154 meter under havsytan och är därmed den näst lägsta platsen i världen efter Döda havet. Här faller nästan inte en droppe regn under tio av årets månader. Vatten hämtas ur uråldriga och sinnrika vattenledningssystem, *karez*, som leder smältvatten från omkringliggande snöklädda berg, ner till oasen.

Bevattningssystemet började byggas redan för 2 000 år sedan för att man skulle få vatten till de viktiga odlingarna. Turpan är vida känt för sina stora och saftiga druvor av vilka man framställer rätt så goda viner. Överallt i staden och i landskapet ser man de klassiska fönsterlösa husen, där vindruvsklasarna hänger för torkning. En tredjedel av skörden används till att göra viner av alla sorter. Den andra tredjedelen torkas till russin som används i matlagning och resten av druvorna äts upp. Här odlar man även de söta hamimelonerna, aprikoser och persikor som är de sötaste i världen.

Den största attraktionen kom att bli besöket i moskén med plats för 1 000 personer och med den 44 meter höga Eminminareten i stadens utkant, ett veritabelt arkitektoniskt mästerverk av Sidenvägen.

Innan vi återvände till Ürümqi åkte vi ut till den urgamla ruinstaden Jiaohe, som blomstrade under Handynastin, men som förstördes totalt av mongolerna i början av deras herravälde. Ruinstaden ligger på en upphöjd ö mellan två flodfåror. Vid rundvandringen kunde man lätt urskilja de olika stadsdelarna med tempel, moskéer, hus och till och med en gravplats. Vi var tillbaka i Ürümqi i lagom tid för att åter uppleva en sång-, musik- och dansafton med den duktiga folkdansgruppen. Buffén som bjöds var en blandning av uiguriska och kinesiska specialiteter och kunde tillfredsställa alla smakriktningar.

Den enorma, autonoma, regionen Xinjiang är 1,6 miljoner kvadratkilometer stor, en sjättedel av hela Kina och nästan fyra gånger så stor som Sverige. Av befolkningen på drygt 19 miljoner är 60 procent minoritetsfolk och uigurerna är flest, drygt 9 miljoner. Uigurerna talar som sagt ett eget språk och har även ett eget skriftspråk.

Kashgar

Nästa resmål blev Kashgar, pärlan och staden där Sidenvägens norra och södra grenar åter möts efter delningen i Dunhuang. Från Ürümqi flög vi 2,5 timmar över så gott som obebodda områden, över Hanshanbergen, Taklamakanöknen och floden Tarim. Guiden hade bokat in mig på det bästa hotellet i Kashgar. Jag anlände dit en lördagskväll, lagom för att bevista den berömda söndagsmarknaden som var i full gång redan vid sjutiden på morgonen. Jag hade varit på några marknader i Xinjiang tidigare, men Kashgars var ojämförligt den största och mest imponerande. Oftast samlas här mellan 100 000 och 150 000 besökare varje söndag, hela året om. Med all säkerhet är det Asiens och troligen världens största salutorg.

Marknaden nådde sin kulmen efter klockan elva på förmiddagen. Väl inne på marknadsområdet förlorade man sin individualitet; vi var alla en del av en stor massa av människor. Det ekade i öronen av ett ständigt surrande ljud. Trafiken var ett enormt virrvarr av bilar, åsnekärror, hästar, kameler, cyklar och en och annan traktor.

De flesta åsnekärror fungerade som taxi, de förekom i massor och man såg att folk steg på och av där de önskade. På en liten trång gata med butiker skyltades det med jackor, kjolar, handdukar och strumpor i alla färger, likt nationella flaggor på oceangående fartyg. Uigurkvinnor bar små hattar med slöja som de själva broderat. De mest aktiva köpmännen var pojkar i tio- eller tolvårsåldern, som trängde sig igenom folkmassan och ropade ut sina varor. Då och då drog de till sig kunder och övertygade dem att köpa deras varor. Matstånden, där en stor variation av delikatesser tillagades, var de mest populära.

En av de mest intressanta aktiviteterna var att betrakta unga män när de gjorde de populära så kallade laghmannudlarna (*Lamian* på kinesiska). Degen kan väga flera kilo och måste först rullas och knådas för att få rätt konsistens. Sedan tar kocken degen stadigt i båda händerna och svingar den högt i luften upprepade gånger, tills den formas till en lång tjock nudel. Därefter viker han ihop degen, svingar den, bankar ut den, rullar den, en process som upprepas ett antal gånger, tills degen är jämntjock. Avslutningen är mest underhållande. Då snurrar kocken degen i luften i halvcirklar och skickar nudlarna flygandes rakt i den kokande kastrullen två meter därifrån – ett fantastiskt skådespel! Andra unga män med sina vita mössor grillade väldoftande och starkt kryddat fårkött på spett över ett koleldat oljefat, en företeelse som man kan se lite varstans i Kina – i synnerhet vid ingången till mässor eller på marknader.

Utbudet i matstånden bestod annars av kokt fårkött, nudlar med köttbullar, bakade fyllda bullar och olika sorters kebab som fräste aptitretande på grillen. Jag hade tur som anlänt vid den lämpligaste tiden på året då frukten skördas, när äpplen, vindruvor, vattenmeloner och hamimeloner kunde hittas överallt. Melonerna här var mycket sötare än de som växte inåt landet och varje gång jag åt en, blev jag alldeles kladdig.

Skäggiga uigurer och deras kvinnor, dolda bakom slöjor av brun gasväv, kom för att göra affärer, sälja och köpslå om får, boskap, hästar, brudkistor, pälsmössor, kryddor, frukt, dolkar och mattor i scener som inte kan skilja sig mycket från vad Marco Polo måste ha bevittnat när han reste genom denna trakt på väg österut. Även om Sidenvägen, som en gång gjorde Kashgar välmående, avsomnade under 1400-talet, då sjöfarten övertog större delen av den lönsamma handeln, är det inte mödan värt att försöka förklara detta för dessa människor. Kashgar ligger alldeles öster om gränserna till Kirgistan och Tadzjikistan. Dess kultur har mer gemensamt med de centralasiatiska republikerna än med Peking drygt 3 000 kilometer österut.
Marknaden i Kashgar har också en boskapsavdelning med svarta och vita får, brunfärgade oxar, hästar och åsnor. Varje uigurfamilj har sin egen åsna som är ett idealiskt lastdjur, eftersom den kan bära sina ägare och samtidigt dra en kärra. De inhemska åsnorna, som är mycket små jämfört med de långbenta och höga Guanzhongåsnorna i Shanxi, är mycket vackra djur. På boskapsmarknaden hände det att en ung potentiell kund tog tag i en åsna, hoppade upp på åsneryggen och red bort i ett moln av damm. Med den ridturen testades åsnans styrka och humör och efter en hastig

undersökning av tänderna var affären beseglad. Blivande hästköpare kunde till och med rida längre sträckor för att testa djuren.

När det gäller affärer är uigurerna från Kashgar mer erfarna än andra etniska grupper. De återfinns i Peking och Kanton där de säljer pälsar och lädervaror och till och med är engagerade i valutaaffärer på svarta marknaden. Så fort en främling visar sig på gatorna i Kashgar, närmar sig någon honom och försöker på olika språk ta reda på varifrån besökaren är, för att få veta vilken hårdvaluta personen använder. Uigurbornas förfäder, som kallades huihefolket av kineserna, ägnade sig åt affärer i Kinas inland redan under Tangdynastin. Senare bosatte de sig längs med Tianshanbergen, precis där huvudparten av den urtida Sidenvägen löpte. Deras speciella talang för affärer, förmågan att bli vän med andra människor och läget gjorde uigurerna till internationella affärspartners med både öst och väst.

Jag lämnade marknaden och gick vidare in i bodstadskvarteren där små gator löper längs med husen. Alla uigurkvinnor vi mötte hade slöja, en sed som liknar den i Iran.

Husen och gårdsplanens murar i Kashgar, liksom i hela provinsen, är vanligtvis byggda av lera och vitmålade. Fönster och dörrar är ofta ljusblå, precis som i städer i Turkiet och Mellanöstern. Bevattnad ,och med näringssalter från höglandets smältvatten, är marken här korsmönstrad med ett nätverk av kanaler, vilket gör den mycket bördig och fruktbar, även om nederbörd är sällsynt.

Under kvällarna i Kashgar, där andarna från Sidenvägen tycks leva vidare, satt jag och guiden under vindruvespaljéerna på en gårdsplan och njöt av vattenmeloner och det goda vinet. Genom lövverket såg vi de gnistrande stjärnorna på himlen och mina tankar gick till Venedig. Marco Polo måste också, tillsammans med sin far och farbroder, ha druckit vin och ätit vattenmelon under vinrankorna, när de var här. Vad roligt det skulle vara om man kunde vrida tillbaka tiden 700 år, så att man kunde vara tillsammans med dessa tappra upptäcktsresande och utbyta reseberättelser!

Då den 18-årige Marco färdades över Hindukushkedjan och Pamirbergens högland år 1272, led han av svår höjdsjuka som, tillsammans med hög feber och mardrömmar, frestade hårt på hans hälsa. När han färdades nedåt högslätten, kom han till oasen Kashgar, och det blev genast en återupplivande injektion för honom – tack vare den milda temperaturen, näringsrik föda och uigurernas gästfrihet. Så här skriver vår vän Marco i ”Miljonen”:

> *Vi skola nu lämna detta land och berätta om provinsen Kashgar, som ligger i ostnordostlig riktning. Kashgar var tidigare ett oavhängigt kungarike. Nu är det under storkhanens herravälde. Landet är stort och innesluter många städer och borgar, av vilka staden Kashgar är den största och viktigaste. Invånarna lever av handel och industri och särskilt av att förfärdiga bomullstyger. De har vackra åkrar, trädgårdar och vinberg. Bomull odlas där i överflöd, liksom lin och hampa. Köpmän från detta land vandrar ut över hela världen […] Folket talar ett språk som är säreget för detta land.*

Hundratals år efter Marco Polos resa är Kashgar fortfarande en större stad, dit människor från hela regionen kommer för att sälja sina varor. Invånarna är lika intresserade av köpenskap idag som de var då. De smala gränderna i Kashgar liknar på många sätt dem som man finner i turkiska städer. Innergårdarna är planterade med fruktträd och vinrankor. Bomull av hög kvalitet odlas på åkrarna. I det avseendet har föga förändrats under de 700 år som förflutit sedan Marco reste genom trakten.

Innan jag lämnade Kashgar hann jag även besöka den gyllengula Id Kahmoskén mitt i centrum, stadens andliga center och Kinas största moské, och Abakh Hodiagraven strax nordost om staden.

En av de få gigantiska statyer av Den store rorsmannen som är bevarade finns här, där han minst hör hemma, vid det sydligaste hörnet av den nordligaste regionen i Kina, Xinjiang. I mitten av Kashgars oaser, i denna medeltida stad, vimlande av folk, får, åsnor och kameler framstår Maos 18 meter höga staty i granit som bisarr, oproportionerlig och malplacerad.

Sista kvällen i Marco Polos och Sven Hedins fotspår avslutades med en mycket trevlig och underhållande mexrep, Kashgarbornas populära dans- och musikfest.

Sidenvägen

Sidenvägen är namnet på den, under forna tider, viktigaste handelsvägen mellan Europa och Kina via Centralasien. Den sträckte sig över stora delar av Asien och blev den landbrygga som knöt samman civilisationerna i Kina, Indien, Persien och arabländerna med de grekiska och romerska rikena och främjade en växelverkan mellan kulturerna från öst och väst. Inte mindre än 26 olika länder berördes av denna enorma karavanväg. Under flera århundraden gagnade den en blomstrande ekonomisk och kulturell utveckling i både västerländska och österländska länder.

Från Xi'an, även känd som "Silkesstaden", utgick denna legendariska och mytomspunna handelsrutt, i årtusenden den viktigaste förbindelselänken mellan väst och öst. Denna "handelsvägarnas drottning" omfattade i sin väst-östliga riktning nästan 10 000 kilometer – från Antiokia, huvudstad under antiken i Alexander den stores rike vid östra Medelhavets kust i nuvarande Turkiet, till Kinas hjärta Xi'an. Vissa sträckor var möjliga att tillryggalägga på floder, andra gick över stäpper och bergskedjor eller genom de allra mest ogästvänliga öknar.

Sidenet fick sitt namn efter *serer*, som västerlänningarna kallade kineserna, eftersom de kallade sidenet *sichou*. Kineserna var först i världen med att utnyttja silkesfjärilens larvers tunna och starka tråd för textilframställning. Mönstrat sidentyg framställdes redan under bronsåldern. Tekniken utvecklades snabbt. Kinesiskt siden blev snart en eftertraktad lyxvara och började exporteras redan under Västra Handynastin, 200 f. Kr.

Redan för 22 sekel sedan färdades diplomaten och generalen Zhang Qian längs den väg som senare kom att kallas Sidenvägen. Han var den förste diplomaten och ämbetsmannen som hämtade hem trovärdig information om Centralasien till det kinesiska hovet. Han tjänstgjorde under Västra Handynastin och kejsaren Wudi och spelade en banbrytande roll i den kinesiska kolonisationen och erövringen av regionen, som idag är känd som Xinjiang. Zhang Qians redovisning av sina forskningsresor i Centralasien är i detalj återgivna i Sima Qians redan omnämnda historieverk.

Egentligen vore Sidenvägarna den mer riktiga benämningen, eftersom det fanns

många vägar att välja mellan, beroende på vilka städer eller platser man ville besöka för att avsätta sina dyrbara varor. I takt med att handeln utökades, med fler och fler produkter och fler länder eller regioner involverade, öppnades många andra vägar kors och tvärs över hela den mellanasiatiska kontinenten. Andra orsaker kunde vara att vägarna blivit tillfälligt ofarbara genom översvämningar, jordras, snöstormar eller, vilket inte var så ovanligt, hemsöktes av rövare eller aggressiva bergsstammar.

Mindre känt är kanske att det dröjde tusentals år innan namnet Sidenvägen etablerades efter den dyrbaraste varan som fraktades längs denna led. Benämningen förefaller ha använts första gången i slutet av 1800-talet av den tyske geografen och upptäcktsresanden Ferdinand von Richthofen, farbror till den kanske mer namnkunnige Manfred von Richthofen, ”Röde Baronen”, Tysklands skickligaste stridsflygare under första världskriget.

På dess nät av vägar har oräkneliga människor färdats och fört med sig varor, idéer, kunskap och religioner. Tillsammans med köpmännen kom även yrkesmän och munkar.

Från Xi’an gick vägen västerut, utmed den trånga, nästan hundra mil långa passage som kallas Hexikorridoren, förbi kinesiska murens västligaste punkt vid Jiayuguan och nådde Dunhuang i utkanten av Taklamakanöknen, även kallad ”Dödens land”. I Dunhuang delade sig vägen i en nordlig och en sydlig gren. En rutt fortsatte söder om Taklamakanöknen till Kashgar, eller *Kashi* som kineserna kallar staden, via Yangguanpasset, Miran, Khotan och Yarkand. En annan fortsatte västerut via Jadeportens pass, och vidare norr om öknen, till Hami, följde sedan *Tianshan*, (”De himmelska bergen”), nedåt till Turpan, Kucha och Aksu – för att möta den södra vägen i Kashgar vid Pamirbergens fot.

I dessa oåtkomliga trakter gjorde Sven Hedin åtskilliga expeditioner. Han kartlade viktiga områden i Pamirbergen, i Taklamakanöknen och dessutom i Tibet och Transhimalayabergen, som också kallas Hedins berg. Han inspirerades redan vid unga år av Jules Verne och av den skotske missionären och upptäcktsresande David Livingstone, som ägnade 25 år av sitt liv åt att utforska den afrikanska kontinenten i mitten av 1800-talet, och än mer kanske av Adolf Erik Nordenskiölds bragder, vars resa med Vega genom Behringssund till Stilla havet åren 1878–79 väckte stor hänförelse i Sverige och övriga världen. Redan vid tolv års ålder hade Hedin bestämt sig för att ägna sitt liv åt äventyr.

”Lycklig är pojken som upptäcker böjelsen i sitt livsverk under ungdomen. Detta minsann var min goda lycka”, skrev Sven Hedin i ”Mitt liv som upptäcktsresande” (1930). Han skrev otaliga böcker och 1913 blev han medlem av Svenska Akademien. Sven Hedin var också den siste svensken som adlades. På grund av sina sympatier för Hitler och nazismen kom han orättvist, anser jag, att minska i popularitet efter andra världskriget. Engagerad som han var i allt som hände i världen spådde han år 1949: ”Mao är det bästa som hänt Kina på tusen år.” Idag är Sven Hedin i det närmaste bortglömd i Sverige, men förhoppningsvis inte i övriga världen. I Kina är han det definitivt inte.

Från Kashgar gick vägen vidare i två riktningar. Den södra gick över Karakorumpasset och Peshawar i dagens Pakistan till Daibul vid Indiska oceanen, varifrån det fanns reguljär sjöfart till den romerska Mellanöstern, som i långa perioder låg i händerna på arabiska handelsmän. Deras enmastade fartyg, *dhower*, hade nästan monopol på den sjögående handeln i öster. Den norra vägen delade sig på nytt i två riktningar. Den ena nådde Bactrien, ett forniranskt landskap som numera ingår i Afghanistan, medan den andra gick till Samarkand och Bukhara, båda i nuvarande Uzbekistan, för att fortsätta mot Bagdad via Merv (nära dagens Mary) i nuvarande Turkmenistan, Hamadan i nuvarande Iran och slutligen nå Antiokia vid östra Medelhavets kust. Härifrån gick transporterna vidare med båt till olika hamnar i det romerska riket och senare till olika europeiska destinationer.

Sidenimporten var så utbredd att den ledde till att utflödet av guld och silver österut blev så omfattande att det allvarligt skadade det romerska rikets ekonomi och finanser.

Det berättas att Julius Cesar lär ha gjort Cato den yngre upprörd genom att visa sig på Forum Romanum iklädd en *toga* (ämbetsdräkt) av kinesiskt siden, som hade kostat en förmögenhet och, en handling som många andra välbärgade romare tog efter. Senaten utfärdade förgäves flera förordningar som förbjöd sidenkläder, inte bara av ekonomiska utan mera av dygdiga skäl, då dessa ansågs dekadenta och omoraliska.

> *Jag kan se kläder av siden, om nu sådana material som ej döljer kroppen, än mindre ens anständighet, kan kallas för 'kläder'[…] Ömkansvärda flickskaror sliter för att äktenskapsbryterskan ska kunna vara synlig genom hennes tunna klädsel, så att hennes äkta man inte är mer förtrogen med sin hustrus kropp än vilken utomstående eller främling som helst.*

Så skrev Seneca den yngre i mitten av första århundradet. Men så gick det så småningom som det gick, kanske inte på grund av sidenet, utan av helt andra orsaker.

Hela resan längs Sidenvägen kunde ta ett par år i anspråk, men mycket få handelsmän, förutom Marco Polo, hans far och farbror, transporterade sina varor hela vägen. Vanligare var att en handelsman köpte en last, transporterade den en bit av vägen för att därefter sälja den, köpa en annan last och transportera tillbaka till sin hemstad.

Handelsvarorna bestod inte bara av siden utan även av andra för tiden attraktiva produkter. Österut fraktade man bland annat guld, andra ädla metaller och stenar, textilier, elfenben och koraller. Åt motsatta hållet sändes siden, pälsvaror, porslin, kryddor, rabarber och vapen i brons. Handelsvägens guldålder inföll emellertid under Tangdynastin på 600-800-talen. När Marco Polo färdades till Khubilai khans hov i Shang-du i slutet av 1200-talet, hade Sidenvägen av flera orsaker redan börjat förlora i betydelse. Handeln med Europa via Sidenvägen upphörde i princip helt efter det att portugisen Vasco da Gama upptäckt sjövägen till Indien, runt Godahoppsudden, år 1498 och senare initierade handel direkt med Kina.

Nyttan med Sidenvägen var tvåfaldig. Det ekonomiska utbytet var mycket omfattande men ännu mer betydelsefullt var kanske att Europa och Kina lärde känna varandras kulturer. Det gör att Sidenvägen idag, utan tvekan, är ett av våra kulturella världsarv.

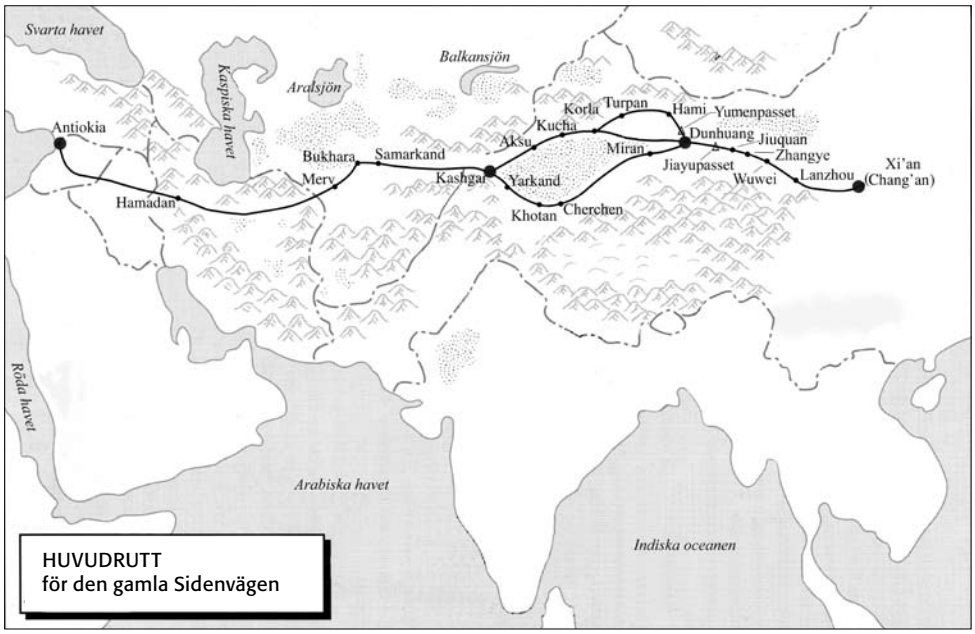
Idag har intresset för denna gamla handelsrutt ökat. Böcker skrivna av bland andra Stein och Hedin har förmedlat förnimmelsen av österländsk mystik kring rutten och kunskapen om den har blivit västerländsk allmänbildning. Önskan att följa i Marco Polos fotspår har ökat intresset för att besöka dessa avlägsna platser. Sedan Kina öppnade sina dörrar för utländska turister i slutet av 1970-talet, har man förstått hur mycket utländsk valuta man kan få in i landet genom att ta vara på denna turistresurs. Detta har uppmuntrat myndigheterna att göra sitt bästa för att bevara de återstående platserna som man är i full gång att restaurera. Mogaogrottorna var förmodligen den första platsen som drog uppmärksamheten till sig. Det lokala forskningsinstitutet i Dunhuang har till uppgift att bevara och restaurera grottorna och det behövs verkligen, kunde jag konstatera vid mitt besök.

Där utlänningarna slutade sina arkeologiska utgrävningar har de nu på nytt återupptagits av kineserna. Viktiga fynd är resultatet från sådana platser som Astanagravarna, där de döda från staden Gaochang begravdes. Fynd av väggmålningar och kläder bland gravföremålen har förstärkt kunskapen om livet längs med Sidenvägen. Det torra klimatet har bidragit till att bevara de dödas kroppar och även deras beklädnader.

Det finns fortfarande mycket att se kring Taklamakanöknen, mest i form av skadade grottor och städer i ruiner. Medan vissa människor attraheras av det arkeologiska, attraheras andra av minoritetsfolken. Förutom Hankineserna finns det tretton olika folkgrupper i detta område, bland andra tibetanerna och mongolerna i regionens östra del, och tajikerna, kazacherna och uzbekerna i väst. Andra dras till mystiska städer som Kashgar, där söndagsmarknaden bibehållit mycket av Sidenvägens anda, med människor från många olika nationaliteter som säljer allting från kryddor till ull, från boskap till silverknivar. Många av dagens resenärer är japaner som besöker platserna där deras buddhistiska religion kom förbi på dess väg till Japan.

Fastän Xinjiang öppnat sig är det fortfarande inte lätt att färdas omkring där. Bortsett från det hårda klimatet och den ogästvänliga naturen, är många platser i detta område inte helt öppna ännu. Provinsens enslighet gör den idealisk för sådant som raketavfyrningar och kärnvapenprovningar.

Människans kamp mot ödemarken, som var ett av de största problemen för de tidiga resenärerna, har äntligen börjat ge resultat. Man har gjort framsteg när det gäller att bemästra drivsandens framfart. Byggandet av vägar runtom Taklamakan har underlättat kommunikationerna. Upptäckten av oljefyndigheter i öknen har påskyndat denna utveckling. Området industrialiseras snabbt och provinsens huvudstad Ürümchi har blivit en föga intagande Hankinesisk industristad.

Svarta havet
Kaspiska havet
Aralsjön
Balkansjön
Antiokia
Hamadan
Bukhara
Samarkand
Mery
Kashgar
Yarkand
Khotan
Cherchen
Aksu
Kucha
Korla
Turpan
Hami
Yumenpasset
Dunhuang
Jiuquan
Miran
Jiayupasset
Zhangye
Wuwei
Lanzhou
Xi'an
(Chang'an)
Röda havet
Arabiska havet
Indiska oceanen
HUVUDRUTT
för den gamla Sidenvägen

Det fabulösa Tibet

Alltsedan den dagen jag började resa till det väldiga landet i öster och mitt Mittens rike, hade jag haft en önskan om att någon gång i mitt liv få komma till det gåtfulla Tibet och dess heliga huvudstad Lhasa. Sven Hedins spännande berättelser om landet hade otvivelaktigt också påverkat mig. Fram till 1980-talets början var dock denna del av Kina inte tillgänglig, vare sig för västerlänningar eller för kineser, förutom för kanske en handfull speciellt inbjudna utlänningar eller vänligt sinnade journalister. Men med den öppna dörrens politik har även den autonoma regionen Tibet påverkats.

Under min rundresa i Kina hösten 2005 var det så äntligen dags att förverkliga drömmen om ett besök i Tibet och Lhasa.

Jag valde att flyga från Chengdu, som gränsar till Tibet. Flygtiden blev relativt kort och efter knappt två timmar landade jag på Gonggar, Lhasas flygplats. I ankomsthallen välkomnade guiden mig på traditionellt tibetanskt sätt genom att hänga en vit *khata* (sidensjal) över mina axlar. Den väntande bilen visade sig vara en jeep. När jag hade åkt runt lite i Tibet förstod jag varför man ofta använder sig av jeepar. Vägarna är smala, bergiga och sällan asfalterade.

Före resan hade jag faktiskt oroat mig för landets höga höjder, men jag lugnades snart av guiden som sa att många besökare, som var mycket äldre än jag syntes vara, sällan drabbades av huvudvärk eller andningsbesvär. Om man bara tog det lugnt och inte stressade, skulle allt gå bra. Jag blev direkt avrådd att dricka alkohol och att röka och istället dricka rikligt med buteljerat vatten. Jag lugnades ytterligare när guiden berättade att syrgas var tillgängligt nästan överallt, även i vår jeep. Syrgasen kom dock aldrig till användning för min del. Trots det så kunde jag då och då känna vissa andningssvårigheter eller början till huvudvärk, men då jag satte mig och vilade gick det över. Det är klart att en vistelse på höjder upp emot 5 000 meter påverkar hjärta och lungor. När jag tog fram cigarettpaketet var guiden alltid framme med vattenflaskan och sa med en nästan förebrående min: ”Drick istället!”

Den tio mil långa vägsträckan från flygplatsen till Lhasa följde den måleriskt

sköna Lhasaflodens slingrande lopp. Familjer arbetade på fälten med korn och gula rapsblommor, medan munkar vandrade längs vägkanten. Färgprakten framträdde mot bakgrunden av bergen, omgärdade av ständigt skiftande moln och en djupblå himmel. Strax innan vi anlände till Lhasa såg jag en man ligga vid vägkanten med ansiktet mot asfalten. Guiden, som såg min förfasade min, skyndade sig att tala om för mig att det var en pilgrim på väg till Lhasa. Plötsligt reste han sig, lyfte armarna mot himlen, slog de knäppta händerna mot huvudet, kastade sig på marken med ansiktet nedåt, reste sig sedan och tog tre steg framåt varefter hela ritualen började om från början. Han skulle vandra eller rättare sagt ”ödmjukt mäta upp vägen” ända fram till Jokhangtemplet i Lhasa. Guiden upplyste mig vidare om att mannen mycket väl kunde tänkas vara från en så avlägsen del av landet som östra Tibet, 100 mil bort, och att han kunde ha varit på väg i en hel månad eller mer. Många troende pinade sig på detta sätt, menade hon, och tillade att alla pilgrimer även förr i tiden var tvungna att ”mäta upp” en sju kilometer lång helig väg runt Lhasa innan de fick tillträde till staden.

Researrangören i Lhasa hade bokat in mig på det fyrstjärniga Lhasa Hotel som jag dock skulle vilja nedgradera till tvåstjärnigt, om ens det. Före min avresa tipsade jag i alla fall direktionen att ändra hotellets namn till det mera passande ”Hotel Labyrint”. För att komma till frukostmatsalen eller till receptionen fick jag varje gång låtsas vara Theseus, men hade ändå svårt att hitta, då jag varken hade garnnystan eller Ariadne till hjälp.

När jag tog mina första steg i staden, fick jag strax klart för mig att den präglas av buddhismen, eller lamaismen som den kallas i Tibet. Böljande brandgula mantlar, rökelsedofter och folk som bar på sina bönekvarnar och bönevimplar syntes överallt. I Lhasa finner man religionen närvarande i alla livets aspekter. Staden är Tibets andliga ankare. Lhasa betyder ”Den heliga staden” eller ”Gudarnas boning”, och det är välförtjänta namn. Bland många heliga platser är Lhasa en viktig vallfartsort för alla tibetaner som strömmar till från fjärran byar. De religiösa symbolerna finns i överflöd, vart man än går. Trots detta är Lhasa en bullrig stad full av sjudande liv, en blandning av gammalt och nytt. Befolkningen är en mix av tibetaner med sina färgglada kläder och invandrade kineser från Sichuan eller andra provinser. Dessutom möter man forskningsresande, bergsbestigare och turister från hela världen. Det finns ett ordspråk som lyder: ”Om en tibetan kan tala kan han sjunga, om han kan gå kan han dansa.” Det är en passande beskrivning av tibetanernas livliga och pulserande kultur.

Den autonoma regionen Tibet är nästan tre gånger större än Sverige och har en befolkning på 2,7 miljoner. Ytterligare cirka 2,7 miljoner etniska tibetaner lever idag i de angränsande provinserna Yunnan, Qinghai, Sichuan och Gansu. Tibet kallas, på grund av sitt höga läge, ofta för ”Världens tak” med Himalaya, jordens mäktigaste och högst belägna höglandsområde med berg som är över 8 000 meter höga. Tibet, *Xizang* på kinesiska och *Pö* på tibetanska, blev en del av Kina 1951. Den väpnade

annekteringen av Tibet, som startade knappt ett år efter Folkrepublikens grundande, kvarstår i historiebeskrivningen som den första i en följd av militära aggressioner. De uppmuntrades eller genomfördes av Mao Zedong – från Koreakriget (1950–1953), som började med de nordkoreanska kommunisternas invasion av Sydkorea, med Pekings stöd, till anfallet mot Indien (1962).

Den nuvarande Dalai lama, vars egentliga namn är Tenzin Gyatso, var 24 år gammal när han 1959 flydde landet och av dåvarande premiärministern Nehru fick en fristad i Indien, vilket av Kina anses som en provokation. Alltsedan dess har han fört en fredlig kamp för Tibets självständighet och religiösa särart. Ända sedan de första kinesiska trupperna trängde in i Tibet, har Tenzin Gyatso förespråkat en fredlig lösning och tagit avstånd från våld. Liksom Gandhi värderar han människan alltför högt för att tro att våldsmetoder skall kunna lösa problemen. Hans övertygelse är att det inom alla människor, även de grymmaste, finns resurser av empati, sanningslidelse och rättskänsla. Det beräknas att idag lever 100 000 tibetaner i landsflykt i indiska Dharamsala, där de byggt ett Tibet i miniatyr – eller i alla fall ett litet Lhasa.

Tibets andlige ledare

Dalai lama är sedan slutet av 1500-talet titeln på den högste religiöse ledaren inom den tibetanska buddhismen och var Tibets mäktigaste politiske ledare fram till Kinas invasion 1951. Dalai lama är mongoliska och betyder ”hav av visdom”. Titeln tilldelades den tredje inkarnationen Sonam Gyatso av den mongoliske härskaren Alten khan i mitten av 1500-talet. Dalai lama anses vara en *bodhisattva*, (i detta fall *avolokitesvara*, ”barmhärtighetens bodhisattva”) det vill säga en upplyst person, som har förskjutit sitt uppgående i Nirvana och fortsätter att reinkarneras för att kunna hjälpa resten av mänskligheten.

När Dalai lama dör söker tibetanska munkar efter hans reinkarnation, vanligtvis ett litet barn. Kännedom om den tidigare Dalai lamans ägodelar anses vara ett viktigt tecken på reinkarnation. Letandet kan ta flera år och barnet man finner har många år framför sig i tempelskola, innan det kan ta över styrandet, vilket resulterar i luckor i Dalai lamas ledarskap.

Kinas regering har nyligen tilldelat sig rätten att utse de höga lamorna i Tibet och har utövat denna makt vid utnämningen av Panchen lama, som är befullmäktigad att erkänna den nye Dalai laman. Det är troligt att Folkrepubliken Kina kommer att tvinga fram valet av nästa Dalai lama och på så vis skapa en tvist och ett tomrum i den tibetanska frihetskampens ledarskap.

Panchen lama är, jämte Dalai lama, den andra av den tibetanska buddhismens två traditionella överhuvuden. Ämbetet instiftades på 1600-talet av den femte ”store” Dalai lama och är en inkarnation av *Amitaba*, en buddhagestalt av stor betydelse inom den tibetanska buddhismen. Panchen är en sammansättning av ett ord på sanskrit, *pandita*, som betyder ”lärd” och ett ord på tibetanska, *chenpo*, som betyder ”stor”. Panchen lama är alltså den som bär ansvaret för att finna den reinkarnerade

Dalai lama och vice versa efter föregångarens död. Den nuvarande Dalai lama erkände den 14 maj 1995, under sin exil, den sexårige pojken Gedhun Chökyi Nyima som den elfte reinkarnationen av Panchen lama. Den kinesiska regeringen var av en annan uppfattning, och snabbt utsågs ett annat barn, Gyancain Norbu, istället. Gedhun Chökyi Nyima sattes i ”skyddshäkte” av kineserna och det är okänt var han befinner sig. Den av kineserna utsedde Panchen lama vistas mest i Peking, där regeringen kan hålla ögonen på honom, och mera sällan där han hör hemma, det vill säga på sin tron i Tashilhunpoklostret i Shigatse i Tibet.

Det storslagna Potala

Det första jag ville se i Lhasa var det magnifika Potalapalatset, en av världens absolut mest fascinerande byggnader. Jag hade i många sammanhang hört talas om denna otroliga skapelse och sett färggranna bilder i böcker och broschyrer, och nu plötsligt uppenbarade sig den för mina ögon i all sin storslagenhet. Länge stod jag i stum beundran inför detta arkitektoniska mästerverk.

Därefter skulle vi ta oss uppför den branta backe som leder till baksidan av palatset, varifrån rundvandringen skulle börja. Det vimlade av tiggare i alla åldrar. Guiden rådde mig att vara återhållsam, för om man gav en slant till någon hade man strax samtliga tiggare omkring sig. Alla pilgrimer som gick förbi bar på en ständigt snurrande bönekvarn. Dessa cylinderformade bönekvarnar innehåller papperslappar med den buddhistiska bönen ”Hell dig juvel i lotusblomman”. Guiden berättade att pilgrimerna var i färd med att vandra runt den vidsträckta Potalakullen tre gånger, vilket hon själv också gjorde varje morgon. Tibetanerna är ett djupt religiöst folk, det kunde man inte undgå att märka vid foten av denna heliga kulle och senare vid Jokhangtemplet.

Det fjorton våningar höga Potala består av Vita palatset, Dalai lamas vinterbostad där de styrande höll till, och det ur religiöst perspektiv centrala Röda palatset. Det senare inrymmer bland annat biblioteket, meditationshallarna och Dalai lamornas gravkapell. Det liknar en väldig fästning med sina massiva, inåtlutande väggar och bländande gyllene tak. Potala är numera museum, ett tomt skal runt sitt forna jag, sedan centralfiguren och regeringen tog dess liv med sig när de flydde till Indien 1959 efter den kinesiska ockupationen. ”Ingen kan förbli oberörd inför byggnadens rena styrka och skönhet, med dess tusen fönster som tusen ögon” skrev den kinesiskfödda 1900-talsförfattarinnan Han Suyin.

Vandringen gick från den ena salen till den andra, genom dunkla och smala korridorer, svagt upplysta av nakna glödlampor och tusentals tända jaksmörslyktor, och ibland fick guiden dra mig uppför de branta trapporna. Vi hann med 45 av de 909 rum som palatset lär inrymma. Vi började vandringen i det Röda Palatset, där enorma rikedomar är samlade, Buddhastatyer i tiotusental i alla storlekar, ädla metaller och stenar, föreställande milda och vreda Buddhor och demoner i det godas tjänst. I en av salarna satt den synnerligen glade och lycklige kung Songtsen Gampo

med sina båda gemåler. Överallt såg man otroligt vackra väggmålningar i lysande färger, religiösa böcker, *sutror* och förvaringskärl för den heliga inkarnationens själ, *stupor*, många av dem juvelklädda och så ett stort antal *thangka* (”tempelfanor”), i alla möjliga storlekar.

Konstarten thangka

Thangka är ett slags religiöst genomsyrat textilmåleri, baserat på buddhistiska teman och hyllas i vida kretsar som en enastående konstform i Tibet.

Färgerna används på ett fyndigt sätt och har olika symboliska betydelser. Vitt associeras med tur, kyskhet, barmhärtighet och fred, blått med raseri och allvar, rött med makt och gult med ärofyllda bragder, dygder och lärdom. Färgämnena, som man får från mineraler och växtstjälkar, har en hög och beständig kvalitet.

Det finns två huvudversioner av Buddhaporträtten, kända som ”Den sanna kroppen” och ”Den vredgade kroppen”. Den förstnämnda visar en förekommande Buddha som välvilligt leende sitter på ett lotusblad och blir dyrkad av bedjande. Den senare framställer en kuslig Buddha med många huvuden och händer, som värjer sig mot onda andar.

Dessa thangka används vid många olika tillfällen, som till exempel vid bröllopsprocessioner, offerriter och husbyggen. På senare år har de blivit föremål för konstsamlares intresse i hela världen, och priserna har rusat i höjden. Då jag inte kunde hitta en äkta målad thangka köpte jag två väl utförda reproduktioner som idag pryder en vägg i mitt arbetsrum på firman.

Tidshjulet mandala

Kapellen med sina enorma guldstupor innehåller Dalai lamornas balsamerade kroppar. Ett särdeles spektakulärt minnesmärke är den femte Dalai lamans, Lobsang Gyatso, ofta kallad ”Den store femte”, juvelklädda grav. Hans nästan 15 meter höga och bländande vackra stele (”pelare”), innehåller flera ton guld och 10 000 kostbara pärlor, diamanter och koraller – helt otroligt. Ett av den buddhistiska konstens vackraste verk finns också här; tidshjulet *mandala*, en bildmässig framställning av det buddhistiska världsalltet som innehåller 200 000 pärlor liksom korall, turkos och guldtråd. Mandalorna är inte bara vackra utan även djupt symboliska. De används som hjälpmedel vid undervisningen av yngre munkar, medan äldre munkar använder dem som ett visualiseringsverktyg för meditation.

De rum som imponerade mest på mig, och som blev höjdpunkten på mitt besök, finns i den nuvarande Dalai lamans privata våning. Ett tag tyckte jag mig se honom sitta i en stol, smått skrattande och livligt viftande med händerna, som han brukar göra. Den så kallade Gamla audienshallen, egentligen ”Hallen med tronsalen”, gjorde också ett stort intryck på mig. Ovanför tronen finns en stilig och pampig inramad tavla, en gåva från 1867 av Qingkejsaren Tongzhi, och texten lyder: ”Överflödets välsignelser strålar ut över alla.” Dalai lamas privata bostad och hela byggnaden har,

överraskande nog, lämnats oskadd av kineserna. Vid mitt besök pågick ännu omfattande restaureringar.

En äkta tibetansk middag

För att jag skulle få uppleva en äkta tibetansk måltid hade guiden bokat lunch hos en privat familj. Vi begav oss till ett vackert tibetanskt tvåvåningshus med en liten trädgård, strax utanför staden, och hälsade på värdfolket som bestod av tre kvinnor: ägarinnan, hennes barnbarn och en hjälpreda i huset. Vi visades till ett rum som här och var pryddes med utsökt vackra träsniderier i kombination med traditionellt färgrikt tibetanskt måleri. Vi ombads att sitta runt ett lågt fyrkantigt bord och fick veta att vi skulle få äta en riktig tibetansk het gryta. Grytan med sitt kokande innehåll sattes mitt på bordet, och i den doppade man det man ville äta av det som var framdukat.

Det var köttbitar av jak och olika grönsaker, bland annat kålrötter och den traditionella husmanskosten, jaksmör blandat med rostat *tsampa*, ("kornmjöl"), som med högerhanden knådas till en liten degliknande klump. Vid sidan om serverades vi köttfyllda knyten, stora svamphuvuden fyllda med kornmjöl, jakköttstuvning och stekta potatisklyftor, som jag tyckte var det bästa av allt. Till detta drack man uteslutande jaksmörte som görs på härsket smör och smakar som en blandning av fotogen och varm mjölk. Jakköttet, som har en speciell smak och lukt, gjorde att jag inte blev mätt och fortsättningsvis åt jag kinesisk mat och drack kinesiskt te under hela vistelsen.

Jaken är ett kortbent och långhårigt oxdjur som klarar den höga höjden och är helt oumbärlig för tibetanerna. Förutom att den är deras mest brukade last- och dragdjur, så levererar den mjölk, smör, ull, kött, hudar och inte minst gödsel, som brukas som bränsle i det trädfattiga centrala Tibet.

Jag frågade värdinnan vad folk i allmänhet tyckte om Dalai lamas exil. Efter en viss tveksamhet svarade hon att landet är delat i två läger. Prästerskapet och adeln i det ena lägret påstår att landet var ett jordiskt Eden, innan det blev våldtaget av det ateistiska Kina. Vanliga medborgare i det andra lägret påstår att kineserna befriade dem från slaveri och ett grymt medeltida adels- och munkvälde. Jag vågade fråga henne rent ut vad hon själv tyckte. Efter en lång tvekan svarade hon att det var henne likgiltigt om Dalai lama återvänder eller inte, eftersom han representerar ett dött system som hon hoppades att aldrig mer få uppleva. Efter att jag hade fått inblick lite här och var i landet kunde jag inte annat än instämma.

Dalai lamornas sommarresidens

Efter det sedvanliga fotograferandet och en kort pratstund med värdfolket körde vi till Norbu Lingka, Dalai lamas sommarresidens. När bistra vintrar gav vika för våren, beledsagades Dalai lama av en ståtlig procession av präster och ämbetsmän till sitt sommarresidens. "Juvelträdgården", *Norbu Lingka*, är verkligen ett passande namn

för detta vidsträckta komplex av byggnader och stora trädgårdar med skogsdungar, blomsterrabatter, mindre vattendrag och ett antal byggnader i solgult. Efterföljande Dalai lamor har oavbrutet byggt ut palatset, och fram till 1959 var det inte tillåtet för ofrälse personer att komma innanför murarna. Det är uppenbart att Dalai lamorna inte ville vara sämre än kejsarna i den Förbjudna staden. Idag är detta en gång förbjudna palats idealiskt för stilla promenader och lättjefulla eftermiddagar. Palatset innehåller några fantastiska väggmålningar med motiv ur tibetansk historia.

På 5 000 meters höjd

Dagen därpå gjorde vi en heldagsutflykt till sjön Namtso, belägen drygt tre timmars bilkörning norr om staden Lhasa. Jag ville så gärna se och uppleva den tibetanska naturen och bergslandskapet, som Sven Hedin hade gjort. Stackars Hedin, han fick aldrig komma till staden Lhasa. Trots otaliga försök fick han inte de ”heliga” lamornas tillåtelse.

Tibet är verkligen folktomt. Det var inte många byar vi passerade genom eller ens såg på avstånd. Efter ett par timmars körning på asfalterad väg nådde vi Nychen Tanglapasset på 4 630 meters höjd. Det blåste friskt och var kallt. Vi gjorde en kort matpaus och här såg jag det första stenröset med bönestänger fullhängda med blekta, trasiga och sönderblåsta vimplar i olika färger. Jag uppmanades av guiden att handla en bunt av dessa pappersbitar och kasta dem över stenröset, vilket skulle bringa lycka. Självfallet gjorde jag det. Det heter ju alltjämt att man skall ta seden dit man kommer. När man besöker Lhasa och landsbygden ser man färgglada flaggor hänga överallt från taksprången, fladdrande i brisen. Det är böneflaggor, var och en prydd med votivsymboler, böner, åkallanden och mantran, det vill säga rituella meditationsformler.

Tibetanska buddhister hänger upp dem överallt eftersom de tror att vinden bär med sig skyddets, fredens och välståndets gudagåvor. Böneflaggorna förekommer i grupper om fem med traditionella färger i en bestämd ordning. Varje färg står för ett visst element, och genom att man hänger upp dem tillsammans skapar man jämvikt.

I vart och ett av flaggornas fyra hörn finns namnen på, eller symbolerna för, fyra starka djur: drake, garuda (som är en mytisk fågelgud), tiger och snölejon. De representerar egenskaperna medvetande, förtroende, ödmjukhet, glädje och styrka, utvecklade på den andliga vägen till upplysning. Dekorationerna trycks vanligtvis på flaggorna av färgad bomull med hjälp av etsade träklossar. De säljs överallt i Lhasa och är de mest uppskattade gåvorna då de anses vidarebefordra välsignelser till nära och kära.

Stenrösena man träffar på överallt i Tibet är helt enkelt böneplatser och kanske jämförbara med kapellen på landsbygden i de katolska länderna. Kulörta pappersbitar pryder de flesta husen och byts ut varje år.

Vi fortsatte längre upp i dalen och nådde så småningom Lachen Lapasset och dess

krön, 5 170 meter över havet och 360 meter högre än toppen av Mont Blanc, Europas högsta berg. Det högsta berg jag hade bestigit tidigare var det 2 030 meter höga Hästberget, Monte Cavallo, när jag som barn gick och plockade bombsplitter för att bidra till familjens försörjning. Lachen Lapasset är den högsta höjden jag vistats på under mitt liv. Det är dock småpotatis i detta land, som förfogar över 50 bergstoppar på över 7 000 meter, av vilka elva är över 8 000. Här vid Lachen Lapasset var det iskallt och man kunde knappt vistas utanför jeepen. Efter ett mycket kort uppehåll för att njuta av det kringliggande, delvis snötäckta, släta berglandskapet, fortsatte vi neråt i dalen till vårt slutmål, sjön *Namtso*. Inga hus eller gårdar syntes till här utan endast någon ensam herde med hudens fåror brända av solen, i sällskap av sina långhåriga jakar, samt små grupper av bondkvinnor i färgrika kjolar som på axlarna bar halmkärvar som var mycket större än de själva. Det lär finnas över 14 miljoner jakar i Tibet. Andra djur såg vi inte till.

Vid sjön tog vi en kort promenad och kände på det iskalla vattnet som enligt guiden kunde vara minus fyra grader, på grund av vattnets salthalt. Även här hade man uppfört ett jättelikt stenröse. Namtso, som på tibetanska betyder ”Den himmelska sjön”, är världens högst belägna saltsjö på 4 718 meters höjd och täcker närmare 2 000 kvadratkilometer. Det är den tibetanska autonoma regionens största sjö och Kinas näst största saltsjö. Kinas största ligger i provinsen Qinghai, norr om Tibet, och är nästan dubbelt så stor. Dess safirblåa vatten såg ut som en inramad jättespegel beströdd med blommor. De snötäckta bergen i bakgrunden, med berget Nyainqentanglhas 7 162 meter höga topp, svingar sig mot himlen och utgör en otrolig och njutbar kontrast. Hade det varit en gynnsammare årstid hade vi kunnat njuta längre av det vackra och folktomma landskapet runtomkring oss.

Väl inne i den varma bilen började jag och guiden diskutera landets seder och kultur och kom in på den ”himmelska begravningen”. När den döde skall begravas, berättade hon, förs kroppen i gryningen till en bestämd plats. Där väntar en välbetald ”yrkesman”, som styckar kroppen och ger köttet till korpar och gamar. Därefter mals benen sönder med hjälp av stenar och blandas sedan med fettet från den döde till ytterligare en måltid till fåglarna. Denna typ av begravning kallas ”himmelsk begravning” och, bortsett från de få som kremeras, praktiseras den av så gott som alla vuxna tibetaner, oavsett om de är troende eller inte. Småbarn, däremot, kastas i floder som föda åt fiskarna. Jag tänkte länge på denna barbariska rit, men funderade sedan på vad som händer våra kroppar som begravs i jorden. Det är ju bara bakterier, svampar och maskar som får glädje av dem.

Under drygt en timme, på vägen tillbaka till Lhasa, färdades vi jämsides med floden Tolung och ett stort projekt som kineserna genomfört, nämligen järnvägen Qinghai-Tibet, som förbinder staden Golmud med Lhasa och som är 1 142 kilometer lång.

Den löper 960 kilometer på en höjd av drygt 4 000 meter och har en 5 kilometer lång sträcka dragen på ständigt tjälbunden mark. Det är ett djärvt vittnesmål om

Kinas industriella kapacitet, en juvel i en teknologi som är beundrad av ingenjörer i hela världen. Kineserna har måst satsa på synnerligen avancerade lösningar för att bygga den. Ett på lyxturism specialiserat amerikanskt företag har redan fått ensamrätt på trafik med tåg av typ Orientexpressen, varigenom de välbärgade besökarna kan komma till Tibet landvägen i raffinerad komfort. Godstågen kommer att snabbt kunna försörja Tibet med kinesiska produkter, till exempel alla de sorters frukter och grönsaker som är sällsynta eller dyra på högslätten.

En ceremoni för att fira färdigställandet av banan skulle äga rum just de dagar jag befann mig i Tibet. Järnvägen, som också förbinder Tibet med resten av Kina, har kostat den kinesiska staten motsvarande 33 miljarder kronor att bygga. Så snart signalsystemet och rälsen provats kommer man att kunna resa från Peking till Lhasa på 48 timmar. Det är otroligt vad kineserna kan åstadkomma. Järnvägslinjen förväntas locka turister, affärsmän och etniska kinesiska invandrare, som idag antingen måste köpa dyra flygbiljetter till Lhasa eller göra skakiga bussresor genom det bergiga landskapet. Projektet kommer i hög grad att bidra till en jämnare fördelning av nationens ekonomiska tillväxt i stort, liksom till regionens utveckling.

Denna järnväg är ytterligare en triumf för den kinesiska ingenjörsvetenskapen. Det finns dock risk att den också kan förebåda den tibetanska kulturens undergång.

Tibetaner lever idag i stort sett som de gjort i generationer, mumlande gamla munkar fyller klostren och dricker sitt jaksmörte. Kunlunbergen, som löper mellan Tibetanska platån och de ödsligt vilda områdena i Xinjiang och Qinghairegionerna, utgör en kolossal barrikad mot omvärlden. Åtminstone gjorde de det fram till den 1 juli 2006 då Kina officiellt invigde järnvägslinjen. Detta järnvägsspår har varit en dröm för kinesiska ledare i ett sekel.

”Järnvägslinjen i sig själv är inget problem för det tibetanska folket”, sa nyligen den landsförvisade Dalai lama. ”Det största problemet är hur den används.” Khedroob Thondup, Dalai lamas nevö, gick mer rakt på sak: ”Detta är den andra invasionen av Tibet.”

Hur som helst, ingen jag talade med i Tibet verkade ha något emot turister eller kinesiska gruppturer som spenderar mycket pengar. Den verkliga oron var att järnvägen också skulle föra med sig fler kinesiska arbetare. Min guide påtalade: ”De kommer att ta våra jobb och hus, precis som de redan gjort med vårt land.” Även kinesiska invånare som vår chaufför medgav en viss oro:

> *Med tåget, kan så många människor komma. Jag oroar mig för att Tibet kommer att förlora sin mystik. Tibet har varit ett hemligt land, fyllt av magi så lång tid. Nu kommer det inte att vara hemligt längre.*

Så kan det faktiskt bli, mystiken kan försvinna på grund av järnvägen.

Tibets heligaste plats

Den tredje och sista dagen ägnade vi helt och hållet åt Jokhangtemplet i centrala Lhasa och den myllrande Barkhorgatan som omger det, en av de bästa platserna för att studera staden och dess kulturella mångfald. Här salufördes alla slags varor, från turkossmycken till meditationsradband, färgrika tibetanska folkdräkter, tröjor av jakull och de sjalar som på tibetanska kallas *khata*, i lika många färger som bönevimplarna. Dessa sjalar ger man bort i alla möjliga sammanhang som vid bröllop eller begravning, till vänner och även som offer till Buddha.

Handelsmännen och herdarna köpslog, grupper av såväl äldre som yngre munkar, draperade i sina rödbruna och saffransgula skrudar, drog förbi och beblandade sig med tibetaner från fjärran trakter, försedda med långa stövlar, jaktknivar och stora turkoshalsband. Ett inslag utöver det vanliga var de fascinerande och stolta *khampas*, hemmahörande i östra Tibet, som med sin resning, sina vackra kläder och håruppsättningar drog till sig en enorm uppmärksamhet. Barkhorgatan är välkänd och oförliknelig i Tibet för sin fascinerande kombination av djup religiositet och livlig handel. Följaktligen är den både det spirituella hjärtat av Lhasa och Tibet och det största kommersiella distriktet i landet för såväl turister som tibetaner.

Långa strömmar av fromma pilgrimer med sina radband eller bönekvarnar sjöng böner och vandrade medsols runt Jokhang, vilket för tibetanska buddhister är ett uttryck för vördnad inför en helig plats. Dessa gudfruktiga pilgrimer bar förkläden och handskar av jakläder för att skydda sina händer när de vid ingången till templet kastade sig framstupa och om och om igen mumlade och halvsjöng sina böner. När de blev trötta av denna fruktansvärda gymnastik, satte de sig på huk, öppnade termosarna och hällde upp en kopp te åt sig, tjockt av jakens näringsrika saltade smör. Pilgrimer kommer resande från hela Tibet för att på detta sätt gottgöra onda gärningar begångna i det förflutna. Ett enklare och bekvämare sätt att be om syndernas förlåtelse förekommer; man knäböjer, knäpper händerna och rör vid marken med pannan. I båda fallen kan man göra det så många gånger man vill eller kanske beroende på hur stort eller hur mycket man har syndat – men tre gånger är det absolut minsta.

Även om Potalapalatset är det första man får syn på i Lhasa är det faktiskt Jokhangtemplet som är stadens andliga och färgsprakande hjärta och tillika lamaismens allra heligaste helgedom. Det tillkom på 600-talet när kung Songtsen Gampo ville bygga ett tempel för att inhysa de berömda statyer som hade medförts av hans brudar – Tangprinsessan Wencheng och Bhrikudi från Nepal. Då han inte kunde bestämma sig för var han skulle lägga grunden, lät han, enligt legenden, ödet avgöra. Han kastade upp sin ring i luften och lovade bygga ett tempel var den än föll ner. Den föll ner i en sjö och träffade en sten, där en stele växte upp såsom genom ett under. Sjön fylldes med stenar, och här byggdes Jokhangtemplet.

Tangprinsessan Wencheng

Huvudingången till templet markerades av ett stort Dharmahjul med åtta ekrar, flankerat av två rådjursstatyer. Hjulets ekrar symboliserar buddhismens åttafaldiga väg till upplysning, rådjuren tjänar som en påminnelse om att Buddha höll sin första predikan i en rådjurspark. Idag är templet en blandning av tibetansk, indisk, nepalesisk och kinesisk arkitektur. Inne i templet gick vi direkt till *Sanctum Sanctorum,* vilket är latin och betyder ”det allra heligaste”. Det var förvaringsplatsen för det äldsta och dyrbaraste objektet i Tibet, guldstatyn av Shakyamuni, Tangprinsessans hemgift för 1 300 år sedan. Hon kom att bli den mest älskade drottningen i Tibets historia, om man får tro kineserna.

Prinsessan var vacker och intelligent och tog med sig många av Tangdynastins vetenskapliga och jordbrukstekniska landvinningar till sitt nya land. Tillsammans med Bhrikudi sägs hon ha infört buddhismen i denna del av världen.

Under färden till Tibet lärde prinsessan Wenchengs följeslagare och rådgivare lokalbefolkningen att odla grönsaker, mala vetemjöl och destillera vin. Tacksamma bybor högg ut avtryck av hennes fotsteg i klippväggar, och i början av 700-talet uppfördes ett tempel till hennes ära i Yushu.

Prinsessan Wenchengs äktenskap blev en stor framgång. Relationerna mellan Tang- och Tubodynastierna förbättrades oavbrutet och när kejsaren Taizong dog år 649, upphöjde den nye kejsaren kung Songtsen Gampo till ”högt skattad furste”. Denne kung är ännu i våra dagar högt älskad och respekterad av alla tibetaner. Förutom att han är förknippad med införandet av buddhismen i Tibet tillskrivs han även skapandet av det tibetanska alfabetet och skriftspråket. Av den anledningen finner man honom avbildad i tusentals kloster och tempel i hela Tibet.

Innan vi lämnade helgedomen föreslog en munk att vi skulle bege oss till taket varifrån man kunde se hela Lhasa. Vi gick uppför en liten trappa, åtföljda av några unga noviser, till templets tak. Utsikten var bländande. Längs den ena delen av horisonten avtecknade sig Potalapalatset, som dominerar Lhasa under den azurblå himlen och längs den andra en bergskedja, över 5 000 meter hög. ”Åt det hållet ligger Indien” sade en av noviserna, ”därifrån kom Buddhas lära” sade en annan och fortsatte: ”Detta är världens högsta bergstoppar, likväl har de inte hejdat de andliga värdenas färd.”

Manchuriet – Dongbei

Kinas nordöstligaste provinser utgjorde det område som kallades Manchuriet, *Dongbei* på kinesiska, som betyder just ”nordost”. I tusentals år hade Manchuriet varit en stäpp, bebodd av mongoliska nomader, mot vilkas invasioner kineserna skyddade sig genom att bygga Kinesiska muren. Bortglömd i sekler bakom muren har Manchuriet varit ett övergivet område. ”Fastän man inte exakt vet var Gud placerat Paradiset kan vi åtminstone vara säkra på att han inte placerat det här”, skrev abboten Huc, som reste genom landet under året 1846.

Emellertid kom en omvändning vid andra hälften av 1800-talet då Manchuriet öppnades upp för kinesiska immigranter. Ungefär 25 miljoner människor flyttade in inom loppet av fyra-fem decennier och det beskrevs som den största massinvandringen i mänsklighetens historia.

Harbin

Jag har inte varit en flitig besökare i detta område på grund av att vi bara köper ett fåtal produkter härifrån – handblåst glas från provinsen Liaoning och träprodukter från Heilongjiang, i vars provins Harbin är huvudstad. Några resor har det ändå blivit under årens lopp beroende på att de två huvudstäderna Shenyang och Harbin samt Dalian, en annan storstad i provinsen Liaoning, är kulturellt intressanta. De flesta resorna har dock gått till den nordligaste staden av dem alla, nämligen Harbin, en av Kinas viktigaste städer – inte minst på grund av sin fantastiska europeiska arkitektur.

Barocken, gotiken och den bysantinska stilen är väl representerade, likaså judiska arkitektoniska skapelser. Att promenera längs den 1 400 meter långa och 22 meter breda fashionabla *Zhongyang Dajie*, den stora gatan i centrum, är som att gå i vilken europeisk stad som helst och en fröjd för sinnet. Idag är Centralgatan en stolthet för staden Harbins invånare och följaktligen dess största turistattraktion.

Flertalet souvenirstånd och butiker längs gatan var fyllda med de populära ryska dockorna, som varje souvenirjägare tror är gjorda i Ryssland, fast de i själva verket är

en inhemsk produkt från provinsen Zhejiang. Jag har själv importerat dem därifrån, men bara vid ett enda tillfälle, eftersom det inte föll väl ut.

Den 53 meter höga Sankta Sophiakyrkan, som det tog nio år för den ryska armén att bygga, är en storslagen sevärdhet. Numera är den omvandlad till museum med en utställning om Harbins mångkulturella arkitektur. Sist jag var i Harbin följde jag med en guidad tur till Tigerparken norr om staden. Förutom lejon, leoparder och andra vilda djur rymmer parken ett stort antal av den utrotningshotade sibiriska tigern.

De koloniala makterna Ryssland och Japan tävlade om att exploatera Manchuriet som var rikt på skog, floder, mineraler och kol. Med hjälp av arbetskraft från miljoner kinesiska immigranter som flytt från centrala Kinas hungersnöd, utvecklade de området väsentligt.

Shenyang

Staden Shenyang, gångna tiders Mukden, har jag besökt en första gång i slutet av 1980-talet och en andra gång när jag skulle flyga därifrån till Pyongyang i Nordkorea. På väg från hotellet till flygplatsen bad jag chauffören köra förbi Zhongshantorget för jag ville se Kinas största Maostaty, hela 35 meter hög. Staden är historiskt och kulturellt intressant för det kejserliga palatset, ett av två gamla arkitektoniska byggnadsverk i Kina. Det andra är den Förbjudna staden i Peking. Här i Shenyang residerade Nurhachi, en framstående manchurisk ledare som lade grunden för Qingdynastin.

År 1625 lät han bygga ett ståtligt palats som består av 100 byggnader med totalt 500 rum. Det är ett av det bäst bevarade kejserliga palatsen i Kina och skiljer sig markant från andra gamla byggnader genom sitt unika manchuriska karaktärsdrag. Det har mer än väl förtjänat en plats på UNESCO:s världsarvslista.

Dalian

Dalian är en av Kinas mest gröna och rena städer. Det är snyggt och framför allt rent överallt. Dessutom är Dalian en av Kinas mest progressiva städer. Allt detta tack vare duktiga ledare som har styrt i staden. En av dem är Bo Xilai (nuvarande partichef i storstaden Chongqing och som jag hade nöjet att träffa under Kantonmässans hundrade upplaga, i oktober 2006, då han var handelsminister), som länge styrde och ställde på 1980- och 1990-talen, först som vice borgmästare i fyra år och sedan som borgmästare i tolv år.

Omgivet av berg och sjöar har det pittoreska Dalian ett behagligt klimat med milda vintrar, härliga somrar och tydliga vårar och höstar. Varje år i september är staden värd för Dalians internationella modefestival, en bra chans för många utländska företag att ställa ut sina produkter och ta emot köpare.

Stadens historia är egentligen inte gammal. Ryssland arrenderade Lüshun år 1898 och året därpå bestämde sig tsar Nikolaus för att bygga staden Dalny i närheten och

samtidigt få tillgång till en isfri hamn i norra Kina. Innan stadsplaneringen fullbordats förlorade emellertid ryssarna staden till japanerna 1905 under det japansk-ryska kriget. Japanerna döpte om staden till Dairen, som kineserna senare kom att kalla Dalian. I likhet med Harbin är även denna stad full av västerländsk arkitektur. Det man ser idag är mestadels ryska ståtliga byggnader, men också ett och annat japanskt trähus finns kvar.

Lüshun

Vid mitt besök våren 2005 gjorde jag en utflykt till den närbelägna hamnstaden Lüshun, förr känd som Port Arthur. Gula havets och Bohaisjöns lugna böljor sköljer den prydliga och eleganta hamnstaden ren och fräsch. Utsiktsplatserna i det vackra landskapet gör Lüshun till första gradens turistattraktion på nationell nivå. I det förflutna har Lüshun fått utstå många fasor på grund av talrika kränkningar. År 1895 ”arrenderade” det tsaristiska Ryssland Lüshun med våld och höll staden ockuperad i sju år.

Under det kinesisk-japanska kriget 1894–1895 massakrerades 20 000 civila i Lüshun av de vilda japanerna. Detta hänsynslösa krig, och boxarupproret vid sekelskiftet, gav upptakten till de mest radikala omvälvningar som skett i Kinas historia och ledde så småningom till den svaga, och rakt igenom korrupta, Qingdynastins fall. Nio år senare bröt det 328 dagar långa rysk-japanska kriget ut just i Lüshun, vilket ödelade staden så att blott ruiner återstod. Därefter var Lüshun under japanskt kolonialt styre i 40 år.

I många historieböcker hade jag läst om det historiska Port Arthur och sett vackra bilder av ståtliga byggnader och monument, som jag nu ville uppleva i verkligheten. Men eftersom staden räknas som militärt område får utlänningar varken gå omkring där eller fotografera. Det var en stor besvikelse.

Men envis som jag är, gav jag inte upp. Våren 2007 gjorde jag ett nytt försök. Denna gång i sällskap med en leverantör istället för hotellets chaufför och guide. Det var inga problem att vandra runt i staden och plåta så mycket vi ville. Vi undvek naturligtvis att gå nära själva hamnen, där ett stort antal krigsfartyg var uppankrade. Än mindre försökte vi ta bilder och riskera att misstänkas för spioneri.

På vägen tillbaka till Dalian besökte vi den enormt stora Världsfredsparken som stod färdig 2002. Det var den franske arkitekten Christian Devillers som skapade parken som föreställer halva jordklotet, medan huvudbyggnaden liknar en fredsduva.

En gemensam vädjan om fred och kamp mot krig blev önskan på diktarnas världskonferens i Förenta staterna i maj 1998, vid minnet av de fasor som världen hade lidit av under två världskrig. Därför riktade konferensen ett förslag till olika länders ledare att de skulle skriva en dikt eller ett motto för freden inför det stundande nya årtusendet. För att hugfästa minnet av detta stora arbete beslöts att bygga en världsfredspark för att för evärdliga tider bevara dessa fredsdikter för världen. Världsfredsparkens

slutliga placering vid Lüshun motiverades med det faktum att Kinas halva samtida krigshistoria är knuten hit.

Här finns 96 statsöverhuvuden och tolv fredsväktare avbildade i brons, vända mot havet. Var och en av dem skrev en dikt på sitt modersmål i form av en bön för freden, som återgivits på statyns sockel. Beklagligt nog är Sverige inte representerat bland statyerna. Däremot hade man satt den svenska flaggan på den finländske (Matti Ahtisaaris) presidentstatyns sockel, vilket jag påpekade för guiden som lovade att rätta till det. På min fråga om varför ingen svensk statsman är representerad, fick jag tyvärr inget svar. Men nog hade den bastante Göran Persson gjort sig bra bland alla andra statsöverhuvuden, eller varför inte kungen, då den norska monarkin är representerad av den ståtlige konungen Harald V?

Jag passade samtidigt på att beundra och i detalj studera jättemålningen som täcker en hel lång vägg inne i huvudbyggnaden. Den är cirka femton gånger två meter och upptar totalt 300 helfigurer, varav 180 världsledare samt 120 andra berömdheter som artister, företagsledare och atleter. Det är ett nöje att studera de olika karaktärerna som konstnären framställt dem. Förre kinesiske presidenten Jiang Zemin, till exempel, sitter och spelar på ett vitt piano, med supertenoren Pavarotti bakom sig i full fart med att sjunga en aria ur någon opera. Förre presidenten Bill Clinton håller i en saxofon, som han lär behärska väl i verkligheten i motsats till Jiang Zemins pianospelande. Förre premiärministern Tony Blair spelar elgitarr, medan den nyss avgångne FN-chefen, Kofi Annan, tar sig en svängom med två små barn. Bakom en svängande Vladimir Putin, den ryska federalismens dåvarande president, skymtar vår egen Göran Persson smått leende. Den japanske kejsaren Akihito spelar cello och hans gemål, kejsarinnan Michiko, harpa, medan vår egen monark står bakom henne och samtalar med en oidentifierad dam. En kopia finns i FN-högkvarteret i New York.

Viktiga kinesiska högtider

Nyårsfirande – *Chunjie* (Vårfestivalen)

Kinesiskt nyår är Kinas största helgdag. Inför denna högtid, som inträffar någon gång mellan 21 januari och 20 februari, är järnvägsstationer, flygplatser och busstterminaler fyllda av migrantarbetare, som återvänder hem till sina familjer. Vid det kinesiska nyårets festligheter, som även kallas Vårfest, köper folk presenter, dekorationer, speciell mat och nya kläder. Men långt innan nyårsfestligheterna är kinesiska familjer upptagna med att städa sina hem. Man tror att man städar bort otur och att hemmen blir förberedda för att ta emot lycka. Alla kvastar och dammtrasor stoppas undan på nyårsafton, så att inte lyckan städas bort. I många hem får dörrar och fönsterrutor en ny strykning av röd färg. Hemmen är dekorerade med pappersbitar med skrivna rimmade verspar som förmedlar önskan om bland annat lycka, välfärd och långt liv.

Det kinesiska nyåret är en tid för försoning och familjens återförening. Gammal missämja är förlåten. Människor är varma och vänliga mot varandra och utbyter lyckönskningar och ibland presenter. En viktig del i nyårsfirandet är att hedra och respektera släktingar och förfäder som dött. Nyårsafton och nyårsdagen firas som en familjeangelägenhet, en tid för förening och tacksägelse. Tacksägelsefirandet når sin höjdpunkt vid en ceremoni som ärar himmel och jord, hushållets gudar och familjens förfäder. Den förenar de levande familjemedlemmarna med dem som dött. Förfäderna blir ihågkomna med stor respekt, eftersom de var ansvarsfulla nog att lägga grunden för den lycka och ära som familjen åtnjuter idag. Den själsliga närvaron av förfäderna bekräftas med en festmåltid på nyårsafton, *nianye fan*, som ungefär betyder ”familjemiddag”. Hela familjen samlas runt ett bord med en het gryta som symboliserar den enade familjen och hedrar de gamla och de nuvarande generationerna.

Kokta *jiaozi*, med allehanda fyllningar av kött och grönsaker, är en populär rätt. Efter middagen stannar familjen uppe hela natten och spelar kort eller brädspel och tittar på teve-program avsedda för nyårsfirandet. Vid midnatt lyses himlen upp av

fyrverkerier som symboliserar ett farväl till det gamla året och välkomnandet av det nya. Då öppnar folk också alla fönster och dörrar, så att de kan släppa ut det gamla året.

Mycket tidigt nästa morgon hälsar barnen på sina föräldrar och får sina nyårspresenter. De får röda kuvert med pengar, *”hongbao”*, röda paket som ska bringa dem tur. Resten av årets första dag ägnas åt att besöka släktingar, vänner och grannar. Det finns flera ålderdomliga vidskepelser, som fortfarande tillämpas på nyårsdagen i Kina. Många människor avstår från kött denna dag i hopp om att det ska ge ett lyckligt liv under resten av året. Andra tror att det betyder otur att tvätta håret denna dag – då kan nyårets goda lycka tvättas bort. Och man tror att om man gråter på nyårsdagen, så kommer man att gråta hela året. Därför har föräldrar överseende med sina barn en dag som denna, och de blir inte bestraffade. Andra dagen på det nya året beger sig de gifta unga kvinnorna med sina män och barn till sina föräldrahem för att hälsa på.

Kinesiska nyårsseder varierar från plats till plats i det stora Kina. Men skälen som ligger till grund för de olika sätten att fira nyår är desamma – en sann önskan om fred och lycka för familjemedlemmar och vänner.

Lyktfestivalen – *Yuanxiaojie*

Lyktsfestivalen börjar 15 dagar efter nyårsafton när det kinesiska folket välkomnar den första fullmånen på det nya året. Den firas med kulörta lyktshower och folkdanser, och barnen ställer ut en parad av lyktor nattetid. Traditionsenlig mat är bollar gjorda av klibbris med söta eller kryddade fyllningar som kallas *tangyuan* i södra Kina och *yuanxiao* i norra delen av landet. Lyktor i traditionella former tänds även i hemmen, på restauranger och i tempel. Festivalen markerar slutet på nyårsfirandet och livet går tillbaka till det normala.

Varje kinesiskt år representeras av ett djur. Det finns tolv sådana djur och alla återkommer de periodiskt. De är råttan, oxen, tigern, kaninen, draken, ormen, hästen, geten, apan, tuppen, hunden och grisen. Kinesiska astrologer tror att födelseår och motsvarande djurtecken spelar stor roll för en persons karaktär och egenskaper. Mitt födelseår, 1939, är kaninens år, och om detta säger astrologerna: ”Tursammast av tecken – begåvad och tillgiven men blyg. Mycket smart i affärer – sikta högt, du kanske når dit. Gift med en get eller en gris – inte en tupp.” Det mesta stämmer, men min livskamrat är faktiskt också en kanin! I den kinesiska astrologin gäller uppenbart inte talesättet ”Lika barn leka bäst”.

Månfestivalen – *Zhongqiujie*

Denna festival firas den 15:e dagen i den åttonde månaden, enligt den kinesiska kalendern. Detta dygn, som lär ha den största och klaraste månen på året, hyllar man mångudinnan, Chang’e. Legenderna om varför man firar denna festival är många. Här följer en av dem, som handlar om hjälten *Hou Yi*:

Förr lyste tio solar över jorden och allt brändes sönder. För att rädda sitt folk sköt Hou Yi ned nio solar. Som belöning fick han en odödlighetsdryck av en gudinna. Men han ville inte bli odödlig, eftersom han älskade sin fru, Chang'e, som var en vanlig dödlig. Istället lurades hon att ta odödlighetsdrycken och genast fylldes Chang'e av superkrafter och flög upp till månen. Hou Yi sörjde sin fru och satt alltid ensam och tittade på månen i hopp om att få syn på henne. En gång fick han en skymt av hennes siluett, och då gjorde han kakor för att offra till henne. Därför äter kineserna månkakor och tittar på månen detta dygn.

I det traditionella Kina var månfestivalen i synnerhet en kvinnohögtid. Månen symboliserar nämligen det kvinnliga elementet yin. I varje familj satte man ut ett bord, som vette mot månen, med offergåvor, i huvudsak diverse runda frukter, till mångudinnan Chang'e.

Månfestivalen är en allmän helgdag som hela familjen firar tillsammans, vanligen runt den kinesiska nationaldagen. För människor i städerna skapar den möjlighet till en långhelg, men på landsbygden händer det att man struntar i nationaldagen och firar månfestivalen istället. Enligt traditionen räknas den även idag som en kvinnodag då oumbärligheten av kvinnornas roll i livet betonas. Familjerna dukar fortfarande upp ett särskilt bord mot månen, med vin och tallrikar fyllda av ris, runda frukter (runda som fullmånen) och naturligtvis månkaka, som också är rund, bakad på röda bönor, äggula och frukter. Äpplen, *pingguo*, serveras, för de har ett liknande uttal på kinesiska som ordet för frid, *ping*.

Drakbåtsfestivalen – *Duanwujie*

Till poeten Qu Yuans åminnelse firar man drakbåtsfestivalen i Kina. Kappseglingar markerar festen, särskilt i södra Kina, och är ett sevärt skådespel med trummor och färgglada flaggor. Det berättas att Qu Yuans barn och andra som älskade honom försökte hitta hans kropp i floden Miluo, som han kastat sig i. De rodde ut i sina båtar och matade fiskarna med klibbris, för att de inte skulle äta upp kroppen. Det skedde just den femte dagen av den femte månaden i den traditionella kalendern, då drakbåtsfestivalen firas. Senare började folket i områdena söder om Yangtzefloden fira denna årsdag genom att tillaga en slags klibbiga risklimpar, *zongzi*. Vanligen slår man in torkade frukter tillsammans med riset och äter det med socker, efter att omslaget har skalats av. Medan kvinnorna tillagar zongzi, dekorerar männen båtar med ett drakhuvud på förstäven och en draksvans i aktern och får på så sätt den smala, långsträckta båten att likna en drake. Nuförtiden kastar folk inte längre zongzi i floden, men de lindar in zongzi och ror drakbåtar samma dag varje år, och när de äter zongzi påminns de om Qu Yuan och hans tragiska slut.

Gravvårdshögtiden – Qingmingjie

Gravvårdshögtiden, *Qingmingjie*, som kan sägas likna vår allhelgonadag, är en av de få kinesiska traditionella helgdagar som följer solkalendern. Vanligen infaller Qingmingjie den 5:e april (4:e april när det är skottår). Dess kinesiska namn *Qingming* betyder, bokstavligt översatt, ”klar strålglans”, vilket syftar på dess betydelse som en hyllning till våren. I likhet med vårfesterna i andra kulturer firar man på gravstädningsdagen naturens återfödelse, samtidigt som den markerar den begynnande såningstiden och andra utomhusaktiviteter.

I forna dagar firade man med dans, sång, utflykter i det gröna och drakflygning. Målade kokta ägg brukade krossas för att symbolisera livets ankomst. I huvudstaden brukade kejsaren plantera på palatsområdet för att fira vårens förnyade natur. I byarna var det den tid då unga män och kvinnor brukade uppvakta varandra.

Med tidens gång har detta firande av livet blivit en dag för hedrande av förfäderna. Enligt folkliga religiösa föreställningar trodde kineserna att de avlidna förfädernas andar vakade över familjen. Offergåvor i form av mat och symboliska pengar kunde hålla dem nöjda, och familjen skulle blomstra tack vare goda skördar och flera barn.

Numera besöker kineserna sina familjegravar för att hålla efter eventuell undervegetation som har vuxit. Ogräs rensas, skräp sopas bort och familjen sätter ut offergåvor. I motsats till offergåvorna i en familjs hem, består gåvorna vid graven vanligen av torr, mild föda.

”Vind och vatten” – *feng shui*

Hedrandet av förfäderna börjar med att gravplatsen och kistan placeras på rätt sätt. Experter på *feng shui* (”vind och vatten”) eller *geomanti*, fastställer platsens kvalitet på grundval av utseendet hos åar, floder, träd, kullar och så vidare. Ett område som vetter mot söder, med talldungar, skapar det bästa flödet av den kosmiska energi som krävs för att hålla förfäderna nöjda. Familjens överhuvud brukar besöka gravplatsen åtminstone en gång om året för att sköta om gravarna.

Ursprungligen var feng shui faktiskt förknippad med dödsdyrkan och föreskrev en serie regler om hur man skulle känna igen de gynnsammaste begravningsplatserna. Senare blev den ett slags tolkning av miljön och landskapet, en sorts ekologisk arkitektur, en handbok i att anpassa sig och förändra platser. Förutom på enstaka byggnader tillämpades den även för byar, förläggningar och hela städer, för att dra fördel av välbefinnande samtidigt som man bibehöll harmonin med naturens krafter. Kortfattat kan man säga, sökandet efter själens hälsa genom balansen i det närvarande universum.

Under hela Kulturrevolutionen, då den kommunistiska regeringen försökte utplåna allt som hade med de gamla traditionerna att göra, förbjöds utövande av geomanti i Kina, eftersom den ansågs vara vidskepligt utövande. Man lyckades dock inte helt och utövandet överlevde ända fram till våra dagar, framför allt i södra Kina, i

Hong Kong och i Taiwan. Många instruktioner i denna siarkonst kan anses vara allmänt sunt förnuft: Huset ska vara riktat mot söder, om möjligt på en höjd med en stor plats framför, det skall inte ha träd framför huvudingången; sovrummet skall vara i den lugnaste delen av huset, sängen skall ställas mot en vägg och inte ha fotändan mot dörren, inga teve-apparater, växter eller akvarium i det rum man sover i, då riskerar man att drabbas av sömnlöshet. Man skall undvika trappor framför ingången till sovrummet, trekantiga utrymmen, skarpa hörn och överdimensionerade sängar, allt detta är källor till destruktiv energi.

Kulinarisk utflykt

Den kinesiska maten är i mitt tycke den i särklass godaste och även den enklaste att äta. Man behöver nödvändigtvis inte använda pinnarna utan det går bra med gaffel och sked. Nästan alla restauranger har dessa redskap. Man ska be att få dem, om man inte kan hantera pinnarna. Det är bättre att avslöja sin svaghet på området och få en belåten mage än att bevara sin stolthet och tomma mage. En kniv kommer sällan till användning, då maten oftast serveras i finskuret skick. Traditionellt ansågs det i den kinesiska kulturen barbariskt att använda knivar och gafflar vid bordet, på grund av att dessa utensilier betraktades som vapen.

Det kännetecknande är att bordet alltid är runt. Och mycket riktigt som ett italienskt ordspråk lyder: ”Kring ett runt bord grälas det inte om platsen.” I allmänhet, särskilt om det rör sig om ett bord för fler än åtta personer, finns det också en bred snurrbar skiva av trä eller glas i mitten, där maträtterna ställs. Den kan roteras med en hand, så att var och en kan servera sig själv, om inte värden själv serverar sina gäster, såsom ofta sker. All mat som serveras delas av alla. Som gäst blir man sannolikt erbjuden att ta första biten eller så börjar värden eller någon annan i sällskapet att lägga något på din tallrik.

Om det är fisk som serveras, bli då inte förvånad om fiskhuvudet läggs på din tallrik. Denna läckerhet anses av kineserna ha det smakfullaste fiskköttet. Men det är helt i sin ordning om du tackar nej till fiskhuvudet, eftersom någon annan gladeligen slukar delikatessen.

Annars är kineserna på det hela taget obesvärade beträffande bordskick och förväntar sig inte att vi utlänningar skall förstå allt kring deras matvanor. Dock kan det ibland te sig annorlunda och rentav otrevligt för oss västerländska gäster, om man delar en måltid med dem som inte är bekanta med vår kultur. Det tuggas med öppen mun, sörplas vid soppan och en och annan rapning vid måltidens slut är inte alls ovanlig. Rapningarna betyder att man vill understryka att man är belåten, måltiden har varit god och magen är full. Det händer ibland när vi har de sedvanliga familjemiddagarna hemma hos oss om söndagarna att jag, omedvetet och utan tanke på

var jag befinner mig, ger ifrån mig en och annan mindre rapning. Då hörs något av barnbarnen säga: ”Men Nonno, nu är vi väl inte i Kina?!”

Hur det än förhåller sig lönar det sig alltid att iaktta god sed vid matbordet. För kineserna finns det några kategoriska bud när det gäller bordskicket. Om du följer dem passar du in i bilden. Tappa inte dina ätpinnar – det betyder olycka. Ställ för guds skull aldrig pinnarna upprätt i risskålen! Pinnarna liknar då rökelsestickor i en offerskål som återfinns i tempel. På detta sätt serveras nämligen de döda, och det kan därför verka skrämmande. Om du äter en hel fisk, vänd den inte – nästa båt du reser med kommer att sjunka. Ät inte upp all mat på tallriken – det betyder att det inte finns tillräckligt med mat. Slå inte på matskålen med ätpinnarna – det gör bara tiggare. Beställ inte ris om du vill imponera – det anses som fattigmansmat. Häll aldrig upp te till dig själv, innan du har serverat de andra vid bordet. Låt heller aldrig tekannans pip vara riktad mot någon annan. Om din kopp fylls på, knacka på bordet med två fingrar som tack.

Tal förekommer sällan eller aldrig i dessa sammanhang, däremot skålas det friskt mellan deltagarna. Det blir många *ganbei*, som bokstavligt betyder ”torra glas” eller ”botten upp”, som vi säger här hemma. Den utländske gästen drabbas värst, för han förväntas skåla med alla och inte bara en gång. Det går väl an om det serveras öl eller det underbara ljumma Shaoxingvinet. Men är det fråga om Maotai, 53-procentigt brännvin, då kan vem som helst föreställa sig vad följden kan bli. Som väl är avskyr jag numera såväl *Maotai* som all annan stark sprit. En hög ålder tål tydligen inte starka drycker.

I den traditionella kinesiska kulturen anses kalla drycker skadliga för matsmältningen när man intar varm föda, varför företeelser som isvatten eller läskedrycker normalt inte serveras till måltiden. Det är istället varmt te som gäller och det serveras i regel först.

Sedan urminnes tider finns det ett talesätt i Kina som lyder: ”Syd är mild (*nandan*), norr är salt (*beixian*), öst är surt (*dongsuan*) och väst är kryddigt (*xila*).” Detta speglar egenskaperna i de fyra huvudsakliga kokkonsterna i Kina. Maten i de södra regionerna är lätt och läskande, i de kalla nordliga är den saltad, i västerns Sichuan är den kryddad, medan det syrliga i den lägre Yangtzeflodens region hjälper till att ta fram smaken på alla ingredienser. Som vi kan se är smaken nära relaterad till respektive klimat. Ett gammalt kinesiskt talesätt säger att en rätt skall ha tre ingredienser för att vara fulländad: färg, doft och smak (*se, xiang, wei*). Griskött föredras i regel framför nötkött i det kinesiska köket av ekonomiska och estetiska skäl. Grisen är lätt att utfordra och används inte som arbetsdjur och är så nära knuten till domesticeringsidén. Av världens 900 miljoner grisar finns drygt hälften i Kina. Nötkött är emellertid populärare i landets västra delar på grund av islams inflytande, liksom i Sichuan-regionen och vissa sydliga landsdelar, där nötboskap används som dragdjur och förekommer i stora mängder. Lamm är mer omtyckt i landets nordvästliga delar, där den stora muslimska befolkningen finns.

Ris är naturligtvis, som potatis i Sverige och pasta i Italien, en oskiljaktig del av den kinesiska matkulturen. I de norra och nordvästra delarna av landet produceras naturligtvis ris som i övriga landet, om än inte i samma utsträckning, och man äter numera lika mycket ris som den traditionella mjölmaten. Som i Italien äts många mjölprodukter såsom *mantou* (”ångade bullar”), en stor variation av *mian* (”nudlar”) och fyllda, halvmåneformade, raviolililiknande, kuddar, *jiaozi*.

Praktiskt taget varje region i Kina har sina egna kökstraditioner. De fyra mest kända, klassiska, regionuppdelningarna är: Kanton, Sichuan, Shandong och Huaiyang (efter orterna Huai’an och Yangzhou) är mest kända. Den kantonesiska är den populäraste i både Kina och övriga världen för sin lätta, fräscha, krispiga och milda smaks skull. Bland den kantonesiska matkonstens delikatesser återfinns hundar, katter och så exotiska varelser som ormar, salamandrar, små sibetkatter, sköldpaddor, med flera. Sibetkatter, som liknar en katt med grävlingnos och jagas i det vilda, anses vara en delikatess i både Kina och Vietnam. Några av alla dessa djur har jag ätit – väl medveten om det – ormar och sköldpaddor, omedvetet kanske alla. Aphjärna är jag däremot säker på att jag aldrig har ätit.

Det kantonesiska köket är vida känt för sin variationsrikedom, och det är därför svårt att nämna någon speciell favoriträtt bland hundra. Fast den knapriga rostade spädgrisen, den mumsiga stekta duvan och de bräserade kycklingfötterna med vilda örter kan jag inte låta bli att nämna.

Att få en härlig het ormsoppa under den kallare hösten är ett måste för mig. För att dämpa ormsoppans smak av kyckling brukar jag hälla i rikligt med soja- och chilisås. Kineserna påstår att rätten är afrodisiakisk (könsdriftsstimulerande), vilket jag inte kunnat märka, men varm i hela kroppen så att man svettas blir man. I norra delen av Guangdongprovinsen ligger staden Chaozhou, och eftersom vi köper relativt många keramiska produkter därifrån, besöker jag staden ofta. Dess kända kökstradition är mycket populär men skiljer sig något från den kantonesiska.

Här i Chaozhou åt jag två rätter som jag aldrig smakat tidigare, *yuchi tang* (”hajfensoppa”) och *yanwotang* (”svalbosoppa”). Den senare rätten åt jag för första och sista gången. Den är väldigt söt i smaken och det sägs att den lämpar sig mest för kvinnor då det påstås att den livar upp dem, vilket jag inte kunnat bekräfta eftersom jag aldrig har suttit tillsammans med en kvinna när hon ätit svalbosoppa.

Dessa ätliga bon byggs av svalorna med saliv som spottats på klippväggar. Fågelbona är skålformade, vida till formen och halvt genomskinliga. Svalbon från Indonesien, Thailand och Vietnam har den högsta kvalitén, följda av dem från Singapore, Malaysia och Hainan.

Ön Hainan – ”Söder om havet”, utgör en egen provins och är Kinas näst största ö, efter Taiwan. Den är belägen utanför den sydligaste spetsen av provinsen Guangdong, inte långt ifrån norra Vietnams kust. På grund av sitt tropiska klimat har ön fått benämningen ”Kinas Hawaii”. En enda gång har jag besökt ön och dess semesterparadis Sanya, i vars underbara Yalongbukt jag nyligen tillbringade några dagar

för vila. Det som jag länge hade saknat under mina vistelser i Kina har jag nu funnit i Sanya och dess renommerade Yalongbukt: milslånga vita stränder, tropisk vegetation med vackra palmer, rent och snyggt överallt och så det bästa – ren luft.

Sichuanköket hör till mina favoriter. Ingredienserna är delikatesser från flod och mark, ätliga örter och kött från husdjur och fåglar. Kryddig mat äts för att mildra hettan i Sichuans fuktiga sommarklimat. Jag älskar deras kryddiga nudlar med malet griskött, *dandanmian*, vars sås kan vara en föregångare till bolognesesåsen. Halvmåneformade kuddar med olika slags fyllningar i chiliolja, *Zhong shuijiao*, kycklingtärningar med jordnötter och chili, ”palatsväktarens kyckling”, *gongbao jiding,* och – den bästa av dem alla – *doufu* (färskostliknande produkt gjord av sojabönor) i en kryddstark köttsås, *mapo doufu*. Doufu har sitt ursprung i Kina, men har spridits med den buddhistiska vegetariska kosthållningen.

Shandongvarianten skapades under den mongoliska Yuandynastin och spreds så småningom till norra Kina, Peking, Tianjin, nordöstra Kina och till palatset, där den kom att påverka den kejserliga maten. Eftersom Shandongprovinsen har en lång kust, höga berg och bördiga slätter, har regionen ett överflöd av säd och produkter som lever i vatten. Därför är det inte sällan menyerna innehåller sådana ”läckerheter” som cikador, karpyngel, skorpioner, silkesfjärilens larver, gräshoppor och bilarver. Befolkningen i området har lagt stor vikt vid kryddor och smaksätter maten sedan urminnes tider. Soppor som grund används för att dra fram friskheten och smaken i maten. Kryddorna är ganska salta, eftersom även havssalt finns i överflöd i området.

Mina favoriträtter från denna del av landet är den utsökta Pekingankan, och de halvmåneformade kuddarna *jiaozi*, vilka oftast fylls med fläskfärs, grönsaker eller, mera sällan, med räkor och man kan få dem kokta (*shuijiao*) eller stekta (*gootie*). Jag doppar dem alltid i en sås av soja och chiliolja. En annan favoriträtt är vitkål med lättsaltad strimlad skinka, *Tianjin da-bai-cai*. Denna rätt påminner mig om mors kålgryta. Närhelst hon fick fatt i ett grisben av något slag, helst en bit av revbensspjället, plockade hon fram den enarmade terrakottagrytan, la i kött och kål, fyllde på med vatten och ställde sedan grytan framför brasan i den öppna spisen.

Huaiyangköket, eller Jiangsuköket, som det även kallas, kommer ursprungligen från de tidigare blomstrande orterna Hangzhou, Yangzhou, Suzhou, Ningbo och Shaoxing, och här är rätterna färggrant och attraktivt presenterade. Mina favoriträtter här är Yangzhous stekta ris, som påminner om den populära varianten från Kanton samt poeten Su Dongpos skapelse, den alltför feta *Dongporou* (fläskkött).

Varhelst kineser har slagit sig ned har de tagit med sig sitt kök. Kokkonsten är ett uttryck för kultur, något som kineserna betraktar som en skön konst, jämställd med musik. De bär som sagt med sig några tusentals år av övning kring grytorna, en kokkonst som återspeglar deras armod. Ett folkligt talesätt lyder:

> *Jag äter vad som helst på fyra ben som inte är ett bord och vad som helst på två ben som inte är en släkting till mig. Det räcker med att det går eller rör sig.*

För att bli en fullärd kock i Kina krävs minst tre års utbildning, varav två ägnas åt att lära sig skära upp livsmedel. För att sedan anses duktig måste man ha minst tretusen recept i huvudet. Så till exempel går receptet på den välkända och välsmakande Pekingankan tillbaka till Mingdynastin. Denna utsökta rätt kan man få serverad var som helst i hela Kina, dock med varierande resultat och smak. Den bästa ankan jag har ätit serveras i Peking på Quanjude Roast Duck Restaurant, en restaurangkedja med gamla anor som jag alltid besöker när jag är i Peking. Vid mitt senaste besök i huvudstaden i april 2008, på Quanjudes restaurangfilial på den fashionabla gatan Wangfujing, hade jag det stora nöjet att bli serverad en välsmakande anka som medföljdes av ett certifikat som visade att ankan var den 115 331 567:e i raden sedan starten.

Pekings stekta anka (*Beijing kao ya*) är kanske Kinas mest kända delikatess utomlands och har sitt ursprung från de kejserliga hoven. Receptet har utvecklats och förbättrats i kök utanför palatsen. Ankan steks på spett över en kraftig vedeldad ugn och glaseras tills den är krispig. Quanjudes stekta anka särskiljer sig genom att man griljerar dem i en speciell ugn, eldad med hårda fruktträslag och sedan penslar dem med en hemlig sås.

En rätt som jag verkligen njuter av, men borde avhålla mig ifrån på grund av mitt höga kolesterolvärde, är Dongpofläsk. Rätten kallas så eftersom den skapades av Su Dongpo, en av de åtta mest ryktbara poeterna under Tang- och Songdynastierna, berömd för sin poesi, skönskrift och även för sin matlagning. Historien berättar följande om honom: När Su Dongpo var förvisad till Hangzhou, efter att ha förolämpat kejsaren, lagade han alltid själv mat för att avnjuta den med sina vänner. Hans specialitet var bräserat fläskkött i rödbrun sås. Han hade till och med redovisat sin erfarenhet av kokkonst i versform:

Långsam tillredning,
jämn vattenösning,
tillräcklig kokning bringar smaken fram.

Orsaken till att denna rätt uppkallats efter Su Dongpo sammanhänger med något intressant som hände under hans tid som lokal ämbetsman i Hangzhou. Vid den tiden var Västra sjön till större delen täckt av vass. När Su Dongpo tillträdde sitt ämbete påbjöd han att folket skulle rensa bort vassen. Den uppgrävda gyttjan lades upp så att den bildade en lång strandsluttning. Den var bördig, förbättrade miljön och bidrog till folkets välstånd. Lokalbefolkningen visade Su Dongpo stor tacksamhet och, när det blev känt att han tyckte om fläskkött, gav de alla honom det som gåva under vårfestivalen. Med så mycket fläskkött tyckte Su Dopong att han skulle avnjuta det tillsammans med sitt hårt arbetande folk. Därför bad han sitt tjänstefolk att skära köttet i bitar och koka det enligt hans metod och sedan dela ut det tillsammans med vin till varje hushåll. Tjänstefolket missuppfattade honom, så istället för att skicka

rätten och vin, kokade de köttet i vin. Resultatet blev att det vinkokta köttet både doftade och smakade bättre. Rätten fick sin spridning och Dongpoköttet lever alltså kvar i vår tid. Det är ganska populärt i Kina. Den bästa Dongpon har jag inte ätit i Hangzhou, som man skulle kunna tro, utan på Hotel Ritz i Taipei, vars chef väl kände till min svaghet för rätten och säkert såg till att den blev extra god.

Kineserna får nog passa sig och se upp för alla snabbmatsrestauranger som öppnas i en allt mer oroande fart. Landet har formligen invaderats av McDonalds, KFC (Kentucky Fried Chicken), Pizza Hut och allt vad de heter. Idag ser man, jämförelsevis, inte många kineser med övervikt, men om tio år kommer nog varje kines att rulla fram som så många av dagens amerikaner.

Vid det sjabbiga hotellet *Renmin Fandien* (”Folkets hotell”) i Kanton 1972. Lägg märke till skaran nyfikna människor som alltid flockades kring hotell med västerländska gäster.

Vid firandet av 30 års resande till Mittens rike i oktober 1996. Dyrgripen »Maos lilla röda« visas för gästerna. Till höger om mig sitter fröken Fan, en av mina trognaste leverantörer från Quanzhou, i Fujian-provinsen. Till vänster om mig sitter fru Chang Wenjing, den kultiverade dam som gav mig den stora och överraskande komplimangen då hon jämförde mig med tre av Kinas mest berömda poeter; Li Bai, Du Fu och Bai Juyi. Längst till höger Bengt Olof Forsell, en av ägarna till Rusta, på den tiden stora kunder till oss.

Ett gäng från staden Kantons television och Kontoret för utländska ärenden besöker Linköping vintern 1997 och spelar in filmen »Cocozzas kinesiska hjärta«. Från vänster ser vi tolken Zhong Xiaojing, vännen Ye Qing (Kanton tv), Kang Rui (utrikeskontoret), Wang Ke (Kanton tv), »aktören själv«, Liu Qingshan (Kanton tv), Roland Johansson (Linköpigs kommun), kines-svenskan Huang Jie, Lu Nianzu, känd sångare och verksam vid Kanton tv och Zhou Qi (Kanton tv).

Sun Yat-sen minneshall i Kanton 2001.

Firandet av Kantonmässans 90:de upplaga i oktober 2001. I främre raden, fr vänster räknat, ser vi Lu Ruihua, Guangdong-provinsens dåvarande guvernör; Lin Fangli, ordförande i Kinesiska-Singapore Handelskammaren; Kubas handelsminister de la Nuez Ramirez; Madame Wu Yi; Australiens dåvarande Kinaambassadör; premiärminister Zhu Rongji, Li Changchun provinsen Guangdongs partisekreterare; undertecknad; Shi Guangsheng, handelsminister. Längst till höger, en japan som jag inte har uppgifter på. Bakom honom står Guandong-provinsens nuvarande guvernör Huang Huahua.

Firandet av Kantonmässans 100:e upplaga i oktober 2006. Sittande i främsta raden ser vi, från vänster, handelsministern Bo Xilai, som nummer fem, premiärministern Wen Jiabao nummer 8, följd av Madame Wu Yi och nummer 12, Guangdong-provinsens guvernör Huang Huahua. I andra raden från vänster står alla nio lyckliga som fick diplomet. Jag är nummer två i raden.

MITT MITTENS RIKE

De nio speciella gäster som hedrades för stor-
artade insatser. Jag står längst till vänster i bild.

荣誉证书

CERTIFICATE

彭皮诺·可可扎 先生

为感谢您长期以来对中国出口商品交易会做出的贡献，值此百届盛典之际，特颁此证。

In grateful recognition of his contributions to Chinese Export Commodities Fair during these years.

We hereby present Mr. Peppino G. COCOZZA

with this certificate at the Grand Ceremony for its 100th Session on October 15, 2006.

二〇〇六年十月十五日

Guldutmärkelsen.

Partisekreteraren Zhu Xiaodan har just hängt guldmedaljen om den lycklige hedersmedborgarens hals medan borgmästaren Zhang Guanging är i färd med att överlämna plaketten.

I bilden nedan står jag med staden Kantons mest inflytelserika personer; borgmästaren Zhang Guanging till höger om mig samt partisekreteraren, tillika ordförande i folkkongresssens ständiga utskott, Zhu Xiodan, till vänster.

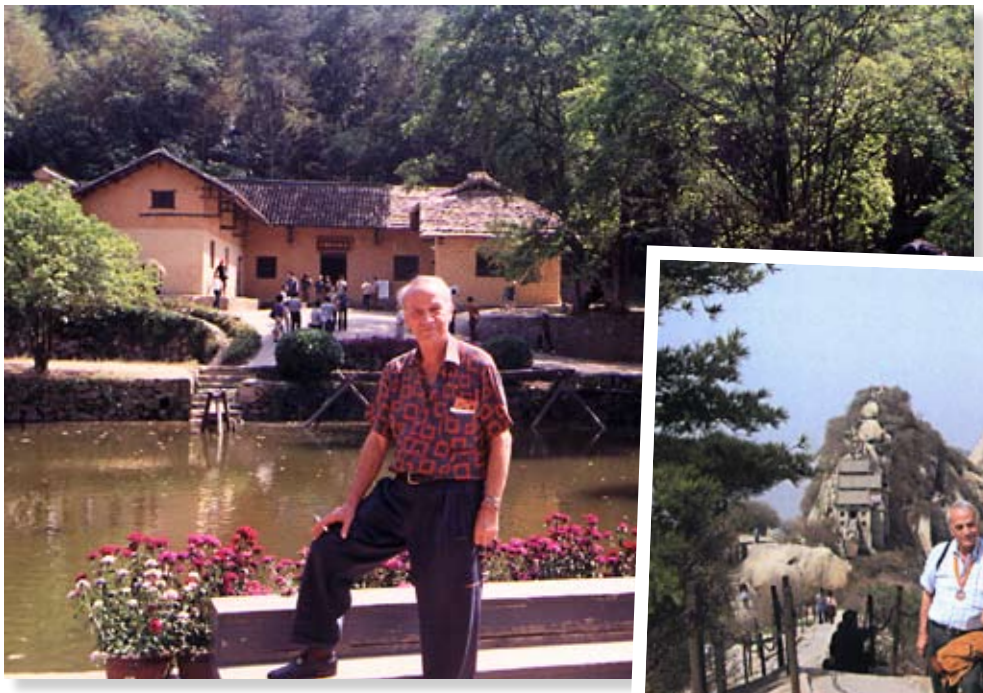
På Himmelska fridens torg i Peking med Himmelska fridens port i bakgrunden år 2004.

Före detta Piazza Regina Elena i Tianjin med den återuppförda frihetsstatyn i bakgrunden, 2006.

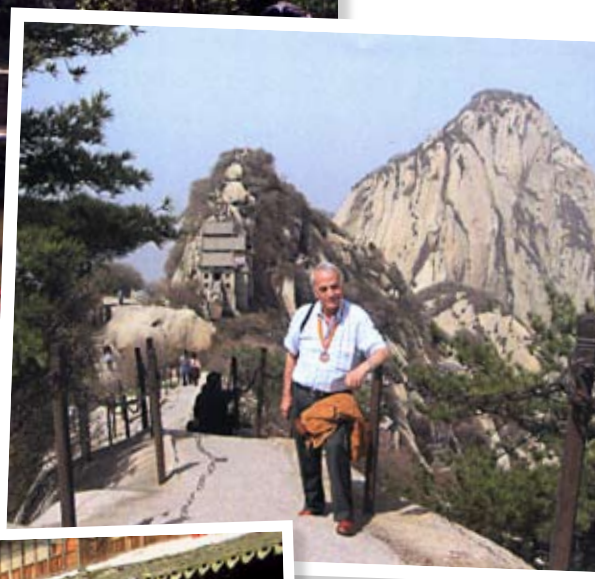

Under en promenad längs den berömda gatan The Bund i Shanghai år 2002. I bakgrunden Peace Hotel med sitt gröna torn i koppar.

I detta hus i Shaoshan föddes Mao Zedong.

Nedan: I kanalstaden Zhouzhuang 1998.

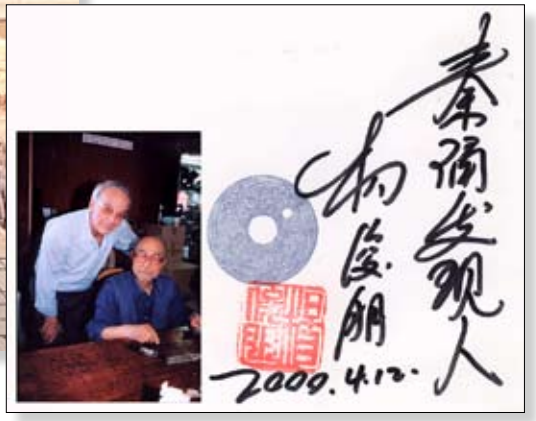
På toppen av Det Blommiga berget *Huashan* år 2002.

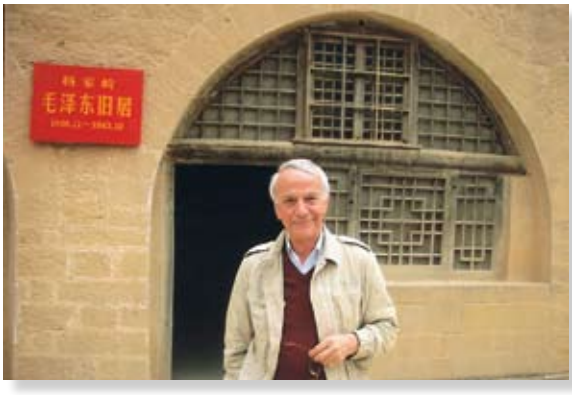
Framför Terrakottaarmén år 2000.

Nedan tillsammans med en av Terrakotta-arméns upptäckare Yang Zhifa som även signerade min museibok.

Framför Den Gule kejsarens mausoleum i Shaanxi-provinsen 2008.

Ovan t v: Inne i konferenssalen vid revolutionshögkvarteret i Yan'an där Centralkommittén sammanträdde. Här tillsammans med vännen och leverantören Cui Yi (Carlos) och en föreståndarinna våren 2008.

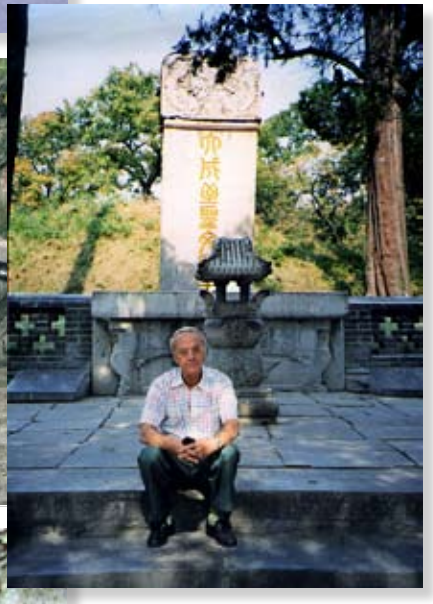
Vid samma tillfälle framför »grävda grotta«, en så kallad *yaofang*, i vilken Mao bodde under olika perioder under åren 1938–1943.

Shaolin Kungfus Mekka år 2002.

Nedan i mitten: Taishan – det heligaste av alla berg – besökte jag år 2001. Endast några hundratal trappsteg kvar till dess topp.

Mästaren Konfucius gravinskription lyder: »Denna grav tillhör kulturens prins, fullkomlig och mycket vis«. Staden Qufu 1992.

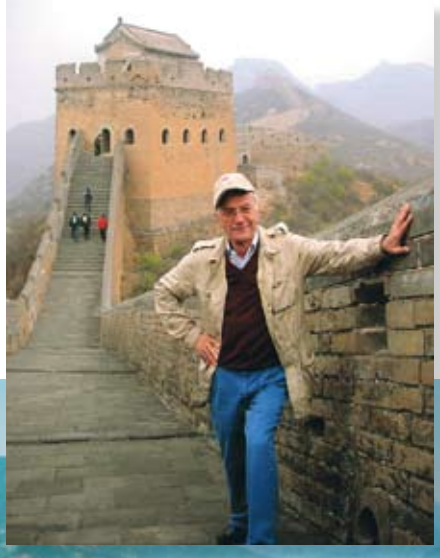
Det otroliga hängande Xuankongtemplet, nära Datong i provinsen Shanxi.

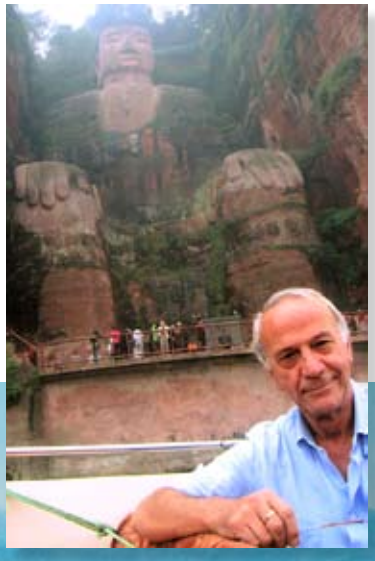
Så här kan man få vattnet till teet serverat av en temästare i ett tehus i Chengdu medan en söt värdinna tittar på. Våren 2008.

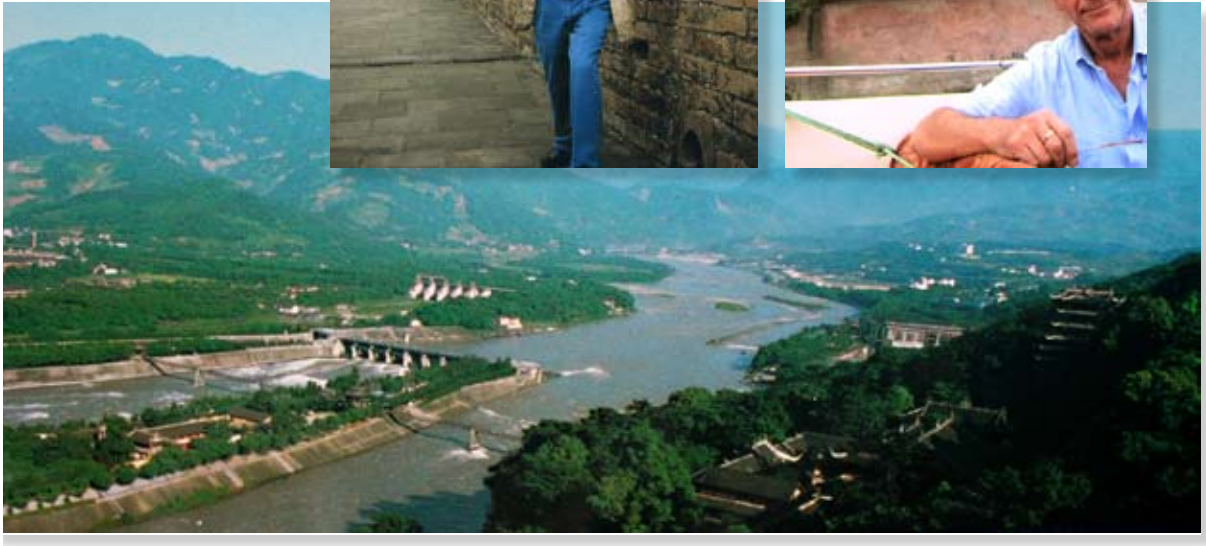
Nedan t h: Den 71 meter höga Buddhan i Leshan 2003.

Nedan: En kort paus efter en tre kilometer lång vandring längs *Jinshanling*, Jinshan-muren, våren 2007.

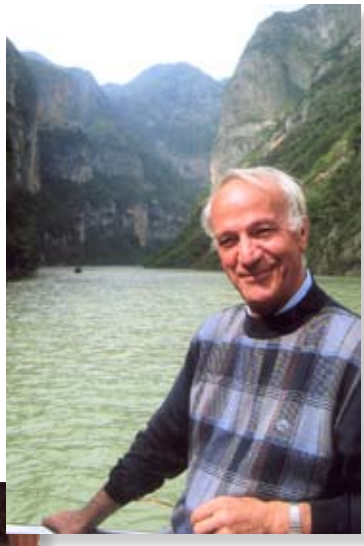

Det storskaliga bevattnings-systemet Dujiangyan.

Min vän och leverantör Hu Bingu och hans stora kärlek Feng Jingping gifte sig den 6 oktober 2003.

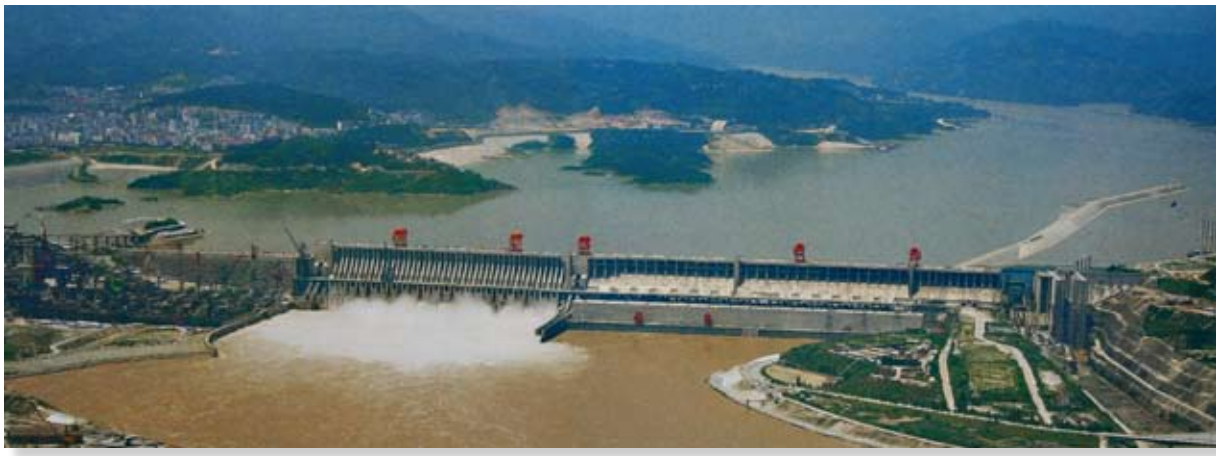

Kryssning genom Tre ravinerna hösten 2005.

Bland tibetanska kvinnor och barn vid ingången till Songsanlin-klostret i Zhongdian (Shangri-la). Hösten 2005.

Nedan: Det enorma damm-bygget vid Sandouping.

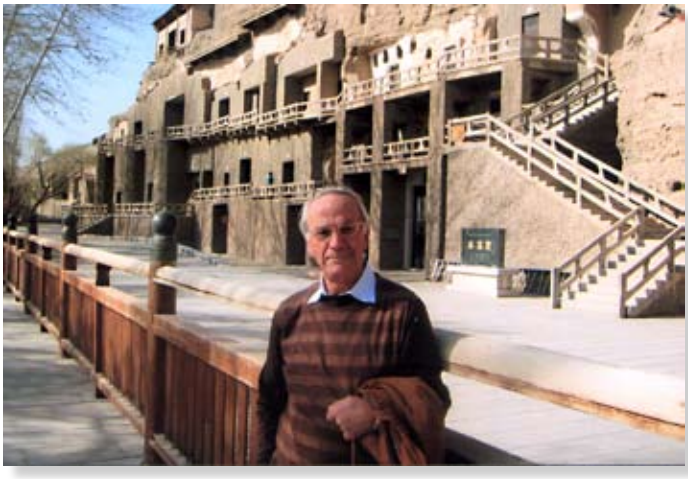

En av de äldsta delarna av Kinesiska muren som byggdes i början av Handynastin cirka 200 f. Kr. består av en blanding av vass, lera och sand.

Murarmästare Li Chuns mästerverk *Zhaozhou Qiao* eller Anjibron beundrad av bland andra Marco Polo.

De Tusen Buddhornas grottor i Dunhuang.

Uigurisk folkdansuppvisning i Ürümqi med en lycklig gäst ur publiken.

Helt fantastiskt att med blotta händerna förvandla degen till färdiga nudlar. Och smakar bra gör det också. Kashgar 2004.

Nedan: Tillsammans med ett gäng ungdomar som tillhör Li-minoriteten på den tropiska ön Hainan vid mitt besök hösten 2002.

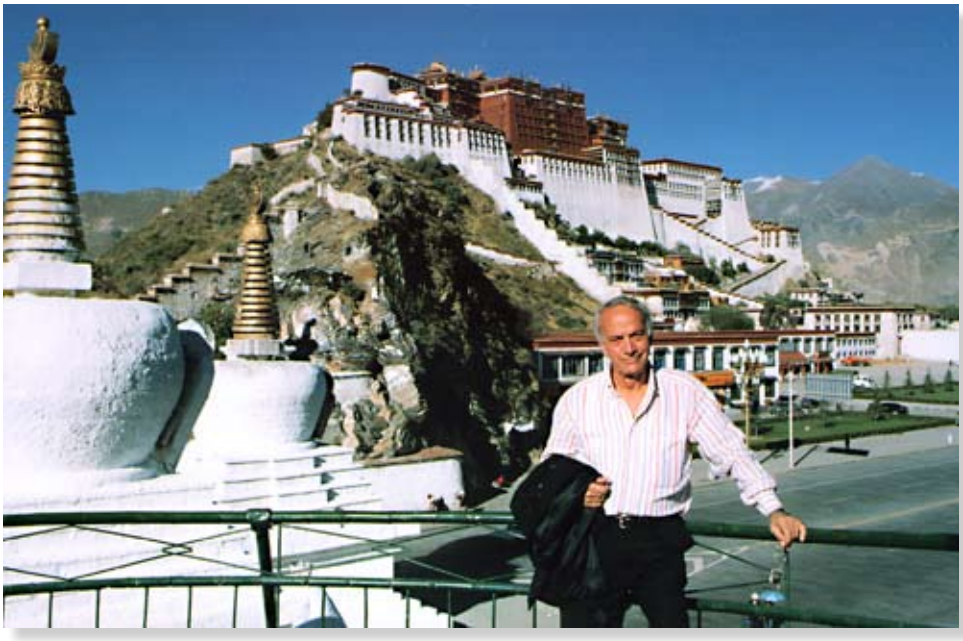

Vän för en kort stund med en sibirisk tigerunge i Harbin.

Bland naxifolket i Dongpa-parken i närheten av Lijiang. Hösten 2005.

Det fabulösa Tibet med det storslagna Potala.

Med vandrande pilgrimer på Barkhorgatan i Lhasa.

Efterord

Läsaren kanske tycker att jag har uppehållit mig alltför länge vid krig och dess konsekvenser. Men det har ju kommit att påverka mitt liv på ett avgörande sätt, negativt för det lidande jag fick utstå medan det pågick och de tio miserabla efterföljande åren, och positivt, eftersom kriget ledde till min emigration till Sverige och ett bättre liv.

Jag ber läsaren ha överseende med att jag har använt mig av många citat, och till min hjälp citerar jag legenden och skönheten Marlene Dietrich som en gång sa: ”Jag älskar citat för det är ett nöje att återfinna sina egna tankar vackert formulerade med stor auktoritet av någon som är erkänt klokare än man själv.”

Vidare får mina kära läsare på intet sätt tro att jag är någon slags gourmet med hänsyn till mina många berättelser om mat och restauranger. Visst uppskattar jag en god måltid, gärna à la Lucullus, men faktum är att jag har mycket enkla matvanor. Hemma nöjer jag mig oftast med en enkel grönsakssoppa eller en pastarätt eller ett par mosade potatisar, gärna med stekt falukorv. Sedan jag den lyckosamma dagen anlände till Sverige den 14 maj 1956 och någonstans på vägen mellan Helsingborg och Norrköping fick smaka en korv för första gången, har jag kommit att tycka mycket om korv och gärna av märket Sibylla.

Under mitt 50-åriga affärsliv har jag tillbringat en stor del på hotell. Vid en snabbräkning rör det sig om kanske mellan åtta och nio år totalt. Därför har jag inte kunnat undanhålla mig från att berätta om många hotell jag bott på. För mig har dessa varit som ett andra hem. Vart jag än kommit, det må vara till Ritz i Taipei, China Hotel i Kanton, Marino alla Scala i Milano, The Oriental i Bangkok eller Ritz i Lissabon, så har det liksom varit som att komma hem.

Jag har hunnit bli 70 år och planerar inte alls att gå i pension. Vad jag har förstått är det inte frågan om hur gammal man är, utan hur man är gammal. Jag tänker fortsätta så länge jag orkar och har lust. Man behöver inte bli gammal bara för att man blir äldre.

Jag glädjer mig åt att se tillbaka på ett lyckligt och framgångsrikt liv, även om början var svår. För att vara född i den lilla bergsbyn San Biagio anser jag mig ha lyckats

hyggligt här i livet. Jag kunde ha blivit fåraherde, småjordbrukare, gatumusikant eller, mest troligt, mångsysslare som min far. Fast som Wellington sa: ”Att ha fötts i ett stall betyder inte att man är en häst.” Trots att jag kommer från en till hälften analfabetisk familj har jag ständigt försökt att förkovra mig och reparera min fattiga skolgång, men ibland har jag funnit mig hjälplös inför vissa situationer eller problem i arbetslivet. Förutom min kära hustru och familj har det heller aldrig funnits någon som tagit mig i handen och styrt mig eller varit villig att lyssna på mig. Jag har varit tvungen att själv finna utvägarna i alla situationer. Ingen har någonsin skänkt mig något, ingen har vid behov någonsin räckt ut en hand. Men jag har heller inte behövt krypa för någon.

Det som jag har uppnått har jag mig själv att tacka för och naturligtvis min familj för det uthålliga stöd och den omsorg de alltid har gett mig. Utan min livskamrat och kära hustru Anna hade jag inte varit där jag är idag. Det sägs ju att bakom varje framgångsrik man står en klok kvinna, och så är det definitivt i mitt fall. I skrivandets stund har vi känt varandra i 53 år exakt och varit gifta i 51 år, ett helt liv. Det sägs också att kvinnan är den unge mannens älskarinna, den medelålders mannens kamrat och den åldrande mannens sjuksköterska, vilket stämmer någorlunda även på Anna och mig. Det är inte passionerna som tar slut, utan krafterna. Det stämmer också vad den engelske romanförfattaren John Boynton Priestley sade en gång: ”En kärleksfull hustru gör allt för sin man, utom att sluta kritisera och försöka förbättra honom.” Om nu Anna har lyckats med den saken kan jag inte bedöma. Jag borde fråga henne, men det vågar jag inte!

Hur som helst är detta inte ett bokslut. Jag känner mig fortfarande ung, full av liv och styrka. Det tycks mig som om jag ännu har en hel existens framför mig. Jag hoppas bara att kunna gå den till mötes i samma anda som hittills och kunna fortsätta att ha många anledningar till tillfredsställelse. Jag kan inte få in i mitt huvud att jag har så många år på nacken som jag har. Och det är lika bra att strunta i att tänka på det och i stället fortsätta att hålla på som om livet aldrig kommer att ta slut, trots att det är det enda man har full visshet om. Även filosofen Seneca, som nådde den på den tiden höga åldern 70 år, hade en ljus uppfattning om livets senare skede: ”Livet är bäst när det är på nedåtgående. Ålderdomen är full av glädjeämnen om man förstår att ta dem tillvara. Den bästa tiden är kanske sparad till sist.”

Om jag tidigare i livet skulle ha haft de erfarenheter jag har idag, skulle jag kanske ha korrigerat och ändrat på många saker, men jag tror att den intuition som ledde mig från början i grunden ändå var rätt och riktig. När det gäller företaget borde jag kanske ha tänkt i andra banor och i tid, men vem kan förutspå vad framtiden har i beredskap? ”Den som kan förutse affärer tre dagar i förväg, skulle bli rik i tusen år”, lär en kines ha sagt. Min bransch har genomgått en otrolig förändring under de senaste 20 åren. De flesta av de gamla kunderna är borta. Vissa branscher som vi förr i tiden sålde varor till såsom bingoarrangörer, basar- och lotterifirmor och auktionister finns inte kvar. Andra grossister i glas- och porslinsbranschen, i stil med Hjalmar Blom-

qvist, är också borta. Allt detta har medfört att kundunderlaget minskat betydligt. Kanske borde jag ha satsat på detaljhandeln eller rentav bytt bransch. Kanske borde jag ha läst Machiavellis ”Fursten” många gånger för att ta till mig det han ansåg om framgångens växlingar: ”Om man uppträder försiktigt och tålmodigt i tider som kräver dessa egenskaper, går det bra för en; men om tiderna förändras och man inte själv ändrar sitt uppträdande, då går det illa för en...”

Illa har det ändå inte gått och besegrad känner jag mig heller inte - för det finns både kraft och vilja kvar, men det känns som om jag borde dra en gräns och vara nöjd. Den ständigt återkommande tanken att inget av mina barn, som det ser ut idag, kommer att ägna sig åt företaget, har onekligen medfört att viljan till en djupare och kraftigare satsning har saknats. Det återstår att se om något av mina sju barnbarn får intresse för Nonnos och Nonnas livsverk. Den kloke Deng Xiaoping sa vid ett tillfälle: ”Mer arbete betyder större framsteg, men framsteg innebär också mer arbete.” När skall man inse det? Är livet till för ett ständigt jagande? Var det inte något i den vägen som den vise Cicero menade när han påstod: ”Vad gamla gubbar vill med sin girighet förstår jag inte. Finns det något galnare än att samla mer färdkost ju mer färden närmar sig sitt slut?”

Stunden har kommit också för mig, tror jag, att ordna upp tankarna och ta en titt på utsikten från toppen av berget. Numera är kanske minnena fler än förhoppningarna och jag kan se på mitt liv utan alltför många skäl till ledsnad. Jag har haft tur i livet, trots allt. Jag har sett världen, jag har mött människor och är skyldig min nästa oändligt mycket. Jag är säker på att jag har fått mer än vad jag förväntade mig eller rentav förtjänar. Därför har jag varit föga egoistisk och alltid strävat efter att göra väl för andra, inte bara för mina barn, mina föräldrar och släktingar utan för alla dem som behövt hjälp eller bara tröst.

Mina livsdrömmar har mer eller mindre gått i uppfyllelse och jag håller med drottning Kristina: ”Det vore högst olyckligt för människan om alla hennes önskningar gick i uppfyllelse.” Det är sant. Motgångar kan även vara till nytta.

Trots allt sitter jag ofta och funderar över vad det är vi egentligen håller på med. Vart är vi på väg? Ju mer jag ser mig omkring, desto mer ser jag att vårt sätt att leva håller på att bli mer och mer vansinnigt. Visst gör vi framsteg som kanske förlänger våra liv, gör oss rikare men på djupet mindre och mindre lyckliga. Är det då överraskande att depressioner har drabbat så många människor? I dagens värld strävar vi alltför mycket efter de materiella njutningarna, de kortlivade nöjena, och glömmer oftast de mänskliga och andliga värdena. Framstegen kostar oss kanske vår fortsatta existens. Det känns ibland som om vi går en pyrrhusseger till mötes. Förr eller senare kommer räkningen - antingen från människan eller från naturen själv. Vi kunde kanske börja med att se efter hur vi behandlar naturen. Vi lever på en planet som är allvarligt hotad av miljöförstöring utan att de styrande bryr sig på allvar. Den ekologiska obalansen leder till ett trängande behov av ett nytt tänkande, innan det är för sent. Vi håller på att fördärva jorden genom att förstöra floder och sjöar, skövla stora skogar och göra

livet svårt för djuren. Anders Wijkmans ord är viktiga: ”Vi har inte ärvt vår planet av våra föräldrar, vi har lånat den av våra barn och barnbarn.”

För några år sedan firade vi 50-årsminnet av Förenta Nationernas deklaration om de mänskliga rättigheterna. Denna deklaration var inte frukten av improviserade tankar utan av stora tänkares sekellånga reflektioner. Tiden är kanske kommen att ta fram en ny deklaration om människans skyldigheter?

Till följd av händelserna 11 september 2001 har amerikanerna gjort oss alla sårbara. Terroristattackerna i Madrid, London och på Bali, för att nämna de värsta, är bevis för deras omdömeslösa felaktiga politik och det är lång ifrån över. Hatet har fått ny näring av dessa hemska händelser. Upprördheten och vreden över denna tragik föder nya och kanske ännu mer våldsamma reaktioner, som leder till nya konflikter och mer lidande. Mänskligheten står inför en ny typ av ondska som vi kallar terrorism, och vars grymhet saknar gränser.

Att förgripa sig på medmänniskor, som nu sker på olika håll i världen, är detsamma som att förgripa sig på skapelsen själv. När skall vi komma till insikt om att våra mellanhavanden med andra människor är heliga möten, att vi i varje människa, oavsett religion, hudfärg, kunskap eller social ställning, ser Guds avbild och att vi aldrig får glömma att visa respekt, ödmjukhet och tolerans?

Som hindu var den indiske frihetskämpen Mahatma Gandhi fascinerad av Jesu liv, men avvisade samtidigt tanken att någon kunde tillgodoräkna sig förtjänsten genom någon annans offer. ”Om vi vill uppnå frälsning, är den enda lösningen att var och en av oss låter sig korsfästas personligen”, skrev han och föregrep en grundsten i sin filosofi. En journalist frågade en gång denne märklige man: ”Herr Gandhi, vad anser ni om den moderna civilisationen?” Gandhi svarade: ”Det vore en vacker tanke.”

Giuseppe Cocozza

BILAGA I

Resandets belöningar

Envar som har läst denna bok torde ha förstått att jag är en stor vän av resandet och av hotell. En tredjedel av mitt vuxna liv har jag tillbringat på hotell. Att resa är min lidelse sedan så många år tillbaka att jag har svårt att komma ihåg när denna kärlek föddes. Att resa, inte för lusten att förflytta sig från en plats till en annan, utan för att förvärva personlig erfarenhet, är så överlägset allt annat att inga jämförelser håller måttet. En resa som du tyckt om kommer du att ha med dig för alltid. Minnena som du registrerar, ibland omedvetet, varar längre än en slit- och slängvara. För mig har resandet berikat, vare sig det gällt i affärer eller privat, bagaget med mina ljusaste minnen, mina personliga erfarenheter, mina kunskaper och övertygelser och min omdömesförmåga. Varje erfarenhets originalitet står i proportion till fantasiförmågan, vilket innebär att det som intresserar mig kan vara banalt för andra. Vi står ensamma gentemot världen och kan bestämma vad vi vill få ut av den.

Mitt omfattande resande har givit mig många oförutsedda händelser: jag har varit nära att bli mellanmål åt tigrar i Harbin i Kina, jag har samtalat med hövdingen för en kannibalstam i Indonesien, jag har varit nära att svepas med av en tyfon i Xiamen i Fujianprovinsen i Kina och jag har smakat på stekt björnnos i Harbin och på bräserade kamelfötter i Dunhuang i Kina.

Folk frågar ibland vilka minnen som etsat sig fast djupast hos mig. Det är svårt att rekapitulera ett halvt sekels resande och därutöver tusentals erfarenheter. Av dem väljer jag bara några på måfå ur minnets djup:

Vilket besök som helst på Vatikanmuseet och Sixtinska kapellet.

En resa längs Canal Grande i Venedig.

Att sitta en sen eftermiddag vid något av kaféerna vid Piazza San Marco i Venedig, medan blicken vilar på San Marco-katedralen och Dogepalatset.

Att stå på Capitolium i Rom och blicka över Forum Romanum och fantisera om hur det kunde ha sett ut för 2 000 år sedan.

Forts. nästa sida.

Beundra Potalapalatset i Lhasa
från Jokhangtemplets gyllene tak.

Kryssningen längs Yangtzefloden.

Besöket i Mogaogrottorna
i Dunhuang.

Att stå på toppen av Taishan tidigt en
morgon för att uppleva soluppgången.

En kväll när jag snurrade runt
i valsyra i Gyllene salen
i Stockholms stadshus.

Mitt första besök
i Förbjudna staden i Peking.

Vilket som helst av mina fyra besök
på Nationalmuseet i Taipei.

Vilken fadokväll som helst i Portugal.

Att njuta av den underbara utsikten
från Villa Cimbrione i Ravello
vid Amalfikusten.

Att stå vid sfinxen i Munthes Villa San
Michele i Anacapri och njuta
av den storslagna utsikten
över Neapelbukten.

Vilken kväll som helst på Arenan
i Verona eller Teatro alla Scala
i Milano.

Att närma sig hamnen
i Hongkong på natten.

Ett besök på Palladios
Teatro Olimpico i Vicenza.

Det första och enda besöket
på Bellinimuseet i hans
födelsestad Catania.

Besöket i Palermokatedralen och att
förstummad stå framför Fredrik II:s,
kulturens prins, sarkofag.

Gå in i en av salarna på Louvren
och stå ansikte mot ansikte
med Mona Lisa.

Se originalmålningen, istället
för reproduktionerna, av Botticellis
Venus födelse i Uffizzierna i Florens.

Se Monrealekatedralen
för första gången.

Besöken i Palatinska kapellet
i Normandernas palats i Palermo.

Att vandra runt i Topkapi,
Aghia Sofia och den Blå moskén
i Istanbul en morgon.

BILAGA 2

San Biagioättlingar i Sverige

Utan att vara skrytsam vågar jag påstå att det har gått ganska bra för San Biagioättlingarna i Sverige jämfört med dem som har emigrerat till andra länder som Frankrike, England, Tyskland eller Amerika.

Många har blivit duktiga egna företagare i en mängd olika branscher – till exempel reklambyråer, restauranger, pizzerior, kontorsvaruhus, möbler, presentreklam, detaljhandel i livsmedel, korvkiosker, bagerier, glassproduktion, importverksamhet, frisersalonger, fastighetsförvaltning, sportaffärer och byggindustri – för att nu nämna några som jag kommer på i skrivande stund. Andra har blivit duktiga yrkesmän som ingenjörer, socialassistenter, musiker, sjuksköterskor, artister, båtbyggare, rektorer, bokbindare, fotografer, kantorer och lärare, bland annat.

Många har haft dubbla arbeten och andra har haft arbete och slitit på marknaderna runt om i Sverige. Ingen, mig veterligt, har varit samhället till last eller varit kriminellt belastad. De har varit goda och exemplariska medborgare och jag är mer än stolt över dem alla. Liksom jag själv lämnade deras förfäder sin älskade by för att skapa sig en bättre framtid – vilket de flesta mer eller mindre har lyckats med, vågar jag påstå.

Efter en noggrann undersökning har jag kommit fram till att idag lever 600 San Biagioättlingar i Sverige, men det kan vara betydligt fler, eftersom en del familjer av någon anledning inte kunnat eller velat lämna ut några uppgifter. Jag gissar att endast en fjärdedel av dem är födda i byn och att tre fjärdedelar idag är svenska medborgare.

Den 31 maj 2010 sammanställde jag följande:

Iaconelli	145	Valente	37
Palombo	90	Pomponio	35
Capaldi	64	Vettese	30
di Zazzo	54	Cocozza	24
Rossi	50	Mazzarella	14
Donatella	45	Arcari	12
			600

För att få fram en så rättvis beräkning som möjligt av samtliga efternamn har jag använt mig av alla ättlingars – både mäns och kvinnors – ursprungliga efternamn. Det betyder, att om en invandrad San Biagiokvinna gift sig med en landsman från en annan by än San Biagio, eller med en svensk, har jag räknat med hennes flicknamn – som till exempel i fallet Pomponio. Det finns endast tre personer med det efternamnet i Sverige; ett syskonpar i Göteborg och en änka i Norrköping som var gift med en man från San Biagios grannkommun Picinisco. Hennes 33 ättlingar, vars efternamn är di Luca, har i min sammanställning således räknats som ”Pomponio”. Även när det gäller Palombo-ättlingrna härstammar en tredjedel från två kvinnor, i övrigt systrar till min svärfar Antonio, som också gifte sig med två bröder från samma kommun, och som vi redan mött i boken

under namnet Carinci. Ättlingarna di Zazzo härstammar samtliga från två bröder, dragspelsvirtuosen Sebastiano och min morfar Alessandro. Flertalet av släkten Donatella kallar sig numera för Donatello i det naiva syftet att ge sig ut för att vara ättlingar till den från ungrenässansens Florens berömde skulptören Donatello. Deras korrekta namn är Donatella och inget annat.

Uppräkningen visar att i vårt land lever idag många fler ”San Biagesi” än i deras fäders lilla, och nästan glömda, by.

BILAGA 3

Kronologi över den kinesiska historien och dess stater, kungariken och dynastier

Neolitiska Perioden	7000–2000 F.kr.
Xia	2000–1500 F.kr.
Shang	Ca 1500–1040 F.kr.
Västra Zhou	Ca 1040–771 F.kr.
Östra Zhou	770–256 F.kr.
Vår- och höstperioden	770–403 F.kr.
De stridande staternas period	403–221 F.kr.
Qin	221–207 F.kr.
Västra Han	206 F.kr.–9 e.kr.
Xin (Wang Mangs Interregnum)	9–23
Östra Han	25–220
De tre kungadömenas period	220–280
Wei	220–265
Shu	221–363
Wu	222–280
Västra Jin	265–316
Östra Jin	317–420
De norra och södra dynastierna	420–588
Södra Liu-song	420–478
Södra Qi	479–501
Södra Liang	502–556
Södra Chen	557–588
Norra Wei	386–553
Östra Wei	534–549
Västra Wei	535–557
Norra Qi	550–577
Norra Zhou	577–588
Sui	581–618
Tang	618–907
De Fem Dynastierna	907–960
Sena Liang	907–923
Sena Tang	923–936
Sena Jin	936–947
Sena Han	947–951
Sena Zhou	951–960
De Tio Kungadömena	907–969
Liao (Khitaner)	916–1125
Norra Song	960–1127
Södra Song	1127–1279
Västra Liao (Karakhitaner)	1124–1211
Västra Xia (Tanguter)	1038–1227
Jin (Jurchen – Tunguser)	1115–1234
Yuan (Mongoler)	1271–1368
Ming	1368–1644
Qing (Manchurer)	1644–1911
Republiken Kina	1912–1949
Folkrepubliken Kina	1949–

BILAGA 4

Kinas minoriteter år 2000

Minoritet	Antal	Område
Zhuang	16 178 811	Guangxi, Yunnan, Guangdong, Guizhou
Manchurer	10 682 263	Liaoning, Jilin, Heilongjiang, Hebei, Beijing, Inner Mongolia
Hui	9 816 802	Ningxia, Gansu, Henan, Hebei, Qinghai, Shandong, Yunnan, Xinjiang, Anhui, Liaoning, Jilin, Heilongjiang, Shaanxi, Beijing, Tianjin
Miao	8 940 116	Guizhou, Hunan, Yunnan, Guangxi, Sichuan, Hainan, Hubei
Uigurer	8 399 393	Xinjiang
Tujia	8 028 133	Hunan, Hebei
Yi	7 762 286	Sichuan, Yunnan, Guizhou, Guangxi
Mongoler	5 813 947	Inner Mongolia, Jilin, Xinjiang, Liaoning, Gansu, Heilongjiang, Hebei, Henan, Qinghai
Tibetaner	5 416 021	Tibet, Qinghai, Gansu, Sichuan, Yunnan
Bouyei	2 971 460	Guizhou
Dong	2 960 293	Guizhou, Hunan, Guangxi
Yao	2 637 421	Guangxi, Hunnan, Yunnan, Guangdong, Gusizhou
Koreaner	1 923 842	Jilin, Liaoning, Heilongjiang
Bai	1 858 063	Yunnan, Guizhou
Hani	1 439 673	Yunnan
Kazacher	1 250 458	Xinjiang, Gansu, Qinghai
Li	1 247 814	Hainan
Dai	1 158 989	Yunnan
She	709 592	Fujian,Zhejiang, Jiangxi, Guangdong
Lisu	634 912	Yunnan, Sichuan
Gelao	579 357	Guizhou, Guangx
Dongxiang	513 805	Gansu, Xinjiang
Lahu	453 705	Yunnan
Gaoshan	458 000	Fujian och Taiwan
Va	396 610	Yunnan
Shui	406 902	Guizhou, Guangxi
Naxi	308 839	Yunnan, Sichuan
Qiang	306 072	Sichuan
Tu	241 198	Qinghai, Gansu
Mulao	207 352	Guangxi
Xibe	188 824	Xinjiang, Liaoning, Jilin
Kirgizer	160 823	Xinjiang, Hei longjiang
Daur	132 394	Inner Mongolia, Heilongjiang, Xinjiang
Jingpo	132 143	Yunnan
Maonan	107 166	Guangxi
Salar	104 503	Qianghai, Gansu
Blang	91 882	Yunnan
Tajiker	41 028	Xinjiang
Pumi	33 600	Yunnan
Achang	33 936	Yunnan
Ewenker	30 505	Inner Mongolia, Heilongjiang
Nu	28 759	Yunnan
Jing	22 517	Guangxi
Jinuo	20 899	Yunnan
De'ang	17 935	Yunnan
Bonan	16 505	Gansu
Ryssar	15 609	Xinjiang
Yugur	13 719	Gansu
Uzbeker	12 370	Xinjiang
Moinba	8 923	Tibet
Oroqen	8 196	Inner Mongolia, Heilongjiang
Drung	7 426	Yunnan
Tatarer	4 890	Xinjiang
Hezhen	4 640	Heilongjiang
Lhoba	2 965	Tibet

BILAGA 5

Kina och UNESCOs Världsarvsplatser

På senare år har många regioner i Kina aktivt ansökt om att bli klassade som regioner med världskulturarv. Detta är naturligtvis lovvärt om det görs med intresse för att bevara kulturarv, men tråkigt nog är avsikten från några regioner att jaga ekonomiska vinster. I dessa regioner har det alltså blivit viktigare att exploatera naturen och historiska platser för de ekonomiska fördelarna snarare än att beskydda platserna.

Beskydd och utnyttjande behöver inte nödvändigtvis motsäga varandra. UNESCO är inte emot ”utvecklandet” av platser med kulturellt arv. Huvudfrågan är snarare hur man ska utveckla dem på ett beskyddande istället för ett destruktivt sätt. Enligt UNESCO ska allt tillvaratagande vara beskyddarvänligt.

Platser, som ska bevaras som kulturarv, kan liknas vid en fackla som går vidare från generation till generation. Men under seklers gång har orimliga exploateringar av dessa skyddsvärda platser gett försämrat resultat. Den kinesiska regeringen har därför beslutat att göra den andra lördagen i juni till Kulturella arvsdagen för att propagera för allmänhetens medvetenhet om kulturellt arvsbeskyddade platser. Detta oansenliga datum, som inte sammanfaller med någon annan helgdag i Kina, valdes för att skilja sig från den vanliga kalendern för årliga händelser. Dessutom kommer Kina att upprätta ett system för beskydd av kulturella arv, där specifika ansvarsområden tilldelas de inblandade.

Kina innehar, förutom en praktfull natur, oräkneliga historiska och kulturella minnesmärken, såsom Kinesiska muren, Terrakottaarmén, den Förbjudna staden och så vidare. Alla dessa platser ger besökaren tillfälle att beskåda och fundera över djupet och bredden i en av världens mest vördade kulturer. Av Kinas naturliga och kulturella platser finns 31 på UNESCO:s Världsarvslista. Dessutom ansöker Kina fortfarande om världsarvslistans status för ytterligare ett hundratal platser. När Kina fått sin egen Kulturella arvsdag, hoppas man få sina önskningar uppfyllda, så att de kulturella platserna, nationens stolthet, ska kunna bevaras för evigt.

Fram till april månad 2010 har UNESCO upphöjt inte mindre än 890 platser till världsarv, varav 689 är kulturella, 176 är naturplatser och 25 en blandning av båda dessa. Flest platser har Italien med 44, följt av Spanien 41, Kina med 38, Tyskland med 33 och Frankrike med 31. Sverige nämns 14 gånger, inte dåligt för lilla Sverige. Det rör sig dock mest om kulturella naturplatser. Att stå på UNESCO:s lista över vårt gemensamma världsarv är en fin kvalitetsstämpel, som bara ges till områden med särskild natur och till platser, som har kulturella värden att bevara. Arbetet med listan inleddes 1972 på initiativ av UNESCO, som är FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur. Listan växer för varje år.

BILAGA 6

Litteraturtips

För den som vill läsa mer om mitt Mittens Rike följer här en lista på ett antal böcker som kommit ut på svenska i stort sett de senaste tio åren. Kina förändras snabbt och böcker som utgivits tidigare känns föråldrade.

Björksten, Johan:
I Mittens Rike. Bilda Förlag, 2006.

Booz Morejohn, Ingrid:
Resa till Kina. ICA Bokförlag, 2006.
På kinesiskt vis. ICA Bokförlag, 2008.
Kinesiska symboler. ICA Bokförlag, 2008.

Burgman, Torsten:
Kinabilden i Sverige från 1667–1997: från Kang-Xi till Mao Zedong och Jiang Zemin.
Historisk Media, 1998.

Chang, Iris:
Nanjing, massakern på en kinesisk stad.
Historiska Media, 2007.

Chang Jung:
Vilda svanar. Bokförlaget Prisma, 2003.

Chang, Jung och Halliday, Jon:
Mao, den sanna historien. Prisma, 2006.

Engström, Ulrika K.:
Den harmoniska revolutionen.
Norstedts, 2008.

Fang, Tony (Red.):
Att göra affärer i dagens Kina.
SNS Förlag, 2005.

Gao, Anhua:
Till kanten av himlen.
Wahlström & Widstrand, 2000.

Haw, Stephen G.:
Historisk guide till Kina.
Historiska Media, 1999.

Haraldsson, Markus:
En linje över Kina.
Alfabeta Bokförlag AB, 2007.

Henrikson, Alf och Hwang, Tsu-Yü:
Kinesisk historia. Bonniers, 1978.

Huitfeldt, Jörgen, Johnson, Thella och Wong, Ola:
Sjukt billigt: vem betalar priset för ditt extrapris? Norstedts, 2007.

Johansson, Bengt:
Kina – Taiwan. SNS Förlag, 2006.

Johansson, Perry:
Sinofilerna. Carlssons Bokförlag, 2008.

Lagerkvist, Johan:
Kina i globaliseringens mitt.
Bokförlaget DN, 2007.

Leijonhuvud, Göran och Engqvist, Agneta:
Kina – den haltande kolossen.
Albert Bonniers förlag, 2008.
Draken vaknar: Kina år 2000 – ett reportage. Norstedts, 1996

Lindqvist, Cecilia:
Tecknens rike. Bonniers, 1989.
Qin. Albert Bonniers Förlag AB, 2006.

Lin, Yutang:
Konsten att njuta av livet. Bonnier, 2003.

Ljunggren, Börje:
Kina vår tids drama.
Hjalmarsson & Högberg, 2008.

Lovel, Julia:
Den Stora Muren. Norstedts, 2006.

Malmqvist, Göran:
Strövtåg i svunna världar. Atlantis, 2005.

Min, Anchee:
Den sista kejsarinnan.
Wahlström & Widstrand, 2008.

Namu, Yang Erche och Mathieu, Christine:
Döttrarnas rike. Bra Böcker, 2004.

Snow, Edgar:
Röd stjärna över Kina.
Askild & Kärnekull, 1973.

Stockelberg, David:
Möjligheternas rike – Svenska entreprenörer i Kina. Poolen Förlag, 2007.

Wang-Sonnerup, Ming:
Rött land, röd jord. Bra böcker, 2008.

Winchester, Simon
Mannen som älskade Kina: den otroliga historien om Jospeh Needham.
Ordfront, 2009

Wong, Ola:
När tusen eldar slickar himlen.
Ordfront, 2007.

Wong, Ola och Laupa, Magnus:
No, I'm from Borås. Ordfront 2005.
(Trots titeln är boken skriven på svenska)

Tyvärr finns ingen kinesisk historia värd namnet översatt till svenska. Däremot finns det flera utmärkta böcker på engelska. Den bästa tycker jag, och mest läsvärda, är skriven av Yale-professorn Jonathan D. Spence. Spence har förmågan att lättfattligt belysa de centrala skeendena och deras sociala bakgrund. Speciellt läsvärd som introduktion till Kinas moderna historia är:

The search of modern China (second edition)
W.W. Norton & Company, New York, 1990.

Orkar läsaren mer finns det ett annat utmärkt verk värt att läsa, nämligen skriven av den franske professorn Jacques Gernet:
A history of chinese civilization (second edition) Cambridge University Press, 1982.
Originaltitel *Le Monde Chinois,* publicerad av Librairie Armand Colin. Paris, 1972.)

Kina på UNESCOs världsarvslista

1. Kinesiska muren
2. Förbjudna staden i Peking och Kejserliga palatset i Shenyang
3. Mogao-grottorna, Dunhuang
4. Qinkejsarens terrakottaarmé, Xi'an
5. Peking-människan Zhoukoudian
6. Berget Taishan, Shandong
7. Huangshan naturområde, Anhui
8. Jiuzhaigou naturreservat, Sichuan
9. Huanglong naturreservat, Sichuan
10. Naturområdet Wulingyuan, Hunan
11. Sommarpalats och tempel från Qingdynastin, Chengde, Hebei
12. Konfucius tempel och kyrkogård i Qufu, Shandong
13. Potala, Norbulingka och Jokhang, Lhasa
14. Templen på Wudang-berget, Hubei
15. Emei-berget och Stora Leshanbuddhan, Sichuan
16. Lushan naturområde, Jiangxi
17. Lijiangs gamla stadskärna, Yunnan
18. Pingyao gamla stad, Shanxi
19. Klassiska trädgårdarna i Suzhou, Jiangsu
20. Sommarpalatset, Peking
21. Himmelens tempel, Peking
22. Grottskulpturerna vid Dazu, Chongqing
23. Longmen-grottorna, Luoyang, Henan
24. Xidi och Hongcun (gamla byar), Anhui
25. Dujiangyan bevattningssystem och Qincheng-berget, Sichuan
26. Ming- och Qinggravar, Hebei
27. Naturområdet i Wuyi-bergen, Hebei
28. Yungang-grottorna, Datong, Shanxi
29. De tre parallella flodernas naturområde, Yunnan
30. Koguryo-riket, Liaoning och Jilin
31. Macaos historiska stadskärna
32. Wolong Pandareservat samt bergen Siguniang och Jiajin
33. Yin Xu ruiner i provinsen Henan
34. Kaiping Diaolou befästa torn i provinsen Guangdong
35. Södra Kina Karst i provinserna Yunnan, Guizhou och Guanxi
36. Tulou byarna i provinsen Fujian
37. Sanqishan nationalpark i provinsen Jiangxi
38. Wutalberget i provinsen Shanxi

Folkrepubliken Kina

N
Heilongjiang
Harbin
Jilin
Changchun
Shenyang
Liaoning
Shang-du
Inre Mongoliet
Hohhot
Gula floden
Peking
Tianjin
Shanhaiguan
Dalian
Lüshun
Bohaibukten
Datong
Yungang
Hengshan
Xuankong si
Shijiazhuang
Yantai
Weihai
Taiyuan
Pingyao
Anjinbron
Shandong
Jinan
Laoshan
Qingdao
Taishan
Shanxi
Yan'an
Gula havet
Shaolin
Qufu
Lintong
Kaifeng
Yangzhou
Luoyang
Zhengzhou
Longmen
Jiangsu
Henan
Wuxi
Suzhou
Zhouzhuang
Anhui
Hubei
Hefei
Nanjing
Shanghai
Yangtzefloden
Wuhan
Shaoxing
Ningbo
Fenghua
Shibaozhai
Fengdu
Yichang
Hangzhou
Jingdezhen
Östkinesiska havet
Zhejiang
Hunan
Changsha
Nanchang
Wenzhou
Shaoshan
Jiangxi
Fujian
Fuzhou
Taipei
Guilin
Quanzhou
Xiamen
Taiwanesiska sundet
Guangdong
Liuzhou
Kanton
Taiwan
Hong Kong
Macao
Haikou
Hainan
Sydkinesiska havet
Sanya

Giuseppe Cocozza föddes i byn San Biagio i Italien 1939 och utvandrade till Sverige 1956. Denna memoarbok innehåller en fantastisk och utomordentligt detaljerad beskrivning av striderna i samband med slaget om Montecassino och trakten däromkring, illdåden som förtjänar bli ihågkomna som en av det senaste världskrigets mörkaste och mest förtigna sidor. Det är också fascinerande att läsa panikscenerna när hela byn töms av nazisterna, som deporterar en stor del av befolkningen först till Norditalien och senare till Tyskland.

Boken är välskriven och rikt illustrerad. Med en mängd detaljer får vi följa författarens väg uppåt, från en inledningsvis föga framgångsrik ung mångsysslare till en etablerad företagare. Från och med den tidpunkt då han börjar skörda framgång med sin företagarverksamhet blir texten i själva verket en handbok, som kan användas som vägledning för envar som vill lära känna varje hörn av Italien och en stor mängd andra platser inom och utanför Europas gränser – även de mest avlägsna – tack vare det sätt på vilket författaren med insikt och noggrannhet redovisar sina intryck, folklore, gastronomi, kultur i den stora mängd länder som han har besökt.

Beskrivningen av affärsverksamheten och de talrika resorna är ytterst intressanta sidor för att man ska förstå med vilken intensitet och effektivitet författaren rör sig i de olika världsdelarna för att knyta ihop hela detta vidsträckta nät av kontakter, som har gjort honom till en särdeles viktig partner för de olika länder från vilka hans företag importerar varor, och för att kunna lyckas i sin föresats att hävda sig och skapa ett stabilt företag, till en början med två tomma händer, stor uthållighet och järnvilja.

Undertecknad vågar till och med påstå att boken ifråga nästan skulle kunna beskrivas som en nyttig handledning och inspirationskälla för de yngre generationer som vill starta en affärsrörelse.

Familjekrönikan anledningar till reflektioner över det som gäller den sammanhållning, soliditet och patriarkaliska karaktär som författaren har lyckats prägla sin familjekärna med: ett arv från en tradition som redan sedan några generationer tillbaka är utdöd i värdlandet och på väg att försvinna även i ursprungslandet.

Dessutom förtjänar det samhälleliga, humanitära och filantropiska engagemang som författaren berättar om i denna sin beundransvärda självbiografi ett reservationslöst bifall på grund av den entusiasm med vilken han tar sig an även dessa sidoaktiviteter.

Angelo Tajani
FÖRFATTARE OCH JOURNALIST

Som en modern Marco Polo har han i 44 år rest kors och tvärs i hela landet och betat av den ena sevärdhet och historiskt viktig plats efter den andra. Men alltid återvänder denna en av Sveriges mesta kinaresenärer till södra Kina merkantila Guangzhou (Kanton) och Linköpings vänort, där det till och med har gjorts otaliga filmer om honom och han har ärats med flera utmärkelser, bland mycket annat stadens hedersmedborgarskap 2009. Det är Giuseppe Cocozzas förhoppning att Mitt Mittens rike skall väcka läsarens intresse för detta fantastiska land och bidra till de ökade kunskaper många svenskar nu har om Kina tack vare den breda turistströmmen, det ökade medieintresset och inte minst; för de, nyligen avslutade, fantastiska olympiska spelen.

Ingrid Booz Morejohn
FRILANSFOTOGRAF OCH FÖRFATTARE